

Jakość życia i kapitał społeczny w Polsce

Wyniki Badania spójności społecznej 2018

Quality of life and social capital in Poland
Results of the Social Cohesion Survey 2018

Jakość życia i kapitał społeczny w Polsce **Wyniki Badania spójności społecznej 2018**

Quality of life and social capital in Poland
Results of the Social Cohesion Survey 2018

Główny Urząd Statystyczny Statistics Poland

Warszawa Warsaw 2020

Opracowanie merytoryczne

Content-related works

Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Społecznych

Statistics Poland, Social Surveys Department

Urząd Statystyczny w Łodzi

Statistical Office in Łódź

Redakcja merytoryczna

Editorial supervision

Anna Bieńkuńska, Tomasz Piasecki

Zespół autorski

Editorial team

Główny Urząd Statystyczny

Statistics Poland

Anna Bieńkuńska, Paweł Ciecieląg, Arkadiusz Góralczyk, Mikołaj Haponiuk, Robert Wieczorkowski

Urząd Statystyczny w Łodzi

Statistical Office in Łódź

Izabela Jachowicz, Elżbieta Kolasa, Tomasz Piasecki

Współpraca

Cooperation

Urząd Statystyczny w Łodzi

Statistical Office in Łódź

Paweł Armatys, Dawid Formella, Jolanta Włodarczyk

Skład i opracowanie graficzne

Typesetting and graphics

Urząd Statystyczny w Łodzi

Statistical Office in Łódź

Paweł Armatys, Anna Buczek-Toboła

ISBN 978-83-66466-04-3

Publikacja dostępna na stronie

Publications available on website

<https://stat.gov.pl/>

Przy publikowaniu danych GUS prosimy o podanie źródła

When publishing Statistics Poland data — please indicate the source

Zakład Wydawnictw
Statystycznych

00-925 WARSZAWA, AL. NIEPODLEGŁOŚCI 208.

Informacje w sprawach sprzedaży publikacji — tel. (22) 608 32 10, 608 38 10

Zam. 267/2020/nakł. 260

Przedmowa

Oddajemy w ręce czytelników publikację „Jakość życia i kapitał społeczny w Polsce” prezentującą wyniki trzeciej edycji ankietyowego Badania spójności społecznej zrealizowanego przez Główny Urząd Statystyczny w 2018 r.

Najważniejszą zaletą Badania spójności społecznej jest jego wielowymiarowość. Pozwala to na szerokie i kompleksowe spojrzenie na różne aspekty jakości życia. Takie podejście umożliwia zarówno diagnozę poszczególnych obszarów dobrobytu społecznego, jak i identyfikację współzależności między nimi. Badanie to stanowi też ważne źródło informacji na temat dobrobytu subiektywnego, jak i percepcji różnych zjawisk społecznych.

Odzwierciedleniem szerokiego zakresu tematycznego tego badania jest zawartość niniejszej publikacji. Przedstawione w niej dane zostały już częściowo opublikowane w różnych opracowaniach Głównego Urzędu Statystycznego, jak również zaprezentowane podczas wielu konferencji krajowych i zagranicznych.

Na początku publikacji zostały przedstawione informacje dotyczące sytuacji materialnej. Problematyka ta została przedstawiona w perspektywie zróżnicowania terytorialnego. Pierwszy rozdział zawiera też krótką analizę na temat percepcji ubóstwa oraz nierówności dochodowych. Drugi rozdział dotyczy postrzegania polityki rodzinnej w Polsce, z opiniami dotyczącymi najbardziej oczekiwanych instrumentów wsparcia rodzin. Wnioski z tej analizy mogą być przydatne dla realizacji polityki społecznej. Rozdział trzeci dotyczy wybranych elementów jakości życia w wymiarze lokalnym. Internet jako narzędzie ułatwia w coraz większym stopniu realizację różnego typu potrzeb człowieka. Tym samym korzystanie z niego wpływa na jakość życia. Wymiar ilościowy i jakościowy korzystania z sieci omówiono w części czwartej publikacji. Następna, piąta część dotyka bardzo ważnego aspektu ludzkiego życia, jakim jest religia. W ramach szóstego rozdziału, dotyczącego kapitału społecznego, omówiono różne jego wymiary – kapitału stowarzyszeniowego, kapitału rodzinnego oraz kapitału towarzysko-sąsiedzkiego. W analizach położono nacisk na stopień zaangażowania w uczestnictwo w organizacjach społecznych oraz głębokość relacji rodzinnych, przyjacielskich i towarzyskich. W ramach tego rozdziału omówiono również diagnozę hierarchii wartości, stopień przyzwolenia społecznego na wybrane, uznane za naganne zachowania. Wreszcie omówiony został problem zaufania do ludzi i instytucji, które to stanowi spoiwo relacji społecznych. Przedmiotem analiz rozdziału siódmego jest społeczna percepcja zjawiska dyskryminacji. Kolejny ósmy rozdział dotyczy wielowymiarowej analizy subiektywnej jakości życia. W rozdziale tym omówiono m.in. wpływ różnych czynników na poziom dobrobytu subiektywnego. Rozdział ostatni opisuje metodologię i organizację Badania spójności społecznej. Zamieszczony na końcu opracowania Aneks zawiera informacje dotyczące wielu ważnych wymiarów jakości życia oraz kapitału społecznego na poziomie wojewódzkim.

Pragniemy podziękować wszystkim osobom, które w jakikolwiek sposób przyczyniły się do przygotowania i przeprowadzenia badania oraz opracowania zaprezentowanych w publikacji informacji.

Wyrazy podziękowania kierujemy do Ankieterów i Osób koordynujących pracę w terenie, a także w sposób szczególny do wszystkich Respondentów, którzy poświęcili swój czas na udział w Badaniu.

Zachęcając do lektury tego opracowania, wyrażamy nadzieję, że okaże się ono cennym źródłem wiedzy o jakości życia i kapitale społecznym w Polsce.

Z-ca Dyrektora
Departamentu Badań Społecznych

Małgorzata Żyra

Prezes
Głównego Urzędu Statystycznego

dr Dominik Rozkrut

Warszawa, czerwiec 2020 r.

Preface

We are giving to the readers the publication „Quality of life and social capital in Poland” presenting the results of the third edition of the Social Cohesion Survey carried out by Statistics Poland in 2018.

The most important advantage of the Social Cohesion Survey is its multidimensionality. It allows for a broad and comprehensive look at various aspects of the quality of life. This approach makes it possible both to diagnose particular areas of social well-being and to identify interdependencies between them. This survey is also an important source of information about subjective well-being as well as perception of various social phenomena.

The wide range of topics covered by the survey is reflected in the content of the publication. The data contained herein have already been partially published in various elaborations prepared by Statistics Poland, as well as presented at many national and international conferences.

At the beginning of the publication information on the material situation has been presented in the perspective of territorial diversification. The first chapter also contains a short analysis on the perception of poverty and income inequality. The second chapter concerns the perception of family policy in Poland, with opinions on the most expected instruments of family support. Conclusions from this analysis may be useful for the implementation of social policy. The third chapter describes important selected elements of quality of life at the local level. The Internet, as a tool, increasingly facilitates meeting various types of human needs. Thus, its use affects the quality of life. The quantitative and qualitative aspects of the use of the Internet are discussed in part four of the publication. The next, fifth part touches on a very important aspect of human life, which is religion. In the sixth chapter, concerning social capital, its various dimensions have been discussed – social organisation-based capital, family-based capital as well as friends-and neighbours-based capital. The analyses focus on the degree of involvement in participation in social organisations and the depth of family and friendship relationships. In this chapter the diagnosis of the hierarchy of values and the degree of social justification to selected, considered reprehensible behavior has been examined. Finally, the problem of trust in people and institutions, which is the bond of social relations, has been discussed. The subject of analyses in chapter seven is the social perception of the phenomenon of discrimination. The next, eighth chapter concerns a multidimensional analysis of the subjective quality of life. In this chapter, among other things, the impact of various factors on the level of subjective well-being has been discussed. In the last chapter the methodology and organisation of Social Cohesion Survey has been described.

The Annex at the end of the study contains information on many important dimensions of quality of life and social capital at the voivodship level.

We would like to thank all the people who contributed in any way to in preparing and carrying the survey and the elaboration of the information presented in the publication.

At this point, we wish to express our gratitude to all the people, who in any way contributed to preparing and conducting the survey, and to compiling the information presented here. Our thanks go to the interviewers and coordinators of field work

We wish to specially thank all the respondents who were willing to spend time on participating in the survey.

Encouraging you to read this elaboration, we hope it will prove to be a valuable source of knowledge about the quality of life and social capital in Poland.

Deputy Director
of the Social Surveys Department

Małgorzata Żyra

President
Statistics Poland

dr Dominik Rozkrut

Warsaw, June 2020

Spis treści

Contents

Przedmowa.....	3
Preface.....	5
Spis treści.....	7
Contents.....	7
Objaśnienia znaków umownych.....	11
Symbols.....	11
1. Zróżnicowanie terytorialne sytuacji materialnej oraz społeczna percepcja ubóstwa i nierówności dochodowych.....	13
1. Territorial diversification of the material situation and social perception of poverty and income inequalities.....	13
1.1. Zróżnicowanie sytuacji materialnej.....	13
1.1. Territorial diversification of the material situation.....	13
1.2. Społeczna percepcja ubóstwa.....	24
1.2. Social perception of poverty.....	24
Podsumowanie.....	29
Summary.....	29
Aneks tabelaryczny.....	32
Tabular annex.....	32
2. Społeczna percepcja instrumentów polityki rodzinnej.....	37
2. Social perception of family policy instruments.....	37
2.1. Percepcja różnych form wspierania rodziny jako zachęty do posiadania dzieci.....	38
2.1. Perception of different forms of family support as an incentive to have children.....	38
2.2. Najważniejsze formy wspierania rodzin w opinii gospodarstw domowych z dziećmi.....	40
2.2. The most important forms of support for families in the opinion of households with children.....	40
Podsumowanie.....	42
Summary.....	42
Aneks tabelaryczny.....	44
Tabular annex.....	44
3. Wybrane aspekty jakości życia w wymiarze lokalnym.....	55
3. Locality – selected aspects of quality of life.....	55
3.1. Jakość środowiska naturalnego i najbliższego otoczenia.....	56
3.1. Quality of natural and living environment.....	56

3.2. Poczucie bezpieczeństwa i zagrożenia przestępczością	62
3.2. Feeling of safety and fear of crime	62
3.3. Poczucie więzi lokalnych.....	69
3.3. Attachment to local communities	69
3.4. Zadowolenie z miejscowości zamieszkania	73
3.4. Satisfaction with the place of residence.....	73
Podsumowanie.....	75
Summary	75
Aneks tabelaryczny	77
Tabular annex.....	77
4. Korzystanie z Internetu.....	85
4. Using the Internet.....	85
4.1. Częstotliwość korzystania z sieci i przyczyny braku aktywności internetowej	85
4.1. Frequency of Internet use and reasons for inactivity	85
4.2. Rodzaje aktywności w sieci – obszary wykorzystania Internetu	90
4.2. Types of Internet activity – fields of Internet use	90
4.3. Wskaźnik zakresu aktywności internetowej	95
4.3. The scope of online activity	95
4.4. Niektóre czynniki determinujące korzystanie z Internetu.....	98
4.4. Some of the factors determining using the Internet.....	98
Podsumowanie.....	102
Summary.....	102
5. Przejawy religijności mieszkańców Polski	105
5. Expressions of religiosity of the inhabitants of Poland	105
Wprowadzenie.....	105
Introduction.....	105
5.1. Przejawy religijności	105
5.1. Expressions of religiosity	105
5.2. Poczucie związku z parafią	124
5.2. Attachment to the parish.....	124
5.3. Zaangażowanie religijne według wybranych czynników demograficzno-społecznych.....	129
5.3. Religious commitment by selected social-demographic factors.....	129
Podsumowanie.....	135
Summary.....	135
6. Kapitał społeczny i jego wymiary	139
6. Social capital and its aspects	139
Wprowadzenie.....	139
Introduction.....	139
6.1. Kapitał stowarzyszeniowy	141
6.1. Social organisations-based capital.....	141

6.2. Wykorzystanie Internetu w praktykach obywatelskich	146
6.2. Use of the Internet in civic practices	146
6.3. Finansowanie organizacji społecznych według deklaracji	148
6.3. Financing of social organisations by declarations	148
6.4. Kapitał nieformalny	149
6.4. Informal capital	149
6.5. Zaufanie	159
6.5. Trust	159
6.6. Wartości i postawy wobec wybranych zachowań w przestrzeni publicznej	174
6.6. Values and attitudes towards selected behaviours in public areas	174
Podsumowanie	186
Summary	186
Aneks tabelaryczny	195
Tabular annex	195
7. Społeczna percepcja dyskryminacji	215
7. Social perception of discrimination	215
7.1. Postrzeganie dyskryminacji ze względu na wybrane przyczyny	216
7.1. Perception of discrimination on selected grounds	216
7.2. Poczucie dyskryminacji	222
7.2. Feeling of being discriminated	222
Wnioski	224
Conclusion	224
Aneks tabelaryczny	224
Tabular annex	224
8. Dobrobyt subiektywny	235
8. Subjective well-being	235
8.1. Zadowolenie z życia	236
8.1. Life satisfaction	236
8.2. Poczucie sensu w życiu	243
8.2. Sense of meaning of life	243
8.3. Stan emocjonalny	247
8.3. Emotional well-being	247
8.4. Złożony wskaźnik dobrej subiektywnej jakości życia	252
8.4. Aggregate indicator of good subjective quality of life	252
8.5. Determinanty dobrobytu subiektywnego	256
8.5. Determinants of subjective well-being	256
8.6. Droga życiowa a dobrobyt subiektywny	273
8.6. Trajectory of life vs. subjective well-being	273
8.7. Subiektywny dobrobyt a sytuacja materialna	276
8.7. Subjective well-being vs. material situation	276

Podsumowanie	277
Summary	277
9. Metodologia i organizacja Badania spójności społecznej	279
9. The methodology and organization of the Social Cohesion Survey	279
9.1. Organizacja badania	279
9.1. Survey organisation	279
9.2. Wskaźniki realizacji badania	283
9.2. Response rates	283
9.3. Schemat losowania próby w Badaniu spójności społecznej	286
9.3. Sampling scheme in the Social Cohesion Survey	286
9.4. Wagi w Badaniu spójności społecznej	289
9.4. Weights used in the Social Cohesion Survey	289
9.5. Metoda oceny precyzji	295
9.5. Precision assessment method	295
9.6. Imputacja dochodów	296
9.6. Income imputation	296
9.7. Definicje i klasyfikacje stosowane w badaniu	299
9.7. Definitions and classifications used in the survey	299
The methodology and organization of the Social Cohesion Survey – summary in English	302
Aneks wojewódzki – wybrane wskaźniki jakości życia i kapitału społecznego	357
Voivodship annex – selected indicators of quality of life and social capital	357

Objaśnienia znaków umownych

Symbols

Symbol Symbol	Opis Description
Kreska (-)	zjawisko nie wystąpiło magnitude zero
Znak x	wypełnienie pozycji jest niemożliwe lub niecelowe not applicable
Zero: (0,0)	zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,05 not zero but less than 0.05 of a unit
Gwiazdka (*)	umieszczony w tabeli lub na wykresie przy tych wartościach liczbowych, gdy zjawisko istniało w wielkości oznaczającej, że precyzja może budzić zastrzeżenia. Znak jest stosowany, jeżeli liczba przypadków wchodzących do uogólnienia jest mniejsza niż 50. placed in a table or graph near these numerical values when the phenomenon occurred in a quantity which may raise concerns of precision. The sign is used if the number of cases in the sample is less than 50.

Rozdział 1

Chapter 1

Zróżnicowanie terytorialne sytuacji materialnej oraz społeczna percepcja ubóstwa i nierówności dochodowych

Territorial diversification of the material situation and social perception of poverty and income inequalities

Sytuacja materialna stanowi tradycyjnie podstawowy element analiz dotyczących standardu i jakości życia ludności. Analizy z tego zakresu, prowadzone w oparciu o wyniki różnych badań, są też przedmiotem wielu opracowań i publikacji Głównego Urzędu Statystycznego. W niniejszym pracowniu opartym na wynikach zrealizowanego w 2018 r. ankietowego Badania spójności społecznej skupiono się na przedstawieniu wyników analizy dotyczącej terytorialnego zróżnicowania wybranych aspektów sytuacji materialnej gospodarstw domowych w Polsce. Uwzględniono zróżnicowania ze względu na klasę miejscowości zamieszkania¹ oraz zróżnicowania międzywojewódzkie. Uzupełnieniem diagnozy dotyczącej terytorialnego zróżnicowania sytuacji materialnej, w tym sytuacji dochodowej, są przedstawione w końcowej części tego rozdziału informacje dotyczące społecznej percepcji ubóstwa i nierówności dochodowych w Polsce. W Badaniu spójności społecznej zapytano bowiem respondentów o opinie dotyczące tych ważnych zjawisk społecznych.

1.1. Zróżnicowanie sytuacji materialnej

1.1. Territorial diversification of the material situation

W analizach dotyczących szeroko pojmowanej sytuacji materialnej gospodarstw domowych prowadzonych w oparciu o wyniki Badania spójności społecznej uwzględnione zostały trzy wymiary tego zjawiska: sytuacja dochodowa, warunki życia (związane z poziomem zaspokojenia określonych potrzeb, warunkami mieszkaniowymi oraz stanem wyposażenia gospodarstw domowych w przedmioty codziennego użytku), a także ocena możliwości radzenia sobie z budżetem domowym. Każdy z tych aspektów może być opisany za pomocą odrębnych miar. Dla zilustrowania, jaka część gospodarstw domowych znajduje się w relatywnie najgorszej sytuacji materialnej posłużono się trzema wskaźnikami ubóstwa: wskaźnikiem relatywnego ubóstwa dochodowego, wskaźnikiem ubóstwa warunków życia oraz wskaźnikiem ubóstwa braku równowagi budżetowej. Oceny zasięgu dobrej sytuacji materialnej dokonano w oparciu o trzy symetryczne wskaźniki, tj. wskaźnik relatywnie wysokich dochodów, wskaźnik dobrych warunków życia oraz wskaźnik dobrej sytuacji budżetowej.

Pierwszą część analizy dotyczącej sytuacji materialnej i jej terytorialnego zróżnicowania poświęcono odrębnemu omówieniu każdego z trzech wymienionych wyżej aspektów, z uwzględnieniem pozytywnej i negatywnej strony zjawisk, to jest dobrej sytuacji oraz ubóstwa. W drugiej części analizy podjęto próbę przeanalizowania zróżnicowania ogólnej, tzn. „uśrednionej” ze względu na rozważane aspekty sytuacji

¹ Klasa miejscowości dotyczy miejsca zamieszkania respondenta, w którym został on poddany badaniu. Miejscowość zamieszkania respondenta klasyfikowana jest ze względu na typ (miasto lub wieś), a także, w przypadku miasta, na jego wielkość (mierzoną liczbą ludności).

materialnej. Ocenę ogólnej sytuacji materialnej na poziomie tak województwa, jak i klasy miejscowości, spróbowano sprowadzić do jednego syntetycznego wskaźnika pozwalającego, m.in. na zwięzłą analizę jej zróżnicowania. Skonstruowano w tym celu wskaźnik uwzględniający trzy aspekty sytuacji materialnej, nazwany wskaźnikiem sytuacji materialnej netto. Opisuje on sytuację dla danej zbiorowości, np. sytuację w danym województwie, za pomocą pojedynczej liczby umożliwiającej syntetyczne, choć oczywiście uproszczone, porównania. Ogólnie można stwierdzić, że wartość dodatnia wskaźnika informuje o tym, że liczba gospodarstw domowych w danej zbiorowości doświadczających dobrej sytuacji materialnej przewyższa liczbę gospodarstw znajdujących się w najgorszej sytuacji (określonej jako ubóstwo), natomiast wartość ujemna wskaźnika wskazuje na sytuację odwrotną. Wskaźnik sytuacji materialnej netto obliczany jest jako suma trzech wskaźników cząstkowych, tj. wskaźnika sytuacji dochodowej netto, warunków życia netto oraz sytuacji budżetowej netto. Szczegóły konstrukcji tych miar przedstawiono w poświęconej im części niniejszego rozdziału.

1.1.1. Zróżnicowanie zasięgu różnych form ubóstwa i dobrej sytuacji materialnej

1.1.1.1. Diversification of poverty rates and good material situation

Przedstawienie ocen syntetycznych dotyczących zróżnicowania ogólnej sytuacji materialnej gospodarstw domowych w Polsce poprzedzi odrębne omówienie trzech wspomnianych we wstępie aspektów tego zjawiska: sytuacji dochodowej, warunków życia oraz możliwości gospodarowania i radzenia sobie z budżetem domowym.

W celu oceny, jaka część gospodarstw domowych znajduje się w najgorszej sytuacji, a jaka w najlepszej, ze względu na omawiany wymiar sytuacji materialnej, posłużono się trzema wskaźnikami ubóstwa oraz trzema wskaźnikami dobrej sytuacji.

Sytuacja dochodowa gospodarstw domowych

Income situation of households

Za ubogie pod względem dochodowym uznano te gospodarstwa domowe, w których miesięczny dochód pieniężny netto (w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie) był niższy od wartości uznanej za próg ubóstwa. Zastosowano relatywną granicę ubóstwa. Próg ubóstwa przyjęto na poziomie 60% mediany dochodu ekwiwalentnego (czyli porównywalnego między gospodarstwami o różnym składzie demograficznym) dla całego kraju². Dochody poniżej tak określonego progu ubóstwa uzyskiwało w 2018 r. ok. 13% gospodarstw domowych.

Podejście relatywne zastosowano również w przypadku obliczania wskaźnika wysokich dochodów. Przy czym progi ubóstwa dochodowego oraz wysokich dochodów zostały ustalone symetrycznie³.

Wskaźnik wysokich dochodów definiowany jest jako odsetek gospodarstw domowych o relatywnie najwyższych dochodach, czyli takich których miesięczny dochód jest wyższy niż 5/3 (ok. 167%) mediany dochodu ekwiwalentnego ogółu gospodarstw domowych w kraju⁴. Wartość przyjętego progu wysokich dochodów jest ok. 2,8 razy wyższa od wartości zastosowanej granicy ubóstwa. Przy przyjętych kryteriach w 2018 r. relatywnie wysokie dochody uzyskiwało w Polsce ok. 15% gospodarstw domowych.

² Uwzględniono tzw. zmodyfikowaną skalę ekwiwalentności OECD, która przyjmuje następujące wartości jednostek ekwiwalentnych przypisanych poszczególnym osobom w gospodarstwie: pierwsza osoba dorosła – 1; każdy następny członek gospodarstwa domowego w wieku co najmniej 14 lat – 0,5; każde dziecko w wieku poniżej 14 lat – 0,3. W 2018 r. granica ubóstwa dochodowego dla gospodarstwa jednoosobowego wyniosła 1280 zł, a dla gospodarstwa domowego złożonego z 2 osób dorosłych i 2 dzieci do lat 14 – 2688 zł (dochód miesięczny).

³ Wartości progów mają położenie symetryczne względem mediany w skali logarytmicznej: próg ubóstwa stanowi 3/5 (60%) mediany (według dochodu ekwiwalentnego), próg wysokich dochodów – 5/3 mediany (odwrotność 3/5).

⁴ W obliczeniach, tak jak w przypadku ubóstwa wzięto pod uwagę tzw. dochody ekwiwalentne według zmodyfikowanej skali OECD). W 2018 r. granica wysokich dochodów dla gospodarstwa jednoosobowego wyniosła 3556 zł.

Tablica 1.1. Wskaźniki sytuacji dochodowej gospodarstw domowych w 2018 r. (% gospodarstw domowych)
Table 1.1. Indicators of income situation of households in 2018 (% of households)

Wyszczególnienie Specification	Wskaźnik relatywnie wysokich dochodów Indicator of relative high income conditions	Wskaźnik relatywnego ubóstwa dochodowego Indicator of relative income poverty	Wskaźnik sytuacji dochodowej netto Indicator of net income situation
Ogółem Total	14,9	13,2	1,7
według klasy miejscowości zamieszkania by class of place of residence			
Miasta razem Urban areas total	18,5	9,3	9,2
Miasta o liczbie mieszkańców: Urban areas by population:			
500 tys. i więcej thousand and more	34,9	4,5	30,4
100–500 tys. thousand	18,0	8,8	9,2
20–100 tys. thousand	11,0	11,0	0,0
poniżej 20 tys. up to 20 thousand	11,4	12,8	-1,4
Wieś Rural areas	7,6	21,3	-13,7
według województw by voivodships			
Dolnośląskie	19,6	9,5	10,1
Kujawsko-pomorskie	10,8	15,0	-4,2
Lubelskie	7,1	25,9	-18,8
Lubuskie	15,6	10,0	5,6
Łódzkie	10,2	15,1	-4,9
Małopolskie	14,3	14,6	-0,3
Mazowieckie	26,9	9,2	17,7
Opolskie	12,5	13,3	-0,8
Podkarpackie	7,8	19,3	-11,5
Podlaskie	9,1	17,6	-8,5
Pomorskie	18,1	10,8	7,3
Śląskie	15,8	10,2	5,6
Świętokrzyskie	6,2	14,7	-8,5
Warmińsko-mazurskie	8,2	17,8	-9,6
Wielkopolskie	12,6	11,0	1,6
Zachodniopomorskie	11,4	14,6	-3,2

Sytuacja dochodowa gospodarstw domowych była wyraźnie zróżnicowana ze względu na miejsce zamieszkania, określone za pomocą klasy miejscowości zamieszkania. W największym stopniu ubóstwem dochodowym dotknięci byli mieszkańcy wsi (ok. 21%). W przypadku miast zasięg ubóstwa był tym większy, im mniejsze były miasta (od ok. 5% w miastach liczących co najmniej 500 tys. mieszkańców do ok. 13% w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców). Odwrotną zależność zaobserwowano w przypadku wskaźnika wysokich dochodów. Największy odsetek gospodarstw o relatywnie wysokich dochodach odnotowano w miastach liczących co najmniej 500 tys. mieszkańców (ok. 35%), a najmniejszy na wsi (ok. 8%).

W zależności od województwa zasięg relatywnego ubóstwa dochodowego wahał się od ok. 9% do 26%. Najczęściej ubóstwem dochodowym były dotknięte gospodarstwa domowe w woj. lubelskim. Znacznie wyższy od średniej krajowej odsetek ubogich gospodarstw domowych odnotowano także w woj. podkarpackim, podlaskim i warmińsko-mazurskim (ok. 18–19%). Najrzadziej ubóstwa dochodowego doświadczały gospodarstwa domowe w woj. mazowieckim (ok. 9%). Wskaźniki niższe od średniej krajowej zaobserwowano jeszcze w województwach: śląskim, dolnośląskim, lubuskim, wielkopolskim i pomorskim (ok. 10–11%).

Najwięcej gospodarstw domowych o relatywnie wysokich dochodach odnotowano w województwie mazowieckim (ok. 27%). Wartości wskaźnika wyraźnie powyżej średniej dla kraju zaobserwowano także w województwach: dolnośląskim (ok. 20%) i pomorskim (ok. 18%). Najniższe wartości tego wskaźnika odnotowano w województwach: świętokrzyskim, lubelskim, warmińsko-mazurskim, podkarpackim oraz podlaskim (ok. 6–9%), a więc w województwach o wysokich wartościach stopy relatywnego ubóstwa dochodowego.

Warunki życia gospodarstw domowych

Living conditions of households

Obliczając wskaźnik ubóstwa warunków życia, za ubogie uznano te gospodarstwa domowe, w których zaobserwowano co najmniej 10 przejawów złych warunków życia z listy 30 symptomów dotyczących: jakości mieszkania, poziomu wyposażenia w dobra trwałego użytku, braku możliwości zaspokojenia ze względów finansowych różnego typu potrzeb materialnych i niematerialnych (zob. Aneks tabelaryczny Tablica 1.7.).

Wskaźnik dobrych warunków życia zdefiniowany został jako odsetek gospodarstw domowych, w których nie stwierdzono występowania żadnego z 30 branych pod uwagę symptomów złych warunków życia.

Zgodnie z przyjętymi kryteriami, w 2018 r. ubóstwa warunków życia doświadczało ok. 5% gospodarstw domowych w Polsce. Dobrymi warunkami życia charakteryzowało się natomiast ok. 27% gospodarstw domowych w kraju.

Podobnie jak w przypadku złej sytuacji dochodowej, również w kontekście złych warunków życia najczęściej ubóstwa doświadczały mieszkańcy wsi, przy czym zróżnicowania pomiędzy poszczególnymi klasami miejscowości nie były aż tak wyraźne, jak w przypadku relatywnego ubóstwa dochodowego. W 2018 r. wskaźnik ubóstwa warunków życia osiągnął na wsi niecałe 6%, podczas gdy w największych miastach, liczących nie mniej niż 500 tys. mieszkańców było to ok. 3%. We wszystkich pozostałych klasach miejscowości (tj. miastach poniżej 20 tys., 20–100 tys. oraz 100–500 tys. mieszkańców) wskaźnik ubóstwa warunków życia wyniósł ok. 5%.

Tablica 1.2. Wskaźniki warunków życia gospodarstw domowych w 2018 r. (% gospodarstw domowych)
 Table 1.2. Indicators of living conditions of households in 2018 (% of households)

Wyszczególnienie Specification	Wskaźnik dobrych warunków życia Indicator of good living conditions	Wskaźnik ubóstwa warunków życia Indicator of living conditions poverty	Wskaźnik warunków życia netto Indicator of net living conditions
Ogółem Total	26,5	4,8	21,7
według klasy miejscowości zamieszkania by class of place of residence			
Miasta razem Urban areas total	25,5	4,3	21,2
Miasta o liczbie mieszkańców: Urban areas by population:			
500 tys. i więcej thousand and more	23,2	2,7	20,5
100–500 tys. thousand	25,0	5,0	20,0
20–100 tys. thousand	25,3	4,5	20,8
poniżej 20 tys. up to 20 thousand	29,4	4,7	24,7
Wieś Rural areas	28,5	5,7	22,8
według województw by voivodships			
Dolnośląskie	24,9	3,3	21,6
Kujawsko-pomorskie	29,5	4,6	24,9
Lubelskie	21,9	6,0	15,9
Lubuskie	24,9	6,7	18,2
Łódzkie	19,9	6,7	13,2
Małopolskie	25,9	4,7	21,2
Mazowieckie	27,4	3,9	23,5
Opolskie	25,7	4,6	21,1
Podkarpackie	26,0	4,3	21,7
Podlaskie	32,7	3,7	29,0
Pomorskie	32,6	4,0	28,6
Śląskie	21,2	5,9	15,3
Świętokrzyskie	30,9	6,1	24,8
Warmińsko-mazurskie	26,2	6,1	20,1
Wielkopolskie	35,4	2,4	33,0
Zachodniopomorskie	24,3	6,3	18,0

Dobrymi warunkami życia najczęściej charakteryzowały się gospodarstwa domowe w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców oraz na wsi (ok. 29%). Najniższą wartość wskaźnik dobrych warunków życia osiągnął w grupie miast liczących co najmniej pół miliona mieszkańców (ok. 23%).

W 2018 r. najczęściej ubóstwem warunków życia dotknięte były gospodarstwa domowe w województwie łódzkim oraz lubuskim (ok. 7%), natomiast najrzadziej – w województwach wielkopolskim i dolnośląskim (ok. 2–3%). W pozostałych dwunastu województwach wskaźnik ubóstwa warunków życia kształtował się na poziomie ok. 4–6%.

Najwyższe wartości wskaźnika dobrych warunków życia odnotowano w woj. wielkopolskim (35%) oraz pomorskim i podlaskim (po 33%). Stosunkowo najrzadziej taka sytuacja była obserwowana w województwach: łódzkim (20%) oraz śląskim i lubelskim (21–22%).

Równowaga budżetowa gospodarstw domowych

Budget standing of households

Przy obliczaniu wskaźnika ubóstwa braku równowagi budżetowej uwzględniono zarówno subiektywne opinie gospodarstw domowych dotyczące ich statusu materialnego, jak również fakty mówiące o trudnościach budżetowych gospodarstwa (w tym o zaległościach w opłatach). Gospodarstwo domowe uznano za ubogie z punktu widzenia „nieradzenia sobie z budżetem”, jeśli doświadczało przynajmniej 4 z 7 uwzględnionych symptomów (zob. Aneks tabelaryczny Tablica 1.8.). Wskaźnik dobrej sytuacji budżetowej mówi natomiast jaki jest odsetek gospodarstw domowych, które pozytywnie oceniały możliwość gospodarowania swoimi dochodami i w których nie wystąpił żaden z 7 symptomów „nieradzenia sobie z budżetem”.

Według przyjętych definicji, w 2018 r. ubóstwo braku równowagi budżetowej dotyczyło w Polsce ok. 8% gospodarstw domowych. Wskaźnik dobrej sytuacji budżetowej osiągnął natomiast wartość prawie 31%.

Wartość wskaźnika ubóstwa ocenianego z punktu widzenia braku równowagi budżetowej w zależności od klasy miejscowości wynosiła od niecałych 6% do ok. 9%. Najwyższą wartość wskaźnika odnotowano w przypadku średnich miast, liczących 100–500 tys. oraz 20–100 tys. mieszkańców, natomiast najniższą – w grupie miast największych, o liczbie mieszkańców co najmniej 500 tys. W małych miastach, poniżej 20 tys. mieszkańców tą formą ubóstwa dotkniętych było ok. 8% gospodarstw domowych, czyli nieco więcej niż na wsi (ok. 7%).

Mieszkańcy największych miast odznacali się nie tylko najniższym poziomem wartości wskaźnika analizowanej formy ubóstwa, ale jednocześnie relatywnie najlepiej radzili sobie z równoważeniem swoich domowych budżetów. W 2018 r. wskaźnik dobrej sytuacji budżetowej w największych aglomeracjach miejskich osiągnął wartość ok. 41%, podczas gdy w pozostałych grupach miast od ok. 29 do 31%. Najmniej gospodarstw domowych o „dużej swobodzie budżetowej” było na wsi (niecałe 27%).

W ujęciu wojewódzkim różnice w poziomie wskaźników ubóstwa braku równowagi budżetowej wyniosły w 2018 r. ponad 6 p. proc. Najczęściej problem ten dotyczył mieszkańców województw: łódzkiego, lubuskiego i warmińsko-mazurskiego (po ok. 11% gospodarstw ubogich). Najniższe wartości zasięgu tej formy ubóstwa odnotowano natomiast w przypadku woj. podkarpackiego, opolskiego, świętokrzyskiego oraz małopolskiego (ok. 5–6% gospodarstw ubogich).

Rozpiętość wartości wskaźnika dobrej sytuacji budżetowej między województwami wyniosła ponad 17 p. proc. Najwyższe odsetki gospodarstw domowych o dużej swobodzie budżetowej odnotowano w woj. mazowieckim, opolskim, podlaskim i dolnośląskim (ok. 34–37%), natomiast najniższe w woj. zachodniopomorskim (20%) oraz w województwach łódzkim i lubelskim (ok. 24–25%). W pozostałych województwach wskaźnik dobrej sytuacji budżetowej mieścił się w granicach 28–32%.

Tablica 1.3. Wskaźniki sytuacji budżetowej gospodarstw domowych w 2018 r. (% gospodarstw domowych)
Table 1.3. Indicators of budget standing of households in 2018 (% of households)

Wyszczególnienie Specification	Wskaźnik dobrej sytuacji budżetowej Indicator of good budget standing	Wskaźnik ubóstwa braku równowagi budżetowej Indicator of poverty in terms of the lack of budget balance	Wskaźnik sytuacji budżetowej netto Indicator of net budget standing
Ogółem Total	30,7	7,8	22,9
według klasy miejscowości zamieszkania by class of place of residence			
Miasta razem Urban areas total	32,7	8,1	24,6
Miasta o liczbie mieszkańców: Urban areas by population:			
500 tys. i więcej thousand and more	41,2	5,8	35,4
100–500 tys. thousand	31,0	9,2	21,8
20–100 tys. thousand	29,2	8,7	20,5
poniżej 20 tys. up to 20 thousand	30,4	8,0	22,4
Wieś Rural areas	26,6	7,3	19,3
według województw by voivodships			
Dolnośląskie	33,6	7,0	26,6
Kujawsko-pomorskie	27,8	7,6	20,2
Lubelskie	24,6	8,5	16,1
Lubuskie	29,8	10,9	18,9
Łódzkie	23,8	10,9	12,9
Małopolskie	30,1	6,0	24,1
Mazowieckie	37,4	7,1	30,3
Opolskie	35,0	4,8	30,2
Podkarpackie	32,5	4,7	27,8
Podlaskie	34,2	7,4	26,8
Pomorskie	30,6	8,5	22,1
Śląskie	31,2	9,1	22,1
Świętokrzyskie	31,7	5,2	26,5
Warmińsko-mazurskie	28,7	10,7	18,0
Wielkopolskie	30,4	7,4	23,0
Zachodniopomorskie	19,9	8,4	11,5

1.1.2. Zróznicowanie terytorialne syntetycznych ocen sytuacji materialnej

1.1.2. Territorial diversification of synthetic assessments of the material situation

Oceny zróznicowania ogólnej sytuacji materialnej dokonano w oparciu o wspomniany wcześniej wskaźnik sytuacji materialnej netto.

Wskaźniki sytuacji materialnej netto i ich interpretacja

Indicators of the net material situations and their interpretations

Opisując konstrukcję wskaźnika należy zdefiniować trzy jego składowe. Są to: wskaźnik sytuacji dochodowej netto, wskaźnik warunków życia netto oraz wskaźnik sytuacji budżetowej netto. Każdy z nich jest definiowany jako różnica odpowiedniego wskaźnika dobrej sytuacji oraz wskaźnika ubóstwa wyrażonych jako odsetek gospodarstw domowych doświadczających danej sytuacji.

Taka konstrukcja powoduje, że każdy z trzech wskaźników ma unormowany przedział wartości i teoretycznie mógłby przyjmować wartości od +100, gdyby cała populacja doświadczała szczególnie dobrej sytuacji, do -100, gdyby cała populacja była dotknięta ubóstwem. Oczywiście granice te mają charakter wyłącznie teoretyczny, gdyż sens pojęciom ubóstwa i szczególnie dobrej sytuacji nadaje ich relatywne rozumienie – dotyczą one grup osób i gospodarstw domowych, które odróżniają się na tle całej populacji szczególnie dobrą lub bardzo złą sytuacją materialną. Nie jest więc możliwe, by odpowiednie wskaźniki przyjmowały wartości bliskie 100, gdyż przeczyłoby to definicji zjawisk.

Spośród trzech składowych wskaźnika sytuacji materialnej netto, jedynie w przypadku dochodu pewna symetria między wskaźnikiem ubóstwa a wskaźnikiem dobrej sytuacji zapewniona została na poziomie samej definicji wskaźników. O ile granicą ubóstwa dochodowego jest dochód ekwiwalentny na poziomie 60%, czyli 3/5 mediany, tak za granicę szczególnie dobrej sytuacji dochodowej przyjęto 5/3 mediany (odwrotność 3/5). Tworzy to symetrię między definicjami obydwu wskaźników, jakkolwiek nie powoduje, że będą one na mocy definicji przyjmowały równe wartości. Rzeczywista różnica między wartościami obydwu wskaźników (i to, jak jest ona bliska zera), zależy od postaci rozkładu dochodów oraz wielkości gospodarstw.

W przypadku oceny warunków życia oraz sytuacji budżetowej wskaźniki dobrej sytuacji definiowane są poprzez brak negatywnych symptomów dotyczących każdego z aspektów, natomiast wskaźniki ubóstwa poprzez współwystępowanie określonej liczby negatywnych symptomów. Definicje te same w sobie nie tworzą symetrii między obydwoma sytuacjami i nie narzucają w żaden sposób relacji między wartościami wskaźników. O ile w pierwszej edycji *Badania spójności społecznej* w 2011 roku wskaźniki ubóstwa warunków życia oraz równowagi budżetowej przyjmowały wartości zbliżone do odpowiednich wskaźników dobrej sytuacji, tak w kolejnych latach obserwowana jest poprawa sytuacji, skutkująca wzrostem wskaźników odzwierciedlających dobrą sytuację i spadkiem wskaźników ubóstwa (zwłaszcza w odniesieniu do warunków życia). W efekcie w 2018 roku wskaźniki warunków życia oraz sytuacji budżetowej netto dla całej Polski przyjmują wartości dodatnie, dość znacznie różniące się od zera⁵.

Ponieważ głównym celem zdefiniowania wskaźnika sytuacji materialnej netto jest wsparcie analizy zróznicowania terytorialnego sytuacji materialnej, tj. ocena sytuacji w poszczególnych regionach względem reszty kraju, a także porównanie ocenianej względnie sytuacji z punktu widzenia każdego z trzech analizowanych aspektów, wskaźniki cząstkowe (sytuacji dochodowej, warunków życia, sytuacji budżetowej) zostały tak unormowane (wyskalowane), aby wartość zerowa każdego z nich odpowiadała średniej dla

⁵ Zagadnienia dotyczące konstrukcji i interpretacji wskaźników ubóstwa oraz sytuacji materialnej netto oparte na wynikach *Badania spójności społecznej* w 2011 r. zostały opisane w publikacji *Jakość życia, kapitał społeczny, ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce* dostępnej na stronie internetowej GUS, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/jakosc-zycia-kapital-spoeczny-ubostwo-i-wykluczenie-spoeczne-w-polsce,1,1.html>

całej Polski. Osiągnięto to poprzez odjęcie od każdego ze wskaźników jego wartości dla Polski ogółem. Uzyskane w ten sposób wskaźniki określane są przy prezentacji wyników jako unormowane.

Ponieważ ogólny wskaźnik sytuacji materialnej netto wyliczany jest jako suma trzech wskaźników cząstkowych, w wersji unormowanej ma on te same własności, co cząstkowe wskaźniki unormowane, tzn. wartość zerowa odpowiada sytuacji materialnej przeciętnej dla całego kraju. Wartości wskaźnika unormowanego większe od zera wskazują na lepszą od przeciętnej sytuację materialną, natomiast mniejsze od zera na sytuację gorszą od przeciętnej. Analizując wartości wskaźnika sytuacji materialnej netto w tym rozdziale zawsze odnosimy się do jego wersji unormowanej.

Analiza przestrzennego zróżnicowania ogólnej sytuacji materialnej

The analysis of spatial diversification of the overall material situation

Z porównania wartości unormowanego wskaźnika sytuacji materialnej netto dla poszczególnych klas miejscowości wynika, że najlepszą ogólną sytuacją materialną (w odniesieniu do średniej krajowej) charakteryzowały się w 2018 r. największe miasta (liczące co najmniej 500 tys. mieszkańców), w przypadku których unormowany wskaźnik sytuacji materialnej netto osiągnął wartość +40. Wśród pozostałych grup miast wartość tego wskaźnika wynosiła od -5 w przypadku miast liczących od 20 do 100 tys. mieszkańców do niecałych +5 w grupie miast między 100 a 500 tys. mieszkańców. Najniższą wartość unormowanego wskaźnika sytuacji materialnej netto (bliską -18) odnotowano na obszarach wiejskich. Zdecydowanie największy wpływ na wysoką wartość ogólnego unormowanego wskaźnika sytuacji materialnej w największych miastach miał wskaźnik sytuacji dochodowej (prawie +29), w mniejszym stopniu – wskaźnik sytuacji budżetowej (niecałe +13). Trzeci ze wskaźników cząstkowych – unormowany wskaźnik warunków życia netto przyjął tam wartość ujemną. W przypadku wsi odnotowano najniższe spośród wszystkich klas miejscowości wartości wskaźników sytuacji dochodowej (ok. -15) oraz sytuacji budżetowej (ok. -4). Unormowany wskaźnik warunków życia miał natomiast na wsi wartość dodatnią, jakkolwiek nie najwyższą (ta dotyczy miast poniżej 20 tys. mieszkańców). W żadnej z klas miejscowości nie odnotowano sytuacji, aby wszystkie trzy składowe unormowanego wskaźnika sytuacji materialnej netto miały wartości dodatnie, natomiast w przypadku miast liczących między 20 a 100 tys. mieszkańców, wszystkie trzy cząstkowe wskaźniki były ujemne, co świadczy, że w tych miastach zarówno sytuacja dochodowa, warunki życia, jak również możliwości utrzymania przez gospodarstwa domowe równowagi swoich budżetów były gorsze od średniej w kraju. Co ciekawe mimo „odstawiania” ze względu na każde z kryteriów, wartość wskaźnika ogólnego dla tej grupy miejscowości okazała się znacząco wyższa niż w przypadku wsi (dla której ocenę ogólną znacząco zaniża aspekt dotyczący sytuacji dochodowej).

Z największym zróżnicowaniem sytuacji materialnej według klasy miejscowości mamy do czynienia ze względu na aspekt dochodowy (wartości wskaźników od -15,4 do +28,7). Mniejsze jest zróżnicowanie z punktu widzenia sytuacji budżetowej (-3,6; +12,5), zaś zdecydowanie najmniejsze – ze względu na warunki życia (-1,7; +3,0).

Tablica 1.4. Unormowany wskaźnik sytuacji materialnej netto według klas miejscowości i województw w 2018 r.

Table 1.4. Normalised indicator of net material situation and its components by class of place of residence and voivodships in 2018

Wyszczególnienie Specification	Wskaźnik unormowany netto Normalised indicator net			
	unormowany wskaźnik sytuacji dochodowej netto normalised indicator of net income situation	unormowany wskaźnik warunków życia netto normalised indicator of net living conditions	unormowany wskaźnik sytuacji budżetowej netto normalised indicator of net budget standing	unormowany wskaźnik sytuacji materialnej netto normalised indicator of net material situation
Ogółem Total	0,0	0,0	0,0	0,0
według klasy miejscowości zamieszkania by class of place of residence				
Miasta razem Urban areas total	+7,5	-0,5	+1,7	+8,7
Miasta o liczbie mieszkańców: Urban areas by population:				
500 tys. i więcej thousand and more	+28,7	-1,2	+12,5	+40,0
100–500 tys. thousand	+7,5	-1,7	-1,1	+4,7
20–100 tys. thousand	-1,7	-0,9	-2,4	-5,0
poniżej 20 tys. up to 20 thousand	-3,1	+3,0	-0,5	-0,6
Wieś Rural areas	-15,4	+1,1	-3,6	-17,9
według województw by voivodships				
Dolnośląskie	+8,4	-0,1	+3,7	+12,0
Kujawsko-pomorskie	-5,9	+3,2	-2,7	-5,4
Lubelskie	-20,5	-5,8	-6,8	-33,1
Lubuskie	+3,9	-3,5	-4,0	-3,6
Łódzkie	-6,6	-8,5	-10,0	-25,1
Małopolskie	-2,0	-0,5	+1,2	-1,3
Mazowieckie	+16,0	+1,8	+7,4	+25,2
Opolskie	-2,5	-0,6	+7,3	+4,2
Podkarpackie	-13,2	0,0	+4,9	-8,3
Podlaskie	-10,2	+7,3	+3,9	+1,0
Pomorskie	+5,6	+6,9	-0,8	+11,7
Śląskie	+3,9	-6,4	-0,8	-3,3
Świętokrzyskie	-10,2	+3,1	+3,6	-3,5
Warmińsko-mazurskie	-11,3	-1,6	-4,9	-17,8
Wielkopolskie	-0,1	+11,3	+0,1	+11,3
Zachodniopomorskie	-4,9	-3,7	-11,4	-20,0

Zastosowany unormowany wskaźnik sytuacji materialnej netto wskazuje na znaczące regionalne zróżnicowanie sytuacji materialnej w Polsce. Wartość unormowanego wskaźnika sytuacji materialnej netto w 2018 r. wynosiła od ok. -33 w województwie lubelskim do ok. +25 w województwie mazowieckim. Do województw o relatywnie najwyższych wartościach tego wskaźnika, oprócz wymienionego już województwa mazowieckiego, należały województwa: dolnośląskie, pomorskie oraz wielkopolskie (wartość wskaźnika +11/+12). W sumie wartości dodatnie wskaźnika unormowanego ogólnej sytuacji materialnej netto odnotowano w przypadku sześciu województw. Najniższą dodatnią wartość wskaźnik ten osiągnął w województwie podlaskim (+1). Dziesięć województw charakteryzowało się według przyjętych kryteriów gorszą ogólną sytuacją materialną niż przeciętna dla Polski. Wartość wskaźnika kształtowała się dla nich na poziomie od ok. -1 do ok. -33. Najniższe wartości unormowanego wskaźnika sytuacji materialnej netto, oprócz najsłabiej wypadającego woj. lubelskiego, odnotowano w województwie łódzkim (ok. -25), zachodniopomorskim (ok. -20) oraz w warmińsko-mazurskim (ok. -18).

Poszczególne województwa charakteryzują się „zróżnicowaną kombinacją wskaźników cząstkowych”. W czterech województwach o najgorszej sytuacji materialnej wszystkie cząstkowe wskaźniki, tj. unormowany wskaźnik sytuacji dochodowej, warunków życia oraz sytuacji budżetowej były ujemne, przy czym w przypadku województwa lubelskiego oraz warmińsko-mazurskiego największy wpływ na poziom wskaźnika ogólnego miał wskaźnik sytuacji dochodowej (wynoszący odpowiednio ok. -21 i ok. -11). Z kolei w województwach łódzkim i zachodniopomorskim większą rolę odgrywały wskaźniki sytuacji budżetowej (odpowiednio -10 i -11), a w przypadku łódzkiego ważniejszy od wskaźnika sytuacji dochodowej był także wpływ wskaźnika warunków życia.

W przypadku województw o najkorzystniejszej ogólnej sytuacji materialnej także odnotowano różne sytuacje, jeśli idzie o „kombinacje ocen cząstkowych”. Korzystna na tle całego kraju sytuacja materialna województwa mazowieckiego wynika głównie z relatywnie najlepszej sytuacji dochodowej w tym województwie (wartość wyższa od średniej krajowej o 16 punktów), chociaż również dwa pozostałe unormowane wskaźniki cząstkowe miały wartość dodatnią. Z odmienną sytuacją mamy do czynienia w przypadku województwa pomorskiego czy wielkopolskiego. W województwie pomorskim o relatywnie wysokiej pozycji tego województwa, jeśli chodzi o ogólną ocenę sytuacji materialnej, w największym stopniu zadecydowała wartość wskaźnika warunków życia, w mniejszym stopniu nieco lepsza od średniej krajowej sytuacja dochodowa. Natomiast wartość wskaźnika unormowanego sytuacji budżetowej była nawet ujemna (ok. -1). W województwie wielkopolskim z kolei kluczową, pozytywną rolę odgrywały warunki życia. W przypadku pozostałych składowych województwo wielkopolskie nie odbiegało znacząco od średniej krajowej (wartości unormowanych wskaźników sytuacji dochodowej i sytuacji budżetowej na poziomie bliskim zera).

W odniesieniu do syntetycznie ocenianej sytuacji materialnej zróżnicowanie terytorialne o charakterze regionalnym (według województw) okazało się bardzo podobne – pod względem rozstępu między najniższą i najwyższą wartością wskaźnika – do zróżnicowania według typu miejscowości zamieszkania (dla województw: -33; +25; dla typów miejscowości: -18; +40). W przypadku województw nie mamy jednak do czynienia z sytuacją, by jeden region wyróżniał się tak bardzo, jak wyróżniają się największe miasta wśród klas miejscowości. Jeśli idzie o wskaźniki cząstkowe, podobnie jak w przypadku klas miejscowości, najsilniej różnicujący sytuację w poszczególnych województwach aspekt materialny stanowią dochody (-20,5; +16). W odróżnieniu od klas miejscowości, warunki życia (-8,5; +11,3) okazały się aspektem nieco bardziej różnicującym województwa niż sytuacja budżetowa (-10,0; +7,4), jakkolwiek zakres różnic między wojewódzkich w przypadku tych dwóch aspektów należy uznać za bardzo zbliżony.

1.2. Społeczna percepcja ubóstwa

1.2. Social perception of poverty

Jak już wspomniano na początku rozdziału, Badanie spójności społecznej dostarcza także informacji o społecznej percepcji ubóstwa oraz nierówności dochodowych w Polsce. Prezentowane poniżej informacje pozwalają zapoznać się z subiektywnymi opiniami mieszkańców Polski na temat różnic dochodowych, skali ubóstwa w Polsce oraz roli państwa w rozwiązywaniu tych ważnych problemów społecznych. Informacje te stanowią uzupełnienie analiz dotyczących sytuacji dochodowej gospodarstw domowych oraz ubóstwa opartych na miarach obiektywnych. Diagnoza postrzegania biedy i nierówności dochodowych pokazuje na ile rozpoznanie tych zjawisk w oparciu o tak zwane mierniki obiektywne, jest zgodne z odczuciami społecznymi. Wskaźniki percepcji mówią też o nastrojach społecznych, które mogą przekładać się na zachowania zarówno w sferze ekonomicznej, społecznej, jak i politycznej. Np. stopień akceptacji nierówności dochodowych traktowany bywa jako wskaźnik akceptacji ładu społecznego. Z kolei odpowiedzi na pytanie dotyczące preferowanych form pomocy dla ludzi biednych mogą być pomocne przy planowaniu konkretnych rozwiązań w zakresie polityki społecznej.

Percepcja zasięgu ubóstwa

Perception of the extent of poverty

Z odpowiedzi na zamieszczone w Badaniu spójności społecznej pytanie dotyczące postrzeganego przez respondentów rozmiaru biedy wynika, że opinie na temat zasięgu ubóstwa w Polsce są bardzo zróżnicowane. Zwraca przy tym uwagę wysoki odsetek osób, które nie potrafiły oszacować zasięgu występowania tego zjawiska (29,5%). Mniej niż 1% osób w wieku 16 lat i więcej uważała, że w Polsce nie ma ludzi biednych, tzn. takich, którym m.in. nie starcza pieniędzy na zakup jedzenia, odzieży, opłacenie mieszkania. Z drugiej strony ponad 5% osób sądziło, że biedna jest ponad połowa polskiego społeczeństwa. Najczęściej zasięg ubóstwa szacowano na poziomie od 26 do 30% (takie wartości podało 14% osób) oraz od 16 do 20% (takie wartości podało 13% osób).

Respondenci biorący udział w badaniu zostali również zapytani, czy wśród ich znajomych, rodziny lub sąsiadów są osoby, które uznałoby za biedne. W pierwszej połowie 2018 r. obecność osób biednych w najbliższym otoczeniu deklarowało ponad 45% osób (w wieku co najmniej 16 lat), przy czym odsetek osób mających w swoim otoczeniu ludzi biednych wahał się od ok. 37% wśród 20% osób o najwyższych dochodach ekwiwalentnych (5 grupa kwintylowa) do 57% wśród 20% osób w o najniższych dochodach.

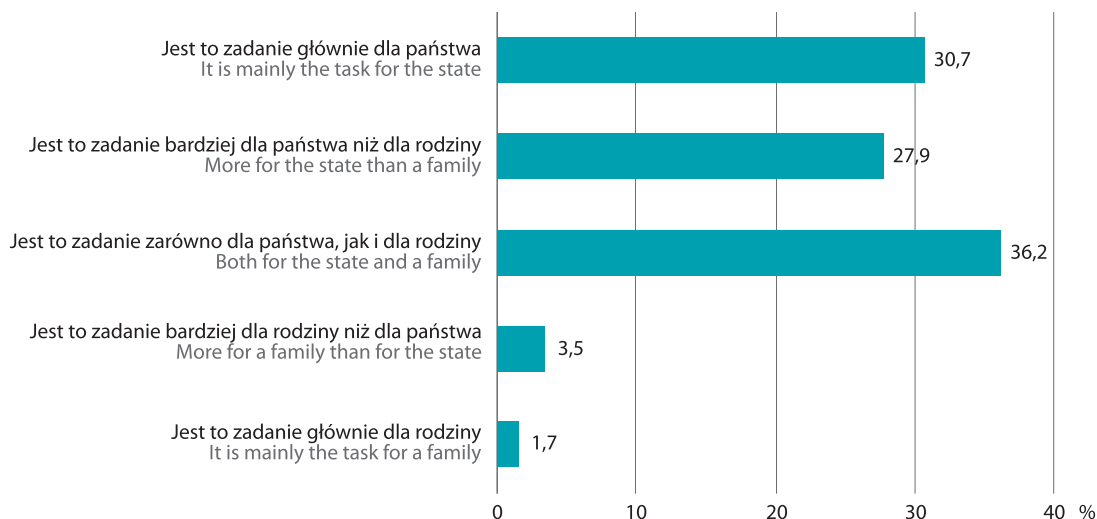
Postrzeganie roli państwa w ograniczaniu ubóstwa

Perceiving the role of the state in poverty reduction

Zawarte w Badaniu spójności społecznej pytania pozwalają także zapoznać się ze społecznymi oczekiwaniami wobec państwa w kontekście walki z ubóstwem. Wyniki badania z 2018 r. potwierdzają, iż w Polsce powszechne jest przekonanie o potrzebie zaangażowania państwa w pomoc ludziom biednym. Zgodnie z opinią ok. 59% osób wsparcie materialne dla ludzi żyjących w ubóstwie jest przede wszystkim zadaniem dla państwa, a nie dla rodziny. Ponad jedna trzecia społeczeństwa (ok. 36%) uważała, że jest to zadanie zarówno dla państwa, jak i dla rodziny. Rodzinę, jako główne źródło wsparcia materialnego osób ubogich postrzegał natomiast około co dwudziesty mieszkaniec Polski (3,5% osób uważało, że jest to zadanie bardziej dla rodziny niż dla państwa, a ok. 2%, że jest to zadanie głównie dla rodziny).

Wykres 1.1. Stosunek mieszkańców Polski w 2018 r. do roli państwa i rodziny we wspieraniu materialnym osób żyjących w ubóstwie^a (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 1.1. The attitude of the inhabitants of Poland towards the role of the state and a family in the material support for people living in poverty^a in 2018 (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Czy uważa Pan/Pani, że wsparcie materialne dla osób żyjących w ubóstwie to zadanie dla państwa, rodziny, czy też dla obu tych instytucji?*

a Based on the responses to the question: *Do you think that material support for people living in poverty is a task for the state, a family or both the institutions?*

Najbardziej pożądane formy pomocy społecznej dla osób ubogich

The most expected forms of social assistance for the poor

W opinii społecznej najbardziej potrzebną formą pomocy dla osób żyjących w ubóstwie jest pomoc w znalezieniu pracy. Jako jedną z trzech najbardziej potrzebnych form wsparcia uważało ją w 2018 r. 43% mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej. Ważne znaczenie mają również usługi społeczne. Preferowane jest głównie wsparcie w postaci: pomocy w pielęgnacji osób przewlekle chorych i niepełnosprawnych (ok. 32%), zwiększenia dostępności bezpłatnych usług medycznych (ok. 28%) oraz pomocy w prowadzeniu gospodarstwa domowego osobom starszym (ok. 25%). Zasiłki pieniężne za jedną z trzech najważniejszych form wsparcia uważa ok. 16% osób. Generalnie nie ma zbyt dużych rozbieżności w oczekiwaniach dotyczących pomocy ubogim pomiędzy ogółem społeczeństwa a osobami dotkniętymi ubóstwem dochodowym⁶. Jedynie w przypadku zasiłków pieniężnych taka różnica jest wyraźna. Zasiłek pieniężny za jedną z trzech najważniejszych form pomocy uważa ok. 24% osób uznanych według kryterium dochodowego za ubogie (czyli o ok. 8 p. proc. więcej niż wśród ogółu społeczeństwa).

⁶ Według definicji ubóstwa prezentowanej we wcześniejszej części rozdziału.

Tablica 1.5. Najbardziej potrzebne formy pomocy dla osób ubogich w opinii mieszkańców Polski^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) Table 1.5. The most needed forms of assistance for the poor according to the opinion of the inhabitants of Poland^a in 2018 (% of people aged 16 and over)

Wyszczególnienie Specification	Ogółem Total	Osoby dotknięte ubóstwem dochodowym People at risk of income poverty
Pomoc w znalezieniu pracy Assistance in finding a job	43,1	49,5
Pomoc w pielęgnacji osób przewlekle chorych, niepełnosprawnych Assistance in taking care of chronically ill, disabled people	31,7	29,1
Zwiększenie dostępności bezpłatnych usług medycznych Improving accessibility of free medical services	27,6	28,1
Pomoc w prowadzeniu gospodarstwa domowego osobom starszym (np. sprzątanie, pranie, zakupy, ugotowanie posiłku) Assistance in running a household for the elderly (e.g. cleaning, washing, shopping, cooking a meal)	24,8	22,5
Zasiłki pieniężne Cash benefits	15,8	23,5
Zapewnienie dostępu do tanich mieszkań komunalnych, socjalnych Providing access to inexpensive municipal and social dwellings	12,6	11,2
Bezpłatne żłobki i przedszkola dla dzieci Free nurseries and nursery schools for children	12,2	8,3
Pomoc na cele mieszkaniowe (pokrycie czynszu, opłat za energię, gaz, remont mieszkania) Assistance for housing purposes (covering rent, energy, gas renovation of the dwelling)	11,7	13,7
Stworzenie miejsc, gdzie dzieci mogłyby pod fachową opieką zrobić lekcje, spędzić część czasu wolnego Creating places where children can do their homework and spend their free time under professional supervision	10,6	8,7
Zapewnienie wakacyjnego odpoczynku dla dzieci Providing holiday rest for children	10,0	8,4
Stypendia dla dzieci i młodzieży na kontynuację nauki w szkołach średnich i wyższych Scholarships for children and young people to continue their education in secondary and higher education	9,0	7,4
Bliższa i długotrwała współpraca osób/institucji udzielających pomocy z osobami potrzebującymi Closer and long-term cooperation of people/institutions providing aid with people in need	8,2	6,1
Poradnictwo specjalistyczne (prawne, psychologiczne, pedagogiczne) Professional counselling (legal, psychological, pedagogical)	8,1	5,5
Tania komunikacja, np. autobusy Cheap communication e.g. buses	8,1	9,5
Systematyczna pomoc rzeczowa (odzież, żywność, bezpłatne podręczniki szkolne) Systematic in-kind assistance (clothing, food, free school books)	7,2	7,0
Upowszechnienie informacji na temat możliwości korzystania przez osoby potrzebujące z różnych form pomocy Dissemination of information on the possibilities for people in need to benefit from various forms of assistance	6,9	4,5
Zapewnienie bezpłatnego, ciepłego posiłku Providing free hot meal	6,6	6,1
Stworzenie miejsc dla osób starszych (np. klubów, świetlic) Creations of places for older people (e.g. clubs, venue for joint meetings)	5,2	3,7

Tablica 1.5. Najbardziej potrzebne formy pomocy dla osób ubogich w opinii mieszkańców Polski^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) (dok.) Table 1.5. The most needed forms of assistance for the poor according to the opinion of the inhabitants of Poland^a in 2018 (% of people aged 16 and over) (cont.)

Wyszczególnienie Specification	Ogółem Total	Osoby dotknięte ubóstwem dochodowym People at risk of income poverty
Bezpłatny Internet Free Internet	3,1	2,8
Inne Other	0,8	0,7

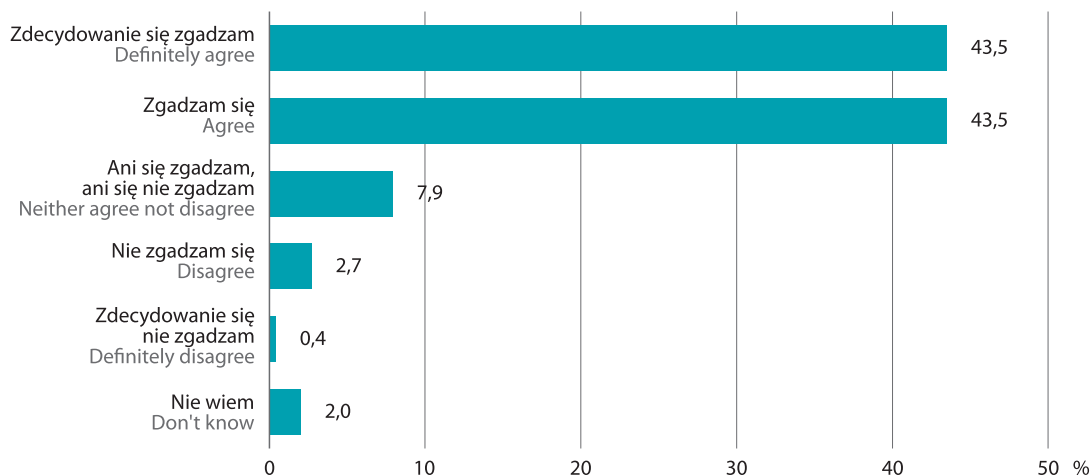
a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Biorąc pod uwagę miejsce swojego zamieszkania – miasto, wieś – jakiego rodzaju pomocy najbardziej potrzeba ludziom tu mieszkającym, których uznaliby/uznałaby Pan/Pani za ludzi żyjących w biedzie? Proszę wskazać od 1 do 3 najważniejszych form pomocy.*

a Based on the responses to the question: *Taking your place of residence into consideration - city, town, village - what kind of assistance is most needed for people residing there, who you would consider as living in poverty ones? (three possible indications).*

Społeczna percepcja nierówności dochodowych

Social perception of income inequalities

Ze zrealizowanego w pierwszej połowie 2018 r. badania wynika, iż zdecydowana większość (87%) mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej uważała, że w Polsce różnice dochodów są zbyt duże. Z opinią tą nie zgadzało się tylko ok. 3% osób. Mieszkańcy Polski uważają również w większości, iż do obowiązków państwa należy zmniejszanie różnic pomiędzy wysokimi i niskimi dochodami. Z takim twierdzeniem zgadza się (w tym zdecydowanie) prawie 78% osób w wieku 16 lat i więcej. Przeciwnego zdania jest niecałe 7% osób. Podobnie postrzegana jest rola państwa w zapewnieniu każdemu minimalnego dochodu – ok. 78% osób uważa, że państwo powinno zapewnić każdemu podstawowe minimum dochodu, a ok. 8% – nie zgadza się z tą opinią. Powyższe dane wskazują, iż poparcie dla interwencjonizmu państwa w zakresie niwelowania różnic dochodowych oraz zapewnienia obywatelom podstawowego minimum dochodów jest bardzo duże, ale mniej powszechne niż opinia o zbyt dużych różnicach dochodowych.

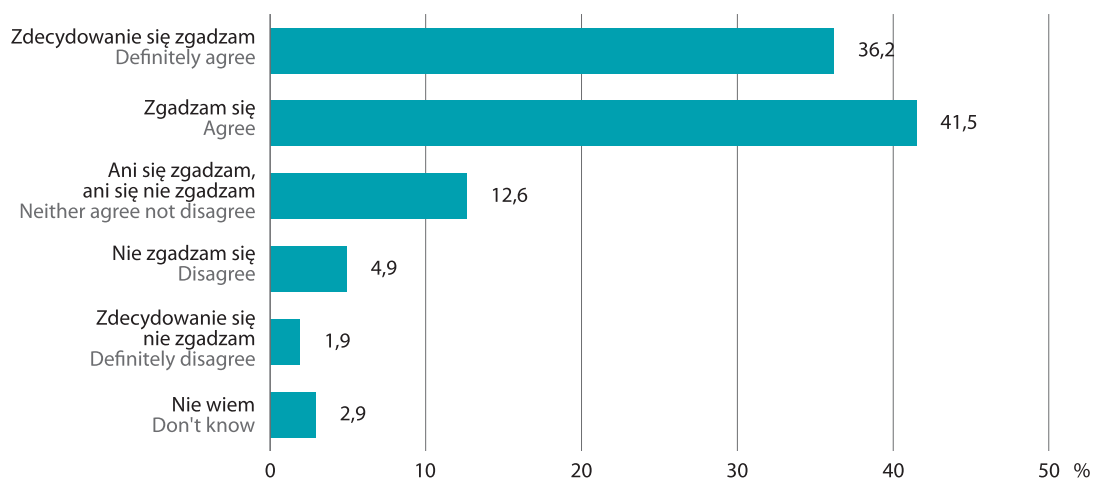
Wykres 1.2. Stosunek mieszkańców Polski w 2018 r. do opinii: różnice dochodów są w Polsce zbyt duże^a (% osób w wieku 16 lat i więcej) Chart 1.2. The attitude of the inhabitants of Poland towards the statement: the income differences in Poland are too great^a in 2018 (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Proszę określić swój stosunek do opinii „Różnice dochodów są w Polsce zbyt duże”.*

a Based on the responses to the question: *Please, specify what is your attitude towards the statement “The income differences in Poland are too great”.*

Wykres 1.3. Stosunek mieszkańców Polski w 2018 r. do opinii: do obowiązków państwa powinno należeć zmniejszanie różnic pomiędzy wysokimi i niskimi dochodami^a (w % osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 1.3. The attitude of the inhabitants of Poland towards the statement: it should be the state's duty to reduce the differences between high and low income^a in 2018 (% of people aged 16 and over)

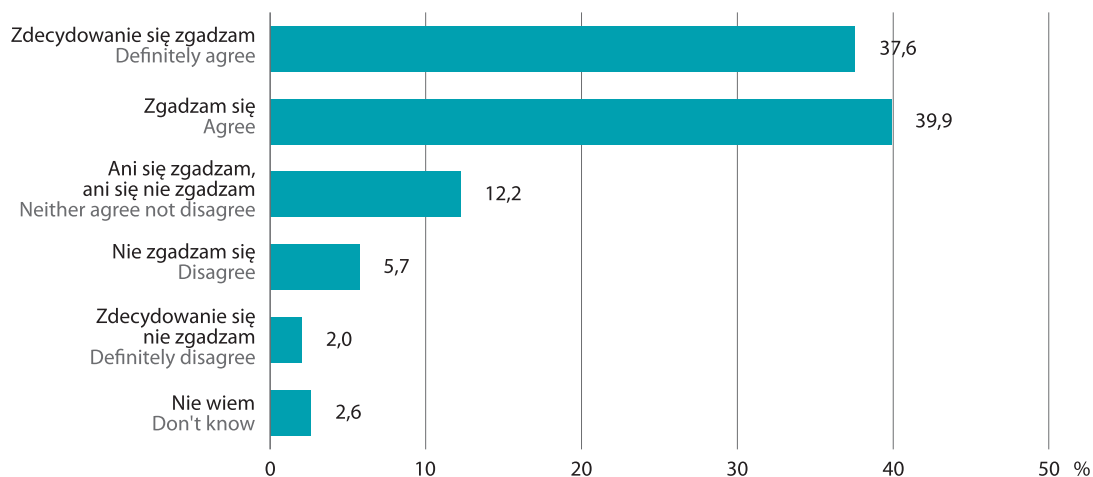

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Proszę określić swój stosunek do opinii „Do obowiązków państwa powinno należeć zmniejszanie różnic pomiędzy wysokimi i niskimi dochodami”.*

a Based on the responses to the question: *Please, specify what is your attitude towards the statement “It should be the state's duty to reduce the differences between high and low income”.*

Wykres 1.4. Stosunek mieszkańców Polski w 2018 r. do opinii: państwo powinno zapewnić każdemu podstawowe minimum dochodów^a (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 1.4. The attitude of the inhabitants of Poland towards the statement: the state should provide everybody with the minimum income^a in 2018 (% of people aged 16 and over).

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Proszę określić swój stosunek do opinii „Państwo powinno zapewnić każdemu podstawowe minimum dochodów”.*

a Based on the responses to the question: *Please, specify what is your attitude towards the statement “The state should provide everybody with the minimum income”.*

Dlatego też przeanalizowano na ile osoby o egalitarnych poglądach w kwestii różnic dochodowych mają także przekonanie, że to państwo powinno odpowiadać za rozwiązanie tej kwestii, tzn. podzielają także pogląd, iż do obowiązków państwa powinno należeć zmniejszenie różnic dochodowych pomiędzy wysokimi i niskimi dochodami oraz że to państwo powinno zapewnić każdemu podstawowe minimum dochodów. Z dokonanej analizy wynika, że z przynajmniej jedną z tych 3 rozważanych opinii zgadzało się ok. 93% osób w wieku co najmniej 16 lat, natomiast ok. 66% osób popierało jednocześnie wszystkie te opinie. Można więc postawić tezę, iż ok. 2/3 polskiego społeczeństwa (mamy tu na myśli populację osób w wieku 16 lat i więcej) ma zdecydowanie egalitarne nastawienie do polityki państwa w zakresie redystrybucji dochodów.

Na podstawie danych z badania były także prowadzone przez autorów niniejszego rozdziału analizy mające na celu wskazanie cech respondentów determinujących ich stosunek do nierówności dochodowych oraz występowanie szerszej rozumianych poglądów egalitarnych. Wyniki tych analiz wskazują na duże znaczenie czynnika terytorialnego, w tym różnic regionalnych. Próbując wyjaśnić różnice regionalne porównano obraz zróżnicowania opinii z obiektywnymi danymi dotyczącymi poziomu i nierówności dochodów w poszczególnych regionach i dokonano oceny odpowiednich zależności metodami statystycznymi. Zaobserwowano, że większy wpływ na percepcję nierówności dochodowych może mieć poziom dochodów mieszkańców poszczególnych województw niż zróżnicowanie dochodów wewnątrz danego województwa. Na ogół bowiem brak akceptacji dla nierówności dochodowych był w większym stopniu wyrażany w województwach o niższym poziomie dochodów i relatywnie niskim ich zróżnicowaniu niż w województwach o wysokich wartościach wskaźnika zróżnicowania dochodowego, ale relatywnie wyższym w porównaniu z innymi województwami poziomie dochodów. Można stąd wnioskować, że niski poziom dochodów bardziej sprzyja wyrażaniu w opiniach sprzeciwu wobec nierówności dochodowych niż obserwowanie rzeczywistych nierówności w otoczeniu⁷.

Podsumowanie

Summary

Niniejszy rozdział poświęcony był omówieniu sytuacji materialnej gospodarstw domowych, ocenianej w sposób wielowymiarowy. Wzięto pod uwagę sytuację dochodową, warunki życia, a także możliwości zachowania przez gospodarstwa domowe równowagi budżetowej. W przypadku każdego z tych aspektów uwzględniono zarówno gospodarstwa o relatywnie najlepszej sytuacji, jak i gospodarstwa doświadczające ubóstwa. Taka systematyzacja opisu i pomiaru sytuacji materialnej jest ważna nie tylko z punktu widzenia analizy i oceny zróżnicowania jej samej, ale także ze względu na fakt, że w ten sposób opisywana sytuacja materialna jest brana pod uwagę również w analizach przywoływanych i relacjonowanych w innych częściach publikacji – poświęconych innym tematom – gdy oceniany jest wpływ sytuacji materialnej na różne, inne aspekty szeroko rozumianej jakości życia, w tym na dobrobyt subiektywny. W niniejszym rozdziale skupiono się na zagadnieniu zróżnicowania terytorialnego poszczególnych aspektów sytuacji materialnej (zarówno ze względu na klasę miejscowości zamieszkania, jak i województwo) oraz percepcji ubóstwa i nierówności. Za pomocą specjalnie w tym celu zdefiniowanej miary syntetycznej, nazwanej unormowanym wskaźnikiem sytuacji materialnej netto, dokonano też próby oceny terytorialnego zróżnicowania uśrednionej ze względu na rozważane trzy aspekty sytuacji materialnej.

W 2018 r., przy przyjętych kryteriach, wskaźnik relatywnie wysokich dochodów osiągnął wartość 15%, wskaźnik dobrych warunków życia 27%, a wskaźnik dobrej sytuacji budżetowej 31%. Relatywnego ubóstwa dochodowego doświadczało ok. 13% gospodarstw domowych, ubóstwa warunków życia

⁷ Więcej na ten temat w: A. Bieńkuńska, T. Piasecki, G. Marciniak (2019) *Poverty and Income Inequality in Poland – Objective Measures and Social Perception*, <https://www.hse.ru/data/2019/10/04/1541838610/Poverty%20and%20Income%20Inequality.pdf>

– ok. 5%, natomiast ubóstwa braku równowagi budżetowej – ok. 8% gospodarstw domowych w kraju. Wartości wskaźników dobrej, a także złej sytuacji materialnej wskazywały na różnice w poziomie życia ze względu na miejsce zamieszkania, zdefiniowane zarówno poprzez klasę miejscowości, jak i województwo, przy czym zróżnicowanie to zależało od analizowanego aspektu sytuacji materialnej.

Ubóstwem dochodowym w największym stopniu dotknięci byli mieszkańcy wsi (21%). W przypadku miast zasięg ubóstwa był tym większy, im mniejsze były miasta (od 5% w miastach liczących co najmniej 500 tys. mieszkańców do 13% w miastach poniżej 20 tys.). Podobnie jak w przypadku złej sytuacji dochodowej, również w kontekście złych warunków życia najczęściej ubóstwa doświadczali mieszkańcy wsi, przy czym zróżnicowanie pomiędzy poszczególnymi klasami miejscowości nie było aż tak wyraźne, jak w przypadku relatywnego ubóstwa dochodowego. W 2018 r. wskaźnik ubóstwa warunków życia osiągnął na wsi niecałe 6%, podczas gdy w największych miastach, liczących nie mniej niż 500 tys. mieszkańców było to 3%. Wartość wskaźnika ubóstwa ocenianego z punktu widzenia braku równowagi budżetowej w zależności od klasy miejscowości wynosiła od niecałych 6% do ok. 9%. Najwyższą wartość wskaźnika odnotowano w przypadku średnich miast, a najniższą – w grupie miast największych (o liczbie mieszkańców co najmniej 500 tys.). Na wsi tą formą ubóstwa dotkniętych było ok. 7% gospodarstw domowych.

W zależności od województwa zasięg relatywnego ubóstwa dochodowego wahał się od 9% do 26%, ubóstwa warunków życia od 2 do 7%, a ubóstwa ocenianego z punktu widzenia braku równowagi budżetowej gospodarstwa domowego od 5 do 11%. Najwyższą wartość wskaźnika ubóstwa dochodowego zaobserwowano w woj. lubelskim. Znacznie wyższy od średniej krajowej odsetek ubogich gospodarstw domowych odnotowano także w woj. podkarpackim, podlaskim i warmińsko-mazurskim. Ubóstwa warunków życia doświadczali natomiast najczęściej mieszkańcy województwa łódzkiego oraz lubuskiego. Tych dwóch województw, a także woj. warmińsko-mazurskiego, dotyczyły również najwyższe wartości wskaźników ubóstwa braku równowagi budżetowej.

Przy przyjętych kryteriach wartość wskaźnika relatywnie wysokich dochodów w zależności od klasy miejscowości wynosiła w 2018 r. od 8% na wsi do 35% w grupie miast liczących co najmniej 500 tys. mieszkańców. Podobną prawidłowość zaobserwowano w przypadku wskaźnika dobrej sytuacji budżetowej. Wskaźnik dobrej sytuacji budżetowej w największych aglomeracjach miejskich osiągnął wartość ok. 41%. Najmniej gospodarstw domowych o „dużej swobodzie budżetowej” było na wsi (niecałe 27%). W przypadku wskaźnika dobrych warunków życia zaobserwowano sytuację odwrotną. Dobrymi warunkami życia najczęściej charakteryzowały się gospodarstwa domowe w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców oraz na wsi (ok. 29%), natomiast najniższą wartość wskaźnik dobrych warunków życia osiągnął w grupie miast liczących co najmniej pół miliona mieszkańców (23%). Warto zauważyć, że w porównaniu z innymi aspektami mamy tu do czynienia ze stosunkowo niewielkim zróżnicowaniem.

Wartość wskaźnika relatywnie wysokich dochodów dla województw wynosiła od 6 do 27%, wskaźnika dobrych warunków życia od ok. 20% do ok. 33%, a wskaźnika dobrej sytuacji budżetowej od ok. 20% do ponad 37%. Najwięcej gospodarstw domowych o relatywnie wysokich dochodach odnotowano w województwie mazowieckim (27%). Wartości wskaźnika wyraźnie powyżej średniej dla kraju zaobserwowano także w województwach: dolnośląskim (20%) i pomorskim (18%). W województwie mazowieckim zaobserwowano także najwyższy (37%) odsetek gospodarstw domowych o dużej swobodzie budżetowej. Wysokim odsetkiem gospodarstw domowych o dobrej sytuacji budżetowej charakteryzowały się także województwa: opolskie, podlaskie i dolnośląskie (34–35%). Najwyższe wartości wskaźnika dobrych warunków życia odnotowano natomiast w woj. wielkopolskim (35%) oraz pomorskim i podlaskim (po 33%).

Syntetyczna ocena ogólnej sytuacji materialnej dokonana przy użyciu unormowanego wskaźnika sytuacji materialnej netto, wskazuje jako miejscowości o najlepszej ogólnej sytuacji materialnej największe miasta (liczące co najmniej 500 tys. mieszkańców), w przypadku których wskaźnik ten (oceniający sytu-

ację w odniesieniu do średniej krajowej) osiągnął wartość +40. Najniższą wartość unormowanego wskaźnika sytuacji materialnej netto (bliską -18) odnotowano na obszarach wiejskich.

Analizując składowe wskaźnika syntetycznego (związane z poszczególnymi aspektami sytuacji materialnej), największe zróżnicowanie według klasy miejscowości dotyczyło sytuacji dochodowej (wartości wskaźników od -15,4 do +28,7). Wyraźnie mniejsze różnice zaobserwowano w przypadku oceny sytuacji budżetowej gospodarstw domowych (-3,6; +12,5), zaś zdecydowanie najmniejsze – w przypadku warunków życia (-1,7; +3,0).

Unormowany wskaźnik sytuacji materialnej netto wskazuje także na znaczące międzywojewódzkie zróżnicowanie sytuacji materialnej w Polsce. Wartość wskaźnika w 2018 r. wynosiła od -33 w województwie lubelskim do +25 w województwie mazowieckim. W sumie wartości dodatnie wskaźnika unormowanego ogólnej sytuacji materialnej netto odnotowano w przypadku sześciu województw. Do województw o relatywnie najwyższych wartościach tego wskaźnika, oprócz wymienionego już województwa mazowieckiego, należały: dolnośląskie, pomorskie oraz wielkopolskie. Najniższe wartości unormowanego wskaźnika sytuacji materialnej netto, oprócz najsłabiej wypadającego woj. lubelskiego, odnotowano w województwie łódzkim, zachodniopomorskim oraz w warmińsko-mazurskim.

Analiza wartości cząstkowych unormowanych wskaźników sytuacji materialnej według województw pokazuje, iż podobnie jak w przypadku klas miejscowości, największe różnice dotyczą dochodów (-20,5; +16). W odróżnieniu od klas miejscowości, skala różnic międzywojewódzkich w przypadku warunków życia (-8,5; +11,3) oraz sytuacji budżetowej (-11,4; +7,4) okazała się bardzo podobna.

Jeśli idzie o percepcję ubóstwa i nierówności dochodowych, z wyrażonych w Badaniu spójności społecznej opinii wynika, że zdecydowana większość społeczeństwa sądzi, iż w Polsce mamy do czynienia ze zbyt dużymi nierównościami dochodowymi. Istnieje również powszechne przekonanie, że do obowiązków państwa powinno należeć zmniejszanie dysproporcji w tym zakresie i że to państwo powinno zapewnić każdemu podstawowe minimum dochodów oraz wspierać ludzi żyjących w ubóstwie. Jako najbardziej preferowane formy pomocy kierowanej do osób ubogich wskazywane są kolejno (według częstości wskazań, poczynając od wskazywanych najczęściej): pomoc w znalezieniu pracy, pielęgnacja osób niepełnosprawnych i przewlekle chorych, zwiększenie dostępności do bezpłatnych usług medycznych, pomoc w prowadzeniu gospodarstwa domowego osobom starszym oraz zasiłki pieniężne.

Czytelnicy zainteresowani porównaniem sytuacji materialnej w latach 2015 i 2018 mogą znaleźć informacje dotyczące roku 2015 w publikacji *Jakość życia w Polsce w 2015 r. Wyniki Badania spójności społecznej*, dostępnej na stronie internetowej GUS (Rozdział 1., str. 7)⁸. Dostępna jest również informacja sygnałna pt. *Różne oblicza ubóstwa w Polsce w 2015 r. i 2018 r. na podstawie wyników Badania spójności społecznej*, w której przedstawiono porównanie zasięgu relatywnego ubóstwa dochodowego oraz ubóstwa warunków życia i ubóstwa braku równowagi budżetowej w obydwu latach⁹.

⁸ <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/jakosc-zycia-w-polsce-w-2015-roku-wyniki-badania-spojnosci-spoecznej,4,2.html>

⁹ <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoeczna/rozne-oblicza-ubostwa-w-polsce-w-2015-r-i-2018-r-na-podstawie-badania-spojnosci-spoecznej,21,1.html>

Aneks tabelaryczny

Tabular annex

Tablica 1.6. Definicje podstawowych wskaźników sytuacji materialnej
Table 1.6. Definition of basic indicators of material situation

Wskaźnik Indicator	Definicja Definition
Wskaźnik relatywnie wysokich dochodów Indicator of relative high income conditions	Procent gospodarstw domowych o relatywnie wysokich dochodach (tj. tych, których miesięczny dochód ekwiwalentny był wyższy niż 5/3 (ok. 167%) mediany dochodu ekwiwalentnego, tj. ok. 2,8 razy wyższy od przyjętej relatywnej granicy ubóstwa). The percentage of households with the relatively high income (i.e. those in which the monthly equivalised income exceeded 5/3 (approx. 167%) of the median equivalised income, i.e. approx. 2.8 times higher than the adopted relative poverty threshold).
Wskaźnik dobrych warunków życia Indicator of good living conditions	Procent gospodarstw domowych, w których nie stwierdzono występowania żadnego przejawu złych warunków życia z listy 30 symptomów. The percentage of households in which none of the 30 symptoms of poor living conditions was identified.
Wskaźnik dobrej sytuacji budżetowej Indicator of good budget standing	Procent gospodarstw domowych o dużej swobodzie budżetowej – tzn. takich, które pozytywnie oceniały możliwości gospodarowania swoimi dochodami i w których nie wystąpił żaden z 7 symptomów „nieradzenia sobie z budżetem”. The percentage of households with the high budget freedom, i.e. those which positively assessed their ability to use their income, and in which none of the 7 symptoms of “inability to deal with their budget” was identified.
Wskaźnik relatywnego ubóstwa dochodowego Indicator of relative income poverty	Procent gospodarstw domowych, w których miesięczny dochód ekwiwalentny, jakim dysponowało gospodarstwo (w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie) był niższy od wartości uznanej za próg ubóstwa. Proóg ubóstwa przyjęto na poziomie 60% mediany dochodu ekwiwalentnego. The percentage of households in which the monthly equivalised income at household's disposal (within 12 months preceding the survey) was lower than the value adopted as the poverty threshold. The poverty threshold was assumed at 60% of the median equivalised income.
Wskaźnik ubóstwa warunków życia Indicator of living conditions poverty	Procent gospodarstw domowych, w których zaobserwowano co najmniej 10 przejawów złych warunków życia, z listy 30 symptomów dotyczących: jakości mieszkania, poziomu wyposażenia w dobra trwałego użytku, deprywacji różnego typu potrzeb konsumpcyjnych (materialnych i niematerialnych). The percentage of households in which at least 10 indications of poor living conditions were observed, based on the list of 30 symptoms concerning the dwelling quality, the level of equipment in durable goods, and the deprivation of various types of consumer needs (material and non-material).
Wskaźnik ubóstwa braku równowagi budżetowej Indicator of poverty in terms of the lack of budget balance	Procent gospodarstw domowych, które zostały uznane za ubogie z punktu widzenia „nieradzenia sobie z budżetem”, tzn. w których wystąpiły przynajmniej 4 z 7 uwzględnionych symptomów, obejmujących zarówno subiektywne opinie gospodarstw domowych dotyczące ich statusu materialnego, jak i fakty mówiące o trudnościach budżetowych gospodarstwa (w tym o zaległościach w opłatach). The percentage of households which were considered poor in terms of “inability to deal with their budget”, i.e. in which at least 4 out of 7 symptoms were identified, including both the subjective opinions of households on their material status, and the facts testifying to budget difficulties faced by the household (including payment arrears).
Wskaźnik sytuacji dochodowej netto Indicator of net income situation	Wskaźnik sytuacji dochodowej netto jest różnicą pomiędzy wskaźnikiem wysokich dochodów a wskaźnikiem ubóstwa dochodowego. Wartość dodatnia wskazuje na nadwyżkę (wyrażoną w procentach całkowitej liczby gospodarstw dla danej zbiorowości) liczebności gospodarstw o najwyższych dochodach nad liczebnością gospodarstw dotkniętych ubóstwem dochodowym, natomiast wartość ujemna oznacza przewagę gospodarstw dotkniętych ubóstwem. The indicator of net income situation corresponds to the difference between the indicator of high income and the indicator of income poverty. Positive values indicate the prevalence (expressed as a percent of the entire number of households in a given population) of households with the highest income, over households affected by income poverty, whereas negative values reflect the preponderance of households affected by poverty.

Tablica 1.6. Definicje podstawowych wskaźników sytuacji materialnej (dok.)
 Table 1.6. Definition of basic indicators of material situation (cont.)

Wskaźnik Indicator	Definicja Definition
Wskaźnik warunków życia netto Indicator of net living conditions	<p>Wskaźnik warunków życia netto jest różnicą pomiędzy wskaźnikiem dobrych warunków życia a wskaźnikiem ubóstwa warunków życia. Wartość dodatnia wskazuje na nadwyżkę (wyrażoną w procentach całkowitej liczby gospodarstw dla danej zbiorowości) liczebności gospodarstw o najlepszych warunkach życia nad liczebnością gospodarstw dotkniętych ubóstwem warunków życia, natomiast wartość ujemna oznacza przewagę gospodarstw dotkniętych ubóstwem.</p> <p>The indicator of net living conditions corresponds to the difference between the indicator of good living conditions and the indicator of living conditions poverty. Positive values indicate the prevalence (expressed as a percent of the entire number of households in a given population) of households with the best living conditions, over households affected by living conditions poverty, whereas negative values reflect the preponderance of households affected by poverty.</p>
Wskaźnik sytuacji budżetowej netto Indicator of net budget standing	<p>Wskaźnik sytuacji budżetowej netto jest różnicą pomiędzy wskaźnikiem dobrej sytuacji budżetowej a wskaźnikiem ubóstwa braku równowagi budżetowej. Wartość dodatnia wskazuje na nadwyżkę (wyrażoną w procentach całkowitej liczby gospodarstw dla danej zbiorowości) liczebności gospodarstw o największej swobodzie budżetowej nad liczebnością gospodarstw dotkniętych ubóstwem braku równowagi budżetowej, natomiast wartość ujemna oznacza przewagę gospodarstw dotkniętych ubóstwem.</p> <p>The indicator of net budget standing corresponds to the difference between the indicator of good budget standing and the indicator of poverty in terms of the lack of budget balance. Positive values indicate the prevalence (expressed as a percent of the entire number of households in a given population) of households with the highest budget freedom, over households affected by poverty in terms of the lack of budget balance, whereas negative values reflect the preponderance of households affected by poverty.</p>
Wskaźnik sytuacji materialnej netto Indicator of net material situation	<p>Wskaźnik sytuacji materialnej netto jest wypadkową trzech wskaźników opisujących sytuację dochodową, warunki życia i sytuację budżetową gospodarstwa domowego. Obliczany jest jako suma trzech wskaźników – sytuacji dochodowej netto, warunków życia netto oraz sytuacji budżetowej netto.</p> <p>Indicator of net material situation is calculated as the sum of three indicators – net income situation, net living conditions and net budget standing.</p>
Unormowany wskaźnik sytuacji materialnej netto Normalised indicator of net material situation	<p>Wskaźnik sytuacji materialnej netto unormowany w ten sposób, aby wartość wskaźnika dla Polski ogółem wynosiła zero. Jest obliczany na podstawie nienormowanej wartości wskaźnika poprzez odjęcie wartości tego wskaźnika wyznaczonej dla całej populacji. Dodatnia wartość oznacza sytuację lepszą niż przeciętna dla kraju, ujemna sytuację gorszą niż przeciętna. W ten sam sposób normalizowane są składowe wskaźniki: wskaźnik sytuacji dochodowej, warunków życia oraz sytuacji budżetowej netto.</p> <p>The indicator of net material situation normalized in a way which ensures that the value of the indicator for the whole country is equal to zero. It is calculated on the basis of the raw (not normalized) indicator by subtracting the value of the indicator concerning the entire population. Positive values indicate a better situation than the average for the country, negative values mean that it is worse than the average. The components of the indicator (indicators of: net income situation, net living conditions and net budget standing) are also normalized in the same way.</p>

Tablica 1.7. Symptomy ubóstwa warunków życia w 2018 r.
Table 1.7. Symptoms of living conditions poverty in 2018

Elementy składowe wskaźnika ubóstwa warunków życia Components of the poverty indicator for living conditions	% gospodarstw domowych, w których wystąpił dany symptom % of households where the symptom has occurred
1. Zły stan instalacji elektrycznej lub jej brak Poor condition or no electrical system available	6,0
2. Brak zainstalowanego ogrzewania lub występowanie pieca na opał (na węgiel, drewno, trociny) No central heating or a fuel-fired (coal, wood, sawdust) furnace	9,1
3. Złe warunki sanitarne (brak wody bieżącej, w tym ciepłej, łazienki, toalety) Poor sanitary conditions (no running water, including hot water, no bathroom or toilet)	7,8
4. Mieszkanie ciemne, wilgotne Dark and damp dwelling	11,3
5. Narażenie na hałas, zanieczyszczenie powietrza lub nieprzyjemne zapachy w miejscu zamieszkania Exposure to noise, air pollution and unpleasant odours in the locality	22,8
6. Mieszkanie zbyt małe (jak na potrzeby gospodarstwa) lub nie każda osoba dorosła ma samodzielny pokój lub wydzielone w mieszkaniu swoje stałe miejsce odpoczynku, nauki i pracy Too small dwelling (as for the household needs) or not every adult person has a separate room or a separate space in a dwelling to rest, study and work	21,5
7. Brak możliwości utrzymania odpowiedniej temperatury w mieszkaniu (niewystarczająco ciepłe w zimie, niewystarczająco chłodne w lecie) Inability to maintain an adequate temperature in a dwelling (not warm enough in the winter, and not cool enough in the summer)	26,5
8. Złe warunki mieszkaniowe – ogólna ocena (subiektywna) Poor dwelling conditions – general (subjective) assessment	2,8
9. Brak pralki z przyczyn finansowych No washing machine for financial reasons	1,4
10. Brak lodówki, chłodziarki z przyczyn finansowych No fridge or freezer for financial reasons	0,2
11. Brak kuchenki mikrofalowej lub wielofunkcyjnego robota kuchennego z przyczyn finansowych No microwave or multifunction food processor for financial reasons	9,2
12. Brak odkurzacza z przyczyn finansowych No vacuum cleaner for financial reasons	1,2
13. Brak radia lub telewizora z przyczyn finansowych No radio or TV set for financial reasons	2,2
14. Brak odtwarzacza CD, DVD, MP3, telewizji kablowej lub satelitarnej z przyczyn finansowych No CD, DVD or MP3 player, no cable or satellite TV for financial reasons	2,8
15. Brak telefonu (stacjonarnego, komórkowego) z przyczyn finansowych No (landline or mobile) phone for financial reasons	0,5
16. Brak komputera z przyczyn finansowych No computer for financial reasons	3,1
17. Brak dostępu do Internetu z przyczyn finansowych No access to the Internet for financial reasons	3,4
18. Złe wyposażenie gospodarstwa w dobra trwałe – ogólna ocena (subiektywna) Poor equipment in durable goods in the household – general (subjective) assessment	2,4
19. Brak samochodu z przyczyn finansowych No car for financial reasons	6,1
20. Brak pieniędzy na rozrywkę (wyjście do kina, teatru, restauracji, na koncert itp.) No money for entertainment (tickets to cinema, theatre, concerts, visits in restaurants, etc.)	22,9

Tablica 1.7. Symptomy ubóstwa warunków życia w 2018 r. (dok.)
 Table 1.7. Symptoms of living conditions poverty in 2018 (cont.)

Elementy składowe wskaźnika ubóstwa warunków życia Components of the poverty indicator for living conditions	% gospodarstw domowych, w których wystąpił dany symptom % of households where the symptom has occurred
21. Brak pieniędzy na przynajmniej jeden tydzień wakacji raz w roku No money for at least one week of holiday once a year	28,4
22. Gospodarstwo nie może sobie pozwolić na zaproszenie raz w miesiącu swojej rodziny lub przyjaciół na obiad, kolację lub inny poczęstunek Household cannot afford to invite their family or friends for dinner, supper or other meal once a month	8,0
23. Gospodarstwo nie może sobie pozwolić na ofiarowanie swoim najbliższym (rodzicom, rodzeństwu, dorosłym dzieciom) prezentów przynajmniej raz w roku Household cannot afford to buy presents for their close family (parents, siblings or adult children) once a year	5,8
24. Brak pieniędzy na zakup książek lub prasy No money to buy books, newspapers or magazines	7,2
25. Brak pieniędzy na zakup leków No money to buy medicines	6,5
26. Brak pieniędzy na wizyty u lekarzy specjalistów lub lekarza dentysty No money to visit specialist doctors or dentists	16,9
27. Brak pieniędzy na zakup obuwia, odzieży, pościeli No money to buy footwear, clothing and bedclothes	5,7
28. Brak pieniędzy na wymianę zużytych mebli No money to replace worn-out furniture	15,9
29. Brak pieniędzy na żywność (rezygnacja z jedzenia mięsa, świeżych owoców, warzyw) No money to buy food (resigning from meat, fresh fruit and vegetables)	3,7
30. Konieczność rezygnacji ze względu na brak pieniędzy z któregoś z podstawowych posiłków (śniadania, obiadu lub kolacji) The need to resign from any of the basic meals (breakfast, lunch or dinner) for financial reasons	1,0

Tablica 1.8. Symptomy ubóstwa braku równowagi budżetowej w 2018 r.
 Table 1.8. Symptoms of poverty in terms of the lack of the budget balance in 2018

Elementy składowe wskaźnika ubóstwa równowagi budżetowej Components of the poverty indicator for budget balance	% gospodarstw domowych, w których wystąpił dany symptom % of households where the symptom has occurred
1. Zaległości w opłatach czynszowych, za elektryczność, gaz lub w spłatach kredytu mieszkaniowego (co najmniej dwumiesięczne zaległości w opłatach lub miesięczne i dłuższe w spłacie kredytu mieszkaniowego) Arrears in rent, electricity or gas payments (at least two months in arrears), and in mortgage repayment (at least one month in arrears)	2,1
2. Subiektywna opinia gospodarstwa dotycząca braku możliwości „związania końca z końcem” („wiązanie końca z końcem” z trudnością lub wielką trudnością) Subjective household's opinion on the inability to “make ends meet” (it is difficult or extremely difficult for the household to “make ends meet”)	18,3
3. Gospodarstwo musi na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować pieniędzmi lub pieniędzy nie starcza nawet na podstawowe potrzeby (samoocena) The household has to save money on a daily basis, or there is not enough money to satisfy even the most basic needs (self-assessment)	23,3
4. Deklarowane dochody gospodarstwa domowego są niższe niż niezbędny (minimalny) poziom dochodów pozwalający „związać koniec z końcem” Declared household's income is lower than the necessary (minimum) level of income that would allow to “make ends meet”	24,9
5. Zaciągnięta pożyczka lub kredyt na bieżące wydatki konsumpcyjne (żywność, odzież, obuwie, stałe opłaty) Loan or credit was contracted to cover the current consumer expenses (on food, clothing, footwear, regular payments)	3,5
6. Odczuwanie przez gospodarstwo domowe dużych trudności w dokonywaniu bieżących wydatków z powodu spłat pożyczek/kredytów Experiencing considerable difficulties in current spending, due to loan/credit repayment	4,5
7. Deklaracja gospodarstwa domowego wskazująca na brak jakiegokolwiek swobody finansowej (brak możliwości pokrycia niespodziewanego wydatku w wysokości 400–500 zł) Household's declaration indicating the lack of any financial lee way (inability to cover an unexpected expense of PLN 400–500)	22,7

Rozdział 2

Chapter 2

Społeczna percepcja instrumentów polityki rodzinnej

Social perception of family policy instruments

Obserwowane od lat niekorzystne z punktu widzenia rozwoju demograficznego Polski zjawiska, w tym niski poziom dzietności i urodzeń¹, sprawiają, że wsparcie rodzin i kreowanie pożądaných trendów demograficznych jest jednym z głównych zadań polityki społecznej. Može ona być rozumiana zgodnie z definicją zaproponowaną przez Adama Kurzynowskiego jako praktyczna „działalność państwa, samorządu i organizacji pozarządowych zmierzająca do kształtowania ogólnych warunków pracy i bytu ludności, prorozwojowych struktur społecznych oraz stosunków społecznych opartych na równości i sprawiedliwości społecznej, sprzyjających zaspokajaniu potrzeb społecznych na dostępnym poziomie”². Poprzez odpowiednie instrumenty polityki społecznej, w postaci różnorodnych form wspierania rodziny, można wpływać m.in. na chęć posiadania dzieci. Do takich instrumentów należy odpowiednie ustawodawstwo społeczne, usługi społeczne, świadczenia społeczne (finansowe i rzeczowe), działalność służb społecznych oraz system podatkowy³.

Skuteczność konkretnych rozwiązań wprowadzanych w sferze polityki społecznej zależy od szeregu czynników, w tym także od ich dostosowania do potrzeb i oczekiwań społecznych. Stąd też w Badaniu spójności społecznej zrealizowanym w pierwszej połowie 2018 r. uwzględniono pytania pozwalające poznać opinie mieszkańców Polski na temat tego, jakie formy wspierania rodziny, spośród już funkcjonujących lub postulowanych, mogą zachęcać do posiadania dzieci oraz które z uwzględnionych w badaniu 18 form wsparcia można uznać za najbardziej istotne z punktu widzenia gospodarstw domowych posiadających lub planujących mieć dzieci. Wśród ocenianych przez respondentów instrumentów polityki rodzinnej znalazł się również jeden z najczęściej przywoływanych i dyskutowanych ostatnio w przestrzeni publicznej instrumentów wsparcia rodzin – program *Rodzina 500 plus* realizowany od 1 kwietnia 2016 r. Program ten polega na comiesięcznym transferze pieniężnym do rodzin z tytułu wychowywania przez nie dzieci. Do 30 czerwca 2019 r. program obejmował drugie i kolejne dzieci do 18 roku w rodzinie, z wyjątkiem rodzin o niskich dochodach (800 zł netto lub mniej w przeliczeniu na osobę, a w przypadku rodzin z dzieckiem z niepełnosprawnością 1200 zł netto lub mniej), które otrzymały 500 zł także na pierwsze lub jedyne dziecko. Od 1 lipca 2019 r. program obejmuje wszystkie dzieci do 18 roku życia bez względu na wysokość dochodów osiąganych przez rodzinę. W założeniu program *Rodzina 500 plus* ma za zadanie realizować trzy podstawowe cele: wpływać na wzrost liczby urodzeń, ograniczać ubóstwo, w szczególności wśród dzieci oraz stanowić inwestycję w rodzinę⁴.

¹ Zob. m. in. Tablica 2.3. z podstawowymi danymi demograficznymi w Aneksie tabelarycznym na końcu rozdziału oraz opracowania: (1) Raport Rządowej Rady Ludnościowej *Sytuacja demograficzna Polski 2017–2018*, Warszawa 2018 dostępny na stronie: <https://bip.stat.gov.pl/organizacja-statystyki-publicznej/rzadowa-rada-ludnosciowa/publikacje-rzadowej-rady-ludnosciowej/raporty-sytuacja-demograficzna-polski/>, (2) *Sytuacja demograficzna Polski do 2018 r. Tworzenie i rozpad rodzin*, GUS Warszawa 2019.

² A. Kurzynowski, *Związki polityki społecznej z polityką gospodarczą*, w: *Polityka społeczna*, red. A. Kurzynowski, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2001, s. 11.

³ A. Wierzbicki, *Polityka społeczna i kwestie społeczne w okresie transformacji w: Społeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, red. K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, Oficyna Wydawnicza Aspar-JR, Warszawa 2007, s. 1340.

⁴ <https://www.gov.pl/web/rodzina/rodzina-500-plus> (31.07.2019); (2) Rozdział 2 Ustawy z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowaniu dzieci (Dz.U. z 2019 r. poz. 2407).

Na pytania dotyczące społecznej percepcji instrumentów polityki rodzinnej odpowiadały wyłącznie gospodarstwa domowe z co najmniej jednym dzieckiem poniżej 18 roku życia, a więc bezpośrednio stykające się z problemami związanymi z wychowaniem dzieci. Przedstawione w niniejszym rozdziale dane oparte są o odpowiedzi udzielone przez ponad 4 tys. takich gospodarstw domowych i podobnie jak w przypadku pozostałych prezentowanych w publikacji danych są to dane uogólnione (tzw. ważone).

2.1. Percepcja różnych form wspierania rodziny jako zachęty do posiadania dzieci

2.1. Perception of different forms of family support as an incentive to have children

Stworzenie warunków sprzyjających wzrostowi dzietności rodzin stanowi jeden z podstawowych celów polityki rodzinnej państwa. Jak już wcześniej wspomniano w Badaniu spójności społecznej poddano ocenie już funkcjonujące bądź brane pod uwagę formy wspierania rodzin, które służyć miałyby realizacji tego celu.

Z analizy odpowiedzi na pytanie dotyczące znaczenia 18 uwzględnionych w badaniu form (instrumentów) wspierania rodzin wynika, że dla zdecydowanej większości gospodarstw domowych każda z nich może – w większym lub mniejszym stopniu – stanowić zachętę do posiadania dzieci.

Odsetek gospodarstw domowych z dziećmi poniżej 18 roku życia, w opinii których analizowane formy w małym stopniu lub w ogóle nie stanowią zachęty do posiadania dzieci wynosił bowiem od niecałych 10% – w przypadku oceny dotyczącej programu *Rodzina 500 plus* – do ok. 30% w przypadku zachęty do korzystania z części urlopu rodzicielskiego przez ojców. Poza możliwością korzystania z urlopów rodzicielskich przez ojców, za mało zachęcające, w tym w ogóle niezachęcające do posiadania dzieci relatywnie często (ok. 24–27% gospodarstw domowych) uznawano jednorazowe zasiłki wypłacane po urodzeniu dziecka, upowszechnianie działalności klubów dziecięcych (gdzie dzieci do 3 roku życia mogą przebywać do 5 godzin dziennie) oraz instytucji dziennego opiekuna (który ma pod opieką nie więcej niż 5 małych dzieci – do 3 roku życia), a także dofinansowanie zatrudniania niań.

Najbardziej doceniane przez gospodarstwa domowe formy wspierania rodziny mogące stanowić zachętę do posiadania dzieci, to długoterminowe, systematyczne transfery finansowe, w tym przede wszystkim świadczenie *500 plus* oraz instrumenty, które ułatwiają łączenie życia rodzinnego z zawodowym – zwłaszcza w aspekcie zapewnienia opieki małym dzieciom, takie jak: niskie opłaty za przedszkola i żłobki czy stworzenie rodzicom małych dzieci możliwości elastycznego czasu pracy. W opinii ok. 71% gospodarstw domowych te trzy wymienione wyżej formy wsparcia stanowić mogą ważną (w bardzo dużym lub dużym stopniu) zachętę do posiadania dzieci. Relatywnie znaczna część gospodarstw domowych (ok. 64–68%) wskazywała także na potencjalnie duże znaczenie takich działań jak: pomoc w powrocie do pracy lub znalezieniu zatrudnienia dla matek małych dzieci, wsparcie dla młodych małżeństw w uzyskaniu mieszkania, np. poprzez tańsze i łatwiej dostępne kredyty mieszkaniowe, zwiększenie liczby przedszkoli i żłobków czy wysokie zasiłki dla rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej.

Wykres 2.1. Opinie gospodarstw domowych z przynajmniej jednym dzieckiem poniżej 18 lat dotyczące znaczenia określonych form wspierania rodziny jako zachęty do posiadania dzieci w 2018 r.^a (% gospodarstw domowych)

Chart 2.1. Opinions of households with at least one child under 18 on the importance of certain forms of family support as an incentive to have children in 2018^a (% of households)

^a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *W jakim stopniu wymienione formy wspierania rodziny mogą zachęcać do posiadania dzieci?*
a Based on the responses to the question: *How much, do you think that the following forms of family support can encourage having children?*

2.2. Najważniejsze formy wspierania rodzin w opinii gospodarstw domowych z dziećmi

2.2. The most important forms of support for families in the opinion of households with children

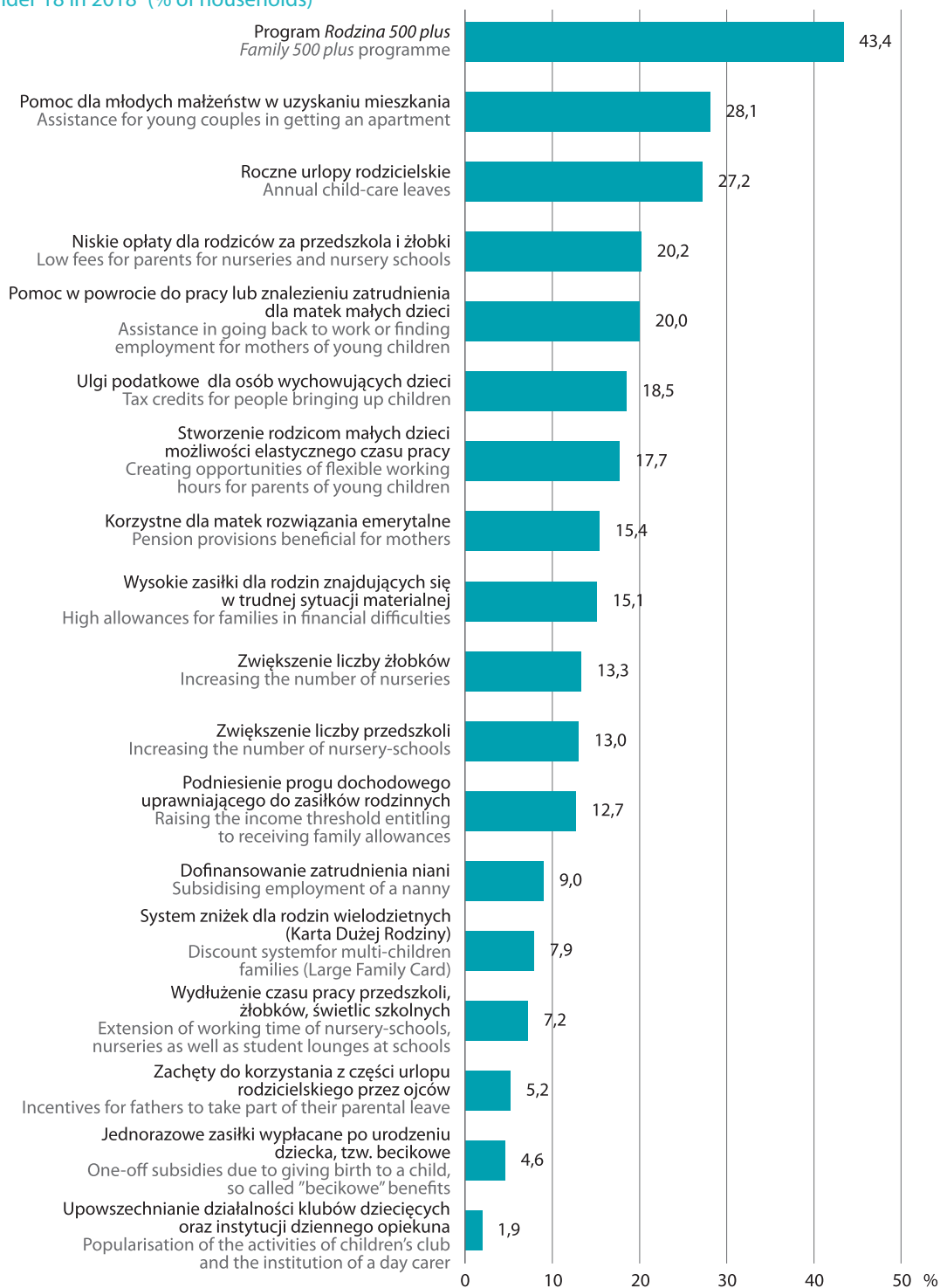
Gospodarstwa domowe pytane były nie tylko o ocenę każdego z 18 funkcjonujących lub potencjalnych instrumentów polityki rodzinnej. Proszono je także o wskazanie trzech najbardziej istotnych z punktu widzenia gospodarstw domowych posiadających lub planujących mieć dzieci form wsparcia rodziny. Spośród wymienionych form wsparcia respondenci wskazywali najważniejszą, drugą i trzecią w kolejności.

Wyniki badania wskazują, że w opinii bez mała jednej czwartej gospodarstw domowych (ok. 23%) mających w swoim składzie przynajmniej jedno dziecko poniżej 18 roku życia najważniejszą – wymienianą na pierwszym miejscu – formą wsparcia był program *Rodzina 500 plus*. Dla kolejnych ponad 15% gospodarstw domowych najważniejszym instrumentem polityki prorodzinnej były roczne urlopy rodzicielskie. Około 13% gospodarstw domowych za najistotniejsze wsparcie uznało natomiast stworzenie odpowiednich warunków (pomoc) dla młodych małżeństw w uzyskaniu mieszkania. Nieco rzadziej na pierwszym miejscu znajdowały się ulgi podatkowe i niskie opłaty za przedszkola i żłobki (po ok. 6%) oraz pomoc w powrocie do pracy lub znalezieniu zatrudnienia dla matek małych dzieci (ponad 5%). Jednocześnie w opinii co pięćdziesiątego gospodarstwa domowego (nieco ponad 2%) mającego w swoim składzie przynajmniej jedno dziecko poniżej 18 roku życia, żadna z uwzględnionych 18 form wsparcia nie wydała się istotna dla gospodarstw posiadających lub planujących mieć dzieci.

Biorąc pod uwagę formy wsparcia rodziny wymieniane jako 3 najważniejsze (bez względu na umiejscowienie na pierwszym, drugim czy trzecim miejscu), program *Rodzina 500 plus* również był wymieniany najczęściej. Jako jedną z trzech najważniejszych form wsparcia świadczenie to wskazało 43% gospodarstw domowych (z przynajmniej jednym dzieckiem poniżej 18 lat). Następne w kolejności to: pomoc dla młodych małżeństw w uzyskaniu mieszkania oraz roczne urlopy rodzicielskie (ok. 28–27%). Co piąte gospodarstwo domowe jako jeden z trzech najważniejszych instrumentów polityki prorodzinnej uznało niską odpłatność za żłobki i przedszkola oraz pomoc w aktywizacji zawodowej matek z małymi dziećmi. Relatywnie często wymieniane były też ulgi podatkowe dla osób wychowujących dzieci oraz stworzenie rodzicom małych dzieci możliwości elastycznego czasu pracy (ok. 19–18%).

Wykres 2.2. Najbardziej istotne formy wspierania rodziny w opinii gospodarstw domowych z przynajmniej jednym dzieckiem poniżej 18 lat w 2018 r.^a (% gospodarstw domowych)

Chart 2.2. The most significant forms of family support in the opinion of households with at least one child aged under 18 in 2018^a (% of households)

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Które z wymienionych form wsparcia są Pana/Pani zdaniem najbardziej istotne z punktu widzenia gospodarstw domowych posiadających lub planujących mieć dzieci?* Należało wymienić 3 najistotniejsze formy wsparcia.

a Based on the responses to the question: *Which of these forms of support do you think are most important for households with or planning to have children?* The respondent was to choose 3 most important forms of support.

Opinie dotyczące tego, które z form wsparcia należą do trzech najbardziej istotnych z punktu widzenia gospodarstw domowych posiadających lub planujących mieć dzieci były dość zróżnicowane (zob. Tablica 2.1. w Aneksie tabelarycznym na końcu rozdziału). Różnice te są szczególnie widoczne w ocenach dotyczących znaczenia świadczenia *Rodzina 500 plus*. Najczęściej świadczenie to za jedną z trzech najważniejszych form wsparcia rodzin uważały gospodarstwa wielodzietne, pobierające świadczenie *500 plus* na przynajmniej trójkę dzieci (ok. 71%). W szczególności jego pozytywną rolę dostrzegali gospodarstwa domowe (z co najmniej jednym dzieckiem poniżej 18 roku życia), których głównym źródłem utrzymania były świadczenia społeczne (ok. 64%) oraz praca na rachunek własny w rolnictwie (ok. 56%). Jako jedną z najważniejszych form wsparcia świadczenie wychowawcze *500 plus* postrzegali zwłaszcza gospodarstwa o najniższych dochodach – z pierwszej grupy kwintylowej (56%). Opinię taką również relatywnie częściej wyrażały gospodarstwa domowe mieszkające na wsi (53%) niż w miastach. Znaczenie programu dostrzegali w szczególności osoby z niższym wykształceniem – co najwyżej gimnazjalnym i zasadniczym zawodowym (odpowiednio: 58% i niespełna 53%). Najrzadziej jako jedną z trzech najważniejszych form wsparcia wskazywały na ten program gospodarstwa domowe o relatywnie wysokich dochodach z piątej grupy kwintylowej (ok. 27%). W tej grupie „większym uznaniem” niż świadczenie *500 plus* cieszyły się roczne urlopy rodzicielskie (ok. 34%) oraz ułatwienia dla młodych małżeństw w uzyskaniu mieszkania (niecałe 31%). Znacznie rzadziej niż przeciętnie na świadczenie *500 plus*, jako jedną z trzech najważniejszych form wsparcia z punktu widzenia rodzin posiadających lub planujących mieć dzieci, wskazywały też gospodarstwa mieszkające w największych aglomeracjach (liczących co najmniej 500 tys. mieszkańców) oraz w miastach od 100 do 500 tys. mieszkańców (31–34%), a także gospodarstwa reprezentowane przez osoby z wykształceniem magisterskim lub wyższym (ok. 32%).

Z zamieszczonych w Tablicy 2.1. danych wynika także, że wśród trzech najistotniejszych form wspierania rodzin, oprócz programu *Rodzina 500 plus* oraz pomocy dla młodych małżeństw w uzyskaniu mieszkania i rocznych urlopów rodzicielskich, w przypadku niektórych grup gospodarstw znalazły się także inne formy. Przykładowo gospodarstwa: o najniższych dochodach, utrzymujące się ze świadczeń społecznych, pobierające świadczenie *500 plus* na co najmniej 3 dzieci, reprezentowane przez osoby o niskim poziomie wykształcenia (co najwyżej gimnazjalnym) – do trzech najbardziej istotnych instrumentów wspierających zaliczyły wysokie zasiłki dla rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej. Natomiast gospodarstwa mieszkające w największych aglomeracjach, obok znaczenia pomocy w uzyskaniu mieszkania i programu *Rodzina 500 plus*, jako jedną z trzech najistotniejszych form pomocy podawały niskie opłaty za przedszkola i żłobki. Na podstawie przytoczonych informacji można więc sądzić, że subiektywne opinie wyrażane przez gospodarstwa domowe zależą w dużym stopniu od ich obiektywnej sytuacji i świadczą o zróżnicowanych oczekiwaniach społecznych w zakresie kreowania polityki rodzinnej.

Podsumowanie

Summary

W Badaniu spójności społecznej zadano dwa pytania dotyczące funkcjonujących lub postulowanych form wspierania rodziny⁵. Pierwsze z nich pozwoliło ocenić w jakim stopniu określony rodzaj wsparcia może zdaniami gospodarstw domowych (z co najmniej jednym dzieckiem poniżej 18 roku życia) stanowić zachętę do posiadania dzieci. Z odpowiedzi na to pytanie wynika, że ważne są wielokierunkowe działania. Za najbardziej istotne formy wsparcia, które mogą zachęcać do powiększenia rodziny uważane były bowiem zarówno regularne, długofalowe transfery finansowe, jak również działania sprzyjające łączeniu pracy zawodowej rodziców z opieką nad dziećmi. Do najwyższej ocenianych zachęt w tym zakresie

⁵ Podsumowanie opinii gospodarstw domowych na temat form wspierania rodziny przedstawia Tablica 2.2. w Aneksie tabelarycznym na końcu rozdziału.

należały w podobnym stopniu: świadczenie wychowawcze *Rodzina 500 plus*, niskie opłaty dla rodziców za przedszkola i żłobki oraz stworzenie rodzicom małych dzieci możliwości elastycznego czasu pracy.

Formy wsparcia, które najrzadziej były wskazywane jako te o dużym lub bardzo dużym poziomie zachęty do posiadania dzieci to: możliwość częściowego korzystania z urlopu rodzicielskiego przez ojców, jednorazowe zasiłki wypłacane po urodzeniu dziecka, dofinansowanie zatrudnienia niani przez opłacanie jej składki na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne, upowszechnianie działalności klubów dziecięcych oraz instytucji dziennego opiekuna. Relatywnie rzadsze, niż w przypadku innych form wspierania rodziny, przypisywanie istotnego znaczenia urlopom rodzicielskim dla ojców można częściowo wytłumaczyć uwarunkowaniami kulturowymi. Ojcowie nadal przez znaczną część społeczeństwa, nie są postrzegani jako równoważni z matką opiekunowie małych dzieci. Przypisuje się im na ogół inne zadania w rodzinie. W przypadku instytucji dziennego opiekuna czy klubów dziecięcych – jak się wydaje – w powszechnej świadomości nie są to instrumenty jeszcze dostatecznie zakorzenione społecznie, tj. znane i akceptowane.

Natomiast odpowiedzi na drugie pytanie mogą stanowić podstawę do wyciągania wniosków, dotyczących tego, które z proponowanych instrumentów polityki rodzinnej są uważane za najbardziej pożądane i skuteczne z punktu widzenia funkcjonowania rodzin z dziećmi. Wyniki badania wskazują na duże poparcie społeczne dla programu *Rodzina 500 plus*. W pierwszej połowie 2018 r. 43% gospodarstw domowych z przynajmniej jednym dzieckiem poniżej 18 roku życia, uznało świadczenie wychowawcze *500 plus* za jedną z trzech (spośród 18 uwzględnionych w badaniu) najbardziej istotnych form wspierania rodziny z punktu widzenia gospodarstw posiadających lub planujących mieć dzieci, w tym 23% gospodarstw uznało tę formę wsparcia za najważniejszą. Z drugiej strony w opinii znaczącej części gospodarstw domowych ważniejszą rolę odgrywają inne formy wsparcia, wśród których najczęściej wymieniane były: pomoc dla młodych małżeństw w uzyskaniu mieszkania (np. poprzez tańsze i łatwiej dostępne kredyty mieszkaniowe) oraz roczne urlopy rodzicielskie.

Opinie dotyczące znaczenia już funkcjonujących bądź postulowanych form wspierania rodzin były uzależnione m.in. od statusu społecznego, sytuacji materialnej i miejsca zamieszkania gospodarstw domowych, co świadczyć może o zróżnicowanych oczekiwaniach społecznych w zakresie polityki rodzinnej państwa.

Aneks tabelaryczny

Tabular annex

Tablica 2.1. Trzy najważniejsze formy wspierania rodziny^a w opinii gospodarstw domowych z przynajmniej jednym dzieckiem poniżej 18 lat (% gospodarstw domowych)^b

Table 2.1. The three most important forms of support for families^a in the opinion of households with at least one child aged under 18 (% of households)^b

	Program Rodzina 500 plus Family 500 plus programme	Pomoc dla młodych małżeństw w uzyskaniu mieszkania Assistance for young couples in getting a dwelling	Roczne urlopy rodzicielskie Annual child-care leaves	Niskie opłaty dla rodziców za przedszkola i żłobki Low fees for parents for nurseries and nursery schools	Wysokie zasiłki dla rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej High allowances for families in financial difficulties	Stworzenie rodzicom małych dzieci możliwości elastycznego czasu pracy Creating opportunities of flexible working hours for parents of young children
Ogółem Total	43,4	28,1	27,2	x	x	x
według klasy miejscowości zamieszkania gospodarstwa domowego by class of place of residence of the household						
Miasta razem Urban areas total	36,9	29,2	27,4	x	x	x
Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population						
500 tys. i więcej thousand and more	31,0	31,5	x	27,5	x	x
100–500 tys. thousand	34,3	30,0	31,4	x	x	x
20–100 tys. thousand.	41,6	27,5	24,7	x	x	x
poniżej 20 tys. up to 20 thousand	39,8	28,0	26,9	x	x	x
Wieś Rural areas	52,5	26,7	27,0	x	x	x
według liczby dzieci, na które było pobierane świadczenie wychowawcze Rodzina 500 plus by the number of children, for which the child-raising benefit Family 500 plus was received						
Świadczenie nie było pobierane The benefit was not received	35,8	31,3	28,3	x	x	x

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Które z wymienionych form wsparcia są Pana/Pani zdaniem najbardziej istotne z punktu widzenia gospodarstw domowych posiadających lub planujących mieć dzieci?* Osoba udzielająca odpowiedzi wybierała 3 najbardziej istotne formy wsparcia spośród 18 wymienionych. b W Tabelicy przedstawione zostały dane wyłącznie dla trzech form wspierania rodziny (spośród osiemnastu), na które wskazywano najczęściej w pytaniu o trzy najważniejsze formy – bez względu na to, czy wymienione były na pierwszym, drugim, czy trzecim miejscu. Najciemniejszym kolorem zaznaczono odpowiedzi występujące najczęściej na którymkolwiek z trzech pierwszych miejsc, najjaśniejszym jako trzecie z kolei.

a Based on the responses to the question: *Which of these forms of support do you think are most important for households with or planning to have children?* The person answered the question selected the 3 most significant forms of support from the 18 listed. b Table presents data for only three forms of family support (out of eighteen), which were most often indicated in the question about the three most important forms – regardless of whether they were pointed out first, second or third. The darkest colour was indicated for the answers that occurred most frequently on any of the first three places, the brightest as the third.

Tablica 2.1. Trzy najważniejsze formy wspierania rodziny^a w opinii gospodarstw domowych z przynajmniej jednym dzieckiem poniżej 18 lat (% gospodarstw domowych)^b (cd.) Table 2.1. The three most important forms of support for families^a in the opinion of households with at least one child aged under 18 (% of households)^b (cont.)

	Program Rodzina 500 plus <i>Family 500 plus programme</i>	Pomoc dla młodych małżeństw w uzyskaniu mieszkania <i>Assistance for young couples in getting a dwelling</i>	Roczne urlopy rodzicielskie <i>Annual child-care leaves</i>	Niskie opłaty dla rodziców za przedszkola i żłobki <i>Low fees for parents for nurseries and nursery schools</i>	Wysokie zasiłki dla rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej <i>High allowances for families in financial difficulties</i>	Stworzenie rodzicom małych dzieci możliwości elastycznego czasu pracy <i>Creating opportunities of flexible working hours for parents of young children</i>
--	--	---	--	---	---	--

według liczby dzieci, na które było pobierane świadczenie wychowawcze Rodzina 500 plus (dok.)

by the number of children, for which the child-raising benefit *Family 500 plus* was received (cont.)

Świadczenie było pobierane: The benefit was received:						
na 1 dziecko on 1 child	42,8	26,7	27,1	x	x	x
na 2 dzieci on 2 children	58,4	22,6	27,8	x	x	x
na 3 i więcej dzieci on 3 or more children	71,2	25,2	x	x	23,3	x

według poziomu dochodu (grup kwintylowych)^cby income level (quintile groups)^c

1	55,9	25,6	x	x	22,6	x
2	48,8	28,3	24,6	x	x	x
3	44,8	31,0	29,5	x	x	x
4	40,6	25,0	26,0	x	x	x
5	26,9	30,5	33,9	x	x	x

a i b Patrz str. 44. c Grupy kwintylowe otrzymano porządkując osoby według wzrastającego dochodu ekwiwalentnego, a następnie dzieląc populację na 5 równych grup. Grupy kwintylowe numerowane są kolejno, poczynając od grupy o najniższych dochodach. Każdej osobie w gospodarstwie domowym przyporządkowano ten sam dochód ekwiwalentny. Dochód ekwiwalentny jest teoretycznym dochodem na tzw. jednostkę ekwiwalentną, tj. przeliczonym tak, by był porównywalny między gospodarstwami o różnym składzie demograficznym. Przy przeliczeniach zastosowano tzw. zmodyfikowaną skalę ekwiwalentności OECD, która przyjmuje następujące wartości jednostek ekwiwalentnych przypadające na osobę w gospodarstwie: dla pierwszej osoby dorosłej – 1; dla każdego następnego członka gospodarstwa w wieku co najmniej 14 lat – 0,5; dla każdego dziecka w wieku poniżej 14 lat – 0,3 (zob. również definicja dochodu ekwiwalentnego w Rozdziale 9. Metodologia i organizacja Badania spójności społecznej). Podział na grupy kwintylowe obejmował wszystkie gospodarstwa domowe, nie tylko te z przynajmniej jednym dzieckiem poniżej 18 lat.

a and b See page 44. c Quintile groups were obtained by sorting the population by increasing equivalent income and then dividing it into 5 equal groups. Quintile groups are numbered sequentially, starting with the group with the lowest income. For each person in the household the same equivalent income was assigned. For a detailed definition, see the methodological chapter Equivalent income is the theoretical income per into the so-called equivalent unit, i.e. converted so that it is comparable between households with different demographic composition. For conversions, the so-called OECD modified equivalence scale was used, which takes the following values of equivalent units per person in the household: for the first adult – 1; for each subsequent member of the household at least 14 years old – 0,5; for each child under 14 years old – 0,3. The division into quintile groups included all households, not only those with at least one child aged under 18.

Tablica 2.1. Trzy najważniejsze formy wspierania rodziny^a w opinii gospodarstw domowych z przynajmniej jednym dzieckiem poniżej 18 lat (% gospodarstw domowych)^b (cd.) Table 2.1. The three most important forms of support for families^a in the opinion of households with at least one child aged under 18 (% of households)^b (cont.)

	Program Rodzina 500 plus <i>Family 500 plus programme</i>	Pomoc dla młodych małżeństw w uzyskaniu mieszkania <i>Assistance for young couples in getting a dwelling</i>	Roczne urlopy rodzicielskie <i>Annual child-care leaves</i>	Niskie opłaty dla rodziców za przedszkola i żłobki <i>Low fees for parents for nurseries and nursery schools</i>	Wysokie zasiłki dla rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej <i>High allowances for families in financial difficulties</i>	Stworzenie rodzicom małych dzieci możliwości elastycznego czasu pracy <i>Creating opportunities of flexible working hours for parents of young children</i>
--	--	---	--	---	---	--

według głównego źródła utrzymania gospodarstwa domowego

by main source of household's income

Praca najemna <i>Wages and salaries (hired work)</i>	42,2	28,7	27,0	x	x	x
Praca na rachunek własny poza indywidualnym gospodarstwem rolnym <i>Self-employment except private farming</i>	37,0	27,9	29,4	x	x	x
Użytkowanie indywidualnego gospodarstwa rolnego <i>Private farming</i>	55,9	26,0	26,2	x	x	x
Emerytura <i>Retirement</i>	47,8	32,3	28,1	x	x	x
Renta <i>Pension</i>	53,9*	x	38,8*	x	25,1*	x
Inne świadczenia społeczne (poza emeryturą i rentą) ^d <i>Social benefits other than retirement and pension^d</i>	63,7	x	x	x	28,1*	19,5*

według poziomu wykształcenia osoby udzielającej odpowiedzi

by the education level of the person answered the question

Co najwyżej gimnazjalne <i>Not higher than lower secondary</i>	58,0	26,3	x	x	25,7	x
Zasadnicze zawodowe <i>Basic vocational</i>	52,7	28,5	22,0	x	x	x
Średnie i policealne <i>Secondary and post-secondary</i>	44,4	29,9	29,3	x	x	x

a i b Patrz str. 44. d Świadczenia te obejmują: świadczenia dla bezrobotnych, świadczenia przysługujące osobom z niepełnosprawnościami oraz ich opiekunom, program *Rodzina 500 plus*, pozostałe świadczenia związane z wychowywaniem dzieci, zasiłki z pomocy społecznej, inne świadczenia społeczne krajowe i zagraniczne, stypendia.

a and b See page 44. d These benefits include: unemployment benefits, benefits for people with disabilities and their carers, *Family 500 plus* programme, other benefits related to bringing up children, social assistance benefits, other social benefits (domestic and foreign), bursaries.

Tablica 2.1. Trzy najważniejsze formy wspierania rodziny^a w opinii gospodarstw domowych z przynajmniej jednym dzieckiem poniżej 18 lat (% gospodarstw domowych)^b (dok.) Table 2.1. The three most important forms of support for families^a in the opinion of households with at least one child aged under 18 (% of households)^b (cont.)

	Program Rodzina 500 plus <i>Family 500 plus programme</i>	Pomoc dla młodych małżeństw w uzyskaniu mieszkania <i>Assistance for young couples in getting a dwelling</i>	Roczne urlopy rodzicielskie <i>Annual child-care leaves</i>	Niskie opłaty dla rodziców za przedszkola i żłobki <i>Low fees for parents for nurseries and nursery schools</i>	Wysokie zasiłki dla rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej <i>High allowances for families in financial difficulties</i>	Stworzenie rodzicom małych dzieci możliwości elastycznego czasu pracy <i>Creating opportunities of flexible working hours for parents of young children</i>
--	--	---	--	---	---	--

według poziomu wykształcenia osoby udzielającej odpowiedzi (dok.)

by the education level of the person answered the question (cont.)

	40,3	24,2	23,4	x	x	x
Licencjat <i>Bachelor's degree</i>						
Magisterskie lub wyższe <i>Master's degree or higher</i>	31,5	27,2	31,0	x	x	x

według płci osoby udzielającej odpowiedzi

by sex of the person answered the question

	39,9	29,4	25,9	x	x	x
Mężczyźni <i>Men</i>						
Kobiety <i>Women</i>	44,8	27,6	27,8	x	x	x

a i b Patrz str. 44.

a and b See page 44.

Tablica 2.2. Podsumowanie opinii gospodarstw domowych z przynajmniej jednym dzieckiem poniżej 18 lat dotyczących form wspierania rodziny w 2018 r. (% gospodarstw domowych)

Table 2.2. Summary of opinions on forms of family support of households with at least one child aged under 18 in 2018 (% of households)

Wyszczególnienie Specification	Formy ocenione jako zachęcające do posiadania dzieci ^a Forms evaluated as encouraging to have children ^a	Formy istotne z punktu widzenia gospodarstw domowych posiadających lub planujących mieć dzieci Forms important for households with or planning to have children	
		wskazane jako najważniejsze ^b indicated as the most important ^b	wymienione wśród trzech najbardziej istotnych ^c pointed out among three most significant ^c
Bezpośrednie transfery finansowe Direct financial transfers			
Program <i>Rodzina 500 plus</i> – świadczenie wychowawcze dla rodzin z dziećmi, które nie ukończyły 18 lat <i>Family 500 plus</i> programme – the child-raising benefit for families with children aged less than 18	71,0	22,9	43,4
Wysokie zasiłki dla rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej High allowances for families in financial difficulties	63,8	4,2	15,1
Jednorazowe zasiłki wypłacane po urodzeniu dziecka, tzw. becikowe One-off subsidies due to giving birth to a child, so called "becikowe" benefits	43,3	0,8*	4,6
Ulgi podatkowe oraz różne formy dofinansowania i zniżek Tax credits and various forms of cofinancing and discounts			
Niskie opłaty dla rodziców za przedszkola i żłobki Low fees for parents for nurseries and nursery schools	70,8	5,7	20,2
Ulgi podatkowe dla osób wychowujących dzieci Tax credits for people bringing up children	62,3	6,1	18,5
Podniesienie progu dochodowego uprawniającego do zasiłków rodzinnych Raising the income threshold entitling to receiving family allowances	58,8	3,1	12,7
System zniżek dla rodzin wielodzietnych (Karta Dużej Rodziny) Discount system for multi-children families (Large Family Card)	57,5	0,6*	7,9

a Na podstawie odpowiedzi: *W dużym stopniu* lub *W bardzo dużym stopniu* na pytanie: *W jakim stopniu Pana/Pani zdaniem wymienione formy wspierania rodziny mogą zachęcać do posiadania dzieci?* b Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Które z wymienionych form wsparcia są Pana/Pani zdaniem najbardziej istotne z punktu widzenia gospodarstw domowych posiadających lub planujących mieć dzieci?* Osoba udzielająca odpowiedzi wybierała najważniejszą formę wsparcia spośród 18 wymienionych. c Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Które z wymienionych form wsparcia są Pana/Pani zdaniem najbardziej istotne z punktu widzenia gospodarstw domowych posiadających lub planujących mieć dzieci?* Osoba udzielająca odpowiedzi wybierała 3 najbardziej istotne formy wsparcia spośród 18 wymienionych.

a Based on the responses: *To a large extent* or *To a very large extent* to the question: *To what extent do you think the following forms of family support can encourage to have children?* b Based on the responses to the question: *Which of these forms of support do you think are most important for households with or planning to have children?* The person answered the question chose the most important form of support out of the 18 listed. c Based on the responses to the question: *Which of these forms of support do you think are most important for households with or planning to have children?* The person answered the question selected the 3 most significant forms of support out of the 18 listed.

Tablica 2.2. Podsumowanie opinii gospodarstw domowych z przynajmniej jednym dzieckiem poniżej 18 lat dotyczących form wspierania rodziny w 2018 r. (% gospodarstw domowych) (cd.)

Table 2.2. Summary of opinions on forms of family support of households with at least one child aged under 18 in 2018 (% of households) (cont.)

Wyszczególnienie Specification	Formy ocenione jako zachęcające do posiadania dzieci ^a Forms evaluated as encouraging to have children ^a	Formy istotne z punktu widzenia gospodarstw domowych posiadających lub planujących mieć dzieci Forms important for households with or planning to have children	
		wskazane jako najważniejsze ^b indicated as the most important ^b	wymienione wśród trzech najbardziej istotnych ^c pointed out among three most significant ^c
Udogodnienia związane z wykonywaniem pracy zawodowej i łączeniem jej z życiem rodzinnym, w tym funkcjonowanie instytucji opieki nad dziećmi Facilitations related to work and reconciling it with family life, including childcare facilities			
Stworzenie rodzicom małych dzieci możliwości elastycznego czasu pracy Creating opportunities of flexible working hours for parents of young children	70,7	4,4	17,7
Pomoc w powrocie do pracy lub znalezieniu zatrudnienia dla matek małych dzieci Assistance in going back to work or finding employment for mothers of young children	68,1	5,3	20,0
Zwiększenie liczby przedszkoli Increasing the number of nursery-schools	66,5	2,2	13,0
Zwiększenie liczby żłobków Increasing the number of nurseries	65,2	3,7	13,3
Roczne urlopy rodzicielskie Annual child-care leaves	58,1	15,4	27,2
Wydłużenie czasu pracy przedszkoli, żłobków, świetlic szkolnych Extension of working time of nursery-schools, nurseries as well as student lounges at schools	58,1	1,5	7,2
Dofinansowanie zatrudnienia niani przez opłacanie jej składki na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne Subsidising employment of a nanny by paying her social and health insurance contributions	44,8	3,1	9,0
Upowszechnianie działalności klubów dziecięcych oraz instytucji dziennego opiekuna Popularisation of the activities of children's club and the institution of a day carer	44,6	0,4*	1,9
Zachęty do korzystania z części urlopu rodzicielskiego przez ojców Incentives for fathers to take part of their parental leave	36,1	1,3*	5,2

a-c Patrz str. 48.

a-c See page 48.

Tablica 2.2. Podsumowanie opinii gospodarstw domowych z przynajmniej jednym dzieckiem poniżej 18 lat dotyczących form wspierania rodziny w 2018 r. (% gospodarstw domowych) (dok.)

Table 2.2. Summary of opinions on forms of family support of households with at least one child aged under 18 in 2018 (% of households) (cont.)

Wyszczególnienie Specification	Formy ocenione jako zachęcające do posiadania dzieci ^a Forms evaluated as encouraging to have children ^a	Formy istotne z punktu widzenia gospodarstw domowych posiadających lub planujących mieć dzieci Forms important for households with or planning to have children	
		wskazane jako najważniejsze ^b indicated as the most important ^b	wymienione wśród trzech najbardziej istotnych ^c pointed out among three most significant ^c
Korzystne rozwiązania emerytalne Beneficial pension provisions			
Korzystne dla matek rozwiązania emerytalne Pension provisions beneficial for mothers	61,7	3,6	15,4
Pomoc mieszkaniowa Housing assistance			
Pomoc dla młodych małżeństw w uzyskaniu mieszkania Assistance for young couples in getting a dwelling	67,4	13,2	28,1

a-c Patrz str. 48.
a-c See page 48.

Tablica 2.3. Podstawowe dane demograficzne dla Polski dla lat 1950–2018^a
Table 2.3. Basic demographic data for Poland in 1950–2018^a

	1950	1955	1960	1965	1970	1975
Ludność ogółem w tys. stan w dniu 31.XII Total population in thousand as of December 31	25035	27550	29795	31551	32658	34185
Przyrost/ubytek rzeczywisty Actual increase/decrease						
w tys. in thousand	422	538	423	212	267	339
w % in %	1,71	1,99	1,42	0,68	0,81	1,00
Mediana wieku Median age						
mężczyźni men	24,4	24,6	25,1	26,0	26,2	27,1
kobiety women	27,1	27,5	28,3	29,5	30,3	30,0
Ludność w wieku – w % Age structure of population in %						
0–17 lat years	35,1	36,1	37,4	36,7	33,0	29,6
65 i więcej and over	5,3	5,5	5,9	7,0	8,4	9,7
Przeciętne trwanie życia Life expectancy at birth						
mężczyźni men	56,1	60,8	64,9	66,6	66,6	67,0
kobiety women	61,7	66,2	70,6	72,4	73,3	74,3
Urodzenia żywe Live births						
w tys. in thousand	763,1	793,8	669,5	547,4	547,8	646,4
na 1000 ludności per 1000 population	30,7	29,1	22,6	17,4	16,8	19,0
Dzietność kobiety Total fertility rate	3,71	3,61	2,98	2,52	2,20	2,27
Przyrost naturalny Natural increase						
w tys. in thousand	474,4	532,2	445,3	314,0	279,2	346,9
na 1000 ludności per 1000 population	19,1	19,5	15,0	10,0	8,5	10,2

^a Dane opracowano na podstawie: *Sytuacja demograficzna Polski do 2018 r. Tworzenie i rozpad rodzin*, GUS Warszawa 2019.
^a The data are based on: *Demographic situation in Poland up to 2018. Families creation and dissolution*, GUS Warszawa 2019.

1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2017	2018
35735	37341	38073	38284	38254	38157	38530	38437	38434	38411
321	277	85	19	-9	-17	33	-41	1	-22
0,91	0,75	0,22	0,05	-0,02	-0,04	0,08	-0,11	0,00	-0,06
28,4	29,6	30,9	32,0	33,4	34,7	36,3	38,2	38,9	39,3
31,0	32,3	33,7	35,3	37,4	38,9	39,9	41,6	42,2	42,6
28,8	29,7	29,0	26,6	24,4	20,6	18,8	18,0	18,0	18,1
10,0	9,4	10,2	11,3	12,4	13,3	13,5	15,8	17,0	17,5
66,0	66,5	66,2	67,6	69,7	70,8	72,1	73,6	74,0	73,8
74,4	74,8	75,2	76,4	78,0	79,4	80,6	81,6	81,8	81,7
695,8	680,1	547,7	433,1	378,3	364,4	413,3	369,3	402,0	388,2
19,5	18,2	14,3	11,3	9,9	9,6	10,7	9,6	10,5	10,1
2,28	2,33	1,99	1,55	1,37	1,24	1,38	1,29	1,45	1,43
342,6	296,1	157,4	47,0	10,3	-3,9	34,8	-25,6	-0,9	-26,0
9,6	7,9	4,1	1,2	0,3	-0,1	0,9	-0,7	-0,0	-0,7

Rozdział 3

Chapter 3

Wybrane aspekty jakości życia w wymiarze lokalnym

Locality – selected aspects of quality of life

Celem Badania spójności społecznej było zebranie możliwie jak najszerszego zestawu informacji pozwalających na kompleksową ocenę szeroko rozumianej jakości życia w Polsce. Stąd też, na ile było to możliwe, uwzględniono w nim także pytania odnoszące się do tych aspektów jakości życia, które w dużym stopniu są uwarunkowane lokalnie i związane z miejscem zamieszkania (rozumianym jako miejscowość zamieszkania lub najbliższa okolica domu, w którym się mieszka). Prezentowane w rozdziale informacje dotyczą jedynie wybranych aspektów lokalnego wymiaru jakości życia. Omówione zostały zagadnienia związane z: jakością środowiska naturalnego, poziomem zagospodarowania przestrzennego, poczuciem bezpieczeństwa i zagrożenia przestępczością czy odczuwaniem związku z miejscem zamieszkania i społecznościami lokalnymi.

Jakość środowiska naturalnego oraz najbliższego otoczenia ma zarówno bezpośredni, jak i pośredni wpływ na wiele obiektywnych aspektów jakości życia, a także na dobrobyt subiektywny. Zła jakość powietrza, uciążliwy hałas mogą np. negatywnie wpływać na stan zdrowia. Z kolei dostępność terenów zielonych kształtuje warunki dla wypoczynku czy rekreacji i sprzyja zdrowemu stylowi życia. Infrastruktura, w tym dostęp do podstawowych usług oraz dostępność komunikacyjna, może decydować o organizacji życia codziennego. Walory środowiska naturalnego wraz z infrastrukturą, estetyką najbliższego otoczenia i poczuciem bezpieczeństwa wpływają na atrakcyjność osiedleńczą, a tym samym mogą oddziaływać na poziom satysfakcji z miejsca zamieszkania i poczucie prestiżu społecznego kojarzonego także z miejscem zamieszkania. Poczucie związku z miejscowością zamieszkania i społecznościami lokalnymi bywa z kolei odzwierciedleniem potencjalnych zasobów kapitału społecznego, który ma istotne znaczenie z punktu widzenia funkcjonowania i jakości życia zarówno jednostki, jak i społeczeństwa.

Jako część niniejszego rozdziału przedstawione zostały wyniki analizy dotyczące zadowolenia (satisfakcji) jakie odczuwają mieszkańcy Polski z miejscowości swojego zamieszkania. Z analiz dobrobytu subiektywnego w Polsce przeprowadzonych na podstawie Badania spójności społecznej wynika, że zadowolenie z miejscowości, w której się mieszka stanowi jeden z ważniejszych czynników wpływających na ogólny poziom subiektywnej jakości życia¹.

Interpretując prezentowane w tym rozdziale wskaźniki (i korzystając z nich) należy pamiętać, że mają one charakter subiektywny, tzn. odzwierciedlają opinie, odczucia mieszkańców Polski dotyczące omawianych zagadnień. Z założenia stanowią one ważne uzupełnienie danych o charakterze obiektywnym. W rozdziale tym przedstawiono wskaźniki w układzie terytorialnym – według klas miejscowości zamieszkania oraz według województw. Uznano bowiem, że informacje te mogą być przydatne w kontekście prowadzenia analiz przestrzennego zróżnicowania jakości życia polskiego społeczeństwa oraz podejmowania i monitorowania decyzji odnoszących się do polityki regionalnej.

---

¹ Zob.: Rozdział 8. Dobrobyt subiektywny str. 235.

3.1. Jakość środowiska naturalnego i najbliższego otoczenia

3.1. Quality of natural and living environment

W Badaniu spójności społecznej z 2018 r. zapytano o opinie dotyczące takich aspektów związanych z jakością środowiska w miejscu zamieszkania jak: jakość powietrza, narażenie na hałas, a także na nieprzyjemne zapachy oraz jakość wody pitnej. Zebrano i przedstawiono poniżej również informacje o subiektywnych ocenach poziomu zagospodarowania przestrzennego: dostępności podstawowej infrastruktury oraz atrakcyjności najbliższego otoczenia, w tym zadowolenia z terenów zielonych, z estetyki budynków i ulic w bezpośrednim sąsiedztwie.

Jakość środowiska naturalnego

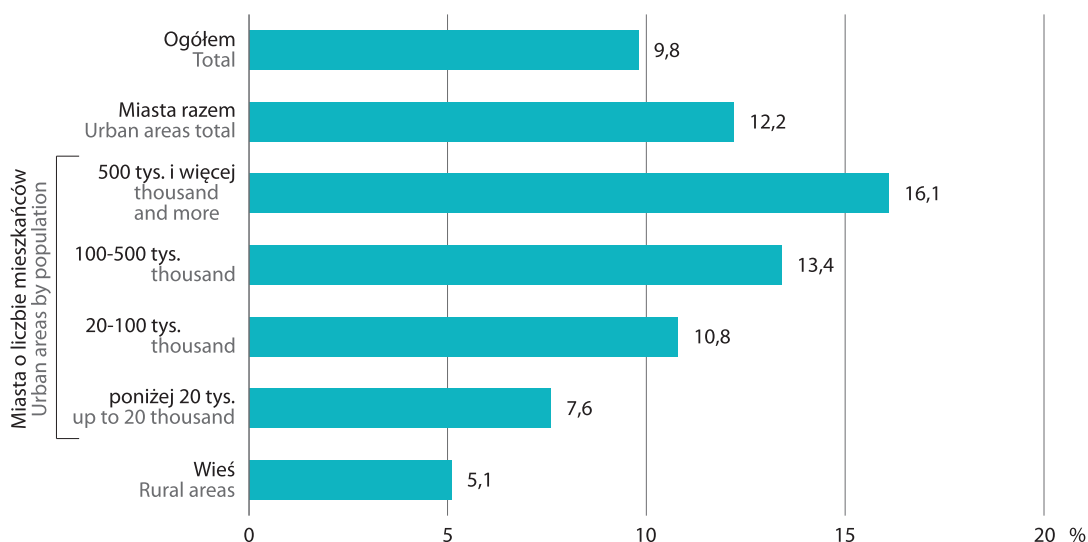
Quality of natural environment

Z badania wynika, iż w 2018 r. około 10% gospodarstw domowych w Polsce czuło się poważnie narażone na hałas pochodzący ze źródeł zewnętrznych, takich jak: ruch uliczny, pociągi, samoloty, zakłady przemysłowe, restauracje, bary dyskoteki, sklepy, szkoły, hałaśliwi sąsiedzi czy zwierzęta domowe. Mieszkańcy wsi byli mniej dotknięci hałasem (5%) niż mieszkańcy miast (12%). Poczucie narażenia na to zjawisko nasilało się wraz ze wzrostem wielkości miast. Dotyczyło ono od 8% gospodarstw domowych w najmniejszych miastach liczących poniżej 20 tys. mieszkańców do 16% w największych miastach liczących co najmniej 500 tys. mieszkańców.

W ujęciu wojewódzkim (zob. Mapa 10. w Aneksie wojewódzkim) najczęściej na poważne problemy z hałasem wskazywali mieszkańcy województwa śląskiego (15% gospodarstw domowych) oraz opolskiego i dolnośląskiego (po 12%), natomiast najrzadziej – gospodarstwa domowe w województwach: podkarpackim (5%) oraz woj. kujawsko-pomorskim i świętokrzyskim (po 6%).

Wykres 3.1. Poważne narażenie na hałas^a według klasy miejscowości zamieszkania w 2018 r. (% gospodarstw domowych)

Chart 3.1. Exposure to excessive noise^a by class of place of residence in 2018 (% of households)

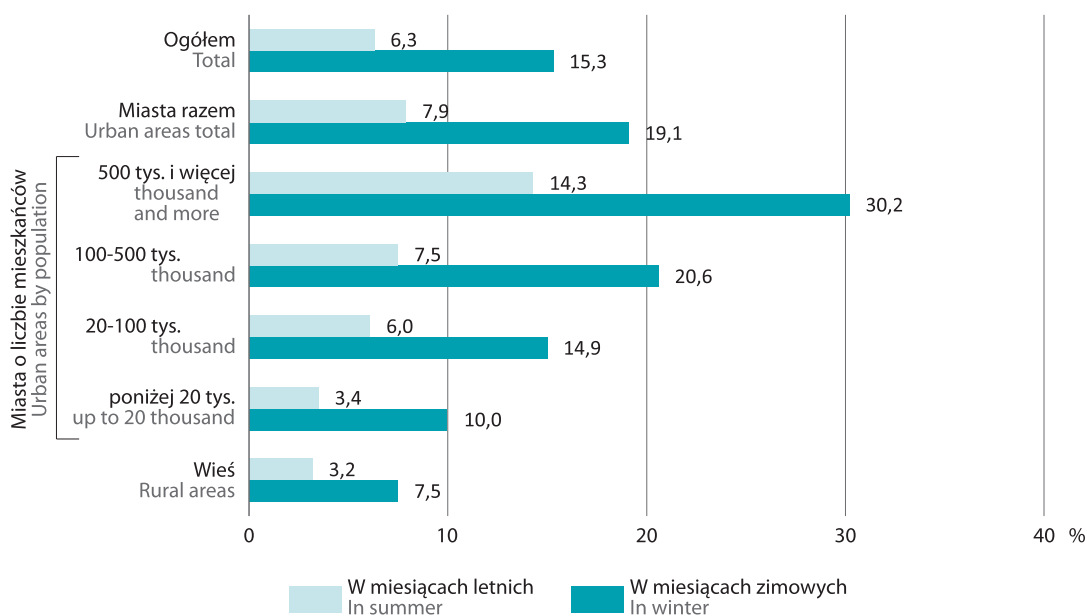
a Gospodarstwa domowe deklarujące, że w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie były poważnie narażone na hałas w swoim miejscu zamieszkania. Pytanie odnosiło się do hałasu pochodzącego od ruchu ulicznego, pociągów, samolotów, zakładów przemysłowych, z sąsiednich mieszkań lub domostw, jak również z okolicznych restauracji, barów, dyskotek, sklepów, szkół itp.

a Households reported exposure to excessive noise in the locality within 12 months preceding the survey. The question referred to noise from traffic, trains, aircrafts, industrial plants, neighbouring dwellings or houses, as well as from nearby restaurants, bars, discos, shops, schools etc.

Biorąc pod uwagę m.in. wpływ jaki na jakość powietrza mają zanieczyszczenia związane z rodzajem ogrzewania domów w sezonie grzewczym, w badaniu uwzględniono dwa pytania. Zapytano o ocenę stopnia narażenia na zanieczyszczenie powietrza w miesiącach letnich i w miesiącach zimowych. Zanieczyszczenie powietrza w miejscu zamieszkania zimą stanowiło poważny problem dla 15% gospodarstw domowych w kraju, natomiast latem dla 6%. Podobnie jak w przypadku hałasu, na złą jakość powietrza wskazywano znacznie częściej w miastach (zimą 19%, latem 8%) niż na terenach wiejskich (zimą 8%, latem 3% gospodarstw domowych).

Wykres 3.2. Poważne narażenie na zanieczyszczenie powietrza^a według klasy miejscowości zamieszkania w 2018 r. (% gospodarstw domowych)

Chart 3.2. Exposure to excessive air pollution^a by class of place of residence in 2018 (% of households)

a Gospodarstwa domowe deklarujące, że w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie były poważnie narażone na zanieczyszczenie powietrza (miał, pyły, kurz, zadymienie, opary, spaliny, ozon) w swoim miejscu zamieszkania w miesiącach letnich lub w miesiącach zimowych.

a Households reported exposure to excessive air pollution (particulates, dust, smoke, fumes, ozone) in summer/in winter in the locality within 12 months preceding the survey.

Poczucie zagrożenia tym zjawiskiem nasilało się wraz ze wzrostem wielkości miast: od 10% zimą i 3% latem w miastach liczących poniżej 20 tys. mieszkańców, do 30% zimą i 14% latem w miastach liczących co najmniej 500 tys. mieszkańców.

Na złą jakość powietrza w miesiącach zimowych (zob. Wykres 6. w Aneksie wojewódzkim) najczęściej wskazywano w woj. śląskim (35% gospodarstw domowych), małopolskim (29%) i opolskim (20%), natomiast najrzadziej w województwach: świętokrzyskim, warmińsko-mazurskim i lubuskim (po 5%). W miesiącach letnich zjawisko to było najbardziej dotkliwie odczuwane w województwach: dolnośląskim, mazowieckim, opolskim i śląskim (po 9% gospodarstw domowych), a najmniej dotkliwie w województwach: świętokrzyskim (2%) oraz kujawsko-pomorskim, lubelskim, warmińsko-mazurskim i zachodniopomorskim (po 3%).

Mniejszy problem niż hałas i zła jakość powietrza stanowiły w miejscu zamieszkania nieprzyjemne zapachy dochodzące z zewnątrz (pochodzenia przemysłowego lub rolniczego, a także związane ze ściekami lub odpadkami). Poważne narażenie na nieprzyjemne zapachy odczuwało około 4% gospodarstw domowych.

Odsetki te były zbliżone na wsi (3%) i w miastach o różnej wielkości (3-5%). Natomiast nieco bardziej zróżnicowane były te odsetki w poszczególnych województwach. Najbardziej narażeni na to zjawisko czuli się mieszkańcy województw: łódzkiego, opolskiego i śląskiego (po ok. 6%), natomiast najmniej mieszkańcy województw: kujawsko-pomorskiego, podlaskiego, pomorskiego, świętokrzyskiego i wielkopolskiego (po 2%).

W Badaniu spójności społecznej zadano również pytanie dotyczące subiektywnej oceny jakości wody pitnej, z której korzystano w miejscu swojego zamieszkania. Pytanie odnosiło się do wody dostarczanej do budynku za pośrednictwem sieci wodociągowej lub z ujęcia indywidualnego. Na złą (w tym bardzo złą) jakość wody w swoich mieszkaniach (domach) wskazywało co dwudzieste gospodarstwo domowe (około 5%). Odsetek gospodarstw domowych deklarujących złą jakość wody pitnej był bardzo zbliżony na wsi i w miastach różnej wielkości (5–6%). Natomiast bardziej zróżnicowany był on regionalnie. I tak najwyższy odsetek ocen złych lub bardzo złych wystąpił wśród mieszkańców woj. opolskiego (10%) i lubuskiego (8%), a najniższy w woj. podlaskim (2%) i łódzkim (3%).

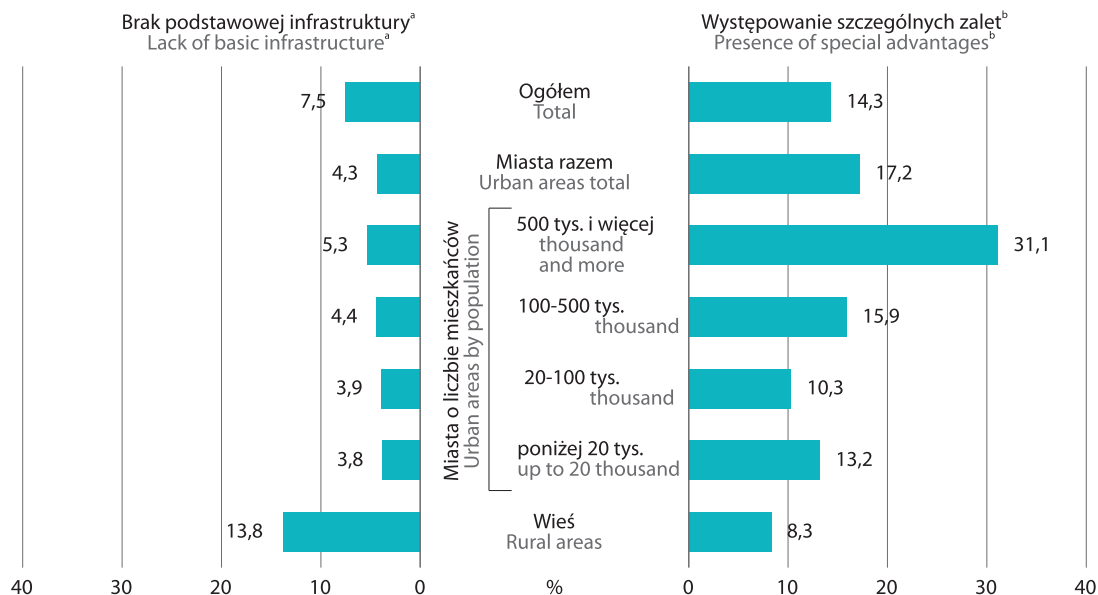
Zagospodarowanie przestrzenne

Living environment

Jak już wcześniej wspomniano w diagnozach lokalnych uwarunkowań jakości życia bierze się pod uwagę także elementy zagospodarowania przestrzennego. Termin zagospodarowanie przestrzenne w kontekście lokalnym można odnieść do takich obiektów jak: tereny zielone, zabudowa, drogi i ulice, jak również sklepy i pozostała infrastruktura.

Wykres 3.3. Opinie na temat wybranych aspektów zagospodarowania przestrzennego w miejscu zamieszkania według klasy miejscowości zamieszkania w 2018 r. (% gospodarstw domowych)

Chart 3.3. Opinions on the selected aspects of living environment in the locality by class of place of residence in 2018 (% of households)

a Na podstawie odpowiedzi: *Tak* na pytanie: *Czy użytkowane przez Pana/Panią mieszkanie jest położone w rejonie o złej infrastrukturze?*
b Na podstawie odpowiedzi *Tak* na pytanie: *Czy użytkowane przez Pana/Panią mieszkanie jest położone w rejonie o szczególnych zaletach (np. prestiżowa dzielnica, miejscowość uzdrowiskowa, wypoczynkowa, w otoczeniu zieleni)?*

a Based on the responses: *Yes* to the question: *Is the dwelling you use located in the area with poor infrastructure?* b Based on the responses *Yes* to the question: *Is the dwelling you use located in the area with special advantages (e.g. prestigious neighbourhood, health or holiday resort, surrounded by greenery)?*

Wykres 3.4. Opinie na temat wybranych aspektów zagospodarowania przestrzennego w miejscu zamieszkania według województw w 2018 r. (% gospodarstw domowych)

Chart 3.4. Opinions on the selected aspects of living environment in the locality by voivodships in 2018 (% of households)

a Na podstawie odpowiedzi: *Tak* na pytanie: *Czy użytkowane przez Pana/Panią mieszkanie jest położone w rejonie o złej infrastrukturze?*
 b Na podstawie odpowiedzi: *Tak* na pytanie: *Czy użytkowane przez Pana/Panią mieszkanie jest położone w rejonie o szczególnych zaletach (np. prestiżowa dzielnica, miejscowość uzdrowiskowa, wypoczynkowa, w otoczeniu zieleni)?*

a Based on the responses: *Yes* to the question: *Is the dwelling you use located in the area with poor infrastructure?* b Based on the responses *Yes* to the question: *Is the dwelling you use located in the area with special advantages (e.g. prestigious neighbourhood, health or holiday resort, surrounded by greenery)?*

Z badania spójności społecznej wynika, że ponad 7% gospodarstw domowych w kraju mieszkało w rejonach o złej infrastrukturze (np. brakowało podstawowych sklepów, dróg dojazdowych). Taką opinię na temat miejsca swojego zamieszkania wyrażali najczęściej mieszkańcy wsi (14% gospodarstw domowych).

W miastach odsetek gospodarstw domowych mieszkających w rejonach, gdzie ich zdaniem brakowało podstawowej infrastruktury kształtował się na poziomie 4–5% (w zależności od wielkości miasta).

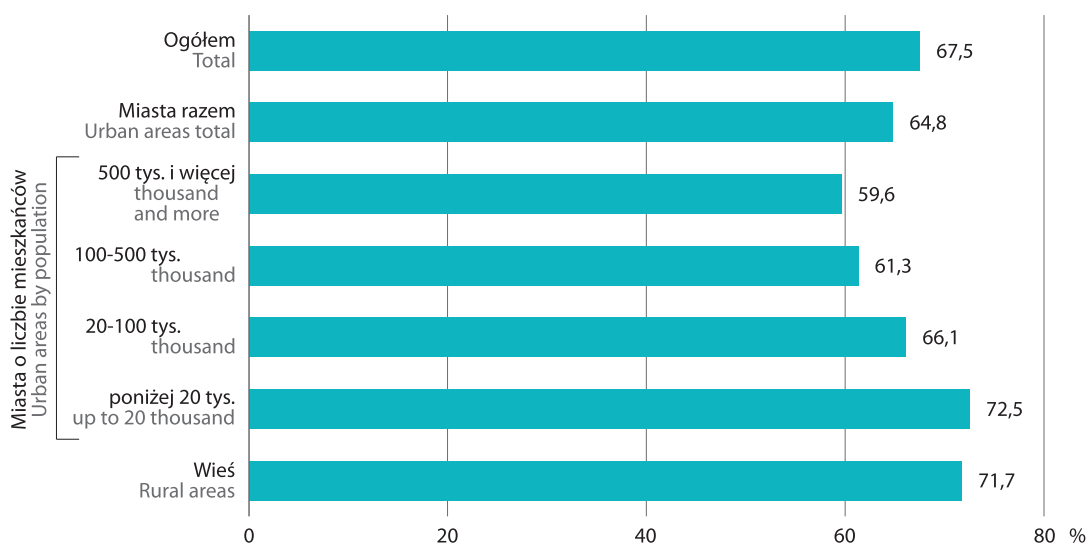
Do województw, w których najczęściej wskazywano na braki w podstawowej infrastrukturze w okolicy swojego mieszkania/domu należały: kujawsko-pomorskie i łódzkie (po 11%) oraz lubuskie i pomorskie (po 10%). Natomiast najniższy odsetek gospodarstw domowych oceniających negatywnie poziom infrastruktury w swojej okolicy (po 5%) odnotowano w województwach: małopolskim, podkarpackim i zachodniopomorskim.

Zaobserwowano znaczące rozpiętości regionalne w opiniach na temat atrakcyjności swojego miejsca zamieszkania. Wynosiły one ok. 26 p. proc. Najwyższy odsetek gospodarstw domowych mieszkających w rejonach o szczególnych zaletach odnotowano w województwach: pomorskim (28%), mazowieckim (23%) i dolnośląskim (18%), najniższy w województwach: świętokrzyskim (2%), podkarpackim (4%) oraz lubelskim i podlaskim (po 7%).

W badaniu zapytano także o ocenę dotyczącą estetyki najbliższego otoczenia – chodziło o wygląd domów, ulic w miejscu zamieszkania, a także o poziom zadowolenia z terenów zielonych.

Wykres 3.5. Ocena estetyki budynków i ulic^a w miejscu zamieszkania według klasy miejscowości zamieszkania w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 3.5. Assessment of aesthetics of buildings and streets^a in the locality by class of place of residence in 2018 (% of people aged 16 and over)

^a Na podstawie odpowiedzi: *Bardzo dobrze* lub *Dobrze* na pytanie: *Jak Pan/Pani ocenia estetykę budynków i ulic w Pana/Pani miejscu zamieszkania?*

^a Based on the responses: *Very well* or *Well* to the question: *How do you assess aesthetics of buildings and streets in your locality?*

Estetyka budynków i ulic w miejscu zamieszkania została przez większość mieszkańców Polski w wieku co najmniej 16 lat oceniona pozytywnie (jako dobra lub bardzo dobra) – 68%. Nieco lepiej wygląd budynków i ulic w miejscu swojego zamieszkania oceniali mieszkańcy wsi (72%) niż miast (65%), przy

czym procent ocen pozytywnych malał wraz ze zwiększaniem się wielkości miast, osiągając wartość 72% w miastach liczących poniżej 20 tys. mieszkańców i 60% w ośrodkach największych, zamieszkałych przez co najmniej pół miliona osób.

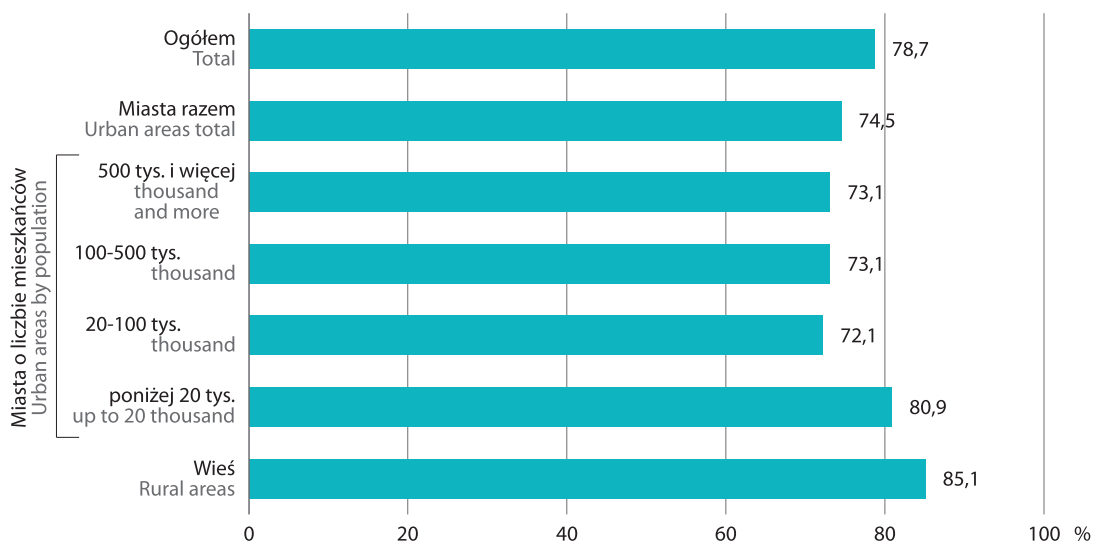
W ujęciu wojewódzkim (zob. Mapa 12. w Aneksie wojewódzkim) estetykę ulic i budynków najlepiej oceniono w województwach: podkarpackim (ok. 81% ocen dobrych lub bardzo dobrych), wielkopolskim (75%) i świętokrzyskim (74%), najgorzej w województwach: dolnośląskim (60%), pomorskim (61%) i łódzkim (62%).

Mieszkańcy Polski byli na ogół zadowoleni (w tym bardzo zadowoleni) z terenów zielonych w miejscu swojego zamieszkania (79% osób w wieku 16 lat i więcej).

Najbardziej zadowoleni z terenów zielonych byli mieszkańcy wsi (85%) oraz małych miast liczących poniżej 20 tys. mieszkańców (81%). W pozostałych grupach miast odsetek osób zadowolonych z tego aspektu jakości życia w miejscu zamieszkania wynosił 72–73%.

Wykres 3.6. Zadowolenie z terenów zielonych^a w miejscu zamieszkania według klasy miejscowości zamieszkania w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 3.6. Satisfaction with green areas^a in the locality by class of place of residence in 2018 (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi: *Bardzo zadowolony(-na)* lub *Zadowolony(-na)* na pytanie: *Czy jest Pan/Pani zadowolony(-na) z terenów zielonych w Pana/Pani miejscu zamieszkania?*

a Based on the responses: *Very satisfied* or *Satisfied* to the question: *Are you satisfied with green areas in your locality?*

Rozpatrując ujęcie wojewódzkie (zob. Mapa 11. w Aneksie wojewódzkim) najbardziej zadowoleni z terenów zielonych byli mieszkańcy województw: podkarpackiego (87%) oraz lubuskiego i warmińsko-mazurskiego (po 85%). Poziom tego wskaźnika przekraczający przeciętną dla całego kraju odnotowano również w województwach: wielkopolskim, zachodniopomorskim, podlaskim i małopolskim. Natomiast najmniej zadowoleni z terenów zielonych byli mieszkańcy województw: opolskiego i śląskiego (po 71%) oraz łódzkiego (74%).

3.2. Poczucie bezpieczeństwa i zagrożenia przestępczością

3.2. Feeling of safety and fear of crime

W kontekście analiz jakości życia prowadzonych zarówno w Polsce, jak i na poziomie Unii Europejskiej za podstawowy (standardowy) miernik poczucia bezpieczeństwa fizycznego przyjmuje się wskaźnik obliczany na podstawie pytania o poczucie bezpieczeństwa podczas wieczornego spaceru w okolicy swojego zamieszkania². W oparciu o odpowiedzi na takie pytanie zawarte w kwestionariuszu Badania spójności społecznej obliczony został wskaźnik poczucia bezpieczeństwa fizycznego prezentowany w niniejszym rozdziale.

W badaniu oprócz wspomnianego pytania został również uwzględniony blok sześciu pytań dotyczących obawy przed wybranymi przestępstwami, których ofiarą można stać się w miejscu zamieszkania. Dotyczyły one sześciu rodzajów przestępstw: (1) drobnej kradzieży (np. kieszonkowej), (2) kradzieży samochodu, (3) włamania do mieszkania, domu, garażu, (4) napadu i rabunku, (5) pobicia, zranienia oraz (6) agresji słownej, obejmującej groźby, wyzwiska, agresywne komentarze.

Stworzyło to możliwość obliczenia dodatkowych wskaźników, a tym samym dokonania bardziej szczegółowej diagnozy poczucia bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania, niż tylko w oparciu o powszechnie używany do tego celu wskaźnik poczucia bezpieczeństwa fizycznego. W związku z tym, w niniejszym rozdziale oprócz przywoływanego już standardowego wskaźnika poczucia bezpieczeństwa fizycznego zaprezentowano także proste wskaźniki reprezentujące poczucie zagrożenia poszczególnymi rodzajami przestępstw oraz obliczone na ich podstawie dwa wskaźniki złożone: wskaźnik wielostronnego poczucia zagrożenia przestępczością oraz wskaźnik braku obawy przed przestępczością w miejscu zamieszkania. Pierwszy z nich dotyczy osób, które jednocześnie obawiają się wszystkich sześciu branych pod uwagę kategorii przestępstw. Można więc uważać, że jest on związany z silnym, wielostronnym poczuciem zagrożenia, tj. obejmującym wszystkie możliwe obawy częściowe. Wskaźnik braku obawy przed przestępczością dotyczy tych osób, które nie odczuwają żadnego z zagrożeń częściowych, tzn. nie obawiają się żadnej spośród sześciu kategorii przestępstw. Oczywiście dużą część populacji stanowią osoby, które odczuwają pewne obawy przed przestępczością, ale dotyczą one tylko niektórych rodzajów przestępstw. Odsetek takich osób reprezentuje dopełnienie obydwu wskaźników do 100%.

Utworzono także inny złożony wskaźnik, któremu dla potrzeb niniejszej analizy nadano nazwę „wskaźnika ogólnego poczucia bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania”. We wskaźniku tym wzięto pod uwagę osoby, które nie odczuwają zagrożenia żadnym spośród branych pod uwagę rodzajów przestępstw w miejscu swego zamieszkania (co odpowiada wskaźnikowi braku obawy przed przestępczością), jak również czują się bezpiecznie chodząc samotnie po zmroku w okolicy swojego zamieszkania (co odpowiada wskaźnikowi poczucia bezpieczeństwa fizycznego). Przyjęto, że ten złożony wskaźnik informuje o silnym poczuciu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania. Reprezentuje on bowiem osoby, które w żaden sposób nie wyraziły w badaniu jakichkolwiek obaw dotyczących tej sfery – zarówno pytanie o poczucie własnego bezpieczeństwa, jak i o konkretne kategorie przestępstw.

Wskaźnik poczucia bezpieczeństwa fizycznego

Indicator of physical safety

Wskaźnik poczucia bezpieczeństwa fizycznego w miejscu zamieszkania został zdefiniowany jako procent osób w wieku 16 lat i więcej, które czują się bezpiecznie (bardzo bezpiecznie lub raczej bezpiecznie) chodząc samotnie w swojej okolicy (czyli w obrębie 15-minutowego spaceru od miejsca zamieszkania) po zmroku.

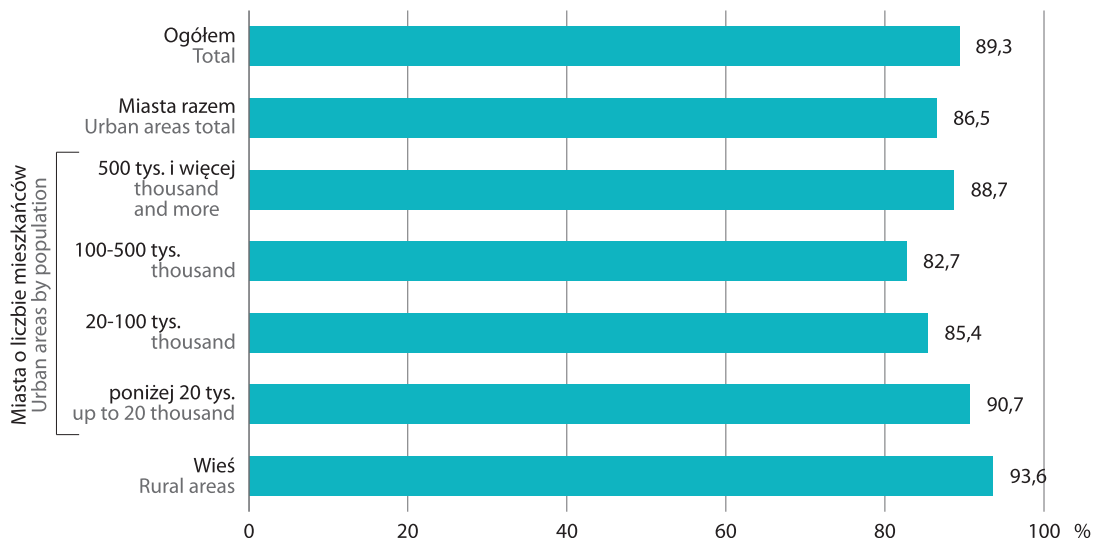
² Zob.: m.in. Eurostat, *Economic and physical safety*, w: Quality of life, Facts and views, edition 2015.

Z badania spójności społecznej wynika, że zdecydowana większość mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej (89%) czuła się w pierwszej połowie 2018 r. bezpiecznie w swojej okolicy. Mieszkańcy wsi wychodząc z domu po zmroku czuli się bardziej bezpiecznie (94%) niż mieszkańcy miast (86%). Biorąc jednak pod uwagę wielkość miasta poziom tego wskaźnika był zróżnicowany. Najwyższą jego wartość odnotowano w miastach liczących poniżej 20 tys. mieszkańców (91%), zaś najniższą w miastach liczących od 100 tys. do 500 tys. mieszkańców (83%).

Wykres 3.7. Poczucie bezpieczeństwa fizycznego^a w miejscu zamieszkania według klasy miejscowości zamieszkania w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 3.7. Physical safety^a in the locality by class of place of residence in 2018 (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi: *Bardzo bezpiecznie* lub *Raczej bezpiecznie* na pytanie: *Jak bezpiecznie czuje się Pan/Pani chodząc samotnie w swojej okolicy po zmroku?*

a Based on the responses: *Very safe* or *Fairly safe* to the question: *How safe do you feel when walking alone in your locality at night?*

Różnice w wartości wskaźnika poczucia bezpieczeństwa fizycznego pomiędzy województwami sięgały w 2018 r. 10 p. proc. (zob. Wykres 10. w Aneksie wojewódzkim). Najbardziej bezpiecznie czuli się mieszkańcy województw: podlaskiego (94%) oraz małopolskiego, mazowieckiego, pomorskiego i wielkopolskiego (po 92%), najmniej bezpiecznie natomiast mieszkańcy województwa śląskiego (84%) oraz łódzkiego i świętokrzyskiego (po 85%).

Wskaźniki obawy przed przestępczością

Indicators of fear of crime

Zawarte w badaniu pytania dotyczące obawy przed różnymi rodzajami przestępstwami pozwoliły zwerifikować, czy i na ile wysokiemu poziomowi poczucia bezpieczeństwa fizycznego określonego w oparciu o jedno pytanie – *Jak bezpiecznie czuje się Pan/Pani chodząc samotnie w swojej okolicy po zmroku?* – towarzyszy brak poczucia zagrożenia różnymi rodzajami przestępstw³.

Wskaźniki obawy przed poszczególnymi przestępstwami, których ofiarą można stać się w miejscu zamieszkania zostały określone jako odsetki mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej bardzo obawiających się lub trochę obawiających się, że mogą stać się ofiarą danego przestępstwa. Zgodnie z definicją przedstawioną na początku rozdziału 3.2. złożony wskaźnik wielostronnego poczucia zagrożenia

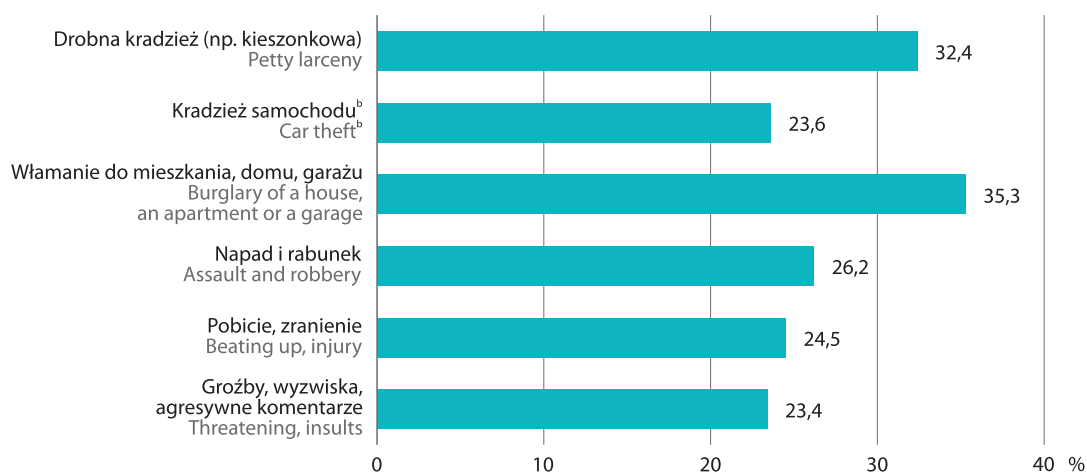
³ Zob.: P. Ostaszewski, (2012), *Nasilenie i determinanty lęku przed przestępczością*, ss. 6–7, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa.

przestępczością w miejscu zamieszkania został zdefiniowany jako procent osób w wieku 16 lat i więcej, które jednocześnie bardzo obawiają się lub trochę obawiają się wszystkich sześciu branych pod uwagę rodzajów przestępstw. Z kolei wskaźnik braku obawy przed przestępczością mówi o odsetku osób nieobawiających się żadnej z tych form przestępczości.

Z badania wynika, że najczęściej obawiano się włamania do mieszkania, domu, garażu (35%) lub drobnych kradzieży (32%). W mniejszym stopniu mieszkańcy Polski odczuwali lęk przed napadem i rabunkiem (26%) oraz pobiciem, zranieniem (25%). Kradzieży samochodu obawiało się około 24% osób⁴. W najmniejszym stopniu obawiano się agresji słownej (23%). W sumie jednak, bez mała połowa osób w wieku co najmniej 16 lat (49%) czuła się zagrożona w miejscu swojego zamieszkania przynajmniej jedną z sześciu wymienionych wyżej form przestępczości, w tym prawie co dziesiąta osoba żywiła obawę przed wszystkimi tymi przestępstwami (9,5%).

Wykres 3.8. Obawa przed wybranymi przestępstwami^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 3.8. Fear of selected crimes^a in 2018 (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi: *Bardzo się obawiam* lub *Trochę się obawiam* na pytanie: *Czy obawia się Pan/Pani, że może stać się ofiarą niżej wymienionych przestępstw w miejscu zamieszkania?* b Poziom obawy wynoszący 23,6% odnosił się do wszystkich osób w wieku 16 lat i więcej w Polsce, włącznie z nieposiadającymi samochodu. Przy ograniczeniu populacji do właścicieli samochodów wskaźnik ten wyniósł 29,6%.

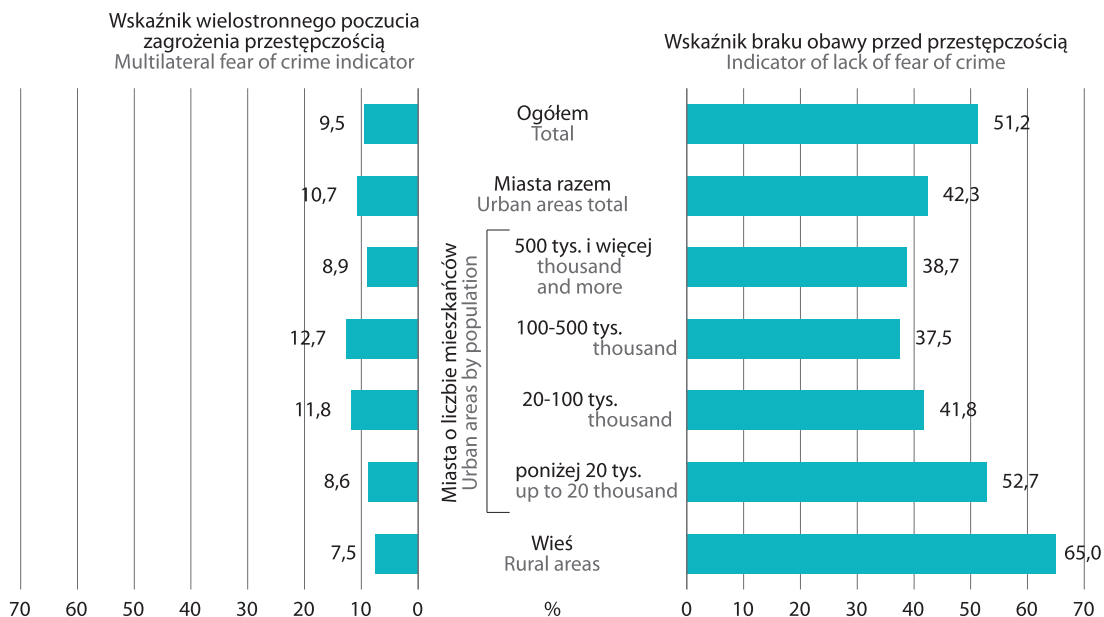
a Based on the responses: *Very much afraid of* or *Little afraid of* to the question: *Are you afraid you might become a victim of the following crimes in your locality?* b The 23,6% level of fear referred to population aged 16 and over in Poland, including those not having a car. With the population limited to car owners, the rate was 29,6%.

Dane przedstawione na Wykresach 3.9. i 3.10. wskazują na terytorialne zróżnicowanie subiektywnych ocen zagrożenia przestępczością. Poziom lęku przed przestępstwami w miejscu swojego zamieszkania był niższy na wsi niż w miastach. Przy czym wśród mieszkańców miast najmniej zagrożone czuły się osoby z małych ośrodków liczących poniżej 20 tys. ludności. Świadczą o tym wartości obu złożonych wskaźników – wskaźnika wielostronnego poczucia zagrożenia przestępczością (od 7,5% na wsi do ok. 13% w miastach od 100 do 500 tys. mieszkańców), jak również wskaźnika braku obawy przed przestępczością (65% na wsi wobec 38–39% w grupach miast co najmniej 100-tysięcznych).

⁴ Poziom obawy wynoszący 24% odnosił się do wszystkich osób w wieku 16 lat i więcej w Polsce, włącznie z nieposiadającymi samochodu. Przy ograniczeniu populacji do właścicieli samochodów wskaźnik ten wyniósł 30%.

Wykres 3.9. Poczucie obawy przed przestępczością w miejscu zamieszkania według klasy miejscowości zamieszkania w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

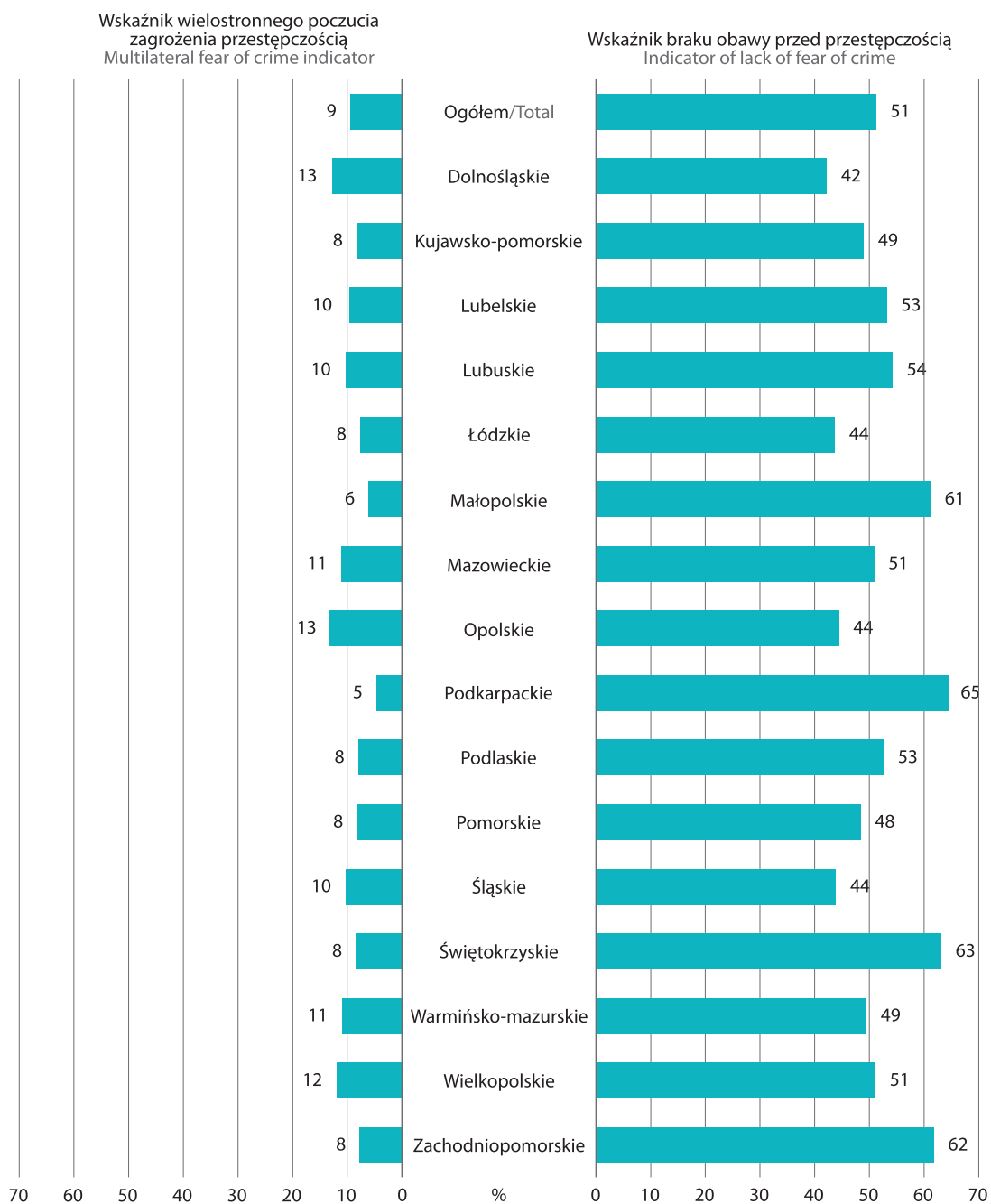
Chart 3.9. Fear of crime in the locality by class of place of residence in 2018 (% of people aged 16 and over)

W zależności od województwa odsetek osób obawiających się w miejscu swojego zamieszkania wszystkich sześciu uwzględnionych w badaniu rodzajów przestępstw wynosił od ok. 5–6% w województwie podkarpackim oraz małopolskim do ok. 13% w opolskim i dolnośląskim. W województwie podkarpackim odnotowano także relatywnie najwięcej osób nieobawiających się żadnego z branych pod uwagę przestępstw (65%). Wartość ponad 60% dla wskaźnika braku obawy przed przestępczością odnotowano także w województwach: świętokrzyskim, zachodniopomorskim oraz małopolskim. Najniższe wartości tego wskaźnika zaobserwowano natomiast w województwach: dolnośląskim, łódzkim, śląskim i opolskim (42–44%).

Wykres 3.10. Poczucie obawy przed przestępczością w miejscu zamieszkania według województw w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 3.10. Fear of crime in the locality by voivodships in 2018 (% of people aged 16 and over)

Poczucie bezpieczeństwa fizycznego a zagrożenie przestępczością

Feeling of physical safety versus fear of crime

Za pomocą modelu regresji logistycznej zbadano w jakim stopniu odczuwanie zagrożeń związanych z różnymi rodzajami przestępczości wpływa na kształtowanie subiektywnego poczucia bezpieczeństwa fizycznego w okolicy swojego miejsca zamieszkania. Z analizy wykonanej na podstawie zebranych w badaniu danych wynika, że siła oddziaływania czynników reprezentujących odczuwane zagrożenie różnymi rodzajami przestępstw i ich rola w kształtowaniu objaśnianego wskaźnika może być bardzo zróżnicowana. Generalnie spośród uwzględnionych w badaniu rodzajów przestępstw na poczucie bezpieczeństwa największy wpływ miało to, czy nie odczuwano lęku przed napadem i rabunkiem lub pobiciem i zranieniem. W mniejszym stopniu decydowało o tym to, czy nie obawiano się agresji słownej lub drobnej kradzieży. Za nieistotny można natomiast uznać wpływ na poczucie bezpieczeństwa fizycznego w miejscu zamieszkania ze strony zagrożenia kradzieżą samochodu czy włamaniem do mieszkania, garażu, a więc przestępstw skierowanych generalnie przeciwko mieniu. Wnioski te wyciągnięto na podstawie przedstawionych w Tabelicy 3.1. statystyk modelu regresji logistycznej. Zmienną objaśnianą był poziom poczucia bezpieczeństwa fizycznego w miejscu zamieszkania odpowiadający zdefiniowanemu wcześniej wskaźnikowi (odpowiedzi bardzo bezpiecznie lub raczej bezpiecznie).

Tabelica 3.1. Ocena istotności wpływu poszczególnych czynników objaśniających na poczucie bezpieczeństwa fizycznego w 2018 r.

Table 3.1. Assessment of the significance of the impact of particular explanatory factors on the feeling of physical safety in 2018

Czynnik Factor	Liczba stopni swobody Number of degrees of freedom	Statystyka Walda Wald statistics	Graniczny poziom istotności Border level of significance
Obawa przed drobną kradzieżą, np. kieszonkową Fear of petty larceny	3	50,8	<.0001 ***
Obawa przed kradzieżą samochodu Fear of car theft	3	7,2	0,0647 n.s.
Obawa przed włamaniem do mieszkania, domu lub garażu Fear of burglary of an apartment, a house or a garage	3	2,8	0,4302 n.s.
Obawa przed napadem, rabunkiem oraz pobiciem i zranieniem Fear of assault, robbery and beatings and injuries	3	105,8	<.0001 ***
Obawa przed agresją słowną Fear of verbal aggression	3	64,6	<.0001 ***

Oznaczenia istotności statystycznej parametrów modelu i czynników:
Indications of statistical significance of model parameters and factors:

- *** istotny na poziomie 0,1% / significant at the level of 0,1%
- ** istotny na poziomie 1% / significant at the level of 1%
- * istotny na poziomie 5% / significant at the level of 5%
- n.s. nieistotny na poziomie 5% / non-significant at the level of 5%

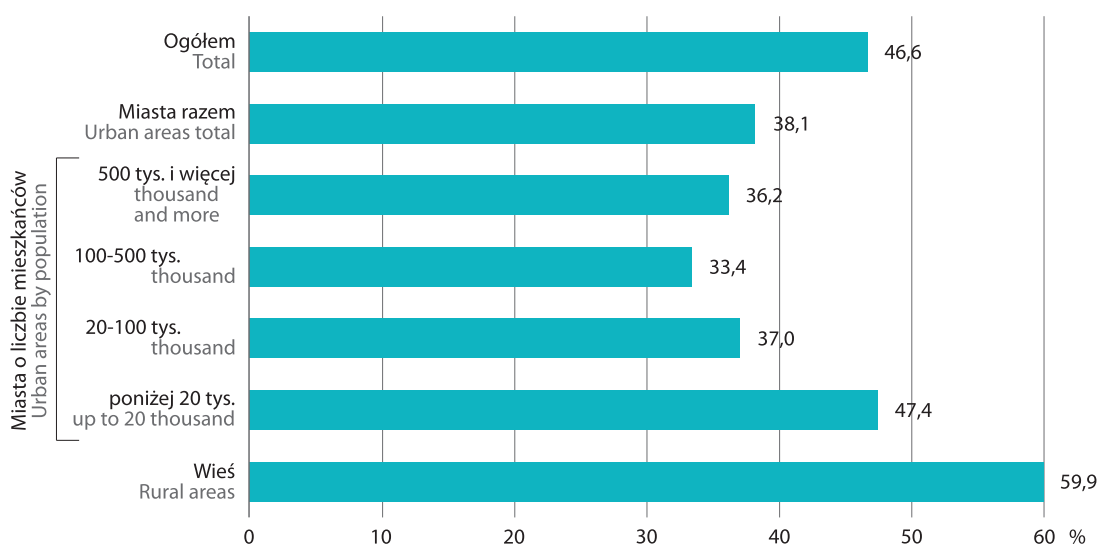
Już proste zestawienie ze sobą danych na temat poczucia bezpieczeństwa fizycznego oraz braku obawy przed przestępczością w miejscu zamieszkania wskazuje na to, że nie są to informacje tożsame, a odsetek osób czujących się bezpiecznie po zmroku w okolicy swojego zamieszkania jest wyższy od odsetka osób nieobawiających się tego, że mogą stać się ofiarą jakiegokolwiek przestępstwa. Wynika to oczywiście przede wszystkim z faktu, że zagrożenie różnymi rodzajami przestępstw w różnym stopniu wpływa na poczucie bezpieczeństwa fizycznego – nie wszystkie obawy burzą to poczucie, co w szczególności doty-

czy przestępstw skierowanych wyłącznie przeciwko mieniu. Pokazują to precyzyjnie omawiane wcześniej wyniki analizy za pomocą modelu. Nie można jednak wykluczyć, że mogą również występować różnice w postrzeganiu ocen bezpieczeństwa związane z zastosowaniem różnych pojęć i różnym formułowaniem pytań – z jednej strony pytamy o subiektywne poczucie bezpieczeństwa (nie wymagając racjonalnego uzasadnienia), z drugiej o obawy przed konkretnymi przejawami przestępczości. Jeżeli zatem chcemy wyodrębnić osoby odczuwające jakiegokolwiek obawy dotyczące sfery bezpieczeństwa lokalnego (lub nieodczuwające takich obaw), warto wziąć pod uwagę informacje z obydwu tych źródeł.

Miarą łączącą te informacje – o czym wstępnie pisano na początku rozdziału 3.2. – jest złożony wskaźnik ogólnego poczucia bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania. Wyrażony jest on jako odsetek osób w wieku 16 lat i więcej, które czują się bezpiecznie⁵ chodząc samotnie w swojej okolicy (czyli w obrębie 15-minutowego spaceru od miejsca zamieszkania) po zmroku i jednocześnie nie obawiają się w swoim miejscu zamieszkania żadnej z branych pod uwagę w badaniu form przestępczości. Wydaje się, że z definicji wskaźnik ten można interpretować jako miarę silnego poczucia bezpieczeństwa w miejscu swojego zamieszkania.

Wykres 3.11. Wskaźnik ogólnego poczucia bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania według klasy miejscowości zamieszkania w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 3.11. Indicator of general feeling safety in the locality by class of place of residence in 2018 (% of people aged 16 and over)

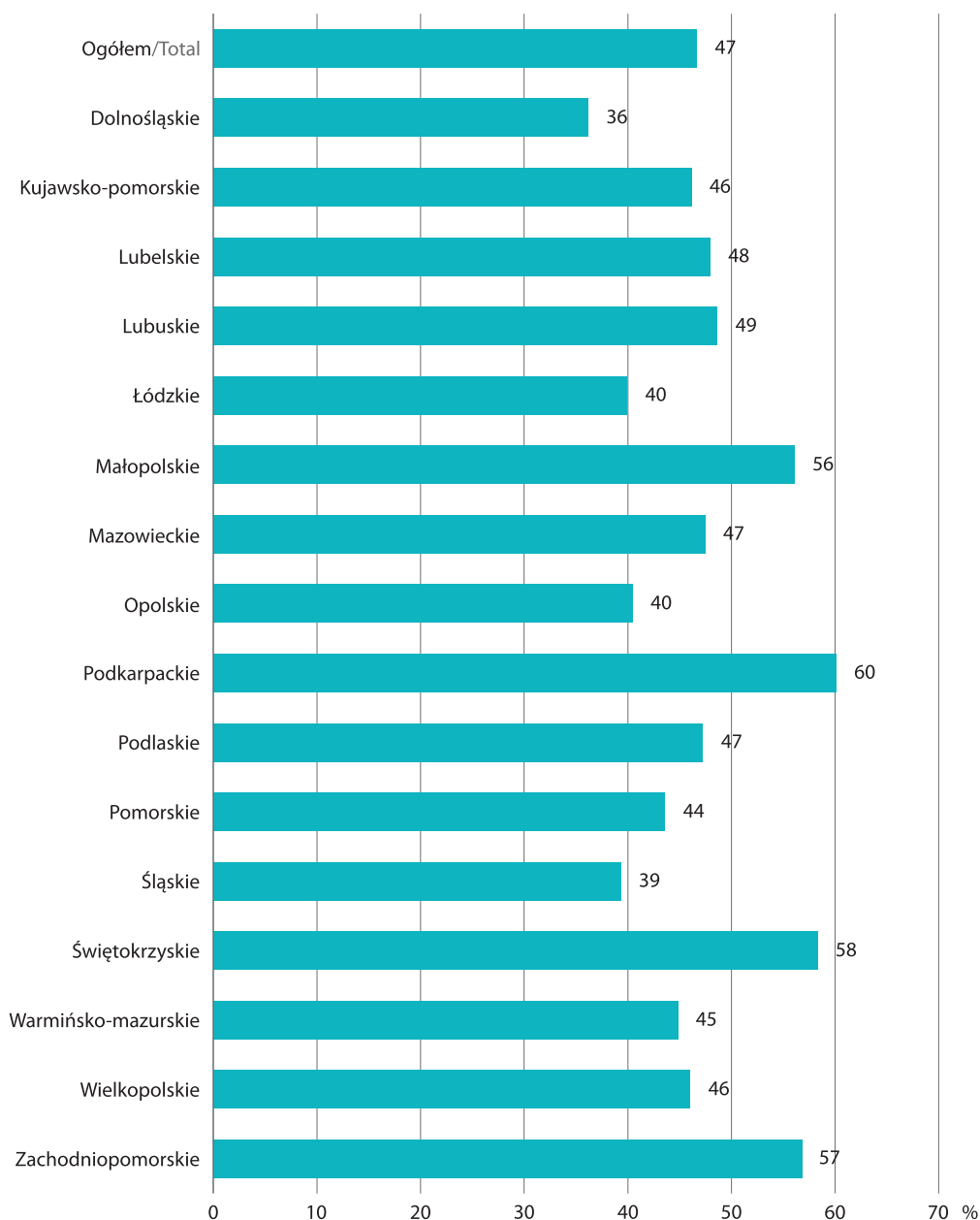
W skali całego kraju wartość tego złożonego wskaźnika osiągnęła niecałe 47%. Częściej silnym poczuciem bezpieczeństwa w miejscu swojego zamieszkania charakteryzowali się mieszkańcy wsi niż miast. Na wsi odsetek osób nieodczuwających lęku przed przestępstwami i czujących się bezpiecznie po zmroku w swojej okolicy wynosił ok. 60%, podczas gdy w miastach, w zależności od liczby mieszkańców, wahał się od ok. 33% (w miastach od 100 do 500 tys. mieszkańców) do ponad 47% (w miastach do 20 tys. mieszkańców).

Do województw o najsilniejszym subiektywnym poczuciu bezpieczeństwa w miejscu swojego zamieszkania (przy przyjętych kryteriach) należały: podkarpackie, świętokrzyskie, zachodniopomorskie oraz małopolskie (56–60% osób). Natomiast najniższe odsetki osób o silnym poczuciu bezpieczeństwa odnotowano w województwach: dolnośląskim, śląskim, łódzkim i opolskim (36–40%).

⁵ Uwzględniono osoby czujące się bardzo bezpiecznie lub raczej bezpiecznie.

Wykres 3.12. Wskaźnik ogólnego poczucia bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania w 2018 r. według województw (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 3.12. Indicator of general feeling safety in the locality by voivodships in 2018 (% of people aged 16 and over)

3.3. Poczucie więzi lokalnych

3.3. Attachment to local communities

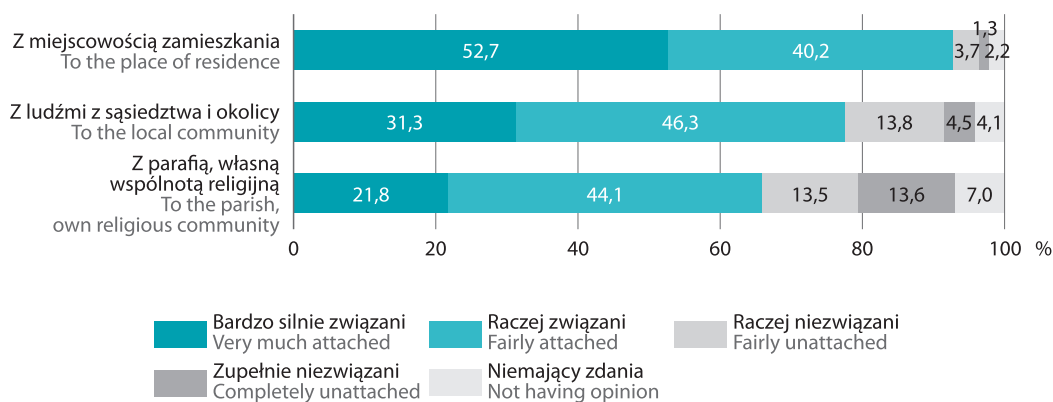
Analizując więzi społeczne na poziomie lokalnym należy je rozumieć jako odzwierciedlenie całokształtu stosunków i zależności łączących poszczególne osoby z danym miejscem i ludźmi tam mieszkającymi. Składają się na to zarówno powiązania ekonomiczne, jak i społeczne. Mają one charakter obiektywny

i subiektywny, w tym emocjonalny. W miejscowości, w której się mieszka można pracować bądź uczyć się. Można w niej mieć przyjaciół, rodzinę bądź nie. W danej miejscowości można mieszkać z własnego wyboru albo z konieczności. Można być zadowolonym z wielu aspektów życia w danej miejscowości, ale np. nie mieć żadnych pozytywnych relacji z najbliższymi sąsiadami. Zarówno te wymienione przykładowe czynniki, jak i wiele innych aspektów może przekładać się na poczucie związku z miejscowością zamieszkania jako całością, czy też z różnymi społecznościami lokalnymi.

Dokonując oceny więzi lokalnych na podstawie Badania spójności społecznej uwzględniono stosunek mieszkańców Polski do miejscowości zamieszkania, a także poczucie związku z ludźmi z sąsiedztwa i okolicy, w której się mieszka. Biorąc pod uwagę istotną rolę, jaką w animowaniu życia społecznego w Polsce odgrywają wspólnoty religijne (zob. Rozdział 5. Przejawy religijności mieszkańców Polski i Rozdział 6. Kapitał społeczny) uwzględniono także informacje dotyczące poczucia związku z parafią, zbozem, kościołem lokalnym.

Wykres 3.13. Poczucie związku z miejscowością zamieszkania oraz lokalnymi zbiorowościami^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 3.13. Attachment to the place of residence and local collectivities^a in 2018 (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi na pytania: Czy i na ile silnie czuje się Pan/Pani związany(-na) z: (1) miejscowością, w której Pan/Pani mieszka?, (2) ludźmi z sąsiedztwa i okolicy, w której Pan/Pani mieszka?, (3) parafią, zbozem, kościołem lokalnym, własną wspólnotą religijną?
 a Based on the responses to the questions: How much are you attached to: (1) the place you live in?, (2) people living in the neighbourhood and the nearest area?, (3) your parish, local church, your own religious community?

Wyniki badania wskazują na niemal powszechne poczucie związku z miejscowością swojego zamieszkania. W 2018 r. związek ze swoją miejscowością odczuwało 93% mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej (osoby bardzo silnie związane lub raczej związane).

Zawężając pojęcie lokalności i ograniczając się do relacji o charakterze społecznym, wynikających w dużym stopniu z wyborów osobistych otrzymano niższe wartości wskaźników. Związek z ludźmi z sąsiedztwa odczuwało niecałe 78% osób. Jeszcze mniej osób (66%) czuło się związanych ze swoją parafią, kościołem lokalnym lub wspólnotą religijną. Należy przy tym zwrócić uwagę na fakt, że w przypadku osób odczuwających związek z miejscowością swojego zamieszkania przeważały osoby bardzo silnie związane nad raczej związanymi, a w przypadku poczucia związku z ludźmi z sąsiedztwa oraz związku z parafią, kościołem lokalnym przeważały osoby raczej związane.

Bardzo silny związek ze swoją miejscowością odczuwało blisko 53% osób (w wieku 16 lat i więcej), a z ludźmi z sąsiedztwa 31%. Natomiast bardzo silnie związanymi ze swoją parafią, lokalnym kościołem było 22% osób (zob. Wykres 3.13.).

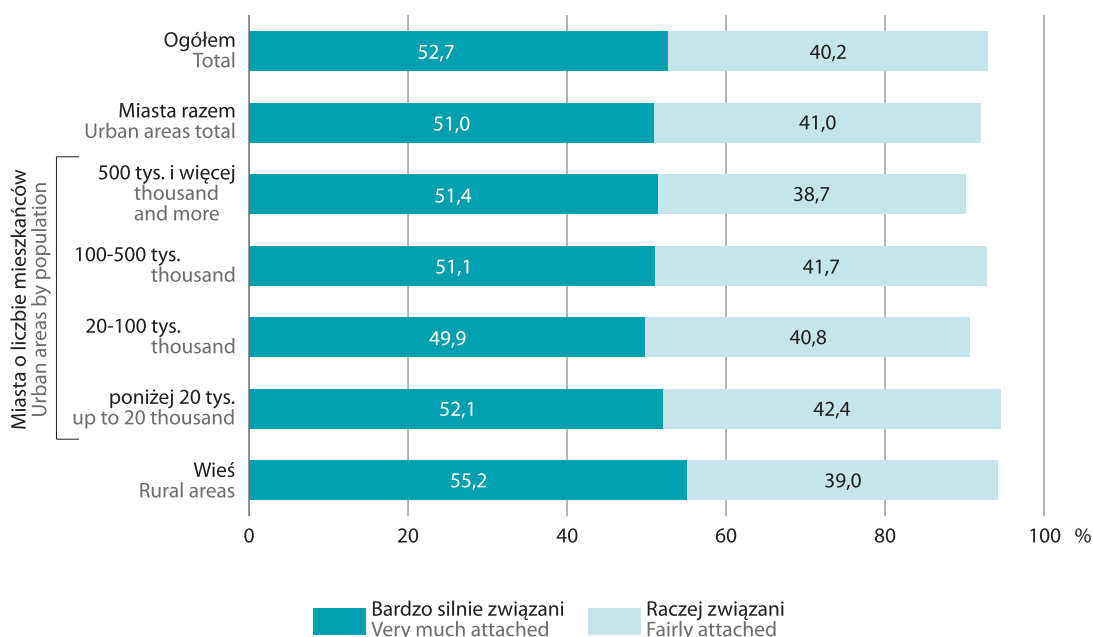

Prawie powszechne poczucie związku z miejscowością swojego zamieszkania znajduje odzwierciedlenie w jego niewielkim terytorialnym zróżnicowaniu. Przy czym nieco większe różnice w poziomie poczucia związku w ogóle (osoby bardzo silnie związane i raczej związane), jak i w poczuciu bardzo silnego związku są widoczne między województwami niż między różnymi klasami miejscowości (zob. Wykres 7. w Aneksie wojewódzkim i Wykres 3.14.). W niektórych przypadkach w zależności od tego, jaki poziom poczucia związku weźmiemy pod uwagę, możemy jednak dojść do nieco innych wniosków. Przykładem tego może być województwo świętokrzyskie, które charakteryzuje się najwyższym poziomem ogólnego poczucia związku z miejscowością (ok. 98%) i jednocześnie najniższym odsetkiem osób bardzo silnie związanych (46%). Stąd też zakładając, iż z punktu widzenia budowy relacji społecznych oraz tworzenia się kapitału społecznego na poziomie lokalnym większe znaczenie mają relacje o „silniejszym charakterze” – w opisie zróżnicowań terytorialnych zarówno w przypadku poczucia związku z miejscowością zamieszkania, jak również z ludźmi z sąsiedztwa oraz z parafią, zborem, kościołem lokalnym wzięto pod uwagę jedynie osoby bardzo silnie związane.

Bardzo silnie związani ze swoją miejscowością nieco częściej czuli się mieszkańcy wsi (55%) niż mieszkańcy miast (50–52% w zależności od wielkości miasta). Różnice w wartości tego wskaźnika między województwami wyniosły natomiast ok. 15 p. proc. Poczucie bardzo silnego związku z miejscowością zamieszkania zaobserwowano najczęściej w woj. podlaskim (61%) i lubelskim (57%), a najrzadziej w woj. świętokrzyskim (46%) śląskim (47%).

Wykres 3.14. Poczucie związku z miejscowością zamieszkania^a w 2018 r. według klasy miejscowości (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 3.14. Attachment to the place of residence^a by its class in 2018 (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi: *Tak, bardzo silnie związany* lub *Tak, raczej związany* na pytanie: *Czy i na ile silnie czuje się Pan/Pani związany(-na) z miejscowością, w której Pan/Pani mieszka?*

a Based on the responses: *Yes, very much attached* or *Yes, fairly attached* to the question: *How much are you attached to the place you live in?*

Zdecydowanie bardziej zróżnicowane terytorialnie było poczucie związku z ludźmi z sąsiedztwa oraz wspólnotami o charakterze religijnym. W tym przypadku wyraźnie zaznaczały się nie tylko różnice między wojewódzkie, ale także różnice między branymi pod uwagę klasami miejscowości.

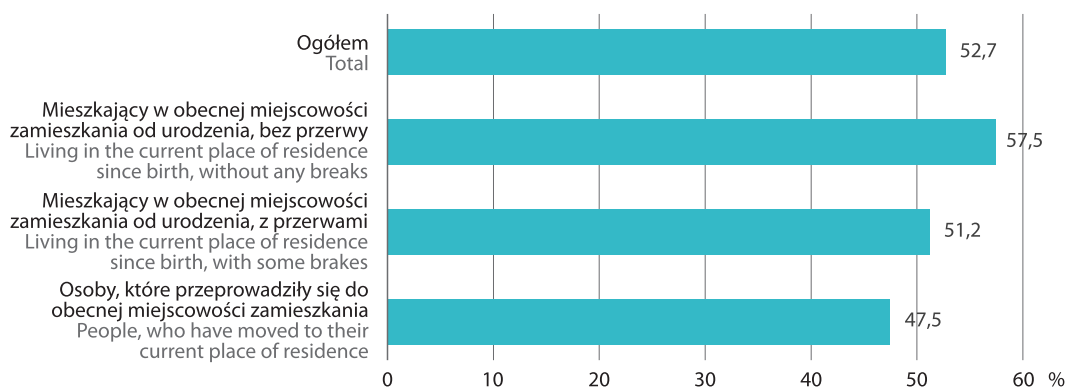
Poziom bardzo silnego związku z ludźmi z sąsiedztwa i okolicy był wyraźnie wyższy na wsi (40%) niż w miastach (26%). Wartość tego wskaźnika wzrastała wraz ze spadkiem wielkości miast, osiągając od 17% w miastach liczących przynajmniej 500 tys. mieszkańców do 36% w miastach najmniejszych poniżej 20 tys. ludności. Na poziomie wojewódzkim (zob. Wykres 8. w Aneksie wojewódzkim), poczucie bardzo silnego związku z ludźmi z sąsiedztwa było najczęściej obserwowane wśród mieszkańców województw: podkarpackiego (42%) oraz warmińsko-mazurskiego, lubelskiego i świętokrzyskiego (po 36%), natomiast najrzadziej wśród mieszkańców woj. pomorskiego (24%) i łódzkiego (26%).

Bardzo silnie związanych ze swoją parafią, zborom, lokalnym kościołem czuło się ok. 18% mieszkańców miast oraz 28% mieszkańców wsi (zob. Wykres 5.19. w Rozdziale 5.). Przy czym w przypadku miast odsetek osób bardzo silnie związanych wahał się od 9% w największych ośrodkach miejskich (co najmniej 500 tys. mieszkańców) do 25% w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców. W zależności od województwa bardzo silnie związanych z lokalnymi wspólnotami o charakterze religijnym czuło się od 15 do 32% osób. Najwyższe wartości tego wskaźnika odnotowano w województwach: podkarpackim, podlaskim, świętokrzyskim i opolskim (30–32%), a najniższe w województwie łódzkim, zachodniopomorskim, pomorskim oraz kujawsko-pomorskim (15–17%) (zob. Wykres 9. w Aneksie wojewódzkim).

Zbyt mała wielkość próby w Badaniu spójności społecznej nie pozwala na dokonanie analizy poziomu poczucia więzi lokalnych (podobnie zresztą jak i pozostałych zagadnień) w poszczególnych województwach ze względu na różne charakterystyki demograficzne i społeczne ludności. Znajomość tego typu informacji jest dosyć istotna z punktu widzenia oceny potencjalnych zasobów kapitału społecznego. Zakorzenienie lokalne może być bowiem z jednej strony zjawiskiem pozytywnym sprzyjającym np. integracji społecznej, zaangażowaniu w różne sfery życia, a tym samym czynnikiem sprzyjającym rozwojowi jednostki i społeczności lokalnej, a z drugiej strony, kiedy wiąże się np. z niskimi kwalifikacjami i podeszłym wiekiem, może to być czynnik ograniczający, sprzyjający deprywacji i z założenia wymagający podjęcia określonych działań w sferze polityki społecznej i ekonomicznej. W skali całego kraju poczucie bardzo silnego związku z miejscowością zamieszkania było zróżnicowane w zależności od miejsca urodzenia oraz wieku i wykształcenia (zob. Wykres 3.15.). Występowało ono częściej wśród osób mieszkających cały czas w miejscowości zamieszkania (58%), niż wśród osób, które urodziły się w niej, ale mieszkały przez jakiś czas w innym miejscu (51%) oraz wśród osób, które się do niej przeprowadziły (47%). Wzrastało ono wraz z wiekiem, osiągając od 44% dla osób w wieku od 16 do 24 lat, do 64% wśród osób w wieku 75 lat i więcej. Było ono najczęstsze wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym (58%), a najrzadsze wśród osób z wykształceniem wyższym (47–48%).

Wykres 3.15. Poczucie bardzo silnego związku z miejscowością zamieszkania^a według miejsca urodzenia w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 3.15. Very strong attachment to the place of residence^a by place of birth in 2018 (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi: *Tak, bardzo silnie związany(-na)* na pytanie: *Czy i na ile silnie czuje się Pan/Pani związany(-na) z miejscowością, w której Pan/Pani mieszka?*

a Based on the responses: *Very much attached* to the question: *How much are you attached to the place you live in?*

3.4. Zadowolenie z miejscowości zamieszkania

3.4. Satisfaction with the place of residence

Wskaźnik zadowolenia z miejscowości zamieszkania traktowany jest jako jedna z miar subiektywnej jakości życia. Zakłada się, że oceniając poziom satysfakcji z miejscowości swojego zamieszkania dana osoba bierze pod uwagę wszystkie te aspekty jakości życia, które są dla niej ważne i które są uwarunkowane lokalnie. W związku z tym można przyjąć, że wskaźnik ogólnego zadowolenia z miejscowości zamieszkania odzwierciedla zarówno realne warunki życia i funkcjonowania w danej miejscowości, jak również stopień zaspokojenia indywidualnych oczekiwań w tym zakresie, a także uwarunkowania o charakterze kulturowym i społecznym.

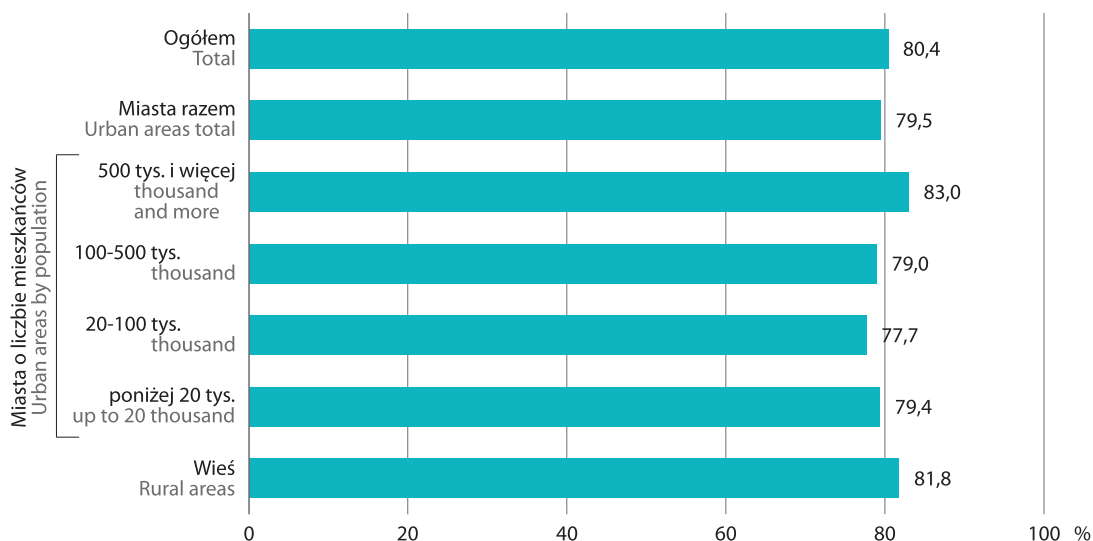
W pierwszej połowie 2018 r. zdecydowana większość mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej była zadowolona (w tym bardzo zadowolona) z miejscowości swojego zamieszkania (80%). Klasa miejscowości zamieszkania w niewielkim stopniu różnicowała poziom tego wskaźnika.

Najczęściej ze swojej miejscowości były zadowolone osoby z największych ośrodków miejskich liczących co najmniej 500 tys. mieszkańców. W tej grupie miast wskaźnik zadowolenia osiągnął wartość 83%. W pozostałych klasach miast zadowolonych ze swojej miejscowości było 78-79% osób. W sumie odsetek osób zadowolonych z miejscowości swojego zamieszkania w miastach wyniósł ok. 80% czyli o 2 p. proc. mniej niż wśród mieszkańców wsi.

Dosyć duże różnice w poziomie satysfakcji z miejscowości zamieszkania zaobserwowano natomiast między województwami. Odsetek osób zadowolonych z miejscowości zamieszkania wahał się od 71% do 86% (zob. Mapa 41. w Aneksie wojewódzkim). Najbardziej zadowoleni ze swoich miejscowości byli mieszkańcy województw: małopolskiego (86%) oraz podlaskiego i wielkopolskiego (po ok. 85%), natomiast najmniej z województw: łódzkiego (71%) oraz lubuskiego, lubelskiego, śląskiego i świętokrzyskiego (po 75–76%).

Wykres 3.16. Zadowolenie z miejscowości zamieszkania^a według klasy miejscowości zamieszkania w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 3.16. Satisfaction with the place of residence^a by its class in 2018 (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi: *Bardzo zadowolony(-na)* lub *Zadowolony(-na)* na pytanie: *Czy jest Pan/Pani zadowolony(-na) z miejscowości, w której Pan/Pani mieszka?*

a Based on the responses: *Very satisfied* or *Satisfied* to the question: *Are you satisfied with your place of residence?*

Poziom zadowolenia z miejscowości zamieszkania może być kształtowany przez wiele czynników. Poniżej zostaną omówione wyniki analizy dotyczące wpływu jedynie części z nich. Ograniczono się bowiem głównie do przeanalizowania wpływu, jaki na ogólną satysfakcję z miejscowości zamieszkania miały te elementy jakości życia w miejscu zamieszkania, które były omówione wcześniej w niniejszym rozdziale. W tym celu zbudowano model regresji logistycznej, w którym zmienną objaśnianą był wskaźnik zadowolenia z miejscowości zamieszkania (osoby bardzo zadowolone i zadowolone). Wyniki analizy przedstawiono w Tablicy 3.2. oraz 3.3. Pierwsza z nich pozwala ocenić siłę i istotność statystyczną wpływu poszczególnych czynników i wyróżnić najważniejsze (spośród uwzględnionych w modelu) determinanty zadowolenia z miejsca swojego zamieszkania. Na podstawie Tablicy 3.3. możemy z kolei ocenić szczegółowe efekty oddziaływania poszczególnych czynników na analizowane zjawisko, tj. wartości efektów dotyczących poszczególnych poziomów każdego z czynników oraz kierunek (kształt) zależności.

W świetle uzyskanych wyników najważniejszym czynnikiem mającym wpływ na odczuwanie zadowolenia ze swojego miejsca zamieszkania okazało się poczucie związku z miejscowością zamieszkania. Poczucie zadowolenia miały przede wszystkim osoby odczuwające związek z tą miejscowością. Silny wpływ na zadowolenie z miejscowości zamieszkania miały również oceny dotyczące terenów zielonych oraz estetyki budynków i ulic w miejscu zamieszkania. W przypadku zadowolenia z terenów zielonych odnotowano pozytywny wpływ ocen bardzo dobrych oraz negatywne oddziaływanie braku zadowolenia (łącznie z oceną *ani zadowolony(-na)*, *ani niezadowolony(-na)*). Podobne efekty zaobserwowano w przypadku ocen wyglądu budynków i ulic. Chociaż w tym przypadku nie stwierdzono, by pozytywny efekt oceny bardzo dobrej dla poziomu zadowolenia z miejsca zamieszkania statystycznie istotnie przewyższał efekt oceny dobrej.

Słabszymi, ale istotnymi statystycznie determinantami analizowanego zjawiska, okazały się: poczucie bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania (po zmroku), obawa przed agresją słowną (istotność na poziomie 0,1%) oraz miejsce urodzenia, a także poczucie związku z parafią, zbojem, kościołem lokalnym, wspólnotą religijną (istotność na poziomie 1%). Z analizy szczegółowych efektów oddziaływania tych czynni-

ków na satysfakcję z miejsca zamieszkania wynika, że prawdopodobieństwo bycia zadowolonym jest większe w przypadku osób mających poczucie bezpieczeństwa fizycznego i nieobawiających się agresji słownej w okolicy swojego zamieszkania, przy czym w przypadku deklarowanej obawy przed agresją słowną odnotowano wyraźny, istotny statystycznie negatywny wpływ tego czynnika na zadowolenie z miejscowości zamieszkania. Ogólnie można powiedzieć, iż w porównaniu z osobami niezwiązanymi z własną parafią, lokalną wspólnotą religijną nieco bardziej zadowolone ze swojej miejscowości były osoby mające poczucie tego typu związku. Z analizy za pomocą modelu wynika także, że prawdopodobieństwo bycia zadowolonym z miejsca zamieszkania jest największe w przypadku osób, które nie mieszkają w niej od urodzenia, ale przeprowadziły się do tej miejscowości i mieszkają w niej dłużej niż rok. W przypadku uwzględnionych w modelu pozostałych zmiennych objaśniających dotyczących m.in.: ocen środowiska naturalnego, podstawowej infrastruktury, poczucia zagrożenia niektórymi przestępstwami czy uczestnictwa w wydarzeniach lokalnych, ich wpływ na zadowolenie z miejscowości zamieszkania okazał się nieistotny statystycznie.

Podsumowanie

Summary

W niniejszym rozdziale przedstawione zostały wyniki Badania spójności społecznej z 2018 r. dotyczące wybranych aspektów lokalnego wymiaru jakości życia. Omówiono w nim subiektywne opinie mieszkańców Polski na temat jakości środowiska naturalnego, zagospodarowania przestrzennego oraz poczucia bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania. Przedstawiono także wskaźniki poczucia związku z miejscem zamieszkania i społecznościami lokalnymi oraz przeanalizowano wskaźnik zadowolenia z miejscowości swojego zamieszkania. Zwrócono uwagę na terytorialne różnicowanie analizowanych aspektów w układzie według klas miejscowości oraz według województw, a także zależności między zjawiskami. Skala obserwowanego różnicowania terytorialnego zależy od tego jakie zjawisko badamy oraz jaki konkretny wskaźnik bierzemy pod uwagę.

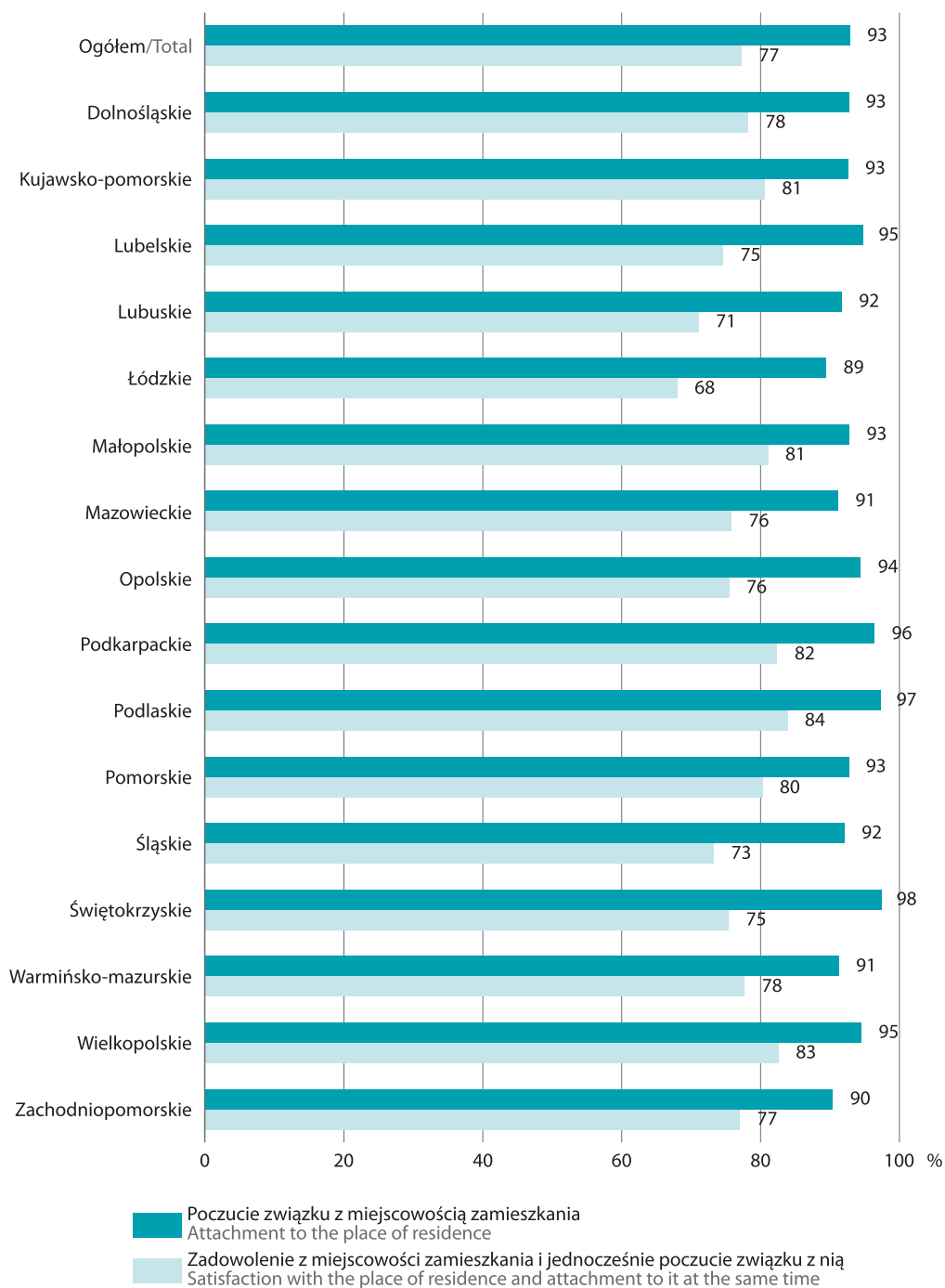
Spośród uwzględnionych w Badaniu spójności społecznej aspektów jakości środowiska naturalnego w miejscu zamieszkania najważniejszym problemem okazała się zła jakość powietrza, szczególnie w miesiącach zimowych. Zanieczyszczenie powietrza zimą stanowiło poważne zagrożenie dla 15% gospodarstw domowych w kraju. Najczęściej (30% gospodarstw domowych) na ten problem zwracali uwagę mieszkańcy największych ośrodków miejskich (co najmniej 500 tysięcy), natomiast najrzadziej (8%) mieszkańcy wsi. Na brak podstawowej infrastruktury (np. brak podstawowych sklepów, dróg dojazdowych) w miejscu swojego zamieszkania wskazało 7% gospodarstw domowych w kraju – od 4–5% gospodarstw mieszkających w miastach do 14% gospodarstw mieszkających na wsi. Większość mieszkańców Polski (w wieku co najmniej 16 lat) pozytywnie oceniało estetykę budynków i ulic oraz było zadowolonych z terenów zielonych w okolicy swojego zamieszkania (odpowiednio 68 i 79% osób). W obu przypadkach najlepiej sytuację oceniali mieszkańcy wsi oraz najmniejszych miast.

Bez mała połowa osób (47%) w wieku 16 lat i więcej czuła się bezpiecznie chodząc po zmroku w okolicy swojego zamieszkania i jednocześnie nie odczuwała lęku przed przestępstwami skierowanymi zarówno przeciwko nim samym, jak i przeciwko ich mieniu. Najczęściej tak zdefiniowanym poczuciem bezpieczeństwa w miejscu swojego zamieszkania odznaczyli się mieszkańcy wsi (59%) oraz miast poniżej 20 tys. ludności (47%), najrzadziej mieszkańcy miast liczących od 100 do 500 tys. mieszkańców (33%).

Wyniki badania wskazują na powszechne poczucie związku mieszkańców Polski z miejscowością, w której mieszkają. Nie zawsze jednak osoby odczuwające związek ze swoją miejscowością są z niej zadowolone. Zdarza się, że osoby odczuwające satysfakcję z miejsca w którym mieszkają nie czują się z tym miejscem związane. W 2018 r. związanych ze swoją miejscowością czuło się 93 na 100 mieszkańców Polski (w wieku co najmniej 16 lat), zadowolonych ze swojej miejscowości było 80 na 100 osób, natomiast oba kryteria jednocześnie spełniało 77% osób. Odsetek osób jednocześnie mających poczucie więzi z miejscowością zamieszkania i zadowolonych z niej był nieco wyższy na wsi (79%) niż na obszarach miejskich (76%).

Wykres 3.17. Osoby odczuwające zadowolenie z miejscowości zamieszkania^a i jednocześnie mające poczucie związku z nią^b według województw w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 3.17. People satisfied with the place of residence^a and attached to it at the same time^b by voivodships in 2018 (% of people aged 16 and over)

a Osoby bardzo zadowolone lub zadowolone. b Osoby bardzo silnie związane lub raczej związane.
a People very satisfied or satisfied. b People very much attached or fairly attached.

Najwyższym poziomem satysfakcji z miejscowości zamieszkania połączonej z poczuciem związku z tą miejscowością odznaczyli się mieszkańcy woj. podlaskiego (84%), wielkopolskiego (83%) i podkarpackiego (82%), natomiast najmniej takich osób było w woj. łódzkim (68%), lubuskim (71%) i śląskim (74%) (zob. Wykres 3.17).

Aneks tabelaryczny

Tabular annex

Tablica 3.2. Ocena istotności wpływu poszczególnych czynników objaśniających na zadowolenie z miejscowości zamieszkania

Table 3.2. Assessment of the significance of the impact of particular explanatory factors on satisfaction with the place of residence

Czynnik Factor	Liczba stopni swobody Number of de- grees of freedom	Statystyka Walda Wald statistics	Graniczny po- ziom istotności Border level of significance
Miejsce urodzenia Place of birth	3	12,9	0,0049 **
Uczestnictwo w wydarzeniach lokalnych Participation in local events	4	4,4	0,3531 n.s.
Zadowolenie z terenów zielonych Satisfaction with green areas	4	341,5	<.0001 ***
Ocena estetyki budynków i ulic Assessment of aesthetics of buildings and streets	4	175,5	<.0001 ***
Poczucie bezpieczeństwa fizycznego Feeling of physical safety	5	31,6	<.0001 ***
Obawa przed drobną kradzieżą, np. kieszonkową Fear of petty larceny	4	7,2	0,0671 n.s.
Obawa przed kradzieżą samochodu Fear of car theft	4	3,5	0,3171 n.s.
Obawa przed włamaniem do mieszkania, domu lub garażu Fear of burglary of an apartment, a house or a garage	4	2,0	0,5662 n.s.
Obawa przed napadem, rabunkiem oraz pobiciem i zranieniem Fear of assault, robbery and beatings and injuries	4	0,2	0,9839 n.s.
Obawa przed agresją słowną Fear of verbal aggression	4	18,8	0,0003 ***
Poczucie związku z miejscowością zamieszkania Attachment to the place of residence	4	469,6	<.0001 ***
Poczucie związku z ludźmi z sąsiedztwa i okolicy Attachment to the local community	4	4,4	0,356 n.s.
Poczucie związku z parafią, własną wspólnotą religijną Attachment to the parish, own religious community	4	16,9	0,002 **
Brak podstawowej infrastruktury Lack of basic infrastructure	1	0,2	0,647 n.s.
Występowanie szczególnych zalet Presence of special advantage	1	2,1	0,1439 n.s.
Poważne narażenie na hałas Exposure to excessive noise	1	0,1	0,8139 n.s.

Tablica 3.2. Ocena istotności wpływu poszczególnych czynników objaśniających na zadowolenie z miejscowości zamieszkania (dok.)

Table 3.2. Assessment of the significance of the impact of particular explanatory factors on satisfaction with the place of residence (cont.)

Czynnik Factor	Liczba stopni swobody Number of de- grees of freedom	Statystyka Walda Wald statistics	Graniczny po- ziom istotności Border level of significance
Poważne narażenie na zanieczyszczenie powietrza w miesiącach letnich Exposure to excessive air pollution in winter	3	5,6	0,1339 n.s.
Poważne narażenie na zanieczyszczenie powietrza w miesiącach zimowych Exposure to excessive air pollution in winter	3	2,8	0,4266 n.s.
Poważne narażenie na nieprzyjemne zapachy Exposure to unpleasant odours	3	0,9	0,8372 n.s.

Oznaczenia istotności statystycznej parametrów modelu i czynników:
Indications of statistical significance of model parameters and factors:

- *** istotny na poziomie 0,1% / significant at the level of 0,1%
- ** istotny na poziomie 1% / significant at the level of 1%
- * istotny na poziomie 5% / significant at the level of 5%
- n.s. nieistotny na poziomie 5% / non-significant at the level of 5%

Tablica 3.3. Oszacowania wartości parametrów i ocena ich istotności statystycznej w modelu objaśniającym zadowolenie z miejscowości zamieszkania w 2018 r.

Table 3.3. Parameters estimates and assessment of their statistical significance in the model explaining satisfaction with the place of residence in 2018

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Wartość parametru Parameter value	Statystyka Walda Wald statistics
Miejsce urodzenia Place of birth		
mieszkający w obecnej miejscowości zamieszkania od urodzenia, bez przerwy living in the current place of residence since birth, without any breaks	Ref.	
mieszkający w obecnej miejscowości zamieszkania od urodzenia, z przerwami living in the current place of residence since birth, with some brakes	0,097	0,7 n.s.
osoby, które przeprowadziły się do obecnej miejscowości zamieszkania i mieszkają w niej rok lub dłużej people, who have moved to their current place of residence and live there for a year or more	0,186	12,9 ***
osoby, które przeprowadziły się do obecnej miejscowości zamieszkania i mieszkają w niej krócej niż rok people, who have moved to their current place of residence and live there for less than a year	0,160	0,3 n.s.

Tablica 3.3. Oszacowania wartości parametrów i ocena ich istotności statystycznej w modelu objaśniającym zadowolenie z miejscowości zamieszkania w 2018 r. (cd.)

Table 3.3. Parameters estimates and assessment of their statistical significance in the model explaining satisfaction with the place of residence in 2018 (cont.)

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Wartość parametru Parameter value	Statystyka Walda Wald statistics
Uczestnictwo w wydarzeniach lokalnych Participation in local events		
ani razu not once	0,083	0,9 n.s.
1 raz once	Ref.	
2–3 razy 2–3 times	0,206	3,3 n.s.
4–5 razy 4–5 times	-0,004	0,0 n.s.
6 lub więcej razy 6 or more times	0,206	1,5 n.s.
Zadowolenie z terenów zielonych Satisfaction with green areas		
bardzo zadowolony(-na) very satisfied	0,298	15,6 ***
zadowolony(-na) satisfied	Ref.	
ani zadowolony(-na), ani niezadowolony(-na) neither satisfied nor dissatisfied	-0,924	226,2 ***
niezadowolony(-na) dissatisfied	-1,026	91,8 ***
bardzo niezadowolony(-na) very dissatisfied	-0,792	9,5 **
Ocena estetyki budynków i ulic Assessment of aesthetics of buildings and streets		
bardzo dobrze very well	0,230	3,4 n.s.
dobrze well	Ref.	
ani dobrze, ani źle neither good nor badly	-0,646	132,8 ***
źle badly	-0,749	60,8 ***
bardzo źle very badly	-0,873	15,7 ***
Poczucie bezpieczeństwa fizycznego Feeling of physical safety		
bardzo bezpiecznie very safe	0,089	1,3 n.s.
raczej bezpiecznie fairly safe	Ref.	
raczej niebezpiecznie a bit unsafe	-0,468	26,3 ***
bardzo niebezpiecznie very unsafe	-0,342	2,2 n.s.

Tablica 3.3. Oszacowania wartości parametrów i ocena ich istotności statystycznej w modelu objaśniającym zadowolenie z miejscowości zamieszkania w 2018 r. (cd.)

Table 3.3. Parameters estimates and assessment of their statistical significance in the model explaining satisfaction with the place of residence in 2018 (cont.)

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Wartość parametru Parameter value	Statystyka Walda Wald statistics
Poczucie bezpieczeństwa fizycznego (dok.) Feeling of physical safety (cont.)		
nie wychodzę samotnie po zmroku, bo czuję się niebezpiecznie i do not walk alone at night because I feel unsafe	-0,211	2,8 n.s.
nie wychodzę samotnie po zmroku z innych przyczyn i do not walk alone at night for other reasons	-0,003	0,0 n.s.
Obawa przed drobną kradzieżą, np. kieszonkową Fear of petty larceny		
bardzo się obawiam very much afraid of	0,315	3,6 n.s.
trochę się obawiam little afraid of	0,181	5,8 *
raczej się nie obawiam usually not afraid of	Ref.	
w ogóle się nie obawiam not afraid of at all	0,089	0,6 n.s.
Obawa przed kradzieżą samochodu Fear of car theft		
bardzo się obawiam very much afraid of	-0,335	3,5 n.s.
trochę się obawiam little afraid of	-0,061	0,5 n.s.
raczej się nie obawiam usually not afraid of	Ref.	
w ogóle się nie obawiam not afraid of at all	-0,030	0,1 n.s.
Obawa przed włamaniem do mieszkania, domu lub garażu Fear of burglary of an apartment, a house or a garage		
bardzo się obawiam very much afraid of	0,117	0,5 n.s.
trochę się obawiam little afraid of	-0,070	0,8 n.s.
raczej się nie obawiam usually not afraid of	Ref.	
w ogóle się nie obawiam not afraid of at all	-0,032	0,1 n.s.
Obawa przed napadem, rabunkiem oraz pobiciem i zranieniem Fear of assault, robbery and beatings and injuries		
bardzo się obawiam very much afraid of	0,029	0,0 n.s.
trochę się obawiam little afraid of	0,014	0,0 n.s.
raczej się nie obawiam usually not afraid of	Ref.	
w ogóle się nie obawiam not afraid of at all	-0,047	0,1 n.s.

Tablica 3.3. Oszacowania wartości parametrów i ocena ich istotności statystycznej w modelu objaśniającym zadowolenie z miejscowości zamieszkania w 2018 r. (cd.)

Table 3.3. Parameters estimates and assessment of their statistical significance in the model explaining satisfaction with the place of residence in 2018 (cont.)

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Wartość parametru Parameter value	Statystyka Walda Wald statistics
Obawa przed agresją słowną Fear of verbal aggression		
bardzo się obawiam very much afraid of	-0,613	12,6 ***
trochę się obawiam little afraid of	-0,247	9,8 **
raczej się nie obawiam usually not afraid of	Ref.	
w ogóle się nie obawiam not afraid of at all	0,004	0,0 n.s.
Poczucie związku z miejscowością zamieszkania Attachment to the place of residence		
bardzo silnie związani very much attached	2,148	319,9 ***
raczej związani fairly attached	1,230	118,0 ***
raczej niezwiązani fairly unattached	Ref.	
zupełnie niezwiązani completely unattached	-0,690	7,9 **
niemający zdania not having opinion	0,775	13,8 ***
Poczucie związku z ludźmi z sąsiedztwa i okolicy Attachment to the local community		
bardzo silnie związani very much attached	0,012	0,0 n.s.
raczej związani fairly attached	0,117	2,2 n.s.
raczej niezwiązani fairly unattached	Ref.	
zupełnie niezwiązani completely unattached	-0,052	0,2 n.s.
niemający zdania not having opinion	-0,011	0,0 n.s.
Poczucie związku z parafią, własną wspólnotą religijną Attachment to the parish, own religious community		
bardzo silnie związani very much attached	0,073	0,6 n.s.
raczej związani fairly attached	0,273	12,5 ***
raczej niezwiązani fairly unattached	Ref.	
zupełnie niezwiązani completely unattached	0,082	0,8 n.s.
niemający zdania not having opinion	0,050	0,2 n.s.

Tablica 3.3. Oszacowania wartości parametrów i ocena ich istotności statystycznej w modelu objaśniającym zadowolenie z miejscowości zamieszkania w 2018 r. (cd.)

Table 3.3. Parameters estimates and assessment of their statistical significance in the model explaining satisfaction with the place of residence in 2018 (cont.)

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Wartość parametru Parameter value	Statystyka Walda Wald statistics
Brak podstawowej infrastruktury Lack of basic infrastructure		
tak yes	-0,042	0,2 n.s.
nie no	Ref.	
Występowanie szczególnych zalet Presence of special advantages		
tak yes	0,115	2,1 n.s.
nie no	Ref.	
Poważne narażenie na hałas Exposure to excessive noise		
tak yes	-0,022	0,1 n.s.
nie no	Ref.	
Narażenie na zanieczyszczenie powietrza w miesiącach letnich Exposure to air pollution in summer		
poważne narażenie serious exposure	0,253	3,6 n.s.
umiarkowane narażenie moderate exposure	Ref.	
brak narażenia no exposure	-0,045	0,4 n.s.
brak wiedzy na ten temat lack of knowledge about it	-0,277	0,7 n.s.
Narażenie na zanieczyszczenie powietrza w miesiącach zimowych Exposure to air pollution in winter		
poważne narażenie serious exposure	-0,080	0,8 n.s.
umiarkowane narażenie moderate exposure	Ref.	
brak narażenia no exposure	0,064	1,0 n.s.
brak wiedzy na ten temat lack of knowledge about it	0,071	0,0 n.s.

Tablica 3.3. Oszacowania wartości parametrów i ocena ich istotności statystycznej w modelu objaśniającym zadowolenie z miejscowości zamieszkania w 2018 r. (dok.)

Table 3.3. Parameters estimates and assessment of their statistical significance in the model explaining satisfaction with the place of residence in 2018 (cont.)

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Wartość parametru Parameter value	Statystyka Walda Wald statistics
Narażenie na nieprzyjemne zapachy Exposure to unpleasant odours		
poważne narażenie serious exposure	-0,080	0,3 n.s.
umiarkowane narażenie moderate exposure	Ref.	
brak narażenia no exposure	-0,045	0,4 n.s.
brak wiedzy na ten temat lack of knowledge about this	0,141	0,2 n.s.

Oznaczenia istotności statystycznej parametrów modelu i czynników:

Indications of statistical significance of model parameters and factors:

- *** istotny na poziomie 0,1% / significant at the level of 0,1%
- ** istotny na poziomie 1% / significant at the level of 1%
- * istotny na poziomie 5% / significant at the level of 5%
- n.s. nieistotny na poziomie 5% / non-significant at the level of 5%

Rozdział 4

Chapter 4

Korzystanie z Internetu

Using the Internet

Internet w Polsce funkcjonuje już prawie trzecią dekadę. Pierwszym użytkownikiem w Polsce, dzięki zastosowaniu łączy analogowych, był Instytut Fizyki Jądrowej Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, niedługo potem inne instytucje naukowe Krakowa i Warszawy¹. Dzisiaj korzystanie z Internetu jest już powszechne i możliwe nie tylko dzięki komputerom (zarówno stacjonarnym, jak i przenośnym), ale też innym urządzeniom elektronicznym, np. smartfonom czy tabletom, co uwzględniono w Badaniu spójności społecznej².

Analizując korzystanie z Internetu w oparciu o wyniki Badania spójności społecznej wzięto pod uwagę dwa podstawowe aspekty. Pierwszy z nich dotyczył częstotliwości korzystania z Internetu, drugi natomiast celów do jakich wykorzystywany był najczęściej Internet.

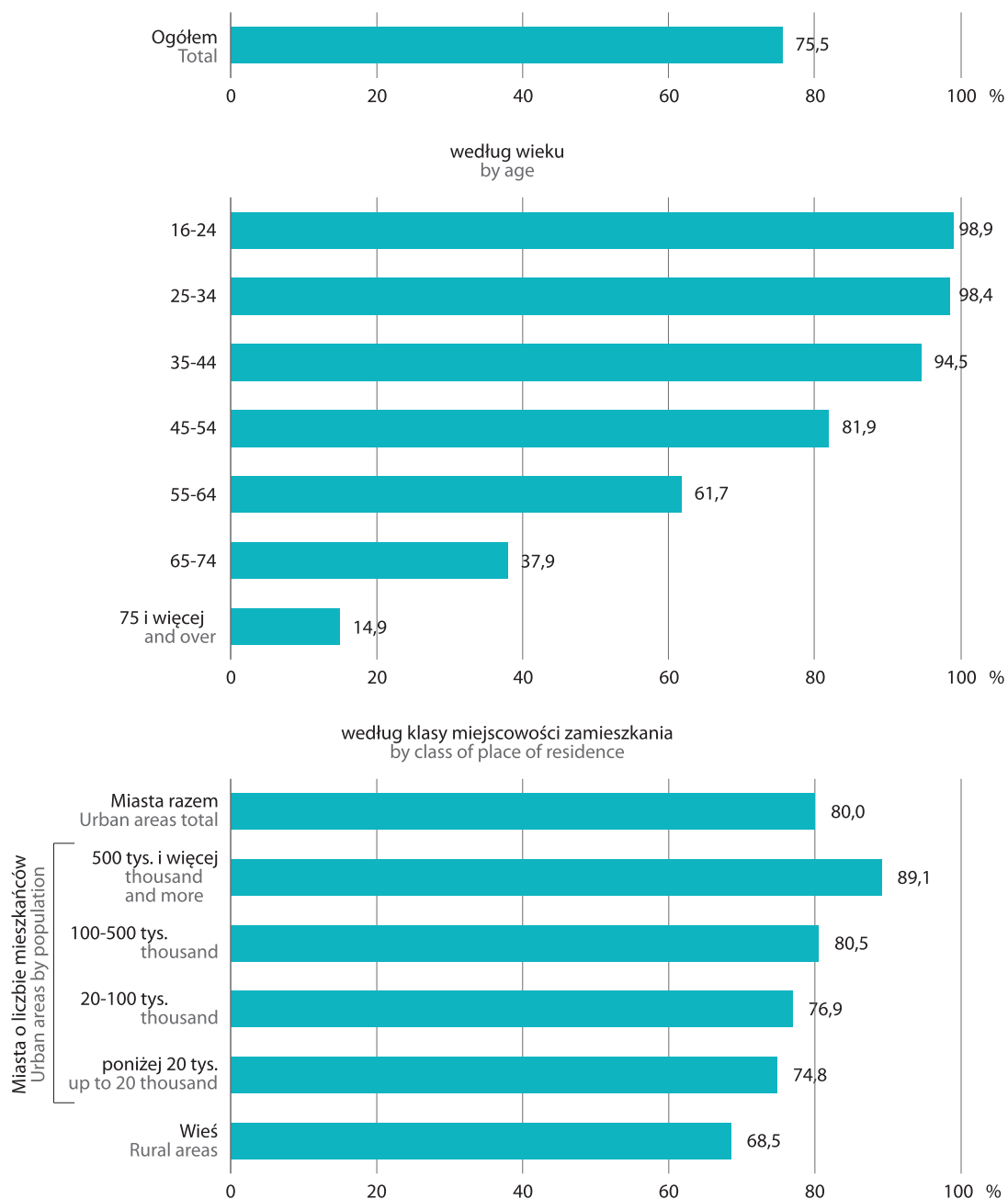
4.1. Częstotliwość korzystania z sieci i przyczyny braku aktywności internetowej

4.1. Frequency of Internet use and reasons for inactivity

Jak pokazują wyniki Badania spójności społecznej z 2018 r. – z Internetu w ciągu 3 ostatnich miesięcy poprzedzających badanie korzystało 3/4 mieszkańców Polski (75,5%) w wieku 16 lat i więcej. Odsetek osób, które korzystały z Internetu wcześniej niż w ciągu 3 miesięcy przed badaniem kształtował się na poziomie powyżej 3%. Jednocześnie co piąta osoba (nieco ponad 21%) przyznała, że nigdy w życiu nie korzystała z Internetu. Korzystanie z Internetu było bardzo silnie zróżnicowane ze względu na wiek. Dla potrzeb dalszej analizy za osoby korzystające z Internetu uznano te, które korzystały z sieci w ciągu 3 ostatnich miesięcy przed rozpoczęciem badania. Według tej definicji odsetek osób korzystających z Internetu wynosił od ok. 15% w grupie osób w wieku co najmniej 75 lat do ok. 98–99% osób z dwóch najmłodszych ujętych w badaniu grupach wieku, tj. od 25 do 34 i od 16 do 24 lat. Z Internetu korzystała też zdecydowana większość osób mających od 45 do 54 lat (ok. 82%) oraz wyraźnie ponad połowa osób w wieku 55–64 lata (ok. 62%). Wśród mieszkańców Polski liczących od 65 do 74 lat odsetek osób korzystających z sieci wyniósł natomiast już tylko ok. 38% osób.

¹ Źródło: Malik A. *Prawdziwy początek Internetu w Polsce*, w: „Komputer Świat” (opublikowany na stronie internetowej w dn. 7 października 2011 r.), dostępny: <https://www.komputerswiat.pl/aktualnosci/wydarzenia/prawdziwy-poczek-inter-netu-w-polsce-sensacyjne-odkrycie/yck8fgf> (01.09.2019).

² Korzystanie z Internetu diagnozuje Zespół Ośrodka Statystyki Nauki, Techniki, Innowacji i Społeczeństwa Informacyjnego Urzędu Statystycznego w Szczecinie, m.in. przez badanie SSI-10 – Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w gospodarstwach domowych. Wyniki badań szczecińskich zostały omówione w publikacji *Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2014–2018*. W odróżnieniu od Badania spójności społecznej nie obejmowały one najstarszej grupy wieku, czyli osób w wieku 75 lat i więcej.

Wykres 4.1. Korzystanie z Internetu^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) Chart 4.1. Using the Internet^a in 2018 (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi: *W ciągu ostatnich 3 miesięcy na pytanie: Kiedy ostatnio korzystał(a) Pan/Pani z Internetu (za pomocą dowolnego urządzenia: komputera, urządzenia przenośnego lub podręcznego, włączając telefony komórkowe lub smartfony)?*

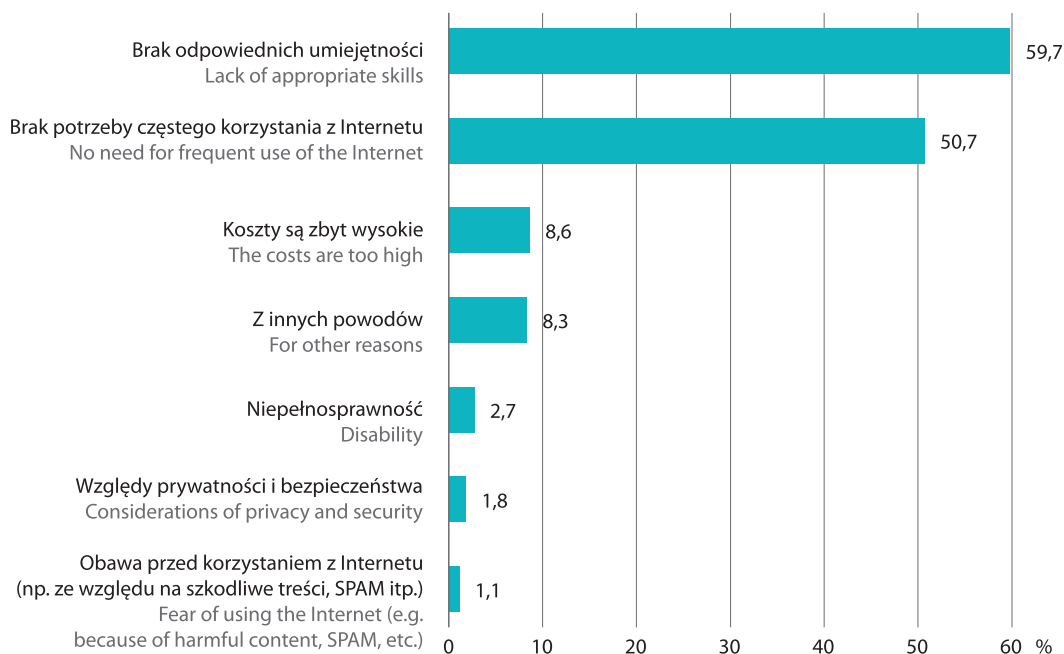
a Based on the responses: *In the last 3 months on the question: When was the last time you used the Internet (via any device: computer, mobile or handheld device, including mobile phones or smartphones)?*

Jak wynika z zebranych danych, z Internetu w ciągu 3 miesięcy przed badaniem nie korzystała jedna czwarta mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej (24,5%). Do najczęściej deklarowanych przyczyn niekorzystania przez te osoby z sieci należały: brak umiejętności (ok. 60% osób) oraz brak potrzeby korzystania z Internetu (niecałe 51%). Na pozostałe uwzględnione w pytaniu przyczyny, wskazywano bardzo rzadko, w tym najczęściej na zbyt wysokie koszty użytkowania Internetu (mniej niż 9% osób niekorzystających z Internetu).

Wykres 4.2. Przyczyny niekorzystania z Internetu^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej niekorzystających z Internetu)

Chart 4.2. Reasons for not using the Internet^a in 2018 (% of people aged 16 and over not using the Internet)

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie (wielokrotnego wyboru): *Z jakich powodów nie korzystał(a) Pan/Pani z Internetu w ciągu ostatnich 3 miesięcy?*

a Based on the responses to the question (multiple choice): *Why have not you used the Internet in the last 3 months?*

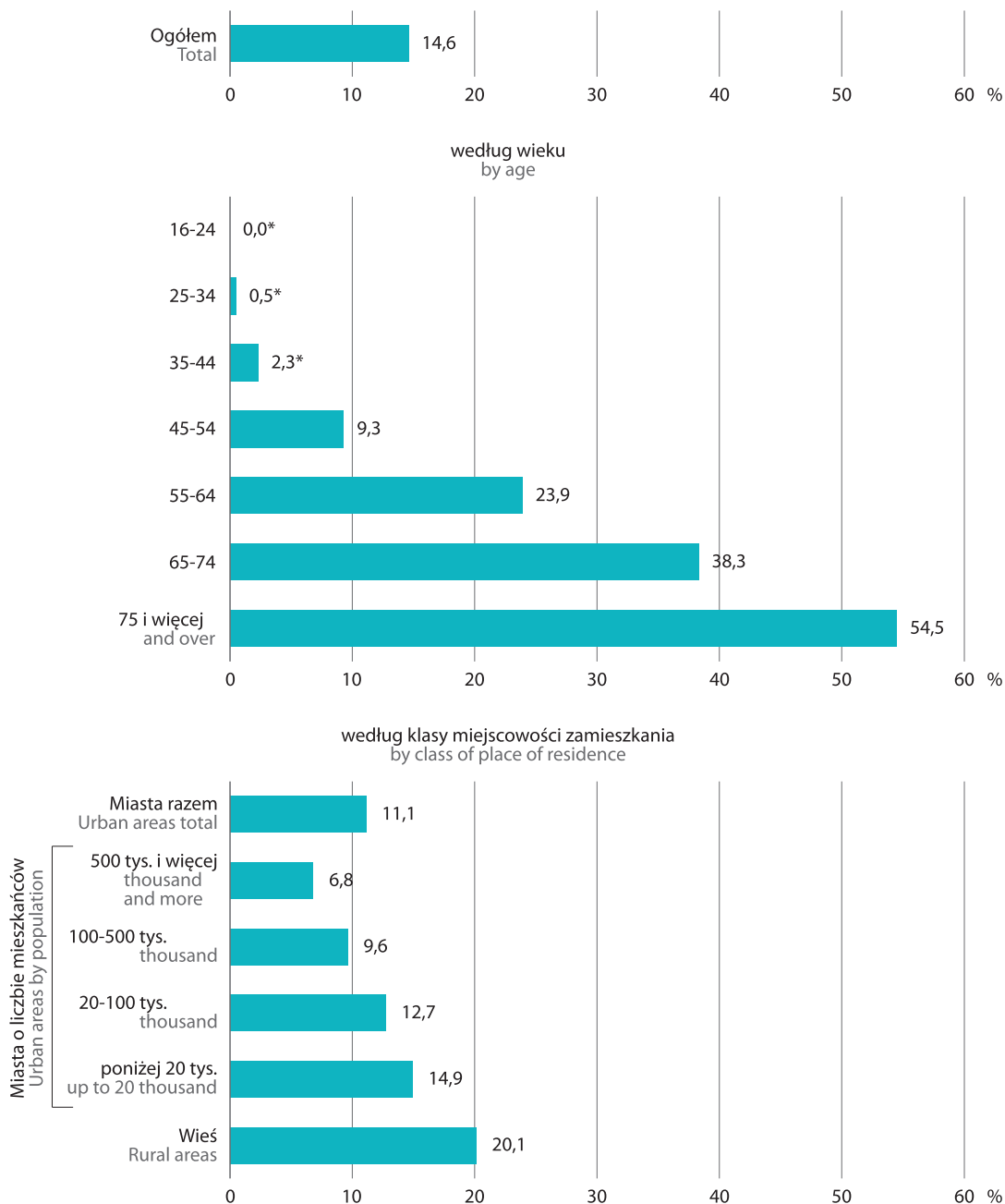
W odniesieniu do całej populacji mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej odsetek osób niekorzystających z Internetu z powodu braku odpowiednich umiejętności (innymi słowy z powodu braku kompetencji cyfrowych) wyniósł prawie 15%. Brak kompetencji cyfrowych dotyczył (co nie stanowi żadnego zaskoczenia) przede wszystkim osób starszych. W grupie osób najstarszych (75 lat i więcej) taki powód podała co druga osoba (prawie 55%). Wśród osób wieku 65–74 lata odsetek ten wyniósł 38%, a w wieku 55–64 lata – 24%. W najmłodszych analizowanych grupach wieku umiejętność posługiwania się Internetem była praktycznie powszechna.

Najczęściej brak odpowiednich umiejętności zgłaszali mieszkańcy wsi – i była to co piąta osoba. W drugiej kolejności były osoby mieszkające w małych miastach (poniżej 20 tys. mieszkańców) – ok. 15%, a następnie mieszkańcy miast średnich (20–100 tys. mieszkańców) – ok. 13%. Najniższe odsetki wystąpiły w większych miastach (100–500 tys. mieszkańców) – prawie 10% oraz niecałe 7% w miastach największych (500 tys. i więcej).

Brak korzystania z Internetu z powodu barier kompetencyjnych można niewątpliwie uznać za wskaźnik wykluczenia cyfrowego (e-wykluczenia), a tym samym – za jeden ze wskaźników wykluczenia społecznego.

Wykres 4.3. Niekorzystanie z Internetu z powodu braku odpowiednich umiejętności^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 4.3. Not using the Internet due to lack of appropriate skills^a in 2018 (% of people aged 16 and over)

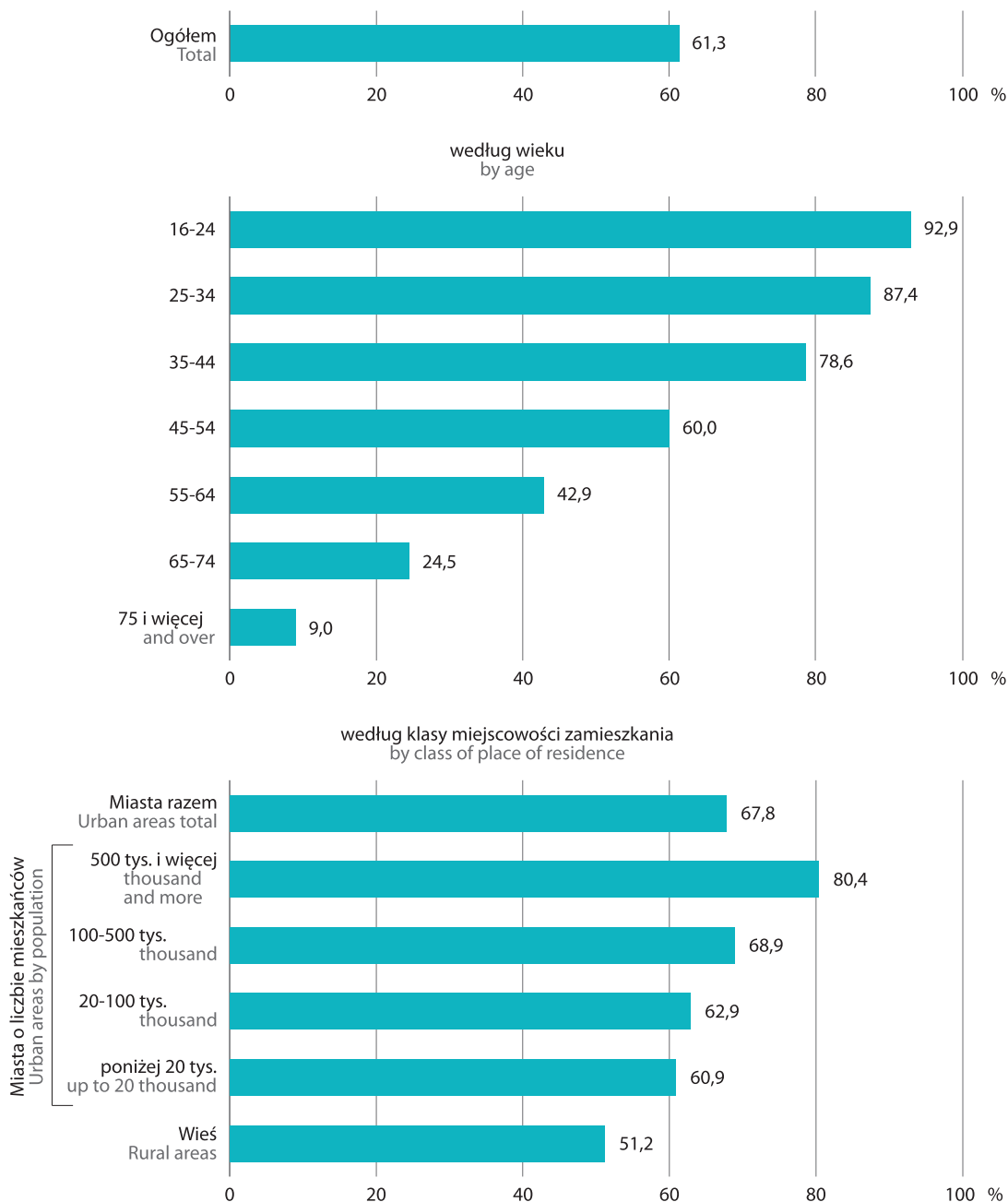

^a Na podstawie odpowiedzi na pytanie (wielokrotnego wyboru): *Z jakich powodów nie korzystał(a) Pan/Pani z Internetu w ciągu ostatnich 3 miesięcy?*

^a Based on the responses to the question (multiple choice): *For what reasons have not you used the Internet in the last 3 months?*

Wykres 4.4. Korzystanie z Internetu codziennie lub prawie codziennie^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 4.4. Using the Internet daily or almost daily^a in 2018 (% of people aged 16 and over)

^a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Jak często przeciętnie korzystał(a) Pan/Pani z Internetu w ciągu ostatnich 3 miesięcy?*
 a Based on the responses to the question: *How often have you used the Internet on average in the last 3 months?*

Obserwowany w ostatnich latach rozwój technologii, w tym rosnąca dostępność Internetu sprawia, że korzystanie z sieci staje się dla wielu osób elementem życia codziennego. Z badania spójności społecznej wynika, że codziennie lub prawie codziennie z Internetu korzystało w pierwszej połowie 2018 r. ok. 61% mieszkańców Polski w wieku co najmniej 16 lat. Codzienne korzystanie z Internetu było domeną ludzi

młodych. Odsetek osób korzystających z taką częstotliwością z sieci w najmłodszej z analizowanych grup wieku (16–24 lata) wyniósł ok. 93%, a wśród osób w wieku 25–34 lata – ponad 87%. Wśród osób starszych, w wieku 65–74 lata codziennymi użytkownikami Internetu była co czwarta osoba (ok. 25%), a wśród osób powyżej 75 roku życia – mniej więcej co jedenasta (9%).

Najczęściej codziennie lub prawie codziennie z Internetu korzystali mieszkańcy największych ośrodków miejskich (co najmniej 500-tysięcznych) – ok. 80% osób. W pozostałych grupach miast odsetek codziennych użytkowników Internetu wahał się w granicach ok. 61–69%, natomiast na wsi z sieci korzystała codziennie nieco ponad połowa osób w wieku 16 lat i więcej (ok. 51%).

Jeśli chodzi o status na rynku pracy, to uczniowie i studenci, a następnie pracujący na własny rachunek poza rolnictwem i pracownicy najemni stanowili grupy, w których wartości odsetków codziennego lub prawie codziennego użytkownika Internetu były najwyższe (odpowiednio: ok. 98%, ponad 87% i ok. 79%). Na drugim biegunie, czyli najrzadziej codziennie lub prawie codziennie użytkowali Internet emeryci. Przy czym, między wartościami odsetków emerytów pozarolniczych i rolniczych odnotowano istotną różnicę. Odpowiednio odsetki te wyniosły ok. 26 % oraz 4%.

4.2. Rodzaje aktywności w sieci – obszary wykorzystania Internetu

4.2. Types of Internet activity – fields of Internet use

Multimedialny i interaktywny charakter Internetu oraz stały rozwój technologiczny sprawiają, że rośnie spektrum możliwości, jakie daje to medium. Internet to źródło wiedzy, rozrywki, narzędzie umożliwiające komunikację i nawiązywanie interakcji społecznych oraz miejsce coraz szerszej oferty różnego rodzaju usług. W omawianej edycji Badania spójności społecznej zadano respondentom pytania dotyczące różnych aktywności w sieci. Dotyczyły one korzystania z Internetu w sprawach prywatnych. Zebrane informacje pozwoliły ocenić m.in. nie tylko skalę wykorzystania sieci do poszczególnych, dosyć konkretnych celów, ale również określić, w jakich szerszych obszarach tematycznych mamy do czynienia z relatywnie największą aktywnością internautów.

W tym celu do każdego z 8 wyodrębnionych obszarów przypisano konkretne cele korzystania z Internetu. Za osoby aktywne w danym obszarze tematycznym uznano te, które wykazały przynajmniej jeden z rodzajów aktywności przypisany do tego obszaru (zob. Tabl. 4.1.).

Tablica 4.1. Korzystanie z Internetu w sprawach prywatnych^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Table 4.1. Using the Internet in private matters^a in 2018 (% of people aged 16 and over)

Obszary aktywności internetowej Fields of Internet use		Rodzaje aktywności internetowej Types of Internet activity	
Pozyskiwanie informacji Finding information	73,1	czytanie wiadomości, gazet lub czasopism informacyjnych reading news, newspapers, or news magazines	64,4
		wyszukiwanie informacji związanych ze zdrowiem (np. o urazach, chorobach, odżywianiu, poprawie zdrowia) finding information related to health (e.g. about injuries, diseases, nutrition, improving health)	57,9
		wyszukiwanie informacji niezbędnych do nauki lub pracy finding information necessary for learning or working	47,1
		wyszukiwanie informacji o produktach, usługach i ich cenach finding information about products, services and their prices	63,5
Interpersonalna komunikacja internetowa Interpersonal Internet communication	65,0	wysyłanie, odbieranie poczty elektronicznej sending, receiving e-mail	59,8
		telefonowanie przez Internet lub korzystanie z kamery internetowej do wideorozmów (np. poprzez aplikację Skype) telephoning over the Internet or using a webcam for video calls (e.g. via Skype application)	35,0

Tablica 4.1. Korzystanie z Internetu w sprawach prywatnych^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) (dok.)
Table 4.1. Using the Internet in private matters^a in 2018 (% of people aged 16 and over) (cont.)

Obszary aktywności internetowej Fields of Internet use		Rodzaje aktywności internetowej Types of Internet activity	
Interpersonalna komunikacja internetowa (dok.) Interpersonal Internet communication (cont.)		korzystanie z komunikatorów (takich jak np. Messenger, Gadu-Gadu, Tlen) using communicators (such as Messenger, Gadu-Gadu, Tlen)	43,0
Bankowość i transakcje internetowe Banking and online transactions	63,4	korzystanie z bankowości internetowej Internet banking	50,4
		korzystanie z serwisów dotyczących usług związanych z podróżowaniem i zakwaterowaniem online travel and booking	32,8
		zakup biletów komunikacji miejskiej bądź autokarowych, kolejowych lub lotniczych purchase of urban public transport tickets, or of bus, train or air tickets	20,2
		zakup biletów na wydarzenia, imprezy kulturalne lub sportowe purchase of tickets for cultural and sports events	22,2
		zakup towarów lub usług (np. poprzez takie portale jak Allegro, eBay, w sklepach internetowych) purchase of goods or services (e.g. through such portals as Allegro, eBay, in Internet shops)	47,1
		sprzedaż towarów lub usług (np. poprzez takie portale jak Allegro, eBay) sale of goods or services (e.g. through portals such as Allegro, eBay)	16,6
Rozrywka i kultura w przestrzeni internetowej ³ Online entertainment and cultural services	37,3	odtwarzanie, pobieranie filmów lub muzyki playing, downloading movies or music	37,3
E-administracja E-government	31,2	korzystanie z usług administracji publicznej (np. pobieranie formularzy urzędowych, wysyłanie wypełnionych formularzy) using e-government services (e.g. downloading official forms, sending completed forms)	31,2
Publikowanie w Internecie informacji i opinii Publishing information and opinions on the Internet	23,4	publikowanie w Internecie (np. na serwisach społecznościowych, blogach, forach) informacji, zdjęć lub filmów związanych z życiem prywatnym publishing on the Internet (e.g. on social networking sites, blogs, forums) information, photographs or videos related to private life	19,2
		publikowanie w Internecie własnych opinii dotyczących spraw społecznych lub politycznych publishing on the Internet own opinions on social or political issues	10,7
Komunikacja dotycząca zatrudnienia ⁴ Communicating concerning employment	16,5	szukanie pracy, wysyłanie ofert dotyczących zatrudnienia looking for a job, sending a job application	16,5
Nauka Learning	9,0	udział w kursach internetowych, e-learning participation in Internet courses, e-learning	9,0

^a Wszystkie obszary/rodzaje aktywności internetowej z wyjątkiem publikowania w Internecie dotyczą korzystania z danej formy aktywności w ciągu trzech miesięcy poprzedzających badanie. Publikowanie w Internecie dotyczy częstotliwości raz na 2–3 miesiące lub częściej.

^a All areas/types of Internet activity except publishing on the Internet are related to the activity in the three months preceding the survey. Internet publication concerns the frequency once every 2–3 months or more.

³ W kwestionariuszu Badania spójności społecznej 2018 nie wyodrębniono takiego aspektu wykorzystania Internetu jak gry on-line. Można byłoby ten rodzaj aktywności internetowej przypisać do obszaru Rozrywka i kultura w przestrzeni internetowej. W rezultacie wskaźnik zakresu aktywności internetowej nie uwzględnia grania w gry on-line. Badanie diagnozuje częstotliwość grania w gry komputerowe lub telewizyjne (w tym na konsolach), co nie jest równoznaczne z graniem on-line. Granie on-line jest jedną z form grania w gry komputerowe lub na konsolach.

⁴ W kwestionariuszu Badania spójności społecznej w 2018 r. nie uwzględniono takiego aspektu wykorzystania Internetu jak telepraca. Można byłoby ją przypisać do obszaru Komunikacja dotycząca zatrudnienia. Dlatego też wskaźnik zakresu aktywności internetowej nie uwzględnia telepracy.

Badanie spójności społecznej wykazało, że spośród 8 wyodrębnionych obszarów tematycznych Internet stanowił dla jego użytkowników przede wszystkim źródło informacji. Relatywnie często służył do komunikacji interpersonalnej bądź stanowił narzędzie umożliwiające dokonywanie różnego rodzaju transakcji. Najbardziej sieć wykorzystywano do nauki (w formie kursów, e-learningu).

Pozyskiwanie informacji

Finding information

Różnego typu informacji poszukiwało w sieci ok. 73% mieszkańców Polski w wieku co najmniej 16 lat. Dwie najmłodsze grupy wieku (16–24 lata oraz 25–34 lata) w największym stopniu korzystały z tej możliwości użytkowania Internetu. Wśród nich wartość odsetków osiągnęła 97%. Niewiele mniej, bo o 5 p. proc., wyniosła wartość analogicznego odsetka wśród osób w wieku 35–44 lata. Dość wyraźny spadek odnotowano w kolejnych przedziałach wieku. Wśród osób w wieku 45–54 lata było to 78%, a w wieku 55–64 lata – 58%. Wielkość miejscowości zamieszkania w mniejszym stopniu różnicowała wykorzystanie Internetu do pozyskiwania informacji. Różnica między wsią a największymi miastami liczącymi 500 tys. i więcej mieszkańców wyniosła ok. 23 p. proc. (odpowiednio ponad 65 i niecałe 88%). Biorąc pod uwagę status na rynku pracy można zauważyć, że praktycznie wszyscy uczniowie i studenci wykorzystywali Internet do pozyskiwania informacji. Kolejną aktywną na tym polu grupę stanowiły osoby pracujące poza rolnictwem. Wśród pracujących na własny rachunek poza rolnictwem było to niespełna 93% osób, a wśród pracowników najemnych ok. 91%. Bezrobotni częściej pozyskiwali informacje z Internetu niż pracujący w rolnictwie (odpowiednio prawie 79 i 68%). Do grup relatywnie w mniejszym stopniu wykorzystujących Internet do pozyskiwania informacji zaliczali się renciści (47%). Po raz kolejny zarysowała się duża różnica między emerytami rolniczymi (ok. 7%) a pozarolniczymi (niecałe 39%). Jednakże emeryci, niezależnie od kategorii (rolniczy czy pozarolniczy), stanowili grupę, która najbardziej sięgała do Internetu w celu znalezienia potrzebnych informacji. Warto zwrócić uwagę, że niskie odsetki wśród emerytów zdeterminowane były ich starszym wiekiem oraz w przypadku emerytów rolniczych dodatkowo typem miejscowości zamieszkania (wieś).

Interpersonalna komunikacja internetowa

Interpersonal Internet communication

Dla mieszkańców Polski Internet stanowił bardzo ważne narzędzie do komunikowania się, zwłaszcza dla osób z młodszych grup wieku. Najwyższy odsetek (95%) odnotowano wśród osób w wieku 16–24 lata. Niewiele niższy (niecałe 94%) dotyczył osób między 25 a 34 rokiem życia. Wśród kolejnych, coraz starszych grup, malały odsetki osób wykorzystujących Internet w omawianym celu. W najstarszej grupie wieku (75 lat i więcej) odsetek ten kształtował się na poziomie niecałych 10%. Co ciekawe osoby o dekadę młodsze (65–74 lata), znacznie częściej wykorzystywały Internet do komunikacji interpersonalnej (27%). Klasa miejscowości nie wpływała tak bardzo na wykorzystywanie Internetu w omawianym obszarze. Najwyższy odsetek odnotowano w największych miastach (81%), najniższy dotyczył mieszkańców wsi (niecałe 57%). W mniejszych miastach odsetek ten kształtował się między 66 a 71%. Internet jako narzędzie służące do komunikacji interpersonalnej najczęściej wykorzystywali uczniowie i studenci, wśród których odsetek ten wyniósł prawie 100%. W drugiej kolejności byli to pracujący na własny rachunek poza rolnictwem (prawie 91%), a dalej pracownicy najemni (niecałe 84%). Bezrobotni i osoby zaklasyfikowane jako inni nieaktywni zawodowo wykorzystywali Internet do komunikacji interpersonalnej zdecydowanie częściej niż rolnicy (odpowiednio: ok. 65, ok. 61 oraz ponad 48%). Rzadziej natomiast korzystali z tego renciści (36%) i emeryci pozarolniczy (28%). Najbardziej wykorzystywali Internet do komunikacji interpersonalnej emeryci rolniczy (2%), co jest kolejnym potwierdzeniem dużej różnicy między emerytami rolniczymi a pozarolniczymi, jeśli chodzi o użytkowanie Internetu w znaczeniu najbardziej ogólnym.

Bankowość i transakcje internetowe

Banking and online transactions

Biorąc pod uwagę korzystanie z Internetu, jako narzędzia do przeprowadzania transakcji internetowych i bankowości internetowej, to najczęściej wykorzystywany był on przez osoby z trzech najmłodszych grup wieku: 25–34 lata (90%), 16–24 (86%) oraz 35–44 lata (83%). Z uwagi na obszar tematyczny wydaje się zrozumiałe, dlaczego nie w najmłodszej grupie wieku (jak w przypadku większości obszarów), ale w drugiej w kolejności grupie wieku (25–34 lata) poziom ten był najwyższy. Generalnie wraz ze wzrostem wieku odsetki korzystających z transakcji i bankowości internetowej zmniejszały się. Najniższy odsetek korzystających tej formy użytkowania Internetu zanotowano w najstarszej grupie wieku – 75 lat i więcej (ponad 8%). Kolejny niski odsetek wystąpił wśród osób liczących 65–74 lata (prawie 27%), następnie wśród osób w wieku 55–54 lata (ok. 45%). Można powiedzieć, że wiek mocno różnicował omawiany obszar korzystania z Internetu. Między najwyższym odsetkiem a najniższym odnotowano relatywnie bardzo dużą różnicę, bo aż ok. 82 p. proc. Ten obszar korzystania z Internetu w mniejszym stopniu różnicowała klasa miejscowości zamieszkania. Różnica między najniższym odsetkiem – 54% na wsi, a najwyższym – 82% w największych miastach wyniosła 28 p. proc. W małych i średnich miastach (poniżej 20 tys. oraz 20–100 tys. mieszkańców) odsetki korzystających z sieci w omawianym zakresie stanowiły 63–64%. Nieznacznie wyższy odsetek zanotowano w dużych miastach (100–500 tys. mieszkańców) – 70%. Analizując użytkowanie Internetu w tym obszarze pod względem statusu na rynku pracy, należy podkreślić, że najczęstszymi użytkownikami bankowości internetowej lub przeprowadzającymi transakcje w sieci byli pracujący na własny rachunek poza rolnictwem (ponad 91%). Niższy o 4 p. proc. odsetek wystąpił wśród uczących się, a o 8 p. proc. wśród pracowników najemnych. Znacznie rzadziej zawierały transakcje w sieci lub korzystały z bankowości internetowej osoby zaklasyfikowane jako inni nieaktywni zawodowo (niecałe 55%), rolnicy oraz osoby bezrobotne (po 52%), najrzadziej renciści (35%), emeryci pozarolniczy (28%) i rolniczy (niecałe 4%).

Rozrywka i kultura w przestrzeni internetowej⁵

Online entertainment and cultural services

Internet jako narzędzie służące do rozrywki i udziału w kulturze w ciągu 3 miesięcy poprzedzających badanie używany był najczęściej przez osoby z najmłodszej grupy wieku (16–24 lata). Korzystało z niego 3/4 z nich (76%). Wiek mocno różnicował ten obszar wykorzystania Internetu. Osoby w wieku od 24 do 35 lat używały sieci w tym celu już nieco rzadziej (68%). Wśród starszych grup wieku odsetki te systematycznie spadały aż do ok. 3% wśród osób z najstarszej grupy wieku. Dużą różnicę w odsetkach zaobserwowano między grupą wieku 35–44 lata (46%) a osobami o dekadę starszymi (45–54 lata). Wyniosła ona 20 p. proc. Różnica między tą a kolejną grupą wieku (55–64 lata) nie była już tak duża i wyniosła ok. 13 p. proc. W przypadku osób w wieku 65–74 lata odsetek korzystających w ten sposób z Internetu był stosunkowo niski i wyniósł 7%. Z kolei klasy miejscowości w omawianym aspekcie wykorzystania Internetu nie miały aż tak dużego znaczenia. Najniższy odsetek odnotowano wśród mieszkańców wsi (ponad 32%) a najwyższy w największych miastach (ok. 54%). W pozostałych klasach miast odsetki były relatywnie wyrównane (od 36 do 38%) i malały wraz z wielkością miejscowości. Analizując różnicowanie ze względu na status na rynku pracy, to najczęstszymi konsumentami treści rozrywkowych oraz kulturalnych w sieci byli uczniowie i studenci (81%). Pracujący na własny rachunek poza rolnictwem oraz pracownicy najemni, to grupy, w których te odsetki oscylowały między 50–52%. Warto tu zwrócić uwagę na dużą różnicę w stosunku do uczących się (o ok. 30 p. proc.). Wśród bezrobotnych z treści rozrywkowych i dotyczących kultury w Internecie korzystało 38% osób, a wśród innych nieaktywnych na rynku pracy – 30%. Wśród rolników tylko 25% osób korzystało z omawianych możliwości, wśród rencistów ponad 14%, a w gronie emerytów pozarolniczych 7%. Natomiast odsetek wśród emerytów rolniczych był na poziomie bliskim zeru.

⁵ W tym obszarze pominięto aspekt gier on-line – zob. szerzej Przypis 3.

E-administracja E-government

Jak się wydaje korzystanie z Internetu do kontaktów urzędowych powinno być przede wszystkim domeną osób aktywnych zawodowo i relatywnie młodszych. Tę tezę potwierdzają wyniki Badania spójności społecznej. Jeśli chodzi o wiek, jako zmienną różnicującą, to najczęściej aktywność internetową w ramach e-administracji w okresie 3 miesięcy przed badaniem wykazywały osoby z przedziałów wieku: 25–34 oraz 35–44 lata. Odsetki w tych grupach były zbliżone i wyniosły ponad 46%. Niższy o 12 p. proc. odsetek dotyczył osób w wieku 45–54 lata. Najmłodsza grupa wieku także relatywnie często korzystała z usług e-administracji (32%). Osoby będące w wieku przedemerytalnym i wczesnoemerytalnym (55–64 lata) już rzadziej korzystały z tej formy dostępu do usług administracji publicznej (22%). Najrzadziej z usług e-administracji korzystały dwie najstarsze badane grupy wieku, przy czym między nimi zaobserwowano znaczącą różnicę w odsetkach. I tak wśród osób w przedziale wiekowym 65–74 lata wartość tego odsetka wyniosła ok. 11%, a wśród osób w wieku 75 lat i więcej – prawie 3%. Wśród mieszkańców największych miast (500 tys. i więcej) z usług e-administracji korzystało 44% osób. Niewiele niższy odsetek (41%) zanotowano w miastach średnich (100–500 tys. mieszkańców), a w pozostałych miastach odsetki kształtowały się na poziomie 29–32%. Najniższą wartość odsetka odnotowano wśród mieszkańców wsi (ponad 23%). Biorąc pod uwagę aktywność na rynku pracy można zauważyć, że najczęściej z usług e-administracji korzystały osoby pracujące na własny rachunek (ponad 58%) oraz pracownicy najemni (niecałe 44%). W porównaniu do tych dwóch grup, rolnicy korzystali z usług administracji w sieci znacznie rzadziej (26%). W grupie uczniów i studentów robiła to natomiast co trzecia osoba. Wśród bezrobotnych i innych zawodowo nieaktywnych odsetki te wynosiły odpowiednio 20 oraz 22%, wśród emerytów pozarolniczych ok. 11% oraz wśród rencistów prawie 10%. Tylko niecały 1% emerytów rolniczych korzystał z usług e-administracji.

Publikowanie w Internecie informacji i opinii Publishing information and opinions on the Internet

Internet jest tym medium, które pozwala nie tylko na pozyskiwanie informacji, czy poznawanie różnych opinii i poglądów (rola odbiorcy), ale też na zamieszczanie własnych wypowiedzi dostępnych dla szerszego grona odbiorców (rola nadawcy). W przypadku tego obszaru tematycznego, inaczej niż w pozostałych, respondenci odpowiadali na pytanie jak często dokonywali danej czynności. W analizie uwzględniono odpowiedzi dotyczące częstotliwości przynajmniej raz na 2–3 miesiące. Badanie spójności społecznej wykazało, że ten obszar jest szczególnie różnicowany przez wiek – między odsetkami w poszczególnych grupach wieku wystąpiły relatywnie duże różnice. Ponad 59% osób w wieku 16–24 lata przynajmniej raz na 2–3 miesiące zamieszczało w Internecie różnego typu informacje z życia prywatnego, własne opinie i komentarze. Kolejna grupa wieku (25–34 lata) wyraźnie rzadziej była aktywna w tym obszarze (44%). Wśród osób w wieku 35–44 lata odsetek publikujących w Internecie wyniósł 27%, a w grupie wieku 45–54 lata już tylko 13%. Odsetki w starszych grupach wieku kształtowały się od 6% (55–64 lata) do 1% (75 lat i więcej). Klasa miejscowości nie różnicowała w takim stopniu jak wiek opisywanego obszaru aktywności internetowej. W największych miastach (500 tys. mieszkańców i więcej) odsetek wyniósł ponad 32%, a na wsi 19%. W pozostałych klasach miejscowości odsetki te kształtowały się od 28 do 23%. Oceniając ten obszar pod względem aktywności na rynku pracy stwierdzono, że najbardziej aktywni byli uczniowie i studenci (prawie 67%). Mniej więcej co trzecia osoba wśród pracowników najemnych oraz pracujących na własny rachunek poza rolnictwem publikowała w Internecie informacje i opinie. Natomiast wśród bezrobotnych i osób klasyfikowanych jako inni nieaktywni zawodowo co czwarta. W omawianym obszarze tylko ponad 11% rolników podejmowało aktywność internetową. Wśród rencistów było 8% takich osób, a wśród emerytów te odsetki kształtowały się na poziomie 3% – emeryci pozarolniczy i niecały 1% – emeryci rolniczy.

Komunikacja dotycząca zatrudnienia⁶

Communicating concerning employment

Częstości podejmowanych aktywności w obszarze komunikacji dotyczącej zatrudnienia były w dużym stopniu warunkowane wiekiem. Najbardziej aktywne w tym obszarze były osoby w przedziale wieku 16–24 lata (prawie 34%) oraz 25–35 lat (niecałe 31%). Wśród osób w wieku 35–44 lata aktywność w tym zakresie była o 10 p. proc. niższa, a w grupie 45–54 lata o połowę (15%). Odsetki w starszych grupach wieku były zdecydowanie niższe i kształtowały się na poziomie od 5% w grupie 55–64 lata do wartości bliskiej 0% w grupie osób w wieku 75 lat i więcej. Komunikacja za pośrednictwem Internetu w zakresie zatrudnienia była przede wszystkim praktykowana wśród mieszkańców dużych miast (500 tys. i więcej oraz 100–500 tys. mieszkańców). Korzystało z tego 20–21% osób. W średnich miastach (20–100 tys. mieszkańców) było to 17%, w miastach małych (poniżej 20 tys. mieszkańców) 16%, a na wsi ok. 14% osób. Pomijając niezdiagnozowaną w Badaniu spójności społecznej telepracę, najczęściej odnośnie zatrudnienia komunikowały się osoby bezrobotne (47%), w dalszej kolejności uczące się (niespełna 29%). Nieco mniej aktywni okazali się pracownicy najemni (prawie 23%), pracujący na własny rachunek (20%) oraz inni nieaktywni na rynku pracy (15%). Odsetek ten wśród rencistów wyniósł prawie 5%, wśród emerytów poza rolniczych ponad 1%, a wśród emerytów rolniczych prawie nie było takich osób.

Nauka

Learning

Nauka w Internecie jest szczególnie domeną ludzi młodych, choć jak już wspomniano, była to aktywność najrzadziej podejmowana przez ogół badanych. Wśród osób z najmłodszej grupy wieku tylko ok. 19% korzystało z kursów internetowych, e-learningu. Drugą aktywną pod tym względem grupą były osoby w wieku 25–34 lata (16%). O 5 p. proc. mniej wyniósł ten odsetek w przedziale wieku 35–44 lata. Około 8% osób w wieku 45–54 lata podejmowało aktywność dotyczącą nauki w Internecie. Odsetek ten w starszych grupach wieku nie przekroczył 3%, przy czym w najstarszej grupie był bliski 0%. Relatywnie dużą różnicę w częstości podejmowanych aktywności internetowych dotyczących nauki zaobserwowano między mieszkańcami wsi i miast. W największych (500 tys. i więcej mieszkańców) odsetek ten wyniósł 18%, w miastach między 100 a 500 tys. mieszkańców prawie 14%. Odsetki w mniejszych miastach (poniżej 100 tys. mieszkańców) kształtowały się na poziomie 8–9%, a na wsi 5%. Wśród uczniów i studentów co czwarta osoba podejmowała aktywność internetową w obszarze nauki. Pracujący na własny rachunek poza rolnictwem oraz pracownicy najemni już rzadziej podejmowali tego typu aktywność (13–14%). Wśród bezrobotnych wartość przedmiotowego odsetka wyniosła ok. 6%, a w pozostałych grupach nie przekroczyła 4%, przy czym emeryci rolniczy w ogóle nie podejmowali aktywności związanych z nauką w Internecie.

4.3. Wskaźnik zakresu aktywności internetowej

4.3. The scope of online activity

Jak pokazano we wcześniejszej części rozdziału Internet stanowi narzędzie używane w bardzo wielu celach, które dla potrzeb analitycznych pogrupowane zostały w osiem obszarów tematycznych. Przyporządkowanie to pozwoliło na skonstruowanie wskaźnika zakresu aktywności internetowej. Informacje dotyczące budowy tego wskaźnika omówione zostały w Komentarzu metodologicznym na końcu tego rozdziału. Wskaźnik ten informuje o ilości obszarów w jakich wykorzystywany był Internet – począwszy od braku aktywności internetowej (0 obszarów) do zakresu bardzo szerokiego (7–8 obszarów). Najwyższe odsetki osób reprezentowały średni zakres aktywności internetowej (29%), następnie szeroki (27%) oraz brak aktywności (25%). Odsetki osób użytkujących Internet w bardzo szerokim i bardzo wąskim zakresie były zbliżone (odpowiednio 7 i 4%).

⁶ W tym obszarze pominięto aspekt telepracy – zob. szerzej Przypis 4.

Tablica 4.2. Zakres aktywności internetowej w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Table 4.2. The scope of online activity in 2018 (% of people aged 16 and over)

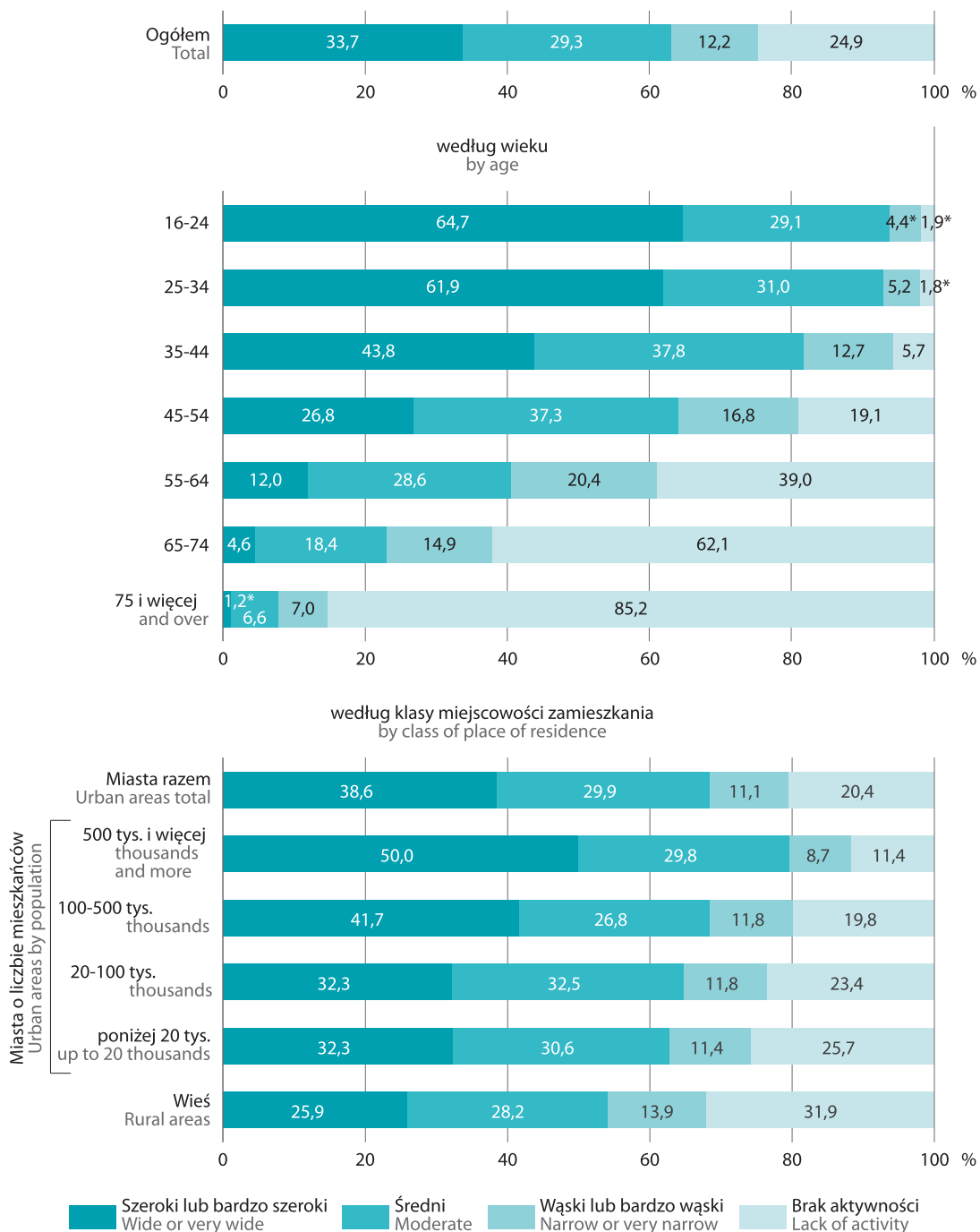
Zakres aktywności internetowej The scope of online activity	Liczba obszarów aktywności internetowej Number of Internet activity areas	Osoby aktywne w danej liczbie obszarów Active people in a given number of areas	Osoby reprezentujące dany zakres People representing the scope
Brak aktywności Lack of activity	0	24,9	24,9 ⁷
Bardzo wąski Very narrow	1	4,4	4,4
Wąski Narrow	2	7,8	7,8
Średni Moderate	3	12,3	29,3
	4	17,0	
Szeroki Wide	5	16,7	26,6
	6	9,9	
Bardzo szeroki Very wide	7	5,2	7,1
	8	1,9	

Zakres aktywności internetowej wyraźnie różnicowany był przez wiek. Wraz z wiekiem rósł odsetek osób niekorzystających z Internetu w żadnym z badanych obszarów, a malał odsetek osób reprezentujących zakres szeroki/bardzo szeroki. W dwóch najmłodszych grupach wieku – do 34 lat przeważały osoby reprezentujące szeroki lub bardzo szeroki zakres aktywności internetowej (62–65%). W dwóch najstarszych grupach – 65 lat i ponad – najwięcej było osób niekorzystających z Internetu w żadnym z badanych obszarów (62–85% osób). Jeśli chodzi o miejsce zamieszkania, to miało ono również istotne znaczenie różnicujące. Im większa miejscowość zamieszkania tym więcej było osób reprezentujących zakres szeroki lub bardzo szeroki, a mniej niekorzystających z Internetu w żadnym obszarze. Połowa osób w wieku 16 lat i więcej mieszkających w największych miastach (500 tys. i więcej mieszkańców) korzystała z Internetu w szerokim lub bardzo szerokim zakresie, a 11% zadeklarowało brak aktywności we wszystkich badanych obszarach. Na wsi odsetki te kształtowały się odpowiednio: 26% – zakres szeroki lub bardzo szeroki i 32% – brak aktywności. Zróżnicowanie wskaźnika zakresu aktywności internetowej ze względu na aktywność ekonomiczną korespondowało ze zróżnicowaniem ze względu na wiek. Szeroki lub bardzo szeroki zakres wskaźnika wyraźnie dominował w grupie uczniów i studentów (70%), a brak aktywności internetowej w grupach emerytów, w szczególności rolniczych (93%). Wśród uczących się brak aktywności internetowej w ogóle nie wystąpił, a odsetek osób korzystających z Internetu w wąskim lub bardzo wąskim zakresie wyniósł 1%.

⁷ Różnica między odsetkiem osób niekorzystających z Internetu w ciągu 3 miesięcy poprzedzających badanie (24,5%) a odsetkiem osób reprezentujących brak aktywności internetowej (24,9%) wynika z konstrukcji kwestionariusza do badania. W Badaniu spójności społecznej 2018 nie ujęto wszystkich możliwych aspektów wykorzystania Internetu, np. takich jak gry on-line czy korzystanie z sieci w związku z wykonywaną pracą (np. telepraca). Dlatego takie osoby, które korzystały z Internetu w ciągu 3 miesięcy poprzedzających badanie mogły nie wskazać żadnego z wymienionych celów aktywności internetowej.

Wykres 4.5. Zakres aktywności internetowej w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 4.5. The scope of online activity in 2018 (% of people aged 16 and over)

4.4. Niektóre czynniki determinujące korzystanie z Internetu

4.4. Some of the factors determining using the Internet

Przedstawione wcześniej dane wskazują na bardzo wyraźne zróżnicowanie intensywności korzystania z Internetu (mierzonej zarówno częstotliwością, jak i zakresem korzystania) ze względu na wiek. Znaczenie wieku jako głównej determinanty korzystania z sieci potwierdzają wyniki analizy dokonanej z wykorzystaniem modeli regresji logistycznej. Zmiennymi objaśnianymi w modelach były: korzystanie z Internetu co najmniej raz w tygodniu, korzystanie z Internetu codziennie lub prawie codziennie oraz szeroki zakres aktywności internetowej. Zmiennymi objaśniającymi był zestaw cech społeczno-ekonomicznych i demograficznych charakteryzujących respondentów (zob. Tablica 4.3.). Z wyników dopasowania modeli wynika, że poza wiekiem największy udział w objaśnieniu intensywności korzystania z sieci miało wykształcenie. Do ważnych, istotnych statystycznie czynników decydujących zarówno o częstotliwości, jak i zakresie przedmiotowym korzystania z Internetu należały także: sytuacja dochodowa, zawód, aktywność ekonomiczna (status na rynku pracy) oraz miejsce zamieszkania. Jeśli idzie o miejsce zamieszkania, to można zauważyć, że typ miejscowości odgrywa znacznie większą rolę niż region (województwo), choć obydwa czynniki mają istotny statystycznie wpływ. Warto odnotować, że w sposób istotny statystycznie intensywność korzystania z Internetu zależy także od płci, choć udział tego czynnika w objaśnieniu jest mniejszy niż w przypadku najważniejszych determinant. Oceniając siłę zależności między sytuacją materialną a korzystaniem z Internetu warto zauważyć, że poziom dochodu znacznie bardziej wpływa na częstotliwość niż na zakres korzystania, choć w obydwu przypadkach obserwowane związki są statystycznie istotne.

Szczegółowe efekty dotyczące poszczególnych poziomów czynników, pozwalające zobrazować kierunek obserwowanych zależności, przedstawiono dla jednego z analizowanych modeli, objaśniającego szeroki zakres aktywności internetowej (czyli aktywność w przynajmniej 6 obszarach tematycznych). Zawiera je Tablica 4.4. Prezentowane w tablicy parametry modelu wskazują, iż jeśli chodzi o wiek, prawdopodobieństwo korzystania w szerokim zakresie z Internetu jest najwyższe wśród osób w młodszych grupach wieku i wyraźnie maleje w kolejnych, starszych grupach. Wiążąc to należy zapewne z relatywnie niskimi kompetencjami cyfrowymi osób starszych, ale także ze zróżnicowaniem potrzeb różnych grup wiekowych w tym zakresie. Można zwrócić uwagę na deklarowany brak potrzeby korzystania z Internetu przez znaczną część osób w podeszłym wieku. Negatywny wpływ na wszechstronne korzystanie z możliwości sieci ma również niski poziom wykształcenia (wykształcenie co najwyżej gimnazjalne oraz zawodowe). Najsilniejszy pozytywny efekt odnotowano natomiast w przypadku osób z wykształceniem wyższym (co najmniej magisterskim).

Szerokiemu zakresowi korzystania z Internetu sprzyjają zawody wymagające wyższych kwalifikacji i specjalizacji oraz związane z pracą biurową (kadra menadżerska, specjaliści, technicy). Z analizy szczegółowych efektów dotyczących aktywności ekonomicznej wynika, że szeroki zakres korzystania z Internetu dotyczy głównie uczniów i studentów oraz osób pracujących poza rolnictwem. Generalnie można też powiedzieć, że szerokiemu korzystaniu z sieci sprzyja dobra sytuacja dochodowa internautów, chociaż dochód nie należy do najważniejszych determinant tego zjawiska. Prawdopodobieństwo wykorzystania sieci do wielu celów zależy także od miejsca zamieszkania. Jest ono najmniejsze na wsi i w małych ośrodkach miejskich, zaś największe w miastach liczących co najmniej 500 tys. mieszkańców (stanowiących w modelu punkt odniesienia). Choć płeć nie należy do najważniejszych determinant zjawiska obserwuje się także, że mężczyźni statystycznie częściej korzystają w szerokim stopniu z możliwości jakie daje Internet niż kobiety.

Tablica 4.3. Objaśnienie intensywności korzystania z Internetu (częstości i zakresu aktywności internetowej) w 2018 r.

Table 4.3. Explanation of frequency and scope of online activity in 2018

Czynnik objaśniający Explanatory factor	Liczba stopni swobody Number of degrees of freedom	Objaśniany wskaźnik Explained indicator		
		korzystanie z Internetu codziennie lub prawie codziennie using the Internet daily or almost daily	korzystanie z Internetu co najmniej raz w tygodniu using the Internet at least once a week	szeroki (lub bardzo szeroki) zakres aktywności internetowej wide (or very wide) scope of online activity
		statystyka Walda Wald statistics		
Płeć Sex	1	28,3 ***	21,0 ***	17,5 ***
Wiek Age	6	941,9 ***	1149,7 ***	830,7 ***
Poziom wykształcenia Education level	4	324,7 ***	380,7 ***	213,4 ***
Aktywność ekonomiczna Economic activity	8	96,7 ***	88,2 ***	54,6 ***
Zawód Occupation	9	135,6 ***	130,9 ***	58,4 ***
Dochód ekwiwalentny (kwintyle) Equivalent income (quintiles)	4	180,0 ***	217,6 ***	51,2 ***
Nieppełnosprawność Disability	1	0,3 n.s.	3,5 n.s.	0,0 n.s.
Klasa miejscowości zamieszkania Class of place of residence	4	133,8 ***	85,0 ***	82,4 ***
Województwo Voivodship	15	81,5 ***	53,4 ***	32,3 **

Oznaczenia istotności statystycznej parametrów modelu i czynników:
Indications of statistical significance of model parameters and factors:

- *** istotny na poziomie 0,1% / significant at the level of 0,1%
- ** istotny na poziomie 1% / significant at the level of 1%
- * istotny na poziomie 5% / significant at the level of 5%
- n.s. nieistotny na poziomie 5% / non-significant at the level of 5%

Tablica 4.4. Ocena zależności między poszczególnymi zmiennymi objaśniającymi a szerokim zakresem aktywności internetowej

Table 4.4. Assessment of the relationship between individual explanatory variables and a wide scope of online activity

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Wartość parametru Parameter value	Statystyka Walda Wald statistics
Klasa miejscowości zamieszkania Class of place of residence		
Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population		
500 tys. i więcej thousand and more	Ref.	
100–500 tys. thousand	-0,245	4,2*
20–100 tys. thousand	-0,504	18,0 ***
poniżej 20 tys. up to 20 thousand	-0,612	23,7 ***
Wieś Rural areas	-0,795	50,3 ***
Wiek Age		
16–24	1,485	104,3 ***
25–34	0,665	67,0 ***
35–44	Ref.	
45–54	-0,700	77,6 ***
55–64	-1,572	296,6 ***
65–74	-2,253	228,3 ***
75 i więcej and over	-3,565	204,6 ***
Płeć Sex		
Mężczyźni Men	Ref.	
Kobiety Women	-0,255	17,5 ***
Dochód ekwiwalentny (kwintyle) Equivalent income (quintile)		
1	-0,290	9,0 **
2	-0,038	0,2 n.s.
3	Ref.	
4	0,221	7,2 **
5	0,375	19,0 ***

Tablica 4.4. Ocena zależności między poszczególnymi zmiennymi objaśniającymi a szerokim zakresem aktywności internetowej (cd.)

Table 4.4. Assessment of the relationship between individual explanatory variables and a wide scope of online activity (cont.)

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Wartość parametru Parameter value	Statystyka Walda Wald statistics
Poziom wykształcenia Education level		
Co najwyżej gimnazjalne Not higher than lower secondary	-1,043	62,4 ***
Zawodowe zasadnicze Basic vocational	-0,747	82,4 ***
Średnie, w tym policealne Secondary and post-secondary	Ref.	
Licencjat Bachelor's degree	0,568	27,4 ***
Magisterskie lub wyższe Master's degree or higher	0,614	55,1 ***
Aktywność ekonomiczna Economic activity		
Pracujący najemnie Employees	Ref.	
Pracujący na rachunek własny poza rolnictwem Self-employed except private farming	0,290	7,8 **
Rolnicy indywidualni Farmers	-0,362	1,5 n.s.
Bezrobotni Unemployed	0,274	3,9 *
Uczniowie i studenci Students	0,707	8,9 **
Emeryci pozarolniczy Non-farming retirees	-0,546	19,5 ***
Emeryci rolniczy Farm retirees	-1,539	5,9 *
Renciści (renta inwalidzka) Pensioners (disability pension)	-0,599	7,7 **
Inni nieaktywni zawodowo Other economically inactive	0,093	0,7 n.s.
Zawód Occupation		
Przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy Managers	0,683	22,6 ***
Specjaliści Professionals	0,584	22,5 ***
Technicy i inny średni personel Technicians and associate professionals	0,568	23,1 ***
Pracownicy biurowi Clerical support workers	0,366	7,6 **
Pracownicy usług i sprzedawcy Service and sales workers	0,199	3,1 n.s.
Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy Skilled agricultural, forestry and fishery workers	-0,029	0,0 n.s.

Tablica 4.4. Ocena zależności między poszczególnymi zmiennymi objaśniającymi a szerokim zakresem aktywności internetowej (dok.)

Table 4.4. Assessment of the relationship between individual explanatory variables and a wide scope of online activity (cont.)

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Wartość parametru Parameter value	Statystyka Walda Wald statistics
Zawód (dok.) Occupation (cont.)		
Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy Craft and related trades workers	Ref.	
Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń Plant and machine operators and assemblers	-0,078	0,4 n.s.
Pracownicy wykonujący prace proste Elementary occupations	-0,104	0,6 n.s.
Nigdy nie pracował, nie ma zawodu Never worked, no occupation	-0,162	0,7 n.s.
Niepełnosprawność Disability	0,000	0,0 n.s.

Oznaczenia istotności statystycznej parametrów modelu i czynników:
Indications of statistical significance of model parameters and factors:

- *** istotny na poziomie 0,1% / significant at the level of 0,1%
- ** istotny na poziomie 1% / significant at the level of 1%
- * istotny na poziomie 5% / significant at the level of 5%
- n.s. nieistotny na poziomie 5% / non-significant at the level of 5%

Podsumowanie

Summary

W 2018 roku trzy czwarte mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej korzystało z Internetu w ciągu trzech miesięcy poprzedzających badanie. Najczęściej użytkownikami sieci byli ludzie młodzi. Do 34 roku życia korzystanie z Internetu było niemal powszechne. Odsetki użytkowników w dwóch najmłodszych grupach wieku kształtowały się na poziomie 98–99%. Największe zasięgi korzystania z Internetu odnotowano również wśród uczących się, mieszkańców miast, w szczególności tych największych. Uwagę zwraca, choć nie dziwi, niski odsetek użytkowników Internetu wśród ludzi starszych. Tylko ok. 15% osób w wieku 75 lat i więcej korzystało z sieci w okresie 3 miesięcy poprzedzających badanie. Dlatego też można powiedzieć, że zasięg wykluczenia cyfrowego wśród osób z najstarszych grup wieku w naszym kraju jest szczególnie zauważalny.

Szybki rozwój technologii i coraz większa dostępność Internetu wpisuje korzystanie z sieci w praktyki życia codziennego. Ponad 61% osób w wieku co najmniej 16 lat użytkowało sieć codziennie lub prawie codziennie. Taka intensywność była oczywiście domeną ludzi młodych (ok. 93% osób w wieku 16–24 lata i 87% osób w wieku 25–34 lata).

Najczęściej deklarowanymi powodami niekorzystania z Internetu był brak odpowiednich umiejętności oraz brak potrzeby korzystania. Odsetki wskazań na te powody w odniesieniu do całej badanej populacji (czyli osób w wieku 16 lat i więcej) kształtowały się odpowiednio na poziomie 15% i 12%. Takie przyczyny podawali przede wszystkim mieszkańcy wsi, osoby będące na emeryturze, a szczególnie emeryci rolniczy. Należy podkreślić, że brak odpowiednich umiejętności jako powód niekorzystania z Internetu dotyczył przede wszystkim starszych grup wieku. Najwyższe odsetki odnotowano wśród osób w wieku 55 lat i wyżej. Wyniosły one wśród osób z trzech najstarszych grup wieku ok. 62–64 %.

Należy podkreślić, że analiza przeprowadzona przy użyciu modelu regresji logistycznej wskazała wiek jako zdecydowanie najważniejszą determinantę intensywności korzystania z Internetu. Niezależnie od

tego, czy jako miarę intensywności wzięto pod uwagę częstość, czy zakres korzystania z sieci. Ten ostatni aspekt analiz oparto o cele korzystania z Internetu. Pogrupowanie tych celów w określonych osiem obszarów, pozwoliło na stworzenie skategoryzowanego wskaźnika zakresu aktywności internetowej. Objął on zakresy od bardzo szerokiego do braku aktywności. Tylko co 14 osoba (ok. 7%) reprezentowała bardzo szeroki zakres aktywności internetowej, a tym samym wykorzystywała sieć we wszystkich lub prawie wszystkich wziętych do konstrukcji wskaźnika obszarach tematycznych (8–7). Co czwarta osoba w wieku 16 lat i więcej nie wykazywała aktywności w żadnym obszarze.

W 2018 r. ponad 73% mieszkańców Polski korzystało z Internetu w celu znalezienia potrzebnych informacji – tzn. wiadomości w prasie i na portalach internetowych, ale także informacji o produktach, usługach i ich cenach oraz informacji związanych ze zdrowiem, niezbędnych do pracy lub nauki. Należy dodać, że 65% osób wykorzystywało sieć do komunikowania się w sprawach prywatnych – czyli używało poczty elektronicznej, korzystało z komunikatorów lub telefonowało przez Internet, także z wykorzystaniem kamer do wideorozmów. Były to najczęściej wskazywane powody korzystania z sieci.

Z drugiej strony najrzadziej w 2018 roku wykorzystywaliśmy Internet do nauki zdalnej. Tylko co jedenasta osoba (9%) uczestniczyła w kursach internetowych i e-learningu. Stosunkowo rzadko korzystano z sieci w celu szukania pracy i wysyłania ofert zatrudnienia (niecałe 17%), zamieszczania informacji i prezentowania własnych opinii (ponad 23% osób) oraz w kontaktach z administracją publiczną (co trzecia osoba).

Komentarz metodologiczny

- Budowa wskaźnika zakresu aktywności internetowej

Methodological note

- Construction of the scope of online activity

Na potrzeby pomiaru korzystania z Internetu opracowano specjalny wskaźnik złożony, a w ślad za tym wskaźnik skategoryzowany zakresu tematycznego wykorzystania Internetu. Jak sama nazwa wskazuje, wskaźnik zakresu aktywności internetowej pozwala nam szacować do czego, a więc w jakich obszarach aktywności, wykorzystywany jest Internet.

Wskaźnik bazuje na ośmiu wyodrębnionych zbiorach określających obszary tematyczne aktywności internetowej. Do każdego obszaru aktywności przypisano konkretne czynności (aktywności) wykonywane za pośrednictwem Internetu.

Do obszaru **I Interpersonalna komunikacja internetowa** przypisano:

- wysyłanie, odbieranie poczty elektronicznej,
- telefonowanie przez Internet lub korzystanie z kamery internetowej do wideorozmów (np. poprzez aplikację Skype),
- korzystanie z komunikatorów (takich jak np. Messenger, Gadu-Gadu, Tlen).

Do obszaru **II Nauka** przypisano:

- udział w kursach internetowych, e-learning.

Do obszaru **III Pozyskiwanie informacji** przypisano:

- czytanie wiadomości, gazet lub czasopism informacyjnych,
- wyszukiwanie informacji związanych ze zdrowiem (np. o urazach, chorobach, odżywianiu, poprawie zdrowia),
- wyszukiwanie informacji niezbędnych do nauki lub pracy,
- wyszukiwanie informacji o produktach, usługach i ich cenach.

Do obszaru **IV Bankowość i transakcje internetowe** przypisano:

- korzystanie z bankowości internetowej,
- korzystanie z serwisów dotyczących usług związanych z podróżowaniem i zakwaterowaniem,
- zakup biletów komunikacji miejskiej bądź autokarowych, kolejowych lub lotniczych,
- zakup biletów na wydarzenia, imprezy kulturalne lub sportowe,
- zakup innych towarów lub usług (np. poprzez takie portale jak Allegro, eBay, w sklepach internetowych),
- sprzedaż towarów lub usług (np. poprzez takie portale jak Allegro, eBay).

Do obszaru **V Rozrywka i kultura w przestrzeni internetowej**⁸ przypisano:

- odtwarzanie, pobieranie filmów lub muzyki.

Do obszaru **VI E-administracja** przypisano:

- korzystanie z usług administracji publicznej (np. pobieranie formularzy urzędowych, wysyłanie wypełnionych formularzy).

Do obszaru **VII Komunikacja dotycząca zatrudnienia**⁹ przypisano:

- szukanie pracy, wysyłanie ofert dotyczących zatrudnienia.

Do obszaru **VIII Publikowanie w Internecie informacji i opinii** przypisano:

- publikowanie w Internecie (np. na serwisach społecznościowych, blogach, forach) informacji, zdjęć lub filmów związanych z życiem prywatnym co najmniej raz na 2–3 miesiące),
- publikowanie w Internecie własnych opinii dotyczących spraw społecznych lub politycznych (co najmniej raz na 2–3 miesiące).

Wskaźnik oparto o dwa pytania zadawane respondentom: pierwsze z tych dwóch pytań dotyczyło aktywności internetowych praktykowanych w ciągu ostatnich 3 miesięcy do momentu badania. Konstytuują one obszary od I do VII. Aktywności konstytuujące obszar VIII zawarto w pytaniu drugim. Uwzględniono tu częstotliwość raz na 2–3 miesiące lub częściej. Subtelna różnica znaczeniowa między tak określonymi przedziałami czasowymi, czyli dotyczącymi obszaru VIII a obszarami I–VII została – dla potrzeb analitycznych – zaakceptowana. Taki stan rzeczy wynika z konstrukcji pytań zastosowanych w narzędziu badawczym.

Konstrukcja wskaźnika zakłada, że przynajmniej jedna zanotowana aktywność z obszarów od I do VIII traktowana jest jako przejaw aktywności w danym obszarze. W takim przypadku przypisuje się 1 punkt danemu obszarowi, bez względu na liczbę praktykowanych aktywności przypisanych do tego obszaru. Jako że mamy osiem obszarów zakres punktacji wynosi od 0 do 8. Poszczególnym przedziałom punktowym odpowiada określony skategoryzowany zakres wskaźnika aktywności internetowej. Przedziały punktowe i odpowiadające im skategoryzowane zakresy wskaźnika obrazuje Tablica 4.2.

Po uzyskaniu danych z Badania spójności społecznej, wyżej opisane założenia omawianego wskaźnika poddano weryfikacji rzetelności za pomocą testowania Alfa–Cronbacha. Uzyskany wynik tego testowania (wysokość współczynnika Alfa–Cronbacha wyniósł 0,847) pozwolił na przyjęcie założenia, że zaproponowana konstrukcja wskaźnika zakresu aktywności internetowej jest wewnętrznie spójna. Oznacza to, że wyodrębnione osiem obszarów aktywności dotyczy tego samego aspektu badanego zjawiska, jakim jest zakres wykorzystania Internetu.

⁸ W tym obszarze pominięto aspekt gier on-line – zob. szerzej Przypis 3.

⁹ W tym obszarze pominięto aspekt telepracy – zob. szerzej Przypis 4.

Rozdział 5

Chapter 5

Przejawy religijności mieszkańców Polski

Expressions of religiosity of the inhabitants of Poland

Wprowadzenie

Introduction

Charakterystyczną cechą współczesnego społeczeństwa jest społeczna aktywność, która niejednokrotnie przekłada się na zaangażowanie w działalność różnego rodzaju organizacji, grup czy ruchów społecznych. Miejscami, w których występuje ten typ aktywności są organizacje i grupy religijne – zarówno katolickie czy szerzej chrześcijańskie, jak i innych niechrześcijańskich wyznań. Szczególnie interesujące wydają się te inicjatywy, które funkcjonują w skali mikro, na poziomie lokalnym w środowiskach parafialnych, a także te integrujące rozproszonych wiernych – np. przedstawicieli kościołów mniejszościowych. Organizacje religijne odgrywają bowiem bardzo istotną rolę w animowaniu życia społecznego, szczególnie poprzez swój wspólnotowy charakter. Oznacza to, że relacje pomiędzy osobami w tego typu organizacjach stanowią istotną część więzi społecznych, jakie występują właśnie w społecznościach lokalnych. Więź z parafią lub inną wspólnotą religijną oraz praca na jej rzecz to ważne elementy instytucjonalno-wspólnotowego wymiaru religijności. Religijność jako przedmiot badań socjologicznych w Polsce obecna jest od wielu dziesięcioleci, posiada ugruntowane założenia teoretyczne i wypracowane metody badawcze¹. Religijność stanowi bardzo ważny element życia jednostki. Dlatego też w Badaniu spójności społecznej w 2015 r. znalazł się zestaw pytań dotyczących tematyki religijnej². Obok zagadnień związanych z autodeklaracją przynależności do wyznania religijnego, stosunkiem do wiary i wypełnianiem praktyk religijnych pojawiły się także takie, które ukazują aktywność społeczno-religijną oraz intensywność zaangażowania w działalność Kościoła, wspólnot i innych religijnych organizacji. Na pytania te odpowiadali mieszkańcy Polski mający co najmniej 16 lat, a schemat ten w prawie niezmienionej formie³ zastosowano również w badaniu przeprowadzonym w roku 2018.

5.1. Przejawy religijności

5.1. Expressions of religiosity

Przynależności do wyznania religijnego, kościoła lub związku wyznaniowego oznacza nie tylko przyśwojenie i akceptację określonych zasad wiary tego wyznania, ale także wypełnianie obowiązków związanych z przynależnością. Oznacza to zazwyczaj spełnianie rytualno-kulturowych wymogów, takich jak np.: uczestnictwo w spotkaniach religijnych, modlitwa osobista lub medytacja. W praktyce poczucie związku z wyznaniem może przybierać różne formy. Może to być deklaracja subiektywna uwarunkowana uczuciowo czy kulturowo, zakładająca jedynie luźny z nim związek (np. tylko przez złożenie autodeklara-

¹ Szerzej na ten temat: J. Mariański *Socjologia religii w ujęciu ks. Profesora Władysława Piwowarskiego* w: red. A. Wójtowicz *Socjologia religii ks. Władysława Piwowarskiego*, Warszawa 2004.

² Zagadnienie religijności w badaniach GUS pojawiło się już w 1991 r., wyniki badania zostały przedstawione w publikacji: red. L. Adamczuk, W. Zdaniewicz *Religijność Polaków 1991*, Warszawa 1993.

³ Nieznaczne zmiany, które wprowadzono do kwestionariusza badania w 2018 r. zostały przedstawione w Komentarzu metodologicznym str. 136.

cji wiary lub indywidualną modlitwę). Może być także wynikiem przemyślanego uczestnictwa, głębokiej wiary, zaangażowania i poczucia współodpowiedzialności za wspólnotę, której jest się członkiem.

Dla przedstawienia w miarę pogłębionego (na ile było to możliwe w wieloaspektowym badaniu) obrazu życia religijnego mieszkańców Polski zadano kilka pytań ukazujących różne jego aspekty – od kwestii odczuwania związku z wyznaniem i stosunku do wiary po deklaracje uczestnictwa w praktykach religijnych i zaangażowania w działalność organizacji lub wspólnot religijnych.

Z odpowiedzi na pytanie: *Do jakiego wyznania religijnego (kościół lub związku wyznaniowego) Pan/Pani należy?* wynika, że 93,5% mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej w 2018 r. identyfikuje się z instytucjami wyznaniowymi, 3,1% nie należy do żadnego wyznania. Co dwusetna osoba, czyli 0,5% nie potrafiło określić swojej przynależności wyznaniowej, a 2,9% odmówiło odpowiedzi na to pytanie. Najliczniejsza zbiorowość to wierni Kościoła rzymskokatolickiego (Kościół katolicki obrządek łaciński) – 91,9%. Członkowie innych wyznań religijnych to łącznie 1,6%. Na drugim miejscu co do wielkości jest Kościół prawosławny, do którego należy 0,9% osób w wieku 16 lat i więcej, a następnie Świadkowie Jehowy – 0,2%. Łącznie wiernych Kościołów protestanckich było 0,3%, a Kościoła greckokatolickiego 0,1%. Do innych wyznań należało 0,2% mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej. W 2018 r. w porównaniu z 2015 r. nie nastąpiły wyraźne zmiany w strukturze wyznaniowej Polski, chociaż odnotowano niewielki (o prawie 1 p. proc.) spadek odsetka osób należących do Kościoła rzymskokatolickiego.

Tablica 5.1. Przynależność do wyznania religijnego^a (% osób wieku 16 lat i więcej)
Table 5.1. Religious affiliation^a (% of people aged 16 and over)

Przynależność wyznaniowa Religious affiliation	2015	2018
Należący do Kościoła lub związku wyznaniowego ogółem Belonging to a church or a religious association total	94,2	93,5
Kościół rzymskokatolicki Roman Catholic Church	92,8	91,9
Kościół prawosławny Orthodox Church	0,7	0,9
Kościół protestancki Protestant churches	0,2*	0,3*
Świadkowie Jehowy Jehovah's Witnesses	0,3*	0,2*
Kościół greckokatolicki Greek Catholic Church	0,1*	0,1*
Inne kościoły i związki wyznaniowe Other churches and religious associations	0,1*	0,2*
Nienależący do żadnego wyznania Not belonging to any religion	3,1	3,1
Niepotrafiący określić Unable to categorize	0,5	0,5*
Odmawiający odpowiedzi Refusal to respond	2,2	2,9

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Do jakiego wyznania religijnego (kościół lub związku wyznaniowego) Pan/Pani należy?*
a Based on the responses to the question: *What religious denomination (a church or a religious association) do you belong to?*

Analizując przynależność wyznaniową według płci można wskazać na pewne różnice dotyczące udzielanych odpowiedzi. Kobiety częściej niż mężczyźni (różnica wynosiła przeszło 4 p. proc.) deklarowały swoją przynależność do instytucji wyznaniowych, rzadziej natomiast odpowiadały, że nie należą do żadnego kościoła, nie chciały odpowiadać na to pytanie lub nie potrafiły określić swojej przynależności wyznaniowej. W tym ostatnim przypadku odsetek kobiet był czterokrotnie niższy niż mężczyzn.

Tablica 5.2. Przynależność do wyznania religijnego^a według płci w 2018 r. (% osób wieku 16 lat i więcej)
Table 5.2. Religious affiliation^a by sex in 2018 (% of people aged 16 and over)

Przynależność wyznaniowa Religious affiliation	Płeć Sex	
	mężczyźni men	kobiety women
Należący do kościoła lub związku wyznaniowego ogółem Belonging to a church or a religious association total	91,4	95,5
Kościół rzymskokatolicki Roman Catholic Church	90,0	93,6
Inne kościoły i związki wyznaniowe Other churches and religious associations	1,4	1,9
Nienależący do żadnego wyznania Not belonging to any religion	3,9	2,3
Niepotrafiący określić Unable to categorize	0,8*	0,2*
Odmawiający odpowiedzi Refusal to respond	3,9	1,9

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Do jakiego wyznania religijnego (kościół lub związku wyznaniowego) Pan/Pani należy?*
a Based on the responses to the question: *What religious denomination (a church or a religious association) do you belong to?*

Rozkład odpowiedzi analizowany według miejsca zamieszkania wskazuje na spadek odsetka osób identyfikujących się z wyznaniem religijnym wraz ze wzrostem wielkości miejscowości. Najwyższy odnotowano na wsi – przeszło 97% (niespełna 96% to wierni Kościoła katolickiego), najniższy zaś w miastach liczących co najmniej 500 tys. mieszkańców – 81% (wierni Kościoła katolickiego stanowią tam nieznacznie powyżej 79%). Przy czym warto zaznaczyć, odsetek osób przyznających się do jakiegokolwiek wyznania wynosił przeszło 90% we wszystkich kategoriach wielkości miast poniżej 500 tys. Relatywnie niski odsetek deklaracji przynależności do wyznania uzyskany wśród mieszkańców największych miast (81%) przekłada się na wzrost odsetka w pozostałych deklaracjach, tzn. osób nienależących do żadnego wyznania, odmawiających odpowiedzi oraz niepotrafiących tego określić. Najniższe odsetki nienależących do żadnego wyznania, odmawiających odpowiedzi i niepotrafiących tego określić odnotowano na wsi. Wyniki badania zrealizowanego w 2018 r. w zakresie przynależności wyznaniowej prezentowane według miejsca zamieszkania nie odbiegają zanadto od tych pozyskanych w poprzedniej edycji badania z 2015 r. Na uwagę zasługują jednak zmiany, które zaobserwowano w grupie największych miast liczących co najmniej 500 tys. mieszkańców. Wśród mieszkańców tych miast zmniejszył się odsetek osób (o 3,7 p. proc.), które zgłosiły przynależność wyznaniową. Na wynik ten miał wpływ spadek o 4,2 p. proc. deklaracji przynależności do Kościoła rzymskokatolickiego, nieznacznie wzrósł natomiast odsetek (o 0,5 p. proc.) osób deklarujących przynależność do innych kościołów i związków wyznaniowych. Jednocześnie ponad dwukrotnie (z 1,2% na 2,8%) przybyło osób niepotrafiących określić do jakiego wyznania religijnego należą.

Tablica 5.3. Przynależność do wyznania religijnego^a według klasy miejscowości zamieszkania w 2018 r. (% osób wieku 16 lat i więcej) Table 5.3. Religious affiliation^a by class of place of residence in 2018 (% of people aged 16 and over)

Przynależność wyznaniowa Religious affiliation	Miasta razem Urban areas total		Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population								Wieś Rural areas	
			500 tys. i więcej thousand and more		100–500 tys. thousand		20–100 tys. thousand		poniżej 20 tys. up to 20 thousand			
	2015	2018	2015	2018	2015	2018	2015	2018	2015	2018	2015	2018
Należący do kościoła lub związku wyznaniowego ogółem Belonging to a church or a religious association total	92,1	91,2	84,7	81,0	91,0	91,2	95,1	94,6	96,2	96,2	97,8	97,3
Kościół rzymskokatolicki Roman Catholic Church	90,6	89,4	83,5	79,3	89,3	89,0	93,9	93,3	94,2	94,5	96,3	95,8
Inne kościoły i związki wyznaniowe Other churches and religious associations	1,5	1,7	1,2*	1,7*	1,7	2,3	1,2*	1,3*	2,0*	1,8*	1,5	1,5
Nienależący do żadnego wyznania Not belonging to any religion	4,4	4,6	10,3	11,5	4,6	4,5	2,5	2,3	1,4*	1,2*	0,9*	0,7*
Niepotrafiący określić Unable to categorize	0,7	0,8*	1,2*	2,8*	1,0*	0,3*	0,4*	0,3*	0,1*	0,1*	0,2*	0,1*
Odmawiający odpowiedzi Refusal to respond	2,8	3,5	3,8*	4,7*	3,4	4,0	2,0	2,8	2,3*	2,5*	1,1	1,9*

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Do jakiego wyznania religijnego (kościół lub związku wyznaniowego) Pan/Pani należy?*
 a Based on the responses to the question: *What religious denomination (a church or a religious association) do you belong to?*

Wiek różnicuje przynależność wyznaniową. Warto zaznaczyć, że w młodszych grupach wieku (do 44 lat) odsetek należących do wyznania jest mniejszy o 3 do 6 p. proc. w stosunku do osób mających 45 lat i więcej. Różnica ta wiąże się przede wszystkim z mniejszymi odsetkami deklaracji przynależności do Kościoła rzymskokatolickiego (88–90%) oraz relatywnie wysokimi odsetkami odpowiedzi świadczącymi o braku przynależności do jakiegokolwiek wyznania (4–5%).

Tablica 5.4. Przynależność do wyznania religijnego^a według wieku w 2018 r. (% osób wieku 16 lat i więcej)
 Table 5.4. Religious affiliation^a by age in 2018 (% of people aged 16 and over)

Przynależność wyznaniowa Religious affiliation	Ogółem Total	Wiek (w latach) Age (in years)						
		16-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75 i więcej and over
Należący do kościoła lub związku wyznaniowego ogółem Belonging to a church or a religious association total	93,5	91,6	90,7	91,7	94,8	95,5	96,3	96,6
Kościół rzymskokatolicki Roman Catholic Church	91,9	90,3	88,3	90,1	92,8	94,2	95,4	95,4
Inne kościoły i związki wyznaniowe Other churches and religious associations	1,6	1,4*	2,4*	1,7*	2,0*	1,4*	0,9*	1,2*
Nienależący do żadnego wyznania Not belonging to any religion	3,1	3,7*	5,1	3,6	2,9*	1,3*	2,0	1,8*
Niepotrafiący określić Unable to categorize	0,5	1,1*	1,1*	0,1*	0,1*	0,5*	0,4*	0,2*
Odmawiający odpowiedzi Refusal to respond	2,9	3,6*	3,1	4,6	2,2*	2,6	1,4	1,4*

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Do jakiego wyznania religijnego (kościół lub związku wyznaniowego) Pan/Pani należy?*
 a Based on the responses to the question: *What religious denomination (a church or a religious association) do you belong to?*

Różnice między województwami w deklaracjach przynależności do wyznania wynoszą ok. 10 p. proc. Najniższymi odsetkami osób należących do wyznania religijnego, kościoła lub związku wyznaniowego odznaczały się województwa: dolnośląskie – 88% oraz mazowieckie i pomorskie po 91%, najwyższymi zaś (przeszło 98%) województwo lubelskie i podkarpackie. Do Kościoła katolickiego należy w zależności od województwa od 87% do 97% osób w wieku 16 lat i więcej. Do innych kościołów i związków wyznaniowych przynależność deklaruje przeciętnie 1,6% osób, jednak najwyższy odsetek osób należących do innego kościoła niż Kościół katolicki (obrządek łaciński) odnotowano w województwie podlaskim (13%). Jest to związane z licznie mieszkającą tam społecznością prawosławną⁴. Odsetek osób nienależących do żadnego wyznania jest zróżnicowany regionalnie. Najniższy (poniżej 1%) odnotowano w województwach: lubelskim, podkarpackim i świętokrzyskim, najwyższy (5% i więcej) w mazowieckim, dolnośląskim i zachodniopomorskim. W województwach: dolnośląskim, lubuskim i pomorskim zanotowano wyższy niż przeciętnie (3%) odsetek osób odmawiających odpowiedzi na pytanie o przynależność wyznaniową wynoszący 5–6%. Wyższe niż przeciętnie odsetki osób nienależących do żadnego wyznania oraz odmawiających odpowiedzi wiążą się z dużymi ośrodkami miejskimi takimi jak: Warszawa, Wrocław, Gdańsk czy Szczecin, w których odsetek ludności bezwyznaniowej przekracza często 10%⁵. Dane te korespondują z wynikami Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011 r. dotyczącymi struktury wyznaniowej w ujęciu terytorialnym⁶.

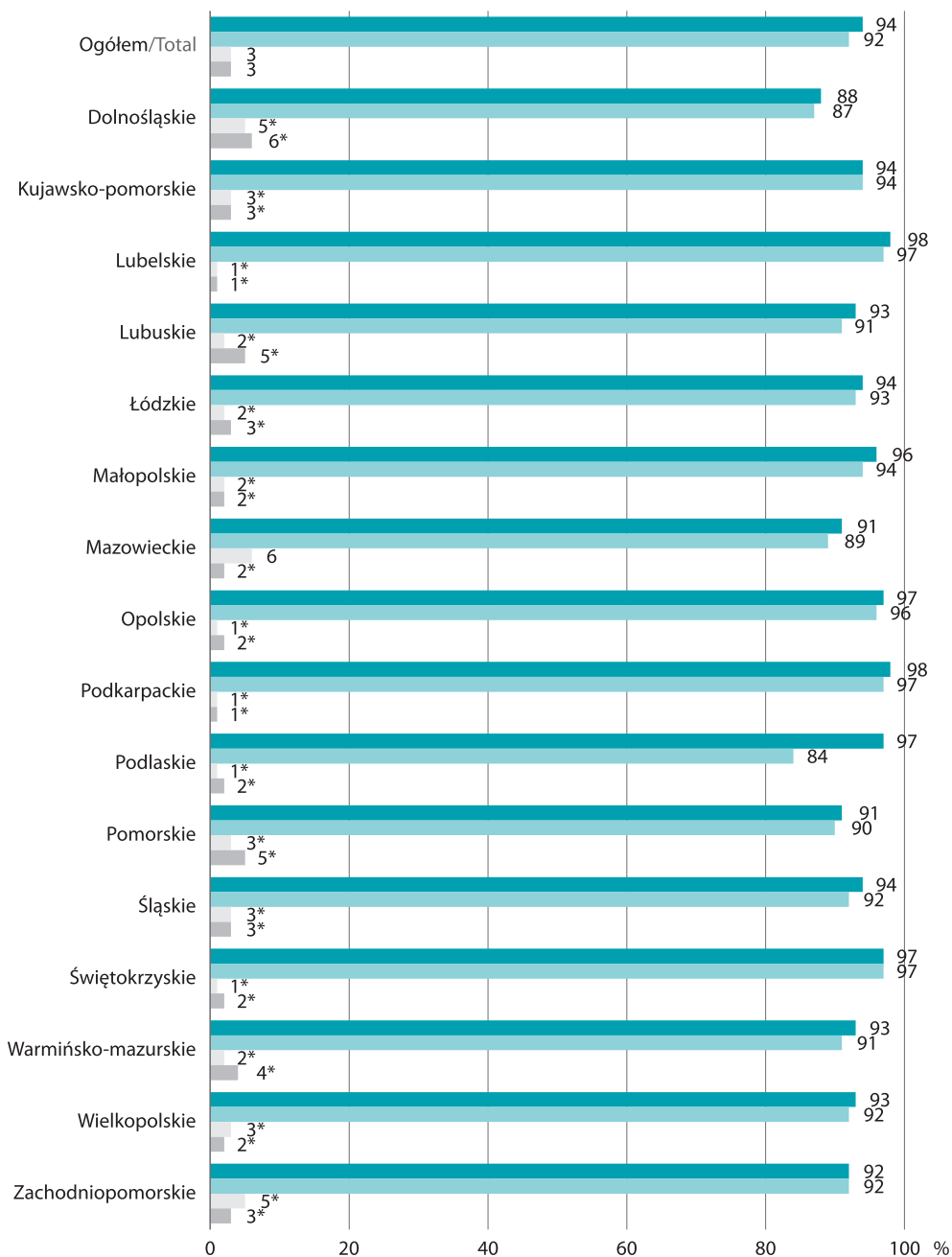
⁴ Dotyczy to szczególnie powiatów: hajnowskiego, bielskiego i siemiatyckiego, por. P. Ciecieląg, *Mapa: Powiaty według udziału ludności deklarującej przynależność do Kościołów i związków wyznaniowych innych niż Kościół rzymskokatolicki w 2011 r. według NSP 2011*. [w:] *Wyznania religijne w Polsce 2012–2014*, GUS, Warszawa 2016, s. 198.

⁵ G. Gudaszewski, *Mapka 4.3. Powiaty według udziału ludności bezwyznaniowej w 2011 roku*, [w:] *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011. Struktura narodowo-etniczna językowa i wyznaniowa ludności Polski*, GUS, Warszawa 2015, s. 101.

⁶ Por. G. Gudaszewski, *Wyznanie w ujęciu terytorialnym*, [w:] *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011. Struktura narodowo-etniczna językowa i wyznaniowa ludności Polski*, GUS, Warszawa 2015, s. 99–103.

Wykres 5.1. Przynależność do wyznania religijnego^a według województw w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 5.1. Religious affiliation^a by voivodships in 2018 (% of people aged 16 and over)

Przynależność do wyznania religijnego:

Przynależność do wyznania religijnego:

- należący do kościoła lub związku wyznaniowego
- należący do Kościoła katolickiego
- nienależący do kościoła lub związku wyznaniowego
- odmawiający odpowiedzi

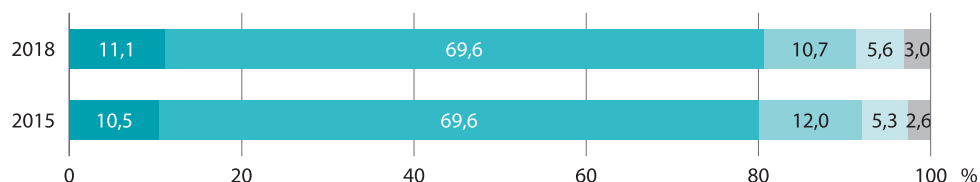
a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Do jakiego wyznania religijnego (kościół lub związku wyznaniowego) Pan/Pani należy?*
 a Based on the responses to the question: *What religious denomination (church or religious association) do you belong to?*

Często stosowanym w badaniach społecznych pytaniem wskazującym na ogólny poziom religijności jest deklaracja stosunku do wiary. Mimo, że deklaracja ta ukazuje jedynie przybliżony obraz znaczenia i roli religii w życiu człowieka, to jest ona jedną z najbardziej powszechnych miar religijności nazywaną globalnym wyznaniem wiary. Posiada ona ten walor uniwersalności, że obok autoidentyfikacji religijnej obejmuje również samoocenę religijności. Jak wykazały wyniki badania, w pierwszej połowie 2018 r. 81% mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej to osoby wierzące (w tym ok. 11% osób określiło siebie jako głęboko wierzące). Kolejną grupę tworzą osoby niezdecydowane, ale przywiązane do tradycji religijnej lub poszukujące (niecałe 11%). Osoby obojętne wobec wiary stanowią niecałe 6%, a osoby niewierzące – 3% analizowanej populacji.

Z Badania spójności społecznej wynika, że pomiędzy rokiem 2015 a 2018 nie nastąpiły istotne zmiany w globalnym wyznaniu wiary mieszkańców Polski⁷, choć wystąpił niewielki (nieco ponad 1 p. proc.) spadek odsetka osób niezdecydowanych lub poszukujących.

Wykres 5.2. Stosunek do wiary religijnej^a (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Chart 5.2. Attitude towards religious faith^a (% of people aged 16 and over)

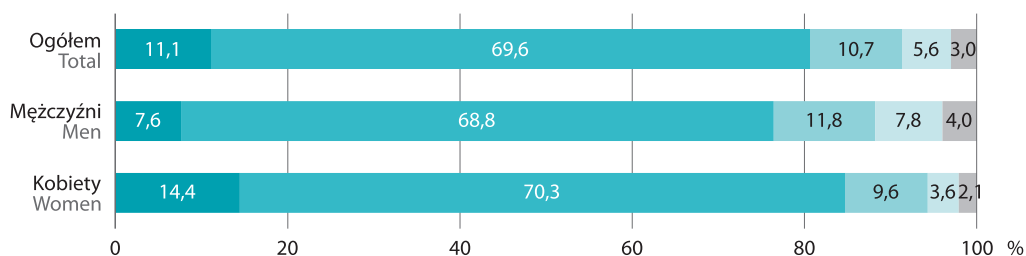

Stosunek do wiary:
Attitude towards faith:

^a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Która z wymienionych odpowiedzi najlepiej oddaje Pana/Pani stosunek do wiary?*
^a Based on the responses to the question: *Which of these answers best reflects your attitude to faith?*

Wykres 5.3. Stosunek do wiary religijnej^a według płci w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Chart 5.3. Attitude towards religious faith^a by sex in 2018 (% of people aged 16 and over)

Stosunek do wiary:
Attitude towards faith:

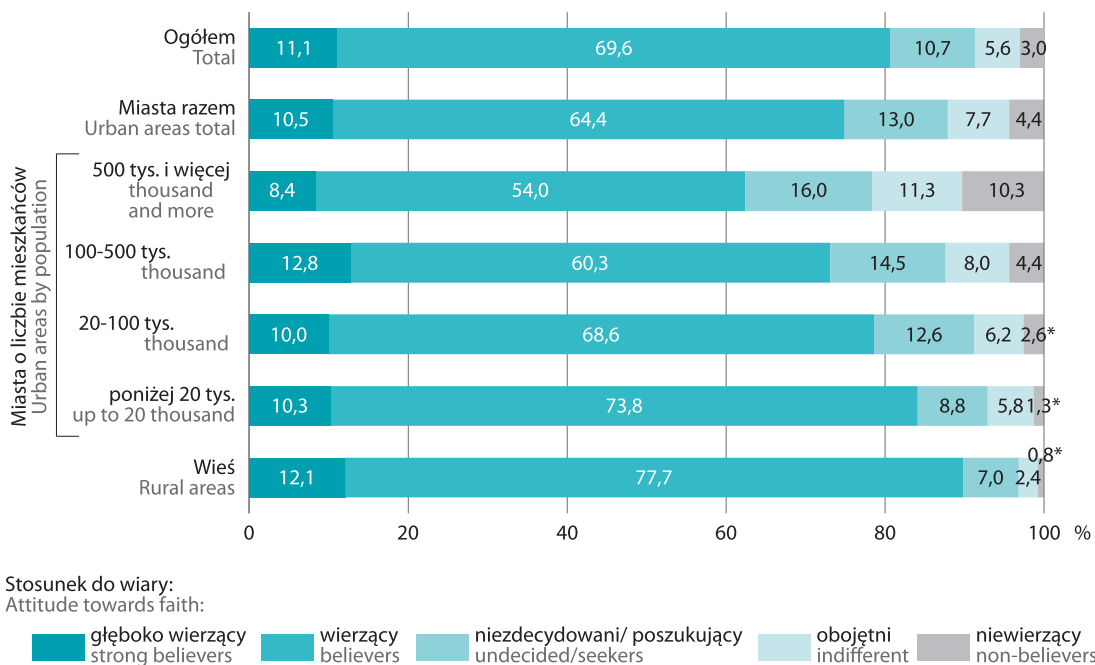
^a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Która z wymienionych odpowiedzi najlepiej oddaje Pana/Pani stosunek do wiary?*
^a Based on the responses to the question: *Which of these answers best reflects your attitude to faith?*

⁷ Główną tendencją jaką można zaobserwować zestawiając autodeklaracje wiary składane w różnych badaniach od początku lat 90-tych to kurczenie się grupy deklarującej się jako osoby wierzące (w 1991 r. – 80%), a także wzrost odsetka osób określających się jako niezdecydowani, ale przywiązani do rodzinnej tradycji, obojętni oraz niewierzący. Por. red. P. Ciecieląg, P. Łysoń, W. Sadłoń, W. Zdaniewicz, *Kościół Katolicki w Polsce 1991–2011*, Warszawa 2014, s. 167.

Stosunek do wiary mieszkańców Polski jest zróżnicowany w zależności od płci, miejsca zamieszkania i wieku. Jak wykazało badanie osoby wierzące (w tym głęboko wierzące) to relatywnie częściej kobiety (prawie 85%) niż mężczyźni (przeszło 76%). Różnica ta jest wynikiem przede wszystkim dwukrotnie wyższego odsetka głęboko wierzących odnotowanego wśród kobiet. Mężczyźni natomiast dwukrotnie częściej niż kobiety odpowiadali, że są obojętni albo niewierzący. Analiza odpowiedzi według miejsca zamieszkania wskazuje, że wierzący i głęboko wierzący to najczęściej mieszkańcy wsi (prawie 90%) i miast do 20 tys. mieszkańców (84%). Najniższy odsetek osób wierzących (odpowiedzi: wierzący i głęboko wierzący) zanotowano wśród mieszkańców dużych i średnich miast. W miastach o liczbie mieszkańców co najmniej 500 tys. odsetek ten wynosi 62%, a w średnich (liczących od 100 tys. do 500 tys. mieszkańców) – 73%. Zróżnicowania występujące w deklaracjach stosunku do wiary według miejsca zamieszkania są przede wszystkim wynikiem dużych różnic w odpowiedziach „wierzący(-a)” mieszczących się w granicach od 54% do prawie 78% (24 p. proc.). Różnice w odpowiedziach „głęboko wierzący(-ca)” były już zdecydowanie niższe i wynosiły 5 p. proc. (od 8 do 13%). W obu grupach miast (od 100 do 500 tys. i co najmniej 500 tys. mieszkańców) odnotowano także wysokie odsetki niezdecydowanych, ale przywiązanych do religijnej tradycji lub poszukujących (odpowiednio 16 i 15%) oraz obojętnych religijnie (odpowiednio 11 i 8%). Najniższy odsetek osób niewierzących zaobserwowano na wsi (niecały 1%). Rośnie on wraz wielkością miejscowości zamieszkania, wśród mieszkańców miast liczących od 100 tys. do 500 tys. wynosi już ponad 4%. Najwyższy odsetek niewierzących odnotowano w największych miastach (co najmniej 500 tys. mieszkańców) – przeszło 10%.

Wykres 5.4. Stosunek do wiary religijnej^a według klasy miejscowości zamieszkania w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

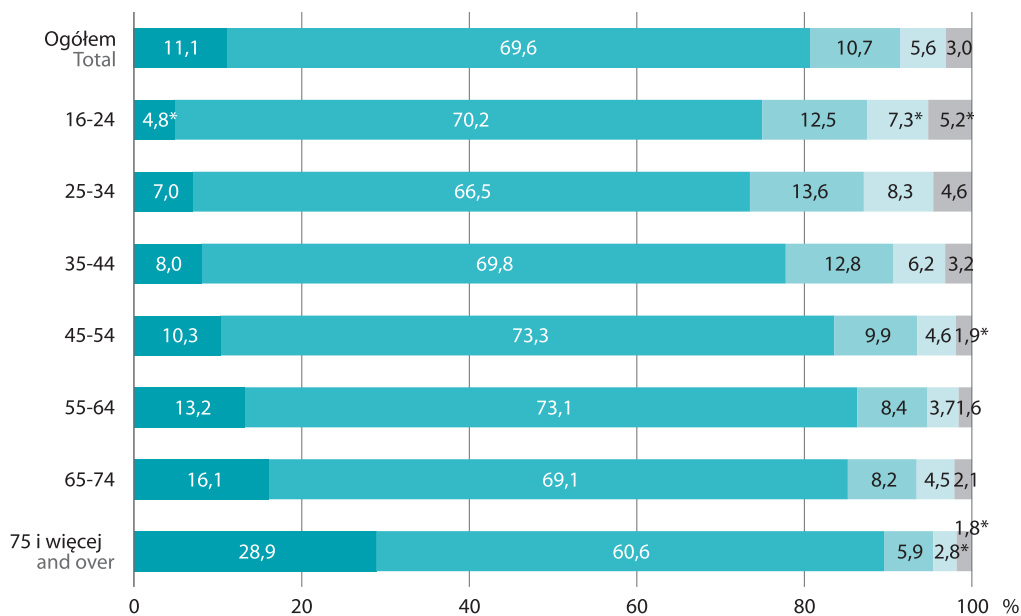
Chart 5.4. Attitude towards religious faith^a by class of place of residence in 2018 (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Która z wymienionych odpowiedzi najlepiej oddaje Pana/Pani stosunek do wiary?*
a Based on the responses to the question: *Which of these answers best reflects your attitude to faith?*

Stosunek mieszkańców Polski do wiary jest także zróżnicowany w zależności od wieku. Najniższy odsetek osób wierzących (deklaracje: głęboko wierzący i wierzący) odnotowano w grupie wieku 25–34 lata (74%) oraz 16–24 lata (75%). Te grupy wieku charakteryzują się też relatywnie najwyższymi odsetkami osób niewierzących (po ok. 5%) i obojętnych religijnie (ok. 7–8%). Osób wierzących przybywa wraz z wiekiem. Najwyższe odsetki zanotowano wśród najstarszych mieszkańców Polski (75 lat i więcej) – 90% oraz w grupie wieku 55–64 lata – 86%. Zróżnicowanie w zależności od wieku jest najbardziej widoczne w przypadku osób głęboko wierzących. W najmłodszej z analizowanych grup wieku (16–24 lata) odsetek ten wynosi niecałe 5% i jest ponad trzykrotnie niższy niż wśród osób w wieku 65–74 lata (16%) i sześciokrotnie niższy niż wśród osób w wieku 75 lat i więcej (29% głęboko wierzących).

Wykres 5.5. Stosunek do wiary religijnej^a według wieku w 2018 r. (% osób wieku 16 lat i więcej)
Chart 5.5. Attitude towards religious faith^a by age in 2018 (% of people aged 16 and over)

Stosunek do wiary:
Attitude towards faith:

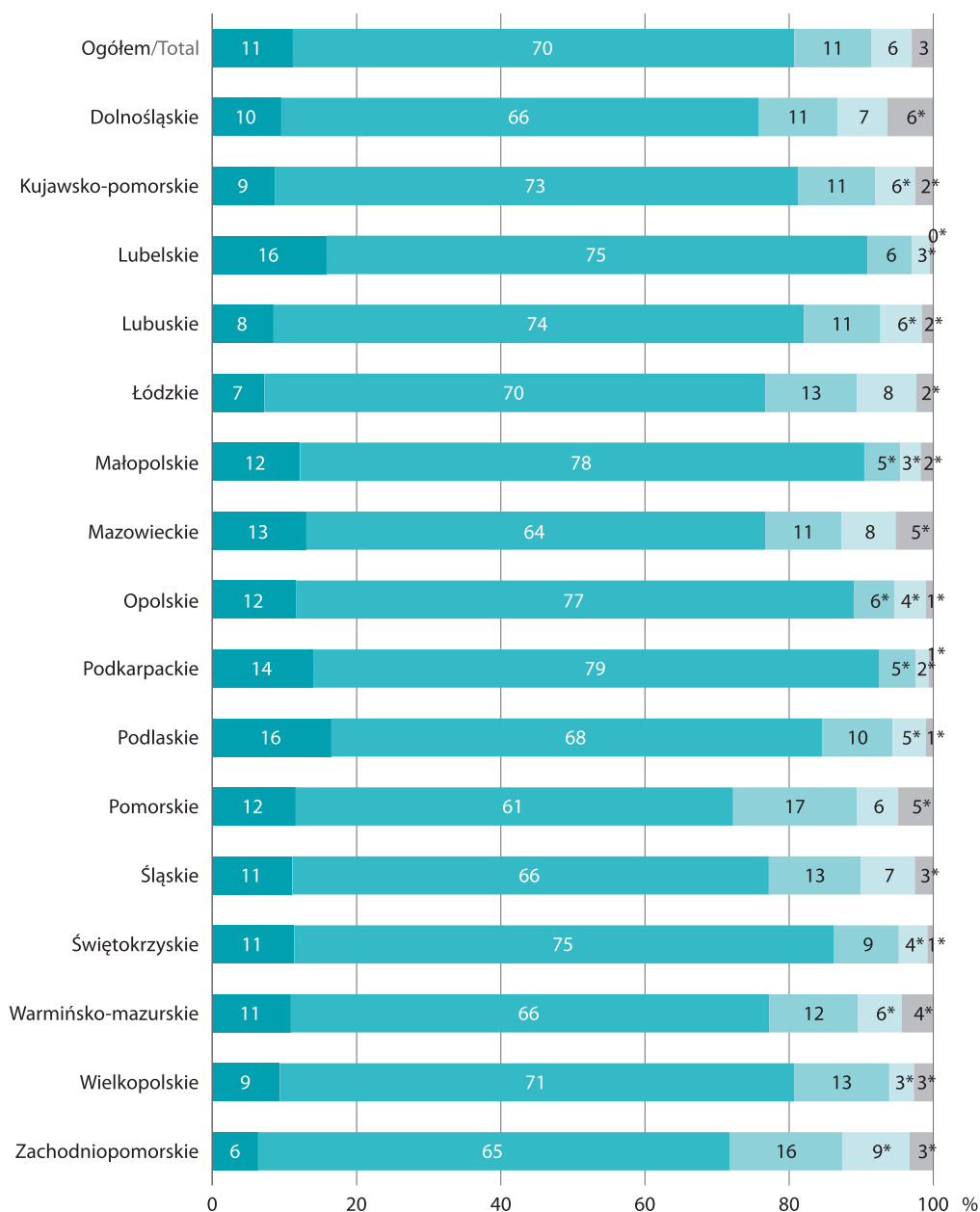

^a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Która z wymienionych odpowiedzi najlepiej oddaje Pana/Pani stosunek do wiary?*
^a Based on the responses to the question: *Which of these answers best reflects your attitude to faith?*

Odpowiedzi obrazujące stosunek mieszkańców Polski do wiary religijnej w ujęciu terytorialnym wykazują duże zróżnicowanie regionalne. Najwyższe odsetki osób wierzących i głęboko wierzących łącznie odnotowano w trzech południowo-wschodnich województwach: małopolskim 90%, lubelskim 91% oraz w podkarpackim 93%. W sześciu województwach odsetek osób wierzących (deklaracje: wierzący i głęboko wierzący) mieści się w przedziale 80–90%, zaś w siedmiu nie przekracza 80%. Najniższe odsetki odnotowano w województwach znajdujących się na północnym zachodzie Polski – zachodniopomorskim i pomorskim (po ok. 72%). Odsetek mieszkańców Polski, którzy określili swój stosunek do wiary jako niezdecydowani, ale przywiązani do tradycji religijnej albo poszukujący, kształtuje się na poziomie od 5 do 17%. Najniższe wartości zanotowano w województwie małopolskim i podkarpackim (po 5%), najwyższe zaś w pomorskim (17%) i zachodniopomorskim (16%). Osób obojętnych religijnie najwięcej zadeklarowało się w województwach: zachodniopomorskim (9%) oraz łódzkim i mazowieckim (po 8%), najmniej zaś w podkarpackim (2%) oraz lubelskim, małopolskim i wielkopolskim (po 3%). Największy od-

setek niewierzących odnotowano w województwach z dużymi ośrodkami miejskimi: dolnośląskim (6%) oraz mazowieckim i pomorskim (po 5%), najmniejszy zaś w lubelskim (poniżej 0,5%) oraz w opolskim, podkarpackim, podlaskim i świętokrzyskim (po 1%).

Wykres 5.6. Stosunek do wiary religijnej^a według województw w 2018 r. (% osób wieku 16 lat i więcej)
Chart 5.6. Attitude towards religious faith^a by voivodship in 2018 (% of people aged 16 and over)

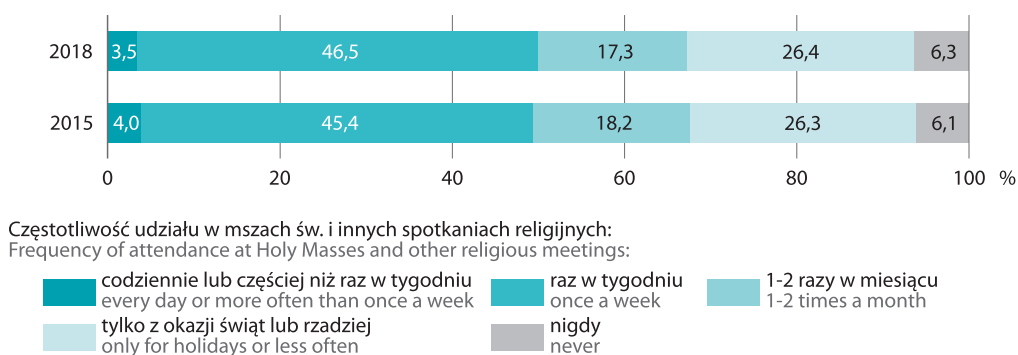
Stosunek do wiary:
Attitude towards faith:

^a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Która z wymienionych odpowiedzi najlepiej oddaje Pana/Pani stosunek do wiary?*
^a Based on the responses to the question: *Which of these answers best reflects your attitude to faith?*

Ważnym przejawem zinstytucjonalizowanego wymiaru religijności stanowiącym też kryterium przynależności do kościoła jest udział we wspólnotowych praktykach religijnych, takich jak msze św., nabożeństwa czy spotkania religijne. Pytanie o udział zwraca uwagę przede wszystkim na aspekt ilościowy wskazując na częstotliwość uczestniczenia w praktykach religijnych wyłączając sytuacje okazjonalne (np. udział w mszy św. przy okazji ślubu, pogrzebu). Ze złożonych deklaracji wynika, że połowa mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej uczestniczy w nich co najmniej raz w tygodniu, w tym niecałe 4% „chodzi do kościoła” codziennie lub częściej niż raz w tygodniu. Nieco powyżej 17% uczestniczy w zbiorowych praktykach religijnych 1–2 razy w miesiącu, ok. 26% – jedynie z okazji świąt, zaś ok. 6% stwierdziło, że jeszcze rzadziej. Niewiele ponad 6%, w ogóle nie uczestniczy w tego typu praktykach religijnych. Poziom uczestnictwa w zbiorowych praktykach religijnych w zestawieniu z danymi za 2015 r. wydaje się stabilny, nie odnotowano bowiem znaczących różnic w odpowiedziach udzielonych na ten temat.

Wykres 5.7. Uczestnictwo w mszach św. i innych spotkaniach religijnych^a (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Chart 5.7. Attendance at Holy Masses and other religious meetings^a (% of people aged 16 and over)

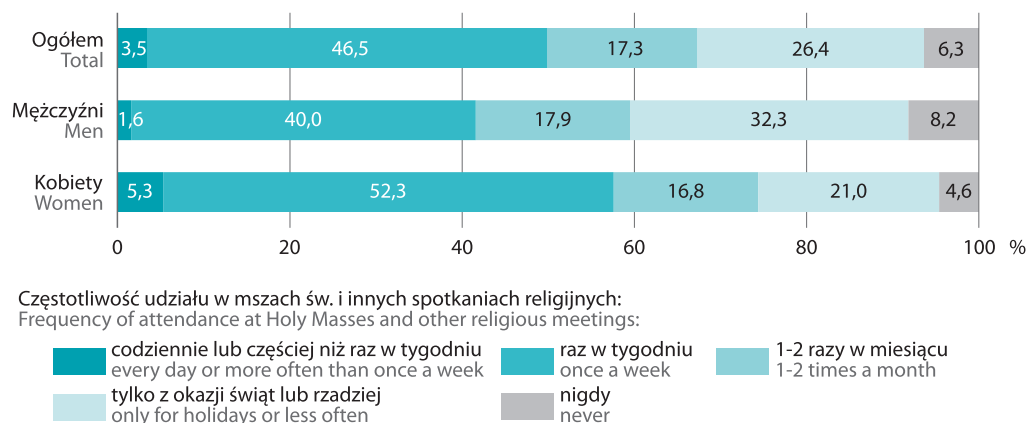
^a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Poza sytuacjami szczególnymi (śluby, pogrzeby itp.), jak często mniej więcej bierze Pan/Pani udział w mszach, nabożeństwach lub spotkaniach religijnych?*

^a Based on the responses to the question: *Except in special situations (weddings, funerals, etc.), how often do you usually participate in Holy Masses, religious services or meetings?*

Poziom uczestnictwa w wymienionych praktykach jest zróżnicowany zarówno pod względem płci, jak również wieku i miejsca zamieszkania. W mszach św., nabożeństwach lub spotkaniach religijnych w 2018 r. uczestniczyło co najmniej raz w tygodniu prawie 58% kobiet i niespełna 42% mężczyzn. Jak wskazują wyniki badania mężczyźni „chodzą do kościoła” ze zdecydowanie mniejszą częstotliwością niż kobiety. Odsetek osób, które uczestniczą w mszach św. lub nabożeństwach częściej niż raz w tygodniu wśród kobiet wynosi trochę ponad 5% zaś wśród mężczyzn jest przeszło trzy razy niższy (niecałe 2%). Także mniej mężczyzn (o 12 p. proc.) „chodzi do kościoła” raz w tygodniu. Wyższy odsetek mężczyzn niż kobiet (o 11 p. proc.) chodzi na msze św. czy nabożeństwa tylko z okazji świąt lub jeszcze rzadziej. Wśród mężczyzn odnotowano także większy udział tych, którzy nigdy nie uczestniczą w tego typu zbiorowych praktykach religijnych (8% – mężczyźni, 5% – kobiety).

Wykres 5.8. Uczestnictwo w mszach św. i innych spotkaniach religijnych^a według płci w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 5.8. Attendance at Holy Masses and other religious meetings^a by sex in 2018 (% of people aged 16 and over)

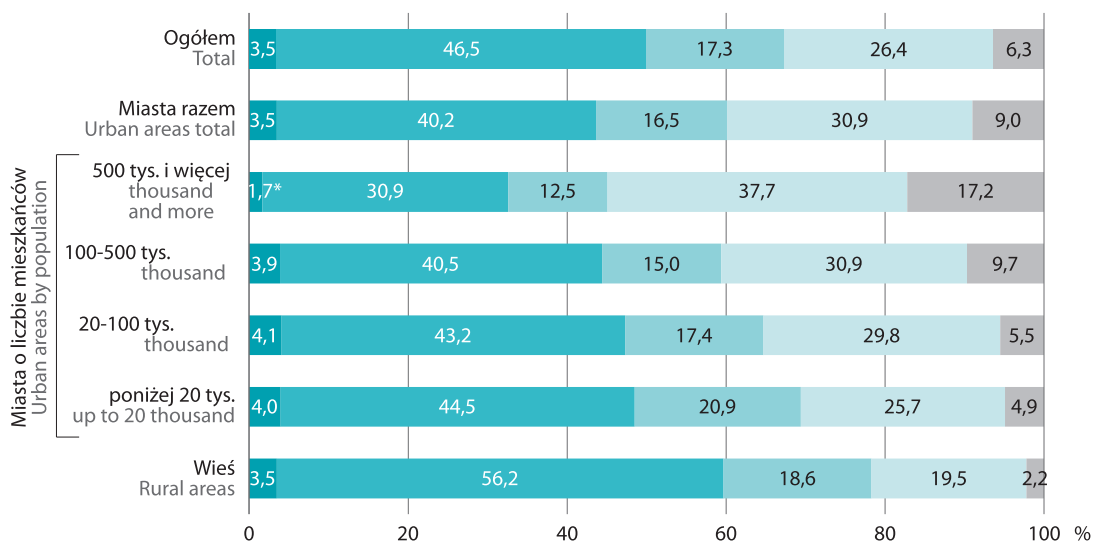

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Poza sytuacjami szczególnymi (śluby, pogrzeby itp.), jak często mniej więcej bierze Pan/Pani udział w mszach, nabożeństwach lub spotkaniach religijnych?*
a Based on the responses to the question: *Except in special situations (weddings, funerals, etc.), how often do you usually participate in Holy Masses, religious services or meetings?*

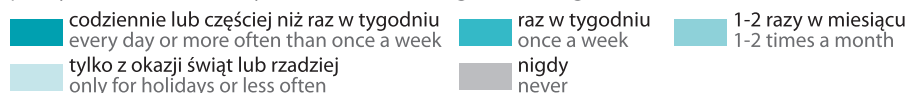
Duże zróżnicowanie w wypełnianiu takich praktyk religijnych jak msze św., nabożeństwa czy spotkania religijne można zaobserwować w zależności od miejsca zamieszkania. Większą intensywność uczestniczenia w praktykach religijnych odnotowano na wsi niż w miastach. Najwyższy odsetek praktykujących co najmniej raz w tygodniu, zanotowano wśród mieszkańców wsi (prawie 60%). Spada on wraz z wielkością miejscowości, w małych miastach (do 20 tys. mieszkańców) jest o 11 p. proc. niższy niż na wsi i wynosi niecałe 49%. Najniższy zaś poziom (niespełna 33%) osiągnął wśród mieszkańców największych miast (500 tys. i więcej mieszkańców) i w stosunku do tego odnotowanego na wsi jest to różnica prawie dwukrotna. Wraz z wielkością miejscowości zamieszkania rośnie natomiast odsetek osób praktykujących tylko z okazji świąt lub rzadziej (z niespełna 20% na wsi do prawie 38% w największych miastach) oraz niepraktykujących w ogóle (od 2% do powyżej 17%). W stosunku do mieszkańców wsi jest to w pierwszym przypadku różnica o 18 p. proc. (różnica prawie dwukrotna), zaś w drugim o 15 p. proc. (różnica prawie ośmiokrotna).

Wykres 5.9. Uczestnictwo w mszach św. i innych spotkaniach religijnych^a według klasy miejscowości zamieszkania w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 5.9. Attendance at Holy Masses and other religious meetings^a by class of place of residence in 2018 (% of people aged 16 and over)

Częstotliwość udziału w mszach św. i innych spotkaniach religijnych:
Frequency of attendance at Holy Masses and other religious meetings:

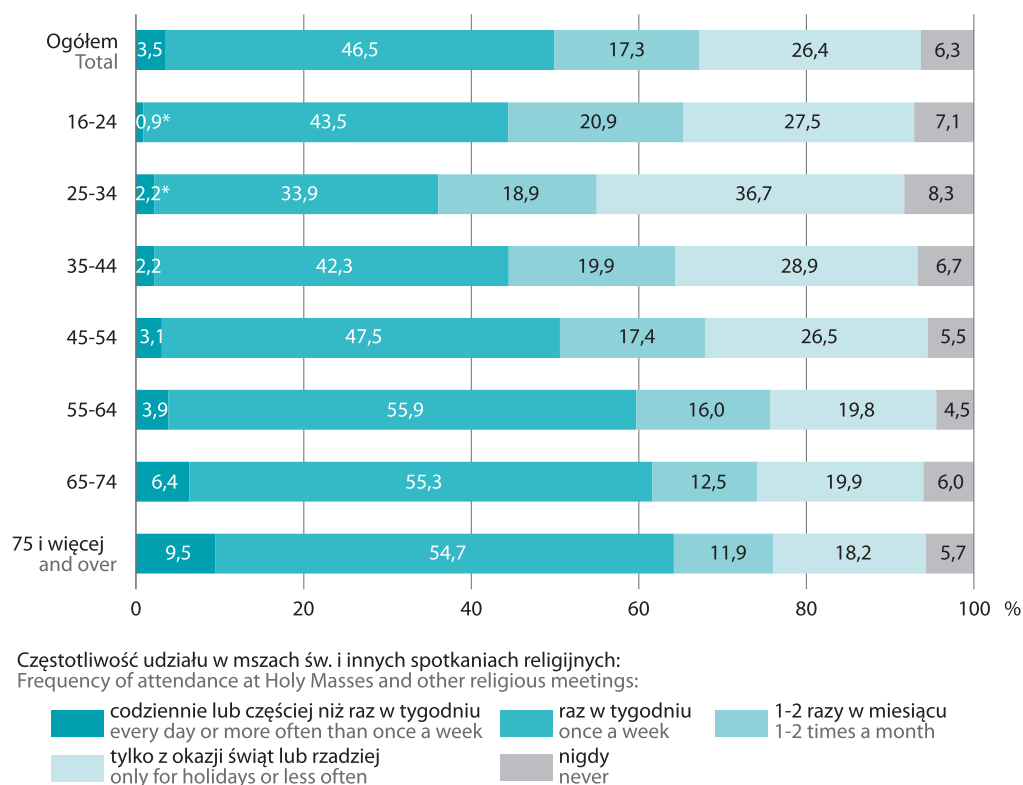
a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Poza sytuacjami szczególnymi (śluby, pogrzeby itp.), jak często mniej więcej bierze Pan/Pani udział w mszach, nabożeństwach lub spotkaniach religijnych?*

a Based on the responses to the question: *Except in special situations (weddings, funerals, etc.), how often do you usually participate in Holy Masses, religious services or meetings?*

Wiek bardzo wyraźnie różnicuje poziom uczestnictwa w praktykach religijnych. Najbardziej uczestniczą w nich osoby w wieku 25–34 lata. W grupie tej odnotowano najniższy odsetek osób często praktykujących (tzn. raz w tygodniu lub częściej) – 36% oraz najwyższe odsetki osób praktykujących „tylko z okazji świąt lub rzadziej” (niecałe 37%) albo w ogóle niepraktykujących – przeszło 8%. W młodszej grupie wieku (16–24 lata) odsetek uczestniczących raz w tygodniu lub częściej jest wyższy o 8 p. proc. i wynosi ok. 44%, w grupie tej odnotowano także relatywnie wysoki odsetek osób praktykujących 1–2 razy w miesiącu – 21%. W grupach powyżej 34 roku życia wraz z wiekiem rośnie odsetek osób uczestniczących w mszach i nabożeństwach co najmniej raz w tygodniu. Wśród osób w wieku 35–44 lata odsetek ten wynosi prawie 45%. Wysoka częstotliwość praktyk utrzymuje się wśród osób po 55 roku życia (ok. 60%), najwyższą (64%) odnotowano wśród osób mających 75 lat i więcej. Odsetek osób praktykujących najczęściej (codziennie lub częściej niż raz w tygodniu) rośnie sukcesywnie wraz z wiekiem. Wśród najmłodszych (16–24 lata) wynosi niecały 1%, a w kolejnych czterech grupach wieku (do 64 roku życia) odsetek ten rośnie powoli do niecałych 4%. W dwóch najstarszych grupach wieku (65 lat i więcej) odsetek osób uczestniczących w mszach, nabożeństwach częściej niż raz w tygodniu jest już zdecydowanie wyższy. Wśród najstarszych mieszkańców Polski (w wieku 75 lat i więcej) odsetek ten wynosi prawie 10%. Wskaźnik ten jest przeszło dziesięciokrotnie wyższy niż wśród osób najmłodszych (16–24 lata).

Wykres 5.10. Uczestnictwo w mszach św. i innych spotkaniach religijnych^a według wieku w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 5.10. Attendance at Holy Masses and other religious meetings^a by age in 2018 (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Poza sytuacjami szczególnymi (śluby, pogrzeby itp.), jak często mniej więcej bierze Pan/Pani udział w mszach, nabożeństwach lub spotkaniach religijnych?*

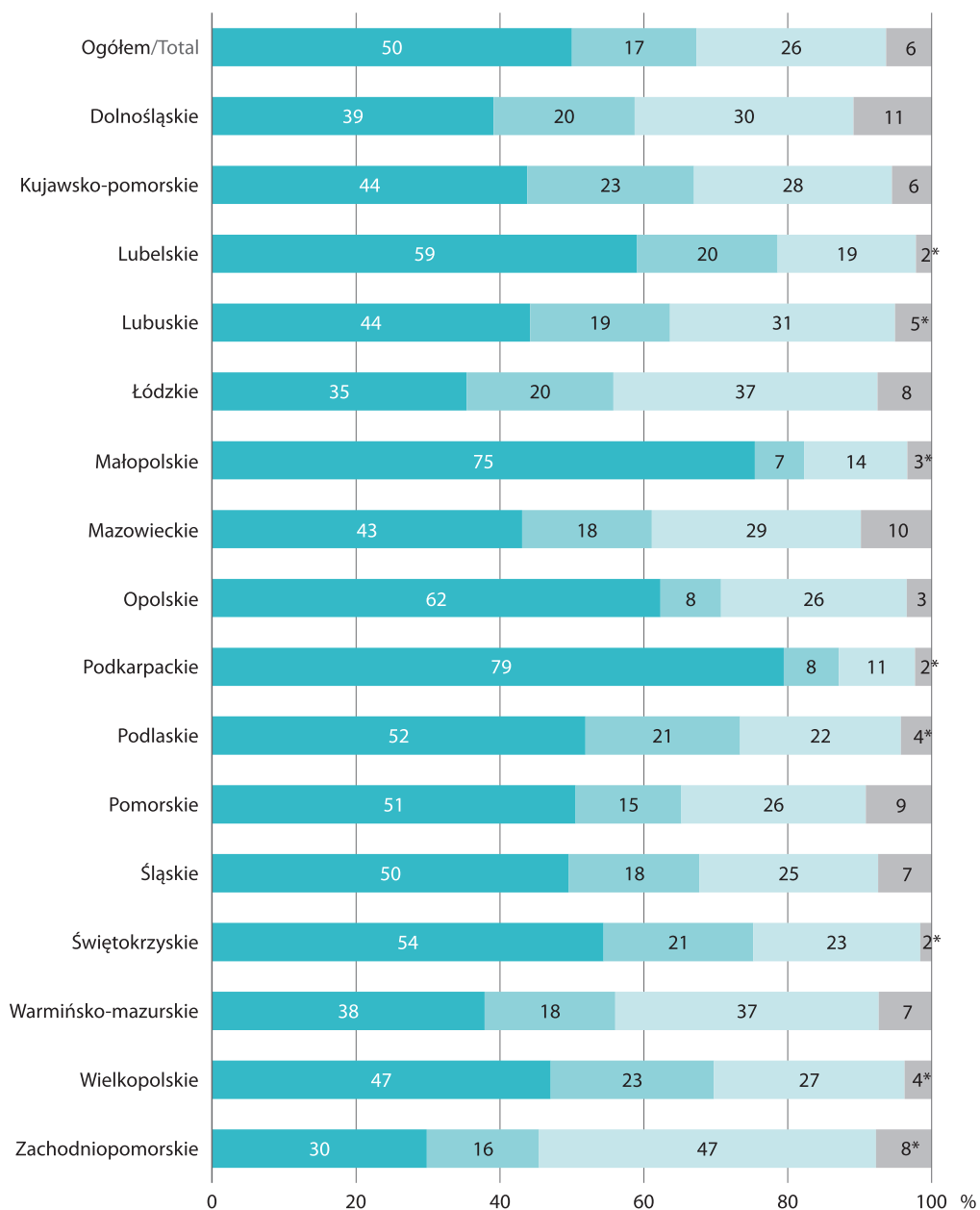
a Based on the responses to the question: *Except in special situations (weddings, funerals, etc.), how often do you usually participate in Holy Masses, religious services or meetings?*

Poziom uczestnictwa w praktykach religijnych jest mocno zróżnicowany regionalnie. Z największą częstotliwością (raz w tygodniu lub częściej) w mszach św., nabożeństwach najczęściej uczestniczą mieszkańcy Polski południowo-wschodniej. Na czoło wysuwają się tu województwa: podkarpackie (79%) i małopolskie (75%) oraz opolskie (62%) i lubelskie (59%). Najrzadziej zaś z taką częstotliwością w praktykach uczestniczą mieszkańcy Polski zachodniej i centralnej. Najniższy odsetek często praktykujących (raz w tygodniu lub częściej) odnotowano w województwach: zachodniopomorskim (30%), łódzkim (35%), warmińsko-mazurskim (38%) i dolnośląskim (39%). Województwa te charakteryzują się wysokimi odsetkami osób uczestniczących w praktykach religijnych tylko z okazji świąt lub rzadziej. Z taką częstotliwością uczestniczy w nich 47% mieszkańców województwa zachodniopomorskiego i 37% łódzkiego. Odsetek osób nigdy nieuczestniczących w zbiorowych praktykach religijnych jest najwyższy (powyżej 8%) w województwach: dolnośląskim, mazowieckim i pomorskim. Najniższy zaś (poniżej 3%) w województwach: podkarpackim, lubelskim i świętokrzyskim.

Wykres 5.11. Uczestnictwo w mszach św. i innych spotkaniach religijnych^a według województw w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 5.11. Attendance at Holy Masses and other religious meetings^a by voivodships in 2018 (% of people aged 16 and over)

Częstotliwość udziału w mszach św. i innych spotkaniach religijnych:
Frequency of attendance at Holy Masses and other religious meetings:

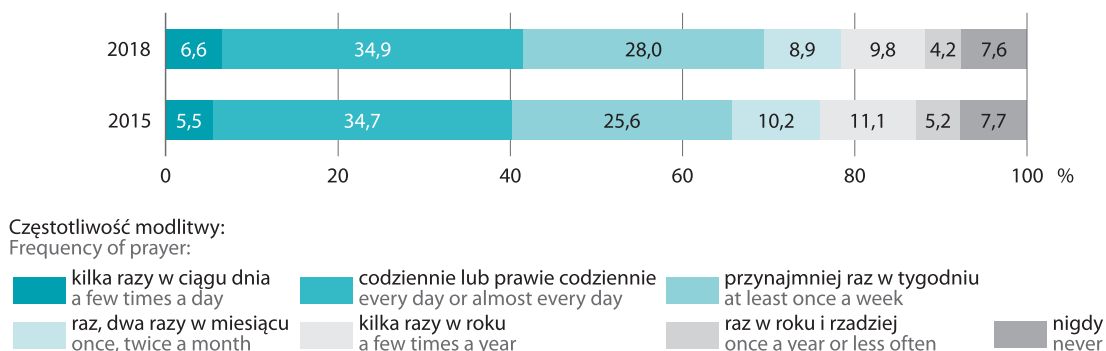

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Poza sytuacjami szczególnymi (śluby, pogrzeby itp.), jak często mniej więcej bierze Pan/Pani udział w mszach, nabożeństwach lub spotkaniach religijnych?*

a Based on the responses to the question: *Except in special situations (weddings, funerals, etc.), how often do you usually participate in Holy Masses, religious services or meetings?*

Jednym z wymiarów religijności prywatnej jest modlitwa. Modlitwa obecna jest praktycznie w każdej religii, a dla chrześcijanina stanowi wyraz osobistego kontaktu człowieka z Bogiem. Osoba wierząca może modlić się zarówno podczas uczestnictwa w rytuale (np. na mszy św., nabożeństwie czy wspólnotowym spotkaniu modlitewnym), jak i w samotności lub z rodziną odmawiając np. codzienny pacierz. Modlitwa może mieć zarówno charakter zbiorowy, jak i indywidualny.

Wykres 5.12. Częstotliwość modlitwy^a (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Chart 5.12. Frequency of prayer^a (% of people aged 16 and over)

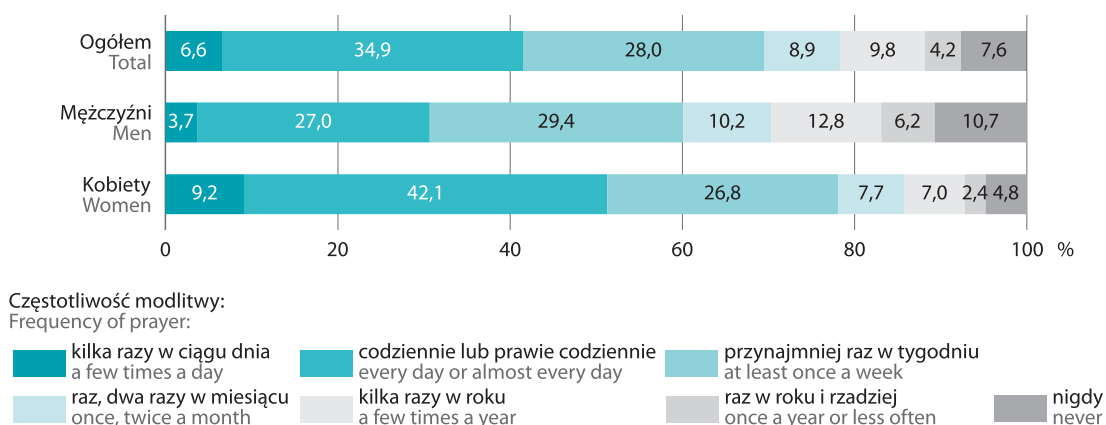
Częstotliwość modlitwy:
Frequency of prayer:

^a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Jak często się Pan/Pani modli?*
^a Based on the responses to the question: *How often do you pray?*

Jak wskazują wyniki badania, modlitwa jest często stosowaną przez mieszkańców Polski formą praktyk religijnych. Prawie 42% mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej modli się prawie codziennie lub częściej (np. kilka razy w ciągu dnia), a 28% – raz w tygodniu. Rzadziej (1–2 razy w miesiącu) modli się niespełna 9% osób, a kilka razy w roku – ok. 10%. Przeszło 4% osób modli się bardzo okazjonalnie (raz w roku lub rzadziej), a niespełna 8% nie modli się wcale. Dane za 2018 r. wskazują, że w stosunku do roku 2015 zanotowano nieznaczny wzrost częstotliwości modlitwy. Zmiany przełożyły się na niewielkie zwiększenie się odsetka osób modlących się często, tj. kilka razy w ciągu dnia (o 1 p. proc.) i raz w tygodniu (o 2 p. proc.) oraz nieznaczne spadki (po ok. 1 p. proc.) odsetka osób modlących się rzadko (raz, dwa razy w miesiącu lub rzadziej).

Wykres 5.13. Częstotliwość modlitwy^a według płci w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Chart 5.13. Frequency of prayer^a by sex in 2018 (% of people aged 16 and over)

Częstotliwość modlitwy:
Frequency of prayer:

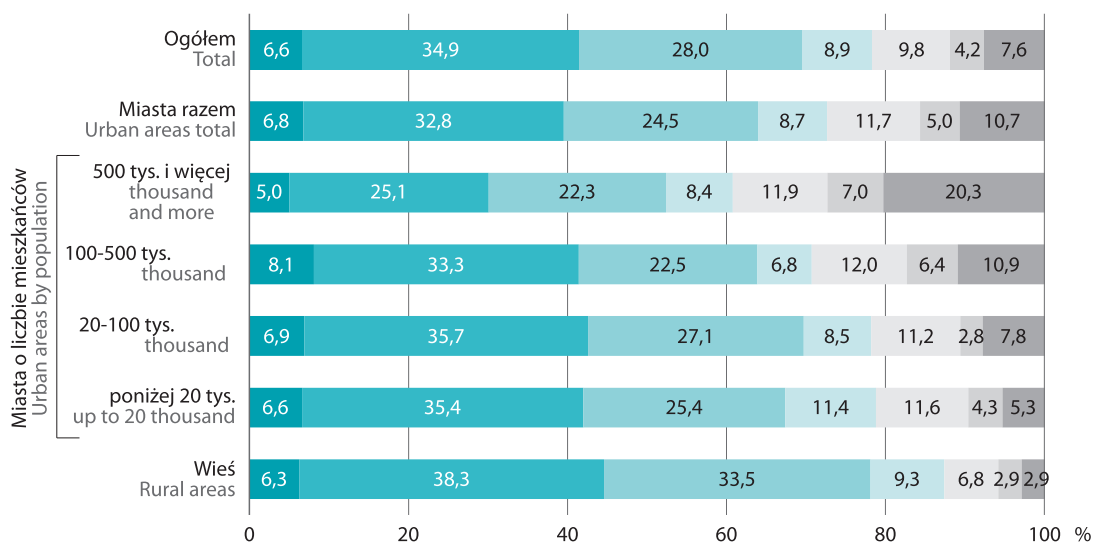

^a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Jak często się Pan/Pani modli?*
^a Based on the responses to the question: *How often do you pray?*

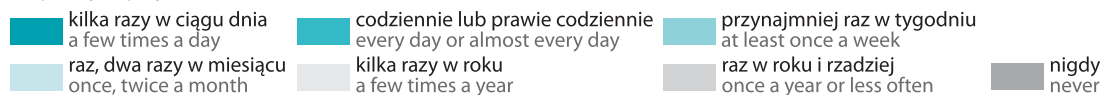
Częstotliwość modlitwy jest silnie związana – podobnie jak autodeklaracja wiary i uczestnictwo w praktykach religijnych – z takimi charakterystykami jak analizowane już: płeć, wiek oraz miejsce zamieszkania. Kobiety modlą się znacznie częściej niż mężczyźni. Około 51% kobiet modli się prawie codziennie lub częściej (w tym przeszło 9% kilka razy w ciągu dnia). Analogiczny wskaźnik dla mężczyzn wynosi ok. 31% (w tym niecałe 4% – modli się kilka razy w ciągu dnia). Większy odsetek mężczyzn niż kobiet modli się z mniejszą częstotliwością: przynajmniej raz w tygodniu (ok. 29%) i okazjonalnie (kilka razy w roku – 13%, raz w roku i rzadziej – 6%). Odsetek niemodlących się mężczyzn wynosi 11%, wśród kobiet jest on przeszło dwukrotnie niższy (5%).

Wykres 5.14. Częstotliwość modlitwy^a według klasy miejscowości zamieszkania w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 5.14. Frequency of prayer^a by class of place of residence in 2018 (% of people aged 16 and over)

Częstotliwość modlitwy:
Frequency of prayer:

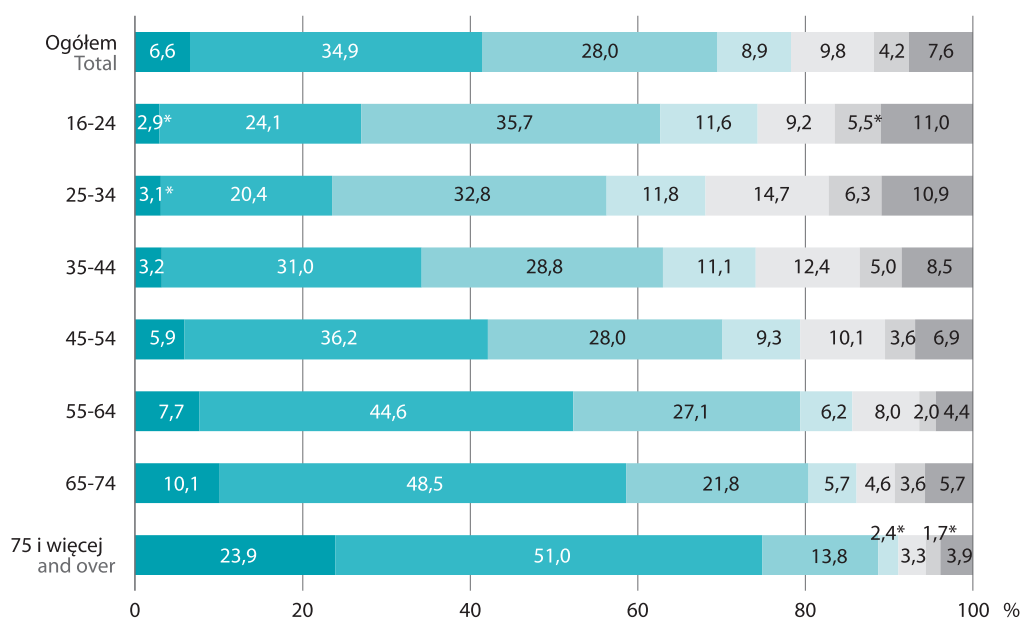
a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Jak często się Pan/Pani modli?*
a Based on the responses to the question: *How often do you pray?*

Częstotliwość modlitwy mieszkańców Polski jest zróżnicowana w zależności od miejsca zamieszkania. Jest to szczególnie widoczne przy analizie zsumowanych wyników. Odsetek osób, które modlą się raz w tygodniu lub częściej⁸ jest zdecydowanie najwyższy na wsi i wynosi 78%. Odsetek ten spada wraz z wielkością miejsca zamieszkania, wśród mieszkańców miast liczących od 100 do 500 tys. mieszkańców wynosi 64%, a wśród mieszkańców największych miast nieznacznie przekracza połowę (52%). Jednak analizując jedynie deklaracje świadczące o częstej modlitwie (dwie kategorie odpowiedzi, tzn.: codziennie lub prawie codziennie oraz kilka razy w ciągu dnia) różnice pomiędzy wsią a małymi i średnimi miastami wydają się zacierać, wartość tego wskaźnika mieści się bowiem w granicach 45–41%. W ten schemat nie wpisują się jedynie mieszkańcy największych miast, wśród których modlący się prawie codziennie lub częściej stanowią zaledwie 30% populacji. Odnotowano tam natomiast najwyższy odsetek osób (20%), które nigdy się nie modlą. Odsetek osób niemodlących się sukcesywnie spada – wraz z wielkością klasy miejscowości zamieszkania – do poziomu 3%, który odnotowano na wsi.

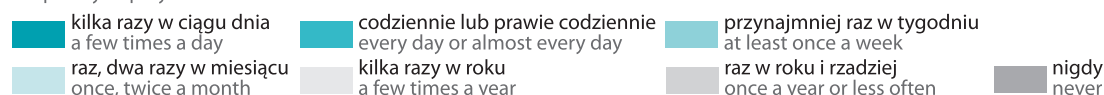
⁸ Uwzględniono tu łącznie trzy odpowiedzi: *kilka razy w ciągu dnia, codziennie lub prawie codziennie oraz przynajmniej raz w tygodniu.*

Bardzo duży wpływ na częstotliwość modlitwy ma wiek. Najbardziej modlącą się grupą są osoby w wieku 25–34 lata. Prawie codziennie lub częściej modli się niecałe 24% osób w tym wieku, a raz w tygodniu 33%. Nieznacznie częściej modlą się osoby młodsze (w wieku 16–24 lata), wśród których odnotowano 27% modlących się codziennie, prawie codziennie lub częściej. Po 34 roku życia częstotliwość modlitwy rośnie wraz z wiekiem. Szczególnie mocno zaznacza się to w przypadku częstej modlitwy (tzn. prawie codziennie lub kilka razy w ciągu dnia). W 2018 r. prawie codziennie lub częściej modliło się 34% osób wieku 35–44 lata, ok. 59% osób w wieku 65–74 lata oraz 75% osób w najstarszej grupie wieku – tj. 75 lat i więcej. Odrotna tendencja widoczna jest w przypadku modlitwy okazjonalnej (kilka razy w roku lub rzadziej) – najwyższy odsetek odnotowano w grupie 25–34 lata (21%). Z wiekiem odsetek osób rzadko modlących się spada do 5% wśród najstarszych mieszkańców Polski. Jednocześnie wśród osób najstarszych odnotowano najniższy odsetek osób nigdy niemodlących się. Wynosi on niespełna 4% i jest prawie trzykrotnie niższy niż wśród osób w wieku poniżej 35 lat (11%).

Wykres 5.15. Częstotliwość modlitwy^a według wieku w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Chart 5.15. Frequency of prayer^a by age in 2018 (% of people aged 16 and over)

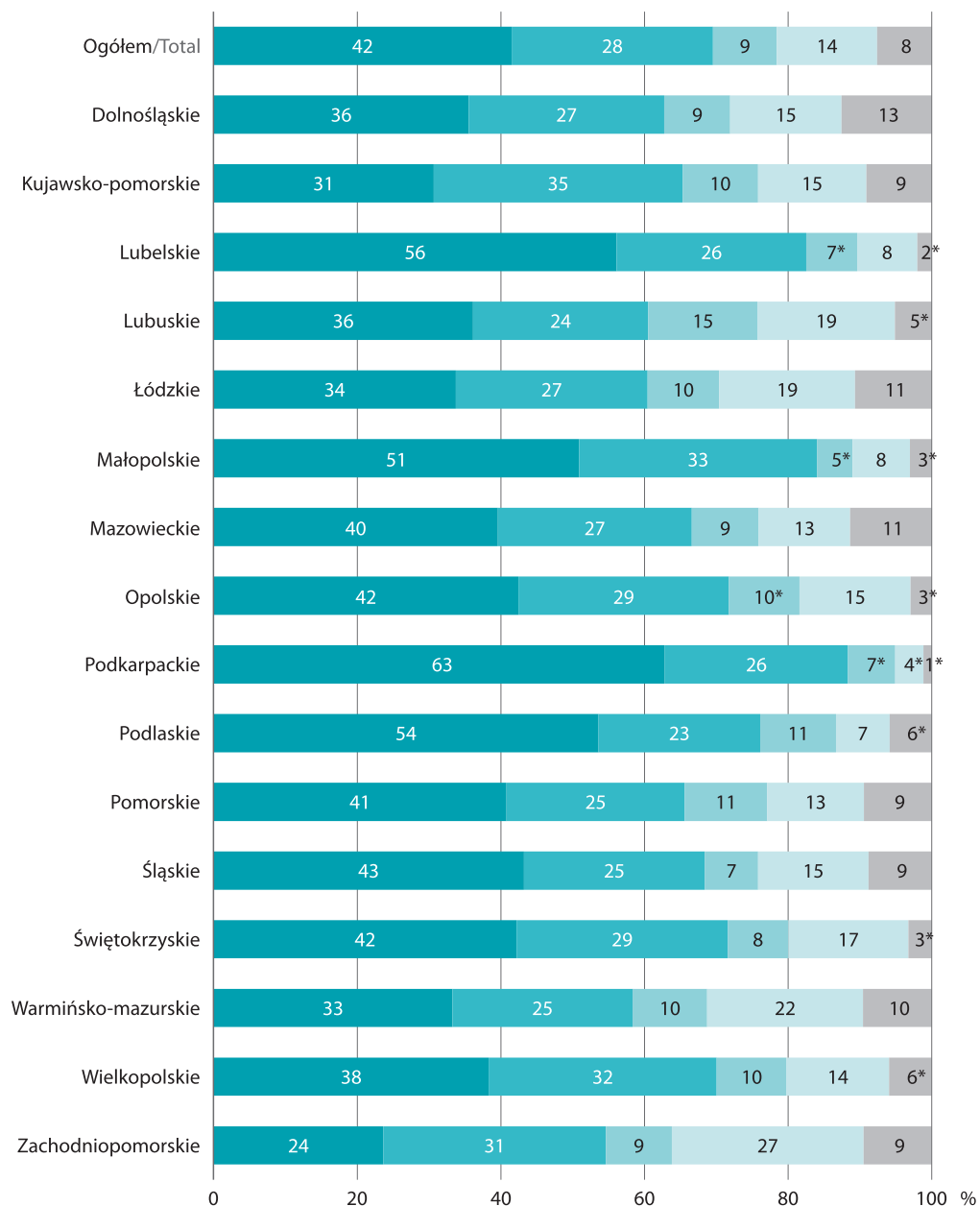
Częstotliwość modlitwy:
Frequency of prayer:

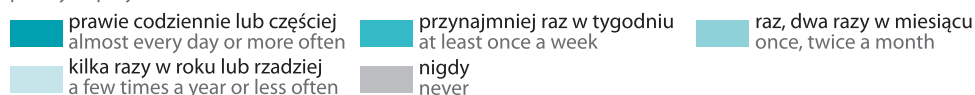
a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Jak często się Pan/Pani modli?*
a Based on the responses to the question: *How often do you pray?*

W ujęciu wojewódzkim najwyższy odsetek modlących prawie codziennie lub częściej odnotowano w podkarpackim (63%) oraz lubelskim (56%) i podlaskim (54%). Wysoki odsetek – powyżej średniej wartości dla Polski wynoszącej 42% – zanotowano także w województwie małopolskim (51%). Wartości poniżej średniej odnotowano w 9 województwach, a najniższy odsetek osób modlących się prawie codziennie lub częściej wystąpił w zachodniopomorskim (24%). Podobnie jak w przypadku uczestnictwa w zbiorowych praktykach religijnych także w tym przypadku duży wpływ na częstotliwość modlitwy mają duże ośrodki miejskie, w których odnotowuje się niższe wskaźniki religijności. Najwyższe odsetki osób (10% lub więcej), które nigdy się nie modlą występują w województwach: dolnośląskim, mazowieckim, łódzkim i warmińsko-mazurskim. Najniższe zaś (1–2%) w podkarpackim i lubelskim.

Wykres 5.16. Częstotliwość modlitwy^a według województw w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Chart 5.16. Frequency of prayer^a by voivodships in 2018 (% of people aged 16 and over)

Częstotliwość modlitwy:
 Frequency of prayer:

^a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Jak często się Pan/Pani modli?*
^a Based on the responses to the question: *How often do you pray?*

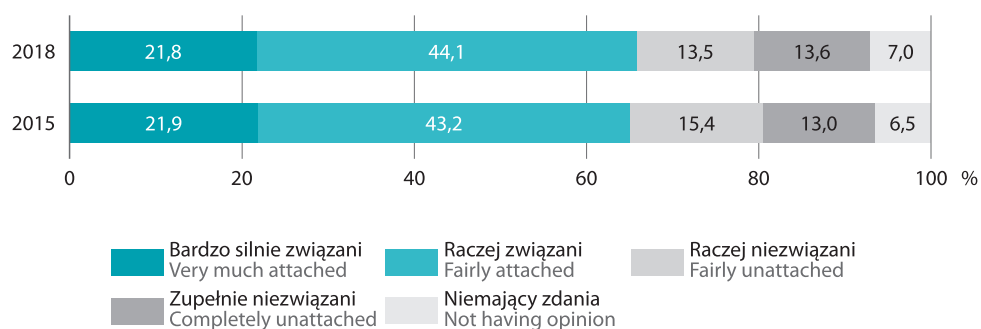
5.2. Poczucie związku z parafią

5.2. Attachment to the parish

Subiektywne poczucie związku z parafią, zborem, kościołem lokalnym lub własną wspólnotą religijną stanowi ważne uzupełnienie obrazu religijności i znaczenia instytucji wyznaniowych w życiu mieszkańców Polski. Miara ta odnosi się nie tylko do aspektu religijnego, ale także instytucjonalno-wspólnotowego. Parafie, kościoły lokalne poza funkcją typowo religijną odgrywają często także ważne role w społecznościach lokalnych pełniąc niekiedy funkcje kulturalne, pomocowe czy integrujące nie tylko miejscową społeczność, ale także społeczność wiernych rozproszonych – żyjących w diasporze, tak jak ma to miejsce w przypadku niektórych Kościołów protestanckich czy Kościoła greckokatolickiego.

Wykres 5.17. Poczucie związku z parafią, własną wspólnotą religijną^a (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 5.17. Attachment to the parish, own religious community^a (% of people aged 16 and over)

^a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Czy i na ile silnie czuje się Pan/Pani związany(-na) z parafią, zborem, kościołem lokalnym, własną wspólnotą religijną?*

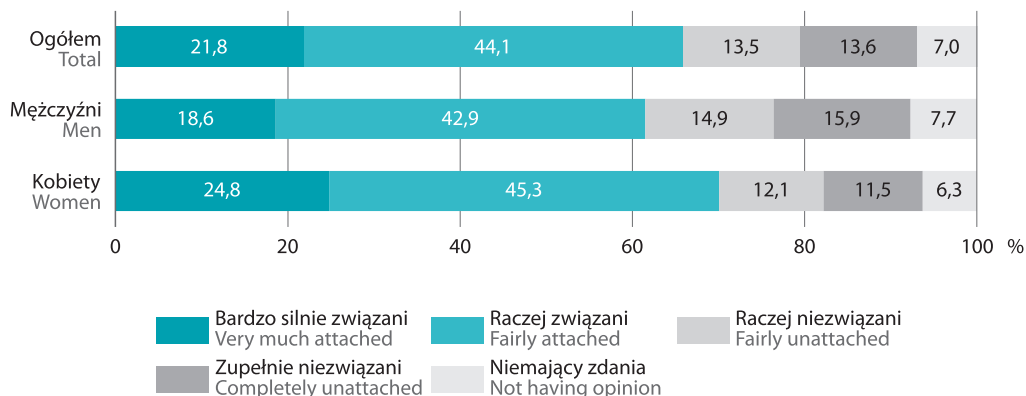
^a Based on the responses to the question: *Do you feel connected with your parish, local church, your own religious community and how strongly you feel?*

W 2018 r. związek (bardzo silnie i raczej związany) ze swoją parafią, zborem, kościołem lokalnym czy własną wspólnotą religijną odczuwało ok. 66% mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej, w tym prawie 22% określało ten związek jako bardzo silny. Brak poczucia więzi z parafią (zupełnie niezwiązany i raczej niezwiązany) deklarowało przeszło 27% osób, w tym prawie 14% wyrażało zupełny brak poczucia związku. Wyniki badania wskazują, że poziom autoidentyfikacji z parafią, własną wspólnotą wyznaniową w stosunku do roku 2015 pozostał praktycznie na niezmiennym poziomie.

Poczucie związku z parafią, wspólnotą religijną to kolejny aspekt życia religijnego, na który znacząco wpływa miejsce zamieszkania oraz wiek. Także płeć różnicuje podejście do tego zagadnienia. Kobiety częściej niż mężczyźni stwierdzały, że czują się związane (w tym bardzo silnie związane) z parafią. Różnica ta wynosiła ok. 8 p. proc., przy czym w przypadku silnego związku dochodziła ona do 6 p. proc. Natomiast brak poczucia związku z parafią deklaruje o 7 p. proc. większy odsetek mężczyzn niż kobiet.

Wykres 5.18. Poczucie związku z parafią, własną wspólnotą religijną^a według płci w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 5.18. Attachment to the parish, own religious community^a by sex in 2018 (% of people aged 16 and over)

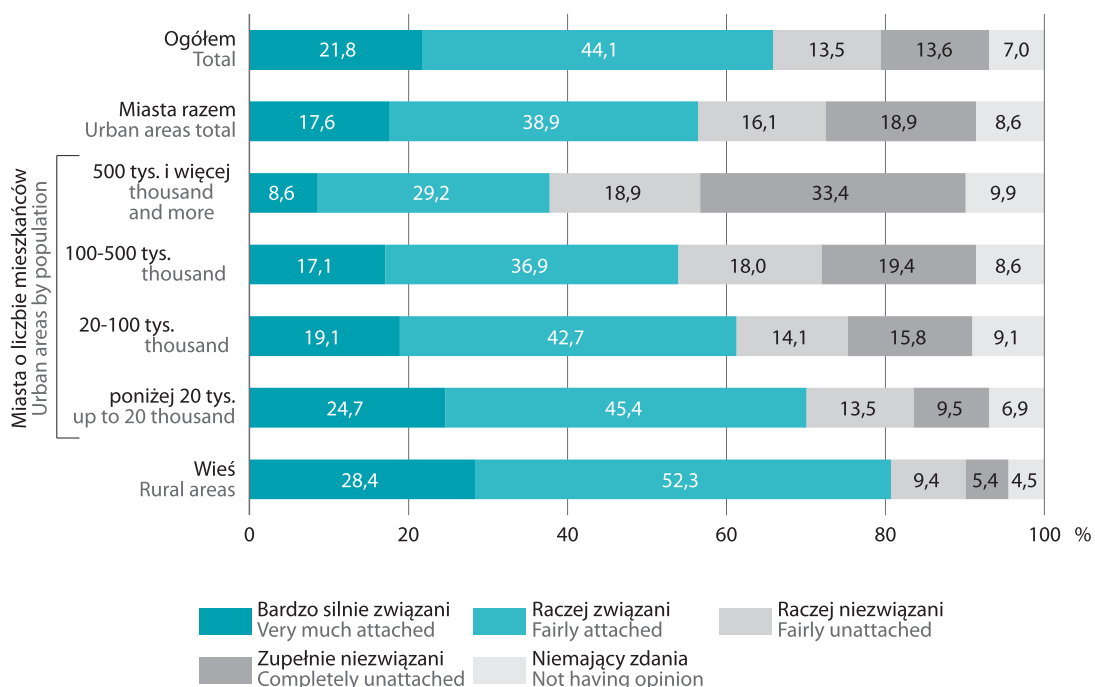
^a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Czy i na ile silnie czuje się Pan/Pani związany(-na) z parafią, zbozem, kościołem lokalnym, własną wspólnotą religijną?*

^a Based on the responses to the question: *Do you feel connected with your parish, local church, your own religious community and how strongly you feel?*

Subiektywne poczucie związku z parafią, własną wspólnotą religijną różni się w znaczący sposób w zależności od miejsca zamieszkania. Typ społeczności lokalnej charakterystyczny dla wsi i małych miast determinuje w pewnym stopniu to poczucie więzi. Na wsi jest ona najsilniejsza, prawie 81% osób w wieku co najmniej 16 lat i więcej deklaruje związek (bardzo silnie związany i raczej związany) z parafią, wspólnotą religijną. W małych miastach do 20 tys. mieszkańców tę więź odczuwa 70% osób. Odsetek ten maleje wraz z wielkością miejsca zamieszkania. Najśłabszą więź odczuwają mieszkańcy największych miast liczących przeszło 500 tys. mieszkańców, 38% czuje się związana z parafią, w tym niecałe 9% odczuwa silną więź, dla porównania mieszkańców wsi odczuwających silną więź z parafią jest przeszło trzy razy więcej (28%). Wśród mieszkańców największych miast przeważa opinia świadcząca o braku poczucia związku z parafią – 52% (w tym przeszło 33% czuje się zupełnie z nią niezwiązana). Czynniki, które mają znaczący wpływ na taki stan rzeczy, to przede wszystkim mocno skorelowane z subiektywnym poczuciem związku z parafią, takie zagadnienia jak autodeklaracja wiary i częstotliwość udziału w mszach św., nabożeństwach. Zarówno w pierwszym, jak i drugim przypadku mieszkańcy wsi wykazywali się znacznie wyższymi wskaźnikami religijności niż mieszkańcy miast, szczególnie tych liczących co najmniej 100 tys. mieszkańców. Dla przykładu osoby wierzące i głęboko wierzące znacznie częściej deklarowały poczucie związku z parafią (odpowiednio 76% i 92%). Wśród osób, które uczęszczają na msze św., nabożeństwa częściej niż raz na tydzień odsetek związanych z parafią wynosi 98%, natomiast wśród osób „chodzących do kościoła” raz na tydzień kształtował się na poziomie 87%. Niższe poczucie związku z parafią, własną wspólnotą religijną w największych ośrodkach miejskich wiąże się z przeciętnie niższym poziomem religijności mieszkańców. Wpływ na taki stan rzeczy może mieć także na ogół wielkość (pod względem liczby parafian) parafii miejskich – sprzyjająca większej anonimowości jednostki – oraz duża ilość świątyń w miejscu zamieszkania, do których można uczęszczać, co poniekąd rozluźnia więzy z tą jedną konkretną parafią.

Wykres 5.19. Poczucie związku z parafią, własną wspólnotą religijną^a według klasy miejscowości zamieszkania w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 5.19. Attachment to the parish, own religious community^a by class of place of residence in 2018 (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Czy i na ile silnie czuje się Pan/Pani związany(-na) z parafią, zbożem, kościołem lokalnym, własną wspólnotą religijną?*

a Based on the responses to the question: *Do you feel connected with your parish, local church, your own religious community and how strongly you feel?*

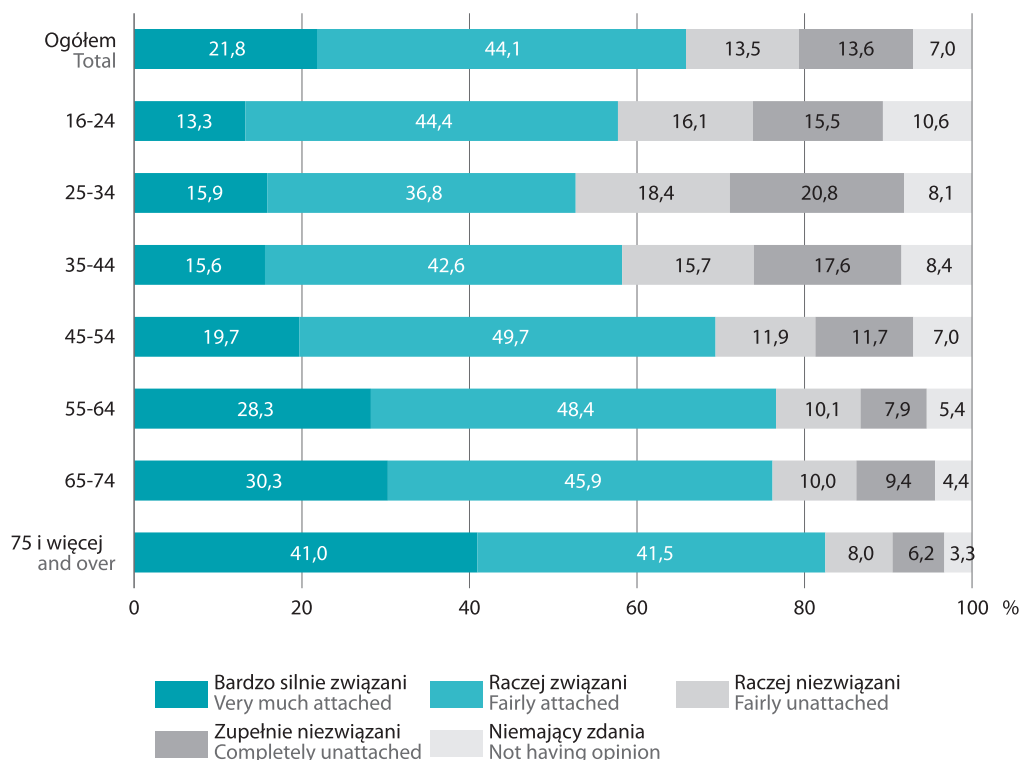
Analiza oceny wyników badania dotycząca autoidentyfikacji z parafią, własną wspólnotą religijną według wieku jest w pewnym stopniu wypadkową wcześniej omawianych danych ukazujących życie religijne. Podobnie jak w przypadku praktyk religijnych wiek mocno różnicuje subiektywne poczucie związku z parafią. Najbardziej związane z parafią są osoby najstarsze – ok. 83% (w tym 41% czuje się bardzo silnie związanych). Odsetek osób związanych z parafią spada wraz z wiekiem. Najniższy – ok. 53% (w tym 16% silnie związanych) odnotowano wśród osób w wieku 25–34 lata. W tej grupie wieku wystąpił natomiast najwyższy odsetek osób nieodczuwających związku z parafią (zupełnie niezwiązanych i raczej niezwiązanych) – 39% (w tym 21% zupełnie niezwiązanych).

Analiza uwzględniająca grupy wieku pozwala wyodrębnić trzy podejścia do identyfikacji ze wspólnotą religijną. Pierwsze – to podejście osób młodszych (w wieku 16–44 lata), wśród których poziom autoidentyfikacji z parafią (rozumianą tutaj jako łącznie dwie odpowiedzi: bardzo silnie związany i raczej związany) jest relatywnie najniższy i kształtuje się na poziomie 53–58%, a brak poczucia związku z parafią (odpowiedzi: raczej niezwiązany i zupełnie niezwiązany) odczuwa od 32% do 39% osób. Drugie – reprezentują osoby starsze (w wieku 55 lat i więcej) z wysoką identyfikacją z parafią wynoszącą od 76% do prawie 83%. W grupie tej odsetek osób nieodczuwających związku z parafią nie przekracza 20%. Trzecie podejście – dotyczy osób w średnim wieku (45–54 lata), których identyfikacja z parafią plasuje się pomiędzy dwiema omawianymi wcześniej grupami wieku. W grupie tej więz z parafią odczuwa ok. 69% osób, w tym niepełna 20% czuje z nią bardzo silny związek; przeciwne odczucia (tzn. brak poczucia związku z parafią) ma blisko 24% osób w tym wieku.

Wykres 5.20. Poczucie związku z parafią, własną wspólnotą religijną^a według wieku w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 5.20. Attachment to the parish, own religious community^a by age in 2018 (% of people aged 16 and over)

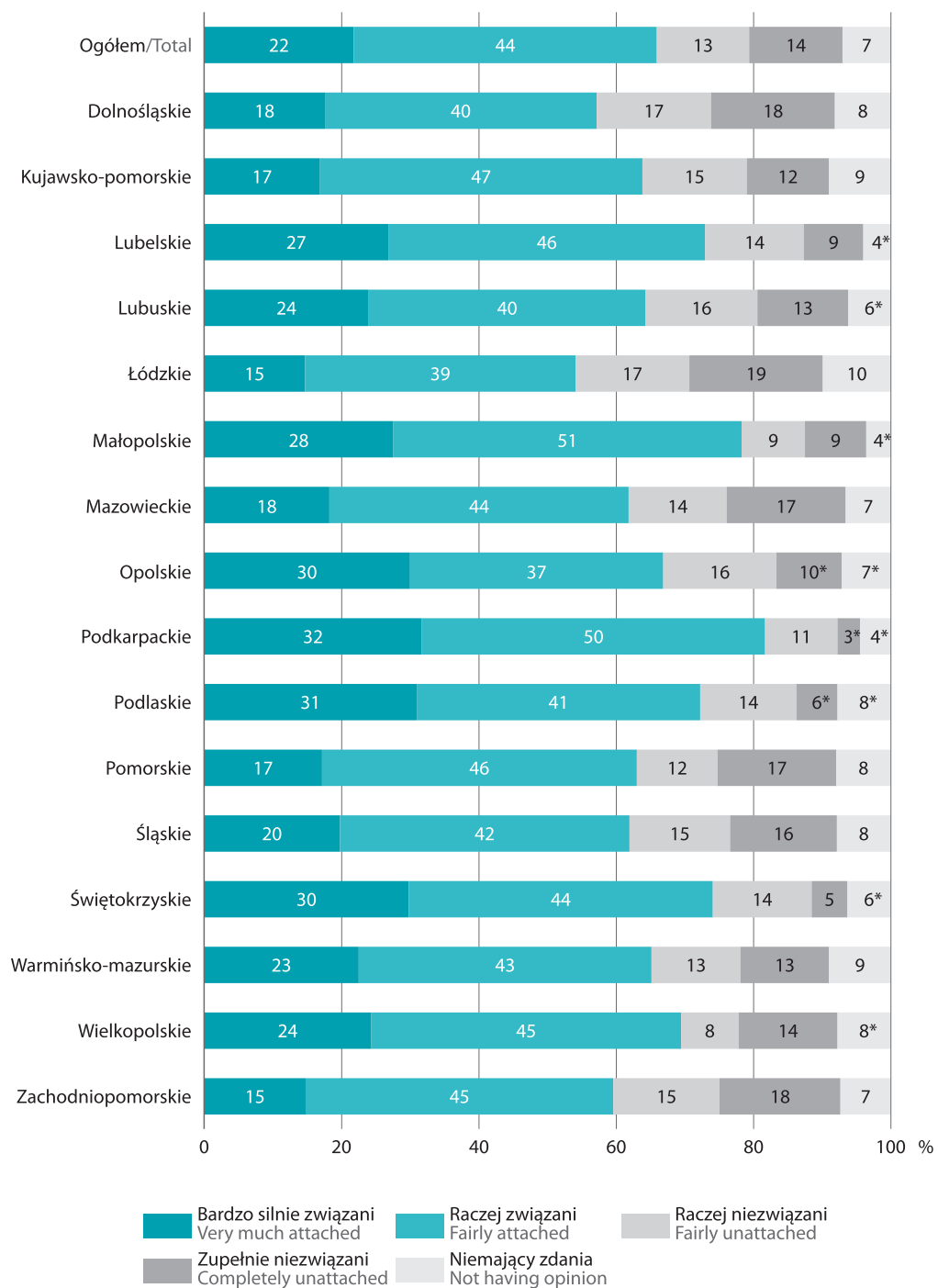
^a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Czy i na ile silnie czuje się Pan/Pani związany(-na) z parafią, zborom, kościołem lokalnym, własną wspólnotą religijną?*

^a Based on the responses to the question: *Do you feel connected with your parish, local church, your own religious community and how strongly you feel?*

Stopień identyfikacji z parafią jest zróżnicowany także terytorialnie, a odsetek osób silnie i raczej związanych z parafią mieści się w granicach od 54% (łódzkie) do 82% (podkarpackie). Najwyższy odsetek osób bardzo silnie związanych z parafią jest w województwach: podkarpackim (32%), podlaskim (31%), opolskim i świętokrzyskim (po 30%); najniższy zaś w łódzkim i zachodniopomorskim (po 15%) oraz pomorskim i kujawsko-pomorskim (po 17%). Zdecydowany brak związku wyraża średnio 14% mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej. Najwięcej osób zupełnie niezwiązanych z parafią jest w województwach: łódzkim (19%) oraz zachodniopomorskim i dolnośląskim (po 18%), najmniej natomiast w województwach o wysokich poziomach religijności, takich jak: podkarpackie (3%), świętokrzyskie (5%) i podlaskie (6%).

Wykres 5.21. Poczucie związku z parafią, własną wspólnotą religijną^a według województw w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 5.21. Attachment to the parish, own religious community^a by voivodships in 2018 (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: Czy i na ile silnie czuje się Pan/Pani związany(-na) z parafią, zbozem, kościołem lokalnym, własną wspólnotą religijną?

a Based on the responses to the question: Do you feel connected with your parish, local church, your own religious community and how strongly you feel?

5.3. Zaangażowanie religijne według wybranych czynników demograficzno-społecznych

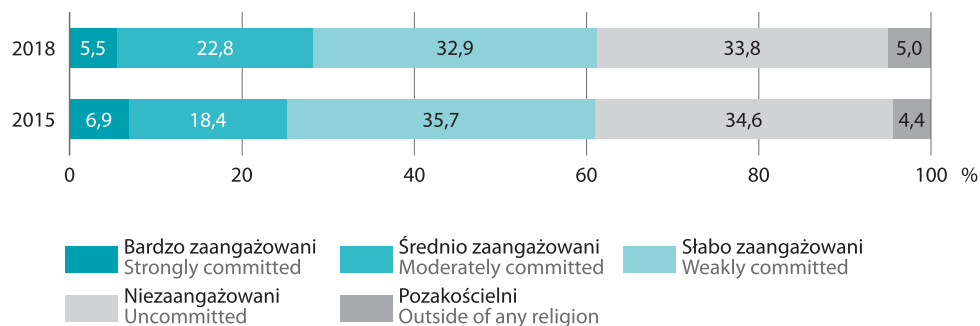
5.3. Religious commitment by selected social-demographic factors

Dziewięć zagadnień dotyczących tematyki religijnej, które znalazły się w kwestionariuszu badania (BSS-11) posłużyło do opracowania złożonego wskaźnika zaangażowania religijnego⁹. Wskaźnik ten zbiera informacje o różnych formach praktyk i aktywności religijnej mieszkańców Polski, ich stosunku do wiary, znaczeniu wiary w życiu, poczuciu związku i przynależności do instytucji religijnych i przedstawia je w sposób syntetyczny. W oparciu o wartości złożonego wskaźnika wyodrębniono 5 kategorii obrazujących poziom religijnej aktywności lub jej braku.

Pierwsza kategoria wskaźnika to pozakościelni – są to osoby deklarujące brak przynależności wyznaniowej, nieodczuwające więzi z organizacjami religijnymi i nieaktywne religijnie w znaczeniu wypełniania instytucjonalnych praktyk religijnych. Druga kategoria to niezaangażowani – osoby deklarujące przynależność wyznaniową, niewykazujące aktywności na polu religijnym lub wykazujące ją jedynie w niewielkim stopniu. Następane trzy kategorie, to grupy osób deklarujące przynależność wyznaniową oraz wykazujące różny poziom zaangażowania religijnego: słabo zaangażowani, średnio i bardzo zaangażowani religijnie. Bardzo zaangażowani religijnie, to osoby, które deklarują swoją wiarę oraz wykazują dużą aktywność w kościele, tak w sensie religijnym, jak i społecznym.

Wykres 5.22. Poziom zaangażowania religijnego (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 5.22. Level of religious commitment (% of people aged 16 and over)

Wyniki badania z 2018 r. w zakresie zaangażowania religijnego mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej wskazują na przewagę osób zaangażowanych w działalność religijną – stanowią one łącznie ok. 61% populacji. Wśród nich najliczniejszą grupę stanowią słabo zaangażowani (33%), następnie średnio zaangażowani (23%). Osoby bardzo zaangażowane religijnie stanowią niecałe 6% populacji. Liczną zbiorowość – blisko 34% tworzą osoby niezaangażowane religijnie, zaś najmniejszą grupę (5%) stanowią osoby nienależące do żadnego kościoła lub związku wyznaniowego i nieaktywne religijnie, które zostały określone mianem „pozakościelni”.

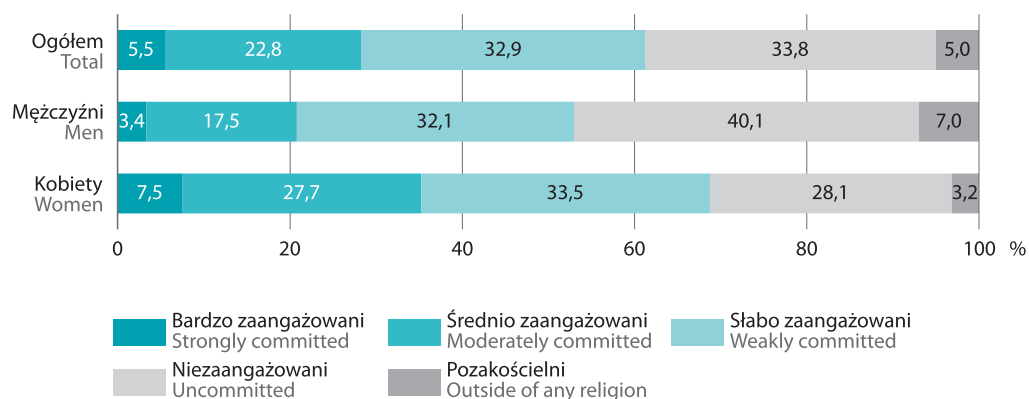
Pomiędzy rokiem 2015 a 2018 zaobserwować można jedynie nieznaczne zmiany w poziomach zaangażowania religijnego. W 2018 r. nastąpił spadek odsetka osób bardzo zaangażowanych (o trochę ponad 1 p. proc.), słabo zaangażowanych (o niecałe 3 p. proc.), a także niezaangażowanych (o niespełna 1 p. proc.). Wzrósł natomiast (o przeszło 4 p. proc.) odsetek osób średnio zaangażowanych. Te bardzo nieznaczne przesunięcia w poziomach zaangażowania zaobserwowane na przestrzeni trzech lat pomiędzy badaniami mogą świadczyć o pewnej stabilizacji poziomów zaangażowania religijnego mieszkańców Polski. Przyszłość pokaże czy zaobserwowana tu tendencja, która wskazuje na powolne kurcze-

⁹ Zob. Komentarz metodologiczny str. 136.

nie się postaw obojętnych religijnie (mowa tu o kategoriach słabo zaangażowany i niezaangażowany) będzie się utrzymywać.

Poziom aktywności religijnej jest zróżnicowany w zależności od prezentowanych tu cech demograficzno-społecznych takich jak: płeć, miejsce zamieszkania i wiek. Większa aktywność i zaangażowanie religijne kobiet była wielokrotnie potwierdzana przez liczne badania statystyczne i socjologiczne¹⁰ prowadzone w Polsce, potwierdzają to także wyniki poprzednich edycji Badania spójności społecznej z roku 2011 i 2015¹¹. Kobiet zaangażowanych religijnie (uwzględniając trzy poziomy zaangażowania) było prawie 69%, natomiast mężczyzn 53%.

Wykres 5.23. Poziom zaangażowania religijnego według płci w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Chart 5.23. Level of religious commitment by sex in 2018 (% of persons aged 16 and over)

Wyższy odsetek kobiet niż mężczyzn odnotowano wśród wszystkich zaangażowanych grup. Różnica ta wyrażona w punktach procentowych wynosi odpowiednio dla poszczególnych poziomów zaangażowania: 1 p. proc. (słaby), 10 p. proc. (średni) i 4 p. proc. (wysoki). Mężczyźni natomiast częściej niż kobiety znajdowali się w grupie osób niezaangażowanych religijnie (różnica wynosi 12 p. proc.). Ponad dwukrotnie wyższy odsetek mężczyzn odnotowano także wśród osób pozakościelnych, w 2018 r. odsetek mężczyzn w tej grupie wynosił 7%.

Wielkość miejscowości zamieszkania to czynnik w dużym stopniu różnicujący stopień zaangażowania religijnego. Najniższy odsetek osób zaangażowanych religijnie odnotowano wśród mieszkańców największych miast (co najmniej 500 tys. mieszkańców). Łącznie (trzy kategorie zaangażowania) zaangażowanych w największych miastach było 38%. Odsetek aktywnych rośnie przeciwnie do wielkości miejscowości. W miastach o liczbie mieszkańców od 100 tys. do 500 tys. wynosi 53%, w mniejszych miastach (od 20 tys. do 100 tys.) – 57%, a w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców – 60%. Najwyższy łączny odsetek osób zaangażowanych religijnie odnotowano wśród mieszkańców wsi (75%). O dużych różnicach poziomów zaangażowania religijnego między mieszkańcami wsi i mniejszych miast a mieszkańcami dużych i największych ośrodków miejskich zadecydowały wyniki odnotowane dla dwóch kategorii aktywności religijnej: słabo i średnio zaangażowanych. Typy te są mocniej reprezentowane w średnich i małych

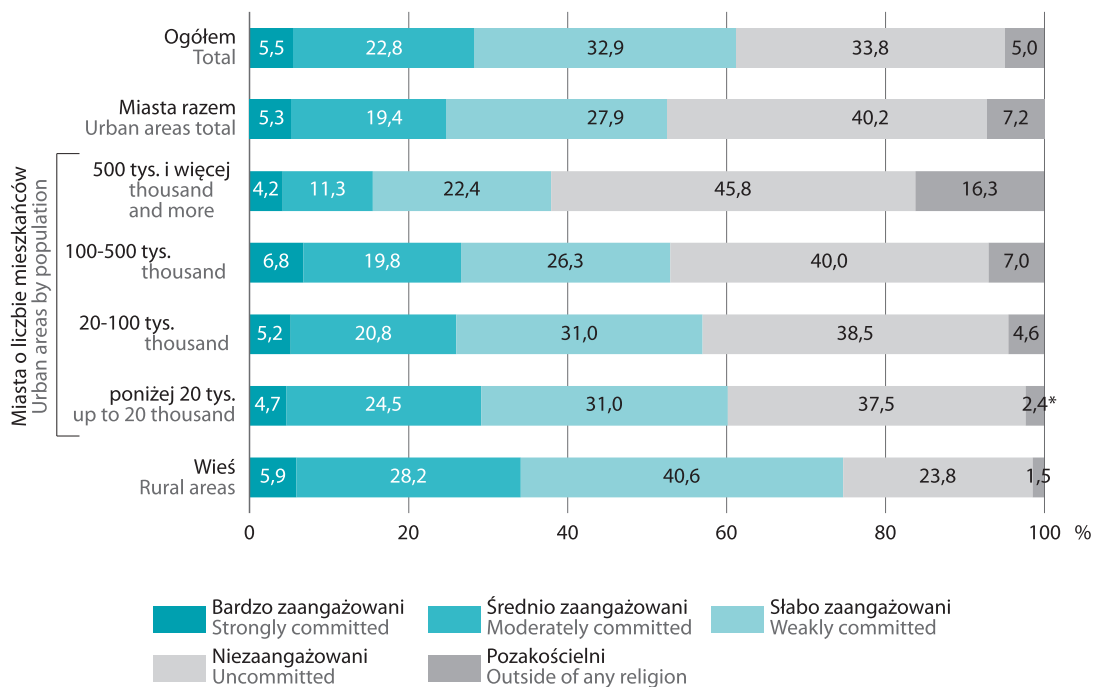
¹⁰ Badania prowadzone przez Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego (ISKK) wskazują na większą aktywność kobiet w kościele, przejawia się to wyższymi wskaźnikami religijności. Przykładem tego mogą być wyniki *dominantes* i *communicantes* (G. Gudaszewski, *Statystyka dominantes i communicantes jako metoda obserwacji i analizy aktywności religijnej katolików*; [w:] S. H. Zaręba (red.), *Socjologia życia religijnego w Polsce*, Warszawa 2009, s. 165–167, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz badania religijności Polaków realizowane w latach: 1991, 1998 i 2012. Potwierdzają to także badania i opracowania GUS. O częstszej aktywności kobiet w społecznych inicjatywach kościołów i innych związków wyznaniowych mówi też badanie pracy niezarobkowej poza gospodarstwem domowym z 2011 r.

¹¹ Por. *Zaangażowanie w działalność społeczno-religijną* [w:] red. A. Bieńkuńska, T. Piasecki, *Jakość życia, kapitał społeczny, ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce*, GUS, Warszawa 2013. oraz *Zaangażowanie religijne* [w:] red. A. Bieńkuńska, T. Piasecki, *Jakość życia w Polsce w 2015 r.*, GUS, Warszawa 2017.

miastach oraz na wsi niż w dużych miastach liczących co najmniej 100 tys. mieszkańców. Natomiast najmniejsze zróżnicowanie występuje przy wysokiej aktywności religijnej. Odsetek osób bardzo zaangażowanych religijnie mieści się w granicach od 4% w największych miastach do 7% w miastach liczących od 100 tys. do 500 tys. mieszkańców. Na wsi wynosi on 6%.

Wykres 5.24. Poziom zaangażowania religijnego według klasy miejscowości zamieszkania w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 5.24. Level of religious commitment by class of place of residence in 2018 (% of people aged 16 and over)

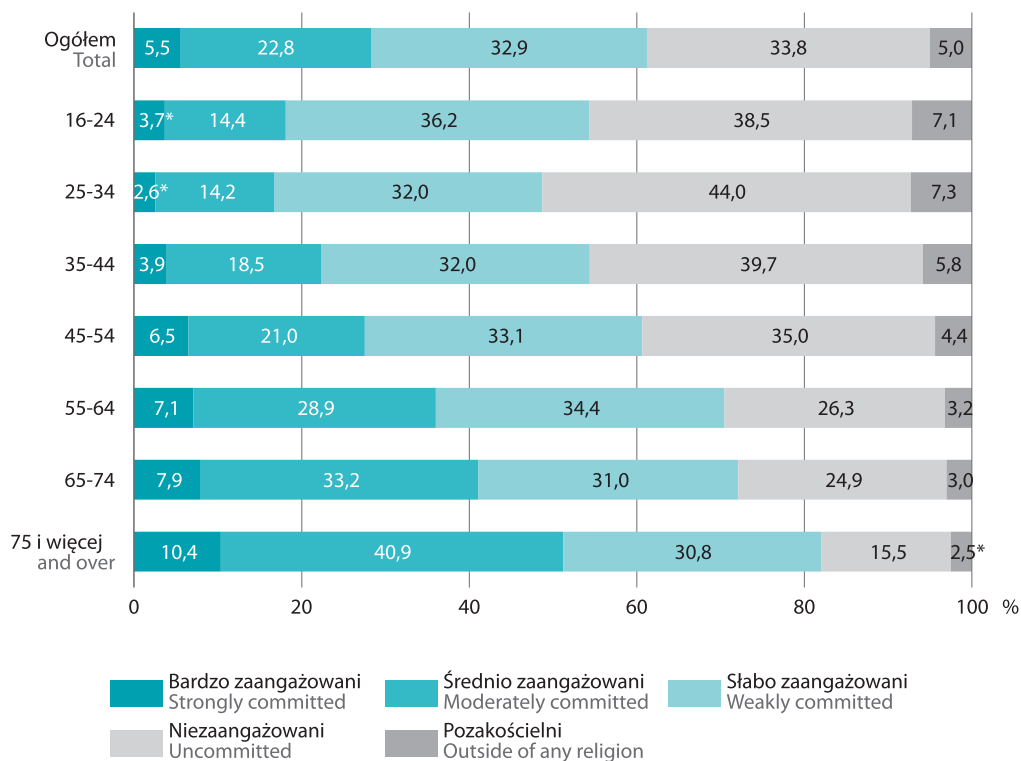

Największą zbiorowością w miastach liczących co najmniej 500 tys. mieszkańców jest grupa niezaangażowanych religijnie – liczy ona prawie 46%. Odsetek ten maleje wraz z liczbą mieszkańców. W najmniejszych miastach (do 20 tys. mieszkańców) wynosi już 38%, a na wsi spada do niespełna 24%. Na szczególną uwagę zasługuje także niezwykle duże zróżnicowanie odsetka osób pozakościelnych. Na wsi jest takich osób zdecydowanie najmniej – zaledwie 1,5%, odsetek ten rośnie wraz z wielkością klasy miejscowości zamieszkania. W miastach od 100 tys. do 500 tys. mieszkańców wynosi już 7%, a w miastach największych (500 tys. i więcej) jest przeszło dziesięciokrotnie wyższy (ponad 16%) niż na wsi.

Analiza skategoryzowanego wskaźnika zaangażowania religijnego według wieku potwierdza obserwację widoczną wcześniej przy omawianiu wyników cząstkowych poszczególnych wskaźników życia religijnego, a mówiącą, że najniższą religijnością w Polsce cechuje się grupa osób w wieku 25–34 lata. Wyraźnie widać, że najniższy odsetek zaangażowanych jest właśnie wśród tej grupy młodych osób (w wieku 25–34 lata) znajdujących się w okresie dużej aktywności ekonomicznej czy społecznej (często związanej z podjęciem pierwszej pracy lub zmianą stanu cywilnego i założeniem rodziny). Odsetek zaangażowanych religijnie w tej grupie wieku wynosi niespełna 49% (w tym prawie 3% to osoby bardzo, a 14% to średnio zaangażowane religijnie). W grupie tej odnotowano też najwyższy odsetek niezaangażowanych (44%) i pozakościelnych (przeszło 7%). W najmłodszej grupie wieku objętej badaniem

(16–24 lata) wskaźnik zaangażowania religijnego jest już nieco wyższy (o ok. 5 p. proc.) i wynosi łącznie ponad 54%. Wśród najmłodszych relatywnie wysokie odsetki stanowią osoby niezaangażowane (ok. 39%) oraz pozakościelne (7%).

Wykres 5.25. Poziom zaangażowania religijnego według wieku w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Chart 5.25. Level of religious commitment by age in 2018 (% of people aged 16 and over)

Po 34 roku życia zaangażowanie religijne zaczyna wzrastać. Wśród osób w wieku 35–44 lata odsetek osób zaangażowanych religijnie (trzy grupy zaangażowania) w niewielkim stopniu przekracza 54%, zaś w starszych grupach jest on już zdecydowanie wyższy. W grupie wieku 45–54 lata przekracza 60%, wśród osób mających 55–74 lata wynosi przeszło 70%. Najwyższy odsetek odnotowano w najstarszej grupie wieku (75 lat i więcej) – 82% (z czego 10% to osoby bardzo, a 41% to średnio zaangażowane religijnie). Analizując jedynie dwa wyższe poziomy zaangażowania religijnego (bardzo zaangażowany i średnio zaangażowany) bardzo wyraźnie zaznacza się wzrost odsetka osób zaangażowanych wraz z wiekiem. Najniższy jest wśród osób w wieku 25–34 lata (niepełna 17%) i rośnie sukcesywnie w obu kategoriach zaangażowania, w grupie wieku po 34 roku życia przekracza 22%, a wśród najstarszych mieszkańców Polski osiąga przeszło 51%.

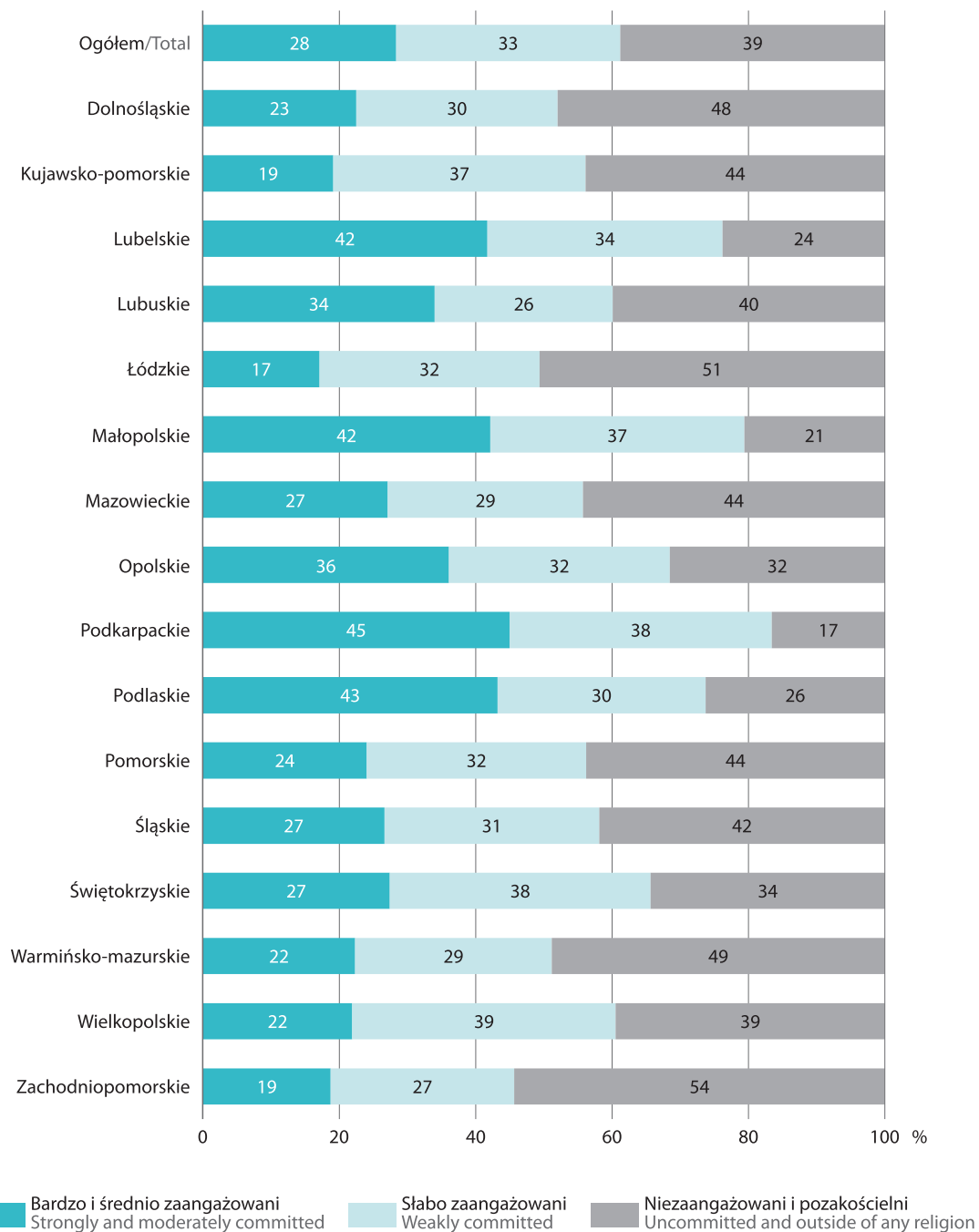
Niezaangażowani religijnie stanowią liczne zbiorowości (35% lub więcej) wśród czterech młodszych grup wieku do 54 lat. Największą zbiorowość tworzą wśród osób w wieku 25–34 lata (44%) oraz 35–44 lata (40%). W grupach powyżej 44 lat odsetek niezaangażowanych wyraźnie spada osiągając najniższą wartość (16%) w najstarszej grupie wieku (75 lat i więcej). Podobna tendencja – tylko w mniejszej skali – zaznacza się wśród pozakościelnych, czyli w grupie osób niezwiązanych z jakimkolwiek wyznaniem religijnym. Najwyższy odsetek pozakościelnych przekraczający 7% występuje wśród dwóch najmłodszych grup mieszkańców Polski objętych badaniem (16–34 lata). Wraz z wiekiem spada on sukcesywnie do niepełna 3% w najstarszej grupie wieku.

Aktywność religijna ukazana poprzez odsetek osób bardzo i średnio zaangażowanych religijnie w poszczególnych województwach wskazuje na duże zróżnicowanie terytorialne. Wartość wskaźnika ogółem dla Polski wynosi 28%, a różnica pomiędzy skrajnymi wartościami w województwach wynosi 28 p. proc. W 10 województwach wartość ta jest niższa niż ogółem dla Polski a w 6 wyższa. Najwyższe odsetki osób bardzo i średnio zaangażowanych odnotowano w województwach położonych we wschodniej i południowej części Polski: podkarpackim (45%), podlaskim (43%) oraz lubelskim i małopolskim (po 42%), zaś najniższe odsetki w województwach: łódzkim (17%) zachodniopomorskim i kujawsko-pomorskim (po 19%).

W przypadku osób słabo zaangażowanych religijnie pomiędzy skrajnymi wartościami w województwach różnica wynosi ok. 13 p. proc. Najwyższy odsetek takich osób odnotowano w województwach: wielkopolskim (39%) oraz świętokrzyskim i podkarpackim (po 38%), najniższy zaś w lubuskim (26%) i zachodniopomorskim (27%).

Brak aktywności na polu religijnym ukazany poprzez łączny odsetek osób niezaangażowanych religijnie i pozakościelnych w poszczególnych województwach stanowi odbicie mapy aktywności religijnej uwzględniającej bardzo i średnio zaangażowanych. Wartość ogółem dla Polski wynosi 39%. Zróżnicowanie terytorialne jest duże i w skrajnych przypadkach różnica ta pomiędzy województwami liczy 37 p. proc. Najwyższe odsetki osób niezaangażowanych religijnie i pozakościelnych odnotowano w województwie zachodniopomorskim (54%) i łódzkim (51%). Najmniej takich osób jest w podkarpackim (17%) i małopolskim (21%). W 7 województwach odsetek ten plasuje się poniżej wartości ogółem dla Polski a w 9 powyżej niej.

Wykres 5.26. Poziom zaangażowania religijnego według województw w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
 Chart 5.26. Level of religious commitment by voivodships in 2018 (% of people aged 16 and over)

Podsumowanie

Summary

Dokonana tu analiza danych z Badania spójności społecznej zrealizowanego w 2018 r. dotyczących przynależności wyznaniowej w znacznej mierze potwierdza zarówno wyniki przytoczonej tu wcześniejszej edycji Badania spójności społecznej z 2015 r.¹², jak i Narodowego Spisu Powszechnego¹³ z 2011 r. Zdecydowana większość (91,9%) mieszkańców Polski (w wieku 16 lat i więcej) identyfikuje się z Kościołem katolickim, 1,6% osób należy do innych kościołów lub związków wyznaniowych, a 3,1% nie należy do żadnego wyznania. Znaczna większość (81%) to osoby wierzące (w tym głęboko wierzące), prawie 11% to osoby niezdecydowane, ale przywiązane do tradycji religijnej lub poszukujące, niecałe 6% stanowią osoby obojętne religijnie, zaś 3% osób w wieku 16 lat i więcej to zadeklarowani niewierzący. Około 67% populacji osób w wieku co najmniej 16 lat uczestniczy w zbiorowych praktykach religijnych (mszach św., nabożeństwach lub spotkaniach religijnych) co najmniej raz w miesiącu, w tym 50% – raz w tygodniu lub częściej. Prawie 70% modli się co najmniej raz w tygodniu, w tym ok. 42% prawie codziennie lub częściej. Około 66% czuje się związana z parafią, zbozem, własną wspólnotą religijną.

Zagadnienia poruszone w badaniu, takie jak: autodeklaracja wiary oraz udział w religijnych praktykach zbiorowych i indywidualnych, układają się w pewne wspólne prawidłowości. Poziom uczestnictwa w życiu religijnym zmienia się w zależności od płci, wieku, miejsca zamieszkania i rozkładu terytorialnego. Kobiety częściej niż mężczyźni deklarują, że są wierzące (różnica 8 p. proc.), prawie dwa razy więcej kobiet niż mężczyzn określiło się jako głęboko wierzące. Kobiety znacznie częściej niż mężczyźni uczestniczą też we wspólnotowych praktykach religijnych (co najmniej raz w tygodniu – więcej o 16 p. proc.) oraz częściej się modlą (prawie codziennie lub częściej – więcej o ok. 21 p. proc.). Biorąc pod uwagę wiek i miejsce zamieszkania grupą najslabiej uczestniczącą w życiu religijnym są osoby w wieku 16–34 lata oraz mieszkańcy największych miast (500 tys. lub więcej).

Aktywność religijna rośnie wraz z wiekiem. Różnice pomiędzy skrajnymi grupami (osobami w wieku 75 lat i więcej oraz w wieku 25–34 i 16–24 lata) są bardzo duże. W przypadku autodeklaracji wiary – czyli określenia swojego stosunku do wiary – różnica osób deklarujących się jako wierzący wynosi ok. 16 p. proc. Gdy w grę wchodzi już nie deklaracje, a konkretne praktyki religijne, różnice te jeszcze się powiększają. W przypadku uczestnictwa w praktykach wspólnotowych z częstotliwością *co najmniej raz w tygodniu* różnica ta wynosi przeszło 28 p. proc., zaś w przypadku modlitwy odmawianej *prawie codziennie lub częściej* przekracza 51 p. proc. Związek z parafią odczuwa 53% osób w wieku 25–34 lata, jest to najniższy odsetek wśród wszystkich grup wieku, najwyższy (różnica o 30 p. proc.) odnotowano wśród najstarszych mieszkańców Polski.

W przypadku miejsca zamieszkania aktywność religijna rośnie przeciwnie do wielkości miejscowości. Najniższa jest w największych miastach, najwyższa na wsi. W miastach liczących 500 tys. mieszkańców lub więcej do wiary (wierzący i głęboko wierzący razem) przyznaje się ok. 62% populacji, na wsi takich deklaracji jest o 27 p. proc. więcej. Podobnie sytuacja przedstawia się w przypadku uczestnictwa w praktykach religijnych. Niecałe 33% mieszkańców największych polskich miast uczestniczy w mszach św., nabożeństwach lub spotkaniach religijnych co najmniej raz w tygodniu; tymczasem odsetek mieszkańców wsi uczestniczących z taką samą częstotliwością jest prawie dwukrotnie wyższy i wynosi 60%. Duże różnice między wsią a miastami liczącymi co najmniej 500 tys. mieszkańców występują także w przypadku

¹² Wyniki Badania spójności społecznej 2015 r. zostały zaprezentowane w publikacjach: A. Bieńkuńska, T. Piasecki *Jakość życia w Polsce w 2015 r. Wyniki Badania spójności społecznej*, GUS, Warszawa, 2017. oraz A. Bieńkuńska, K. Sobestjański, *Terytorialne zróżnicowanie jakości życia w Polsce w 2015 r.*, GUS, Warszawa 2017.

¹³ Według danych NSP 2011 wierni Kościoła katolickiego obrządku łacińskiego stanowili 87,6% ogółu ludności (96% populacji osób o rozpoznanym statusie wyznaniowym), członkowie innych kościołów i związków wyznaniowych – 1,3% (1,4% o rozpoznanym statusie wyznaniowym), 2,4% nienależący do żadnego wyznania (2,6% o ustalonym statusie wyznaniowym), 7,1% odmówiło odpowiedzi na pytanie o wyznanie, a u 1,6% nie ustalono żadnego stanowiska wobec pytania o wyznanie. Więcej informacji na ten temat w opracowaniu: G. Gudaszewski, *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011. Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski*, GUS, Warszawa 2015.

odmawiania modlitwy prawie codziennie lub częściej i wynoszą ok. 15 p. proc. (30% wśród mieszkańców największych miast, 45% w przypadku mieszkańców wsi).

Poziom religijności jest także zróżnicowany terytorialnie (bardzo dobrze obrazują to zamieszczone w aneksie wojewódzkim mapy). Południowo-wschodnie województwa cechuje przede wszystkim wysoka autodeklaracja wiary sięgająca 90% oraz wysoki poziom uczestnictwa w praktykach religijnych, zarówno tych zbiorowych (msze św., nabożeństwa), jak i indywidualnych (ogólnie rozumiana modlitwa). Pomiędzy południowo-wschodnią a północno-zachodnią Polską (gdzie wskaźniki życia religijnego są najniższe) różnice dochodzą często do kilkudziesięciu punktów procentowych. W przypadku autodeklaracji wiary różnice sięgają 20 p. proc., natomiast w przypadku uczestnictwa w mszach św., nabożeństwach raz w tygodniu lub częściej różnica pomiędzy województwem zachodniopomorskim a podkarpackim wynosi prawie 50 p. proc., a w przypadku modlitwy odmawianej codziennie lub częściej ok. 39 p. proc.

Na podstawie złożonego wskaźnika zaangażowania religijnego zbudowanego w oparciu o uzyskane w Badaniu spójności społecznej informacje dotyczące aktywności i przekonań religijnych oraz poczucia przynależności do wyznania lub instytucji religijnych można powiedzieć, że przeszło 60% mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej to osoby zaangażowane religijnie – zaangażowane w różnym stopniu. Wśród nich największy odsetek stanowią słabo zaangażowani (33%), a następnie średnio zaangażowani (23%), osoby bardzo zaangażowane religijnie to niespełna 6% tej populacji. Pomiędzy rokiem 2015 a 2018 nastąpiły jedynie niewielkie zmiany w poziomach zaangażowania religijnego. W 2018 r. wzrósł o ok. 4 p. proc. odsetek średnio zaangażowanych, zmniejszył się natomiast odsetek słabo zaangażowanych i bardzo zaangażowanych.

Analiza zróżnicowania poziomów zaangażowania religijnego dokonana w oparciu o wskaźnik złożony odzwierciedla przedstawione za pomocą pięciu pojedynczych pytań wyniki badania prezentujące obraz religijności mieszkańców Polski. Dlatego też ogólne wnioski dotyczące wpływu płci, wieku i miejsca zamieszkania na religijność układają się podobnie. Bardziej zaangażowane religijnie są: kobiety, osoby starsze (szczególnie te po 65 roku życia) oraz mieszkańcy wsi. Znacznie wyższym poziomem zaangażowania religijnego niż w pozostałych regionach cechują się mieszkańcy wschodniej i południowej Polski. Dzięki syntetyzacji różnych treści religijnych dokonanych we wskaźniku – w oparciu nie tylko o pojedynczą obserwację (np. częstotliwość udziału we mszy św. czy autodeklarację wiary), ale zestaw zmiennych religijnych – można było wyznaczyć poziomy zaangażowania religijnego, które w sposób bardziej spójny oddały złożoność tematyki życia religijnego w Polsce.

Komentarz metodologiczny – Wskaźnik zaangażowania religijnego **Methodological note – Indicator of the religious commitment**

1. Budowa wskaźnika zaangażowania religijnego
1. Structure of the religious commitment indicator
2. Etapy budowy wskaźnika zaangażowania religijnego
2. Stages of construction the religious commitment indicator

1. Budowa wskaźnika zaangażowania religijnego

Złożony wskaźnik zaangażowania religijnego został zbudowany w oparciu o następujące wymiary aktywności, przekonań religijnych oraz poczucia przynależności do wyznania lub instytucji religijnych:

- 1 – poczucie przynależności do kościoła, wspólnoty, organizacji religijnej, przejawiające się członkostwem i współodpowiedzialnością,
- 2 – poświęcanie czasu na pracę społeczną w ramach kościoła, wspólnoty, organizacji religijnej oraz częstotliwość wykonywania tej pracy,

- 3 – udział w imprezach lub wydarzeniach organizowanych przez tę organizację, wspólnotę oraz częstotliwość z jaką się to zdarza,
- 4 – przynależność do kościoła lub związku wyznaniowego,
- 5 – autodeklaracja wiary – stosunek do wiary religijnej,
- 6 – praktyki religijne jako częstotliwość udziału w mszach św., nabożeństwach lub spotkaniach religijnych,
- 7 – praktyki religijne jako częstotliwość modlitwy,
- 8 – poczucie związku z parafią, zborem, kościołem lokalnym, własną wspólnotą religijną,
- 9 – znaczenie w życiu wiary religijnej jako wartości.

Wartość wskaźnika uzależniona jest od wskazań udzielonych na dziewięć pytań, stanowiących operacjonalizację rodzajów aktywności religijnej w Badaniu spójności społecznej. Poszczególnym zmiennym nadano odpowiednie wartości, które odzwierciedlają znaczenie danego zaangażowania w strukturze wskaźnika:

- 1 – członkostwo lub poczucie przynależności do kościoła, wspólnoty, organizacji religijnej – wartości: 0 – *nie* lub 2 – *tak*;
- 2 – poświęcanie czasu na pracę społeczną w ramach kościoła, wspólnoty, organizacji religijnej oraz częstotliwość wykonywania tej pracy – wartości: od 0 – *nie*, poprzez 0,5, 1, 1,5, 2, 2,5 do 3 – *tak, co najmniej 4 godz. tygodniowo*¹⁴;
- 3 – udział w imprezach lub wydarzeniach organizowanych przez tę organizację, wspólnotę oraz częstotliwość z jaką się to zdarza – wartości: od 0 – *nie*, poprzez 0,5, 1, 1,5, 2, 2,5 do 3 – *tak, co najmniej 4 godz. tygodniowo*¹⁴;
- 4 – przynależność do kościoła lub związku wyznaniowego – wartości: 0 – *nie należy* lub 1 – *należy*;
- 5 – autodeklaracja wiary – stosunek do wiary religijnej – wartości: od 0 – *niewierzący, obojętny i poszukujący*, poprzez 0,5, 1 do 1,5 – *głęboko wierzący*;
- 6 – praktyki religijne jako częstotliwość udziału w mszach św., nabożeństwach lub spotkaniach religijnych – wartości: od 0 – *nigdy, jeszcze rzadziej niż tylko z okazji świąt*, poprzez 0,5, 1, 2 do 2,5 – *codziennie lub częściej niż raz w tygodniu*;
- 7 – praktyki religijne jako częstotliwość modlitwy – wartości: od 0 – *nigdy, raz w roku i rzadziej*, poprzez 0,5, 1, 1,5, 2 do 2,5 – *kilka razy w ciągu dnia*;
- 8 – poczucie związku z parafią, zborem, kościołem lokalnym, własną wspólnotą religijną – wartości: od 0 – *nie, nie wiem*, poprzez 0,5 do 1 – *tak, bardzo silnie związany*;
- 9 – znaczenie w życiu wiary religijnej jako wartości – wartości: od 0 – *małe, nie ma znaczenia, nie mam zdania*, poprzez 0,5, 1 do 1,5 – *bardzo duże*.

Suma wartości z dziewięciu ww. zmiennych stanowi wartość wskaźnika złożonego. Wskaźnik ten może przybierać wartość od 0 do 18, gdzie 0 oznacza całkowity brak aktywności religijnej oraz przynależności wyznaniowej, a 18 – maksymalną aktywność na polu religijnym.

W publikacji wskaźnik zaangażowania został zaprezentowany jako agregatowa zmienna skategoryzowana posiadająca pięć wartości. Została ona utworzona w celu praktycznego wykorzystania wskaźnika, a opiera się na sumie wartości zmiennych oraz dodatkowych założeniach.

Zostały utworzone kategorie aktywności religijnej osób. Wyodrębniono pięć grup/kategorii zaangażowania religijnego:

- 1 – pozakościelni
- 2 – niezaangażowani

¹⁴ W 2018 r. nastąpiła zmiana w kafeterii odpowiedzi: w 2015 r. odpowiedź brzmiała: *tak, co najmniej raz w tygodniu*, w 2018 r. odpowiedź została rozbita na dwie kategorie: *tak co najmniej raz w tygodniu, ale mniej niż 4 godz. oraz tak, co najmniej 4 godz. tygodniowo*.

- 3 – słabo zaangażowani
- 4 – średnio zaangażowani
- 5 – bardzo zaangażowani¹⁵.

2. Etapy budowy wskaźnika zaangażowania religijnego

I etap – rangowanie i przekodowanie dziewięciu odpowiedzi na pytania dotyczące religijności i stworzenie na tej podstawie nowych zmiennych analitycznych.

II etap – stworzenie z ww. zmiennych analitycznych zmiennej sumującej stanowiącej jednocześnie wartość wskaźnika. Określa ona poziom zaangażowania poprzez łączną liczbę punktów uzyskanych z rangowania obserwacji stanowiąc tym samym rzeczywistą wartość wskaźnika.

III etap – ustalenie poziomów zaangażowania.

Kategoryzacji dokonano w oparciu o łączną liczbę punktów uwzględniającą ustalone wymogi grupujące wartości w sposób następujący:

- 0–0,5 – pozakościelni
- 1–5,5 – niezaangażowani
- 6–7,5 – słabo zaangażowani
- 8–10,5 – średnio zaangażowani
- 11–18 – bardzo zaangażowani

IV etap – dla ostatecznego wytypowania poziomów zaangażowania (ustalenia typów zaangażowania religijnego) przyjęto – oprócz wyniku punktowego – dodatkowe kryteria (wymogi) pozwalające uszczegółwić poszczególne kategorie aktywności religijnej.

Dodatkowe kryteria zostały oparte na ustalonych wymogach:

- do kategorii *bardzo zaangażowani* nie mogą być włączone osoby które w kwestionariuszu BSS-11:
  - w pyt. 49 dział I odpowiedziały: *nie należę do żadnego wyznania lub nie potrafię tego określić,*
  - w pyt. 50 dział I odpowiedziały: *poszukujący, obojętny lub jestem niewierzący,*
  - w pyt. 51 dział I odpowiedziały: *modli się raz w roku i rzadziej, nigdy się nie modli,*
  - w pyt. 52 dział I odpowiedziały: *nigdy nie bierze udziału w mszach, nabożeństwach,* a należą do kościoła, w którym jest obowiązek uczęszczania na msze św. lub nabożeństwa.

Jednostki, w których zaistniały takie przypadki, pomimo uzyskanych punktów, zostają przyporządkowane do niższej kategorii zaangażowania, tzn. *średnio zaangażowani*.

- do kategorii *średnio zaangażowani* nie mogą być włączone osoby, które w kwestionariuszu BSS-11:
  - w pyt. 49 dział I odpowiedziały: *nie należę do żadnego wyznania,*
  - w pyt. 50 dział I odpowiedziały: *jestem niewierzący,*
  - w pyt. 51 dział I odpowiedziały: *nigdy się nie modli,*
  - w pyt. 52 dział I odpowiedziały: *nigdy nie bierze udziału w mszach, nabożeństwach,* a należą do kościoła, w którym jest obowiązek uczęszczania na msze św. lub nabożeństwa.

Jednostki, w których zaistniały takie przypadki, pomimo uzyskanych punktów, zostają przyporządkowane do niższej kategorii zaangażowania, tzn. *słabo zaangażowani*.

W kategorii *pozakościelny* znalazły się osoby które uzyskały od 0 do 0,5 pkt. oraz te, które na pyt. 49 odpowiedziały: *nie należę do żadnego wyznania* i uzyskały do 2,5 pkt.

Uwzględnienie dodatkowych kryteriów kończyło proces budowy wskaźnika i ustalenia typów zaangażowania religijnego osób.

¹⁵ Nieznaczna zmiana kategoryzacji odpowiedzi w dwu pytaniach zadanych w 2018 r. spowodowała poszerzenie o 1 punkt kategorii *bardzo zaangażowani* (w 2015 r. do kategorii tej zaliczane były osoby które uzyskały od 11 do 17 punktów).

Rozdział 6

Chapter 6

Kapitał społeczny i jego wymiary

Social capital and its aspects

Wprowadzenie

Introduction

Pojęcie kapitału społecznego jest dość pojemne znaczeniowo i można rozpatrywać je z różnych perspektyw, nie tylko z ekonomicznej, ale też np. z perspektywy socjologicznej czy politologicznej. Dowodzi to, że kapitał społeczny egzemplifikowany jest przez szereg różnych zjawisk, dziejących się w społeczeństwach. Badacze społeczni podkreślają istnienie związku pomiędzy kapitałem społecznym a rozwojem społeczności ludzkich, choćby w wymiarze makroekonomicznym, poprzez przyczynianie się do wzrostu dobrobytu materialnego¹. Warto przywołać za Piotrem Sztompką twierdzenie amerykańskiego politologa Roberta Putmana, że „kapitał społeczny to te elementy życia społecznego – sieci, normy i zaufanie – które umożliwiają członkom społeczeństwa bardziej skuteczne osiągnięcie ich celów”². Dlatego kapitał społeczny można traktować jako zasób niezbędny do sprawnego funkcjonowania relacji społeczno-gospodarczych. Jest on, jak wyżej napisano, ważnym czynnikiem rozwoju, wpływającym pozytywnie na sprawne funkcjonowanie systemów gospodarczych, politycznych czy szerszej społecznych³.

Należy też podkreślić inny ważny aspekt związany z kapitałem społecznym. Jest nim przywołane zaufanie. Sztompka, Putman, ale i inny amerykański politolog Francis Fukuyama podkreślają rolę zaufania, jako elementu kapitału społecznego⁴. Ten ostatni pisze, że: „kapitał społeczny oznacza siłę zbiorowości wynikającą z rozpowszechnienia się zaufania w obrębie społeczeństwa czy jego segmentów”⁵.

Nie dziwi więc, że kapitał społeczny obecny jest w kolejnych średnio i długoterminowych strategiach rozwoju kraju⁶. Dużo uwagi poświęca się w nich aktywności w organizacjach pozarządowych ułatwiającej współpracę na szczeblu lokalnym oraz ogólnemu zaufaniu do ludzi, które jest istotnym czynnikiem budującym kapitał społeczny.

¹ Zob. Czapiński J., *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a dobrobyt materialny. Polski paradoks*, w: Zarządzanie Publiczne, Nr 2 (4)/2008, ss. 5–28.

² Sztompka P.; *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2012, s. 190 za: Putman R.; *Tuning in, tuning out. The strange disappearance of social capital in America*, w: *Political Science and Politics*, nr 28/1995, ss. 1–20.

³ O korzyściach z kapitału społecznego pisze m.in. Piotr Sztompka w *Kapitał społeczny. Teoria przestrzeni międzyludzkiej*, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 2016, ss. 299–315.

⁴ Problem relacji kapitału społecznego i zaufania ciekawie porusza m.in.: Barbara Fedyszak-Radziejowska, *Czy kapitał społeczny bez społecznego zaufania jest możliwy? Przykłady polskich gmin wiejskich*, w: Kaźmierczak T., Rymśza M. (red.) *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna* Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007, ss. 65–90. Z kolei Piotr Sztompka omawia szeroko kwestię roli zaufania w społeczeństwie w: *Zufanie. Fundament społeczeństwa*, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 2007.

⁵ Sztompka P.; *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 2012, s. 190 za: Fukuyama F., *Trust. The Social Virtues and the Creation of Property*, New York 1995: Free Press, s. 26.

⁶ W *Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju* (przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 14 lutego 2017 r.) kapitał społeczny wskazywany jest jako jeden z sześciu kluczowych obszarów mających wpływ na osiągnięcie celów rozwojowych Polski, a we wcześniejszym o kilka lat raporcie *Polska 2030*, stanowiącym ramy odniesienia dla *Długookresowej i Średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju*, wzrost kapitału społecznego uznano za jedno z dziesięciu wyzwań rozwojowych naszego kraju.

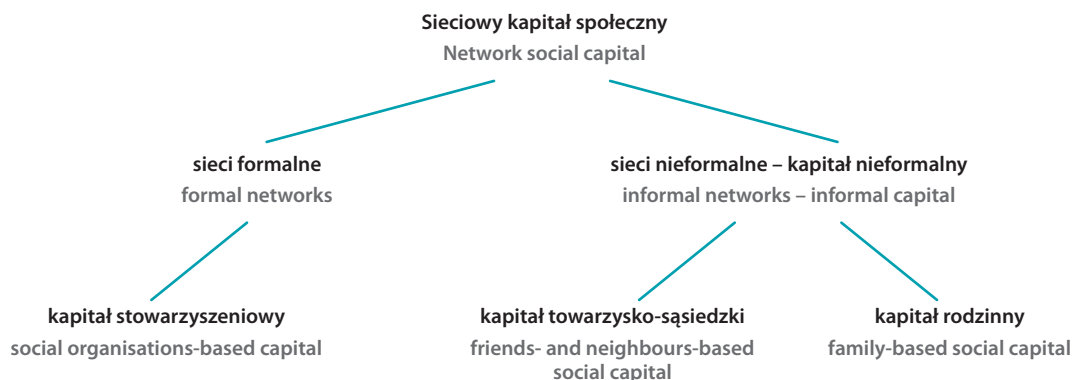
Warto przypomnieć przywołaną we wcześniejszej edycji badania⁷ i przyjętą przez polską statystykę publiczną za OECD wieloaspektową i zorientowaną funkcjonalnie definicję kapitału społecznego⁸. Według niej kapitał społeczny rozumiany jest jako sieci powiązań międzyludzkich wraz ze wspólnymi normami, wartościami i przekonaniem, które ułatwiają współpracę w ramach określonej grupy lub pomiędzy grupami⁹. W tym ujęciu, elementy składające się na kapitał społeczny widziane są nie tylko z perspektywy jakości sfery publicznej¹⁰, ale także z punktu widzenia jakości życia jednostek¹¹. Innymi słowy, tak jak poprzednio, w prezentowanej edycji kapitał społeczny i jego składowe będą omawiane z perspektywy grupowej i jednostkowej. Umożliwia to po pierwsze analizę udziału w różnego rodzaju sieciach społecznych, po drugie analizę zaufania oraz wartości i norm, po trzecie analizę stopnia przywiązania do wspólnot, od tej lokalnej, poprzez państwową, a skończywszy na wspólnocie europejskiej (UE)¹². Nie sposób zaprzeczyć, że powyższe elementy kapitału społecznego, albo też czynniki go konstytuujące wpływają na jakość życia poszczególnych osób (zob. Rozdział 8. Dobrobyt subiektywny).

Biorąc pod uwagę powyżej zarysowane rozumienie kapitału społecznego, w niniejszym rozdziale jako pierwszy przedmiot analizy, zostaną omówione wyniki badania dotyczące dwóch obszarów sieciowego kapitału społecznego, a mianowicie: (1) w ramach sieci formalnych uczestnictwo w organizacjach społecznych odzwierciedlających kapitał stowarzyszeniowy oraz (2) w ramach sieci powiązań nieformalnych odzwierciedlających kapitał towarzysko-sąsiedzki oraz kapitał rodzinny (zob. Schemat 6.1.).

Zważywszy na możliwości wykorzystywania Internetu w budowaniu kapitału społecznego, dodatkowy i nowy wątek analiz stanowić będzie kwestia wykorzystania Internetu w wybranych praktykach obywatelskich, takich jak: (1) udział w konsultacjach społecznych on-line lub głosowaniach przez Internet w sprawach o znaczeniu społecznym lub politycznym oraz (2) udział w manifestacjach, marszach, demonstracjach lub akcjach poparcia, o których informacje powzięto za pomocą Internetu¹³.

Jako że wsparcie finansowe organizacji społecznych wpływa pozytywnie na budowę i utrzymanie stowarzyszeniowego kapitału społecznego (i poniekąd też diagnozuje jego kondycję), omówione zostaną też formy wsparcia finansowego działalności jednej lub kilku organizacji społecznych.

Schemat 6.1. Rodzaje sieciowego kapitału społecznego
Scheme 6.1. Types of social network capital

⁷ Tzn. w publikacji prezentującej poprzednią edycję Badania spójności społecznej 2015.

⁸ Notatka *Kapitał społeczny w badaniach statystyki publicznej* przyjęta na posiedzeniu Rady Statystyki dnia 20.02.2012 r., przygotowana przez zespół w składzie: A. Bieńkuńska, K. Goś-Wójcicka, S. Nałęcz, P. Piaskowski, M. Żyra.

⁹ Cote S., Healy T. (2001), *The Well Being of Nations. The role of human and social capital*, OECD, Paryż, s. 41.

¹⁰ Putnam R.D. (1995) *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Znak, Kraków-Warszawa.

¹¹ Cote S., Healy T. (2001), *The Well Being of Nations. The role of human and social capital*, OECD, Paryż.

¹² Rozdział 3. Wybrane aspekty jakości życia w wymiarze lokalnym.

¹³ Zagadnienia dotyczące wykorzystania Internetu w celach prywatnych oraz jego roli w podtrzymywaniu i tworzeniu kapitału nieformalnego zawiera Rozdział 4. Korzystanie z Internetu.

Konsekwentnie jak w poprzedniej edycji, zostanie omówiona problematyka zaufania, które stanowi swoisty czynnik kulturowy i psychologiczny kapitału społecznego, decydujący jednocześnie o jakości życia. Poddane zostanie analizie zaufanie do instytucji życia publicznego, zaufanie do ludzi w sferze relacji jednostkowych oraz w wymiarze ogólnego zaufania do ludzi.

Biorąc pod uwagę fakt, że kapitał społeczny determinowany jest też przez wartości oraz postawy i zachowania, to właśnie tej kwestii zostanie poświęcona ostatnia część niniejszego rozdziału.

6.1. Kapitał stowarzyszeniowy

6.1. Social organisations-based capital

Przejawy aktywności w organizacjach społecznych

Symptoms of activity in social organizations

Pierwszym z analizowanych rodzajów sieciowego kapitału społecznego jest kapitał stowarzyszeniowy. Przejawia się on w uczestnictwie w organizacjach społecznych¹⁴. Zgodnie z typologią zaproponowaną przez Putmana należą one przeważnie do stowarzyszeń wtórnych¹⁵. Samo rozumienie uczestnictwa oparte zostało o trzy kryteria. Są nimi: (1) świadczenie pracy społecznej – dobrowolnej i bezpłatnej w organizacjach, (2) udział w organizowanych przez nie imprezach i wydarzeniach oraz (3) formalne członkostwo lub poczucie przynależności do organizacji. Tak więc uczestnictwo w organizacjach społecznych oznacza bezpłatną (wolontariacką) pracę na ich rzecz lub udział w imprezach organizowanych przez te organizacje. Sama przynależność formalna do organizacji społecznych nie wystarcza do podtrzymywania i budowania kapitału stowarzyszeniowego. Nie jest więc warunkiem wystarczającym do uznania uczestnictwa w nich. Ważniejsze są wspomniane wyżej praca oraz udział w imprezach. To założenie zostało uwzględnione w budowie wskaźnika uczestnictwa¹⁶.

Poniżej omówiono występowanie tych trzech poszczególnych elementów kapitału stowarzyszeniowego, jak i występowanie kapitału stowarzyszeniowego jako całości na podstawie wyników Badania spójności społecznej 2018 r.

Świadczenie pracy oraz udział w imprezach organizowanych przez organizacje społeczne stanowiły, jak już wspomniano, kluczowe elementy uczestnictwa w organizacjach społecznych. Należy jednak podkreślić, że wyraźna mniejszość mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej podejmowała dobrowolną, bezpłatną pracę w różnego typu organizacjach społecznych. W zależności od ich rodzaju, odsetki podejmujących się pracy społecznej w 2018 roku kształtowały się od ok. 10% do poniżej 1% osób. Ponad 19% osób podjęło pracę społeczną przynajmniej w jednym typie organizacji społecznych. Zdecydowanie wyróżniały się tutaj świeckie organizacje pozarządowe oraz kościoły, wspólnoty i organizacje religijne. Przynajmniej raz w ciągu ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie, pracę społeczną w organizacjach świeckich podejmowało prawie 10% osób, a w kościołach, wspólnotach, organizacjach religijnych ok. 7% osób¹⁷.

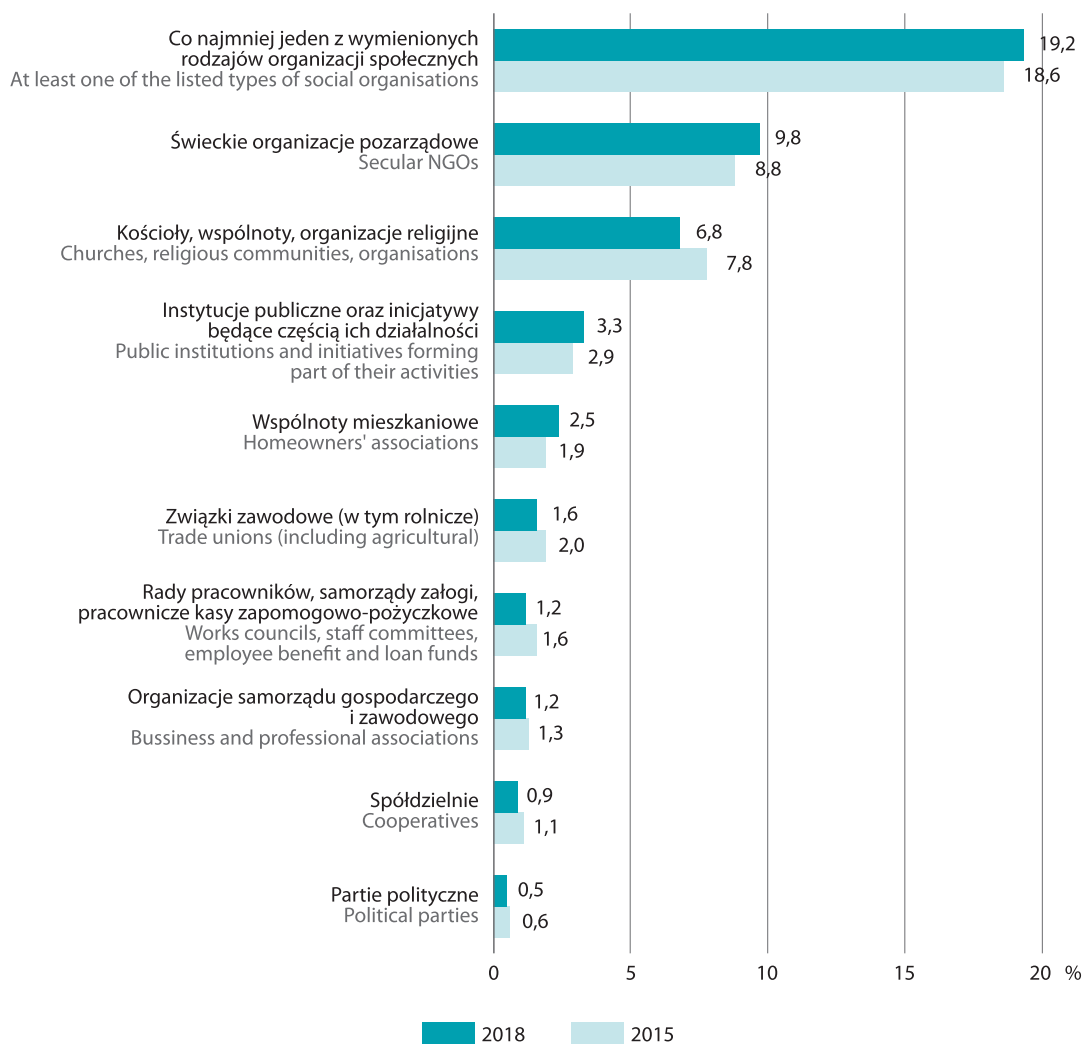
¹⁴ W Badaniu spójności społecznej do organizacji społecznych zaliczono te wymienione w Komentarzu metodologicznym str. 188.

¹⁵ Putman rozróżnia: (1) stowarzyszenia (grupy) pierwotne, np. rodzina, w których występuje silna więź emocjonalna, (2) stowarzyszenia (grupy) wtórne, czyli większość dobrowolnych organizacji, w których uczestnicy spotykają się na tyle często, że wytwarza się pomiędzy nimi pewna więź społeczna, (3) stowarzyszenia trzeciego rodzaju (tertiary associations), do których zaliczane są niemające członków ani wolontariuszy instytucje usługowe działające w formule non-profit (np. fundacja prowadząca szpital) czy organizacje masowo zrzeszające osoby, które nie znają się między sobą, lecz zgadzają się być reprezentowane przez daną organizację, na podstawie: R. D. Putnam, *Bowling Alone: America's Declining Social Capital*, *Journal of Democracy* 6:1, 1995.

¹⁶ Rozumienie pojęć uczestnictwa oraz organizacji społecznej znajduje się w Komentarzu metodologicznym str. 188.

¹⁷ Zob. również Tablica 6.12. w Aneksie tabelarycznym na końcu rozdziału.

Wykres 6.1. Praca społeczna w organizacjach społecznych^a (% osób w wieku 16 lat i więcej)
 Chart 6.1. Volunteer work in social organisations^a (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy zdarzało się Panu/Pani poświęcić swój wolny czas na dobrowolną, bezpłatną pracę w ramach działalności wymienionych organizacji lub instytucji?*
 a Based on the responses to the question: *Have you ever spent your free time in the last 12 months working voluntarily for these organisations or institutions?*

Porównując rok 2015 i 2018, należy stwierdzić, że nastąpiło niewiele zmian, jeśli chodzi o odsetki osób podejmujących pracę społeczną na rzecz różnych typów organizacji społecznych, różnice oscylowały co najwyżej wokół 1 p. proc. W niektórych typach organizacji wartości odsetka uczestniczących nieznacznie rosły, w innych malały. Jednak generalnie biorąc pod uwagę dobrowolną, bezpłatną pracę w przynajmniej jednej organizacji społecznej, odnotowano bardzo niewielki wzrost wartości odsetka (niecały 1 p. proc.) w 2018 roku¹⁸.

Udział w imprezach i wydarzeniach organizowanych przez jakikolwiek określony w badaniu rodzaj organizacji społecznych dotyczył tylko co czwartego mieszkańca Polski w wieku 16 i więcej lat. Blisko 75% osób nigdy lub prawie nigdy nie brało udziału w tego typu imprezach. W ciągu ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie najczęściej brano udział w imprezach organizowanych przez świeckie organizacje pozarządowe (ok. 13%) oraz kościoły, wspólnoty i organizacje religijne (ok. 10% osób).

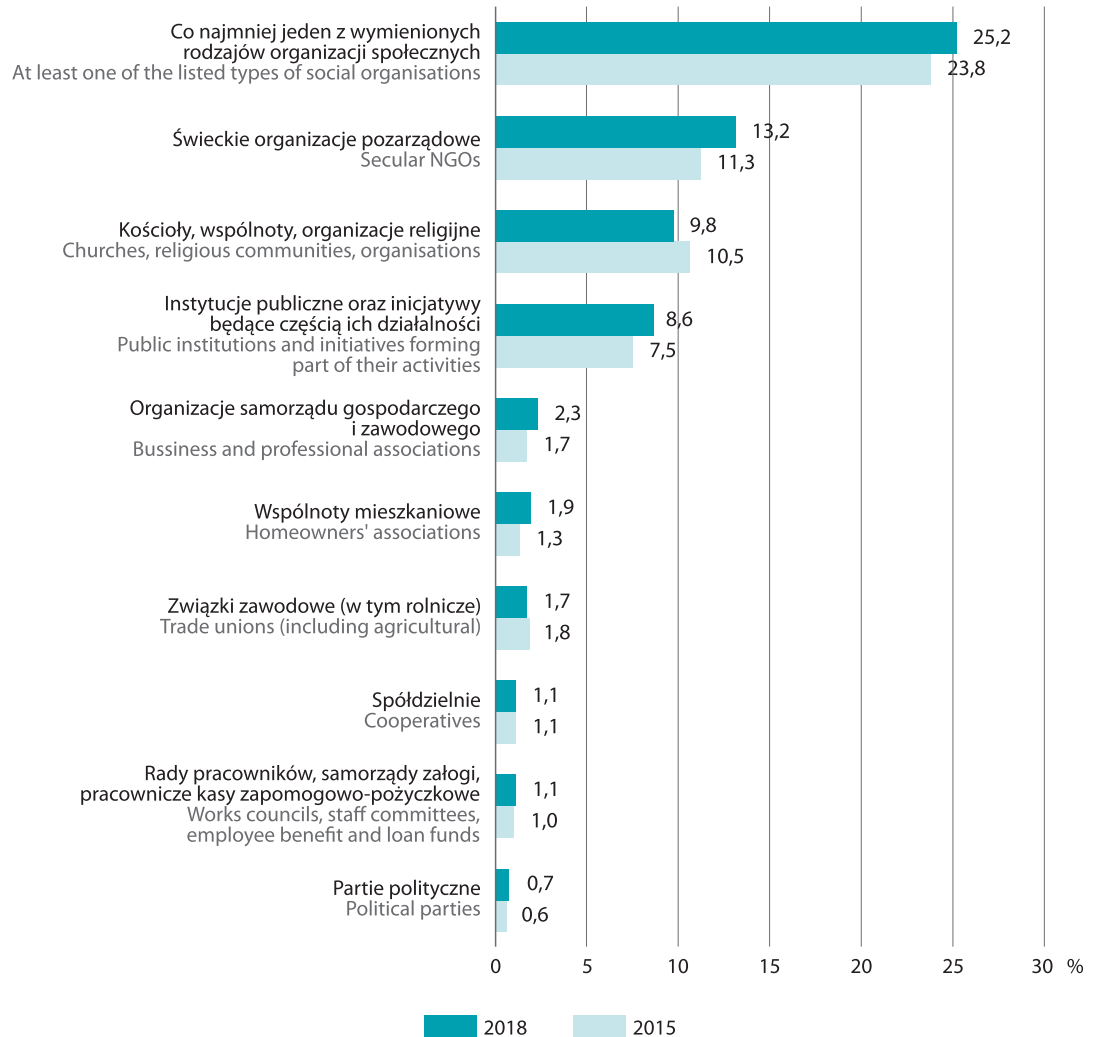
¹⁸ Tamże (Ibid).

Zwraca uwagę udział w imprezach organizowanych przez instytucje publiczne lub inicjatywy będące częścią ich działalności. Jeśli chodzi o tego typu imprezy, to w 2018 r. odsetek uczestniczących w nich osób przynajmniej raz w ciągu ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie wyniósł prawie 9%, niewiele częściej niż w 2015 r. Generalnie odsetki osób, które brały udział w imprezach organizowanych przez poszczególne rodzaje organizacji społecznych – porównując rok 2018 i 2015 – nie zmieniły się istotnie¹⁹.

Wykres 6.2. Udział w imprezach (wydarzeniach) organizowanych przez organizacje społeczne^a (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 6.2. Participation in events organised by social organisations^a (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy zdarzyło się Panu/Pani brać udział w imprezach, wydarzeniach organizowanych przez wymienione organizacje lub instytucje?*

a Based on the responses to the question: *In the last 12 months, have you participated in any events organised by these organisations or institutions?*

Choć założono, że formalne członkostwo lub poczucie przynależności do organizacji społecznych są mniej ważne w budowie i podtrzymywaniu kapitału stowarzyszeniowego, warto jednak przedstawić najważniejsze dane na ten temat, które pozyskano dzięki Badaniu spójności społecznej.

¹⁹ Zob. Tablica 6.13. w Aneksie tabelarycznym na końcu rozdziału.

Prawie 12% mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej było członkami świeckich organizacji pozarządowych lub też odczuwało przynależność do nich. W niewiele mniejszym stopniu, bo co dziesiąta osoba należała do wspólnoty, organizacji religijnej. Do spółdzielni oraz wspólnot mieszkaniowych przynależało odpowiednio ok. 7% i prawie 8% osób. W przypadku pozostałych organizacji społecznych wartości odsetków członkostwa lub poczucia przynależności kształtowały się od ok. 4% – związki zawodowe, w tym rolnicze oraz rady pracowników, samorządy załogi – do poniżej 1% dla partii politycznych. (zob. Tablica 6.11. w Aneksie tabelarycznym na końcu rozdziału). Dynamika zmian (porównując rok 2018 i 2015) w poziomie członkostwa w poszczególnych organizacjach była niewielka. Jedynie w przypadku wspólnot i organizacji religijnych wartość odsetka zmalała o 9 p. proc. Jednakże ze względu na okrojenie znaczeniowe wspólnoty, organizacji lub grupy religijnej²⁰ w stosownym pytaniu, nie ma bezpośredniej porównywalności odsetków przynależności z obu lat. Pozostałe różnice były bardzo małe i sięgały co najwyżej niecałych 2 p. proc. – wzrost w przypadku świeckich organizacji pozarządowych lub ponad 1 p. proc. dla wspólnot mieszkaniowych. W przypadku pozostałych typów organizacji społecznych odnotowane zmiany nie przekroczyły 1 p. proc. (zob. Tablica 6.11. w Aneksie tabelarycznym na końcu rozdziału).

Na potrzeby diagnozy aktywności w organizacjach społecznych, a więc poziomu występowania kapitału stowarzyszeniowego wprowadzono złożony wskaźnik kapitału stowarzyszeniowego oraz będący jego pochodną skategoryzowany wskaźnik kapitału stowarzyszeniowego²¹. Oparte są one na wyżej omawianych wskaźnikach prostych: dobrowolnej i bezpłatnej pracy na rzecz organizacji społecznych, udziale w imprezach i wydarzeniach organizowanych przez organizacje społeczne oraz – w mniejszym stopniu – członkostwie formalnym w tych organizacjach lub poczuciu przynależności do nich. Te trzy zmienne definiują (odzwierciedlają) poziom uczestnictwa w organizacjach społecznych poprzez wyższe wskaźniki kapitału społecznego. Wskaźnik skategoryzowany przyjmuje następujące poziomy: wysoki lub bardzo wysoki (uczestnictwo w trzech lub w więcej rodzajach organizacji społecznych), średni (uczestnictwo w dwóch rodzajach organizacji społecznych), niski (uczestnictwo w jednym rodzaju organizacji społecznych), brak lub bardzo niski (brak uczestnictwa w organizacjach społecznych). Rozkłady występowania poszczególnych poziomów kapitału stowarzyszeniowego zawiera Komentarz metodologiczny na str. 188.

Znakomita większość mieszkańców Polski nie angażowała się wcale lub w małym stopniu w aktywność w organizacjach społecznych. Najwyższy odsetek osób w wieku 16 i więcej lat dotyczył poziomu bardzo niskiego lub braku występowania kapitału stowarzyszeniowego (prawie 80%). Co siódma osoba uczestniczyła w jednym typie organizacji społecznych, a co dwudziesta szósta w dwóch typach organizacji (średni poziom kapitału stowarzyszeniowego). Występowanie wysokiego lub bardzo wysokiego poziomu kapitału stowarzyszeniowego dotyczyło niecałych 2% osób.

Należy zaznaczyć, że w 2018 r. podobnie jak w roku 2015 mieszkańcy Polski w wieku 16 lat i więcej najczęściej uczestniczyli w świeckich organizacjach pozarządowych (odpowiednio ok. 10% osób w 2018 r. i ok. 9% w 2015) oraz we wspólnotach, organizacjach lub grupach religijnych (odpowiednio ok. 7% w 2018 r. i 9% w 2015). Najniższe odsetki uczestnictwa dotyczyły partii politycznych – niezmiennie od 2015 poniżej 1% osób (zob. Tablica 6.11. w Aneksie tabelarycznym na końcu rozdziału).

Na koniec warto jeszcze powrócić do założenia, iż formalne członkostwo lub poczucie przynależności w organizacjach społecznych ma stosunkowo niewielkie znaczenie w budowaniu i podtrzymywaniu kapitału stowarzyszeniowego. Zestawiając wskaźniki obrazujące poziom uczestnictwa w organizacjach społecznych z tymi dotyczącymi członkostwa lub poczucia przynależności do tych organizacji, nietrudno zauważyć, iż odnotowane odsetki osób przynależących do organizacji społecznych były wyższe lub

²⁰ W 2018 r. w pomiarze deklarowanego członkostwa lub poczucia przynależności nie brano pod uwagę członkostwa w kościołach jako takich (np. w Kościele Rzymskokatolickim), tylko w organizacjach, wspólnotach działających w ramach danego wyznania, np. w Akcji Katolickiej, Caritasie, wspólnotach i radach parafialnych, bractwach prawosławnych, prawosławnych ośrodkach miłosierdzia, diakoniach, kółkach różańcowych, zespołach charytatywnych itp.

²¹ Szczegółowy opis budowy skategoryzowanego wskaźnika kapitału stowarzyszeniowego zawiera Komentarz metodologiczny na str. 188.

przynajmniej równe odsetkom osób realnie uczestniczących w organizacjach społecznych. Wyraźnym tego przykładem są odnotowane relatywnie wysokie odsetki dotyczące przynależności (członkostwa) do spółdzielni (ponad 7%) oraz wspólnot mieszkaniowych (prawie 8%), przy jednocześnie niskich odsetkach uczestniczenia w nich (odpowiednio: niecałe 1% oraz prawie 3%). Dowodzi to poniekąd zasadności przyjętego w konstrukcji złożonego wskaźnika kapitału stowarzyszeniowego założenia, że formalna przynależność nie może być traktowana na równi z realną pracą na rzecz organizacji lub uczestnictwem w imprezach i wydarzeniach organizowanych przez te organizacje²².

Uczestnictwo w organizacjach społecznych według wybranych cech demograficzno-społecznych²³

Participation in social organisations by selected demographic and social features

Z Badania spójności społecznej przeprowadzonego w 2018 roku wynika, że kobiety i mężczyźni w równym stopniu uczestniczyli w organizacjach społecznych, a więc płeć pod tym względem nie różnicowała mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej. Prawie 80% przedstawicieli zarówno jednej jak i drugiej płci nie wykazywało aktywności, która dowodziłaby występowania sieciowego kapitału stowarzyszeniowego. Co piąta kobieta i co piąty mężczyzna uczestniczył w jednym lub więcej rodzajach organizacji społecznych, a co 18 kobieta i co 19 mężczyzna uczestniczył w co najmniej dwóch rodzajach organizacji społecznych. Wysoki lub bardzo wysoki poziom skategoryzowanego wskaźnika kapitału społecznego²⁴ dotyczył tylko ponad 1% mężczyzn i niespełna 2% kobiet w wieku 16 i więcej lat.

Osoby należące do średnich/środkowych grup wieku najczęściej wykazywały się aktywnością tworzącą kapitał stowarzyszeniowy. Najwyższe odsetki uczestnictwa w przynajmniej jednym rodzaju organizacji społecznych odnotowano wśród osób w wieku 45–54 lata (niespełna 24%), następnie w wieku 35–44 lata (ok. 23%) i w wieku 55–64 lata (niecałe 22%). Taka sama kolejność (przy znacznie niższych częstościach) dotyczyła uczestnictwa w przynajmniej dwóch rodzajach organizacji społecznych (odsetki kształtowały się między 6 a 7%) oraz uczestnictwa przynajmniej w trzech organizacjach społecznych (około 2% we wszystkich trzech w/w grupach wieku).

Poziom wykształcenia wyraźnie różnicował uczestnictwo w organizacjach społecznych. Jeśli weźmiemy pod uwagę uczestnictwo w przynajmniej jednym rodzaju organizacji społecznych, to najwyższy odsetek odnotowano wśród osób z wykształceniem magisterskim lub wyższym (ponad 31%) i z tytułem licencjata (prawie 25%). Obie wymienione grupy osób z najwyższym poziomem wykształcenia przodowały także w uczestnictwie w przynajmniej trzech rodzajach organizacji społecznych. Wśród osób z wykształceniem magisterskim lub wyższym odnotowana wartość odsetka wyniosła niespełna 4%, a wśród osób legitymujących się tytułem licencjata niespełna 2%. Najniższe odsetki wysokiego lub bardzo wysokiego poziomu kapitału społecznego odnotowano wśród osób z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym (niespełna 1%). W tej ostatniej grupie odnotowano też najwyższy odsetek osób (prawie 88%) nieuczestniczących w żadnej organizacji społecznej (bardzo niski poziom lub brak kapitału społecznego). Generalnie rzecz ujmując – równoległe z wyższym poziomem wykształcenia występował wyższy poziom uczestnictwa w organizacjach społecznych.

Pracujący na własny rachunek oraz pracownicy najemni to grupy społeczne najbardziej aktywne jeśli chodzi o uczestnictwo w organizacjach społecznych. W przynajmniej jednym rodzaju organizacji społecznych uczestniczyło odpowiednio prawie 25% wśród pracujących na własny rachunek i około 22% wśród pracowników najemnych. Jeśli chodzi o wysoki lub bardzo wysoki poziom kapitału społecznego wśród wymienionych grup, to tutaj odsetki także były najwyższe (odpowiednio prawie 3% i około 2% osób). Dla porównania, tylko co dwieście pięćdziesiąty rencista i co sto sześćdziesiąty siódmy emeryt rolniczy, a także co siedemdziesiąta siódma osoba żyjąca z emerytury pozarolniczej reprezentowała wysoki po-

²² Zob. Tablica 6.11. w Aneksie tabelarycznym na końcu rozdziału.

²³ Zob. Tablica 6.14. w Aneksie tabelarycznym na końcu rozdziału.

²⁴ Uczestnictwo przynajmniej w trzech rodzajach organizacji społecznych.

ziom tego wskaźnika, a więc uczestniczyła w przynajmniej trzech rodzajach organizacji społecznych.

Analizując częstości braku uczestnictwa w organizacjach społecznych to właśnie wśród grup „nieaktywnych zawodowo” odsetki te były najwyższe (bezrobotni – ok. 89%, emeryci rolniczy – prawie 88%, renciści – ok. 85%, emeryci pozarolniczy ponad 81%, inni nieaktywni zawodowo – ponad 84%). Zwraca uwagę relatywnie częste uczestnictwo rolników w organizacjach społecznych. Wśród nich odsetek uczestniczących w przynajmniej jednym rodzaju organizacji społecznych wyniósł ponad 23%.

Badanie spójności społecznej pokazało, że wraz z wyższymi dochodami rosło uczestnictwo w organizacjach społecznych. Wśród osób z piątej grupy kwintylowej²⁵ odnotowano najwyższe odsetki dotyczące: uczestnictwa w przynajmniej jednym rodzaju organizacji społecznych (27%), uczestnictwa w przynajmniej dwóch rodzajach organizacji społecznych (ok. 8%) i uczestnictwa w przynajmniej trzech rodzajach organizacji społecznych²⁶ (ok. 3%). Wśród osób z najniższymi dochodami (z 1 grupy kwintylowej) przedmiotowe odsetki wyniosły odpowiednio: dla uczestnictwa w przynajmniej jednym rodzaju organizacji społecznych ok. 13%, w przynajmniej dwóch rodzajach organizacji społecznych ok. 3% i w przynajmniej trzech rodzajach organizacji społecznych niecały 1%²⁷. Warto dodać, że wśród osób z najniższymi dochodami (1 grupa kwintylowa) odsetek osób nieuczestniczących w organizacjach społecznych wyniósł blisko 87%, a wśród osób z najwyższymi dochodami (5 grupa kwintylowa) 73%.

Zaobserwowano wyraźne zróżnicowanie uczestnictwa w organizacjach społecznych ze względu na wielkość miejscowości zamieszkania. Wraz z jej rosnącą wielkością rosły częstości uczestnictwa mieszkańców w tychże organizacjach. Na wsi odsetek uczestniczących w jednym lub większej liczbie rodzajów organizacji społecznych wyniósł ponad 18% osób. Dla miast ogółem analogiczny odsetek wyniósł ponad 21%, w tym w największych miastach (500 tys. i więcej mieszkańców) ok. 25%, a w najmniejszych (poniżej 20 tys. mieszkańców) prawie 19%.

6.2. Wykorzystanie Internetu w praktykach obywatelskich²⁸

6.2. Use of the Internet in civic practices

Internet jako medium służące wymianie informacji zyskuje charakter egalitarny i globalny. Tworzona przez niego sieć wirtualna może przyczyniać do budowania i wzmacniania kapitału społecznego²⁹, ponieważ opiera się na międzyludzkich relacjach (sieci relacji) w danych społecznościach, które dzięki niemu osiągają korzyści, zarówno w wymiarze jednostkowym, jak i grupowym. Oczywiście korzystanie z Internetu, może przyczyniać się też do osłabiania relacji w świecie realnym, ich splotenia i ograniczenia.

Internet może być ważnym i wygodnym narzędziem w praktykach, które możemy określić mianem obywatelskich. A tym samym może przyczyniać się on do wzmacniania kapitału stowarzyszeniowego. Potencjalność Internetu umożliwi uczestniczenie w różnego typu konsultacjach społecznych, głosowaniach oraz wyrażanie opinii i sądów na tematy społeczno-polityczne. Sieć internetowa może służyć do mobilizacji społecznej, poprzez informowanie przez nią o różnego typu wydarzeniach natury politycznej (happeningi, demonstracje itp.). Dzięki Badaniu spójności społecznej częściowo zdiagnozowano skalę uczestnictwa w konsultacjach on-line o znaczeniu społecznym lub politycznym (np. podpisywanie listów otwartych, głosowanie w sprawie budżetu obywatelskiego, konsultowanie projektów zagospodarowania przestrzennego) oraz udziału w manifestacjach, marszach, o których powzięto wiedzę z Internetu.

²⁵ 5 grupę kwintylową stanowi 20% mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej z najwyższymi dochodami.

²⁶ Tj. wysokiego lub bardzo wysokiego poziomu skategoryzowanego wskaźnika kapitału stowarzyszeniowego.

²⁷ Zob. Tablica 6.14. w Aneksie tabelarycznym na końcu rozdziału.

²⁸ Zob. Tablice 6.15. i 6.16. w Aneksie tabelarycznym na końcu rozdziału.

²⁹ Píše o tym Jan van Dijk: „Używanie komputerów i Internetu może zwiększać tzw. kapitał społeczny w wymiarze kontaktów społecznych, zaangażowania i poczucia przynależności do wspólnoty”, w: *Społeczne aspekty nowych mediów*, Warszawa 2010, s. 236.

Tylko ok. 11% mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej kiedykolwiek uczestniczyło w konsultacjach społecznych on-line, głosowaniach przez Internet w sprawach o znaczeniu społecznym i politycznym. Jeszcze mniej – ok. 5% osób kiedykolwiek brało udział w manifestacjach, marszach i akcjach poparcia, o których informację powzięto za pośrednictwem poczty e-maila, portali społecznościowych czy komunikatorów internetowych itp.

Wiek wyraźnie różnicował aktywność obywatelską za pomocą Internetu. Najaktywniejszą grupą wieku były osoby między 25 a 34 rokiem życia. Ze wzrostem wieku odsetki osób biorących kiedykolwiek udział w tych praktykach generalnie malały. Wyjątek stanowi najmłodsza grupa, w której przedmiotowe odsetki były relatywnie wysokie, ale nie najwyższe. Wydaje się to częściowo zrozumiałe, z uwagi na to, że najmłodsi badani dopiero wchodzą w okres aktywności obywatelskiej. Towarzyszą im też niekiedy bariery formalne. Na przykład część osób z tej grupy wieku, z powodu niepełnoletności nie mogła jeszcze głosować.

Co piąta osoba w wieku 25–34 lata uczestniczyła w konsultacjach społecznych on-line lub głosowaniu przez Internet w sprawach społecznych czy politycznych. Niższy o mniej więcej 5 p. proc. odsetek (15%) odnotowano wśród osób z przedziału wieku 35–44 lata. Wśród osób z najmłodszej badanej grupy 16–24 lata, odsetek ten wyniósł 13%, a w grupie osób w wieku 45–54 lata ok. 10%. Osoby w wieku 55 lat i więcej znacznie rzadziej wykorzystywały kiedykolwiek Internet do konsultacji społecznych czy w głosowaniach. Tutaj odsetki kształtowały się między ok. 5% a 1% (w najstarszej grupie wieku 75 lat i więcej).

Zbliżony obraz, jeśli chodzi o kolejność częstości, zarysował się w przypadku udziału w manifestacjach, demonstracjach lub akcjach poparcia, o których powzięto informacje za pośrednictwem e-maili, portali społecznościowych, komunikatorów internetowych itp., choć same wartości odsetków były wyraźnie niższe. Najwyższy odsetek odnotowano wśród osób w wieku 25–34 lata (9%), niewiele niższy odsetek – prawie 8% wśród osób w wieku 16–24 lata i w wieku 35–44 lata – ponad 6%. W pozostałych grupach wieku wysokości odsetków kształtowały się na poziomie nie wyższym niż ok. 4%.

W praktykach obywatelskich sieć internetowa była pomocna przede wszystkim wśród mieszkańców miast, zwłaszcza tych największych³⁰. Mieszkańcy wsi znacznie rzadziej sięgali po to narzędzie. Stąd wielkość miejscowości wyraźnie różnicowała ten aspekt użytkowania sieci.

W przypadku konsultacji społecznych on-line czy udziału w głosowaniach, wśród mieszkańców największych miast odsetek ten sięgnął ok. 28%. Wyraźnie niższy odsetek dotyczył osób w miastach między 100 a 500 tys. mieszkańców (16%). W pozostałych miastach odsetki kształtowały się między ok. 11 a 7% (w najmniejszych miastach³¹). Odsetek wśród mieszkańców wsi wyniósł ok. 4%.

Jeśli chodzi o udział³² w manifestacjach, marszach i akcjach poparcia o których informację powzięto z Internetu, to najwyższy odsetek tego typu aktywności (ok. 15%), odnotowano wśród mieszkańców największych miast. O ok. 8 p. proc. niższy odsetek był udziałem osób mieszkających w miastach od 100–500 tys. mieszkańców. W pozostałych miastach odsetki te były jeszcze niższe – od ok. 5% do niespełna 4% w najmniejszych miastach. Na wsi odsetek ten przekroczył 2% osób.

Status na rynku pracy wyraźnie różnicował wykorzystanie Internetu w omawianych praktykach obywatelskich. Odnotowane tutaj odsetki poniekąd korespondowały z rozkładami według wieku oraz klasy miejscowości zamieszkania. Największą rolę w omawianych praktykach obywatelskich Internet odgrywał wśród pracujących na własny rachunek, pracowników najemnych oraz uczniów. Wyraźnie w mniej-

³⁰ Tj. co najmniej 500 tys. mieszkańców.

³¹ Poniżej 20 tys. mieszkańców.

³² Zob. Tablica 6.15. w Aneksie tabelarycznym na końcu rozdziału.

szym stopniu dotyczył bezrobotnych i jeszcze mniejszym rolników, rencistów i emerytów. I tak ponad 22% pracujących na własny rachunek kiedykolwiek brało udział w konsultacjach społecznych i głosowaniach w sprawach społecznych. Wśród uczniów odsetek ten był również relatywnie wysoki i wyniósł ok. 18%. Nieco niższą wartość tego odsetka – 15% odnotowano wśród pracowników najemnych. W przypadku udziału (kiedykolwiek) w manifestacjach, marszach, demonstracjach lub akcjach poparcia, o których powzięto informacje z Internetu, najwyższe wartości odsetków odnotowano wśród pracujących na własny rachunek ok. 14%.

Wykorzystywanie Internetu w praktykach obywatelskich przeanalizowano także ze względu na poziom występowania kapitału stowarzyszeniowego. Zgodnie z przypuszczeniami wyższy poziom kapitału stowarzyszeniowego szedł w parze z częstszym wykorzystaniem Internetu w tychże praktykach. Zebrane dane potwierdziły fakt, że częściej wykorzystywano Internet w konsultacjach społecznych i głosowaniach on-line niż do uczestnictwa w manifestacjach, demonstracjach czy akcjach poparcia, na temat których informacje pozyskano właśnie z Internetu.

Około 38% osób, które reprezentują wysoki lub bardzo wysoki poziom kapitału stowarzyszeniowego uczestniczyło kiedykolwiek w konsultacjach społecznych on-line lub głosowaniach o znaczeniu społecznym lub politycznym. Dla porównania, tylko 8% osób w wieku 16 lat i więcej, reprezentujących bardzo niski poziom lub brak kapitału stowarzyszeniowego brało udział w konsultacjach społecznych on-line lub głosowaniach o znaczeniu społecznym lub politycznym.

W przypadku uczestnictwa w marszach, demonstracjach i akcjach poparcia, o których powzięto informacje z Internetu, tylko ok. 18% spośród osób reprezentujących wysoki lub bardzo wysoki kapitał stowarzyszeniowy uczestniczyło w tego typu praktykach. Między odsetkami osób reprezentujących poziom bardzo niski lub brak kapitału stowarzyszeniowego a osobami z niskim poziomem tego kapitału wystąpiła bardzo duża różnica, bo o ponad 7 p. proc. Osoby reprezentujące średni poziom kapitału stowarzyszeniowego niewiele rzadziej uczestniczyły w marszach, demonstracjach i akcjach poparcia, o których powzięły informacje z Internetu, w porównaniu z osobami reprezentującymi niski poziom tegoż kapitału.

6.3. Finansowanie organizacji społecznych według deklaracji

6.3. Financing of social organisations by declarations

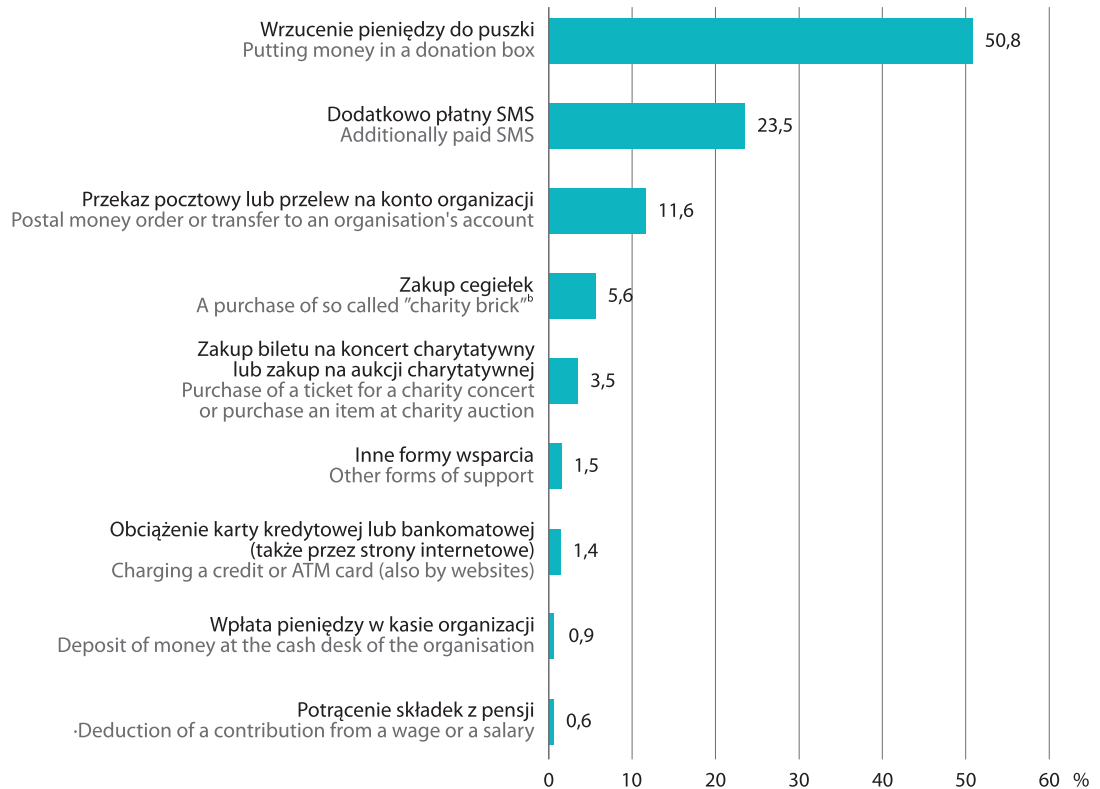
W Badaniu spójności społecznej zdiagnozowano też deklaracje dotyczące finansowego wspierania organizacji społecznych. Uznano bowiem, że ten wymiar ma także ważne znaczenie dla podtrzymywania i budowania kapitału społecznego oraz jest jednym z jego przejawów³³.

Popularną formą wsparcia organizacji pozarządowych było wrzucanie pieniędzy do puszek, co uczyniło ok. 51% osób w wieku 16 lat i więcej w ciągu ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie. Relatywnie częstą formą wsparcia na rzecz organizacji społecznych okazał się też płatny SMS (ok. 24%) oraz przekaz pocztowy (blisko 12%).

³³ Należy tutaj bardzo wyraźnie podkreślić, że badanie oparto na deklaracjach, a nie rzeczywistym wymiarze wsparcia finansowego organizacji społecznych. Te dane – dotyczące rzeczywistego wsparcia finansowego organizacji społecznych – są w posiadaniu Ministerstwa Finansów oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Wykres 6.3. Wsparcie finansowe działalności organizacji społecznych^a według deklaracji mieszkańców Polski w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 6.3. Financial support for the activity of social organisations^a by declarations of Polish citizens in 2018 (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie (wielokrotnego wyboru): Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy wsparł(a) Pan/Pani finansowo działalność jednej lub kilku organizacji (w kwocie nie mniejszej niż 1 zł) poprzez: .....(wymienione na wykresie).

a Based on the responses to the question (multiple choice): Have you supported financially the activities of one or more organisations in the last 12 months (in the amount not less than PLN 1) by: ..... (listed in the chart). b Specific donation in a form of a purchase of an item of defined money value, e.g. a printed picture of a brick with the money value.

6.4. Kapitał nieformalny

6.4. Informal capital

Nieformalny kapitał społeczny budowany jest na relacjach, które niemiecki socjolog i filozof Ferdinand Tönnies określił mianem *Gemeinschaft*. Oparte są one głównie na bliskości emocjonalnej, która łączy jednostki ludzkie. Takie relacje dotyczą członków rodziny, grup przyjaciół, kolegów czy znajomych³⁴.

Zgodnie z powyższym w Badaniu spójności społecznej koncepcję pomiaru poziomu występowania nieformalnego kapitału społecznego oparto przede wszystkim na głębokości więzi emocjonalnych. W mniejszym stopniu uwzględniono samą częstość kontaktów nieformalnych. Uznano bowiem, że właśnie głębokość więzi nieformalnych, a nie częstość kontaktów jest najważniejsza, jeśli chodzi o ukształtowanie jego poziomu. Głębokość tych więzi objawia się m.in. w gotowości do niesienia pomocy i wsparcia w razie potrzeby.

³⁴ W przeciwieństwie do kapitału nieformalnego opartego na relacjach typu *Gemeinschaft* (relacjach wspólnotowych), kapitał formalny oparty jest na relacjach *Gesellschaft* (relacjach stowarzyszeniowych, organizacyjnych) – zob. też. Sztompka Piotr, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2012, s.109.

Na początku, warto omówić dane dotyczące tych wskaźników prostych, które konstytuują nieformalny kapitał społeczny. Następnie przejdziemy do krótkiego omówienia wskaźników złożonych kapitału nieformalnego opracowanych na potrzeby pomiaru jego występowania.

Wsparcie w relacjach międzyosobowych

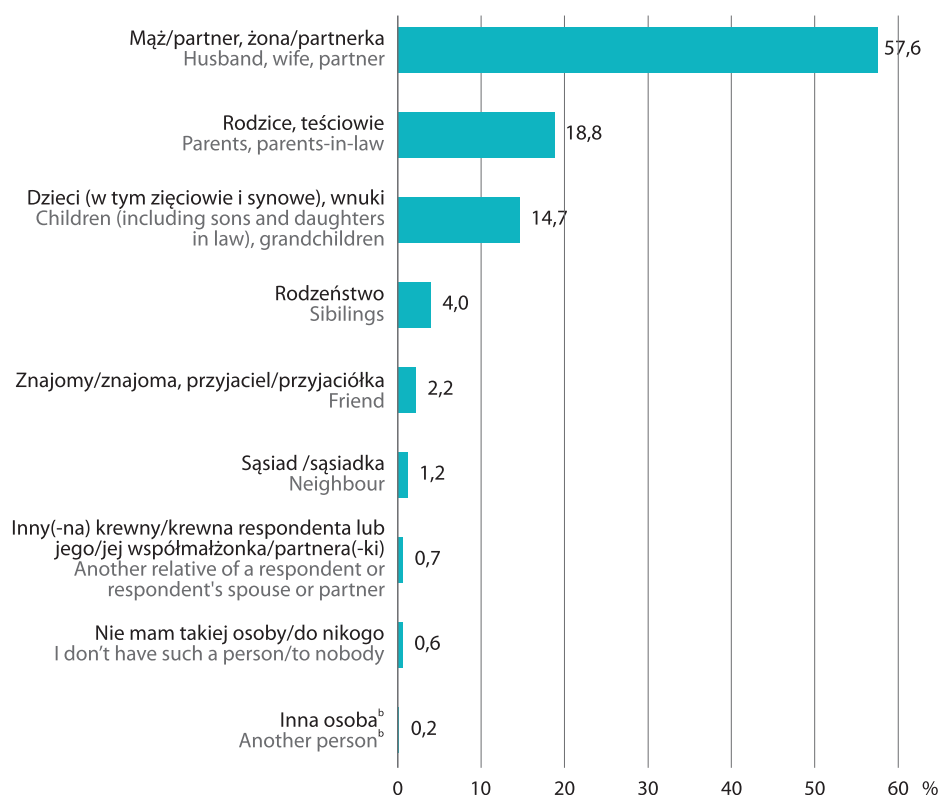
Support in interpersonal relations

Z danych uzyskanych z Badania spójności społecznej wynika, że sfera nieformalnych relacji społecznych zdominowana jest przez więzi rodzinne, chociaż ok. 82% mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej stwierdziło, że poza najbliższą rodziną, jest w bliskich relacjach przyjacielskich, nawet w przypadku nieczęstych kontaktów. Innymi słowy, relacje rodzinne były głębsze niż relacje towarzysko-sąsiedzkie.

Blisko 58% osób w wieku 16 lat i więcej wskazało, że w przypadku choroby, mogą liczyć na pomoc w pracach domowych małżonka lub partnera. W mniejszym stopniu, choć i tak częściej niż w przypadku osób z kręgów towarzysko-sąsiedzkich, liczą na rodziców i teściów (ok. 19%) oraz dzieci i wnuków (ok. 15%).

Wykres 6.4. Osoby wskazane w pierwszej kolejności jako te, do których zwróciłibyśmy się o pomoc w domu w razie choroby^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 6.4. People indicated in the first place as those to whom we would ask for help at home in case of illness^a in 2018 (% of people aged 16 and over)

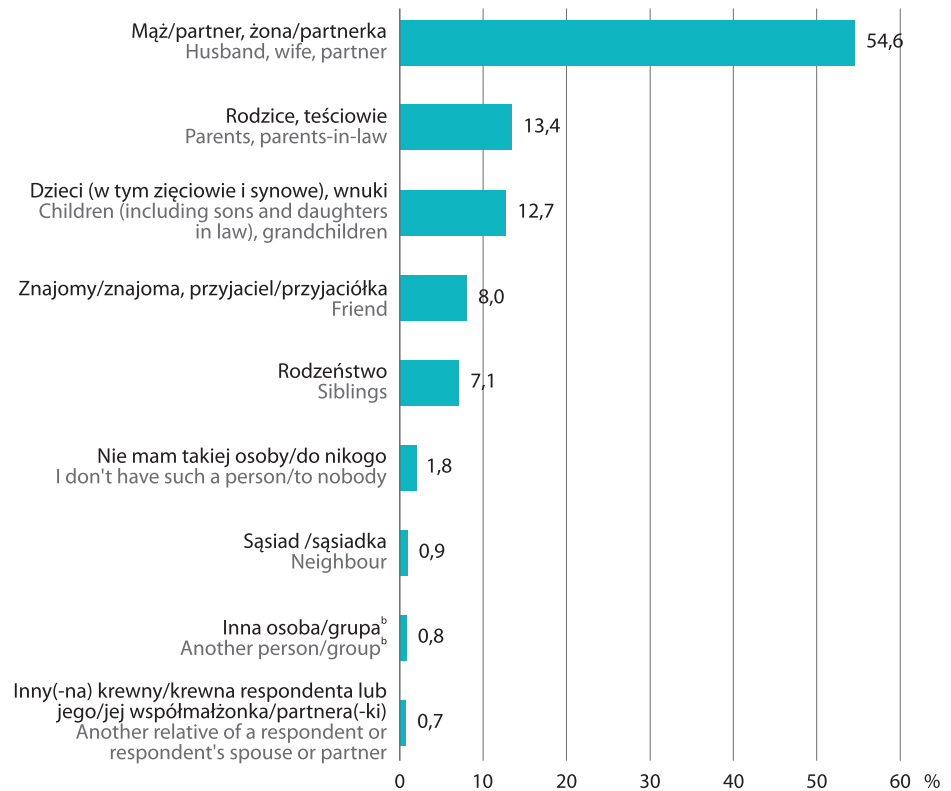
a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Przypuśćmy, że jest Pan/Pani chory (-ra) na grypę i musi Pan/Pani spędzić kilka dni w łóżku, potrzebuje Pan/Pani pomocy w domu, w zrobieniu zakupów itp. do kogo zwróciłby/zwróciłaby się Pan/Pani z prośbą o pomoc w pierwszej kolejności? (Proszę zaznaczyć tylko 1 odpowiedź).* b Pozycja obejmuje odpowiedzi: *Ktoś inny, Ktoś, komu płaci się za pomoc, Ktoś z pomocy społecznej.*

a Based on the responses to the question: *Suppose you are ill with the flu and you have to spend a few days in bed, need help at home, with shopping etc. who would you ask for help in? (Please tick only 1 answer).* b This category includes the responses: *Someone else, Someone who is paid to help, Someone from social services.*

Wykres 6.5. Osoby wskazane w pierwszej kolejności jako te, z którymi chcemy porozmawiać w razie smutku lub przygnębienia^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 6.5. People indicated in the first place as those to whom we want to talk in case of sadness or depression^a in 2018 (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Przypuśćmy, że czuje się Pan/Pani smutny (-na) i przygnębiony (-na) i chciałby/chciałaby Pan/Pani z kimś porozmawiać. Do kogo zwróciłby/zwróciłaby się Pan/Pani w pierwszej kolejności? (Proszę zaznaczyć tylko 1 odpowiedź).* b Pozycja obejmuje odpowiedzi: *Ktoś inny, Psycholog lub inny profesjonalny doradca, Ksiądz lub inna osoba duchowna, Lekarz rodzinny, Grupa samopomocy.*

a Based on the responses to the question: *Suppose you feel sad and depressed and would like to talk to someone. Who would you turn to in the first place? (Please tick only 1 answer).* b This category includes the responses: *Someone else, Psychologist or other professional advisor, Priest or other clergy person, Family doctor, Self-help group.*

Podobnie rzecz się miała, jeśli chodzi o wsparcie i rozmowę w razie smutku i przygnębienia. Dla 55% osób to małżonkowie bądź partnerzy, byli tymi, na których w takiej sytuacji w pierwszej kolejności można było liczyć. Dla prawie co ósmego mieszkańca Polski w wieku 16 lat i więcej, takimi osobami byli rodzice lub teściowie, niewiele rzadziej dzieci i wnuki. Co ciekawe znajomi i przyjaciele byli częściej wskazywani (8%) niż rodzeństwo (ok. 7%).

W razie trudności finansowych blisko 72% osób mogło liczyć głównie na rodzinę. Tylko 4% na znajomych i przyjaciół. Co piąta osoba mogła liczyć zarówno na rodzinę, jak i na przyjaciół i znajomych, a co 21 osoba w razie potrzeby pomocy finansowej nie mogła na nikogo liczyć – ani z rodziny, ani z kręgu towarzysko-sąsiedzkiego.

Głębokość więzi nieformalnych stanowi fundament wskaźników złożonych zastosowanych w Badaniu spójności społecznej. Dotyczą one zarówno kapitału rodzinnego, jak i kapitału towarzysko-sąsiedzkiego. Wyróżnienie tych dwóch rodzajów kapitału nieformalnego w badaniu wynika z odmiennego charakte-

ru relacji rodzinnych i relacji z osobami spoza kręgu rodzinnego. Jak nietrudno stwierdzić w przypadku kapitału rodzinnego złożony wskaźnik jego występowania oparto na punktacji za występowanie relacji z rodzicami, rodzeństwem, dziećmi, innymi krewnymi i pozostałą rodziną oraz za fakt pozostawania w związku małżeńskim lub partnerskim. W przypadku kapitału towarzysko-sąsiedzkiego punktowano relacje z przyjaciółmi, znajomymi lub kolegami oraz sąsiadami. Oprócz tego w szacowaniu poziomu zaistnienia obydwu kapitałów, punktowane były wskazania na możliwość potencjalnej pomocy finansowej lub wsparcia psychicznego ze strony wyżej wymienionych osób. W przypadku kapitału towarzysko-sąsiedzkiego, dodatkowe punkty przyznawano za świadczenie drobnych przysług i bardziej zażyłe relacje z sąsiadami, objawiające się wspólnym spędzaniem wolnego czasu, udziałem w uroczystościach rodzinnych itp.

Należy też zaznaczyć, że na potrzeby porównań opracowano skategoryzowane wskaźniki, będące pochodnymi wskaźników złożonych obydwu kapitałów nieformalnych. Zawierają one cztery poziomy: bardzo niski lub brak, niski, średni oraz wysoki lub bardzo wysoki³⁵. W dalszej części tekstu, przy omawianiu stopnia występowania obydwu kapitałów nieformalnych, posługiwać będziemy się wskaźnikami skategoryzowanymi.

Wśród największej części mieszkańców Polski w wieku 16 i więcej lat występował poziom średni kapitału rodzinnego (46% osób). Blisko 32% osób reprezentowało wysoki lub bardzo wysoki poziom tego kapitału.

W przypadku kapitału towarzysko-sąsiedzkiego najwyższy odsetek osób reprezentował niski poziom tego kapitału (prawie 34%). Poziom średni oraz wysoki lub bardzo wysoki występował odpowiednio wśród 28–27% osób³⁶.

Występowanie kapitału rodzinnego ze względu na wybrane cechy demograficzno-społeczne³⁷

Presence of family-based capital by selected demographic and social features

Kobiety nieznacznie częściej budowały głębsze relacje rodzinne. Częstości występowania wysokiego/bardzo wysokiego poziomu kapitału rodzinnego były nieco wyższe (o 4 p. proc.) wśród kobiet (ok. 34%) niż wśród mężczyzn. Z drugiej strony częstości poziomu bardzo niskiego/braku były wyrównane – wśród przedstawicieli obu płci wyniosły po ok. 4%.

Relatywnie najczęściej poziom wysoki lub bardzo wysoki kapitału rodzinnego występował wśród 35–44-latków (ok. 45%), 45–54-latków (ok. 39%) oraz 25–34-latków (ok. 38%).

Wykształcenie wyraźnie różnicowało występowanie kapitału rodzinnego. Wysoki/bardzo wysoki poziom tego kapitału najczęściej odnotowywano wśród osób z wykształceniem magisterskim lub wyższym (ok. 41%). W najmniejszym stopniu poziom ten dotyczył osób z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym (prawie 18%). Naturalnie odwrotna relacja dotyczyła poziomu bardzo niskiego/braku kapitału rodzinnego (co najwyżej gimnazjalne ok. 6%, licencjat, magisterskie lub wyższe ok. 3%) oraz poziomu niskiego (co najwyżej gimnazjalne ok. 24%, licencjat, magisterskie lub wyższe ok. 15%).

Rolnicy, osoby pracujące na własny rachunek poza rolnictwem oraz pracownicy najemni to te grupy, wśród których odnotowano najwyższe odsetki wysokiego lub bardzo wysokiego poziomu kapitału rodzinnego (odpowiednio od ok. 45% do niecałych 38%). Z kolei stosunkowo najwyższe odsetki bardzo

³⁵ Szczegółowy opis konstrukcji wskaźników złożonych i skategoryzowanych obydwu kapitałów nieformalnych umieszczono w Komentarzu metodologicznym na str. 188.

³⁶ Rozkłady poszczególnych poziomów obydwu kapitałów zamieszczono w Komentarzu metodologicznym str. 188 – Tablice 6.9.i 6.10.

³⁷ Zob. Tablica 6.17. w Aneksie tabelarycznym na końcu rozdziału.

niskiego/braku kapitału rodzinnego odnotowano wśród emerytów i rencistów (6–7%). Jak widać osoby czynnie zawodowo były w większym stopniu nośnikami kapitału rodzinnego niż osoby biernie zawodowo, czyli renciści, emeryci i uczniowie.

Także wśród osób z najwyższymi dochodami zaobserwowano najwyższy odsetek poziomu wysokiego lub bardzo wysokiego (39%) oraz najniższe odsetki poziomu bardzo niskiego lub braku (ok. 2%). Generalnie można stwierdzić, że wraz ze wzrostem dochodu kapitał rodzinny był silniejszy.

Różnica między miastem a wsią, jeśli chodzi o występowanie kapitału rodzinnego nie była relatywnie duża, jednak zauważalna. I tak różnica częstości wysokiego/bardzo wysokiego poziomu omawianego kapitału wyniosła ok. 4 p. proc., tj. na wsi ok. 34%, a ogółem w miastach ok. 30%. W przypadku bardzo niskiego/braku kapitału rodzinnego odsetek na wsi wyniósł ok. 3%, a w miastach ogółem ok. 4%. Przy czym w największych miastach (powyżej 500 tys. mieszkańców) częstość ta wyniosła prawie 6%.

Występowanie kapitału towarzysko-sąsiedzkiego ze względu na wybrane cechy demograficzno-społeczne³²

Presence of friends- and neighbours-based social capital by selected demographic and social features

Odnotowane częstości wysokiego lub bardzo wysokiego poziomu kapitału towarzysko-sąsiedzkiego były mniej więcej na podobnym poziomie wśród przedstawicieli obojga płci (27% – kobiety i 26% – mężczyźni). Nie odnotowano wyraźnych tendencji w rozkładach poziomu kapitału towarzysko-sąsiedzkiego ze względu na wykształcenie. Najwyższą wartość odsetków wysokiego lub bardzo wysokiego poziomu kapitału towarzysko-sąsiedzkiego odnotowano wśród osób z wykształceniem średnim, w tym policealnym (30%). Z taką samą częstością wysoki lub bardzo wysoki poziom omawianego kapitału wystąpił wśród osób z wykształceniem magisterskim (i wyższym) oraz wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym (ok. 26%). Najniższe wartości odsetków tego poziomu kapitału dotyczyły osób z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym (ok. 21%). Zwracają uwagę najniższe wartości odsetków bardzo niskiego lub braku kapitału towarzysko-sąsiedzkiego wśród osób z wykształceniem wyższym, zarówno licencjackim, jak i magisterskim i wyższym (ok. 7%).

Najstarsza grupa (a więc osoby w wieku 75 lat i więcej) wyraźnie odróżniała się od reszty grup wieku, ze względu na „najsłabiej” funkcjonujący kapitał towarzysko-sąsiedzki. Z kolei osoby ze „średnich” grup wieku, tj. w wieku 45–54 lata oraz w wieku 35–44 lata reprezentowały najwyższe wartości odsetków wysokiego poziomu tego kapitału (ok. 31–32%). Relatywnie wysoką częstość wysokiego lub bardzo wysokiego poziomu kapitału towarzysko-sąsiedzkiego odnotowano wśród osób w wieku 16–24 lata (27% osób), tak samo jak w przypadku osób w wieku 55–64 lata.

Biorąc pod uwagę aktywność na rynku pracy jako zmienną różnicującą, należy stwierdzić, że najczęściej wysoki lub bardzo wysoki poziom kapitału towarzysko-sąsiedzkiego odnotowano wśród pracujących na własny rachunek (ok. 35%) oraz rolników (ok. 34%). Z drugiej strony emeryci rolniczy i bezrobotni to grupy o stosunkowo najsłabiej rozwiniętym kapitale towarzysko-sąsiedzki, jeśli weźmiemy pod uwagę rozkłady wysokiego lub bardzo wysokiego poziomu oraz poziomu bardzo niskiego lub braku tego kapitału (zob. Tablica 6.17.). Zwraca tutaj uwagę dysonans między rolnikami a emerytami rolniczymi.

U osób z najniższymi dochodami (1 i 2 grupa kwintylowa) występowały najwyższe wartości odsetków bardzo niskiego lub braku kapitału towarzysko-sąsiedzkiego (odpowiednio ok. 16% i niespełna 14%). W przypadku osób z najwyższymi dochodami (4 i 5 grupa kwintylowa) wartości odsetków były najmniejsze (ok. 9%).

Kapitał towarzysko-sąsiedzki był silniejszy wśród mieszkańców wsi niż w miastach ogółem. Co ciekawe, jeśli wziąć pod uwagę sumy wartości odsetków poziomu wysokiego/bardzo wysokiego i średniego z jednej strony, a z drugiej strony niskiego oraz bardzo niskiego/braku kapitału towarzysko-sąsiedzkiego w poszczególnych klasach miejscowości, to wśród mieszkańców wsi i największych miast (500 tys. mieszkańców i więcej) sumy te są bardzo zbliżone (ok. 57–58% poziom wysoki/bardzo wysoki i średni, ok. 42–43% poziom niski i bardzo niski/brak). Analizując rozkłady skrajnych poziomów: wysokiego/bardzo wysokiego i z drugiej strony bardzo niskiego/braku to odnotowane wśród mieszkańców wsi wartości odsetków poziomu wysokiego lub bardzo wysokiego (ok. 32%) były wyższe niż wartości odsetków dla tego poziomu w pozostałych klasach miejscowości. Z kolei wartość odsetków bardzo niskiego poziomu/braku tegoż kapitału była najniższa wśród mieszkańców największych miast (niespełna 9%).

Współwystępowanie kapitału stowarzyszeniowego i nieformalnego (rodzinnego i towarzysko-sąsiedzkiego)

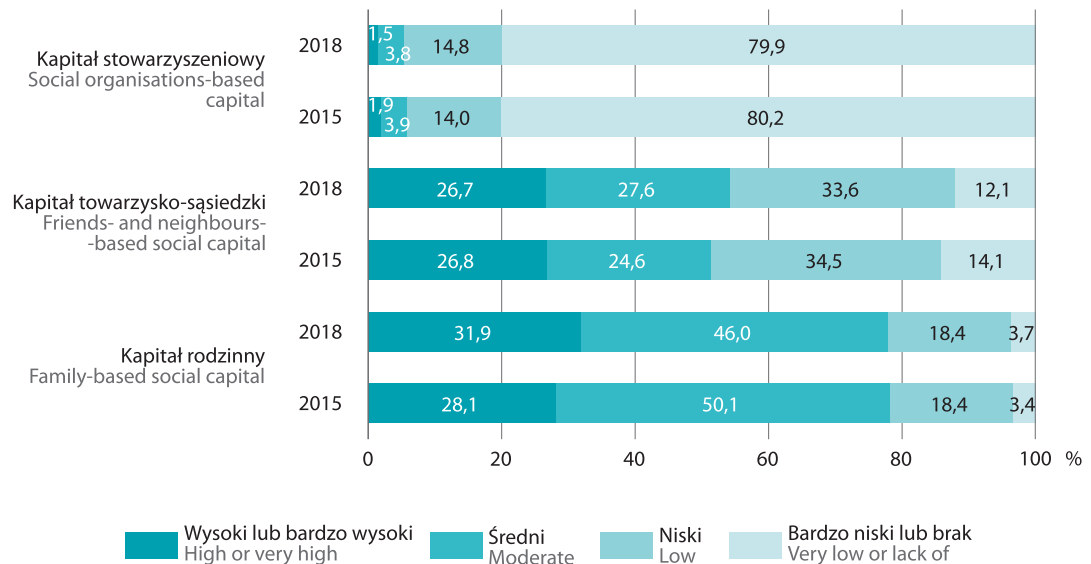
Overlapping of social organisations-based capital and informal capital (family-based and friends- and neighbours-based capital)

W Polsce najsilniejszym elementem sieciowego kapitału społecznego³⁸ jest kapitał rodzinny. Polacy częściej budują głębsze relacje z członkami swoich rodzin niż z kolegami czy znajomymi. W najmniejszym stopniu angażują się w uczestnictwo w organizacjach społecznych. Dowodzą tego poniżej zamieszczone dane.

Wśród prawie 32% mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej, odnotowano wysoki lub bardzo wysoki poziom kapitału rodzinnego, a wśród ok. 27% wysoki lub bardzo wysoki poziom kapitału towarzysko-sąsiedzkiego. Jeśli chodzi o poziom średni, to odpowiednio również odsetki dla tego poziomu były znacznie wyższe w przypadku kapitału rodzinnego (46%) niż w przypadku kapitału towarzysko-sąsiedzkiego (niecałe 28%). Z drugiej strony, odwrotna relacja dotyczyła poziomów niskiego oraz bardzo niskiego lub braku kapitału. Wyższe wartości odsetków dwóch najniższych poziomów odnotowano w przypadku kapitału towarzysko-sąsiedzkiego (odpowiednio prawie 34% oraz ok. 12%) niż w przypadku kapitału rodzinnego (odpowiednio ponad 18% niski, prawie 4% bardzo niski/brak).

³⁸ Sieciowy kapitał społeczny składa się z: kapitału stowarzyszeniowego, rodzinnego i towarzysko-sąsiedzkiego.

Wykres 6.6. Występowanie trzech form sieciowego kapitału społecznego (% osób 16 lat i więcej)
 Chart 6.6. The presence of three forms of network social capital (% of people aged 16 and over)

Jeszcze w mniejszym stopniu zakorzeniony jest kapitał stowarzyszeniowy, gdzie wśród 80% mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej odnotowano bardzo niski poziom lub brak kapitału stowarzyszeniowego.

Od 2015 roku nie zaobserwowano większych zmian, jeśli chodzi o zasięg sieciowego kapitału społecznego w Polsce. Wydaje się, że te zmiany dokonują się powoli, w szerszym horyzoncie czasowym niż 3–4 lata. Największa ich dynamika dotyczyła spadku poziomu średniego kapitału rodzinnego o 4 p. proc. z 50% w 2015 r.

Jednocześnie wzrosła o ok. 4 p. proc. (do prawie 32%) częstość występowania wysokiego lub bardzo wysokiego poziomu kapitału rodzinnego. Trochę wyraźniej też wzrosła częstość występowania poziomu średniego, jeśli chodzi o kapitał towarzysko-sąsiedzki (o 3 p. proc. do ok. 28% w 2018 r.). Nastąpił nieznaczny spadek zasięgu bardzo niskiego poziomu/braku (o 2 p. proc. do ok. 12 p. proc.) tego kapitału.

Odsetek osób, które jednocześnie reprezentowały wysokie/bardzo wysokie poziomy wszystkich trzech omawianych kapitałów był niski (bliski zeru). Ale już wśród niecałych 11% osób zaobserwowano jednocześnie wysokie poziomy dwóch form kapitału sieciowego. Dotyczyły one kapitału rodzinnego i towarzysko-sąsiedzkiego. Równoczesne występowanie wysokiego lub bardzo wysokiego poziomu kapitałów towarzysko-sąsiedzkiego i stowarzyszeniowego, a także kapitałów rodzinnego i kapitału stowarzyszeniowego było znikome.

Z powyższymi wynikami korespondują inne. Wśród około 38% mieszkańców Polski odnotowano wysoki/bardzo wysoki poziom jednej z form sieciowego kapitału społecznego. Najwyższa wartość odsetka (tj. ok. 21%) dotyczyła kapitału rodzinnego, a następnie kapitału towarzysko-sąsiedzkiego (16%). Jeśli chodzi o wysoki/bardzo wysoki poziom kapitału stowarzyszeniowego, to wartość tego odsetka była znikoma (poniżej 1%). W porównaniu z rokiem 2015 r., nie odnotowano wyraźnych zmian, jeśli chodzi o poziom bardzo wysoki/bardzo wysoki dla poszczególnych form kapitału sieciowego.

Tablica 6.1. Współwystępowanie wysokiego lub bardzo wysokiego poziomu poszczególnych form sieciowego kapitału społecznego (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Table 6.1. Overlapping of a high or very high level of particular forms of network social capital (% of people aged 16 and over)

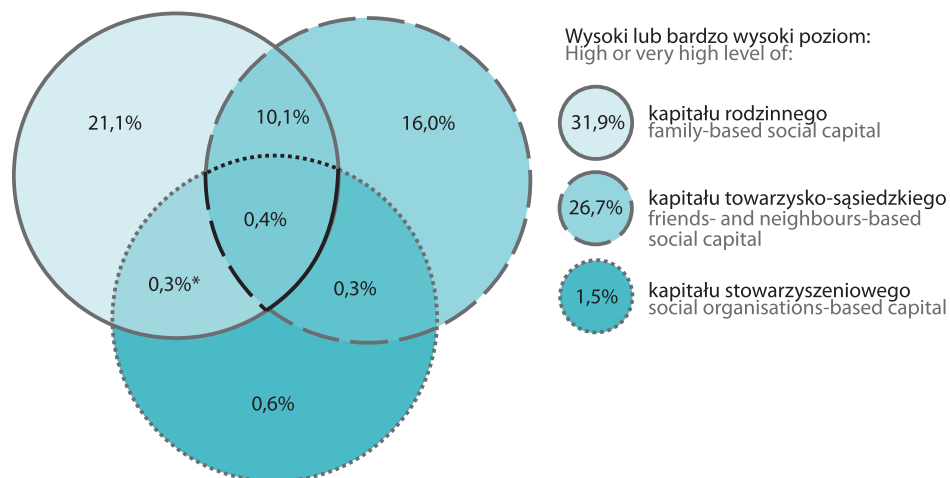
Wyszczególnienie Specification	% osób % of people	
	2015	2018
Osoby posiadające co najwyżej średni poziom sieciowego kapitału społecznego w każdej z trzech form People with at most moderate level of network capital in each of three forms	54,0	51,1
Osoby posiadające wysoki lub bardzo wysoki poziom co najmniej jednej formy sieciowego kapitału społecznego: People with a high or very high level of at least one form of network social capital:	46,0	48,6
w tym: of which:		
posiadające wysoki lub bardzo wysoki poziom jednej formy sieciowego kapitału społecznego ^a with a high or very high level of one form of network social capital ^a	35,6	37,6
w tym: of which:		
kapitału rodzinnego family-based social capital	18,1	21,1
kapitału towarzysko-sąsiedzkiego friends- and neighbours-based social capital	16,8	16,0
kapitału stowarzyszeniowego social organisations-based capital	0,7	0,6
posiadające wysoki lub bardzo wysoki poziom dwóch form sieciowego kapitału społecznego ^b with a high or very high level of two forms of network social capital ^b	10,0	10,7
w tym: of which		
kapitału rodzinnego i stowarzyszeniowego family-based and social organisations-based capital	0,4	0,3*
kapitału rodzinnego i towarzysko-sąsiedzkiego family-based and friends- and neighbours-based social capital	9,2	10,1
kapitału towarzysko-sąsiedzkiego i stowarzyszeniowe friends- and neighbours-based social capital and social organisations-based capital	0,4	0,3
posiadające wysoki lub bardzo wysoki poziom trzech form sieciowego kapitału społecznego with a high or very high level of three forms of network social capital	0,4	0,4

a Pozycja dotyczy wystąpienia wysokiego lub bardzo wysokiego poziomu dokładnie jednej formy kapitału sieciowego, a więc nie obejmuje osób, które posiadały wysoki lub bardzo wysoki poziom dwóch lub trzech form kapitału sieciowego jednocześnie. b Pozycja dotyczy wystąpienia wysokiego lub bardzo wysokiego poziomu dokładnie dwóch form kapitału sieciowego, a więc nie obejmuje osób, które posiadały wysoki lub bardzo wysoki poziom trzech form kapitału sieciowego jednocześnie.

a This item concerns the occurrence of a high or very high level of exactly one form of network capital, so it does not include people who had a high level of two or three forms of network capital at the same time. b This item refers to the occurrence of a high or very high level of exactly two forms of network capital and therefore does not include people who had a high or very high level of three forms of network capital at the same time.

Wykres 6.7. Współwystępowanie wysokiego lub bardzo wysokiego poziomu poszczególnych form kapitału sieciowego w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 6.7. Overlapping of a high or very high level of particular forms of network social capital in 2018 (% of people aged 16 and over)

Prawie co sto dwudziesta piąta osoba reprezentowała bardzo niski poziom lub brak we wszystkich formach kapitału sieciowego jednocześnie. Analizując rozkłady wartości odsetków dotyczących poziomu bardzo niskiego lub braku którejś z form sieciowego kapitału społecznego, konsekwentnie (jeśli weźmiemy pod uwagę wcześniejsze ustalenia) najwyższe odsetki osób, u których występował ten poziom w jednej formie kapitału sieciowego, dotyczyły kapitału stowarzyszeniowego (ok. 67% osób). Jeśli chodzi o kapitał rodzinny lub towarzysko-sąsiedzki analogiczne odsetki były bardzo niskie (ok. 1%). W przypadku co dziesiątej osoby odnotowano równoczesne występowanie poziomu bardzo niskiego lub braku kapitałów towarzysko-sąsiedzkiego i stowarzyszeniowego.

Tablica 6.2. Współwystępowanie bardzo niskiego poziomu lub braku poszczególnych form sieciowego kapitału społecznego (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Table 6.2. Overlapping of a very low level or lack of particular forms of social network capital (% of people aged 16 and over)

Wyszczególnienie Specification	% osób % of people	
	2015	2018
Osoby posiadające co najmniej niski poziom sieciowego kapitału społecznego w każdej z trzech form People with at least low level of network social capital in each of three forms	17,9	18,5
Osoby, posiadające bardzo niski poziom lub brak co najmniej jednej formy sieciowego kapitału społecznego: People with a very low or lack of level of network social capital in one or more forms:	82,1	81,3
w tym: of which:		
posiadające bardzo niski poziom lub brak jednej formy sieciowego kapitału społecznego ^a with a very low or lack of level of one form of network social capital ^a	67,5	68,0
w tym: of which:		
kapitału rodzinnego family-based social capital	0,3	0,5
kapitału towarzysko-sąsiedzkiego friends- and neighbours-based social capital	1,5	1,1
kapitału stowarzyszeniowego social organisations-based capital	65,7	66,5
posiadające bardzo niski poziom lub brak dwóch form sieciowego kapitału społecznego ^b with a very low or lack of level of two forms of network social capital ^b	13,7	12,4
w tym: of which		
kapitału rodzinnego i stowarzyszeniowego family-based and social organisations-based capital	2,1	2,3
kapitału rodzinnego i towarzysko-sąsiedzkiego family-based and friends- and neighbours-based social capital	0,1	0,0*
kapitału towarzysko-sąsiedzkiego i stowarzyszeniowe friends- and neighbours-based social capital and social organisations-based capital	11,5	10,1
posiadające bardzo niski poziom lub brak trzech form sieciowego kapitału społecznego with a very low or lack of level of three forms of network social capital	0,9	0,8

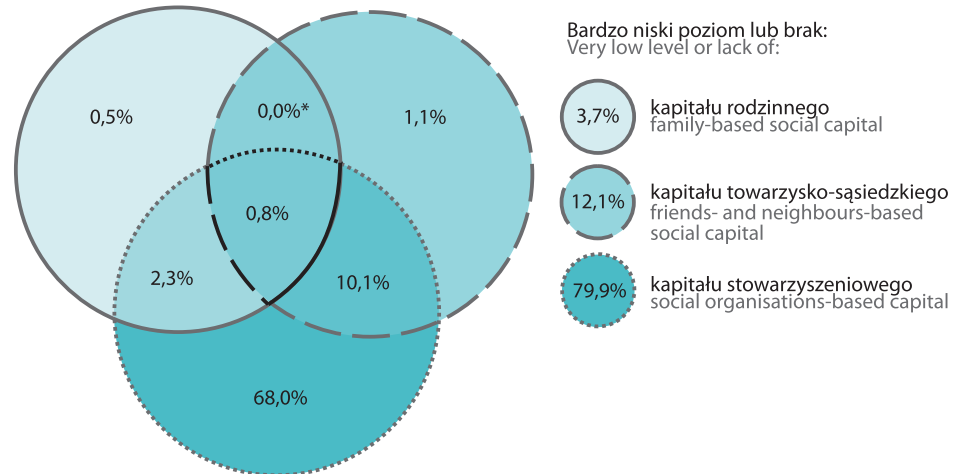
a Pozycja dotyczy wystąpienia braku lub bardzo niskiego poziomu dokładnie jednej formy kapitału sieciowego, więc nie obejmuje osób, które posiadały bardzo niski poziom dwóch lub trzech form kapitału sieciowego jednocześnie. b Pozycja dotyczy wystąpienia braku lub bardzo niskiego poziomu dokładnie dwóch form kapitału sieciowego, a więc nie obejmuje osób, które posiadały brak lub bardzo niski poziom trzech form kapitału sieciowego jednocześnie.

a This item concerns the occurrence of a very low or lack of level of exactly one form of network capital, so it does not include people who had a very low level of two or three forms of network capital at the same time. b This item concerns the occurrence of a very low or lack of level of exactly two forms of network capital and therefore does not include people who had a very low or lack of level of three forms of network capital at the same time.

Wykres 6.8. Współwystępowanie bardzo niskiego poziomu lub braku poszczególnych form sieciowego kapitału społecznego w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 6.8. Overlapping of a very low level or lack of particular forms of network social capital in 2018 (% of people aged 16 and over)

6.5. Zaufanie

6.5. Trust

W badaniach i analizach dotyczących zaufania na ogół bierze się pod uwagę zaufanie do ludzi (tzw. zaufanie interpersonalne – interpersonal trust) oraz zaufanie do instytucji (institutional trust). Przy czym w przypadku zaufania do ludzi uwzględnia się zarówno zaufanie do różnych grup osób (tzw. zaufanie ograniczone – limited trust), jak również zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc (zaufanie ogólne/uogólnione – generalised trust)³⁹. Takie podejście zastosowano również w przedstawionej poniżej analizie zaufania mieszkańców Polski, opartej na wynikach Badania spójności społecznej. Najwięcej uwagi poświęcono przy tym zaufaniu ogólnemu, które często traktuje się jako jedną z podstawowych miar kapitału społecznego. Analiza dotycząca zaufania ogólnego, w tym analiza czynników determinujących jego poziom, jak również weryfikująca związki ogólnego zaufania do ludzi z różnymi formami kapitału sieciowego, poprzedzona została krótkim opisem poziomu zaufania w sferze publicznej (zaufanie do instytucji) oraz prywatnej (zaufanie do wybranych grup osób). W podjętej analizie za osoby mające zaufanie (darzące zaufaniem) uznano te, które deklarowały, że „zdecydowanie mają zaufanie” lub „raczej mają zaufanie”. Tak jak w przypadku innych omawianych w tym rozdziale aspektów kapitału społecznego prezentowane wyniki dotyczą populacji osób w wieku co najmniej 16 lat.

³⁹ Rozróżnienie takie stosowane jest m.in. w opracowaniu OECD poświęconemu teorii i praktyce pomiaru zaufania: OECD (2017), *OECD Guidelines on Measuring Trust*, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264278219-en>

Zaufanie do instytucji

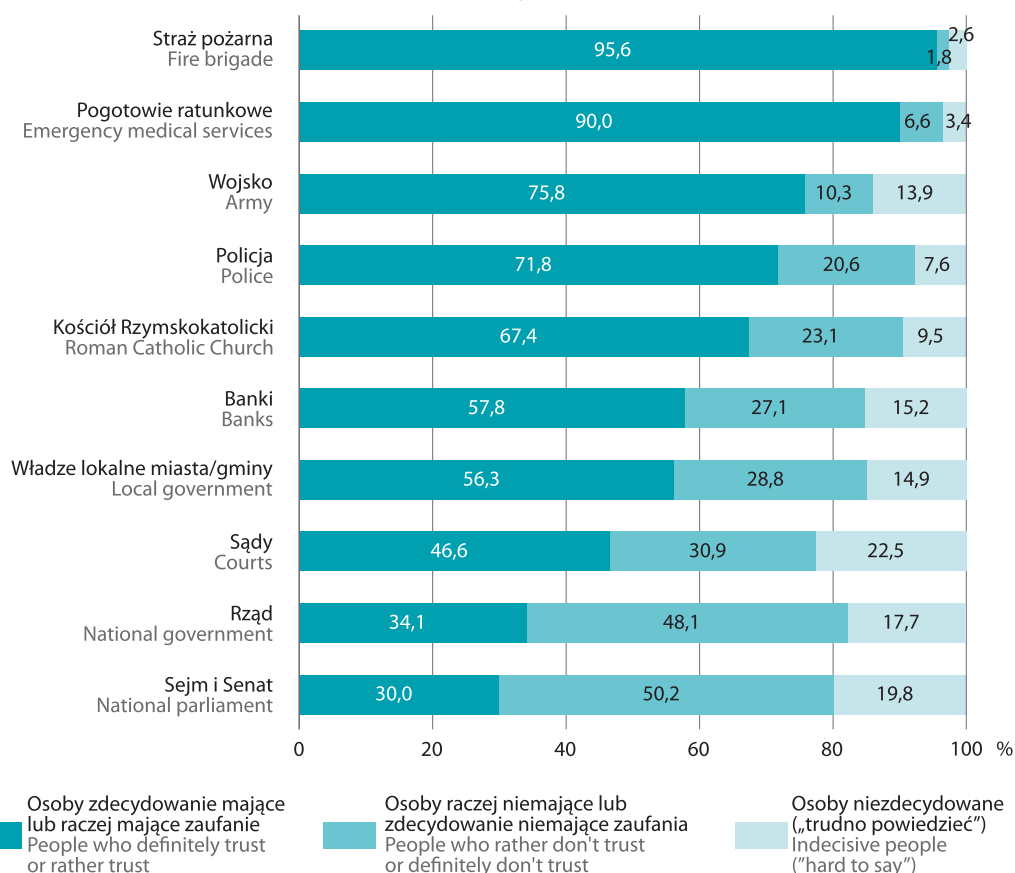
Institutional trust

Ogólnie można powiedzieć, iż poziom zaufania do instytucji odzwierciedla społeczną ocenę kompetencji, wiarygodności, uczciwości i skuteczności funkcjonowania branż pod uwagę instytucji w odniesieniu do oczekiwań obywateli.

Spośród 10 instytucji życia publicznego, do których zaufanie było mierzone w Badaniu spójności społecznej, największym zaufaniem cieszyły się służby ratunkowe. Zaufanie do straży pożarnej zadeklarowało w sumie około 96% osób w wieku 16 lat i więcej, natomiast do pogotowia ratunkowego – 90% osób. Dostyc wysoki był też poziom zaufania do wojska (76%), do policji (72%) oraz do Kościoła Rzymskokatolickiego (67%). Straż pożarna i w mniejszym stopniu pogotowie ratunkowe wyróżniają się też relatywnie wysokimi odsetkami osób wyrażających zdecydowane zaufanie (odpowiednio 47% i 33%), podczas gdy zdecydowane zaufanie do wojska, do policji i do kościoła deklarował już znacznie mniejszy odsetek osób (od 15% w przypadku policji do 19% w przypadku Kościoła Rzymskokatolickiego).

Wykres 6.9. Zaufanie do wybranych instytucji^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 6.9. Trust in the selected institutions^a in 2018 (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Czy ogólnie rzecz biorąc ma, czy też nie ma Pan/Pani zaufania do wymienionych instytucji?*
a Based on the responses to the question: *In general, do you trust in these institutions?*

Znacznie mniejszym zaufaniem społecznym obdarzano banki (58%), a jeszcze mniejszym instytucje władzy (ustawodawczej, wykonawczej i sędowniczej). Zaufanie do władz lokalnych miasta/gminy miało ponad 56% osób. Sądom ufało ok. 47% mieszkańców Polski. Zaufanie do rządu deklarowało nieco ponad 34% osób. Najmniejsze zaufanie w pierwszej połowie 2018 r. odnotowano natomiast w przypadku władzy ustawodawczej (Sejm i Senat) – 30% osób.

W porównaniu do pierwszej połowy 2015 r. odnotowano wzrost zaufania (osoby „zdecydowanie mające zaufanie” oraz „raczej mające zaufanie”) do zdecydowanej większości uwzględnionych w Badaniu spójności społecznej instytucji życia publicznego (zob. Tablica 6.3.). W stosunku do 2015 r. w największym stopniu wzrosło zaufanie do władz lokalnych i do rządu (o ok. 7 p. proc.), do pogotowia ratunkowego (o ok. 6 p. proc.), a także do Sejmu i Senatu oraz do policji (o ok. 5 p. proc.). Nie zmienił się poziom zaufania do sądów. Na podobnym poziomie co w 2015 r. pozostało również zaufanie do Kościoła Rzymskokatolickiego. Pomimo zaobserwowanego w 2018 r. (w porównaniu z 2015 r.) wyraźnego wzrostu poziomu zaufania do rządu oraz do Sejmu i Senatu nadal przeważał brak zaufania w stosunku do tych instytucji.

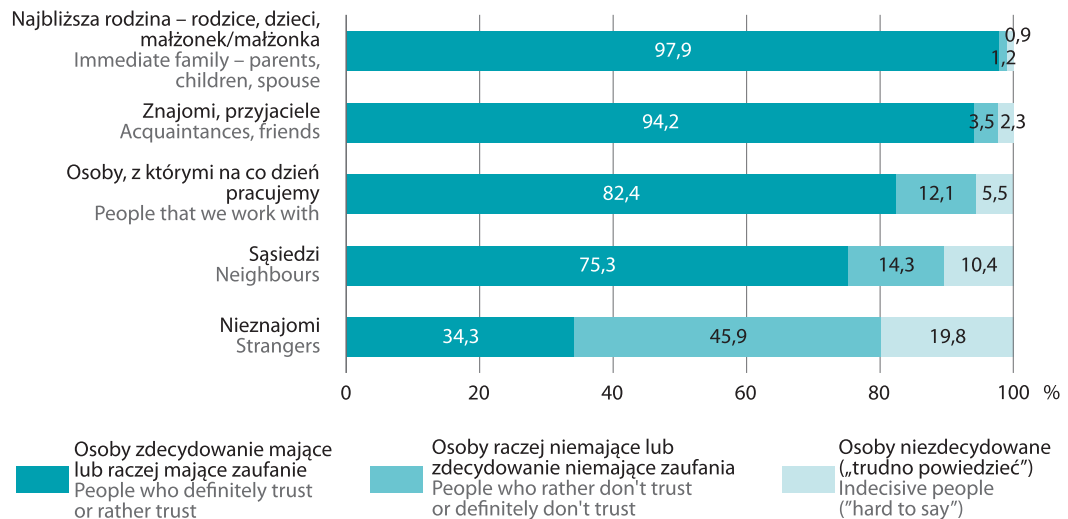
Zaufanie do ludzi

Interpersonal trust

Relacje społeczne zależą od zaufania jakim ludzie się wzajemnie darzą lub nie. W pewnym uproszczeniu można powiedzieć, że poziom zaufania między ludźmi mówi o jakości tych relacji i otwartości we wzajemnych kontaktach. Podobnie jak w przypadku zaufania do instytucji publicznych, tak również w przypadku zaufania w sferze relacji prywatnych, poziom ufności zależy od adresatów (podmiotów) zaufania. Mieszkańcy Polski mają zaufanie głównie do osób z najbliższego otoczenia, które znają osobiście i z którymi generalnie pozostają w kontakcie. W 2018 r. prawie wszyscy ufali swojej najbliższej rodzinie (ok. 98%) i tylko w nieco mniejszym stopniu przyjaciołom i znajomym (ok. 94%). Wysokim poziomem zaufania cieszą się również osoby, z którymi na co dzień pracujemy⁴⁰ (ok. 82%) oraz sąsiedzi (ok. 75%). Należy przy tym zwrócić uwagę, że jedynie w przypadku zaufania do najbliższej rodziny więcej było osób „zdecydowanie mających zaufanie” niż osób „raczej mających zaufanie”.

Osobom nieznanym ufało natomiast w 2018 r. ok. 34% osób w wieku 16 lat i więcej, zaś brak zaufania deklarowało prawie 46% osób, w tym ok. 13% to osoby zdecydowanie nieufające nieznanym.

Wykres 6.10. Zaufanie do ludzi^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Chart 6.10. Interpersonal trust^a in 2018 (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Czy ma, czy też nie ma Pan/Pani zaufania do:* b O zaufanie do współpracowników zapytano wyłącznie osoby pracujące.

a Based on the responses to the question: *Do you trust in:* b Only working people were asked about trust in work colleagues.

⁴⁰ O zaufanie do współpracowników zapytano wyłącznie osoby pracujące.

W 2018 r. w porównaniu do roku 2015 zaufanie do osób z najbliższego otoczenia, które znamy i z którymi pozostajemy w kontakcie w zasadzie nie zmieniło się (odnotowano jedynie niewielki – o ok. 2 p. proc. - wzrost odsetka osób mających zaufanie do sąsiadów). Zaobserwowano natomiast spadek zaufania do osób nieznanym (o ok. 5 p. proc.). Porównywalność ocen dotyczących tego aspektu zaufania może być nieznacznie zaburzona ze względu na zmianę w sposobie sformułowania pytania. W badaniu z 2018 r. pytano o zaufanie do nieznanym, których dana osoba widziała po raz pierwszy, natomiast w badaniu z 2015 r. o nieznanym, z którymi respondenci stykali się w różnych sytuacjach.

Tablica 6.3. Zaufanie do ludzi i instytucji^a (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Table 6.3. Interpersonal and institutional trust^a (% of people aged 16 and over)

Zaufanie do: Trust in:	2015	2018
ludzi ogólnie rzecz biorąc people in general (in others)	78,4	79,4
instytucji: institutions:		
straży pożarnej fire brigade	93,5	95,6
pogotowia ratunkowego emergency medical services	84,1	90,0
wojska army	72,5	75,8
policii police	67,3	71,8
Kościoła Rzymskokatolickiego Roman Catholic Church	66,6	67,4
władz lokalnych miasta/gminy local government	49,5	56,3
sądów courts	46,7	46,6
Rządu national government	27,3	34,1
Sejmu i Senatu national parliament	25,3	30,0
wybranych grup osób: selected groups of people:		
najbliższej rodziny – rodziców, dzieci, małżonka/małżonki immediate family – parents, children, spouse	97,6	97,9
znajomych, przyjaciół acquaintances, friends	93,4	94,2
osób, z którymi na co dzień pracujemy people that we work with	82,5	82,4
sąsiadów neighbours	72,9	75,3
nieznajomych ^b strangers ^b	39,1	34,3

a Na podstawie odpowiedzi: *Zdecydowanie mam zaufanie* lub *Raczej mam zaufanie* na pytanie: *Czy ogólnie rzecz biorąc ma, czy też nie ma Pan/Pani zaufania do...* b W przypadku kategorii *Nieznajomi*: w Badaniu spójności społecznej 2015 pytano o *nieznajomych, z którymi styka się Pan/Pani w różnych sytuacjach*; w Badaniu spójności społecznej 2018 pytano o *nieznajomych, których widzi Pan/Pani po raz pierwszy*.

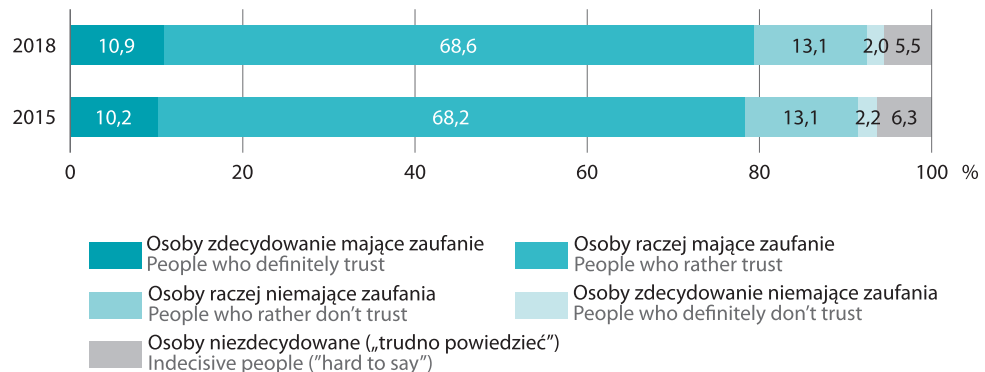
a Based on the responses: *I definitely trust* or *I rather trust* to the question: *In general, do you trust in...* b In the case of the category of *Strangers*: In the Social Cohesion Survey 2015 it was asked about *strangers you encounter in various situations*; in the Social Cohesion Survey 2018 asked about *strangers you meet for the first time*.

Ogólne zaufanie do ludzi

Generalised trust

Zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc (określane mianem zaufania ogólnego), jak wcześniej wspomniano, często bywa traktowane jako jedna z podstawowych miar kapitału społecznego. Obliczany na podstawie Badania spójności społecznej wskaźnik zaufania łączy odpowiedzi „zdecydowanie mam zaufanie” i „raczej mam zaufanie” udzielone na pytanie *Czy ma Pan/Pani zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc?* Zakłada się, że ten szeroki wskaźnik zaufania dobrze określa grupę osób, która dzięki zaufaniu bezwarunkowemu („zdecydowanie mam zaufanie”) lub zaufaniu warunkowemu („raczej mam zaufanie”) nie odczuwa lub odczuwa tylko w niewielkim zakresie stres, lęk czy dyskomfort w relacjach z innymi ludźmi oraz może liczyć na wsparcie czy też współdziałanie w realizacji różnych celów⁴¹.

Wykres 6.11. Zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc^a (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Chart 6.11. Trust in others^a (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi: *Zdecydowanie mam zaufanie* lub *Raczej mam zaufanie* na pytanie: *Czy ogólnie rzecz biorąc ma, czy też nie ma Pan/Pani zaufania do ludzi ogólnie rzecz biorąc?*

a Based on the responses: *I definitely trust* or *I rather trust* to the question: *In general, do you trust in others?*

Z Badania spójności społecznej wynika, że w pierwszej połowie 2018 r. zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc miało prawie 80% mieszkańców Polski w wieku co najmniej 16 lat, w tym ok. 11% to osoby „zdecydowanie mające zaufanie”. Brak zaufania deklarowało ok. 15% osób, w tym 2% nie ufało ludziom w sposób zdecydowany. W porównaniu z pierwszą połową 2015 r. odsetek osób ufających ludziom ogólnie rzecz biorąc prawie się nie zmienił (wzrost o ok. 1 p. proc.). Na praktycznie takim samym poziomie pozostał także odsetek osób niemających zaufania do ludzi.

Objaśnienie i dekompozycja ogólnego poziomu zaufania

Explanation and decomposition of generalised trust (trust in others)

Odczuwany poziom zaufania do innych ludzi jest efektem jednoczesnego oddziaływania wielu czynników. Szeroki zakres informacji zbieranych w Badaniu spójności społecznej pozwala na przeanalizowanie przynajmniej części z tych efektów. Na potrzeby analizy, z której wnioski przedstawiono poniżej, zbudowano trzy modele regresji logistycznej. Należy jednak podkreślić, że ujęcie statystyczne choć bardzo potrzebne i pomocne, nie zawsze do końca oddaje lub tłumaczy w pełni istotę zjawisk opisywanych np. przez psychologię społeczną. Niewątpliwie, zaufanie jest takim fenomenem. Dlatego też interpretując wyniki analiz uzyskanych za pomocą narzędzi statystycznych, dotyczących związków między zjawiskami, należy pamiętać o ich upraszczającym charakterze i podchodzić do nich z pewnym dystansem.

⁴¹ Zwracamy uwagę, że przyjęte w Badaniu spójności społecznej podejście do pomiaru ogólnego zaufania różni się od podejść stosowanych w niektórych innych badaniach uwzględniających to zagadnienie (np. w Europejskim Sondażu Społecznym), co nie pozostaje bez wpływu na możliwości porównywania prezentowanych wyników na temat poziomu zaufania ogólnego w Polsce z wynikami innych badań. Zob. Komentarz 6.5. *Pomiar ogólnego zaufania*, str. 178, w: *Sieciowy kapitał społeczny i zaufanie*, GUS (2017), *Jakość życia w Polsce w 2015 r. Wyniki Badania spójności społecznej*.

Pierwszy z modeli (określany jako Model 1.) służy niejako dekompozycji ogólnego wskaźnika zaufania na wskaźniki cząstkowe. Pozwala odpowiedzieć na pytanie, czy i w jakim stopniu na poziom ogólnego zaufania do ludzi ma wpływ poziom zaufania do poszczególnych grup ludzi i różnych instytucji. W modelu tym zjawisko objaśniane, tj. zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc, przedstawiono za pomocą zmiennej zero-jedynkowej. Zmienna ta przyjmuje wartość „1” w przypadku osób, które deklarowały, iż zdecydowanie mają lub raczej mają zaufanie, natomiast „0” – w pozostałych przypadkach. Takie kodowanie odpowiedzi zastosowano również w przypadku pytań o zaufanie do grup osób oraz instytucji (zmiennych objaśniających w Modelu 1.) oraz we wszystkich zmiennych dotyczących zaufania w pozostałych modelach służących objaśnianiu ogólnego zaufania, które zostały przedstawione w dalszej części rozdziału.

Drugi z modeli (określany jako Model 2.) pokazuje, jaki wpływ na zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc ma rodzaj i poziom sieciowego kapitału społecznego (zmiennie objaśniające). Uwzględniono trzy opisane wcześniej rodzaje kapitału sieciowego: stowarzyszeniowy, towarzysko-sąsiedzki oraz rodzinny, a w obrębie każdego z tych kapitałów – cztery jego poziomy: bardzo niski i brak kapitału, poziom niski, poziom średni i poziom wysoki lub bardzo wysoki. Nawiązując do uwagi zamieszczonej wyżej, warto pamiętać, że zaufanie buduje i podtrzymuje różne rodzaje kapitału społecznego. A więc zaufanie wpływa na stan kapitału społecznego. Z drugiej strony, poprzez efekty socjalizacyjne, zwłaszcza u ludzi młodych, funkcjonujących w społecznościach z określonym stopniem kapitału społecznego, zaufanie kształtuje się dzięki istniejącym relacjom społecznym, kulturze współpracy i wsparcia. Oznacza to, że modelowane związki między zjawiskami mogą być wynikiem oddziaływań dwukierunkowych (sprzężeń zwrotnych), a sam model należy traktować jako ich pewną aproksymację.

Punkt wyjścia dla trzeciego modelu (określanego jako Model 3.) stanowi Model 2., ale oprócz sieciowego kapitału społecznego uwzględniono w nim dodatkowo (jako zmiennie objaśniające) różne charakterystyki demograficzne i społeczne poszczególnych osób. Wzięto pod uwagę: płeć, wiek, wykształcenie, aktywność ekonomiczną, zawód, niepełnosprawność, poziom zaangażowania religijnego oraz sytuację materialną i klasę miejscowości zamieszkania.

Przy omawianiu wyników analiz odrębnie omówiono Model 1., gdyż wiąże się on z innym typem analizy, ukierunkowaną na powiązania między cząstkowymi wskaźnikami zaufania, a wskaźnikiem traktowanym jako główny wskaźnik mówiący o ogólnym zaufaniu do ludzi. Natomiast rezultaty uzyskane w wyniku zastosowania Modelu 2. i Modelu 3. przedstawiono w sposób porównawczy.

Tablica 6.4. Ocena efektów związanych z objaśnianiem zaufania do ludzi ogólnie rzecz biorąc cząstkowymi wskaźnikami zaufania w 2018 r. (Model 1.)

Table 6.4. Assessment of the effects of explaining generalized trust (trust in others) with the use of partial trust indicators in 2018 (Model 1.)

Zaufanie do: Trust in:	Wartość parametru Parameter value	Statystyka Walda Wald statistics	Graniczny poziom istotności Border level of significance
najbliższej rodziny immediate family – parents, children, spouse	0,608	30,4	<.0001 ***
znajomych, przyjaciół acquaintances, friends	1,119	165,2	<.0001 ***
osób, z którymi na co dzień pracujemy people that we work with	0,264	23,5	<.0001 ***
sąsiadów neighbours	0,847	241,4	<.0001 ***
nieznajomych strangers	1,914	542,6	<.0001 ***

Tablica 6.4. Ocena efektów związanych z objaśnianiem zaufania do ludzi ogólnie rzecz biorąc cząstkowymi wskaźnikami zaufania w 2018 r. (Model 1.) (dok.)

Table 6.4.

Assessment of the effects of explaining generalized trust (trust in others) with the use of partial trust indicators in 2018 (Model 1.) (cont.)

Zaufanie do: Trust in:	Wartość parametru Parameter value	Statystyka Walda Wald statistics	Graniczny poziom istotności Border level of significance
wojska army	0,148	5,9	0,0154 *
Kościola Rzymskokatolickiego Roman Catholic Church	0,173	8,9	0,0029 **
policii police	0,179	8,3	0,004 **
straży pożarnej fire brigade	0,177	2,2	0,135 n.s.
pogotowia ratunkowego emergency medical services	0,280	10,9	0,001 **
władz lokalnych miasta/gminy local government	0,223	15,1	0,0001 ***
sądów courts	0,062	1,1	0,2956 n.s.
Rządu national government	0,025	0,1	0,8231 n.s.
Sejmu i Senatu national parliament	0,044	0,1	0,7084 n.s.
banków banks	0,308	32,0	<.0001 ***

Oznaczenia istotności statystycznej parametrów modelu i czynników:

Indications of statistical significance of model parameters and factors:

- *** istotny na poziomie 0,1% / significant at the level of 0,1%
- ** istotny na poziomie 1% / significant at the level of 1%
- * istotny na poziomie 5% / significant at the level of 5%
- n.s. nieistotny na poziomie 5% / non-significant at the level of 5%

Przeprowadzona w oparciu o Model 1. analiza pokazuje, że w Polsce w 2018 r. poziom ogólnego zaufania kształtowany był głównie poprzez relacje i zaufanie w sferze życia prywatnego. Zdecydowanie słabszy wpływ – w porównaniu z zaufaniem w sferze prywatnej miało natomiast zaufanie do instytucji publicznych, a w przypadku zaufania do sądów, parlamentu (Sejmu i Senatu) oraz do Rządu wpływ ten okazał się nieistotny statystycznie na poziomie 5%. Istotnymi statystycznie predyktorami, ale o zdecydowanie mniejszym znaczeniu niż te dotyczące sfery prywatnej, okazały się zaufania do: Kościoła Rzymskokatolickiego, policji oraz wojska. Najlepiej objaśniało ogólne zaufanie to, czy ufamy nieznanym. Bardzo ważne okazało się też zaufanie do sąsiadów, znajomych i przyjaciół. Mniejszą, ale istotną rolę odgrywało też zaufanie do członków najbliższej rodziny i współpracowników. Spośród ocen zaufania instytucjonalnego najsilniejszy efekt dotyczący objaśnienia ogólnego zaufania stwierdzono w przypadku zaufania do banków, do pogotowia ratunkowego oraz do władz lokalnych miasta/gminy. Ogólnie można powiedzieć, że wszystkie zaobserwowane istotne statystycznie efekty są pozytywne, tzn. wskazują, że cząstkowe zaufania (zarówno prywatne, jak i instytucjonalne) sprzyjają odczuwaniu zaufania do ludzi ogólnie rzecz biorąc.

W niniejszej analizie szczególną uwagę zwrócono na zależności między ogólnym zaufaniem a sieciowym kapitałem społecznym. Wyniki dopasowania modelu objaśniającego zaufanie ogólne wyłącznie za pomocą sieciowego kapitału społecznego (Model 2.) wskazują, że największy wpływ na zaufanie do innych

miał w 2018 r. kapitał towarzysko-sąsiedzki. Zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc było tym wyższe, im wyższy był u danej osoby poziom tego kapitału. Wyraźnie mniejszy – choć również pozytywny – wpływ na kształtowanie się klimatu zaufania do innych miał kapitał rodzinny, a zdecydowanie najmniejszą rolę w tym względzie odgrywał kapitał stowarzyszeniowy (o czym świadczą: niższa wartość statystyki Walda i niższy poziom istotności) – najrzadziej występująca w polskim społeczeństwie forma kapitału sieciowego.

Włączenie do modelu dodatkowych zmiennych objaśniających (zob. Model 3.) spowodowało, że wpływ kapitału stowarzyszeniowego na ogólne zaufanie okazał się nieistotny statystycznie. Oznacza to, że efekt związany z tym kapitałem zidentyfikowany w Modelu 2. daje się lepiej objaśnić za pomocą czynników innych niż elementy kapitału stowarzyszeniowego. Nadal natomiast najważniejszą (ze wszystkich uwzględnionych w modelu czynników) determinantą zaufania ogólnego pozostał kapitał towarzysko-sąsiedzki. Nie zmalało również znaczenie kapitału rodzinnego. Natomiast do grupy najważniejszych determinant zaufania do ludzi ogólnie rzecz biorąc dołączyć należy – obok prywatnego kapitału społecznego – poziom zaangażowania religijnego. Uwzględniono pięć poziomów zaangażowania: od kategorii pozakościelni – do której zaliczają się osoby deklarujące brak przynależności wyznaniowej i nieaktywne religijnie, w znaczeniu wypełniania praktyk religijnych, do kategorii bardzo zaangażowani religijnie, czyli osób mocno deklarujących swoją wiarę, jak i najbardziej aktywnych w Kościele w sensie religijnym i społecznym. Zaufanie do ludzi było tym większe, im wyższy był poziom zaangażowania religijnego. Fakt uwzględnienia we wskaźniku zaangażowania religijnego przynależności i działalności w organizacjach religijnych, a więc znaczących w warunkach Polski elementów, które składają się też na kapitał stowarzyszeniowy, przyczynił się do wspomnianego wcześniej osłabienia znaczenia kapitału stowarzyszeniowego, jako determinanty zaufania do ludzi ogólnie rzecz biorąc⁴².

Bezpośredni wpływ cech społeczno-demograficznych na zaufanie ogólne okazał się dość słaby. Spośród nich najważniejszy był wpływ wieku. Bardziej skłonne ufać innym okazały się osoby w starszych grupach wieku (po 44 roku życia). W przypadku zawodu – istotny statystycznie, pozytywny efekt odnotowano jedynie w przypadku osób pełniących funkcje kierownicze. Odnotowano także niewielki (istotny statystycznie na poziomie 5%) ujemny wpływ niepełnosprawności. Nieistotny statystycznie okazał się natomiast samoistny wpływ wykształcenia czy aktywności ekonomicznej. Nie zaobserwowano także istotnego statystycznie wpływu wielkości miejscowości zamieszkania, który nie byłby możliwy do wyjaśnienia innymi uwzględnionymi w modelu czynnikami.

Zastosowany model zawiera również zmienne objaśniające, które opisują sytuację materialną. Przyjęto, że odpowiada ona sytuacji gospodarstwa domowego, do którego należy dana osoba. Informacja o sytuacji materialnej została wprowadzona do modelu w postaci trzech czynników, opisujących niezależnie od siebie: sytuację dochodową, warunki życia oraz sytuację budżetową. Każdy z tych czynników uwzględnia trzy kategorie: osoby dotknięte ubóstwem danego typu, osoby w najlepszej sytuacji według

danego kryterium oraz osoby nie zaliczone do żadnej z opisanych grup skrajnych, czyli sytuujące się w sferze środkowej (zob. Rozdział 1. niniejszej publikacji).

Przeprowadzona analiza wykazała stosunkowo niewielki wpływ sytuacji materialnej na zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc. Spośród trzech branych pod uwagę aspektów sytuacji materialnej istotne statystycznie okazały się jedynie warunki życia, na które składają się: sytuacja mieszkaniowa, wyposażenie w dobra trwałego użytku, jak również możliwość zaspokojenia różnych potrzeb konsumpcyjnych – zarówno materialnych, jak i niematerialnych. Osoby żyjące w najlepszych warunkach były bardziej skłonne ufać innym ludziom niż osoby będące w gorszej sytuacji pod tym względem.

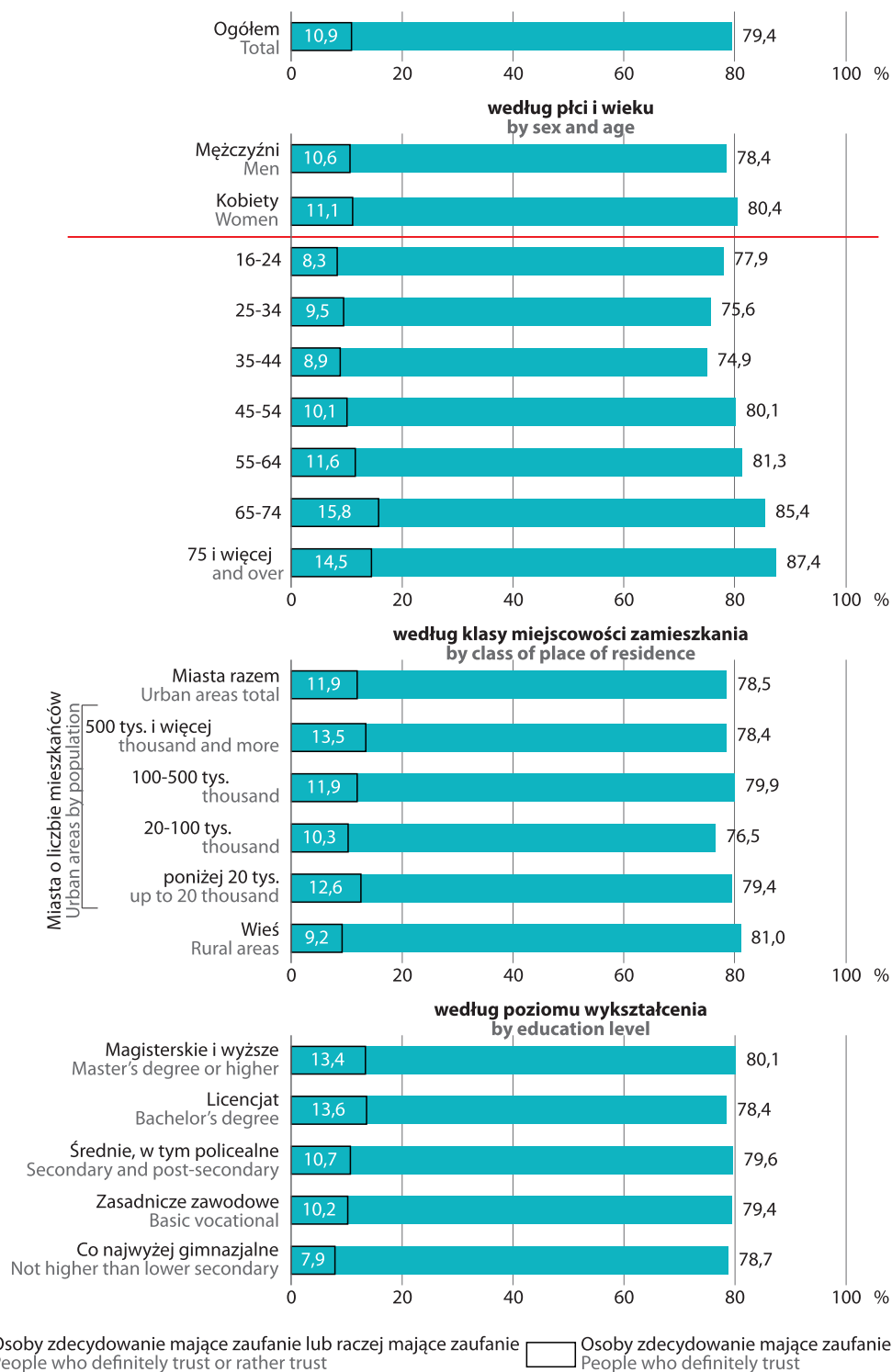
⁴² Dokładny opis konstrukcji wskaźnika zaangażowania religijnego znajduje się w Rozdziale 5. niniejszej publikacji.

Przedstawione i omówione powyżej modele pozwalają ocenić bezpośredni, samoistny wpływ poszczególnych czynników na kształtowanie się ogólnego zaufania do ludzi w Polsce. W rzeczywistości mamy jednak do czynienia z nakładaniem się wpływu różnych zmiennych objaśniających, przez co część z nich może stać się np. nieistotna. Poza tym w zastosowanych modelach uwzględniono jedynie niektóre potencjalne determinanty zaufania ogólnego. Należy mieć to na względzie analizując dane dotyczące poziomu zróżnicowania analizowanego zjawiska (w tym przypadku poziomu ogólnego zaufania do ludzi) według różnych charakterystyk.

W 2018 r. mężczyźni i kobiety w podobny sposób oceniali swoje zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc. Wskaźnik ogólnego zaufania wśród kobiet wyniósł ok. 80%, a wśród mężczyzn 78%. Większe różnice w poziomie ogólnego zaufania zaobserwowano pomiędzy różnymi grupami wieku. Ogólnie rzecz biorąc bardziej ufne okazały się osoby starsze niż młodsze. W grupach wieku 16–44 lata ludziom ogólnie rzecz biorąc ufało 75–78% osób (w wieku co najmniej 16 lat), natomiast w starszych przedziałach wieku (od 45 roku życia) – od 80 do 87% osób. Osoby o najwyższym poziomie wykształcenia (magisterskie lub wyższe) minimalnie częściej ufały innym niż osoby z niższym poziomem wykształcenia. Wartość wskaźnika zaufania w zależności od poziomu wykształcenia wynosiła bowiem od ok. 78 do ok. 80%. Mieszkańcy wsi co prawda nieco częściej deklarowali zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc niż mieszkańcy miast (81% wobec niecałych 79%), ale już odsetek osób zdecydowanie ufających był wyższy w miastach (szczególnie tych największych) niż na wsi (zob. Wykres 6.12.).

Wykres 6.12. Zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Chart 6.12. Trust in others^a in 2018 (% of people aged 16 and over)

^a Osoby zdecydowanie mające zaufanie lub raczej mające zaufanie.
 a People who definitely trust or rather trust.

Tablica 6.5. Ocena istotności wpływu poszczególnych czynników przy objaśnieniu ogólnego zaufania do ludzi kapitałem sieciowym oraz zmiennymi demograficzno-społecznymi w 2018 r. (Model 2. i Model 3.)
Table 6.5. Assessment of the significance of the impact of particular explanatory factors when explaining generalised trust (trust in others) by the network social capital and socio-demographic variables in 2018 (Model 2. and Model 3.)

Czynnik Factor	Liczba stopni swobody Number of degrees of freedom	Modele objaśniające zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc za pomocą: Model that explains generalised trust (trust in others) using:			
		sieciowego kapitału społecznego network social capital (Model 2.)		sieciowego kapitału społecznego oraz innych czynników network social capital and other factors (Model 3.)	
		statystyka Walda Wald statistics	graniczny poziom istotności border level of significance	statystyka Walda Wald statistics	graniczny poziom istotności border level of significance
Poziom kapitału stowarzyszeniowego Level of social organisations-based capital	3	11,9	0,0078 **	2,8	0,4317 n.s.
Poziom kapitału towarzysko-sąsiedzkiego Level of friends and neighbours-based social capital	3	136,8	<.0001 ***	147,1	<.0001 ***
Poziom kapitału rodzinnego Level of family-based social capital	3	49,2	<.0001 ***	54,0	<.0001 ***
Płeć Sex	1			5,1	0,0233 *
Wiek Age	6			64,9	<.0001 ***
Poziom wykształcenia Education level	4			3,5	0,4793 n.s.
Aktywność ekonomiczna Economic activity	8			7,0	0,5382 n.s.
Zawód Occupation	10			17,1	0,0466 *
Sytuacja dochodowa Income	2			1,1	0,5767 n.s.
Warunki życia Living conditions	2			11,6	0,003 **
Równowaga budżetowa Budget balance	2			1,8	0,4038 n.s.
Niepełnosprawność Disability	1			3,9	0,0483 *
Wskaźnik zaangażowania religijnego Indicator of the religious commitment	4			66,1	<.0001 ***
Klasa miejscowości zamieszkania Class of place of residence	4			8,7	0,0688 n.s.

Oznaczenia istotności statystycznej parametrów modelu i czynników:
 Indications of statistical significance of model parameters and factors:

- *** istotny na poziomie 0,1% / significant at the level of 0,1%
- ** istotny na poziomie 1% / significant at the level of 1%
- * istotny na poziomie 5% / significant at the level of 5%
- n.s. nieistotny na poziomie 5% / non-significant at the level of 5%

Tablica 6.6. Ocena efektów szczegółowych (wartości parametrów modelu i ocena ich istotności statystycznej) przy objaśnieniu ogólnego zaufania do ludzi kapitałem sieciowym oraz zmiennymi demograficzno-społecznymi w 2018 r. (Model 2. i Model 3.)

Table 6.6. Detailed effects (model parameters and their statistical significance) in explaining generalised trust (trust in others) by the network social capital and socio-demographic variables in 2018 (Model 2. and Model 3.)

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Modele objaśniające zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc za pomocą: Model that explains generalised trust (trust in others) using:			
	sieciowego kapitału społecznego network social capital (Model 2.)		sieciowego kapitału społecznego oraz innych czynników network social capital and other factors (Model 3.)	
	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	Statystyka Walda Wald statistics
Poziom kapitału stowarzyszeniowego Level of social organisations-based capital				
Bardzo niski lub brak Very low or lack of	Ref.		Ref.	
Niski Low	0,139	4,4 *	0,051	0,5 n.s.
Średni Moderate	0,232	3,4 n.s.	0,098	0,5 n.s.
Wysoki lub bardzo wysoki High or very high	0,489	5,4 *	0,326	2,2 n.s.
Poziom kapitału towarzysko-sąsiedzkiego Level of friends- and neighbours-based social capital				
Bardzo niski lub brak Very low or lack of	Ref.		Ref.	
Niski Low	0,384	37,3 ***	0,439	45,4 ***
Średni Moderate	0,581	71,6 ***	0,648	82,1 ***
Wysoki lub bardzo wysoki High or very high	0,795	125,9 ***	0,861	135,5 ***
Poziom kapitału rodzinnego Level of family-based social capital				
Bardzo niski lub brak Very low or lack of	Ref.		Ref.	
Niski Low	0,312	10,9 ***	0,319	10,8 **
Średni Moderate	0,518	33,7 ***	0,551	34,6 ***
Wysoki lub bardzo wysoki High or very high	0,573	36,6 ***	0,650	41,1 ***
Płeć Sex				
Mężczyźni Men			Ref.	
Kobiety Women			-0,121	5,1 *

Tablica 6.6. Ocena efektów szczegółowych (wartości parametrów modelu i ocena ich istotności statystycznej) przy objaśnieniu ogólnego zaufania do ludzi kapitałem sieciowym oraz zmiennymi demograficzno-społecznymi w 2018 r. (Model 2. i Model 3.) (cd.)

Table 6.6. Detailed effects (model parameters and their statistical significance) in explaining generalised trust (trust in others) by the network social capital and socio-demographic variables in 2018 (Model 2. and Model 3.) (cont.)

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Modele objaśniające zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc za pomocą: Model that explains generalised trust (trust in others) using:			
	sieciowego kapitału społecznego network social capital (Model 2.)		sieciowego kapitału społecznego oraz innych czynników network social capital and other factors (Model 3.)	
	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	Statystyka Walda Wald statistics
Wiek Age				
16–24			0,088	0,4 n.s.
25–34			0,143	2,8 n.s.
35–44			Ref.	
45–54			0,383	21,8 ***
55–64			0,504	36,3 ***
65–74			0,637	32,3 ***
75 i więcej and over			0,950	54,3 ***
Poziom wykształcenia Education level				
Co najwyżej gimnazjalne Not higher than lower secondary			0,105	1,6 n.s.
Zasadnicze zawodowe Basic vocational			0,014	0,0 n.s.
Średnie, w tym policealne Secondary and post-secondary			Ref.	
Licencjat Bachelor's degree			0,048	0,2 n.s.
Magisterskie i wyższe Master's degree or higher			0,116	1,7 n.s.
Aktywność ekonomiczna Economic activity				
Pracujący najemnie Employees			Ref.	
Pracujący na rachunek własny poza rolnictwem Self-employed except private farming			0,092	0,6 n.s.
Rolnicy indywidualni Farmers			0,094	0,3 n.s.

Tablica 6.6. Ocena efektów szczegółowych (wartości parametrów modelu i ocena ich istotności statystycznej) przy objaśnieniu ogólnego zaufania do ludzi kapitałem sieciowym oraz zmiennymi demograficzno-społecznymi w 2018 r. (Model 2. i Model 3.) (cd.)

Table 6.6. Detailed effects (model parameters and their statistical significance) in explaining generalised trust (trust in others) by the network social capital and socio-demographic variables in 2018 (Model 2. and Model 3.) (cont.)

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Modele objaśniające zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc za pomocą: Model that explains generalised trust (trust in others) using:			
	sieciowego kapitału społecznego network social capital (Model 2.)		sieciowego kapitału społecznego oraz innych czynników network social capital and other factors (Model 3.)	
	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	Statystyka Walda Wald statistics
Aktywność ekonomiczna (dok.) Economic activity (cont.)				
Bezrobotni Unemployed			0,109	0,8 n.s.
Uczniowie i studenci Students			-0,292	1,9 n.s.
Emeryci pozarolniczy Non-farming retirees			0,077	0,7 n.s.
Emeryci rolniczy Farm retirees			0,001	0,0 n.s.
Renciści (renta inwalidzka) Pensioners (disability pension)			0,041	0,1 n.s.
Inni nieaktywni zawodowo Other economically inactive			-0,114	1,3 n.s.
Zawód Occupation				
Przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy Managers			0,393	7,8 **
Specjaliści Professionals			0,182	2,6 n.s.
Technicy i inny średni personel Technicians and associate professionals			0,186	3,3 n.s.
Pracownicy biurowi Clerical support workers			0,162	2,0 n.s.
Pracownicy usług i sprzedawcy Service and sales workers			0,022	0,1 n.s.
Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy Skilled agricultural, forestry and fishery workers			0,092	0,4 n.s.
Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy Craft and related trades workers			Ref.	
Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń Plant and machine operators and assemblers			-0,048	0,3 n.s.
Pracownicy wykonujący prace proste Elementary occupations			-0,083	0,7 n.s.

Tablica 6.6. Ocena efektów szczegółowych (wartości parametrów modelu i ocena ich istotności statystycznej) przy objaśnieniu ogólnego zaufania do ludzi kapitałem sieciowym oraz zmiennymi demograficzno-społecznymi w 2018 r. (Model 2. i Model 3.) (cd.)

Table 6.6. Detailed effects (model parameters and their statistical significance) in explaining generalised trust (trust in others) by the network social capital and socio-demographic variables in 2018 (Model 2. and Model 3.) (cont.)

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Modele objaśniające zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc za pomocą: Model that explains generalised trust (trust in others) using:			
	sieciowego kapitału społecznego network social capital (Model 2.)		sieciowego kapitału społecznego oraz innych czynników network social capital and other factors (Model 3.)	
	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	Statystyka Walda Wald statistics
Zawód (dok.) Occupation (cont.)				
Nigdy nie pracował, nie ma zawodu Never worked, no occupation			0,219	2,1 n.s.
Sytuacja dochodowa Income				
Ubóstwo Poverty			-0,074	1,1 n.s.
Poza grupami skrajnymi Outside extreme groups			Ref.	
Bardzo dobra Very good			-0,016	0,0 n.s.
Warunki życia Living conditions				
Ubóstwo Poverty			-0,153	2,1 n.s.
Poza grupami skrajnymi Outside extreme groups			Ref.	
Bardzo dobra Very good			0,173	9,2 **
Równowaga budżetowa Budget balance				
Ubóstwo Poverty			-0,066	0,6 n.s.
Poza grupami skrajnymi Outside extreme groups			Ref.	
Bardzo dobra Very good			0,063	1,2 n.s.
Niepełnosprawność Disability			-0,144	3,9 *
Wskaźnik zaangażowania religijnego Religious commitment indicator				
Pozakościelni Outside of any religion			Ref.	
Niezaangażowani Uncommitted			0,393	13,8 ***

Tablica 6.6. Ocena efektów szczegółowych (wartości parametrów modelu i ocena ich istotności statystycznej) przy objaśnieniu ogólnego zaufania do ludzi kapitałem sieciowym oraz zmiennymi demograficzno-społecznymi w 2018 r. (Model 2. i Model 3.) (dok.)

Table 6.6. Detailed effects (model parameters and their statistical significance) in explaining generalised trust (trust in others) by the network social capital and socio-demographic variables in 2018 (Model 2. and Model 3.) (cont.)

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Modele objaśniające zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc za pomocą: Model that explains generalised trust (trust in others) using:			
	sieciowego kapitału społecznego network social capital (Model 2.)		sieciowego kapitału społecznego oraz innych czynników network social capital and other factors (Model 3.)	
	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	Statystyka Walda Wald statistics
Wskaźnik zaangażowania religijnego (dok.) Religious commitment indicator (cont.)				
Słabo zaangażowani Weakly committed			0,575	27,7 ***
Średnio zaangażowani Moderately committed			0,804	49,7 ***
Bardzo zaangażowani Strongly committed			0,744	23,6 ***
Klasa miejscowości zamieszkania Class of place of residence				
Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population				
500 tys. i więcej thousand and more			Ref.	
100–500 tys. thousand			-0,103	1,1 n.s.
20–100 tys. thousand			-0,261	6,3 *
poniżej 20 tys. up to 20 thousand			-0,223	4,1 *
Wieś Rural areas			-0,188	3,4 n.s.

Oznaczenia istotności statystycznej parametrów modelu i czynników:

Indications of statistical significance of model parameters and factors:

*** istotny na poziomie 0,1% / significant at the level of 0,1%

** istotny na poziomie 1% / significant at the level of 1%

* istotny na poziomie 5% / significant at the level of 5%

n.s. nieistotny na poziomie 5% / non-significant at the level of 5%

6.6. Wartości i postawy wobec wybranych zachowań w przestrzeni publicznej 6.6. Values and attitudes towards selected behaviours in public areas

Niewątpliwie wyznawane wartości wpływają i kształtują styl życia w wymiarze indywidualnym. W wymiarze społecznym natomiast konstytuują one system aksjonormatywny w społeczeństwie oraz państwie, który nakłada akceptowalne ramy pojedynczych zachowań, tworząc i podtrzymując kulturę niematerialną. Samo rozumienie wartości kulturowych ciekawie ujął Piotr Sztompka jako swoiste wskazania

„jakie cele są godne, słuszne, właściwe (...) oraz do czego ludzie powinni dążyć”⁴³. Jak pisze Tadeusz Szawiel *wartości się zmieniają, ale są to procesy długotrwałe*⁴⁴. Dane uzyskane dzięki Badaniu spójności społecznej potwierdzają tę tezę.

W niniejszym podrozdziale omówione zostały wybrane wyniki Badania spójności społecznej dotyczące opinii na temat wartości w życiu wśród mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej. Omówiono też deklaracje na temat stopnia akceptacji wobec wybranych zachowań, które z etycznego punktu widzenia są uważane za naganne.

W pierwszej kolejności zaprezentowano dane dotyczące znaczenia poszczególnych wartości. Następnie omówiono rozkłady dotyczące trzech najważniejszych wartości w życiu, w tym także tej, która uznawana jest jako najważniejsza. Niektóre dane porównano z rokiem 2015 (II edycja Badania spójności społecznej), podejmując próbę uchwycenia dynamiki badanego zjawiska.

Oddzielną sprawę stanowi stopień przyzwolenia na zachowania uznane za sprzeczne z normami społecznymi. Założono, że hierarchia wartości związana jest z akceptacją (lub jej brakiem) określonych zachowań, które nie są obojętne z punktu widzenia etyki, a często norm prawnych. Zachowania te decydują o jakości i charakterze relacji międzyludzkich. One z kolei tworzą kapitał społeczny. Brak akceptacji zachowań nagannych wzmacnia pozytywne, a więc oparte na zasadach etycznych, relacje międzyludzkie. Tym samym nadają one odpowiedni charakter kapitałowi społecznemu. Dlatego też w Badaniu spójności społecznej zdiagnozowano stosunek mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej do określonych zachowań z punktu widzenia ogólnie przyjętych norm społecznych. Niniejszy podrozdział zawiera także omówienie tego problemu, a więc stopnia akceptacji zachowań nagannych. Należy pamiętać, że system wartości i zachowania są skomplikowanym zjawiskiem, warunkowanym przez szereg różnych czynników psychologicznych i społecznych, a Badanie spójności społecznej opiera się głównie na opiniach. Z tego względu nie można wyciągać jednoznacznych i pewnych wniosków na temat zależności między deklarowaną hierarchią wartości a stosunkiem do zachowań uważanych powszechnie za naganne, tym bardziej do rzeczywistych zachowań.

Znaczenie wartości w życiu mieszkańców Polski⁴⁵

The importance of values in the lives of Polish citizens

W 2018 r., podobnie jak w 2015, w badaniu poddano ocenie dziewiętnaście wartości. Zapytano więc respondentów, jakie znaczenie w ich życiu ma każda z uwzględnionych w badaniu wartości.

Okazało się, że większość z tych wartości, miała duże, w tym bardzo duże znaczenie. Przy czym zdrowie, rodzina/szczęście rodzinne oraz uczciwość miały duże, w tym bardzo duże znaczenie prawie dla wszystkich mieszkańców Polski w wieku 16 i więcej lat. Dla niewielu mniej respondentów (około 9 na 10 osób) poczucie stabilizacji, poczucie bycia potrzebnym, sprawność fizyczna, miłość i szacunek u innych ludzi miały także duże, w tym bardzo duże znaczenie. Tutaj jednak wskazania między duże a bardzo duże rozkładały się bardziej równomiernie, w przeciwieństwie do tych pierwszych trzech wymienionych wartości, gdzie wyraźnie dominowały wskazania na bardzo duże znaczenie.

Osiem na dziesięć osób przypisywało *duże*, w tym *bardzo duże* znaczenie przyjaściom/przyjaźni, a siedem na dziesięć osób patriotyzmowi/dobru Ojczyzny oraz wolności głoszenia własnych poglądów.

⁴³ Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2012, s. 316.

⁴⁴ Szawiel T., *Wartości a transformacja w: System wartości i norm społecznych podstawą rozwoju Polski*: (Skalska E. – red.) Gdańsk 2005, s. 36.

⁴⁵ Należy podkreślić, że składową częścią systemu wartości jest życie religijne i wartości jakie wiążą się z wyznawaną wiarą czy światopoglądem. Ten aspekt omówiony jest w Rozdziale 5. Przejawy religijności mieszkańców Polski. Szczegółowe dane dotyczące wartości życiowych zawarte są w Tablicach 6.18., 6.19. i 6.20. w Aneksie tabelarycznym na końcu rozdziału.

Na podobnym poziomie utrzymywały się praca zawodowa (blisko 75% osób) i pieniądze (prawie 74%). Wykształceniu i dążeniu do wiedzy przypisywało *duże*, w tym *bardzo duże* znaczenie sześć na dziesięć osób, analogicznie jak wierze religijnej oraz własnemu hobby i zainteresowaniom.

Najrzadziej *duże* w tym *bardzo duże* znaczenie przypisywano takim wartościom jak: kariera (niecałe 37% osób), rozrywka (blisko 34%) oraz życie pełne przygód i wrażeń (ponad 29%) (zob. Wykres 6.13.).

Gdy weźmiemy po uwagę odsetki wskazań tylko na *bardzo duże* znaczenie, to jedynie w przypadku dwóch wartości: tj. rodziny/szczęścia rodzinnego oraz zdrowia, przekroczyły one 82%. Dla prawie 69% osób uczciwość miała *bardzo duże* znaczenie. W przypadku pozostałych wartości odnotowane odsetki były już wyraźnie niższe rozkładały się bardziej równomiernie z odsetkami dotyczącymi wskazań na *duże* znaczenie.

W przypadku większości badanych wartości wiek wyraźnie różnicował ich znaczenie, choć z różnym nasileniem. Jeśli weźmiemy pod uwagę *duże* w tym *bardzo duże* znaczenie, to najbardziej widoczne różnice wystąpiły między najmłodszą (16–24 lata) a najstarszą (75 i więcej lat) grupą wieku w przypadku takich wartości jak: rozrywka (o prawie 41 p. proc.), własne zainteresowania, hobby (o 42 p. proc.), kariera (o 41 p. proc.), życie pełne przygód i wrażeń (o prawie 38 p. proc.). Te cztery wymienione wartości zyskiwały wyraźnie na znaczeniu, im grupa wieku była młodsza. Taki sam kierunek zmian, choć z mniejszym nasileniem, dotyczył takich wartości jak: wolność głosu własnych poglądów (różnica o prawie 21 p. proc.), wykształcenie i dążenie do wiedzy (o ponad 27 p. proc.), praca zawodowa (o ponad 17 p. proc.), przyjaciele, przyjaźń (o ponad 16 p. proc.), pieniądze (o 13 p. proc.), miłość (o prawie 8 p. proc.). Wyraźnie odwrotna zależność wystąpiła w przypadku wiary religijnej. Tutaj wartość ta wyraźnie zyskiwała na znaczeniu wraz ze wzrostem wieku (o ok. 29 p. proc. między najstarszą a najmłodszą grupą wieku)⁴⁶. Podobnie jak w przypadku patriotyzmu, dobra Ojczyzny (o blisko 18 p. proc.), szacunku u innych ludzi (o prawie 8 p. proc.). W przypadku sprawności fizycznej różnice zasięgu znaczenia *dużego*, w tym *bardzo dużego*, między najstarszą a najmłodszą grupą wieku były niewielkie (niespełna 5 p. proc.). Podobnie, jeśli chodzi o zdrowie (4 p. proc.) i poczucie stabilizacji (prawie 4 p. proc.), poczucie bycia przydatnym/potrzebnym (ponad 3 p. proc.). Różnice w odsetkach *dużego*, w tym *bardzo dużego*, znaczenia między poszczególnymi grupami wieku w przypadku takich wartości jak rodzina/szczęście rodzinne oraz uczciwość były bardzo małe.

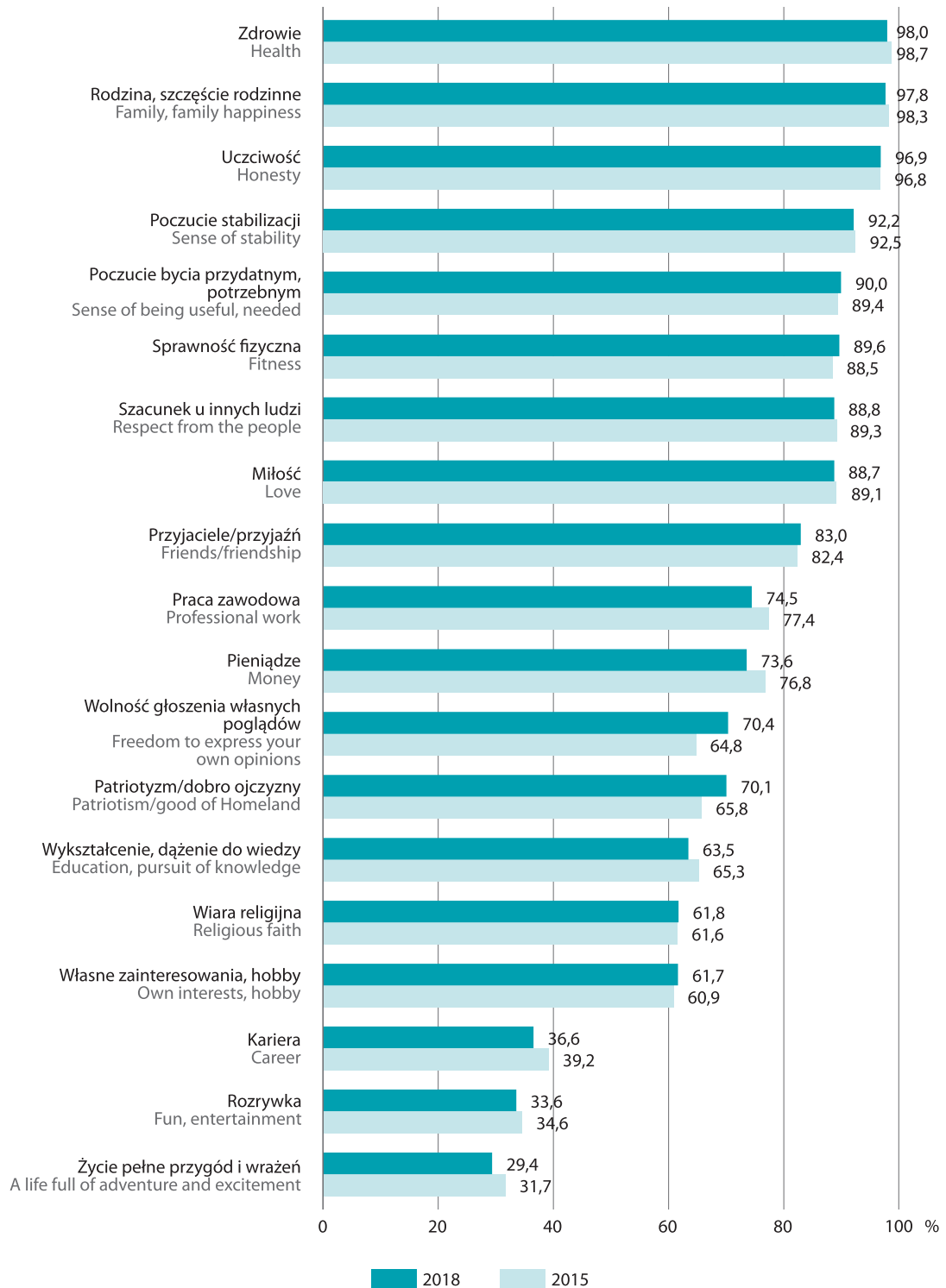
Należy podkreślić, że między rokiem 2015 a 2018 nie nastąpiły duże zmiany, jeśli chodzi o znaczenie poszczególnych wartości (zob. Wykres 6.13.). Uzyskane wyniki potwierdziły tezę zamieszczoną na początku tego podrozdziału, że system aksjonormatywny zmienia się relatywnie wolno. Jest to proces długotrwały. Największe zmiany w tym zakresie dotyczyły takich wartości jak wolność głosu własnych poglądów (wzrost o niecałe 6 p. proc.), patriotyzm/dobro Ojczyzny (wzrost o ponad 4 p. proc.), poczucie stabilizacji (wzrost o prawie 3 p. proc.), sprawność fizyczna (wzrost o ponad 1 p. proc.), własne zainteresowania/hobby (wzrost o prawie 1 p. proc.).

Z drugiej strony zmalało znaczenie takich wartości jak: pieniądze, praca zawodowa, kariera, poczucie bycia przydatnym, potrzebnym (spadki po ok. 3 p. proc.), życie pełne przygód i wrażeń, wykształcenie/dążenie do wiedzy (spadki o 2 p. proc.), rozrywka, zdrowie (spadki po ok. 1 p. proc.).

Jeśli chodzi o zmiany w omawianym okresie (tj. w latach: 2015–2018) dotyczące odsetków *dużego* w tym *bardzo dużego* znaczenia pozostałych wartości, to były one znikome.

⁴⁶ Dodatkowo wyniki badania wskazują, że dla mieszkańców miast wiara religijna miała mniejsze znaczenie niż dla mieszkańców wsi – w mieście dla ponad 55% osób miała ona *duże* w tym *bardzo duże* znaczenie, a na wsi dla niewiele ponad 71% osób.

Wykres 6.13. Wartości o dużym lub bardzo dużym znaczeniu^a (% osób w wieku 16 i więcej lat)
Chart 6.13. Values of great or very great importance^a (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi: Duże lub Bardzo duże znaczenie na pytanie: Chciałbym/chciałabym teraz zapytać, jakie znaczenie mają w Pana/Pani życiu następujące wartości...

a Based on the responses: Great importance or Very great importance to the question: I would like to ask you what importance the following values have in your life...

Najważniejsze wartości w życiu

The most important values in life

Należy podkreślić, że zdiagnozowanie znaczenia poszczególnych wartości nie daje odpowiedzi na pytanie, które wartości są najważniejsze dla respondentów. Dlatego też w badaniu zapytano mieszkańców Polski w wieku 16 i więcej lat, która wartość jest dla nich najważniejsza z 19 uwzględnionych.

Zdecydowanie najczęściej jako najważniejszą wartość w życiu wymieniano zdrowie (ponad 66% osób). Przy czym nieznacznie wyższy odsetek wskazań odnotowano wśród kobiet (blisko 69% osób) niż wśród mężczyzn (64%). Rodzina jako najważniejsza wartość wskazywana była znacznie rzadziej (ponad 22%). Wśród kobiet odsetek ten (ponad 23%) był także nieznacznie wyższy (o ponad 2 p. proc.) niż wśród mężczyzn. Jednak jeszcze rzadziej wskazywano miłość (ponad 3% osób) jako najważniejszą wartość w życiu. Częściej wskazywali na nią mężczyźni (prawie 4%) niż kobiety (niespełna 3%). Uczciwość i wiara religijna, jako najważniejsze wartości, zostały odnotowane wśród jeszcze mniejszego odsetka mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej (ponad 1% osób). Uczciwość była minimalnie częściej wskazywana przez mężczyzn (prawie 2% osób) niż kobiety (1%), a wiara religijna była niewiele częściej wskazywana przez kobiety (ponad 1% osób) niż przez mężczyzn (1%). Odsetki wskazań na pozostałe wartości jako najważniejsze w życiu kształtowały się na poziomie około 1% i poniżej.

Jeszcze pełniejszy obraz hierarchii wartości mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej daje analiza rozkładów nie tylko na najważniejszą wartość, ale rozkłady wskazań na kilka wartości uznawanych jako najważniejsze w życiu. Dlatego też w badaniu poproszono o wskazanie w kolejności trzech najważniejszych wartości w życiu. Omówienie tego aspektu zamieszczono poniżej.

Konsekwentnie zdrowie oraz rodzina i szczęście rodzinne były najczęściej wskazywane (odpowiednio: ponad 89% wskazań oraz 79% wskazań) jako jedne z trzech najważniejszych wartości w życiu. W przypadku kolejnych wartości, na jakie wskazywano jako trzy najważniejsze, różnorodność była już znacznie większa. Wśród pierwszych dziesięciu najczęściej wskazywanych wartości znalazły się: miłość (ok. 22% wskazań), uczciwość (prawie 20%), pieniądze oraz poczucie stabilizacji (obie wartości prawie 16%), praca zawodowa (blisko 10%), sprawność fizyczna i wiara religijna (ponad 9%), przyjaciele i przyjaźń (blisko 7%).

Biorąc pod uwagę wybrane cechy demograficzno-społeczne jako zmienne różnicujące, nasuwa się kilka wniosków.

Niezależnie od wieku, płci czy wielkości miejscowości zamieszkania, wskazania na zdrowie oraz rodzinę i szczęście rodzinne były najczęściej wskazywane jako trzy najważniejsze wartości w życiu.

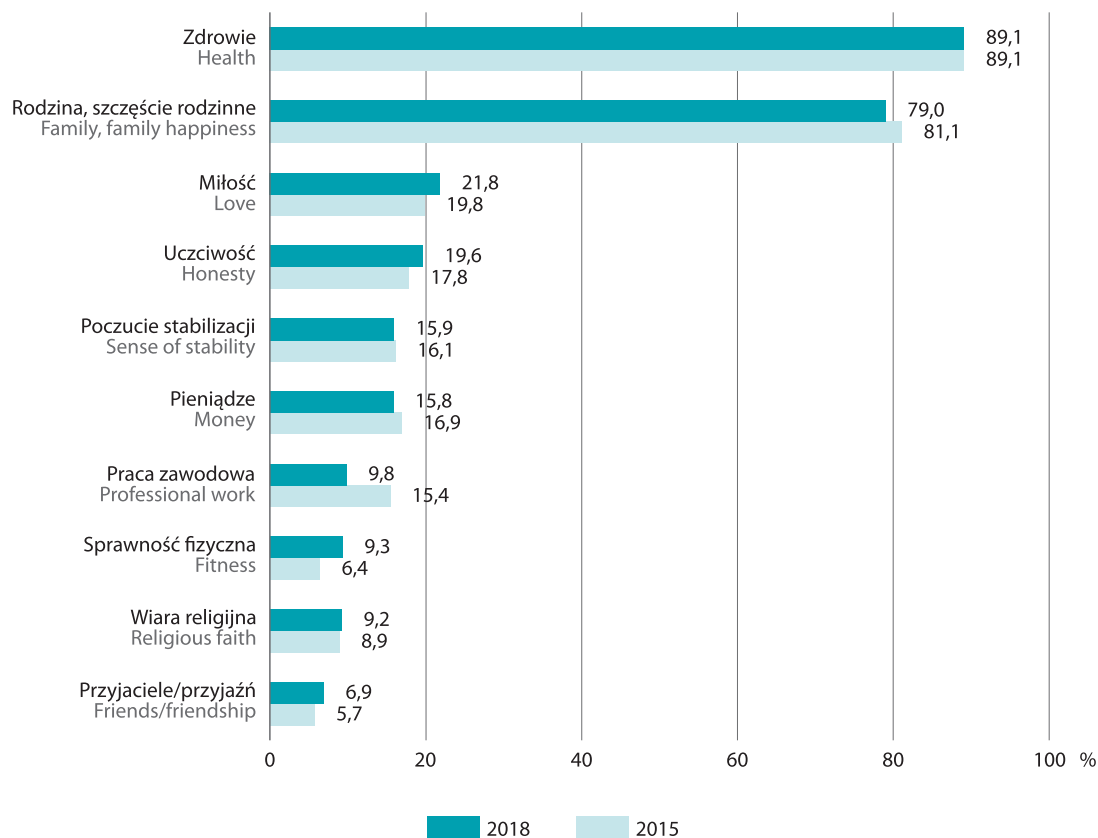
Miłość jako jedna z trzech najważniejszych wartości w życiu była w pierwszej piątce najczęstszych wskazań, wśród osób do 54 roku życia. Dodatkowo dla osób najmłodszych objętych badaniem (a więc w wieku 16–24 lata) relatywnie często, w porównaniu z osobami starszymi, istotną wartość stanowiła przyjaźń i przyjaciele. Z drugiej strony dla dwóch najstarszych grup wieku (65–74 lata oraz 75 i więcej lat) takie wartości jak wiara religijna oraz sprawność fizyczna zyskiwały na częstości wskazań jako trzy najważniejsze wartości w życiu.

W hierarchii wskazywanych trzech najważniejszych wartości pieniądze były przez mężczyzn częściej wskazywane niż przez kobiety. Z drugiej strony, kobiety częściej wskazywały poczucie stabilizacji jako jedną z trzech najważniejszych wartości w życiu.

W największych miastach (nie mniejszych niż 100 tys. mieszkańców), w porównaniu z mniejszymi miejscowościami, relatywnie ważniejsze zazwyczaj było poczucie stabilizacji. W mniejszych miejscowościach natomiast duże znaczenie częściej przypisywano pieniądзом.

Wykres 6.14. Najczęściej wskazywane wartości jako trzy najważniejsze^a w życiu (% osób w wieku 16 lat i więcej)^b

Chart 6.14. The values most frequently indicated as the three most important^a in life (% of people aged 16 and over)^b

a Każdy respondent mógł wybrać, spośród 19 wyszczególnionych na kwestionariuszu, 3 najważniejsze dla niego wartości (najważniejszą, drugą i trzecią w kolejności). Podane na wykresie wartości procentowe odnoszą się do liczby osób w wieku 16 lat i więcej, które wskazały daną wartość jako jedną z 3 najważniejszych. Suma wartości procentowych jest mniejsza lub równa 300%. b Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Proszę z powyższej listy wybrać 3 najważniejsze wartości i wpisać je.*

a Each respondent was asked to choose the 3 most important for their values of the 19 listed in the questionnaire (the most important one as well as the values chosen in the second and in the third). Percentages presented in the chart refer to people aged 16 and over who indicated the given value as one of the 3 most important. The sum of the percentages is less than or equal to 300. b Based on the responses to the question: *Please, select the 3 most important values from the list above and enter them.*

Od 2015 roku nie zmieniło się wiele, jeśli chodzi o preferencje dotyczące trzech najważniejszych wartości. Wyraźna zmiana nastąpiła jedynie w przypadku pracy zawodowej, ponieważ odsetek wskazań zmalał o prawie 6 p. proc. oraz w przypadku sprawności fizycznej, gdzie odsetek wskazań w badanym okresie wzrósł o prawie 3 p. proc. Wśród pozostałych wartości, znajdujących się w pierwszej dziesiątce pod względem najczęściej wskazywanych, odnotowane różnice między 2015 a 2018 rokiem, były jeszcze mniejsze, co potwierdza tezę, że system aksjonormatywny nie zmienia się szybko.

Stopień społecznego przyzwolenia na wybrane zachowania⁴⁷

The degree of social justification to selected behaviours

W analizach dotyczących kapitału społecznego istotną sprawą jest stosunek do określonych zachowań, które nie są obojętne dla ogólnie przyjętych norm i reguł społecznych. Stopień przyzwolenia na zachowania uznane za naganne ma wpływ na charakter ludzkich relacji i zaufanie społeczne. Przekłada się też na praktyki życia w różnych jego sferach. W konsekwencji decyduje o kształcie kapitału społecznego. Biorąc to pod uwagę, w ramach Badania spójności społecznej zdiagnozowano poziom przyzwolenia wobec wybranych zachowań nagannych. Zachowania, jakie uwzględniono w pomiarze stopnia ich akceptacji, można podzielić na trzy grupy. Pierwsza grupa dotyczy zachowań związanych z pracą, druga – życia codziennego, a trzecia zachowań w relacjach z instytucjami. Dlatego też, poniższe omówienia wyników w tym zakresie zamieszczono według podziału na trzy części z wykorzystaniem w analizach wskaźników braku akceptacji. Oznaczają one procent osób w wieku 16 lat i więcej, które uważają, że nigdy (w żadnych okolicznościach) nie mogą zostać zaakceptowane dane zachowania (uwzględnione w badaniu).

Wydaje się, że wśród osób, dla których uczciwość jest najważniejszą bądź jedną z najważniejszych wartości, powinien występować częściej bezwzględny brak akceptacji dla zachowań nagannych, nieetycznych. Dlatego też podjęto próbę weryfikacji na podstawie wyników badania, czy wśród osób, dla których uczciwość była jedną z trzech najważniejszych wartości w życiu, występuje częściej bezwzględny brak akceptacji zachowań nagannych niż dla pozostałych osób.

Stopień społecznego przyzwolenia na wybrane zachowania związane z pracą zawodową

Degree of social justification to selected job-related behaviours

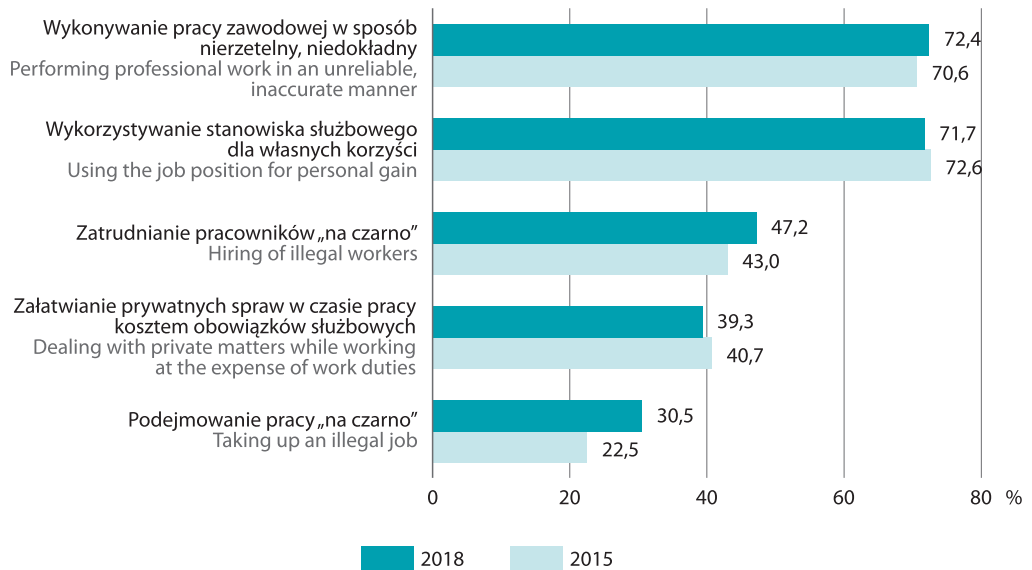
W 2018 roku najrzadziej tolerowane zachowania w pracy to: (1) wykonywanie pracy zawodowej w sposób nierzetelny, niedokładny oraz (2) wykorzystywanie stanowiska służbowego dla własnych korzyści. Oba typy zachowań bezwzględnie nie były akceptowane przez ok. 72% osób. Prawie co siódma osoba wieku 16 lat i więcej, mieszkająca w Polsce w wyjątkowych sytuacjach usprawiedliwiłaby takie zachowania. Warto wspomnieć, że wśród najmłodszej grupy badanych (16-24 lata) poziom usprawiedliwiania tych dwóch zachowań był najwyższy. Tylko odpowiednio niecałe 66% i ok. 60% osób z tej grupy wieku bezwzględnie ich nie akceptowało.

Nie dziwi więc, że uczniowie stanowią tę grupę, w której wystąpił najniższy odsetek (spośród wszystkich grup ze względu na aktywność ekonomiczną) bezwzględnego braku akceptacji, jeśli chodzi o wykorzystywanie stanowiska służbowego dla własnych korzyści (58%). Wśród pozostałych grup odsetki te były wyraźnie wyższe (67–78%).

Uczniowie i bezrobotni to grupy, w których odnotowano najniższe wartości odsetków bezwzględnego braku akceptacji dla wykonywania pracy w sposób nierzetelny, niedokładny (odpowiednio: ok. 59% oraz ok. 64%). Z drugiej strony emeryci pozarolniczy (ok. 77%), a następnie pracujący na własny rachunek (ok. 74%) i niewiele mniej pracownicy najemni (niecałe 74%) stanowili grupy z najwyższymi wartościami odsetków braku akceptacji dla tego nagannego zachowania.

⁴⁷ Szczegółowe dane dotyczące społecznego przyzwolenia na zachowania nieetyczne zawiera także Tablica 6.21. w Aneksie tabelarycznym na końcu rozdziału.

Wykres 6.15. Brak akceptacji dla wybranych zachowań związanych z pracą^a (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Chart 6.15. Lack of acceptance of selected work-related behaviours^a (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi: *Nie, nigdy* na pytanie: *Czy mogą zostać usprawiedliwione następujące zachowania?*
 a Based on the responses: *No, never* to the question: *Can the following behaviours be justified?*

Co druga osoba nie znajdowała usprawiedliwienia dla zatrudniania pracowników *na czarno*. Co czwarta dopuszczała takie zachowania w wyjątkowych sytuacjach. Warto dodać, że mieszkańcy Polski w wieku 16 lat i więcej częściej nie usprawiedliwiali nielegalnego zatrudniania pracowników niż podejmowania pracy *na czarno* (różnica o prawie 17 p. proc.). Odnotowane różnice w odsetkach pomiędzy poszczególnymi grupami według wieku, płci i miejsca zamieszkania w przypadku zachowań dotyczących pracy *na czarno* były niewielkie. Ponadto biorąc pod uwagę status na rynku pracy jako zmienną różnicującą okazało się, że osoby bezrobotne oraz inni nieaktywni zawodowo relatywnie najrzadziej bezwzględnie nie akceptowali podejmowania pracy *na czarno* (ok. 24–25%). W innych grupach te odsetki były nieznacznie wyższe (ok. 28–34%). Nie odnotowano wyraźnej różnicy w wartościach odsetków bezwzględnego braku akceptacji między osobami pracującymi na własny rachunek (ok. 30%) a osobami będącymi pracownikami najemnymi (blisko 31%). Wartości odsetków bezwzględnego braku akceptacji ze względu na status na rynku pracy kształtowały się między ok. 29%, a blisko 34%, jeśli chodzi o podejmowanie pracy *na czarno*.

W przypadku załatwiania prywatnych spraw w czasie pracy kosztem obowiązków służbowych wartość odsetka osób bezwzględnie odrzucających takie zachowanie wyniosła ok. 39% osób. Warto dodać, że wśród mieszkańców miast poziom bezwzględnego braku akceptacji dla takiego zachowania był niewiele niższy (o 8 p. proc.) w porównaniu z wartością analogicznego odsetka wśród mieszkańców wsi. Należy podkreślić, że ze wzrostem wieku respondentów zaobserwowano wzrost bezwzględnego braku akceptacji wobec tego rodzaju zachowania. Co ciekawe relatywnie wyższe odsetki bezwzględnego braku akceptacji wobec załatwiania prywatnych spraw w czasie pracy kosztem obowiązków służbowych odnotowano wśród grup osób nieaktywnych zawodowo, zwłaszcza emerytów (rolniczych ponad 48%, pozarolniczych prawie 45%, wśród innych grup nieaktywnych od ok. 43% do ponad 38%) i rolników (prawie 41%). Wyjątek stanowili uczniowie, wśród których tego typu zachowanie było bezwzględnie nieakceptowane w najmniejszym stopniu (ok. 27%). Wśród pracowników najemnych i pracujących na własny rachunek poziom bezwzględnego braku akceptacji dla tego zachowania wyniósł odpowiednio ok. 38% i niespełna 33%.

Stożec społeczny przyzwolenia na wybrane zachowania w życiu codziennym

Degree of social justification to selected behaviours in personal everyday life

Najczęściej nieakceptowanymi pod żadnymi warunkami zachowaniami w życiu codziennym wśród mieszkańców Polski w wieku 16 i więcej lat były: nieoddanie znalezionej portfela wraz z pieniędzmi i dokumentami zawierającymi dane właściciela (ponad 86% osób) oraz unikanie odpowiedzialności za uszkodzenie czyjegoś samochodu (ponad 83%).

Nieco rzadziej wskazywano na nieoddanie omyłkowo wydanej reszty oraz nieudzielenie pomocy osobie poszkodowanej i potrzebującej pomocy (odpowiednio 76% i 74%).

Z drugiej strony w tej grupie zachowań spóźnianie się na umówione spotkanie było relatywnie najczęściej usprawiedliwiane. Tylko co trzecia osoba takiego zachowania bezwzględnie nie akceptowała, a prawie 46% osób usprawiedliwiała je w wyjątkowych sytuacjach.

Ściąganie przez Internet pirackich kopii filmów, muzyki, gier i oprogramowania, przekraczanie dozwolonej prędkości w ruchu drogowym, świadomie kupowanie rzeczy podrobionych oraz ściąganie na egzaminach, to zachowania, które odnotowały relatywnie niski odsetek bezwzględnego braku akceptacji. Nie usprawiedliwiała ich w żadnym przypadku od 40% do ok. 46% osób. Warto dodać, że wśród kobiet wystąpił wyraźnie (o ok. 8 p. proc.) wyższy poziom bezwzględnego braku akceptacji dla przekraczania dozwolonej prędkości w ruchu drogowym oraz dla pozostawiania śmieci w miejscu publicznym (o ok. 5 p. proc.) niż wśród mężczyzn. Mieszkańcy wsi częściej niż miast, byli gotowi usprawiedliwić ściąganie przez Internet pirackich kopii filmów, muzyki gier i oprogramowania.

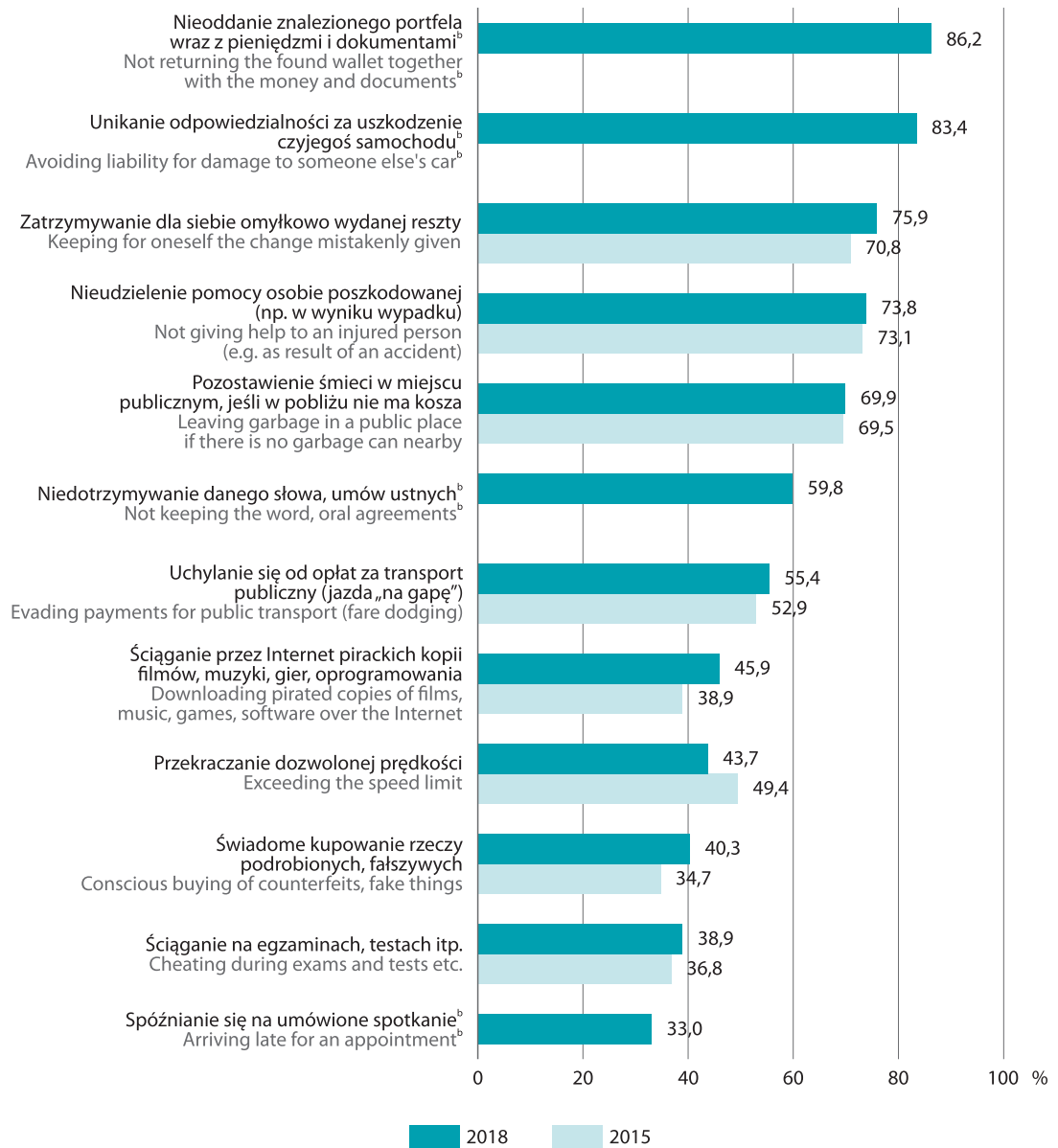
Trzeba dodać, że relatywnie wysoki odsetek mieszkańców Polski w wieku co najmniej 16 lat bezwzględnie nie usprawiedliwiał pozostawiania śmieci w miejscu publicznym (blisko 70% osób), następnie niedotrzymywania danego słowa (ok. 60% osób). Zachowania te wiążą się bezpośrednio z dolegliwościami dla innych osób, lecz nie są one natury finansowej.

Co druga osoba bezwzględnie nie usprawiedliwiała jazdy na gapę. Brak akceptacji tego zachowania może wiązać się z poczuciem sprawiedliwego ponoszenia kosztów za transport publiczny przez korzystających z niego.

Im starsza grupa wieku, tym częściej nie usprawiedliwiano takich zachowań jak: nieudzielenie pomocy osobie poszkodowanej, potrzebującej pomocy, uchylanie się od płacenia podatków, pozostawienie śmieci w miejscu publicznym, jeśli w pobliżu nie ma kosza, uchylanie się od opłat za transport publiczny, zatrzymywanie dla siebie omyłkowo wydanej przez sprzedającego reszty czy spóźnianie się na umówione spotkanie.

Wykres 6.16. Brak akceptacji dla wybranych zachowań w życiu codziennym^a (% osób w wieku 16 lat i więcej)
 Chart 6.16. Lack of acceptance of selected behaviours in personal, daily life^a (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi: *Nie, nigdy* na pytanie: *Czy mogą zostać usprawiedliwione następujące zachowania?* b W 2015 roku tego zachowania nie uwzględniono w badaniu.

a Based on the responses: *No, never* to the question: *Can the following behaviours be justified?* b In 2015, these behaviours were not included in the survey.

Stopień społecznego przyzwolenia na wybrane zachowania w relacjach z instytucjami

Degree of social justification to selected behaviours in relations with institutions

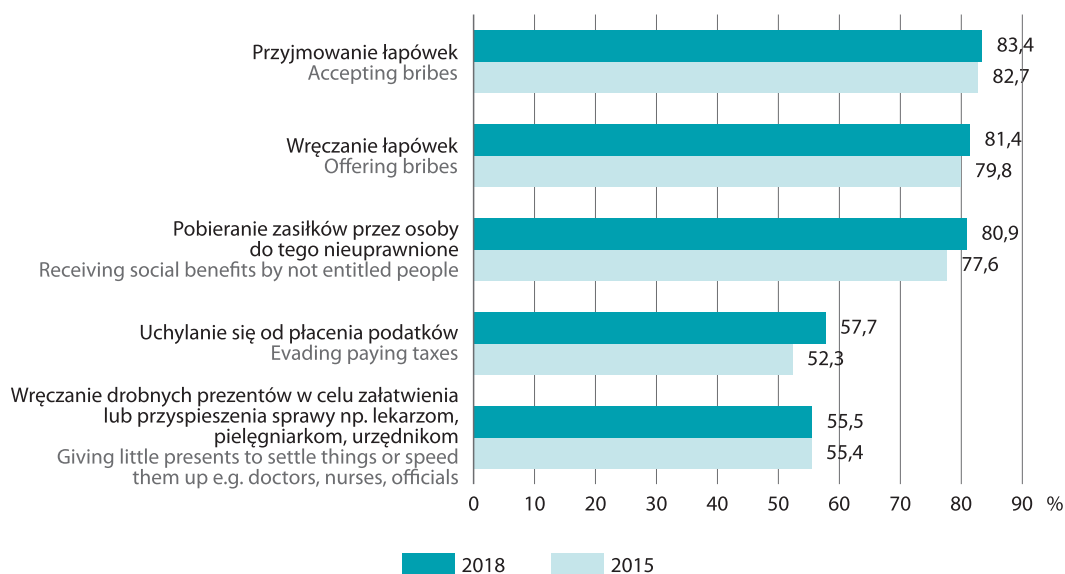
Poziom braku akceptacji dla zachowań uznanych za naganne w relacjach z instytucjami stanowi swoisty wymiarnik stosunku obywateli do zasad życia publicznego i ich sposobu funkcjonowania w życiu publicznym, w relacjach z władzą i administracją.

Osiem na dziesięć osób bezwzględnie nie usprawiedliwiała przyjmowania łapówek, wręczania łapówek oraz pobierania zasiłków przez osoby nieuprawnione. W tych przypadkach wystąpił relatywnie niski odsetek osób, które w wyjątkowych przypadkach byłyby skłonne takie zachowania usprawiedliwić (odpowiednio: ponad 6%, ok. 8% i 9%). Jednocześnie warto podkreślić wyraźną różnicę w odsetkach braku możliwości usprawiedliwienia takich zachowań między mieszkańcami wsi a mieszkańcami miast. Jeśli chodzi o wręczanie łapówek, to wśród mieszkańców miast odsetek ten wyniósł 84%. W przypadku mieszkańców wsi ponad 78%. Przyjmowanie łapówek było bezwzględnie nieusprawiedliwiane przez prawie 86% osób w miastach i ponad 80% osób na wsi. Natomiast pobierania zasiłków przez osoby nieuprawnione bezwzględnie nie usprawiedliwiała ponad 83% osób w miastach. Na wsi odsetek ten wyniósł ponad 77%.

Relatywnie częściej usprawiedliwiane były takie zachowania jak uchylanie się od płacenia podatków oraz wręczanie drobnych prezentów w celu załatwienia lub przyspieszenia sprawy. Sześć na dziesięć osób nie usprawiedliwiała takich zachowań w ogóle, a co czwarta w wyjątkowych sytuacjach.

Wykres 6.17. Brak akceptacji wybranych zachowań związanych z życiem społeczno-instytucjonalnym^a (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 6.17. Lack of acceptance of selected behaviours related to institutional social life^a (% of people aged 16 and over)

a Na podstawie odpowiedzi: *Nie, nigdy* na pytanie: *Czy mogą zostać usprawiedliwione następujące zachowania?*
 a Based on the responses: *No, never* to the question: *Can the following behaviours be justified?*

Uczciwość a przyzwolenie na zachowania naganne⁴⁸

Honesty and acceptance of reprehensible behaviours

Nawiązując do problemu poruszonego na wstępie odnośnie związku między hierarchią wartości a przyzwoleniem na naganne zachowania porównano rozkłady bezwzględnego braku akceptacji danych zachowań wśród osób, dla których według deklaracji uczciwość była jedną z trzech najważniejszych wartości z analogicznymi rozkładami wśród osób, dla których wartość ta nie miała aż tak dużego znaczenia w życiu. Należy jednak, o czym napisano we wstępie, być ostrożnym w wyciąganiu jednoznacznych, pogłębionych wniosków odnośnie zależności między ewentualnym wyższym odsetkiem bezwarunkowego braku akceptacji nagannych zachowań a deklarowaną uczciwością jako jedną z trzech najważniejszych wartości w życiu.

Wyniki badania potwierdziły, że osoby, dla których uczciwość była jedną z trzech najważniejszych wartości w życiu, częściej też wykazywały bezwarunkowy brak akceptacji dla określonych w badaniu zachowań nagannych. Różnice między tą grupą a grupą osób, dla których wymieniona wartość nie była aż tak ważna, były zróżnicowane w zależności od rodzaju zachowania. Jednak w żadnym przypadku nie przekroczyły one 10 p. proc. Największe różnice odnotowano w przypadku takich zachowań jak: spóźnianie się na umówione spotkanie, niedotrzymywanie danego słowa, ustaleń, umów itd., ściąganie przez Internet pirackich kopii filmów, gier, oprogramowania, podejmowanie pracy *na czarno*, uchylanie się od opłat za transport publiczny, świadome kupowanie rzeczy podrobionych i fałszywych, wykorzystywanie stanowiska służbowego dla własnych korzyści oraz uchylanie się od płacenia podatków (różnica ok. 10–7 p. proc.). Co ciekawe w przypadku unikania odpowiedzialności za uszkodzenie czyjegoś samochodu różnica między obydwiema grupami (pokazanymi w Tablicy 6.22. w Aneksie tabelarycznym) praktycznie była znikoma.

Zmiany postaw wobec zachowań nagannych między 2015 a 2018 rokiem

Changes in attitudes towards reprehensible behaviours between 2015 and 2018

Generalnie rozpatrując większość przypadków nie odnotowano znaczących zmian, jeśli chodzi o stosunek Polaków do określonych w badaniu zachowań nagannych między 2015 a 2018 rokiem⁴⁹. Wyjątek stanowił wzrost o 8 p. proc. braku usprawiedliwienia dla podejmowania pracy *na czarno*. Można założyć, że jedną z ważniejszych przyczyn takiego stanu rzeczy była poprawa sytuacji na rynku pracy.

Drugą wyraźną zmianą w porównaniu z 2015 rokiem, był częstszy bezwarunkowy brak akceptacji, jeśli chodzi o ściąganie przez Internet pirackich kopii filmów, muzyki gier i oprogramowania (wzrost o 7 p. proc.), a także świadome kupowanie rzeczy podrobionych, fałszywych (o prawie 6 p. proc.) oraz zatrzymywanie dla siebie omyłkowo wydanej przez sprzedającego reszty (o ok. 5 p. proc.). Natomiast wyraźny spadek częstości bezwzględnego braku akceptacji dotyczył przekraczania dozwolonej prędkości w ruchu drogowym – o prawie 6 p. proc.

W przypadku zachowań związanych z życiem społeczno-instytucjonalnym rok 2018 – w porównaniu z 2015 – nie przyniósł wyraźnych zmian, jeśli chodzi o częstość braku usprawiedliwienia omawianych zachowań w tym obszarze. Wyjątek stanowiło uchylanie się od płacenia podatków, gdzie bezwzględny brak usprawiedliwienia takiego zachowania wzrósł o ponad 5 p. proc.

⁴⁸ Szczegółowe rozkłady zawiera Tablica 6.22. w Aneksie tabelarycznym na końcu rozdziału.

⁴⁹ W edycji Badania spójności społecznej w 2015 roku nie uwzględniono następujących zachowań: (1) Nieoddanie znalezionej portfela wraz z pieniędzmi i dokumentami zawierającymi dane właściciela; (2) Unikanie odpowiedzialności za uszkodzenie czyjegoś samochodu (np. podczas cofania na parking); (3) Niedotrzymywanie danego słowa, ustaleń, umów ustnych w relacjach z innymi ludźmi; (4) Spóźnianie się na umówione spotkanie.

Podsumowanie

Summary

Wśród mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej częściej występowały silne relacje rodzinne, niż relacje towarzysko-sąsiedzkie. U prawie 32% osób odnotowano wysoki lub bardzo wysoki kapitał rodzinny, podczas gdy niespełna 27% osób reprezentowało taki sam poziom kapitału towarzysko-sąsiedzkiego. Zdecydowanie rzadziej Polacy angażowali się w uczestnictwo w organizacjach społecznych, co świadczy o dużej przewadze występowania kapitału rodzinnego oraz kapitału towarzysko-sąsiedzkiego nad kapitałem stowarzyszeniowym. Wysoki lub bardzo wysoki poziom tego ostatniego rodzaju kapitału występował u niespełna 2% osób. Tutaj relatywnie duże znaczenie miały świeckie organizacje pozarządowe i religijne organizacje społeczne. W tych pierwszych uczestniczyło ponad 10%, w drugich ok. 7% osób. W świeckich organizacjach pozarządowych nieznacznie częściej uczestniczyli mężczyźni oraz mieszkańcy miast. Odwrotna sytuacja wystąpiła, jeśli chodzi o religijne organizacje społeczne. Tutaj prym wiodły kobiety i mieszkańcy wsi. Uczniowie, pracujący na własny rachunek i pracownicy najemni stanowili grupy najczęściej angażujące się w świeckie organizacje pozarządowe. W przypadku organizacji religijnych byli to rolnicy, uczniowie oraz emeryci. Wzrost wykształcenia szedł w parze z większą częstotliwością uczestnictwa w obu typach organizacji społecznych. Osoby legitymujące się wyższym wykształceniem (licencjat, magisterskie lub wyższe) angażowały się najczęściej w uczestnictwo w omawianych typach organizacji, a osoby z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym lub zasadniczym zawodowym stosunkowo najrzadziej.

Wśród prawie 49% osób odnotowano wysoki lub bardzo wysoki poziom co najmniej jednej z trzech form sieciowego kapitału społecznego. Około 11% mieszkańców Polski w wieku 16 i więcej lat reprezentowało wysoki lub bardzo wysoki poziom dwóch form tego kapitału, przy czym najwyższy odsetek dotyczył posiadania jednocześnie kapitałów rodzinnego i towarzysko-sąsiedzkiego (ok. 10%). W przypadku równoczesnego występowania wysokiego lub bardzo wysokiego poziomu kapitałów: rodzinnego i stowarzyszeniowego oraz towarzysko-sąsiedzkiego i stowarzyszeniowego, wartości odsetków już były znacząco niższe. Wyniosły one poniżej 1%.

Najbardziej aktywnymi grupami, jeśli chodzi o budowanie kapitału społecznego uwzględniając wszystkie jego formy, były osoby z wykształceniem wyższym, aktywne zawodowo i z wyższymi dochodami. Generalnie dynamika zmian dotycząca sieciowego kapitału społecznego w perspektywie trzyletniej była niewielka, jeśli zestawimy dane Badania spójności społecznej z 2015 i 2018 r.

Internet stosunkowo rzadko był wykorzystywany w konsultacjach społecznych lub przy mobilizacji dotyczącej udziału w manifestacjach i akcjach poparcia. Niecałe 11% osób korzystało kiedykolwiek z Internetu w celu wzięcia udziału w konsultacjach społecznych lub w głosowaniu w sprawach o znaczeniu społecznym czy politycznym. Ponad 5% osób kiedykolwiek brało udział w manifestacjach, demonstracjach lub marszach poparcia, o których powzięto informacje z sieci.

Popularną formą wsparcia finansowego organizacji społecznych – według deklaracji – było wrzucanie pieniędzy do puszek i płatny SMS. W 2018 r. wsparcie organizacji społecznych za pomocą pierwszej formy zadeklarowało ok. 51% osób. Za pomocą płatnego SMS-a to wsparcie w ostatnich 12 miesiącach poprzedzających badanie zadeklarowało niecałe 24% osób.

W zakresie szeroko zdefiniowanego zaufania (łącznie odpowiedzi „zdecydowanie mam zaufanie” oraz „raczej mam zaufanie”) do instytucji życia publicznego powszechnym zaufaniem społecznym cieszyły się służby ratunkowe – straż pożarna oraz pogotowie ratunkowe (90–96%). Zdecydowana większość ufała także wojsku, policji oraz Kościołowi Rzymskokatolickiemu (67–76%). Znacznie rzadziej ufano instytucjom władzy. Zaufanie do Sejmu i Senatu miało 30% osób, zaś do rządu 34%. Wyraźnie większym

zaufaniem społecznym niż władze centralne cieszyły się władze lokalne, którym ufała ponad połowa mieszkańców Polski.

Zróznicowany był również poziom zaufania interpersonalnego. Niemal powszechnym zaufaniem cieszyli się członkowie najbliższej rodziny, minimalnie niższym znajomi i przyjaciele (94–98%). W relacjach ze współpracownikami i sąsiadami również dominowało zaufanie. Należy przy tym zwrócić uwagę, że jedynie w przypadku zaufania do najbliższej rodziny osób deklarujących „zdecydowane zaufanie” było więcej niż osób „raczej mających zaufanie”. W pozostałych relacjach dominowało zaufanie warunkowe, czyli opinia „raczej mam zaufanie”. Wobec osób nieznanymi przeważał brak zaufania. Osobom nieznanym ufała w 2018 r. tylko jedna trzecia społeczeństwa.

W porównaniu do 2015 r. w 2018 r. wzrosło zaufanie społeczne do większości instytucji życia publicznego, najbardziej do władz lokalnych i rządu. Zaufanie do ludzi, których znamy osobiście pozostało na podobnym poziomie z wyjątkiem sąsiadów, do których nieznacznie wzrosło. Spadło natomiast zaufanie do osób nieznanymi. Prawie nie zmienił się poziom zaufania ogólnego.

W 2018 r. zdecydowana większość mieszkańców Polski – 8 na 10 osób w wieku co najmniej 16 lat – miała zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc. W grupie tej wyraźnie dominowały jednak osoby „raczej ufające” (7 na 10 osób) nad osobami „zdecydowanie mającymi zaufanie”.

Z analizy przeprowadzonej metodą regresji logistycznej wynika, że zdefiniowane szeroko zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc było kształtowane głównie przez zaufanie w sferze życia prywatnego, a tylko w niewielkim stopniu przez zaufanie do instytucji publicznych. Najlepszym predyktorem zaufania ogólnego (tj. tą częstkową oceną zaufania, która najlepiej potrafi „przewidzieć” ocenę zaufania ogólnego) okazało się zaufanie do nieznanymi, a następnie zaufanie do sąsiadów, znajomych i przyjaciół. Spośród ocen zaufania instytucjonalnego najsilniejszy efekt dotyczący objaśnienia ogólnego zaufania stwierdzono w przypadku zaufania do banków, do pogotowia ratunkowego oraz do władz lokalnych miasta/gminy.

Analiza wpływu poszczególnych typów kapitału sieciowego w wyjaśnianiu ogólnego zaufania do ludzi pokazała, że największy wpływ na zaufanie do innych miał w 2018 r. kapitał towarzysko-sąsiedzki. Zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc było tym wyższe, im wyższy był u danej osoby poziom kapitału. Wyraźnie mniejszy wpływ na kształtowanie się klimatu zaufania do innych miał kapitał rodzinny, a zdecydowanie najmniejszą rolę w tym względzie odgrywał kapitał stowarzyszeniowy – najrzadziej występująca w polskim społeczeństwie forma kapitału sieciowego.

Niezmiennie, jeśli weźmiemy pod uwagę poprzednią edycję badania w 2015r., nadal najważniejszą wartością dla większości mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej było zdrowie (ponad 66% osób). Relatywnie często też wskazywano na szczęście rodzinne i rodzinę (ok. 22%) oraz miłość (ok. 3%). Wartości te, a także uczciwość były najczęściej wskazywane jako trzy najważniejsze w życiu. W dwóch najstarszych grupach wieku rosło znaczenie wiary religijnej.

Jeśli chodzi o brak akceptacji określonych zachowań, to wśród tych dotyczących życia codziennego jako bezwzględnie nieakceptowalne najczęściej wskazywane były nieoddanie znalezionego portfela wraz z pieniędzmi i dokumentami zawierającymi dane właściciela oraz unikanie odpowiedzialności za uszkodzenie czyjegoś samochodu (odpowiednio: ok. 86% oraz ponad 83% osób). Najczęściej usprawiedliwianym zachowaniem z tej grupy było spóźnianie się na umówione spotkanie.

W przypadku grupy zachowań dotyczących relacji z instytucjami do najmniej usprawiedliwianych należały przyjmowanie i wręczanie łapówek oraz pobieranie zasiłków przez osoby nieuprawnione. Bezwzględnie nie usprawiedliwiała tych zachowań odpowiednio 83% i 81% osób. Z drugiej strony wręczanie drobnych prezentów w celu przyspieszenia sprawy oraz uchylanie się od płacenia podatków były relatywnie częściej usprawiedliwiane.

W życiu zawodowym najczęściej bezwzględnie nieakceptowanymi zachowaniami były wykonywanie swojej pracy w sposób nierzetelny i niedokładny oraz wykorzystywanie swojego stanowiska służbowego do celów prywatnych (po ok. 72%). Natomiast stosunkowo najczęściej gotowi byliśmy usprawiedliwić podejmowanie pracy *na czarno* oraz załatwianie prywatnych spraw kosztem obowiązków służbowych.

Zasadniczo nieznacznie wyższe odsetki bezwzględnego braku akceptacji zachowań nagannych odnotowano wśród osób dla których uczciwość stanowiła jedną z trzech najważniejszych wartości w życiu.

Komentarz metodologiczny

Methodological note

1. Pomiar kapitału stowarzyszeniowego
  1. Measurement of social organisations-based capital
2. Pomiar kapitału nieformalnego – rodzinnego oraz towarzysko-sąsiedzkiego
  2. Measuring informal capital: family-based capital and friends- and neighbours-based capital

1. Pomiar kapitału stowarzyszeniowego

1. Measurement of social organisations-based capital

Pomiar kapitału stowarzyszeniowego, zarówno w 2018, jak i w 2015 roku⁵⁰, oparto o uczestnictwo w organizacjach społecznych. Przez uczestnictwo rozumie się:

- przynależność⁵¹ do tychże organizacji;
- bezpłatną pracę w ramach działalności określonych niżej organizacji społecznych w ciągu ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie;
- udział w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie w imprezach, wydarzeniach organizowanych przez organizacje społeczne.

Szczegółową zasadę uznania uczestnictwa w organizacjach społecznych obrazuje umieszczona poniżej Tablica 6.7., z której wynika, że uznanie uczestnictwa w danej organizacji społecznej następuje, gdy:

- a) w ciągu ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie respondent co najmniej raz na pół roku poświęcał swój wolny czas na dobrowolną bezpłatną pracę na rzecz określonej organizacji społecznej lub
- b) w ciągu ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie respondent co najmniej raz na trzy miesiące brał udział w imprezach, wydarzeniach organizowanych przez określoną organizację społeczną lub
- c) będąc członkiem określonej organizacji społecznej w ciągu ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie respondent co najmniej raz na rok poświęcał swój wolny czas na dobrowolną bezpłatną pracę na rzecz określonej organizacji społecznej lub
- d) będąc członkiem określonej organizacji społecznej w ciągu ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie respondent co najmniej raz na pół roku brał udział w imprezach, wydarzeniach organizowanych przez określone organizacje społeczne lub

⁵⁰ Szczegółowe wyjaśnienie założeń budowy złożonego i skategoryzowanego wskaźnika kapitału stowarzyszeniowego zawiera też publikacja *Jakość życia w Polsce w 2015 r. Wyniki Badania spójności społecznej*, Warszawa 2017, ss.149–152.

⁵¹ Przyjmuje się, że przynależność członkowska w organizacji występuje, gdy spełniony jest przynajmniej jeden z warunków: – płaci się składki członkowskie lub – członkostwo wynika z posiadania mieszkania w budynku wspólnoty mieszkaniowej lub udziału w spółdzielni lub – ma się poczucie przynależności do organizacji i współodpowiedzialności za nią niezależnie od tego, czy płaci się składki i niezależnie od tego czy organizacja jest organizacją członkowską (np. fundacje, Caritas).

- e) w ciągu ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie respondent co najmniej raz na rok poświęcał swój wolny czas na dobrowolną bezpłatną pracę na rzecz określonej organizacji społecznej oraz co najmniej raz na pół roku brał udział w imprezach, wydarzeniach organizowanych przez określone organizacje społeczne.

Dodatkowo w Badaniu spójności społecznej do uczestnictwa w organizacjach społecznych zaliczono: uczestnictwo w inicjatywach urzędów, instytucji rządowych lub samorządu terytorialnego (np. ośrodkach pomocy społecznej, domach kultury, publicznych szkołach i przedszkolach, szpitalach, bibliotekach publicznych) oraz inicjatywach będących częścią ich działalności (np. chórach, zespołach, klubach, kołach w domach kultury lub grupach wsparcia w ośrodkach pomocy społecznej).

Jednocześnie należy doprecyzować, co w badaniu uznano za organizacje społeczne. Należą do nich:

1. świeckie organizacje pozarządowe, np. stowarzyszenia, fundacje;
2. kościoły, wspólnoty i organizacje religijne (np. wspólnoty parafialne, rady parafialne, kółka różańcowe, zespoły charytatywne, Caritas, Akcja Katolicka, bractwa prawosławne, prawosławne ośrodki miłosierdzia, diakonie);
3. związki zawodowe (w tym rolnicze);
4. rady pracowników, samorządy załogi, pracownicze kasy zapomogowo-pożyczkowe;
5. partie polityczne;
6. organizacje samorządu gospodarczego, zawodowego i pracodawców lub placówki przez nie prowadzone (np. kółka rolnicze, koła gospodyń wiejskich, cechy i izby rzemieślnicze, izby gospodarcze, izby lekarskie, pielęgniarskie, adwokackie, zrzeszenia handlu, usług i transportu, związki pracodawców);
7. spółdzielnie (np. spółdzielnie mieszkaniowe, spółdzielcze kasy zapomogowo-pożyczkowe (SKOK), spółdzielnie mleczarskie, inne spółdzielnie rolnicze, spółdzielnie inwalidów i niewidomych, spółdzielnie spożywców, spółdzielnie pracy);
8. wspólnoty mieszkaniowe.

Tablica 6.7. Warunki uczestnictwa w organizacjach społecznych
Table 6.7. Conditions for participation in social organisations

Pracujący bezpłatnie na rzecz organizacji społecznej Working voluntarily for a social organisation	Biorący udział w imprezach/wydarzeniach organizowanych przez organizacje społeczne Participating in events organised by social organisations							
	nigdy never	wcześniej niż w ciągu ostatnich 12 miesięcy before the last three months	przynajmniej raz na rok, ale rzadziej niż raz na pół roku at least once a year but less than once every six months	przynajmniej raz na pół roku, ale rzadziej niż raz na trzy miesiące at least once every six months but less than once every three months	przynajmniej raz na trzy miesiące, ale rzadziej niż raz na miesiąc at least once every three months but less than once a month	przynajmniej raz w miesiącu, ale rzadziej niż raz na tydzień at least once a month but less than once a week	przynajmniej raz w tygodniu, ale mniej niż 4 godziny tygodniowo at least once a week, but less than 4 hours a week	przynajmniej 4 godz. tygodniowo at least 4 hours a week
nigdy never								
wcześniej niż w ciągu ostatnich 12 miesięcy before the last twelve months								
przynajmniej raz na rok, ale rzadziej niż raz na pół roku at least once a year but less than once every six months								
przynajmniej raz na pół roku, ale rzadziej niż raz na trzy miesiące at least once every six months but less than once every three months								
przynajmniej raz na trzy miesiące, ale rzadziej niż raz na miesiąc at least once every three months but less than once a month								
przynajmniej raz w miesiącu, ale rzadziej niż raz na tydzień at least once a month but less than once a week								

Tablica 6.7. Warunki uczestnictwa w organizacjach społecznych (dok.)
 Table 6.7. Conditions for participation in social organisations (cont.)

Pracujący bezpłatnie na rzecz organizacji społecznej Working voluntarily for a social organisation	Biorący udział w imprezach/wydarzeniach organizowanych przez organizacje społeczne Participating in events organised by social organisations							
	nigdy never	wcześniej niż w ciągu ostatnich 12 miesięcy before the last three months	przynajmniej raz na rok, ale rzadziej niż raz na pół roku at least once a year but less than once every six months	przynajmniej raz na pół roku, ale rzadziej niż raz na trzy miesiące at least once every six months but less than once every three months	przynajmniej raz na trzy miesiące, ale rzadziej niż raz na miesiąc at least once every three months but less than once a month	przynajmniej raz w miesiącu, ale rzadziej niż raz na tydzień at least once a month but less than once a week	przynajmniej raz w tygodniu, ale mniej niż 4 godziny tygodniowo at least once a week, but less than 4 hours a week	przynajmniej 4 godz. tygodniowo at least 4 hours a week
przynajmniej raz w tygodniu, ale mniej niż 4 godziny at least once a week, but less than 4 hours a week								
przynajmniej 4 godziny tygodniowo at least 4 hours a week								

Uczestnictwo w organizacjach społecznych określone tylko na podstawie częstości pracy społecznej i częstości udziału w imprezach danej organizacji.
 Participation in social organisations defined only on the basis of the frequency of social work and the frequency of participation in the events of a given organization.

Uczestnictwo w organizacjach społecznych określone na podstawie członkostwa formalnego lub poczucia przynależności do danej organizacji przy mniejszej częstości pracy społecznej i rzadszym udziale w imprezach danej organizacji.
 Participation in social organisations defined on the basis of formal membership or a sense of belonging to a given organisation with less frequent social work and less frequent participation in the organisation's events.

Prezentowana wyżej tablica przedstawia zakres zdarzeń jakie muszą zaistnieć, aby spełnione zostały warunki uczestnictwa w organizacjach społecznych. Puste pola oznaczają sytuacje, kiedy respondenci nie byli uznawani za osoby uczestniczące w organizacjach społecznych. Ciemniejszy kolor dotyczy warunków odnoszących się do osób, które formalnie nie są członkami lub nie posiadają poczucia przynależności do określonych organizacji społecznych, jednak wymiar świadczonej pracy społecznej przez takie osoby lub ich udział w imprezach organizowanych przez te organizacje pozwalają na uznanie uczestnictwa w nich. Jaśniejszy kolor dotyczy zakresu warunków uczestnictwa w organizacjach społecznych, jakie muszą zostać spełnione przez osoby, które są członkami tych organizacji lub zadeklarowały poczucie przynależności do nich. Widzimy, że zakres zdarzeń wymaganych do uznania uczestnictwa tych osób w organizacjach społecznych jest trochę mniejszy w porównaniu z wymaganym zakresem zdarzeń odnoszącym się do osób niebędących członkami organizacji społecznych lub niemających poczucia przynależności do nich.

Wychodząc od wyżej opisanych założeń dotyczących rozumienia uczestnictwa w organizacjach społecznych, dla celów analitycznych, w tym przede wszystkim na potrzeby porównań z innymi formami

sieciowego kapitału społecznego, wprowadzono złożony oraz skategoryzowany wskaźnik kapitału stowarzyszeniowego. Stanowią one próbę oszacowania stopnia uczestnictwa w organizacjach społecznych. Wartość złożonego wskaźnika kapitału stowarzyszeniowego określa liczbę rodzajów stowarzyszeń wtórnych, w których uczestniczył respondent. Na podstawie wskaźnika złożonego wyznaczono skategoryzowany wskaźnik kapitału stowarzyszeniowego, wyrażany za pomocą opisowej skali porządkowej (zob. Tablica 6.8.) – analogicznie jak w przypadku kapitału rodzinnego oraz towarzysko-sąsiedzkiego.

Wartość złożonego wskaźnika kapitału stowarzyszeniowego oblicza się poprzez zsumowanie uczestnictwa w poszczególnych rodzajach organizacji społecznych określonych wyżej. Uczestnictwo w każdej z wymienionych rodzajów organizacji społecznych punktowane jest jako 1. Brakowi uczestnictwa w każdym z osobna określonych wyżej rodzajów organizacji społecznych przypisana jest wartość 0. Z jednym wyjątkiem – jeśli chodzi o związki zawodowe (poz. 3.) oraz rady pracowników, samorządy załogi, pracownice kasy zapomogowo-pożyczkowe (poz. 4.), to te dwa typy organizacji społecznych, z uwagi na ich podobieństwo, traktowane są jako jedna część składowa wskaźnika, a nie dwie oddzielne. Wobec tego, uczestnictwu w jednej lub w drugiej, lub w obydwu tego typu organizacjach przypisano 1 punkt. Tak więc wzór na wartość złożonego wskaźnika kapitału stowarzyszeniowego jest następujący:

$$ZWKS = \sum \text{uczestnictw w poz. 1, 2, 3 lub/i 4, 5, 6, 7, 8, 9}$$

Wobec powyższego, wartość maksymalna wskaźnika złożonego może wynieść 8, minimalna 0. Na tej podstawie przyjęto określone poziomy wskaźnika skategoryzowanego i odpowiadające im wartości wskaźnika złożonego kapitału stowarzyszeniowego.

Tablica 6.8. Poziomy kapitału stowarzyszeniowego w 2018 r.
Table 6.8. Levels of social organisations-based capital in 2018

Wartość wskaźnika złożonego (liczba uczestnictw w danych rodzajach organizacji społecznych) The value of the aggregated indicator (number of participations in particular types of social organisations)	% osób w wieku 16 lat i więcej % of people aged 16 and over	Skumulowany % osób reprezentujących daną wartość wskaźnika złożonego oraz osoby: Cumulative % of people representing a particular value of an aggregated indicator and people:		Wskaźnik skategoryzowany – kategoria kapitału stowarzyszeniowego The aggregated indicator – the category of social organisations-based capital
		o niższym kapitale with lower capital	o wyższym kapitale with higher capital	
0. brak uczestnictwa w organizacjach społecznych lack of participation in social organisations	79,9	79,9	100,0	Bardzo niski lub brak Very low or lack of
1. uczestnictwo w jednym rodzaju organizacji społecznych participation in one type of social organisation	14,8	94,7	20,1	Niski Low
2. uczestnictwo w dwóch rodzajach organizacji społecznych participation in two types of social organisations	3,8	98,5	5,3	Średni Moderate
3. uczestnictwo w trzech lub więcej rodzajach organizacji społecznych participation in three or more types of social organisations	1,5	100	1,5	Wysoki lub bardzo wysoki High or very high

2. Pomiar kapitału nieformalnego – rodzinnego oraz towarzysko-sąsiedzkiego

2. Measurement informal capital: family-based social capital and friends- and neighbours-based social capital

W Badaniu spójności społecznej przyjęto, że nie częstotliwość spotkań i kontaktów, a realnie okazywana pomoc przez dane osoby, zarówno materialno-finansowa, jak i w postaci wsparcia psychologicznego w chwilach trudnych, jest najbardziej adekwatnym wyznacznikiem stopnia zaistnienia kapitału nieformalnego.

W oparciu o powyższe założenie zbudowane zostały złożone wskaźniki kapitału rodzinnego oraz towarzysko-sąsiedzkiego. Wskaźniki te wykorzystano do analiz kapitału nieformalnego zarówno w tej, jak i w poprzedniej edycji badania⁵². Zasadniczo w konstrukcji tych wskaźników złożonych nie były brane pod uwagę kontakty społeczne, niezależnie od ich częstości, jeżeli nie wiązała się z nimi deklaracja respondenta lub przesłanki wskazujące, iż może on liczyć na wsparcie ze strony danej osoby lub grupy osób. Nie miało znaczenia, czy respondent zamieszkuje z daną osobą, czy też nie, a jedynie liczyła się jakaś forma kontaktów, nawet bardzo rzadkich z osobą lub grupą osób udzielających pomocy. Mogły być to kontakty bezpośrednie, ale i na odległość (np. telefoniczne, korespondencyjne). Należy jednak dodać, że w przypadku szacowania poziomu kapitału towarzysko-sąsiedzkiego, przy „przyznawaniu” punktów za w/w formy pomocy, musiały równocześnie występować kontakty przynajmniej kilka razy w roku. Jeśli chodzi o szacowanie kapitału rodzinnego odrzucano tylko wariant „prawie w ogóle lub w ogóle”.

Każdemu typowi relacji, jakie w badaniu uznano za przejaw zaistnienia kapitału rodzinnego, jak i kapitału towarzysko-sąsiedzkiego przypisano maksymalnie 2 punkty, tj. jeden punkt, jeśli respondent mógł liczyć na pomoc finansową ze strony danej osoby lub grupy osób oraz jeden punkt, jeśli respondent mógł liczyć na wsparcie psychiczne. Wyjątek stanowiły relacje z małżonkiem lub partnerem o czym niżej. Dodatkowo przyznawano 1 punkt za występowanie relacji dobrosąsiedzkich, związanych ze świadczeniem sobie drobnych przysług oraz 1 punkt za występowanie relacji bardziej zażytych z sąsiadami, wiążących się ze wspólnym spędzaniem wolnego czasu, udziałem w uroczystościach rodzinnych itd. Suma przypisanych punktów, wynikających z poszczególnych typów relacji, określiła poziom kapitału rodzinnego i analogicznie kapitału towarzysko-sąsiedzkiego.

Zgodnie z tą zasadą, w przypadku kapitału rodzinnego „punktowano” następujące typy relacji (każdy typ oddzielnie):

1. z rodzicami,
2. z rodzeństwem,
3. z dziećmi,
4. z innymi krewnymi/powinowatymi (teściowie, (pra)dziadkowie, (pra)wnuki),
5. z pozostałą rodziną.

Jeśli dany typ relacji obejmował grupę liczącą kilka osób, o ocenie decydowały w praktyce więzi najbliższe (wystarczyło występowanie odpowiednich relacji z którąkolwiek osobą z grupy, by „przydzielić” odpowiednie punkty).

W relacjach z małżonkiem lub partnerem, jeden punkt był przyznawany w przypadku wszystkich osób, które zadeklarowały związek z inną osobą (niezależnie od wspólnego zamieszkiwania). Drugi punkt przyznawano, gdy respondent wskazywał małżonka lub partnera jako osobę, od której w pierwszej kolejności oczekiwałby pomocy w przypadku niedyspozycji zdrowotnej lub oczekiwałby wsparcia psychicznego w okresie smutku czy przygnębienia.

⁵² Szczegółowe wyjaśnienie założeń budowy złożonych wskaźników: kapitału rodzinnego i towarzysko-sąsiedzkiego oraz ich skategoryzowanych odpowiedników zawiera publikacja *Jakość życia w Polsce w 2015 r. Wyniki Badania spójności społecznej*, Warszawa 2017, ss.164–167.

W przypadku kapitału towarzysko-sąsiedzkiego punktowano relacje:

1. z przyjaciółmi, znajomymi lub kolegami,
2. z sąsiadami.

Biorąc pod uwagę wszystkie zdefiniowane zmienne pośrednie widać, że złożony wskaźnik kapitału rodzinnego może przyjmować wartości w zakresie od 0 do 12 punktów, a złożony wskaźnik kapitału towarzysko-sąsiedzkiego od 0 do 4 punktów.

Dla celów porównawczych, uwzględniając reguły kategoryzacji ustalono wskaźniki skategoryzowane obydwu omawianych rodzajów kapitałów nieformalnych. Poniższe tabele prezentują poziomy skategoryzowane i korespondujące z nimi zakresy punktów wskaźników złożonych obu tych kapitałów.

Tablica 6.9. Poziomy kapitału rodzinnego w 2018 r.
Table 6.9. Levels of family-based social capital in 2018

Zakres wartości wskaźnika złożonego Range of aggregated indicator values	% osób w wieku 16 lat i więcej % of people aged 16 and over	Skumulowany % osób reprezentujących daną wartość wskaźnika złożonego ^a oraz osoby: Cumulative % of people representing a particular value of an aggregated indicator ^a and people:		Wskaźnik skategoryzowany – kategoria kapitału rodzinnego The aggregated indicator - the category of family-based social capital
		o niższym kapitale with lower capital	o wyższym kapitale with higher capital	
0–1	3,7	3,7	100	Bardzo niski lub brak Very low or lack of
2–3	18,4	22,1	96,3	Niski Low
4–6	46,0	68,1	77,9	Średni Moderate
7–12	31,9	100,0	31,9	Wysoki lub bardzo wysoki High or very high

a Tzn. o wartości wskaźnika równej wartości umieszczonej w boczku tablicy.
a I.e. with an indicator value equal to the value placed in the stub of the table.

Tablica 6.10. Poziomy kapitału towarzysko-sąsiedzkiego w 2018 r.
Table 6.10. Levels of friends- and neighbours-based social capitals in 2018

Zakres wartości wskaźnika złożonego Range of aggregated indicator values	% osób w wieku 16 lat i więcej % of people aged 16 and over	Skumulowany % osób reprezentujących daną wartość wskaźnika złożonego ^a oraz osoby: Cumulative % of people representing a particular value of an aggregated indicator ^a and people:		Wskaźnik skategoryzowany – kategoria kapitału towarzysko-sąsiedzkiego The aggregated indicator - the category of friends- and neighbours-based social capital
		o niższym kapitale with lower capital	o wyższym kapitale with higher capital	
0	12,1	12,1	100	Bardzo niski lub brak Very low or lack of
1	33,6	45,7	87,9	Niski Low
2	27,6	73,3	54,3	Średni Moderate
3–4	26,7	100,0	26,7	Wysoki lub bardzo wysoki High or very high

a Tzn. o wartości wskaźnika równej wartości umieszczonej w boczku tablicy.
a I.e. with an indicator value equal to the value placed in the stub of the table.

Aneks tabelaryczny

Tabular annex

Tablica 6.11. Członkostwo i uczestnictwo w organizacjach społecznych (% osób w wieku 16 lat i więcej)
 Table 6.11. Membership and involving in social organisations (% of people aged 16 and over)

Rodzaj organizacji społecznej ^a Type of social organisation ^a	Osoby deklarujące członkostwo lub poczucie przynależności do organizacji społecznej People declaring membership or sense of belonging to a social organisation		Osoby realnie uczestniczące w organizacjach społecznych People genuinely involved in social organisations	
	2015	2018	2015	2018
Świeckie organizacje pozarządowe Secular NGOs	10,0	11,6	9,1	10,2
Wspólnoty, organizacje lub grupy religijne ^b Religious communities, organisations or groups ^b	19,4 ^b	10,0 ^b	9,0	7,1
Związki zawodowe (w tym rolnicze) Trade unions (including agricultural)	4,7	4,3	2,0	1,7
Rady pracowników, samorządy zało- gi, pracownicze kasy zapomogowo- -pożyczkowe Works councils, staff committees, employee benefit and loan funds	3,5	3,6	1,5	1,1
Partie polityczne Political parties	0,6	0,4	0,6	0,4
Organizacje samorządu gospodar- czego i zawodowego Business and professional associa- tions	2,3	1,8	1,3	1,1
Spółdzielnie Cooperatives	6,4	7,3	1,0	0,8
Wspólnoty mieszkaniowe Homeowners' associations	6,4	7,8	1,9	2,5
Instytucje publiczne oraz inicjatywy będące częścią ich działalności Public institutions and initiatives forming part of their activities	2,1	1,9	3,2	3,1
Co najmniej jeden z wyżej wymie- nionych rodzajów organizacji społecznych At least one of the listed types of social organisations	36,6	32,8	19,8	20,1

a Wyszczególnienie form prawno-organizacyjnych i grup nieformalnych należących do poszczególnych rodzajów stowarzyszeń wtórnych zawiera Komentarz metodologiczny na str. 188. b UWAGA: W Badaniu spójności społecznej w 2015 roku w kafeterii odpowiedzi dotyczącej pytania o przynależność do organizacji religijnych, użyto wyrażen „kościół” i „parafia”. W edycji badania z 2018 roku nie użyto już tych wyrażen. Zostały określone „wspólnoty i organizacje religijne”. W związku z tym, przy porównywaniu danych, należy mieć na uwadze tę różnicę. W konsekwencji nie można bezpośrednio porównywać wyników z lat 2015 i 2018, jeśli chodzi o przynależność do organizacji religijnych. Przedmiotowa różnica mogła mieć też minimalny wpływ na pomiar dotyczący kapitału stowarzyszeniowego, w tym zwłaszcza na oszacowanie uczestnictwa we wspólnotach, organizacjach i grupach religijnych.

The list of legal and organisational forms and informal groups belonging to particular types of social organisations, see the Methodological note on the page 188. b ATTENTION: In the Social Cohesion Survey in 2015, the expressions „Churches” and „parishes” were used in the cafeteria for the question about affiliation to religious organizations. In the edition of the Survey 2018, these expressions were no longer used. However, the expressions „Religious communities and organisations” were not changed. Therefore, when comparing data, this difference should be kept in mind. In consequence, the results from 2015 and 2018 cannot be directly compared in the case of affiliation to religious organizations. This difference could also have a minimal impact on the measurement of social organisations based capital, including in particular the estimate of participation in religious communities, organisations or groups.

Tablica 6.12. Praca społeczna w organizacjach społecznych w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie^a (% osób w wieku 16 lat i więcej) Table 6.12. Volunteer work in social organisations within 12 months preceding the survey^a (% of people aged 16 and over)

Rodzaj organizacji społecznej ^b Types of social organisations ^b	Częstotliwość Frequency							
	przynajmniej raz na trzy miesiące at least once every three months		przynajmniej raz na rok, ale rzadziej niż raz na trzy miesiące at least once a year, but less than once every three months		przynajmniej raz w ciągu ostatnich 12 miesięcy (suma kolumn 1 i 2) ^c at least once in the last 12 months (sum of columns 1 to 2) ^c		nigdy lub prawie nigdy ^d never or hardly ever ^d	
	1		2		3		4	
	2015	2018	2015	2018	2015	2018	2015	2018
Świeckie organizacje pozarządowe Secular NGOs	5,2	6,8	3,6	3,0	8,8	9,8	91,1	90,2
Kościoły, wspólnoty, organizacje religijne Churches, religious communities, organisations	3,9	3,9	3,9	2,9	7,8	6,8	92,1	93,2
Związki zawodowe (w tym rolnicze) Trade unions (including agricultural)	1,0	0,9	0,9	0,8	2,0	1,6	98,1	98,4
Rady pracowników, samorzady załogi, pracownice kasy zapomogowo-pożyczkowe Works councils, staff committees, employee benefit and loan funds	0,7	0,6	0,8	0,6	1,6	1,2	98,4	98,8
Partie polityczne Political parties	0,4	0,3*	0,2	0,2*	0,6	0,5	99,4	99,5
Organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego Business and professional associations	0,7	0,6	0,6	0,6	1,3	1,2	98,7	98,8
Spółdzielnie Cooperatives	0,5	0,4	0,6	0,5	1,1	0,9	99,0	99,1
Wspólnoty mieszkaniowe Homeowners' associations	0,7	1,0	1,2	1,5	1,9	2,5	98,1	97,5
Instytucje publiczne oraz inicjatywy będące częścią ich działalności Public institutions and initiatives forming part of their activities	1,6	1,6	1,3	1,6	2,9	3,3	97,1	96,7
Co najmniej jeden z wyżej wymienionych rodzajów organizacji społecznych At least one of the listed types of social organisations	10,7	12,3	7,9	6,9	18,6	19,2	81,4	80,8

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy zdarzało się Panu/Pani poświęcić swój wolny czas na dobrowolną, bezpłatną pracę w ramach działalności wymienionych organizacji lub instytucji?* b Wyszczególnienie form prawno-organizacyjnych i grup nieformalnych należących do poszczególnych rodzajów organizacji społecznych zawiera Komentarz metodologiczny na str. 188. c Ze względu na zaokrąglenia danych, w niektórych przypadkach sumy pozycji mogą różnić się o rząd wielkości 0,1. d Do kategorii *Nigdy lub prawie nigdy* zaliczono także osoby, które nie pracowały w organizacjach społecznych w okresie 12 miesięcy poprzedzających badanie, ale podejmowały taką aktywność wcześniej.

a Based on the responses to the question: *Have you ever spent your free time in the last 12 months working voluntarily for these organisations or institutions?* b The list of legal and organisational forms and informal groups belonging to particular types of social organisations, see the Methodological note on the page 188. c Due to rounding of data, in some cases the totals may differ by an order of magnitude of 0,1. d Also included in the category *Never or almost never* were people who did not work for social organisations in the 12 months preceding the survey, but had been active before.

Tablica 6.13. Udział w imprezach i wydarzeniach organizowanych przez organizacje społeczne^a (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Table 6.13. Participation in events organised by social organisations^a (% of people aged 16 and over)

Rodzaj organizacji społecznej ^b Types of social organisations ^b	Częstotliwość Frequency							
	przynajmniej raz na trzy miesiące at least once every three months		przynajmniej raz na rok, ale rzadziej niż raz na trzy miesiące at least once a year, but less than once every three months		przynajmniej raz w ciągu ostatnich 12 miesięcy (suma kolumn 1 i 2) ^c at least once in the last 12 months (sum of columns 1 to 2) ^c		nigdy lub prawie nigdy ^d never or hardly ever ^d	
	1		2		3		4	
	2015	2018	2015	2018	2015	2018	2015	2018
Świeckie organizacje pozarządowe Secular NGOs	3,9	4,7	7,3	8,5	11,3	13,2	88,7	86,8
Kościół, wspólnoty, organizacje religijne Churches, religious communities, organisations	3,7	3,4	6,9	6,4	10,5	9,8	89,5	90,2
Związki zawodowe (w tym rolnicze) Trade unions (including agricultural)	0,5	0,5	1,2	1,2	1,8	1,7	98,2	98,3
Rady pracowników, samorządy załogi, pracownicze kasy zapomogowo-pożyczkowe Works councils, staff committees, employee benefit and loan funds	0,3	0,3*	0,7	0,8	1,0	1,1	98,9	98,8
Partie polityczne Political parties	0,2	0,2*	0,3	0,6	0,6	0,7	99,3	99,3
Organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego Business and professional associations	0,6	0,5	1,1	1,9	1,7	2,3	98,2	97,7
Spółdzielnie Cooperatives	0,2	0,1*	0,9	1,0	1,1	1,1	98,9	98,9
Wspólnoty mieszkaniowe Homeowners' associations	0,3	0,3	1,0	1,6	1,3	1,9	98,6	98,1
Institucje publiczne oraz inicjatywy będące częścią ich działalności Public institutions and initiatives forming part of their activities	1,9	1,6	5,6	6,9	7,5	8,6	92,5	91,4
Co najmniej jeden z wyżej wymienionych rodzajów organizacji społecznych At least one of the listed types of social organisations	9,5	9,2	14,3	16,0	23,8	25,2	76,1	74,8

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy zdarzyło się Panu/Pani brać udział w imprezach, wydarzeniach organizowanych przez wymienione organizacje lub instytucje?* b Wyszczególnienie form prawno-organizacyjnych i grup nieformalnych należących do poszczególnych rodzajów organizacji społecznych zawiera Komentarz metodologiczny na str. 188. c Ze względu na zaokrąglenia danych, w niektórych przypadkach sumy pozycji mogą różnić się o rząd wielkości 0,1. d Do kategorii *Nigdy lub prawie nigdy* zaliczono także osoby, które nie pracowały w organizacjach społecznych w okresie 12 miesięcy poprzedzających badanie, ale podejmowały taką aktywność wcześniej.

a Based on the responses to the question: *In the last 12 months, have you participated in any events organised by these organisations or institutions?* b The list of legal and organisational forms and informal groups belonging to particular types of social organisations, see the Methodological note on the page 188. c Due to rounding of data, in some cases the totals may differ by an order of magnitude of 0,1. d Also included in the category *Never or almost never* were people who did not work for social organisations in the 12 months preceding the survey, but had been active before.

Tablica 6.14. Uczestnictwo w organizacjach społecznych według wybranych cech demograficzno-społecznych
 Table 6.14. Participation in social organisations by selected demographic and social features in 2018 (% of people)

Wybrane cechy demograficzno-społeczne Selected demographic and social features	Stopień uczestnictwa Level of participation		
	brak uczestnictwa (bardzo niski lub brak) ^a lack of participation (very low or lack of) ^a	uczestnictwo w jednym rodzaju organizacji społecznych (niski) ^a participation in one types of social organisations (low) ^a	uczestnictwo w dwóch rodzajach organizacji społecznych (średni) ^a participation in two types of social organisations (moderate) ^a
Ogółem Total	79,9	14,8	3,8
według by			
Mężczyźni Men	79,8	15,0	3,8
Kobiety Women	79,9	14,6	3,8
według wieku by age			
16–24	80,8	15,1	2,9*
25–34	82,6	12,9	3,1
35–44	77,2	16,0	4,9
45–54	76,3	16,7	4,9
55–64	78,4	15,9	3,8
65–74	82,7	12,9	3,4
75 i więcej and over	83,8	13,1	2,3*
według pozio by edu			
Co najwyżej gimnazjalne Not higher than lower secondary	87,7	10,5	1,1*
Zasadnicze zawodowe Basic vocational	87,0	9,8	2,2
Średnie i policealne Secondary and post-secondary	78,3	16,5	4,1
Licencjat Bachelor's degree	75,5	17,4	5,6*
Magisterskie lub wyższe Master's degree or higher	68,6	20,9	6,8
według aktyw by econo			
Pracujący najemnie Employees	78,1	15,0	4,9
Pracujący na rachunek własny poza rolnictwem Self-employed except private farming	75,2	18,5	3,5*

a Poziom skategoryzowanego wskaźnika sieciowego kapitału społecznego.
 a Level of categorised network social capital indicator.

w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

aged 16 and over)

w organizacjach społecznych in social organisations			uczestnictwo przynajmniej w trzech rodzajach organizacji społecznych (wysoki lub bardzo wysoki) ^a participation in at least three types of social organisations (high or very high) ^a	Uczestnictwo w świeckich organizacjach pozarządowych Participation in non-governmental secular organisations	Uczestnictwo we wspólnotach, organizacjach lub grupach religijnych Participation in religious communities, organisations or groups
uczestnictwo przynajmniej w jednym rodzaju organizacji społecznych participation in at least one type of social organisation	uczestnictwo przynajmniej w dwóch rodzajach organizacji społecznych participation in at least two types of social organisations				
20,1	5,3	1,5	10,2	7,1	
płci sex					
20,2	5,2	1,4	11,4	5,5	
20,1	5,5	1,7	9,1	8,5	
(w latach) (in years)					
19,2	4,1*	1,2*	13,4	6,5	
17,4	4,5	1,4*	10,7	4,8	
22,8	6,8	1,8*	12,7	6,9	
23,7	7,0	2,2*	11,1	8,4	
21,6	5,7	1,9	7,8	8,3	
17,3	4,4	1,0*	7,7	7,3	
16,2	3,1	0,7*	5,8	8,2	
mu wykształcenia cation level					
12,3	1,8*	0,7*	6,1	5,6	
13,0	3,2	1,0*	6,0	5,4	
21,7	5,2	1,2	10,6	7,7	
24,5	7,1	1,5*	11,3	8,8	
31,4	10,6	3,7	18,0	8,5	
ności ekonomicznej mic activity					
21,9	6,9	1,9	10,9	6,6	
24,8	6,3	2,8*	14,1	5,4*	

Tablica 6.14. Uczestnictwo w organizacjach społecznych według wybranych cech demograficzno-społecznych
 Table 6.14. Participation in social organisations by selected demographic and social features in 2018 (% of people)

Wybrane cechy demograficzno-społeczne Selected demographic and social features	Stopień uczestnictwa Level of participation		
	brak uczestnictwa (bardzo niski lub brak) ^a lack of participation (very low or lack of) ^a	uczestnictwo w jednym rodzaju organizacji społecznych (niski) ^a participation in one types of social organisations (low) ^a	uczestnictwo w dwóch rodzajach organizacji społecznych (średni) ^a participation in two types of social organisations (moderate) ^a
według aktyw by econo			
Rolnicy indywidualni Farmers	76,7	17,7	4,6*
Bezrobotni Unemployed	88,5	10,9	0,4*
Uczniowie Students	77,1	17,8	3,5*
Emeryci pozarolniczy Non-farming retirees	81,3	14,1	3,3
Emeryci rolniczy Farm retirees	87,7	10,4	1,2*
Renciści Pensioners (disability pension)	85,3	12,7	1,6*
Inni nieaktywni Other economically inactive	84,4	12,6	2,1*
według poziomu dochodu by income level			
1	86,8	10,2	2,3
2	82,0	12,9	4,1
3	79,6	15,2	3,8
4	78,0	16,7	3,4
5	73,0	18,9	5,4
według klasy miejsca by class of pla			
Miasta razem Urban areas total	78,8	15,6	3,9
Miasta o liczbie mieszkańców: Urban areas by population:			
500 tys. i więcej thousand and more	74,7	18,5	4,4*
100–500 tys. thousand	77,8	17,3	3,5
20–100 tys. thousand	80,8	13,6	3,6
poniżej 20 tys. up to 20 thousand	81,2	13,3	4,5
Wieś Rural areas	81,6	13,6	3,6

a Patrz str. 198.

a See page 198.

w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) (dok.)
aged 16 and over) (cont.)

w organizacjach społecznych in social organisations			uczestnictwo przynajmniej w trzech rodzajach organizacji społecznych (wysoki lub bardzo wysoki) ^a participation in at least three types of social organisations (high or very high) ^a	Uczestnictwo w świeckich organizacjach pozarządowych Participation in non-governmental secular organisations	Uczestnictwo we wspólnotach, organizacjach lub grupach religijnych Participation in religious communities, organisations or groups
uczestnictwo przynajmniej w jednym rodzaju organizacji społecznych participation in at least one type of social organisation	uczestnictwo przynajmniej w dwóch rodzajach organizacji społecznych participation in at least two types of social organisations				
ności ekonomicznej (dok.) mic activity (cont.)					
23,3	5,5*	1,0*	9,3	11,8	
11,5	0,6*	0,2*	7,6*	1,1*	
22,9	5,1*	1,6*	16,9*	9,0*	
18,7	4,6	1,3	8,3	8,1	
12,3	1,9*	0,6*	3,0*	8,0	
14,7	2,0	0,4*	6,3*	7,4*	
15,6	3,0*	0,9*	10,0	5,3	
(grup kwintylowych) (quintile groups)					
13,2	3,0	0,8*	5,8	6,6	
18,0	5,1	1,0*	9,7	8,5	
20,4	5,2	1,4*	10,2	8,1	
22,0	5,3	1,9	11,6	6,3	
27,0	8,1	2,7	13,6	6,0	
wości zamieszkania ce of residence					
21,2	5,7	1,7	10,8	6,2	
25,3	6,8	2,4*	15,4	5,4	
22,2	4,9	1,4*	10,0	8,0	
19,2	5,6	2,0*	9,4	6,0	
18,8	5,5	1,0*	9,4	5,1	
18,4	4,8	1,3	9,2	8,4	

Tablica 6.15. Wybrane aktywności obywatelskie przy użyciu Internetu według określonych cech demograficzno-społecznych w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Table 6.15. Selected civic activities using the Internet by specific demographic and social features in 2018 (% of people aged 16 and over)

Wybrane cechy demograficzno-społeczne Selected demographic and social features	Uczestnictwo w konsultacjach społecznych on-line lub głosowaniach przez Internet w sprawach o znaczeniu społecznym lub politycznym (kiedykolwiek) Participation in on-line public consultations or online voting on issues of social or political importance (ever)	Udział w manifestacjach, marszach, demonstracjach lub akcjach poparcia, o których powzięto informacje za pośrednictwem poczty e-mail, portali społecznościowych, komunikatorów internetowych itp. (kiedykolwiek) Participation in demonstrations, marches or endorsement actions communicated via e-mail, social networking sites, internet communicators, etc. (ever)
Ogółem Total	10,7	5,3
według wieku (w latach) by age (in years)		
16–24	12,9	7,7
25–34	19,6	9,0
35–44	14,5	6,3
45–54	10,3	4,2
55–64	5,2	3,8
65–74	3,7	2,4
75 i więcej and over	0,9*	0,8*
według aktywności ekonomicznej by economic activity		
Pracujący najemnie Employees	15,0	7,1
Pracujący na rachunek własny poza rolnictwem Self-employed except private farming	22,2	13,7
Rolnicy indywidualni Farmers	2,4*	3,0*
Bezrobotni Unemployed	8,8*	3,1*
Uczniowie Students	17,7	9,0*
Emeryci pozarolniczy Non-farming retirees	3,1	2,0
Emeryci rolniczy Farm retirees	0,1*	0,2*
Renciści Pensioners (disability pension)	2,1*	0,6*
Inni nieaktywni Other economically inactive	7,9*	2,2*
według klasy miejscowości zamieszkania by class of place of residence		
Miasta razem Urban areas total	14,9	7,3

Tablica 6.15. Wybrane aktywności obywatelskie przy użyciu Internetu według określonych cech demograficzno-społecznych w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) (dok.)

Table 6.15. Selected civic activities using the Internet by specific demographic and social features in 2018 (% of people aged 16 and over) (cont.)

Wybrane cechy demograficzno-społeczne Selected demographic and social features	Uczestnictwo w konsultacjach społecznych on-line lub głosowaniach przez Internet w sprawach o znaczeniu społecznym lub politycznym (kiedykolwiek) Participation in on-line public consultations or online voting on issues of social or political importance (ever)	Udział w manifestacjach, marszach, demonstracjach lub akcjach poparcia, o których powzięto informacje za pośrednictwem poczty e-mail, portali społecznościowych, komunikatorów internetowych itp. (kiedykolwiek) Participation in demonstrations, marches or endorsement actions communicated via e-mail, social networking sites, internet communicators, etc. (ever)
według klasy miejscowości zamieszkania (dok.) by class of place of residence (cont.)		
Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population		
500 tys. i więcej thousand and more	27,6	15,3
100–500 tys. thousand	16,1	6,9
20–100 tys. thousand	10,7	4,7
poniżej 20 tys. up to 20 thousand	6,9	3,6*
Wieś Rural areas	4,2	2,4

Tablica 6.16. Kapitał stowarzyszeniowy a wybrane aktywności obywatelskie przy użyciu Internetu w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Table 6.16. Social organisations-based capital and selected civic activities based on the Internet in 2018 (% of people aged 16 and over)

Rodzaje aktywności obywatelskich Forms of civic activities	Ogółem Total	Skategoryzowany wskaźnik kapitału stowarzyszeniowego Categorised social organisations-based capital indicator			
		bardzo niski lub brak very low or lack of	niski low	średni moderate	wysoki lub bardzo wysoki high or very high
Uczestnictwo w konsultacjach społecznych on-line lub głosowaniach o znaczeniu społecznym lub politycznym (kiedykolwiek) Participation in on-line public consultations or online voting on issues of social or political importance (ever)	10,7	8,1	18,9	23,2	38,2
Udział w manifestacjach, marszach, demonstracjach lub akcjach poparcia, o których informacje powzięto za pośrednictwem poczty e-mail, portali społecznościowych, komunikatorów internetowych (kiedykolwiek) Participation in demonstrations, marches, demonstrations or endorsement actions communicated via e-mail, social networking sites, internet communicators (ever)	5,3	3,8	11,2	10,2*	18,1*

Tablica 6.17. Kapitał rodzinny i towarzysko-sąsiedzki według wybranych cech demograficzno-społecznych w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Table 6.17. Family-based and friends- and neighbours-based social capital by selected demographic and social features in 2018 (% of people aged 16 and over)

Wybrane cechy demograficzno-społeczne Selected demographic and social features	Kapitał nieformalny Informal capital							
	skategoryzowany wskaźnik kapitału rodzinnego categorised family-based social capital indicator				skategoryzowany wskaźnik kapitału towarzysko-sąsiedzkiego categorised friends- and neighbours-based social capital indicator			
	bardzo niski lub brak very low or lack of	niski low	średni moderate	wysoki lub bardzo wysoki high or very high	bardzo niski lub brak very low or lack of	niski low	średni moderate	wysoki lub bardzo wysoki high or very high
Ogółem Total	3,7	18,4	46,0	31,9	12,1	33,6	27,6	26,7
według płci by sex								
Mężczyźni Men	3,5	20,1	46,7	29,6	11,7	33,7	28,3	26,3
Kobiety Women	3,8	16,9	45,3	34,0	12,4	33,4	27,0	27,2
według wieku (w latach) by age (in years)								
16–24	2,4*	20,5	58,5	18,6	5,3*	43,9	23,8	27,0
25–34	2,1*	13,9	45,7	38,3	6,8	35,0	34,0	24,1
35–44	1,9*	13,2	40,4	44,6	9,9	30,5	29,0	30,5
45–54	1,9	18,2	41,0	38,8	10,4	29,4	28,5	31,8
55–64	4,0	20,0	46,1	29,8	15,2	31,3	26,5	27,0
65–74	7,0	22,2	50,0	20,9	18,8	33,8	23,8	23,6
75 i więcej and over	11,7	30,5	43,6	14,3	26,5	34,4	21,5	17,6
według poziomu wykształcenia by education level								
Co najwyżej gimnazjalne Not higher than lower secondary	5,9	24,1	52,2	17,8	19,2	38,4	21,5	20,8
Zasadnicze zawodowe Basic vocational	4,0	20,5	44,9	30,5	15,5	34,0	24,4	26,1
Średnie i policealne Secondary and post-secondary	3,3	16,8	47,0	33,0	10,2	31,7	28,0	30,0
Licencjat Bachelor's degree	2,7*	17,7	42,0	37,6	7,1	32,2	35,4	25,3
Magisterskie lub wyższe Master's degree or higher	2,7	14,7	42,0	40,7	7,3	33,1	33,4	26,2
według aktywności ekonomicznej by economic activity								
Pracujący najemnie Employees	2,4	16,0	44,0	37,6	8,0	34,2	30,3	27,6

Tablica 6.17. Kapitał rodzinny i towarzysko-sąsiedzki według wybranych cech demograficzno-społecznych w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) (cd.)

Table 6.17. Family-based and friends- and neighbours-based social capital by selected demographic and social features in 2018 (% of people aged 16 and over) (cont.)

Wybrane cechy demograficzno-społeczne Selected demographic and social features	Kapitał nieformalny Informal capital							
	skategoryzowany wskaźnik kapitału rodzinnego categorised family-based social capital indicator				skategoryzowany wskaźnik kapitału towarzysko-sąsiedzkiego categorised friends- and neighbours-based social capital indicator			
	bardzo niski lub brak very low or lack of	niski low	średni moderate	wysoki lub bardzo wysoki high or very high	bardzo niski lub brak very low or lack of	niski low	średni moderate	wysoki lub bardzo wysoki high or very high
według aktywności ekonomicznej (dok.) by economic activity (cont.)								
Pracujący na rachunek własny poza rolnictwem Self-employed except private farming	1,5*	18,7	40,4	39,4	9,6	28,5	26,8	35,0
Rolnicy indywidualni Farmers	1,5*	11,0	42,6	44,8	7,9	27,6	30,1	34,4
Bezrobotni Unemployed	4,0*	25,9	46,2	23,9	21,7	30,9	27,9	19,6
Uczniowie Students	0,8*	19,8	63,7	15,7	4,2*	43,4	25,0	27,5
Emeryci pozarolniczy Non-farming retirees	7,2	23,8	48,2	20,8	19,5	33,2	24,2	23,1
Emeryci rolniczy Farm retirees	6,3	21,0	45,7	27,0	22,6	33,2	21,2	22,9
Renciści Pensioners (disability pension)	6,7	24,7	46,6	21,1	16,5	33,3	26,0	24,2
Inni nieaktywni Other economically inactive	4,4	13,8	43,5	38,2	15,9	33,0	25,3	25,8
według poziomu dochodu (grup kwintylowych) by income level (quintile groups)								
1	6,1	23,2	44,4	26,3	16,1	34,7	24,0	25,2
2	4,7	19,0	48,5	27,8	13,7	33,0	25,3	28,0
3	3,0	18,7	44,5	33,8	12,2	35,4	28,2	24,3
4	2,7	16,6	48,2	32,5	9,2	32,8	30,0	28,0
5	1,9	14,7	44,3	39,0	9,3	32,1	30,6	28,1
według klasy miejscowości zamieszkania by class of place of residence								
Miasta razem Urban areas total	4,1	19,6	45,9	30,4	13,0	34,7	28,7	23,6

Tablica 6.17. Kapitał rodzinny i towarzysko-sąsiedzki według wybranych cech demograficzno-społecznych w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) (dok.)

Table 6.17. Family-based and friends- and neighbours-based social capital by selected demographic and social features in 2018 (% of people aged 16 and over) (cont.)

Wybrane cechy demograficzno-społeczne Selected demographic and social features	Kapitał nieformalny Informal capital							
	skategoryzowany wskaźnik kapitału rodzinnego categorised family-based social capital indicator				skategoryzowany wskaźnik kapitału towarzysko-sąsiedzkiego categorised friends- and neighbours-based social capital indicator			
	bardzo niski lub brak very low or lack of	niski low	średni moderate	wysoki lub bardzo wysoki high or very high	bardzo niski lub brak very low or lack of	niski low	średni moderate	wysoki lub bardzo wysoki high or very high
według klasy miejscowości zamieszkania (dok.) by class of place of residence (cont.)								
Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population								
500 tys. i więcej thousand and more	5,7	20,0	44,9	29,4	8,5	34,1	33,5	23,9
100–500 tys. thousand	4,7	19,8	46,2	29,2	15,9	34,6	29,0	20,5
20–100 tys. thousand	3,6	18,5	48,1	29,8	14,5	36,0	26,7	22,7
poniżej 20 tys. up to 20 thousand	2,3	20,6	43,5	33,7	11,6	33,7	26,3	28,4
Wieś Rural areas	3,1	16,5	46,2	34,2	10,6	31,8	26,0	31,6

Tablica 6.18. Znaczenie wartości w życiu^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) Table 6.18. Importance of life values^a in 2018 (% of people aged 16 and over)

Wartości Values	Bardzo duże Very great importance	Duże Great importance	Średnie Moderate	Małe Little importance	Nie ma znaczenia Doesn't matter	Nie mam zdania I haven't opinion
Zdrowie Health	82,8	15,2	1,7	0,1*	0,1*	0,1*
Rodzina, szczęście rodzinne Family, family happiness	82,6	15,2	1,6	0,1*	0,1*	0,4
Uczciwość Honesty	68,8	28,1	2,6	0,2*	0,1*	0,3*
Miłość Love	53,7	35,1	7,5	1,5	0,9	1,4
Sprawność fizyczna Fitness	51,1	38,6	8,5	1,2	0,3*	0,3
Poczucie stabilizacji Sense of stability	49,4	42,8	6,8	0,4	0,2	0,5

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Chciałabym/chciałbym teraz zapytać, jakie znaczenie mają w Pana/Pani życiu następujące wartości:*

a Based on the responses to the question: *I would like to ask you what importance the following values have in your life:*

Tablica 6.18. Znaczenie wartości w życiu^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) (dok.) Table 6.18. Importance of life values^a in 2018 (% of people aged 16 and over) (cont.)

Wartości Values	Bardzo duże Very great importance	Duże Great importance	Średnie Moderate	Małe Little importance	Nie ma znaczenia Doesn't matter	Nie mam zdania I haven't opinion
Szacunek u innych ludzi Respect from the people	44,3	44,5	9,3	1,1	0,3*	0,5
Poczucie bycia przydatnym, potrzebnym Sense of being useful, needed	44,3	45,7	7,8	1,1	0,5	0,7
Przyjaciele/przyjaźń Friends, friendship	35,8	47,2	14,0	1,7	0,5*	0,8
Praca zawodowa Professional work	33,0	41,5	11,4	1,7	2,9	9,5
Wiara religijna Religious faith	28,5	33,3	20,8	7,5	8,1	2,0
Wolność głoszenia własnych poglądów Freedom to express your own opinions	28,2	42,2	20,2	5,1	2,0	2,3
Patriotyzm/dobro Ojczyzny Patriotism/good of Homeland	26,4	43,7	20,8	5,3	1,7	2,0
Pieniądże Money	26,2	47,4	23,2	2,1	0,6	0,5
Wykształcenie, dążenie do wiedzy Education, pursuit of knowledge	22,6	40,9	26,4	5,3	2,6	2,1
Własne zainteresowania, hobby Own interests, hobby	20,5	41,2	27,2	6,6	2,7	1,8
Kariera Career	10,2	26,4	36,1	13,6	8,8	4,8
Życie pełne przygód i wrażeń A life full of adventure and excitement	8,5	20,9	39,1	19,6	9,4	2,5
Rozrywka Fun, entertainment	7,7	25,9	44,3	14,9	5,8	1,4

a Patrz str. 206.

a See page 206.

Tablica 6.19. Wartości w życiu o dużym, w tym bardzo dużym znaczeniu^a ze względu na wiek w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) Table 6.19. The values of great importance in a life, including values of very great importance^a by age in 2018 (% of people aged 16 and over)

Wartości Values	Wiek (w latach) Age (in years)						
	16–24	25–34	35–44	45–54	55–64	65–74	75 i więcej and over
Kariera Career	63,0	50,0	39,6	31,2	23,7	20,5	22,0
Rozrywka Fun, entertainment	61,2	40,1	33,4	29,4	24,9	23,2	20,3
Życie pełne przygód i wrażeń Life full of adventure and excitement	54,6	34,5	29,9	25,5	21,3	20,3	17,1

a Na podstawie odpowiedzi: Duże lub Bardzo duże znaczenie na pytanie: Chciałbym/chciałabym teraz zapytać, jakie znaczenie mają w Pana/Pani życiu następujące wartości:

a Based on the responses: Great importance or Very great importance to the question: I would like to ask you what importance the following values have in your life:

Tablica 6.19. Wartości w życiu o dużym, w tym bardzo dużym znaczeniu^a ze względu na wiek w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) (dok.) Table 6.19. The values of great importance in a life, including values of very great importance^a by age in 2018 (% of people aged 16 and over) (cont.)

Wartości Values	Wiek (w latach) Age (in years)						
	16–24	25–34	35–44	45–54	55–64	65–74	75 i więcej and over
Wiara religijna Religious faith	51,8	52,0	56,8	61,1	69,9	71,6	80,8
Patriotyzm/dobro Ojczyzny Patriotism/good of Homeland	64,2	62,7	65,2	69,8	76,2	79,4	81,8
Szacunek u innych ludzi Respect from the people	85,4	84,7	87,7	90,1	91,5	92,2	93,1
Miłość Love	89,0	93,2	92,3	88,4	87,2	83,7	81,1
Poczucie stabilizacji Sense of stability	91,7	91,1	94,0	93,1	93,2	91,6	87,8
Poczucie bycia przydatnym, potrzebnym Sense of being useful, needed	89,9	89,8	88,5	90,8	90,9	91,9	86,5
Sprawność fizyczna Fitness	85,2	89,0	91,0	89,2	90,3	91,9	89,9
Przyjaciele/przyjaźń Friends/friendship	92,7	86,5	81,5	82,3	80,9	78,4	76,5
Wolność głoszenia własnych poglądów Freedom to express own opinion	80,0	75,6	71,9	68,0	68,5	63,3	59,1
Praca zawodowa Professional work	70,8	83,5	84,8	81,3	71,9	57,2	53,4
Własne zainteresowania, hobby Own interests, hobby	81,9	72,6	44,3	57,5	53,5	49,3	40,4
Wykształcenie, dążenie do wiedzy Education, pursuits of know- ledge	80,2	67,8	64,0	62,1	56,2	58,6	52,8
Pieniądze Money	76,8	76,7	72,1	75,3	73,5	71,5	63,7
Zdrowie Health	94,9	97,0	98,1	98,8	98,8	99,5	99,1
Rodzina, szczęście rodzinne Family, family happiness	96,6	97,5	98,8	98,5	97,6	97,8	97,3
Uczciwość Honesty	96,0	96,4	96,7	97,1	97,1	98,0	96,8

a Patrz str. 207.

a See page 207.

Tablica 6.20. Najczęściej wskazywane wartości jako trzy najważniejsze^a w życiu według wybranych cech demograficzno-społecznych^b w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Table 6.20. The values most frequently indicated as the three most important^a in life by selected demographic and social characteristics^b in 2018 (% of people aged 16 and over)

		Płeć Sex	
		Kobiety Women	Mężczyźni Men
1. Zdrowie Health	91,5	1. Zdrowie Health	86,5
2. Rodzina, szczęście rodzinne Family, family happiness	81,4	2. Rodzina, szczęście rodzinne Family, family happiness	76,4
3. Miłość Love	22,7	3. Miłość Love	20,8
4. Uczciwość Honesty	19,6	4. Uczciwość Honesty	19,6
5. Poczucie stabilizacji Sense of stability	15,9	5. Pieniądze Money	17,7
Wiek (w latach) Age (in years)			
16–24	25–34	35–44	45–54
1. Rodzina, szczęście rodzinne Family, family happiness	73,2	1. Zdrowie Health	85,0
2. Zdrowie Health	72,1	2. Rodzina, szczęście rodzinne Family, family happiness	76,4
3. Miłość Love	34,7	3. Miłość Love	31,4
4. Pieniądze Money	19,4	4. Uczciwość Honesty	20,0
5. Przyjaciele, Przyjaźń Friends/friendship	17,2	5. Poczucie stabilizacji Sense of stability	17,7
		1. Zdrowie Health	91,2
		2. Rodzina, szczęście rodzinne Family, family happiness	81,7
		3. Miłość Love	24,1
		4. Uczciwość Honesty	20,0
		5. Poczucie stabilizacji Sense of stability	17,3
		1. Zdrowie Health	90,1
		2. Rodzina, szczęście rodzinne Family, family happiness	82,4
		3. Poczucie stabilizacji Sense of stability	19,3
		4. Uczciwość Honesty	19,2
		5. Miłość Love	18,2

a Każdy respondent mógł wybrać, spośród 19 wyszczególnionych na kwestionariuszu, 3 najważniejsze dla niego wartości (najważniejszą, drugą i trzecią w kolejności). Podane w tabeli wartości procentowe odnoszą się do osób w wieku 16 lat i więcej, które wskazały daną wartość jako jedną z 3 najważniejszych. Suma wartości procentowych dla danej kategorii osób jest mniejsza lub równa 300%.

b Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Proszę z powyższej listy wybrać 3 najważniejsze wartości i wpisać je.*
a Each respondent was asked to choose the 3 most important for their values of the 19 listed in the questionnaire (the most important value as well as the values chosen in the second and in the third). Percentages presented in the table refer to people aged 16 and over who indicated the given value as one of the 3 most important. The sum of the percentages for a given category of people is less than or equal to 300%. b Based on the responses to the question: *Please, select the 3 most important values from the list above and enter them.*

Tablica 6.20. Najczęściej wskazywane wartości jako trzy najważniejsze^a w życiu według wybranych cech demograficzno-społecznych^b w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) (dok.) Table 6.20. The values most frequently indicated as the three most important^a in life by selected demographic and social characteristics^b in 2018 (% of people aged 16 and over) (cont.)

Wiek (w latach) (dok.) Age (in years) (cont.)					
55–64		65–74		75 i więcej and over	
1. Zdrowie Health	95,4	1. Zdrowie Health	94,6	1. Zdrowie Health	95,5
2. Rodzina, szczęście rodzinne Family, family happiness	80,3	2. Rodzina, szczęście ro- dzinne Family, family happiness	78,9	2. Rodzina, szczęście rodzinne Family, family happiness	78,6
3. Uczciwość Honesty	24,7	3. Uczciwość Honesty	26,1	3. Wiara religijna Religious faith	23,7
4. Poczucie stabilizacji Sense of stability	16,0	4. Wiara religijna Religious faith	14,4	4. Uczciwość Honesty	22,3
5. Pieniądze Money	15,3	5. Sprawność fizyczna Fitness	14,3	5. Sprawność fizyczna Fitness	15,3
Klasa miejscowości zamieszkania Class of place of residence					
Miasta razem Urban areas total		Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population			
		500 tys. i więcej thousand and more		100–500 tys. thousand	
1. Zdrowie Health	87,5	1. Zdrowie Health	85,7	1. Zdrowie Health	86,3
2. Rodzina, szczęście rodzinne Family, family happiness	78,5	2. Rodzina, szczęście rodzinne Family, family happiness	76,8	2. Rodzina, szczęście rodzinne Family, family happiness	78,2
3. Miłość Love	22,2	3. Miłość Love	26,0	3. Uczciwość Honesty	21,5
4. Uczciwość Honesty	20,4	4. Uczciwość Honesty	22,5	4. Miłość Love	21,4
5. Poczucie stabilizacji Sense of stability	16,6	5. Poczucie stabilizacji Sense of stability	16,5	5. Poczucie stabilizacji Sense of stability	18,1
Miasta o liczbie mieszkańców (dok.) Urban areas by population (cont.)				Wieś Rural areas	
20–100 tys. thousand		poniżej 20 tys. up to 20 thousand			
1. Zdrowie Health	89,1	1. Zdrowie Health	88,5	1. Zdrowie Health	91,7
2. Rodzina, szczęście rodzinne Family, family happiness	40,4	2. Rodzina, szczęście rodzinne Family, family happiness	78,0	2. Rodzina, szczęście rodzinne Family, family happiness	79,8
3. Miłość Love	21,8	3. Miłość Love	20,1	3. Miłość Love	21,1
4. Uczciwość Honesty	19,5	4. Pieniądze Money	18,6	4. Uczciwość Honesty	18,4
5. Pieniądze Money	15,3	5. Uczciwość Honesty	18,1	5. Pieniądze Money	18,3

a Patrz str. 209.
a See page 209.

Tablica 6.21. Społeczne przyzwolenie na wybrane zachowania^a (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Table 6.21. The social justification to selected behaviours^a (% of people aged 16 and over)

Zachowania nieetyczne Unethical behaviours	Nie, nigdy No, never		Tak, w wyjątkowych sytuacjach Yes, in exceptional cases		Tak, czasami Yes, sometimes		Tak, w większości sytuacji Yes, in most cases		Tak, zawsze Yes, always		Nie mam zdania I haven't opinion	
	2015	2018	2015	2018	2015	2018	2015	2018	2015	2018	2015	2018
Nieudzielenie pomocy osobie poszkodowanej (np. w wyniku wypadku) Not giving help to an injured person (e.g. as a result of an accident)	73,1	73,8	19,8	19,9	3,9	3,0	0,5	0,3*	0,2	0,2*	2,5	2,8
Uchylenie się od płacenia podatków Evading paying taxes	52,3	57,7	26,5	25,0	10,5	7,8	1,4	0,7	0,6	0,3*	8,7	8,5
Pozostawienie śmieci w miejscu publicznym, jeśli w pobliżu nie ma kosza Leaving garbage in a public place if there is no garbage can nearby	69,5	69,9	17,1	17,5	7,5	6,7	0,7	0,6	0,3	0,1*	4,9	5,2
Załatwianie prywatnych spraw w czasie pracy kosztem obowiązków służbowych Dealing with private matters while working at the expense of work duties	40,7	39,3	38,5	38,9	12,1	12,9	0,7	0,8	0,3	0,2*	7,7	7,9
Wręczanie drobnych prezentów w celu załatwienia lub przyspieszenia sprawy, np. lekarzom, pielęgniarkom, urzędnikom Giving little presents to settle things or speed them up e.g. doctors, nurses, officials	55,4	55,5	24,8	25,4	10,8	10,0	1,1	0,8	0,3	0,1*	7,6	8,2
Wręczanie łapówek Offering bribes	79,8	81,4	8,8	8,2	3,5	2,6	0,3	0,2*	0,2	0,1*	7,4	7,4
Przyjmowanie łapówek Accepting bribes	82,7	83,4	7,1	6,4	2,4	2,2	0,2	0,1*	0,2	0,2*	7,4	7,8
Pobieranie zasiłków przez osoby do tego nieuprawnione Receiving social benefits by not entitled people	77,6	80,9	10,7	9,0	3,7	2,3	0,7	0,5*	0,2	0,3*	7,1	7,1
Uchylenie się od opłat za transport publiczny (jazda „na gapę”) Evading payments for public transport (fare dodging)	52,9	55,4	29,2	28,1	9,6	8,5	0,8	0,8	0,3	0,2*	7,2	6,9
Podejmowanie pracy „na czarno” Taking up an illegal job	22,5	30,5	34,4	36,4	24,1	20,3	9,2	3,5	2,7	0,8	7,1	8,5
Zatrudnianie pracowników „na czarno” Hiring of illegal workers	43,0	47,2	27,0	27,9	17,0	13,9	4,7	1,9	0,1	0,5	7,3	8,6

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Czy mogą zostać usprawiedliwione następujące zachowania?*
 a Based on the responses to the question: *Can the following behaviours be justified?*

Tablica 6.21. Społeczne przyzwolenie na wybrane zachowania^a (% osób w wieku 16 lat i więcej) (dok.)
Table 6.21. The social justification to selected behaviours^a (% of people aged 16 and over) (cont.)

Zachowania nieetyczne Unethical behaviours	Nie, nigdy No, never		Tak, w wyjątkowych sytuacjach Yes, in exceptional cases		Tak, czasami Yes, sometimes		Tak, w większości sytuacji Yes, in most cases		Tak, zawsze Yes, always		Nie mam zdania I haven't opinion	
	2015	2018	2015	2018	2015	2018	2015	2018	2015	2018	2015	2018
Świadome kupowanie rzeczy podrobionych, fałszywych Conscious buying of counterfeits, fake things	34,7	40,3	20,9	19,8	18,8	16,8	5,3	3,1	1,6	1,3	18,7	18,8
Ściąganie na egzaminach, testach itp. Cheating during exams and tests etc.	36,8	38,9	25,2	25,9	18,5	17,3	3,0	2,5	1,2	0,9	15,3	14,5
Przekraczanie dozwolonej prędkości Exceeding the speed limit	49,4	43,7	28,2	32,7	13,1	13,7	1,6	1,5	0,5	0,4*	7,2	8,0
Wykorzystywanie stanowiska służbowego dla własnych korzyści Using the job position for personal gain	72,6	71,7	13,1	14,4	5,1	4,4	0,4	0,4*	0,2	0,1*	8,6	9,0
Wykonywanie pracy zawodowej w sposób nierzetelny, niedokładny Performing professional work in an unreliable, inaccurate manner	70,6	72,4	16,9	15,2	4,6	4,3	0,3	0,4*	0,2	0,2*	7,4	7,6
Zatrzymywanie dla siebie omyłkowo wydanej reszty Keeping for oneself the change mistakenly given	70,8	75,9	13,6	12,4	5,6	4,1	0,8	0,6	0,4	0,1*	8,8	7,0
Ściąganie przez Internet pirackich kopii filmów, muzyki, gier, oprogramowania Downloading pirated copies of films, music, games, software over the Internet	38,9	45,9	17,1	16,1	13,7	11,0	3,5	2,5	1,7	1,0	25,1	23,5
Nieoddanie znalezionej portfelu wraz z pieniędzmi i dokumentami Not returning the found wallet together with the money and documents	x	86,2	x	6,1	x	1,3	x	0,3*	x	0,1*	x	5,9
Unikanie odpowiedzialności za uszkodzenie czyjegoś samochodu Avoiding liability for damage to someone else's car	x	83,4	x	7,5	x	1,5	x	0,2*	x	0,1*	x	7,2
Niedotrzymywanie danego słowa, ustaleń, umów ustnych Not keeping the word, oral agreements	x	59,8	x	28,2	x	5,9	x	0,4	x	0,1*	x	5,6
Spóźnianie się na umówione spotkanie Arriving late for an appointment	x	33,0	x	45,8	x	14,4	x	1,3	x	0,4*	x	5,0

^a Patrz str. 211.

^a See page 211.

Tablica 6.22. Brak akceptacji wybranych zachowań^a według stosunku do uczciwości jako jednej z trzech najważniejszych wartości w życiu w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Table 6.22. Lack of acceptance of selected behaviours^a according to the attitude towards honesty, as one of the three most important values in life in 2018 (% of people aged 16 and over)

Brak akceptacji dla: Lack of acceptance for:	Osoby, dla których uczciwość była jedną z trzech najważniejszych wartości w życiu People for whom honesty was one of the three most important things in life	Osoby, dla których uczciwość nie była jedną z trzech najważniejszych wartości w życiu People for whom honesty was not one of the three most important things in life
nieoddania znalezionej portfela wraz z pieniędzmi i dokumentami not returning the found wallet together with the money and documents	88,2	85,7
przyjmowania łapówek accepting bribes	86,7	82,6
pobierania zasiłków przez osoby do tego nieuprawnione receiving social benefits by not entitled people	84,9	80,0
wręczania łapówek offering bribes	84,0	80,8
unikania odpowiedzialności za uszkodzenie czyjegoś samochodu avoiding liability for damage to someone else's car	83,6	83,4
zatrzymywania dla siebie omyłkowo wydanej reszty keeping for oneself the change mistakenly given	80,8	74,7
wykorzystywania stanowiska służbowego dla własnych korzyści using the job position for personal gain	77,3	70,3
nieudzielenia pomocy osobie poszkodowanej (np. w wyniku wypadku) (e.g. as result of an accident)	76,6	73,2
wykonywania pracy zawodowej w sposób nierzetelny, niedokładny performing professional work in an unreliable, inaccurate manner	73,4	72,2
pozostawienia śmieci w miejscu publicznym, jeśli w pobliżu nie ma kosza leaving garbage in a public place if there is no garbage can nearby	72,0	69,4
niedotrzymywania danego słowa, umów ustnych not keeping the word, oral agreements	66,4	58,2
uchylania się od płacenia podatków evading paying taxes	63,0	56,4
uchylania się od opłat za transport publiczny (jazdy „na gapę”) evading payments for public transport (fare dodging)	61,5	53,9

^a Na podstawie odpowiedzi: *Nie, nigdy* na pytanie: *Czy mogą zostać usprawiedliwione następujące zachowania?*
^a Based on the responses: *No, never* to the question: *Can the following behaviours be justified?*

Tablica 6.22. Brak akceptacji wybranych zachowań^a według stosunku do uczciwości jako jednej z trzech najważniejszych wartości w życiu w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) (dok.)

Table 6.22.

Lack of acceptance of selected behaviours^a according to the attitude towards honesty, as one of the three most important values in life in 2018 (% of people aged 16 and over) (cont.)

Brak akceptacji dla: Lack of acceptance for:	Osoby, dla których uczciwość była jedną z trzech najważniejszych wartości w życiu People for whom honesty was one of the three most important things in life	Osoby, dla których uczciwość nie była jedną z trzech najważniejszych wartości w życiu People for whom honesty was not one of the three most important things in life
wręczania drobnych prezentów w celu załatwienia lub przyspieszenia sprawy, np. lekarzom, pielęgniarzom, urzędnikom giving little presents to settle things or speed them up e.g. doctors, nurses, officials	59,4	54,6
ściągnięcia przez Internet pirackich kopii filmów, muzyki, gier, oprogramowania downloading pirated copies of films, music, games, software over the Internet	52,0	44,4
zatrudniania pracowników „na czarno” hiring of illegal workers	50,6	46,4
przekraczania dozwolonej prędkości exceeding the speed limit	46,8	42,9
świadomego kupowania rzeczy podrobionych, fałszywych conscious buying of counterfeits, fake things	46,4	38,9
ściągnięcia na egzaminach, testach itp. cheating during exams and tests etc.	43,0	37,9
załatwiania prywatnych spraw w czasie pracy kosztem obowiązków służbowych dealing with private matters while working at the expense of work duties	41,7	38,7
spóźniania się na umówione spotkanie arriving late for an appointment	40,5	31,2
podejmowania pracy „na czarno” taking up an illegal job	35,4	29,3

^a Patrz str. 213.

^a See page 213.

Rozdział 7

Chapter 7

Społeczna percepcja dyskryminacji

Social perception of discrimination

Opracowanie możliwie pełnej i wiarygodnej oceny sytuacji społecznej w kraju wymaga posiadania nie tylko tak zwanych twardych danych obiektywnych, ale także wskaźników o charakterze subiektywnym, w tym informacji na temat percepcji ważnych zjawisk społecznych. Bez wątplenia, szczególnie w kontekście problematyki spójności społecznej, do takich zjawisk należy dyskryminacja. Powszechnie stosowana i przyjęta również na potrzeby Badania spójności społecznej i niniejszego opracowania definicja dyskryminacji oznacza gorsze, nierówne traktowanie ze względu na przynależność do określonych kategorii lub grup osób.

Dyskryminacja jest w Polsce niezgodna z prawem. Ochrona prawna przed dyskryminacją wynika z art. 32 Konstytucji RP, Kodeksu Pracy oraz ustawy z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (tzw. ustawy równościowej)¹. Celem Badania spójności społecznej nie była jednak ocena świadomości prawnej mieszkańców Polski w tym zakresie, ale ocena postrzegania dyskryminacji, jako zjawiska społecznego, ocenianego z perspektywy postaw społecznych, sposobu traktowania osób w miejscach publicznych, w urzędach, w pracy.

Postawione w Badaniu spójności społecznej pytania, które są przedmiotem poniższej analizy, pozwoliły określić zarówno jaka część społeczeństwa (w wieku 16 lat i więcej) wyraziła opinię, że przynależność do określonej grupy jest powodem gorszego traktowania (dyskryminacji) w Polsce², jak również, jaka część mieszkańców Polski zetknęła się bezpośrednio, była świadkami przejawów dyskryminacji wobec uwzględnionych w badaniu grup osób³, a także jaka była skala subiektywnego poczucia dyskryminacji w naszym kraju⁴.

W pierwszym przypadku mamy więc do czynienia z subiektywną miarą mówiącą o poglądach na temat powodów (przesłanek) nierównego, gorszego niż innych traktowania (dyskryminacji) w Polsce, które to poglądy mogą być wypadkową z jednej strony osobistego doświadczenia i przekonań, z drugiej zaś – przekazu informacyjnego na ten temat (opartego np. na opiniach zasłyszanych wśród znajomych, informacjach medialnych itp.). W drugim przypadku wskaźnik odnosi się natomiast do oceny skali zachowań dyskryminacyjnych, z którymi respondenci zetknęli się bezpośrednio. Interpretując ten wskaźnik należy jednak mieć na względzie m.in. to, że będąc świadkiem złego traktowania niektórych osób

¹ Zob. m.in.: W. Burek, W. Klaus, *Definiowanie dyskryminacji w prawie polskim w świetle prawa Unii europejskiej oraz prawa międzynarodowego* w: *Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego*, vol. XI, A.D. MMXIII <http://www.europeistyka.uj.edu.pl/documents/3458728/85399a2c-5e88-482a-8756-dc36bc715546>, a także informacje dotyczące dyskryminacji na stronie Rzecznika Praw Obywatelskich: <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/czym-jest-dyskryminacja>

² Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Czy Pana/Pani zdaniem obecnie w Polsce przynależność do wymienionych niżej grup jest powodem gorszego traktowania (dyskryminacji); nie należy brać pod uwagę rozwiązań prawnych, ale stan faktyczny (postawę społeczeństwa, sposób traktowania w urzędach, miejscu pracy)?*

³ Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy zetknął/zetknęła się Pan/Pani, był (a) Pan/Pani świadkiem przejawów dyskryminacji, w Polsce wobec niżej wymienionych grup (np. poprzez obraźliwe komentarze, pobicia, złe traktowanie itp.)?*

⁴ Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Czy uznałby się Pan/Pani za osobę należącą do grupy ludzi, która z jakiegokolwiek powodu jest w Polsce gorzej traktowana (dyskryminowana)?*

nie zawsze jesteśmy w pełni świadomi faktycznej przyczyny takiego zachowania. Poza tym często, z różnych powodów (np. choćby z tego, że dotyczy to czasami nielicznych zbiorowości), nie mamy okazji do bezpośredniej styczności z osobami, które potencjalnie mogłyby być obiektami gorszego traktowania. Trzecia z miar mówi natomiast o subiektywnym poczuciu przynależności do grupy osób, która jest w naszym kraju traktowana gorzej niż inni. Przy czym należy podkreślić, że w tym przypadku nie wiemy, co i w jakim stopniu wpłynęło na poczucie bycia dyskryminowanym – czy była to jedna przesłanka, czy też mamy do czynienia z nakładaniem się jednocześnie różnych przesłanek dyskryminacji. Korzystając z danych na temat poczucia dyskryminacji powinno się mieć też na uwadze, że z jednej strony nawet jeśli niektóre osoby doświadczają tego zjawiska, to nie chcą się do tego przyznać lub nie są tego świadome, a z drugiej strony, nie każde nierówne traktowanie zawsze oznaczać musi dyskryminację.

Z założenia żadnej z trzech prezentowanych miar nie należy traktować jako wskaźnika mówiącego o rzeczywistych rozmiarach zjawiska dyskryminacji w Polsce. Aby móc obiektywnie ocenić faktyczną skalę dyskryminacji wobec różnych grup społecznych niezbędne byłoby przeprowadzenie odrębnych, kompleksowych badań.

7.1. Postrzeganie dyskryminacji ze względu na wybrane przyczyny

7.1. Perception of discrimination on selected grounds

Teoretycznie każda z osób, może w różnych sytuacjach, ze względu na posiadane przez siebie cechy doświadczyć zachowań dyskryminacyjnych. Istnieją jednak grupy osób, które są narażone na to zjawisko bardziej od innych. Określenie grup, które w opinii mieszkańców Polski są z różnych względów gorzej traktowane może stanowić przyczynek do dyskusji na temat ewentualnych działań nakierowanych na ograniczanie tego typu zjawiska.

Poniżej zaprezentowano wyniki Badania spójności społecznej dotyczące postrzegania dyskryminacji wobec uwzględnionych w badaniu grup ludności wyodrębnionych zarówno ze względu na cechy o charakterze biologicznym, jak i kulturowym, społecznym czy ekonomicznym.

Dyskryminacja wobec wybranych grup osób – podstawowe dane z 2018 r.

Discrimination against selected groups of people – basic data for 2018

Przedstawione w tej części opracowania dane mówią o tym, jaka część społeczeństwa uważa, iż przynależność do określonej grupy stanowi powód dyskryminacji w Polsce oraz jaka część mieszkańców Polski zetknęła się bezpośrednio z przejawami dyskryminacji wobec tych grup osób. Przy czym prezentując i omawiając podstawowe informacje na ten temat zachowano kolejność grup zgodną z kolejnością w kwestionariuszu obowiązującym w badaniu.

W 2018 r. ponad jedna trzecia (35%) mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej wyraziła opinię, że niepełnosprawność była w Polsce powodem gorszego traktowania, natomiast prawie 10% osób przyznało, że zetknęło się bezpośrednio lub było świadkami przejawów dyskryminacji wobec osób niepełnosprawnych.

W Badaniu spójności społecznej uwzględnione zostały pytania dotyczące dyskryminacji wobec osób starszych, powyżej 65 roku życia oraz młodych, w wieku poniżej 25 lat. W opinii mieszkańców Polski zdecydowanie większy problem stanowi sposób traktowania osób starszych. W 2018 r. ponad jedna piąta osób w wieku 16 lat i więcej (niecałe 22%) uznała, że podeszły wiek (powyżej 65 lat) był powodem gorszego traktowania, podczas gdy w odniesieniu do młodego wieku (poniżej 25 lat) taką opinię wyraziło tylko ponad 4% osób. Różnice w skalach tych zjawisk obrazują również odsetki osób, które bezpośrednio spotkały się z przejawami dyskryminacji wobec tych grup. Otóż świadkiem dyskryminacji wobec osób młodych było ok. 3% mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej, podczas gdy z dyskryminacją wobec

osób starszych bezpośrednio zetknięto się prawie 8% mieszkańców naszego kraju. Najczęściej podeszły wiek wskazywany był jako przyczyna dyskryminacji wśród osób relatywnie młodych, w wieku 25–44 lata (ok. 25%), jak również wśród osób najstarszych w wieku 75 lat i więcej (23%). Natomiast świadkami przejawów dyskryminacji wobec osób w wieku powyżej 65 lat byli zdecydowanie częściej ludzie z młodszych grup wieku niż osoby starsze. W przedziale wieku 16–44 lata świadkami dyskryminacji wobec seniorów była mniej więcej co 10 osoba, podczas gdy w starszych grupach wieku (od 55 lat) – co 17–20 osoba (5–6%). Gorsze traktowanie ze względu na młody wiek relatywnie najczęściej dostrzegane było przez osoby należące do najmłodszych grup wieku, tj. 16–24 lata oraz 25–34 lata. W grupach tych młody wiek został wskazany jako powód dyskryminacji przez 7% osób. Osoby w przedziale wieku 16–34 lata były też najczęstszymi świadkami takiego zjawiska.

Wyniki badania wskazują, iż w 2018 r. ponad 10% mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej wyraziło opinię, że kobiety są w Polsce dyskryminowane, natomiast 6% osób bezpośrednio zetknięto się z przejawami takiego zjawiska. Kobiety znacznie częściej niż mężczyźni były zdania, że bycie kobietą jest w Polsce przyczyną dyskryminacji. Taką opinię podzielało ok. 13% kobiet i 8% mężczyzn. Kobiety częściej były też świadkami tego typu zachowań (7% kobiet i 5% mężczyzn). Dyskryminacja wobec mężczyzn okazała się być w oczach mieszkańców Polski zjawiskiem marginalnym. Opinię, że mężczyźni są w Polsce dyskryminowani wyraziło nieco ponad 2% osób, natomiast niecałe 2% było świadkami zachowań dyskryminacyjnych wobec mężczyzn. Tylko nieznacznie częściej niż kobiety – na problem gorszego traktowania zwracali uwagę sami mężczyźni.

Kolejną z branych pod uwagę przyczyn złego traktowania (dyskryminacji) był homoseksualizm, biseksualizm lub transseksualizm. Prawie połowa (48%) mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej wyraziła opinię, że osoby homoseksualne, biseksualne lub transseksualne są w naszym kraju gorzej traktowane. Bezpośrednio ze zjawiskiem dyskryminacji wobec tej grupy zetknięto się 10% osób.

Zagadnienie dyskryminacji ze względu na wyznanie religijne lub światopogląd jest szczególnie interesujące w kontekście wyraźnej dominacji wyznania rzymskokatolickiego w Polsce⁵. W omawianej edycji badania pytano o opinie dotyczące zachowań dyskryminacyjnych zarówno wobec osób innego wyznania niż katolickie, osób niewierzących, ateistów, jak i wobec katolików. Biorąc pod uwagę oceny dotyczące trzech powyższych grup zaobserwowano, że największa część mieszkańców Polski wyraziła opinię, iż powodem gorszego traktowania jest wyznanie inne niż katolickie (21%). Około 14% osób twierdziło, że dyskryminowane są osoby niewierzące i ateści. Katolików za grupę dyskryminowaną w Polsce uznało 4% osób. Natomiast świadkiem dyskryminacji wobec osób innego wyznania niż katolickie był co 16 mieszkaniec Polski w wieku 16 lat i więcej (ponad 6% osób), a wobec osób niewierzących i ateistów – co trzydziesty trzeci (3%). Z przejawami dyskryminacji katolików bezpośrednio zetknięto się natomiast ponad 2% osób.

Rozpatrując miejsce zamieszkania jako ewentualną przyczynę dyskryminacji w Polsce, wzięto pod uwagę opinie dotyczące traktowania mieszkańców wsi i małych miast oraz mieszkańców tzw. złych dzielnic. Zamieszkiwanie w dzielnicach, które są powszechnie uważane za gorsze niż pozostałe, było uważane za powód dyskryminacji przez ponad 28% osób w wieku 16 lat i więcej, natomiast 5% osób było świadkami gorszego traktowania mieszkańców tego rodzaju miejsc. Zamieszkiwanie tzw. złych dzielnic najczęściej wskazywano jako powód dyskryminacji w miastach liczących od 100 do 500 tys. mieszkańców (35%). W pozostałych klasach miast opinię taką miało od niecałych 28% osób w największych ośrodkach liczących co najmniej 500 tys. mieszkańców do ponad 30% w najmniejszych miastach (poniżej 20 tys. mieszkańców).

⁵ Przypomnijmy, iż z Badania spójności społecznej z 2018 r. wynika, że 93,5% mieszkańców Polski w wieku co najmniej 16 lat czuło się związanych z jakimś kościołem lub związkiem wyznaniowym, w tym prawie 92% osób deklaroowało przynależność do Kościoła rzymskokatolickiego, natomiast 1,7% osób uważało się za członków innych wyznań. Zdecydowany brak przynależności do jakiegokolwiek wyznania deklaroowała co trzydziesta trzecia osoba (3%) (zob. Rozdział 5. Tablica 5.1. niniejszego opracowania).

Natomiast bezpośrednio z przejawami zachowań dyskryminacyjnych wobec mieszkańców tzw. złych dzielnic spotkało się od 4% osób w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców do 9% osób w miastach od 100 do 500 tys. mieszkańców. W największych aglomeracjach miejskich świadkami takiego zjawiska było niecałe 8% osób. Bycie mieszkańcem wsi lub małego miasta jako powód gorszego traktowania (dyskryminacji) w Polsce postrzegało ok. 14% osób, a więc dwukrotnie mniej niż w przypadku wspomnianej wcześniej przesłanki – czyli zamieszkiwania w tzw. złych dzielnicach. Natomiast prawie tyle samo osób, co w przypadku mieszkańców tzw. złych dzielnic (ok. 5% osób w wieku co najmniej 16 lat) zetknęło się z przejawami dyskryminacji wobec mieszkańców małych miast oraz wsi. Opinię mówiącą, że mieszkańcy wsi i małych miast są w Polsce dyskryminowani wyrażały najczęściej osoby z największych, co najmniej półmilionowych miast (ponad 16%). W pozostałych grupach miast tego zdania było od 12 do niecałych 14% osób. Na wsi taką opinię podzielało 14% osób. Mieszkańcy największych aglomeracji miejskich byli także najczęściej (7,5%) świadkami zachowań dyskryminacyjnych wobec osób pochodzących ze wsi i małych miast, natomiast najrzadziej ze zjawiskiem tym spotykano się na wsi (niecałe 4% osób).

Biorąc pod uwagę dyskryminację ze względu na niski status społeczny i sytuację materialną – za grupę szczególnie narażoną na zachowania dyskryminacyjne uznano w Polsce osoby bezdomne. Niemal 6 na 10 mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej (58%) stwierdziło, iż bycie osobą bezdomną jest powodem dyskryminacji w Polsce, przy czym aż 17% osób bezpośrednio zetknęło się z gorszym traktowaniem osób bezdomnych. Rzadziej obserwowane były natomiast opinie mówiące, że powodami dyskryminacji są: zła sytuacja materialna (33%) oraz niski status społeczno-zawodowy (30%). Co jedenasta osoba (9%) przyznała, że była świadkiem dyskryminacji osób znajdujących w trudnej sytuacji materialnej, natomiast co czternasta (7%) zetknęła się bezpośrednio z dyskryminacją wobec mieszkańców Polski o niskim statusie społeczno-zawodowym.

W Badaniu spójności społecznej zapytano również o opinię na temat dyskryminacji wobec osób o innym kolorze skóry oraz osób należących do grupy narodowościowej lub etnicznej innej niż polska. W 2018 r. 38% mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej wyraziło opinię, iż inny kolor skóry jest w naszym kraju powodem dyskryminacji, przy czym prawie 10% osób bezpośrednio zetknęło się z przejawami tego typu zjawiska. Przynależność do grupy narodowościowej lub etnicznej innej niż polska postrzegana była jako powód dyskryminacji przez prawie jedną trzecią społeczeństwa (30%), a co czternasty mieszkaniec Polski w wieku 16 lat i więcej (7%) był świadkiem gorszego traktowania osób należących do tej grupy.

Opinie dotyczące postrzegania dyskryminacji w Polsce były zróżnicowane w zależności od charakterystyk społeczno-demograficznych osób, które je wyrażały. Świadczą o tym szczegółowe dane przedstawione w tablicach dotyczących społecznej percepcji dyskryminacji w Polsce ze względu na płeć, wiek, poziom wykształcenia oraz klasę miejscowości zamieszkania (zob. Aneks tabelaryczny na końcu tego rozdziału). Spośród wymienionych cech czynnikiem najmniej różnicującym opinie na temat dyskryminacji była płeć. W przypadku pozostałych charakterystyk różnice były dosyć wyraźne, przy czym ich skala zależała także od branej pod uwagę przesłanki dyskryminacji. Ogólnie można jednak powiedzieć, że bez względu na powód dyskryminacji, problem ten był najczęściej dostrzegany przez osoby relatywnie młode – poniżej 45 roku życia, legitymujące się wyższym wykształceniem. Wyraźnie częściej niż mieszkańcy wsi i małych miast – na zjawisko nierównego traktowania noszącego znamiona dyskryminacji – zwracały uwagę osoby mieszkające w miastach powyżej 100 tys. ludności, w tym przede wszystkim mieszkańcy największych aglomeracji (co najmniej 500-tysięcznych). Wyraźnie wyższy poziom zróżnicowania (ze względu na uwzględnione w analizie charakterystyki) odnotowano w przypadku wskaźników mówiących o bezpośredniej styczności z przejawami dyskryminacji wobec określonych grup niż w przypadku wskaźników dotyczących powodów dyskryminacji.

Główne przyczyny dyskryminacji w Polsce w 2018 r. i zmiany w społecznej percepcji tego zjawiska w porównaniu z 2015 r.

Main grounds for discrimination in Poland in 2018 and changes in social perception of this phenomenon compared to 2015

Na podstawie szczegółowej analizy danych dotyczących opinii na temat dyskryminacji wobec różnych grup określono, które z uwzględnionych w Badaniu spójności społecznej sytuacje wskazywane były najczęściej jako przyczyny gorszego traktowania, a z którymi z nich najczęściej bezpośrednio zetknęli się mieszkańcy Polski w okresie 12 miesięcy poprzedzających badanie.

Ze względu na różny charakter analizowanych wskaźników, skala postrzeganej dyskryminacji wobec poszczególnych grup społecznych znacząco różni się od odsetków osób, które bezpośrednio były świadkami takiego zjawiska. Generalnie odsetki osób deklarujących, że były świadkami dyskryminacji wobec poszczególnych grup były znacznie niższe od odsetków mieszkańców Polski wyrażających opinię, że poszczególne grupy są gorzej traktowane.

Według subiektywnych ocen mieszkańców Polski w wieku co najmniej 16 lat, najczęściej wskazywanym powodem gorszego traktowania w Polsce (spośród 16 uwzględnionych w badaniu potencjalnych powodów) była w 2018 r. bezdomność. Sytuację tę jako przyczynę dyskryminacji wskazało 58% osób. Prawie połowa mieszkańców Polski wyraziła opinię, iż powodem dyskryminacji w naszym kraju jest homoseksualizm, biseksualizm lub transseksualizm, natomiast 38% osób jako przyczynę dyskryminacji uznało inny kolor skóry. Na czwartym miejscu wśród grup potencjalnie najbardziej narażonych na nierówne traktowanie znalazły się osoby dotknięte niepełnosprawnością (35% osób uznało niepełnosprawność za powód dyskryminacji). Nieco tylko rzadziej (30–33%) jako powody dyskryminacji wskazywano: złą sytuację materialną, jak również niski status społeczno-zawodowy oraz przynależność do grupy narodowościowej lub etnicznej innej niż polska. Najrzadziej wyrażano opinię, że na dyskryminację w Polsce są narażeni mężczyźni (2%), katolicy i osoby młode, poniżej 25 roku życia – na te dwie ostatnie przesłanki dyskryminacji wskazywało po nieco ponad 4% osób (zob. Wykres 7.1.).

Z porównania ze sobą danych – na temat poziomu narażenia na dyskryminację różnych grup ludności – pochodzących z Badania spójności społecznej zrealizowanego w 2018 r. z analogicznymi danymi z badania przeprowadzonego w 2015 r. wynika, iż w większości przypadków odnotowano spadek odsetka osób wskazujących na występowanie zjawiska dyskryminacji wobec uwzględnionych w badaniu grup (zob. Tablica 7.2.). W 2018 r. wyraźnie zmalały odsetki osób, według których powodem nierównego, gorszego traktowania w Polsce były: zła sytuacja materialna (z 41 do 33%), niski status społeczno-zawodowy (z 38 do 30%), fakt zamieszkiwania w małych miastach lub na wsi (z ok. 19 do ok. 14%) oraz w tzw. złych dzielnicach (z 35 do 28%). Jednocześnie, w 2018 r. częściej niż w 2015 jako powód dyskryminacji w Polsce wskazywano przynależność do grupy narodowościowej lub etnicznej innej niż polska (wzrost z niecałych 26 do 30%) oraz inny kolor skóry (wzrost z 34 do 38%). Nieco częściej dostrzegano też dyskryminację kobiet (wzrost z 9 do 10%).

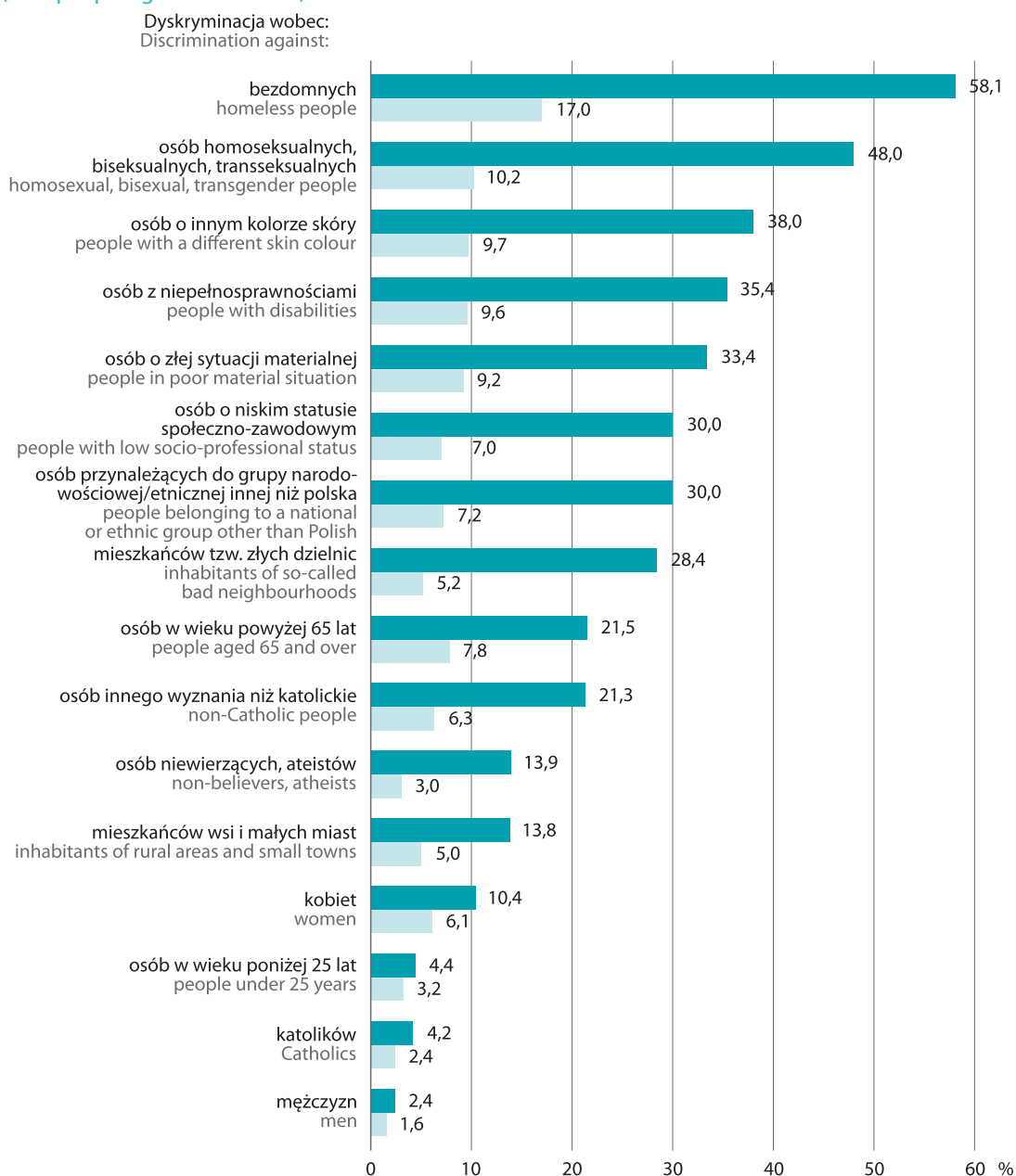
Biorąc pod uwagę deklaracje dotyczące bezpośredniej styczności z przejawami dyskryminacji zaobserwowano, iż w 2018 r. (podobnie jak w przypadku opinii dotyczących powodów dyskryminacji) najczęściej wskazywanymi grupami byli bezdomni, osoby homoseksualne, biseksualne lub transseksualne, a także osoby o innym kolorze skóry oraz osoby z niepełnosprawnościami. Świadkiem gorszego traktowania bezdomnych była co szósta osoba w wieku 16 lat i więcej (17%), a w przypadku pozostałych trzech wymienionych grup – co dziesiąta. Co jedenasta osoba (9%) zetknęła się bezpośrednio z przejawami dyskryminacji wobec osób o złej sytuacji materialnej, a ok. 8% osób było świadkami gorszego traktowania ludzi starszych, (w wieku powyżej 65 lat). Bezpośrednią styczność z przejawami dyskryminacji wobec pozostałych branych pod uwagę grup deklarowało od 2 do 7% mieszkańców Polski w wieku co najmniej 16 lat.

Najrzadziej spotykano się z zachowaniami o charakterze dyskryminacyjnym wobec mężczyzn, katolików oraz ludzi młodych (2–3% osób).

W 2018 r. w porównaniu z 2015 r. odnotowano wzrost odsetka osób mających bezpośredni kontakt z przejawami dyskryminacji w Polsce z pobudek rasowych i narodowościowych. Z ok. 5 do ponad 7% zwiększył się bowiem odsetek osób będących świadkami dyskryminacji osób należących do grupy narodowościowej/etnicznej innej niż polska, a z 7 do ok. 10% w przypadku dyskryminacji osób o innym kolorze skóry. Nieco większa część mieszkańców Polski zetknęła się również z gorszym, nierównym traktowaniem kobiet, osób młodych oraz osób innego wyznania niż katolickie. Na zbliżonym lub niższym niż w 2015 r. poziomie kształtował się odsetek osób będących świadkami dyskryminacji w przypadku pozostałych uwzględnionych w badaniu grup ludności. Zaobserwowano wyraźnie mniej przypadków dyskryminacji wobec osób o niskim statusie społeczno-zawodowym (spadek z 10 do 7%) oraz o złej sytuacji materialnej (z niecałych 13 do ok. 9%). Z 10 do ok. 8% spadł odsetek osób będących świadkiem dyskryminacji ludzi starszych.

Wykres 7.1. Społeczna percepcja dyskryminacji w Polsce w 2018 r. ze względu na wybrane przyczyny (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 7.1. Social perception of discrimination in Poland in 2018 on selected grounds (% of people aged 16 and over)

Osoby twierdzące, że przynależność do danej grupy jest powodem dyskryminacji^a
People who claim that belonging to a particular group is a ground for discrimination^a

Osoby, które bezpośrednio zetknęły się z dyskryminacją wobec danej grupy^b
People who have directly come into contact with discrimination against a particular group^b

a Na podstawie odpowiedzi: *Zdecydowanie tak* lub *Raczej tak* na pytanie: *Czy Pana/Pani zdaniem obecnie w Polsce przynależność do wymienionych grup jest powodem gorszego traktowania (dyskryminacji)?* b Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy zetknął/zetknęła się Pan/Pani bezpośrednio, był(a) Pan/Pani świadkiem przejawów dyskryminacji w Polsce wobec wymienionych grup?*

a Based on the responses: *Definitely yes* or *Generally yes* to the question: *Do you think that currently in Poland belonging to the groups listed below is a reason for less favourable treatment (discrimination)?* b Based on the responses to the question: *In the last 12 months, did you come into direct contact with/did you witness in Poland discrimination against the groups listed below?*

7.2. Poczucie dyskryminacji

7.2. Feeling of being discriminated

Jak już wcześniej wspomniano Badanie spójności społecznej umożliwiło również określenie, jaka część populacji sama czuła się w Polsce dyskryminowana. Należy przy tym zaznaczyć, iż ze względu na trudny i złożony charakter tematyki dyskryminacji, w badaniu nie uwzględniono pytań o powody jej odczuwania. Stąd też ograniczono się do podania jedynie ogólnych informacji dotyczących skali omawianego zjawiska.

Tablica 7.1. Osoby mające poczucie dyskryminacji^a (% osób w wieku 16 lat i więcej)
 Table 7.1. People feeling of being discriminated^a (% of people aged 16 and over)

Wyszczególnienie Specification	% osób % of people	
	2015	2018
Ogółem Total	8,2	6,5
według płci by sex		
Mężczyźni Men	7,7	6,1
Kobiety Women	8,6	6,9
według wieku by age		
16–24	6,4	7,3*
25–34	9,6	7,7
35–44	9,1	7,3
45–54	7,9	7,3
55–64	8,0	5,7
65–74	7,8	4,3
75 i więcej and over	6,4	4,5
według poziomu wykształcenia by education level		
Magisterskie lub wyższe Master's degree or higher	8,9	8,5
Licencjat Bachelor's degree	10,0	10,0
Średnie i policealne Secondary and post-secondary	6,4	5,8
Zasadnicze zawodowe Basic vocational	8,1	4,7
Co najwyżej gimnazjalne Not higher than lower secondary	10,5	7,4
według klasy miejscowości zamieszkania by class of place of residence		
Miasta razem Urban areas total	8,9	7,6

Tablica 7.1. Osoby mające poczucie dyskryminacji^a (% osób w wieku 16 lat i więcej) (dok.)
Table 7.1. People feeling of being discriminated^a (% of people aged 16 and over) (cont.)

Wyszczególnienie Specification	% osób % of people	
	2015	2018
według klasy miejscowości zamieszkania (dok.) by class of place of residence (cont.)		
Miasta o liczbie mieszkańców: Urban areas by population:		
500 tys. i więcej thousand and more	11,3	12,4
100–500 tys. thousand	9,9	8,0
20–100 tys. thousand	7,5	5,3
poniżej 20 tys. up to 20 thousand	7,3	5,8
Wieś Rural areas	7,0	4,7

a Na podstawie odpowiedzi: *Tak* na pytanie: *Czy uznałby się Pan/Pani za osobę należącą do grupy ludzi, która z jakiegokolwiek powodu jest w Polsce gorzej traktowana (dyskryminowana)?*

a Based on the responses: *Yes* to the question: *Would you consider yourself to belong to a group of people who, for whatever reason, are treated less favourable (discriminated against) in Poland?*

Ze zrealizowanego w 2018 r. Badania spójności społecznej wynika, że mniej więcej co piętnasta osoba w wieku co najmniej 16 lat (6,5%) miała poczucie, że jest w Polsce traktowana gorzej od innych. Subiektywne poczucie dyskryminacji (bez względu na powód zachowań dyskryminacyjnych wobec tych osób) najczęściej obserwowano wśród mieszkańców największych miast. W miastach liczących co najmniej pół miliona mieszkańców za dyskryminowaną uważała się co ósma osoba. Dla porównania – na wsi, gdzie poczucie dyskryminacji było najmniejsze – rzadziej niż co dwudziesta. W 2018 r. poczucie dyskryminacji relatywnie częściej dotyczyło osób z wyższym wykształceniem (ok. 9–10%) niż osób z niższym poziomem wykształcenia (ok. 5–7%) oraz częściej osób poniżej 55 roku życia niż osób starszych. W grupie wieku 16–54 lata dyskryminowanymi czuło się ok. 7-8% osób, natomiast wśród osób w wieku 55 lat i więcej ok. 4–6%. Nieco tylko częściej od mężczyzn gorzej traktowane czuły się kobiety (odpowiednio ok. 6% mężczyźni i 7% kobiety).

W 2018 r. w porównaniu z rokiem 2015 odsetek osób mających poczucie własnej dyskryminacji zmniejszył się w skali całego kraju o niecałe 2 p. proc. (z 8,2% do 6,5%). Spadek subiektywnego poczucia dyskryminacji zaobserwowano we wszystkich klasach miejscowości zamieszkania z wyjątkiem aglomeracji miejskich liczących co najmniej pół miliona mieszkańców, gdzie odnotowano niewielki (ok. jednopunktowy) wzrost odsetka osób mających poczucie własnej dyskryminacji. Wyraźnie natomiast zmniejszyło się poczucie dyskryminacji wśród mieszkańców wsi oraz mniejszych miast. Znacznie rzadziej niż w 2015 r. gorzej traktowane czuły się osoby o niskim poziomie wykształcenia oraz osoby powyżej 65 roku życia (zob. Tablica 7.1.).

Wnioski Conclusion

Wyniki Badania spójności społecznej wskazują, iż istnieje dosyć powszechne przekonanie społeczne o występowaniu zjawiska dyskryminacji (utożsamianego z nierównym, gorszym traktowaniem) w Polsce.

Mieszkańcy Polski w 2018 r. najczęściej byli świadkami dyskryminacji wobec osób bezdomnych – bezpośrednio zetknęła się z takim zjawiskiem co szósta osoba w wieku co najmniej 16 lat. W przybliżeniu co 10 osoba była świadkiem gorszego traktowania osób homoseksualnych, biseksualnych lub transeksualnych, osób o innym kolorze skóry oraz osób z niepełnosprawnościami, a co jedenasty mieszkaniec Polski był świadkiem zachowań o charakterze dyskryminacyjnym wobec osób o złej sytuacji materialnej.

Przynależność do wymienionych grup była też relatywnie najczęściej wskazywana jako powód nierównego, gorszego traktowania (czyli dyskryminacji). Opinię taką wyraziło od 33% osób w przypadku dyskryminacji z powodu złej sytuacji materialnej do 58% osób – w przypadku bezdomności.

W 2018 r. mniej więcej co piętnasta osoba w wieku co najmniej 16 lat (6,5%) miała poczucie, że jest w Polsce traktowana gorzej od innych.

Zasadniczo dyskryminację wobec niemal wszystkich analizowanych grup najczęściej dostrzegały osoby młode, osoby z wyższym wykształceniem oraz mieszkańcy największych miast liczących co najmniej 500 tys. mieszkańców. Osoby charakteryzujące się takimi cechami relatywnie częściej od innych miały poczucie własnej dyskryminacji (bez względu na powód zachowań dyskryminacyjnych wobec tych osób).

W 2018 r. w porównaniu z 2015 r. odnotowano wyraźny spadek odsetka osób wskazujących na dyskryminację ze względu na złą sytuację materialną oraz niski status społeczno-zawodowy, a także fakt zamieszkania w małych miastach lub na wsi oraz w tzw. złych dzielnicach. Koresponduje to z zaobserwowanym znaczącym spadkiem subiektywnego poczucia dyskryminacji wśród osób o niskim poziomie wykształcenia oraz wśród mieszkańców wsi i mniejszych miast.

Jednocześnie w 2018 r. częściej niż w 2015 r. spotykano się z przejawami dyskryminacji ze względu na pochodzenie etniczne, narodowość lub kolor skóry.

Aneks tabelaryczny Tabular annex

Tablica 7.2. Społeczna percepcja dyskryminacji w Polsce ze względu na wybrane przyczyny (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Table 7.2. Social perception of discrimination in Poland on selected grounds (% of people aged 16 and over)

Dyskryminacja wobec: Discrimination against:	Osoby twierdzące, że przynależność do danej grupy jest powodem dyskryminacji ^a People who claim that belonging to a particular group is a ground for discrimination ^a		Osoby, które bezpośrednio zetknęły się z dyskryminacją wobec danej grupy ^b People who have come into direct contact with discrimination against a particular group ^b	
	2015	2018	2015	2018
osób z niepełnosprawnościami people with disabilities	39,6	35,4	11,4	9,6
osób w wieku powyżej 65 lat people aged 65 and over	26,2	21,5	10,1	7,8

Tablica 7.2. Społeczna percepcja dyskryminacji w Polsce ze względu na wybrane przyczyny (% osób w wieku 16 lat i więcej) (dok.)**Table 7.2. Social perception of discrimination in Poland on selected grounds (% of people aged 16 and over) (cont.)**

Dyskryminacja wobec: Discrimination against:	Osoby twierdzące, że przynależność do danej grupy jest powodem dyskryminacji ^a People who claim that belonging to a particular group is a ground for discrimination ^a		Osoby, które bezpośrednio zetknęły się z dyskryminacją wobec danej grupy ^b People who have come into direct contact with discrimination against a particular group ^b	
	2015	2018	2015	2018
osób w wieku poniżej 25 lat people under 25 years	5,5	4,4	2,2	3,2
kobiet women	9,1	10,4	4,3	6,1
mężczyzn men	3,1	2,4	1,2	1,6
osób homoseksualnych, biseksualnych, transseksualnych homosexual, bisexual, transgender people	49,6	48,0	11,0	10,2
katolików ^c Catholics ^c	x	4,2	x	2,4
osób innego wyznania niż katolickie non-Catholic people	22,8	21,3	5,4	6,3
osób niewierzących, ateistów non-believers , atheists	13,9	13,9	3,3	3,0
mieszkańców wsi i małych miast inhabitants of rural areas and small towns	18,8	13,8	6,0	5,0
mieszkańców tzw. złych dzielnic inhabitants of so-called bad neighbourhoods	34,8	28,4	7,1	5,2
osób o złej sytuacji materialnej people in poor material situation	40,7	33,4	12,5	9,2
osób o niskim statusie społeczno-zawodowym people with low socio-professional status	38,0	30,0	9,9	7,0
bezdomnych homeless people	63,3	58,1	20,1	17,0
osób o innym kolorze skóry people with a different skin colour	34,4	38,0	7,1	9,7
osób przynależących do grupy narodowościowej/etnicznej innej niż polska people belonging to a national or ethnic group other than Polish	25,5	30,0	4,8	7,2

a Na podstawie odpowiedzi: *Zdecydowanie tak* lub *Raczej tak* na pytanie: *Czy Pana/Pani zdaniem obecnie w Polsce przynależność do wymienionych grup jest powodem gorszego traktowania (dyskryminacji)?* b Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy zetknął/zetknęła się Pan/Pani bezpośrednio, był(a) Pan/Pani świadkiem przejawów dyskryminacji w Polsce wobec wymienionych grup (np. poprzez obraźliwe komentarze, pobicie, złe traktowanie itp.)?* c Dane dotyczące dyskryminacji wobec katolików przedstawione zostały tylko dla 2018 r. ponieważ w BSS 2015 nie uwzględniono tej kategorii.

a Based on the responses: *Definitely yes* and *Generally yes* to the question: *Do you think that currently in Poland belonging to the groups listed below is a reason for less favourable treatment (discrimination)?* b Based on the responses to the question: *In the last 12 months, did you come into direct contact with/did you witness in Poland discrimination against the groups listed below (e.g. through offensive comments, beating, poor treatment, etc.)?* c Data on discrimination against Catholics are presented only for 2018 because in BSS 2015 this category was not included.

Tablica 7.3. Subiektywna ocena powodów dyskryminacji^a według płci w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) Table 7.3. Subjective opinions on the grounds for discrimination^a by sex in 2018 (% of people aged 16 and over)

Powody dyskryminacji – dyskryminacja wobec: Grounds for discrimination – discrimination against:	Ogółem Total	Płeć Sex	
		mężczyźni men	kobiety women
osób z niepełnosprawnościami people with disabilities	35,4	34,2	36,6
osób w wieku powyżej 65 lat people aged 65 and over	21,5	20,4	22,5
osób w wieku poniżej 25 lat people under 25 years	4,4	4,7	4,2
kobiet women	10,4	8,1	12,6
mężczyzn men	2,4	2,8	2,1
osób homoseksualnych, biseksualnych, transseksualnych homosexual, bisexual, transgender people	48,0	47,1	48,8
katolików Catholics	4,2	4,2	4,2
osób innego wyznania niż katolickie non-Catholic people	21,3	19,5	22,9
osób niewierzących, ateistów non-believers, atheists	13,9	13,0	14,7
mieszkańców wsi i małych miast inhabitants of rural areas and small towns	13,8	12,4	15,1
mieszkańców tzw. złych dzielnic inhabitants of so-called bad neighbourhoods	28,4	26,6	30,1
osób o złej sytuacji materialnej people in poor material situation	33,4	31,3	35,2
osób o niskim statusie społeczno-zawodowym people with low socio-professional status	30,0	27,8	31,9
bezdomnych homeless people	58,1	56,0	60,0
osób o innym kolorze skóry people with a different skin colour	38,0	36,1	39,8
osób przynależących do grupy narodowościowej/ etnicznej innej niż polska people belonging to a national or ethnic group other than Polish	30,0	29,5	30,5

a Na podstawie odpowiedzi: *Zdecydowanie tak* lub *Raczej tak* na pytanie: *Czy Pana/Pani zdaniem obecnie w Polsce przynależność do wymienionych grup jest powodem gorszego traktowania (dyskryminacji)?*

a Based on the responses: *Definitely yes* or *Generally yes* to the question: *Do you think that currently in Poland belonging to the groups listed below is a reason for less favourable treatment (discrimination)?*

Tablica 7.4. Subiektywna ocena powodów dyskryminacji^a według wieku w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) Table 7.4. Subjective opinions on the grounds for discrimination^a by age in 2018 (% of people aged 16 and over)

Powody dyskryminacji – dyskryminacja wobec: Grounds for discrimination – discrimination against:	Ogółem Total	Wiek (w latach) Age (in years)						
		16–24	25–34	35–44	45–54	55–64	65–74	75 i więcej and over
osób z niepełnosprawnościami people with disabilities	35,4	30,7	39,3	40,1	33,0	34,9	33,3	31,1
osób w wieku powyżej 65 lat people aged 65 and over	21,5	15,4	24,5	25,3	20,0	19,6	20,5	23,0
osób w wieku poniżej 25 lat people under 25 years	4,4	7,1*	7,0	4,6	3,1	3,0	2,8	2,2*
kobiet women	10,4	9,3	11,3	11,9	10,4	10,2	9,8	7,8
mężczyzn men	2,4	1,7*	2,8*	2,8*	2,3*	2,5	2,3	1,5*
osób homoseksualnych, biseksualnych, transseksualnych homosexual, bisexual, transgender people	48,0	50,9	56,1	52,1	49,1	44,0	39,1	34,2
katolików Catholics	4,2	2,4*	4,7	5,6	4,4	3,5	4,7	3,4
osób innego wyznania niż katolickie non-Catholic people	21,3	24,2	26,7	24,5	18,8	17,8	16,6	15,5
osób niewierzących, ateistów non-believers, atheists	13,9	10,5	15,4	16,9	14,0	11,6	14,3	12,1
mieszkańców wsi i małych miast inhabitants of rural areas and small towns	13,8	14,5	16,0	16,5	13,3	11,5	11,4	10,2
mieszkańców tzw. złych dzielnic inhabitants of so-called bad neighbourhoods	28,4	26,7	32,3	31,4	30,7	27,5	23,8	19,1
osób o złej sytuacji materialnej people in poor material situation	33,4	33,3	40,5	38,1	32,8	28,6	27,0	26,4
osób o niskim statusie społeczno-zawodowym people with low socio-professional status	30,0	30,8	34,6	33,8	30,3	26,8	24,3	23,8
bezdomnych homeless people	58,1	59,4	62,9	61,1	59,2	55,4	52,4	50,1
osób o innym kolorze skóry people with a different skin colour	38,0	37,6	44,3	41,0	37,9	34,6	32,7	32,8
osób przynależących do grupy narodowościowej/etnicznej innej niż polska people belonging to a national or ethnic group other than Polish	30,0	27,5	35,7	35,2	30,3	26,9	24,3	22,6

a Na podstawie odpowiedzi: *Zdecydowanie tak* lub *Raczej tak* na pytanie: *Czy Pana/Pani zdaniem obecnie w Polsce przynależność do wymienionych grup jest powodem gorszego traktowania (dyskryminacji)?*

a Based on the responses: *Definitely yes* or *Generally yes* to the question: *Do you think that currently in Poland belonging to the groups listed below is a reason for less favourable treatment (discrimination)?*

Tablica 7.5. Subiektywna ocena powodów dyskryminacji^a według wykształcenia w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) Table 7.5. Subjective opinions on the grounds for discrimination^a by education level in 2018 (% of people aged 16 and over)

Powody dyskryminacji – dyskryminacja wobec: Grounds for discrimination – discrimination against:	Ogółem Total	Poziom wykształcenia Education level				
		magisterskie i wyższe master's degree or higher	licencjat bachelor's degree	średnie, w tym po- maturalne secondary and post- secondary	zawodowe zasadnicze basic voca- tional	co najwyżej gimnazjalne not higher than lower secondary
osób z niepełnosprawnościami people with disabilities	35,4	39,4	36,2	35,3	34,9	31,6
osób w wieku powyżej 65 lat people aged 65 and over	21,5	26,2	23,6	21,3	19,4	18,8
osób w wieku poniżej 25 lat people under 25 years	4,4	5,1	5,6*	5,2	3,1	3,6
kobiet women	10,4	16,3	11,1	9,6	8,3	8,3
mężczyzn men	2,4	2,3*	1,7*	2,4	2,7	2,2*
osób homoseksualnych, biseksual- nych, transseksualnych homosexual, bisexual, transgender people	48,0	56,4	56,0	48,4	42,8	41,2
katolików Catholics	4,2	6,2	4,2*	3,6	4,2	3,5
osób innego wyznania niż kato- lickie non-Catholic people	21,2	28,4	27,8	20,2	17,2	18,8
osób niewierzących, ateistów non-believers, atheists	13,8	17,9	13,7	13,7	12,2	12,0
mieszkańców wsi i małych miast inhabitants of rural areas and small towns	13,8	15,5	16,6	13,2	12,6	13,8
mieszkańców tzw. złych dzielnic inhabitants of so-called bad neigh- bourhoods	28,4	34,0	30,0	29,0	24,9	25,0
osób o złej sytuacji materialnej people in poor material situation	33,4	40,6	38,5	32,4	29,9	30,3
osób o niskim statusie społeczno- zawodowym people with low socio-professional status	30,0	38,1	34,5	30,3	24,3	26,6
bezdomnych homeless people	58,1	71,4	63,2	58,5	51,2	49,7
osób o innym kolorze skóry people with a different skin colour	38,0	45,5	44,3	40,1	31,3	31,8
osób przynależących do grupy narodowościowej/etnicznej innej niż polska people belonging to a national or ethnic group other than Polish	30,0	41,3	35,6	29,8	23,5	24,5

a Na podstawie odpowiedzi: *Zdecydowanie tak* lub *Raczej tak* na pytanie: *Czy Pana/Pani zdaniem obecnie w Polsce przynależność do wymienionych grup jest powodem gorszego traktowania (dyskryminacji)?*

a Based on the responses: *Definitely yes* or *Generally yes* to the question: *Do you think that currently in Poland belonging to the groups listed below is a reason for less favourable treatment (discrimination)?*

Tablica 7.6. Subiektywna ocena powodów dyskryminacji według klasy miejscowości zamieszkania w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Table 7.6. Subjective opinions on the grounds for discrimination by class of place of residence in 2018 (% of people aged 16 and over)

Powody dyskryminacji – dyskryminacja wobec: Grounds for discrimination – discrimination against:	Ogółem Total	Miasta razem Urban areas total	Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population				
			500 tys. i więcej thousand and more	100–500 tys. thousand	20–100 tys. thousand	poniżej 20 tys. up to 20 thousand	wieś rural areas
osób z niepełnosprawnościami people with disabilities	35,4	37,5	43,2	41,0	33,9	32,6	32,2
osób w wieku powyżej 65 lat people aged 65 and over	21,5	23,8	29,1	24,3	21,8	20,8	17,9
osób w wieku poniżej 25 lat people under 25 years	4,4	5,1	7,8	4,7	3,4	5,4	3,4
kobiet women	10,4	13,0	19,2	12,6	12,0	9,1	6,3
mężczyzn men	2,4	2,6	4,0*	2,4	2,1	2,1*	2,1
osób homoseksualnych, biseksual- nych, transseksualnych homosexual, bisexual, transgender people	48,0	50,7	61,1	51,9	46,1	45,3	43,7
katolików Catholics	4,2	4,5	6,2	4,1	4,2	3,9	3,8
osób innego wyznania niż katolickie non-Catholic people	21,3	23,2	31,7	24,8	19,2	18,5	18,2
osób niewierzących, ateistów non-believers, atheists	13,9	14,3	19,1	14,0	12,1	13,1	13,2
mieszkańców wsi i małych miast inhabitants of rural areas and small towns	13,8	13,6	16,4	13,6	12,0	13,0	14,1
mieszkańców tzw. złych dzielnic inhabitants of so-called bad neigh- bourhoods	28,4	30,9	27,6	34,7	29,9	30,4	24,6
osób o złej sytuacji materialnej people in poor material situation	33,4	35,2	38,6	38,1	32,7	31,7	30,5
osób o niskim statusie społeczno- -zawodowym people with low socio-professional status	30,0	32,2	37,5	37,5	27,8	26,4	26,5
bezdomnych homeless people	58,1	64,0	72,8	69,4	57,3	57,6	48,9
osób o innym kolorze skóry people with a different skin colour	38,0	41,9	51,6	45,2	37,9	33,6	32,0
osób przynależących do grupy narodowościowej/etnicznej innej niż polska people belonging to a national or ethnic group other than Polish	30,0	34,3	47,8	35,7	29,5	26,2	23,2

a Na podstawie odpowiedzi: *Zdecydowanie tak* lub *Raczej tak* na pytanie: *Czy Pana/Pani zdaniem obecnie w Polsce przynależność do wymienionych grup jest powodem gorszego traktowania (dyskryminacji)?*

a Based on the responses: *Definitely yes* or *Generally yes* to the question: *Do you think that currently in Poland belonging to the groups listed below is a reason for less favourable treatment (discrimination)?*

Tablica 7.7. Zetknięcie się z zachowaniami dyskryminacyjnymi wobec określonych grup ludności^a w Polsce według płci w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) Table 7.7. Coming into contact with/witnessing acts of discrimination against particular population groups^a in Poland by sex in 2018 (% people aged 16 and over)

Zetknięcie się z dyskryminacją wobec: Coming into contact with discrimination against:	Ogółem Total	Płeć Sex	
		mężczyźni men	kobiety women
osób z niepełnosprawnościami people with disabilities	9,6	8,3	10,8
osób w wieku powyżej 65 lat people aged 65 and over	7,8	6,5	9,0
osób w wieku poniżej 25 lat people under 25 years	3,2	2,8	3,6
kobiet women	6,1	5,1	7,0
mężczyzn men	1,6	1,8	1,5
osób homoseksualnych, biseksualnych, transseksualnych homosexual, bisexual, transgender people	10,2	9,7	10,7
katolików Catholics	2,4	2,7	2,2
osób innego wyznania niż katolickie non-Catholic people	6,3	6,3	6,2
osób niewierzących, ateistów non-believers, atheists	3,0	3,2	2,8
mieszkańców wsi i małych miast inhabitants of rural areas and small towns	5,0	4,2	5,8
mieszkańców tzw. złych dzielnic inhabitants of so-called bad neighbourhoods	5,2	5,0	5,4
osób o złej sytuacji materialnej people in poor material situation	9,2	8,6	9,9
osób o niskim statusie społeczno-zawodowym people with low socio-professional status	7,0	6,6	7,4
bezdomnych homeless people	17,0	16,8	17,2
osób o innym kolorze skóry people with a different skin colour	9,7	10,0	9,5
osób przynależących do grupy narodowościowej/ etnicznej innej niż polska people belonging to a national or ethnic group other than Polish	7,2	8,1	6,4

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy zetknął/zetknęła się Pan/Pani bezpośrednio, był(a) Pan/Pani świadkiem przejawów dyskryminacji, w Polsce, wobec wymienionych grup (np. poprzez obraźliwe komentarze, pobicie, złe traktowanie itp.)?

a Based on the responses to the question: In the last 12 months, did you come into direct contact with/did you witness in Poland discrimination against the groups listed below (e.g. through offensive comments, beating, poor treatment, etc.)?

Tablica 7.8. Zetknięcie się z zachowaniami dyskryminacyjnymi w Polsce wobec określonych grup ludności^a według wieku w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) Table 7.8. Coming into contact with/witnessing acts of discrimination against particular population groups^a in Poland by age in 2018 (% people aged 16 and over)

Powody dyskryminacji – dyskryminacja wobec: Grounds for discrimination – discrimination against:	Ogółem Total	Wiek (w latach) Age (in years)						
		16–24	25–34	35–44	45–54	55–64	65–74	75 i więcej and over
osób z niepełnosprawnościami people with disabilities	9,6	9,5	12,0	12,5	9,7	7,7	7,1	5,0
osób w wieku powyżej 65 lat people aged 65 and over	7,8	9,4	10,5	9,1	7,1	5,4	5,9	5,1
osób w wieku poniżej 25 lat people under 25 years	3,2	8,9*	5,1	3,2	2,1*	0,7*	1,3*	0,5*
kobiet women	6,1	9,3	10,7	7,3	4,8	2,8	3,1	1,7*
mężczyzn men	1,6	4,5*	2,6*	1,8*	1,0*	0,2*	0,3*	0,7*
osób homoseksualnych, biseksual- nych, transseksualnych homosexual, bisexual, transgender people	10,2	22,8	14,1	13,3	7,6	5,3	3,0	2,1*
katolików Catholics	2,4	4,4*	4,2	3,3	1,9*	0,6*	0,7*	0,7*
osób innego wyznania niż katolickie non-Catholic people	6,3	10,1	8,6	8,0	6,3	4,1	2,3	1,6*
osób niewierzących, ateistów non-believers, atheists	3,0	5,7*	3,3	4,3	3,3	1,5	1,0*	0,7*
mieszkańców wsi i małych miast inhabitants of rural areas and small towns	5,0	11,7	7,6	5,7	3,4	2,2	1,9*	1,2*
mieszkańców tzw. złych dzielnic inhabitants of so-called bad neigh- bourhoods	5,2	9,0	6,4	7,1	5,0	2,8	2,7	1,4*
osób o złej sytuacji materialnej people in poor material situation	9,2	12,2	14,2	11,5	8,3	5,9	4,7	3,7
osób o niskim statusie społeczno- -zawodowym people with low socio-professional status	7,0	9,5	10,1	9,1	6,4	4,6	3,7	2,3*
bezdomnych homeless people	17,0	25,6	21,6	19,8	16,4	12,5	9,9	8,3
osób o innym kolorze skóry people with a different skin colour	9,7	18,2	13,7	11,7	8,2	5,7	3,9	3,5
osób przynależących do grupy narodowościowej/etnicznej innej niż polska people belonging to a national or ethnic group other than Polish	7,2	8,7	11,5	8,6	8,3	4,1	3,3	2,2*

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy zetknął/zetknęła się Pan/Pani bezpośrednio, był(a) Pan/Pani świadkiem przejawów dyskryminacji w Polsce, wobec wymienionych grup (np. poprzez obraźliwe komentarze, pobicie, złe traktowanie itp.)?
a Based on the responses to the question: In the last 12 months, did you come into direct contact with/did you witness in Poland discrimination against the groups listed below (e.g. through offensive comments, beating, poor treatment, etc.)?

Tablica 7.9. Zetknięcie się z zachowaniami dyskryminacyjnymi wobec określonych grup ludności^a w Polsce według poziomu wykształcenia w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) Table 7.9. Coming into contact with/witnessing acts of discrimination against particular population groups^a in Poland by education level in 2018 (% people aged 16 and over)

Zetknięcie się z dyskryminacją wobec: Coming into contact with discrimination against:	Ogółem Total	Poziom wykształcenia Education level				
		magisterskie i wyższe master's degree or higher	licencjat bachelor's degree	średnie, w tym pomaturalne secondary and post-secondary	zawodowe zasadnicze basic vocational	co najwyżej gimnazjalne not higher than lower secondary
osób z niepełnosprawnościami people with disabilities	9,6	14,2	12,0	9,4	7,3	7,2
osób w wieku powyżej 65 lat people aged 65 and over	7,8	12,4	9,6	8,0	4,5	6,3
osób w wieku poniżej 25 lat people under 25 years	3,2	3,8	3,6*	3,7	1,8*	3,6*
kobiet women	6,1	12,9	9,3	5,1	2,8	4,4*
mężczyzn men	1,6	1,7*	1,7*	2,0	0,8*	1,9*
osób homoseksualnych, biseksualnych, transeksualnych homosexual, bisexual, transgender people	10,2	16,8	21,4	10,3	4,0	7,5
katolików Catholics	2,4	4,8	3,6*	2,1	1,3*	1,8*
osób innego wyznania niż katolickie non-Catholic people	6,3	11,0	10,8	6,0	10,8	11,0*
osób niewierzących, ateistów non-believers, atheists	3,0	5,5	4,1*	2,9	1,5*	2,0*
mieszkańców wsi i małych miast inhabitants of rural areas and small towns	5,0	7,4	6,5*	4,8	2,3	6,7
mieszkańców tzw. złych dzielnic inhabitants of so-called bad neighbourhoods	5,2	8,0	9,6*	5,0	3,1	3,8*
osób o złej sytuacji materialnej people in poor material situation	9,3	14,0	12,4	9,2	5,9	7,7
osób o niskim statusie społeczno-zawodowym people with low socio-professional status	7,0	12,3	10,8	6,5	4,2	4,8
bezdolnych homeless people	17,0	25,9	22,1	18,4	9,7	12,2
osób o innym kolorze skóry people with a different skin colour	9,7	16,1	14,4	9,9	4,5	7,4
osób przynależących do grupy narodowościowej/etnicznej innej niż polska people belonging to a national or ethnic group other than Polish	7,2	13,5	12,6	7,3	3,7	2,4*

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy zetknął/zetknęła się Pan/Pani bezpośrednio, był(a) Pan/Pani świadkiem przejawów dyskryminacji w Polsce, wobec wymienionych grup (np. poprzez obraźliwe komentarze, pobicie, złe traktowanie itp.)?
a Based on the responses to the question: In the last 12 months, did you come into direct contact with/did you witness in Poland discrimination against the groups listed below (e.g. through offensive comments, beating, poor treatment, etc.)?

Tablica 7.10. Zetknięcie się z zachowaniami dyskryminacyjnymi wobec określonych grup ludności^a w Polsce według klasy miejscowości zamieszkania w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) Table 7.10. Coming into contact with/witnessing acts of discrimination against particular population groups^a in Poland by class of place of residence in 2018 (% people aged 16 and over)

Zetknięcie się z dyskryminacją wobec: Coming into contact with discrimination against:	Ogółem Total	Miasta razem Urban areas total	Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population				
			500 tys. i więcej thousand and more	100–500 tys. thousand	20–100 tys. thousand	poniżej 20 tys. up to 20 thousand	wieś rural areas
osób z niepełnosprawnościami people with disabilities	9,6	11,8	14,8	13,1	9,9	9,9	6,2
osób w wieku powyżej 65 lat people aged 65 and over	7,8	9,8	11,9	11,2	8,8	7,6	4,6
osób w wieku poniżej 25 lat people under 25 years	3,2	3,9	4,9*	4,5	3,2*	3,0*	2,2
kobiet women	6,1	7,9	15,1	8,2	5,4	3,9	3,3
mężczyzn men	1,6	1,9	2,6*	2,9*	1,1*	1,0*	1,2*
osób homoseksualnych, biseksualnych, transseksualnych homosexual, bisexual, transgender people	10,2	13,6	22,9	16,7	9,2	6,7	5,0
katolików Catholics	2,4	3,1	4,6*	4,0	1,9*	2,0*	1,5
osób innego wyznania niż katolickie non-Catholic people	6,3	8,4	13,5	9,7	6,6	4,2	3,0
osób niewierzących, ateistów non-believers, atheists	3,0	3,9	6,3	5,5	1,6	2,7	1,5
mieszkańców wsi i małych miast inhabitants of rural areas and small towns	5,0	5,8	7,5	5,7	5,2	5,3	3,8
mieszkańców tzw. złych dzielnic inhabitants of so-called bad neighbourhoods	5,2	6,6	7,6	8,9	5,4	4,4	3,0
osób o złej sytuacji materialnej people in poor material situation	9,2	10,9	13,1	13,2	8,2	9,6	6,6
osób o niskim statusie społeczno-zawodowym people with low socio-professional status	7,0	8,2	10,6	9,8	6,1	6,8	5,1
bezdomnych homeless people	17,0	22,1	34,1	24,6	18,2	12,8	9,0
osób o innym kolorze skóry people with a different skin colour	9,7	12,7	24,1	14,7	7,9	5,5	5,1
osób przynależących do grupy narodowościowej/etnicznej innej niż polska people belonging to a national or ethnic group other than Polish	7,2	9,5	19,3	10,0	5,4	4,9	3,6

a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy zetknął/zetknęła się Pan/Pani bezpośrednio, był(a) Pan/Pani świadkiem przejawów dyskryminacji, w Polsce, wobec wymienionych grup (np. poprzez obraźliwe komentarze, pobicie, złe traktowanie itp.)?

a Based on the responses to the question: In the last 12 months, did you come into direct contact with/did you witness in Poland discrimination against the groups listed below (e.g. through offensive comments, beating, poor treatment, etc.)?

Rozdział 8

Chapter 8

Dobrobyt subiektywny

Subjective well-being

Możliwość diagnozy i monitorowania szeroko rozumianej jakości życia oraz rozwoju społecznego wiąże się z koniecznością wyboru adekwatnych wskaźników statystycznych. W ostatnich latach coraz większego znaczenia w tym zakresie nabierają wskaźniki o charakterze subiektywnym, w tym wskaźniki dotyczące dobrobytu subiektywnego. Miary subiektywne pozwalają spojrzeć na to co dzieje się w różnych sferach życia z perspektywy samych zainteresowanych i stanowią ważne uzupełnienie tzw. danych obiektywnych. Integracja danych o charakterze obiektywnym i subiektywnym w znacznym stopniu zwiększa możliwości analityczne, a tym samym praktyczne wykorzystanie wyników tych analiz, m.in. dla potrzeb podejmowania – w oparciu o konkretne dane – decyzji w zakresie różnego rodzaju polityk, jak również do monitorowania zmian dobrobytu społeczno-ekonomicznego¹.

Przyjęta przez GUS i zastosowana w Badaniu spójności społecznej koncepcja pomiaru dobrobytu subiektywnego uwzględnia jego wielowymiarowy charakter i nawiązuje do zaleceń międzynarodowych w tym zakresie². Pomiar ten obejmuje trzy różne uzupełniające się aspekty (wymiaru) dobrobytu subiektywnego:

- zadowolenie (satysfakcję), jaką czerpią ludzie ze swojego życia,
- doznawane przez ludzi uczucia i stany emocjonalne,
- poczucie sensu w życiu.

W niniejszym rozdziale omówione zostały wskaźniki dotyczące wymienionych wyżej aspektów dobrobytu subiektywnego, a mianowicie: wskaźniki satysfakcji z życia ogólnie rzecz biorąc oraz z wybranych aspektów życia, wskaźnik dobrego samopoczucia – odzwierciedlający stany emocjonalne, a także wskaźnik poczucia sensu w życiu. Przedstawiono także skalę współwystępowania uwzględnionych w badaniu wymiarów dobrobytu subiektywnego. Dzięki wieloaspektowemu charakterowi Badania spójności społecznej możliwe było także przeanalizowanie wpływu różnych czynników na poziom dobrobytu subiektywnego w Polsce. Omówienie wyników analizy tego zagadnienia stanowi znaczną część tego rozdziału. Oceny potencjalnych determinant subiektywnej jakości życia dokonano w oparciu o modele regresji logistycznej.

¹ Zob. m.in. A. Szukielojć-Bieñkuńska, T. Walczak (2011) *Statystyczny pomiar postępu społeczno-gospodarczego w zmieniającym się świecie*, Wiadomości Statystyczne nr. 7, GUS.

² Zob. m.in. następujące opracowania: OECD (2013), *OECD Guidelines on Measuring Subjective Well-being*, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264191655-en>; Eurostat (2015), *Quality of life indicators*, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/indexhp/Quality_of_lifecindicators

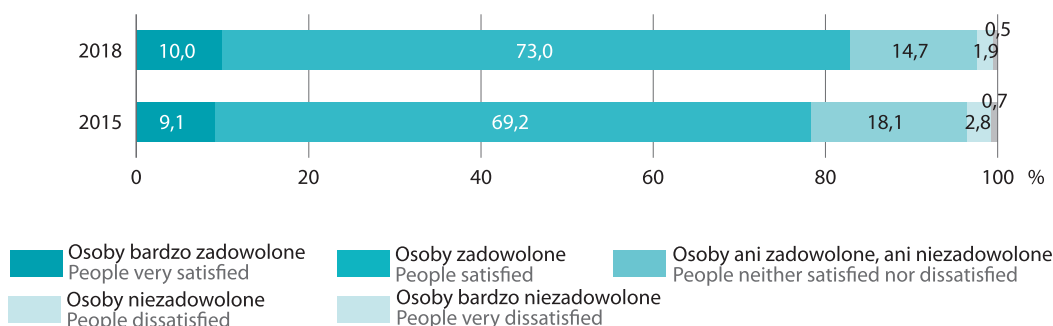
8.1. Zadowanie z życia

8.1. Life satisfaction

Poziom zadowolenia (satysfakcji) z życia rozumiany jest jako „refleksyjna” ocena swojego życia jako całości lub jego poszczególnych aspektów. Przy czym wskaźnik poziomu zadowolenia (satysfakcji) z życia „ogólnie rzecz biorąc”, należy do podstawowych i najczęściej stosowanych miar dobrobytu subiektywnego. Zakłada się bowiem, że oceniając poziom satysfakcji z własnego życia, dana osoba bierze pod uwagę wszystkie te jego aspekty, które uważa za istotne. W związku z tym można przyjąć, że wskaźnik ogólnego zadowolenia z życia odzwierciedla stopień zaspokojenia indywidualnych potrzeb i aspiracji w kontekście przyjętego systemu wartości oraz funkcjonowania w określonych warunkach kulturowych, społecznych i ekonomicznych.

Przedmiotem prezentowanej analizy są przede wszystkim wskaźniki zadowolenia. Informują one o odsetku osób w wieku 16 lat i więcej, które uznały, że są zadowolone lub bardzo zadowolone ze swojego życia ogólnie rzecz biorąc lub z poszczególnych jego aspektów. Bardziej szczegółowe dane dotyczące pełnych rozkładów poziomu zadowolenia będą omawiane w ograniczonym zakresie.

Wykres 8.1. Zadowanie ze swojego życia ogólnie rzecz biorąc^a (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Chart 8.1 Overall life satisfaction^a (% of people aged 16 and over)

^a Na podstawie odpowiedzi: *Zadowolony(-na)* lub *Bardzo zadowolony(-na)* na pytanie: *Czy jest Pan/Pani zadowolony(-na) ze swojego życia, ogólnie rzecz biorąc?*

^a Based on the responses: *Satisfied* or *Very satisfied* to the question: *Are you satisfied with your life as a whole?*

W pierwszej połowie 2018 r. zadowolonych ze swojego życia ogólnie rzecz biorąc było 83% mieszkańców Polski w wieku co najmniej 16 lat. Niezadowolonych (w tym bardzo) ze swojego życia było natomiast ponad 2% osób, a niecałe 15% osób określiło siebie jako „ani zadowolone, ani niezadowolone”. W porównaniu z 2015 r. zmniejszył się zarówno odsetek osób niezadowolonych (o ok. 1 p. proc.), jak i osób „ani zadowolonych, ani niezadowolonych” (o ponad 3 p. proc.). W konsekwencji w 2018 r. w porównaniu do sytuacji sprzed trzech lat, odnotowano w Polsce około pięciopunktowy wzrost poziomu ogólnej satysfakcji z życia.

Poziom satysfakcji życiowej jest zróżnicowany społecznie ze względu na wiele charakterystyk (zob. Wykres 8.2.). Generalnie osoby młodsze znacznie częściej oceniały, iż są zadowolone z życia niż osoby starsze. W najmłodszej w grupie wieku (16–24 lata) ogólną satysfakcję z życia zadeklarowało w 2018 r. ponad 90% osób, w grupie 25–34 lata zadowolonych ze swojego życia było blisko 87%. W kolejnych grupach wieku poziom zadowolenia był niższy, przy czym najniższą wartość wskaźnika satysfakcji życiowej (ok. 77%) odnotowano w najstarszej grupie wieku (tj. wśród osób w wieku 75 lat i więcej).

Czynnikiem różnicującym poziom ogólnego zadowolenia z życia jest również uzyskane wykształcenie. W grupach o wyższym poziomie wykształcenia obserwowane są wyższe odsetki osób zadowolonych niż w grupach o niższym poziomie wykształcenia. Odsetek osób zadowolonych z życia wyniósł od ok. 77%

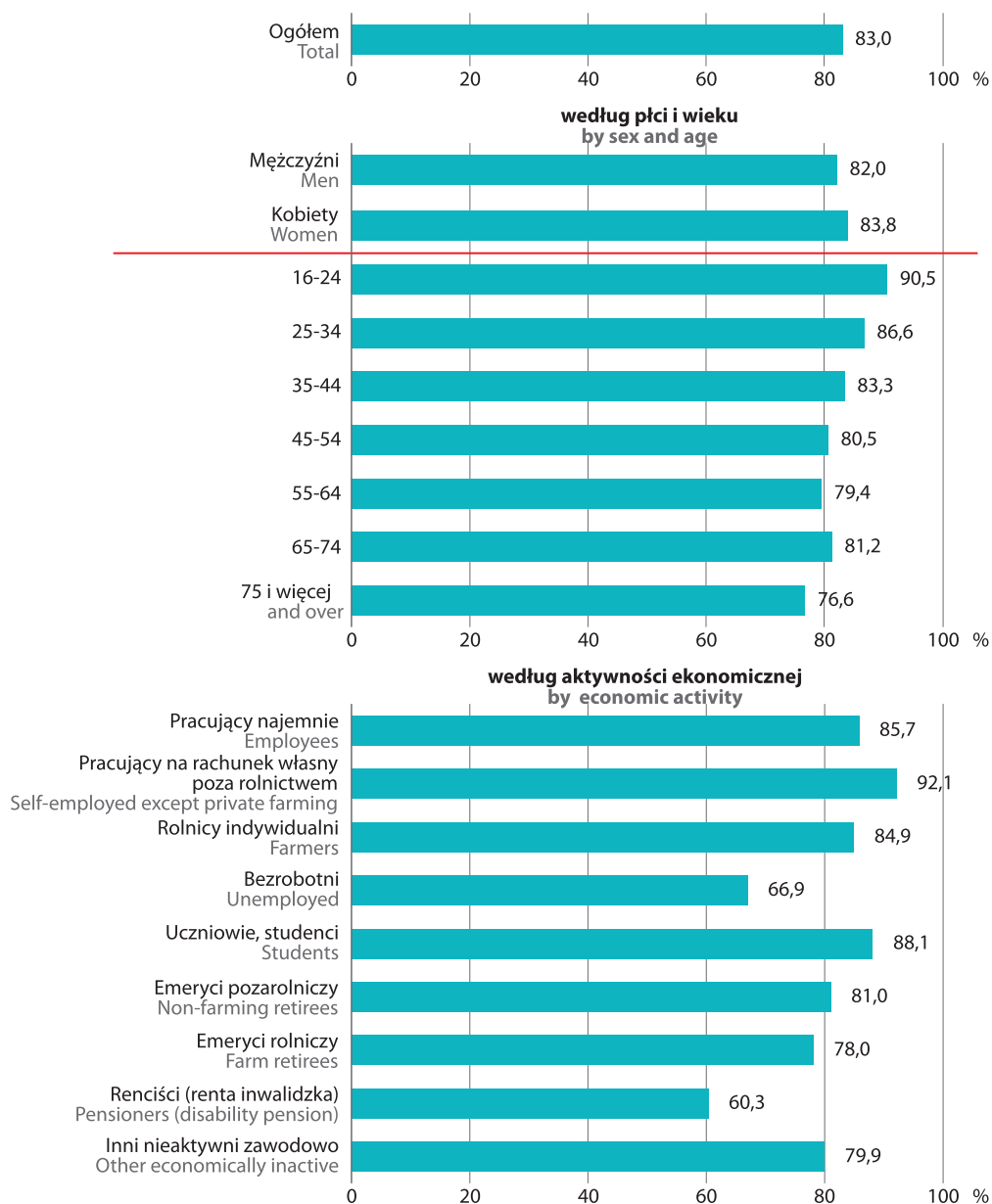
wśród osób z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym do ponad 90% wśród osób z wykształceniem magisterskim lub wyższym.

Poziom ogólnego zadowolenia z życia jest również bardzo zróżnicowany, gdy weźmiemy pod uwagę główny rodzaj aktywności ekonomicznej. W 2018 r. najbardziej zadowolone ze swojego życia były osoby pracujące na rachunek własny (poza rolnictwem) (ok. 92%) oraz uczniowie i studenci (ok. 88%). Wysokie odsetki osób zadowolonych odnotowano również wśród pracowników najemnych oraz rolników (85–86%). Najniższy poziom ogólnej satysfakcji z życia zaobserwowano natomiast w grupach rencistów (ok. 60%) oraz bezrobotnych (ok. 67%).

Wyraźnie rzadziej niż przeciętnie ze swojego życia były zadowolone osoby z niepełnosprawnościami (ok. 68%). Znacząco różnicowała także poziom zadowolenia sytuacja dochodowa. Wśród osób z gospodarstw domowych o najniższych dochodach (1 grupa kwintylowa) zadowolonych było niecałe 71%, a w grupie osób o najlepszej sytuacji dochodowej (5 grupa kwintylowa) – prawie 91%.

W 2018 r. nie zaobserwowano wyraźnych różnic w poziomie zadowolenia z życia pomiędzy poszczególnymi klasami miejscowości ze względu na ich wielkość. Różnica wyniosła zaledwie ok. 3 p. proc. Najwyższy poziom zadowolenia odnotowano na wsi i w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców (po ok. 84% osób zadowolonych). Najniższy zaś w miastach od 100 do 500 tys. oraz od 20 do 100 tys. mieszkańców (po ok. 81%).

Wykres 8.2. Zadowolenie z życia ogólnie rzecz biorąc^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Chart 8.2. Overall life satisfaction^a in 2018 (% of people aged 16 and over)

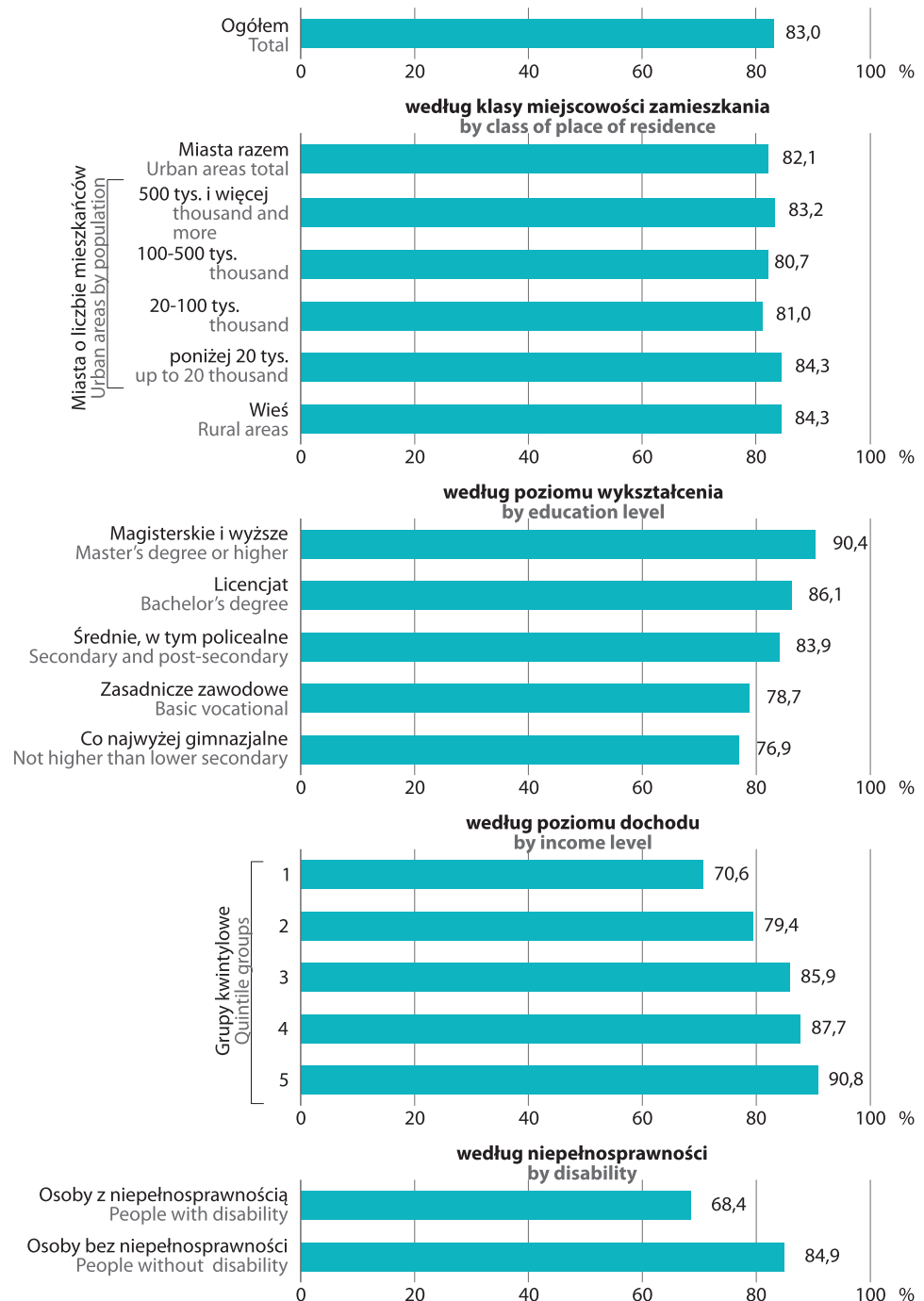

^a Na podstawie odpowiedzi: *Zadowolony(-na)* lub *Bardzo zadowolony(-na)* na pytanie: *Czy jest Pan/Pani zadowolony(-na) ze swojego życia, ogólnie rzecz biorąc?*

^a Based on the responses: *Satisfied* or *Very satisfied* to the question: *Are you satisfied with your life as a whole?*

Wykres 8.2. Zadowolenie z życia ogólnie rzecz biorąc^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) (dok.)
Chart 8.2. Overall life satisfaction^a in 2018 (% of people aged 16 and over) (cont.)

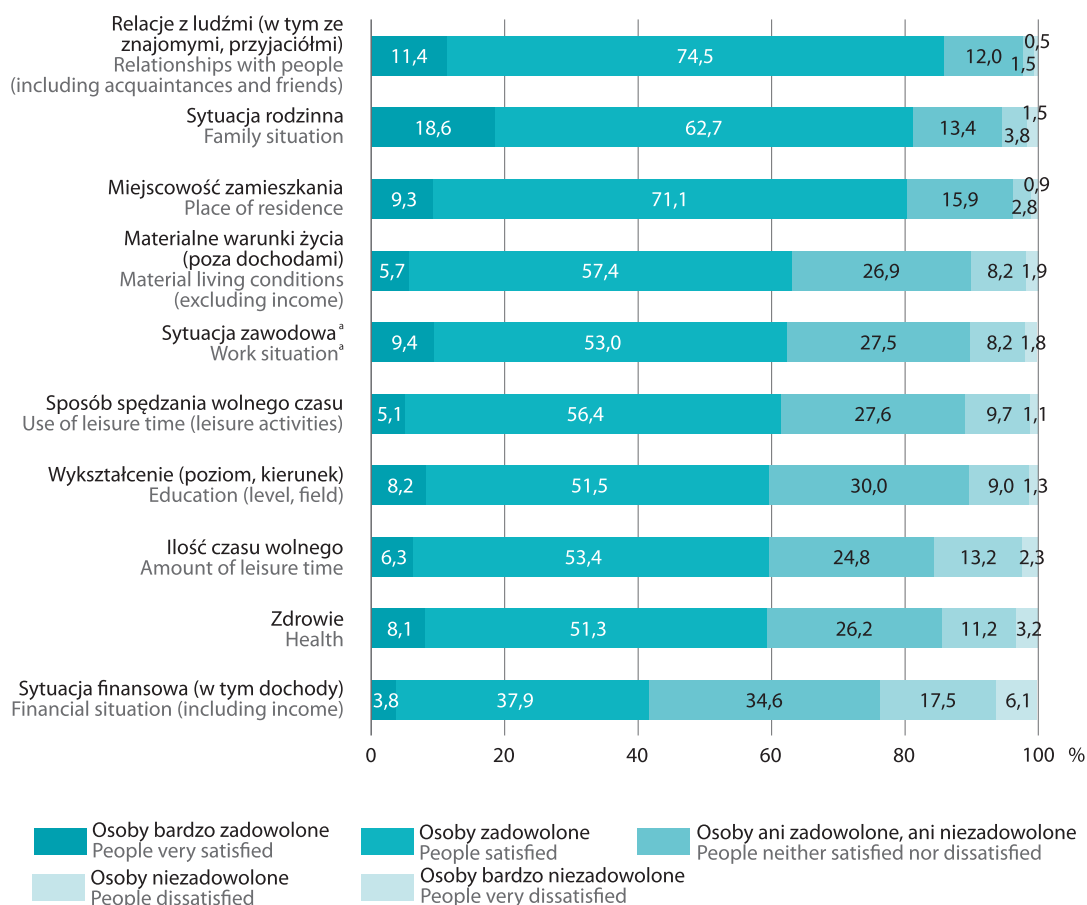

^a Na podstawie odpowiedzi: *Zadowolony(-na)* lub *Bardzo zadowolony(-na)* na pytanie: *Czy jest Pan/Pani zadowolony(-na) ze swojego życia, ogólnie rzecz biorąc?*

^a Based on the responses: *Satisfied* or *Very satisfied* to the question: *Are you satisfied with your life as a whole?*

Badanie spójności społecznej oprócz pytania o poziom ogólnej satysfakcji z życia zawierało także pytania o zadowolenie z różnych aspektów życia, włączając w to m.in. relacje międzyludzkie, życie zawodowe, zdrowie czy sytuację materialną. Pozwala to nie tylko poznać opinie mieszkańców Polski na temat tego, z jakich aspektów życia są oni zadowoleni w największym stopniu, a które z dziedzin stanowią źródło niezadowolenia, ale także (przynajmniej częściowo) odpowiedzieć na pytanie, które z częściowych ocen dotyczących poszczególnych aspektów życia wpływają najsilniej na poziom ogólnej satysfakcji.

Wykres 8.3. Zadowolenie z różnych aspektów życia w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Chart 8.3. Satisfaction with different aspects of life in 2018 (% of people aged 16 and over)

^a Dotyczy osób pracujących.
^a Concerns working people.

Wyniki Badania spójności społecznej 2018 potwierdzają, iż stopień zadowolenia z poszczególnych aspektów życia był bardzo zróżnicowany. Najczęściej odczuwano satysfakcję z relacji międzyludzkich. Z relacji z ludźmi, w tym ze znajomymi i przyjaciółmi zadowolonych było ok. 86% osób w wieku 16 lat i więcej, natomiast ze swojej sytuacji rodzinnej ok. 81%.

Zdecydowana większość osób (ok. 80%) była również zadowolona z miejscowości, w której mieszka. Znacznie mniej osób czerpało satysfakcję z pozostałych uwzględnionych w badaniu aspektów swojego życia. Ze swoich materialnych warunków życia (nie włączając w to sytuacji dochodowej) zadowolonych było 63 na 100 mieszkańców Polski w wieku co najmniej 16 lat. Nieco mniej osób było zadowolonych z czasu wolnego jakim dysponowało, przy czym więcej osób odczuwało satysfakcję ze sposobu spędza-

nia czasu wolnego (62%) niż z jego ilości (ok. 60%). Zadowolenie ze swojej sytuacji zawodowej (uwzględniającej zarówno charakter i czas pracy, jak i uzyskiwane dochody) wyrażało ok. 62% osób pracujących, a ze swojego wykształcenia zadowolonych było prawie 60% osób w wieku 16 lat i więcej. Ze swojego stanu zdrowia zadowolonych było natomiast ok. 59% osób. Najniższe oceny zadowolenia odnotowano w przypadku sytuacji finansowej. Ze swojej sytuacji finansowej, w tym dochodów zadowolonych było ok. 42% osób, a negatywnie tę sferę życia oceniała prawie jedna czwarta społeczeństwa (ok. 24% osób niezadowolonych lub bardzo niezadowolonych). Poziom niezadowolenia w przypadku pozostałych uwzględnionych w analizie dziedzin życia wahał się od 2% w przypadku relacji ze znajomymi i przyjaciółmi, niecałych 4% w przypadku miejscowości zamieszkania do ponad 14% w przypadku oceny stanu zdrowia i prawie 16% w przypadku oceny ilości czasu wolnego.

W 2018 r. w porównaniu z 2015 r. zwiększył się poziom zadowolenia z prawie wszystkich uwzględnionych w niniejszej analizie aspektów życia (zob. Tablica 8.3.). Wyjątek stanowiły oceny dotyczące stanu zdrowia oraz ilości dostępnego czasu wolnego. Odsetek osób zadowolonych (w tym bardzo zadowolonych) ze swojego zdrowia przekraczał w obu latach 59% (nieznacznie więcej takich osób było w 2015 r.). Natomiast odsetek osób zadowolonych z ilości swojego czasu wolnego zmniejszył się w 2018 r. o ponad 2 p. proc. (z ok. 62 do ok. 60%). Relatywnie największy wzrost satysfakcji dotyczył sytuacji materialnej – o ponad 4 p. proc. (z ok. 37 do ok. 42%) wzrósł odsetek osób zadowolonych ze swojej sytuacji finansowej (w tym z dochodów) i o prawie 6 p. proc. (z ok. 57 do ok. 63%) odsetek osób wyrażających zadowolenie ze swoich warunków życia.

Satysfakcja z różnych aspektów życia a ogólny poziom zadowolenia z życia

Satisfaction with different aspects of life vs overall life satisfaction

Zadowolenie z życia ogólnie rzecz biorąc, traktowane jako jedna z głównych miar ogólnego dobrobytu subiektywnego, nie jest prostą wypadkową satysfakcji związanej z różnymi aspektami życia. Niemniej jednak – o czym była już wcześniej mowa – można zakładać, że poszczególne aspekty życia w różnym stopniu wpływają na ogólną satysfakcję życiową. O tych, które wpływają silniej, możemy powiedzieć, że są ważniejsze z punktu widzenia ogólnie pojmowanego dobrobytu subiektywnego i mają większy udział w kształtowaniu tego stanu. By dokonać takiej analizy zbudowano model regresji logistycznej objaśniający zadowolenie z życia ogólnie rzecz biorąc za pomocą cząstkowych ocen dotyczących satysfakcji z poszczególnych aspektów życia. Ponieważ podobna analiza była również przeprowadzona dla edycji badania realizowanej w 2015 roku, w Tablicy 8.1. zestawiono wyniki dopasowania modelu dla bieżącej i poprzedniej edycji badania.

W zastosowanym modelu zjawisko podlegające objaśnieniu, tj. zadowolenie z życia ogólnie rzecz biorąc, przedstawiono za pomocą zmiennej zero-jedynkowej. Zmienna ta przyjmuje wartość „1” w przypadku osób, które określiły się jako zadowolone lub bardzo zadowolone, natomiast „0” w pozostałych sytuacjach. W przypadku zmiennych objaśniających (zadowolenie z poszczególnych aspektów życia) wzięto pod uwagę 3 poziomy satysfakcji (osoby zadowolone lub bardzo zadowolone, ani zadowolone, ani niezadowolone, niezadowolone lub bardzo niezadowolone).

Tablica 8.1. Ocena istotności związku między zadowoleniem z poszczególnych aspektów życia a zadowoleniem z życia ogólnie rzecz biorąc na podstawie regresji logistycznej
Table 8.1. The assessment of the significance of relationships between satisfaction with various aspects of life and overall life satisfaction based on the logistic regression

Czynnik (zadowolenie z poszczególnych aspektów życia) Factor (satisfaction with various aspects of life)	Liczba stopni swobody Number of degrees of freedom	Statystyka Walda Wald statistics	
		2015	2018
Obecna sytuacja zawodowa Work situation	2	26,9 ***	37,6 ***
Szkoła, studia (dotyczy osób aktualnie uczących się) School or academic studies	2	4,6 n.s.	21,6 ***
Wykształcenie Education	2	34,8 ***	13,1 **
Sytuacja rodzinna Family situation	2	689,5 ***	618,8 ***
Relacje z ludźmi, w tym ze znajomymi, przyjaciółmi Relations with people, including friends and acquaintances	2	89,6 ***	84,7 ***
Sytuacja finansowa Financial situation	2	87,9 ***	82,2 ***
Materialne warunki życia (poza dochodami) Material living conditions (excluding income)	2	125,6 ***	116,3 ***
Ilość czasu wolnego Amount of leisure time	2	4,0 n.s.	7,3 *
Sposób spędzania czasu wolnego Use of leisure time (leisure activities)	2	135,8 ***	142,5 ***
Zdrowie Health	2	314,7 ***	259,4 ***
Miejscowość zamieszkania Place of residence	2	402,3 ***	321,0 ***

Oznaczenia istotności statystycznej parametrów modelu i czynników:
 Indications of statistical significance of model parameters and factors:

- *** istotny na poziomie 0,1% / significant at the level of 0,1%
- ** istotny na poziomie 1% / significant at the level of 1%
- * istotny na poziomie 5% / significant at the level of 5%
- n.s. nieistotny na poziomie 5% / non-significant at the level of 5%

Ogólny obraz wyników analizy oraz hierarchia czynników (aspektów życia) z punktu widzenia ich znaczenia dla kształtowania ogólnego poziomu satysfakcji życiowej okazały się bardzo podobne w latach 2015 i 2018 (dla 7 najważniejszych czynników hierarchia jest identyczna).

W obydwu porównywanych okresach największe znaczenie dla kształtowania ogólnego poziomu satysfakcji miały cząstkowe satysfakcje dotyczące sytuacji rodzinnej, miejscowości zamieszkania oraz stanu zdrowia. Ważne dla oceny ogólnego zadowolenia było również to, w jaki sposób spędzano czas wolny. Zadowolenie ze sposobu spędzania czasu wolnego okazało się czwartą co do ważności, spośród uwzględnionych w analizie, cząstkowych ocen satysfakcji. Wpływało ono w większym stopniu na poziom zadowolenia z życia niż oceny satysfakcji związane z kolejnymi pod względem ważności aspektami tj.: warunkami życia, relacjami ze znajomymi i przyjaciółmi, sytuacją finansową.

W przypadku pozostałych aspektów, które w mniejszym stopniu kształtują poczucie ogólnej satysfakcji życiowej, występują pewne różnice pomiędzy sytuacją zaobserwowaną w 2015 i 2018 roku. Przede wszystkim w 2018 r. wzrosło znaczenie satysfakcji związanej z bieżącym uczestnictwem w edukacji, tj. szkołą i studiami (w 2015 r. efekt był nieistotny) oraz bieżącą sytuacją zawodową (obydwa aspekty do-

tyczą tylko części populacji). Spadło natomiast znaczenie satysfakcji związanej z posiadanym wykształceniem.

W obydwu okresach najmniej znaczącym dla ogólnego poziomu zadowolenia cząstkowym wskaźnikiem satysfakcji okazała się ilość czasu wolnego, przy czym w 2015 r. dotyczący jej efekt był nieistotny statystycznie, zaś w 2018 istotny na poziomie istotności 5%. Wobec tego warto zauważyć, że w 2018 r. wszystkie analizowane cząstkowe wskaźniki satysfakcji związane z różnymi aspektami życia okazały się istotnymi statystycznie determinantami satysfakcji ogólnej, podczas gdy w 2015 r. zależność nie została potwierdzona statystycznie dla dwóch aspektów.

8.2. Poczucie sensu w życiu

8.2. Sense of meaning of life

Pomiar poczucia sensu w życiu wiąże się z tzw. eudajmonistycznym pojmowaniem dobrobytu subiektywnego³. Podejście eudajmonistyczne uwzględnia psychologiczne funkcjonowanie człowieka i zakłada, że warunkiem osiągnięcia „pełnego dobrostanu” jest podejmowanie aktywności życiowej, która to aktywność wynika ze zróżnicowanych celów i wartości właściwych dla każdego człowieka.

Aby ocenić poczucie sensu w życiu, w Badaniu spójności społecznej uwzględnione zostało następujące pytanie: *Proszę ocenić, na ile zgadza się bądź nie zgadza się Pan/Pani ze stwierdzeniem: przeważnie myślę, że to czym się zajmuję w życiu ma sens*. W oparciu o odpowiedzi na to pytanie został obliczony wskaźnik poczucia sensu w życiu. Wskaźnik ten definiowany jest jako odsetek osób w wieku 16 lat i więcej, które zdecydowanie zgadzają się lub zgadzają się ze stwierdzeniem zawartym w pytaniu.

W 2018 r. prawie trzy czwarte mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej (73,5%) uznało, że to czym się przeważnie zajmuję w życiu ma sens, natomiast 5% osób było przeciwnego zdania, czyli nie zgadzało się (w tym zdecydowanie) z tym stwierdzeniem. Ponad jedna piąta społeczeństwa (21,5%) nie miała jednoznacznej opinii na ten temat (prawie 19% osób ani zgadzało się, ani się nie zgadzało ze stwierdzeniem, że to czym się zajmuje w życiu ma sens, a niecałe 3% nie potrafiło odpowiedzieć na to pytanie). W 2018 r. w porównaniu z 2015 r. wartość wskaźnika poczucia sensu w życiu wzrosła o ok. 6 p. proc. Jednocześnie o 1 p. proc. spadł odsetek osób niemających poczucia sensu w życiu.

Poziom poczucia sensu w życiu różnił się w poszczególnych grupach wieku. W 2018 r. najwyższe wartości wskaźnika poczucia sensu w życiu odnotowano wśród osób w wieku 35–64 lata (ok. 75–76%). Natomiast najniższe – w dwóch najstarszych grupach wieku, a w szczególności wśród osób powyżej 74 roku życia (ok. 61%). Wśród osób w wieku 16–24 lata oraz 25–34 lata, a więc w grupach charakteryzujących się najwyższym poziomem wskaźnika ogólnej satysfakcji z życia odsetek osób deklarujących, że to czym się zajmuję w życiu ma sens osiągnął wartość ok. 74%.

Odczuwanie sensu w życiu wzrasta wraz z osiągniętym poziomem wykształcenia. Wśród osób z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym odsetek osób uważających, iż to czym się zajmuję w życiu ma sens wyniósł ok. 63%, podczas gdy wśród osób najlepiej wykształconych, które uzyskały wykształcenie magisterskie lub wyższe, sens w życiu odczuwało mniej więcej osiem na dziesięć osób (ok. 79%).

Najwyższe poczucie sensu życia (przy przyjętej definicji) miały w 2018 r. osoby aktywne na rynku pracy, tj.: pracujący na własny rachunek poza rolnictwem (ok. 84%), rolnicy indywidualni (ok. 79%) oraz pracownicy najemni (ok. 76%). Najniższe wartości wskaźnika odnotowano natomiast wśród rencistów (ok. 52%) oraz wśród osób bezrobotnych (ok. 59%).

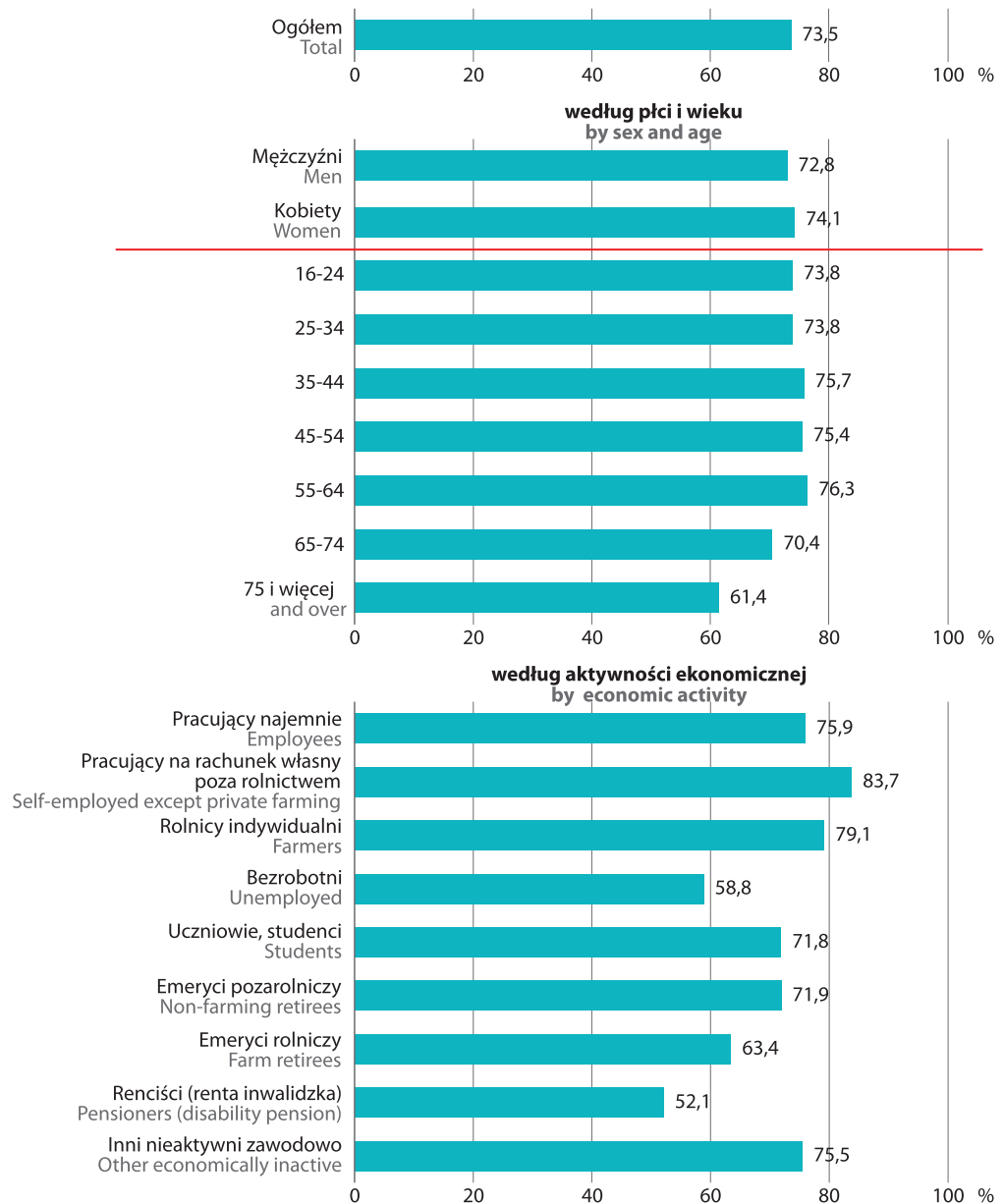
³ OECD *Guidelines on Measuring Subjective Well-being* (2013), OECD Publishing.

Różnice w poziomie poczucia sensu w życiu w zależności od sytuacji dochodowej (określanej w oparciu o grupy kwintylowe dochodów) wyniosły ponad 14 p. proc. Odsetek osób mających poczucie sensu w życiu wahał się bowiem od niecałych 66% wśród osób o najniższych dochodach (pierwsza grupa kwintylowa) do 80% wśród osób o najwyższych dochodach (piąta grupa kwintylowa).

Osoby dotknięte niepełnosprawnością zdecydowanie rzadziej niż pozostałe osoby uważały, że to czym się zajmują w życiu ma sens (odpowiednio 61 i 75%).

Podobnie jak w przypadku wskaźnika zadowolenia z życia ogólnie rzecz biorąc, tak również w przypadku poziomu wskaźnika poczucia sensu w życiu nie odnotowano wyraźnych różnic ze względu na klasę miejscowości zamieszkania. Na wsi sens w życiu odczuwało bowiem ok. 74% osób, a w miastach zależnie od ich wielkości 73–74% osób.

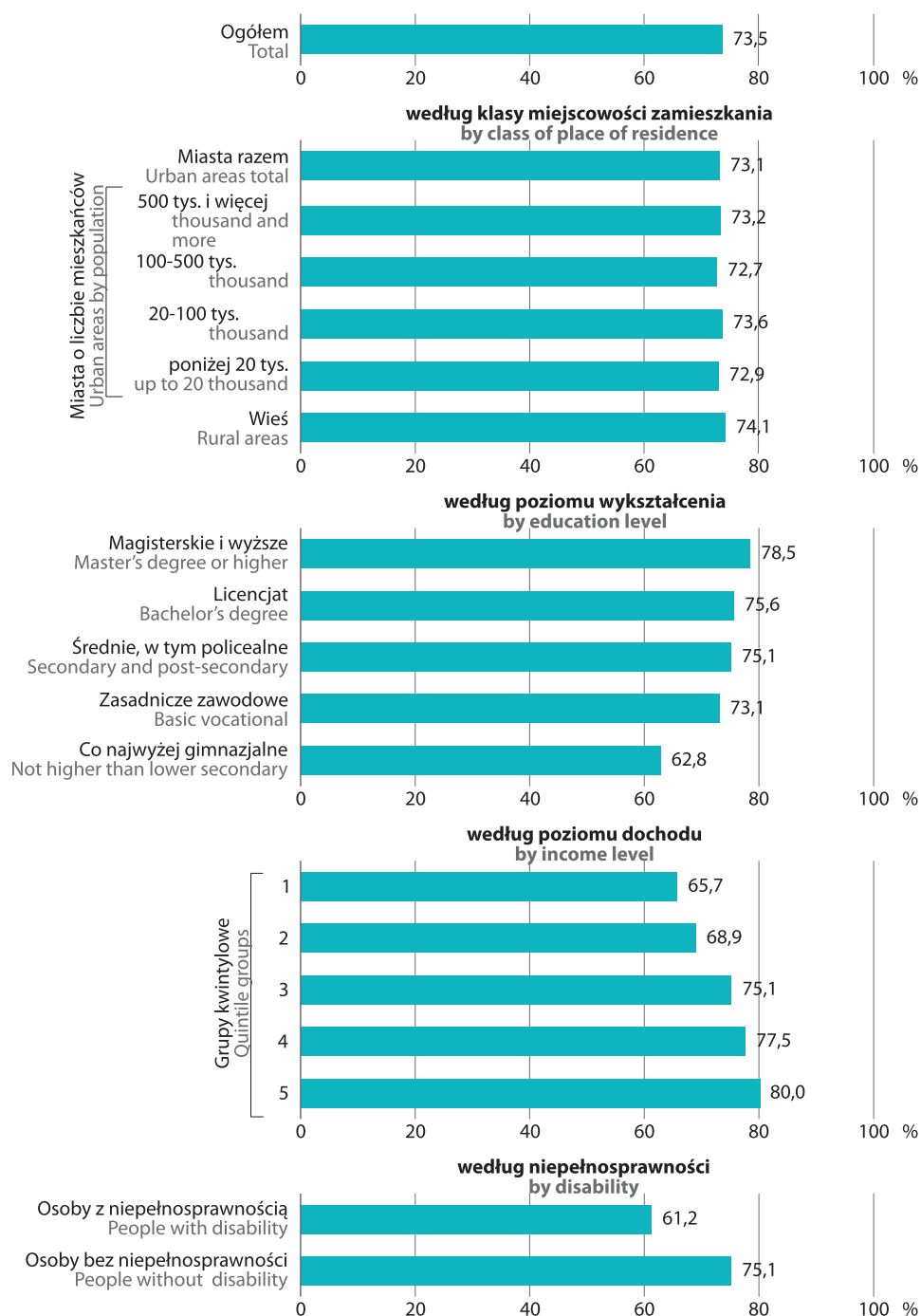
Wykres 8.4. Poczucie sensu w życiu^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
 Chart 8.4. Sense of meaning in life^a in 2018 (% of people aged 16 and over)

^a Na podstawie odpowiedzi: *Zgadzam się* lub *Zdecydowanie się zgadzam* na pytanie: *Proszę ocenić, na ile zgadza się bądź nie zgadza się Pan/Pani ze stwierdzeniem: przeważnie myślę, że to czym się zajmuję ma sens.*

^a Based on the responses: *I agree* or *I strongly agree* to the question: *Please assess to what extent do you agree or disagree with the statement: I generally feel that what I do in my life is meaningful.*

Wykres 8.4. Poczucie sensu w życiu^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) (dok.)
Chart 8.4. Sense of meaning in life^a in 2018 (% of people aged 16 and over) (cont.)

^a Na podstawie odpowiedzi: *Zgadzam się* lub *Zdecydowanie się zgadzam* na pytanie: *Proszę ocenić, na ile zgadza się bądź nie zgadza się Pan/Pani ze stwierdzeniem: przeważnie myślę, że to czym się zajmuję ma sens.*

^a Based on the responses: *I agree* or *I strongly agree* to the question: *Please assess to what extent do you agree or disagree with the statement: I generally feel that what I do in my life is meaningful.*

8.3. Stan emocjonalny

8.3. Emotional well-being

Zgodnie z przyjętym podejściem badawczym stan emocjonalny (określany w tym opracowaniu również terminem samopoczucia) stanowi jeden z trzech wymiarów uwzględnionych w ocenach dobrobytu subiektywnego. W odróżnieniu od ogólnej satysfakcji z życia oraz poczucia sensu w życiu, które niejako ze swej natury zawierają w sobie elementy retrospektywne, samopoczucie emocjonalne dotyczy sytuacji bieżącej, aczkolwiek może zależeć od zdarzeń, które miały miejsce w przeszłości (zwłaszcza niedalekiej).

Podstawę do prezentowanej w tym opracowaniu oceny samopoczucia stanowił blok dziewięciu pytań dotyczących częstości doświadczania w ciągu miesiąca poprzedzającego badanie różnych stanów emocjonalnych, zarówno pozytywnych, jak i negatywnych. Częstości występowania tych stanów emocjonalnych zostały zaprezentowane w Tablicy 8.2. W tablicy tej znalazły się również dane dotyczące poczucia szczęścia. Poczucie szczęścia często traktowane bywa jako wiodąca miara dla oceny dobrobytu emocjonalnego lub dobrobytu subiektywnego w ogóle. Wychodząc z założenia, że występowanie pojedynczego symptomu (szczególnie jeśli dotyczy to relatywnie krótkiego okresu) stanowi przesłankę, lecz nie daje podstaw do wnioskowania na temat „ogólnie dobrego” lub „ogólnie złego” samopoczucia, obliczone zostały dwa wskaźniki złożone: „wskaźnik dobrego samopoczucia (dobrego stanu emocjonalnego)” i „wskaźnik złego samopoczucia (złego stanu emocjonalnego)”. Złożony wskaźnik dobrego samopoczucia definiowany jest jako odsetek osób (w wieku 16 lat i więcej), które w ciągu miesiąca przed badaniem nigdy nie doświadczały symptomów złego samopoczucia oraz u których zaobserwowano przynajmniej 5 z 9 symptomów dobrego samopoczucia. Złożony wskaźnik złego samopoczucia mówi natomiast, jaki jest odsetek osób (w wieku 16 lat i więcej), które w ciągu miesiąca przed badaniem doświadczały przynajmniej 6 z 9 branych pod uwagę symptomów złego samopoczucia.

Wyniki Badania spójności społecznej z 2018 r. wskazują, że dobrym samopoczuciem charakteryzował się prawie co drugi mieszkaniec Polski w wieku co najmniej 16 lat (wskaźnik dobrego samopoczucia osiągnął wartość 48,7%), podczas gdy kumulacja negatywnych stanów emocjonalnych została zaobserwowana u około co dwudziestej ósmej osoby (wartość wskaźnika złego samopoczucia wyniosła 3,6%). Oznacza to, że w porównaniu z 2015 r., przy przyjętych kryteriach nie zaobserwowano dużych zmian w poziomie stanu emocjonalnego mieszkańców Polski. Wartość wskaźnika dobrego samopoczucia wynosiła bowiem w 2015 r. 50,2%, natomiast wskaźnika złego samopoczucia 4,5%. W przypadku obu wskaźników odnotowano więc niewielki spadek ich wartości – odpowiednio o 1,5 p. proc. dla wskaźnika dobrego samopoczucia i o 0,9 p. proc. dla wskaźnika złego samopoczucia. O ile spadek odsetka osób, u których zaobserwowano kumulację negatywnych stanów emocjonalnych można traktować jako symptom pozytywnych zmian, to spadek wartości złożonego wskaźnika dobrego samopoczucia może sygnalizować niekorzystne zmiany w tym zakresie. Przypomnijmy, iż w przypadku dwóch wcześniej omawianych wymiarów subiektywnego dobrobytu, tj. zadowolenia z życia ogólnie rzecz biorąc oraz poczucia sensu w życiu w 2018 r., w porównaniu z 2015 r. odnotowano wzrost odsetka ocen pozytywnych.

Przedmiotem dalszych szczegółowych rozważań w tym rozdziale jest wskaźnik dobrego samopoczucia. Dotyczy to, m.in. omówienia zróżnicowania poziomu wskaźnika dobrego samopoczucia według wybranych cech społeczno-demograficznych. Dobrym samopoczuciem odznaczali się przede wszystkim ludzie młodzi. W grupie wieku 16–24 lata wskaźnik dobrego samopoczucia osiągnął w 2018 r. wartość ok. 60%, a wśród osób w wieku 25–34 lata ok. 57%. Najniższą wartość wskaźnika odnotowano natomiast wśród osób w wieku 75 lat i więcej (niecałe 29%). Różnica w poziomie wskaźnika dobrego samopoczucia między skrajnymi grupami wieku wyniosła prawie 32 p. proc. Znalazło to częściowo odzwierciedlenie w wartości wskaźnika dobrego samopoczucia ze względu na aktywność lub bierność ekonomiczną. Najwyższy odsetek osób o dobrym samopoczuciu był wśród osób pracujących (od ok. 50% wśród pracujących na rachunek własny do ok. 56% wśród rolników indywidualnych) oraz wśród uczniów i studentów (ok. 55%), natomiast wśród emerytów pozarolniczych wskaźnik dobrego samopoczucia

kształtował się na poziomie ok. 41%, a wśród emerytów rolniczych ok. 33%. Najmniej osób o ogólnie dobrym samopoczuciu było wśród rencistów (ok. 30%).

Różnice w wartości wskaźnika dobrego samopoczucia między osobami z niepełnosprawnością a pozostałymi osobami wyniosły ok. 20 p. proc. Wskaźniki ogólnie dobrego samopoczucia ukształtowały się tutaj na poziomie odpowiednio ok. 31 i ok. 51%.

Tak jak w przypadku wcześniej omawianych aspektów dobrobytu subiektywnego (satysfakcji z życia oraz poczucia sensu w życiu), tak również odsetek osób o ogólnie dobrym samopoczuciu rósł wraz z poziomem wykształcenia (od ok. 38% wśród osób o wykształceniu co najwyżej gimnazjalnym do ok. 55% wśród osób z wykształceniem magisterskim lub wyższym). Z kolei różnica w poziomie wskaźnika dobrego samopoczucia między osobami o najgorszej sytuacji dochodowej (pierwsza grupa kwintylowa) i najlepszej sytuacji (piąta grupa kwintylowa) wyniosła ok. 14 p. proc., wartość tych wskaźników wyniosła odpowiednio ok. 41 i 55%.

Relatywnie częściej z kumulacją pozytywnych symptomów stanu emocjonalnego spotykano się wśród mieszkańców wsi niż mieszkańców miast. Ogólnie dobrym samopoczuciem charakteryzowało się na wsi ok. 52% osób (w wieku co najmniej 16 lat). W miastach wartość wskaźnika dobrego samopoczucia wahała się w granicach 44–51%. Najwięcej osób o dobrym samopoczuciu było wśród mieszkańców najmniejszych miast (poniżej 20 tys. mieszkańców), a najmniej – w największych miastach (tj. liczących nie mniej niż 500 tys. mieszkańców). Zróżnicowanie wskaźnika dobrego samopoczucia ze względu na klasę miejscowości zamieszkania było nieco większe niż w przypadku wskaźnika zadowolenia z życia ogólnie rzecz biorąc oraz wskaźnika poczucia sensu w życiu.

Wracając do wspomnianego wyżej poczucia szczęścia, traktowanego jako jedna z ważnych miar dobrobytu emocjonalnego i dobrobytu subiektywnego w ogóle, to z Badania spójności społecznej wynika, że w 2018 poczucie szczęścia przez cały czas lub przez większość dni w ciągu miesiąca poprzedzającego badanie odczuwało nieco ponad 61% mieszkańców Polski w wieku co najmniej 16 lat. Przez kilka dni szczęśliwymi czuło się 28% osób, a prawie nigdy lub nigdy w okresie przyjętym za referencyjny, poczucia szczęścia nie doznawało ok. 11% osób.

Z porównania danych dotyczących poczucia szczęścia oraz poczucia zadowolenia z życia ogólnie rzecz biorąc wynika, że (przy przyjętych kryteriach pomiaru) nie wszystkie osoby zadowolone z życia czuły się jednocześnie szczęśliwe. W okresie miesiąca poprzedzającego badanie poczucie szczęścia przez cały czas lub większość dni miało 69% osób odczuwających satysfakcję ze swojego życia, natomiast prawie nigdy lub nigdy nie czuło się szczęśliwymi w tym czasie ok. 6% osób zadowolonych ze swojego życia.

Tablica 8.2. Symptomy stanu emocjonalnego (samopoczucia)^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
 Table 8.2. Symptoms of emotional well-being^a in 2018 (% of people aged 16 and over)

Osoby czuły się ^b : People felt ^b :	Częstość występowania danego symptomu The frequency of presence of the given symptom				
	przez cały czas all the time	przez większość dni most of the time	przez kilka dni for a few days	bardzo rzadko very rarely	nigdy never
Stany, których występowanie świadczy o dobrym samopoczuciu (pozytywne) experiencing of emotions indicating good emotional well-being (positive)					
pełne życia full of life	10,9	46,1	27,3	13,6	2,0
spokojne i opanowane calm and peaceful	8,4	61,1	22,7	7,3	0,5
miały dużo sił i energii do działania full of energy	6,2	44,5	31,2	15,8	2,4
szczęśliwe happy	10,2	51,0	28,0	9,7	1,1
Stany, których występowanie świadczy o złym samopoczuciu (negatywne) experiencing of emotions indicating poor emotional well-being (negative)					
bardzo zdenerwowane very nervous	1,3	8,5	35,9	47,8	6,5
głęboko przygnębione, nic nie mogło podnieść ich na duchu so down in the dumps that nothing, could raise their spirits	0,7	3,3	16,8	45,8	33,4
smutne, przygnębione lub miały chandrę sad, depressed or felt down	0,6	5,0	26,2	50,4	17,8
wykończone, wyczerpane exhausted	1,2	9,2	38,9	39,9	10,8
zmęczone tired	2,7	16,1	52,5	26,2	2,6

a Ze względu na zaokrąglenia danych, w niektórych przypadkach sumy składników mogą różnić się nieznacznie od 100%. b Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Proszę określić jak często w ciągu ostatniego miesiąca czuł(a) się Pan/Pani...?*

a Due to rounding of data, in some cases the sum of addends may differ slightly from 100%. b Based on the responses to the question: *Please specify how often over the last month have you felt...?*

Symptodem dobrego samopoczucia jest:

Symptoms of good emotional well-being are as follows:

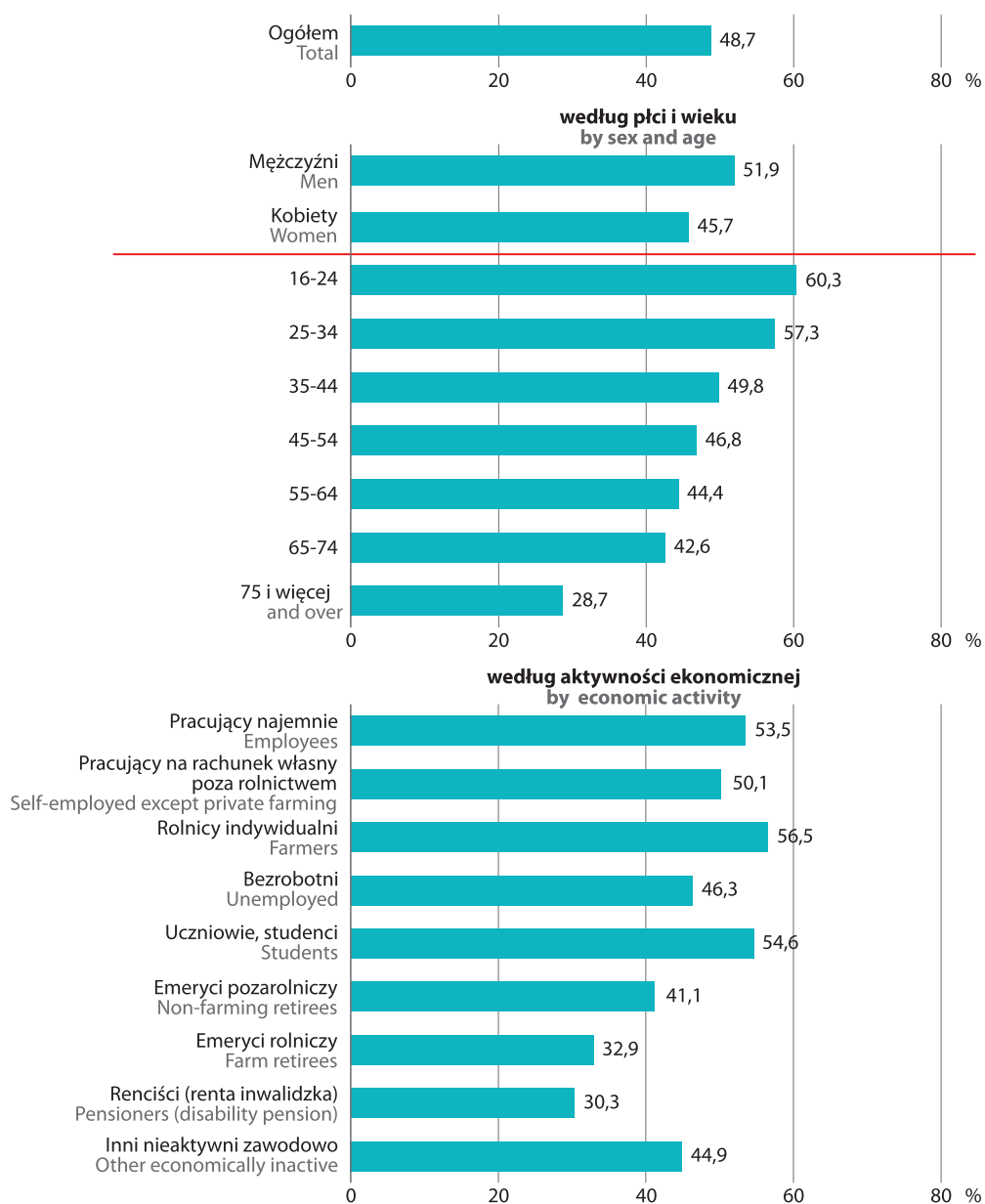
- występowanie przez cały czas lub przez większość dni stanu o charakterze pozytywnym, presence, all the time or most of the time, of positive emotions,
- niewystępowanie nigdy lub występowanie bardzo rzadkie stanu o charakterze negatywnym. absence or very rare presence of negative emotions.

Symptodem złego samopoczucia jest:

Symptoms of poor emotional well-being are as follows:

- niewystępowanie nigdy lub występowanie bardzo rzadkie stanu o charakterze pozytywnym, absence or very rare presence of positive emotions,
- występowanie przez cały czas lub przez większość dni stanu o charakterze negatywnym. presence, all the time or most of the time, of negative emotions.

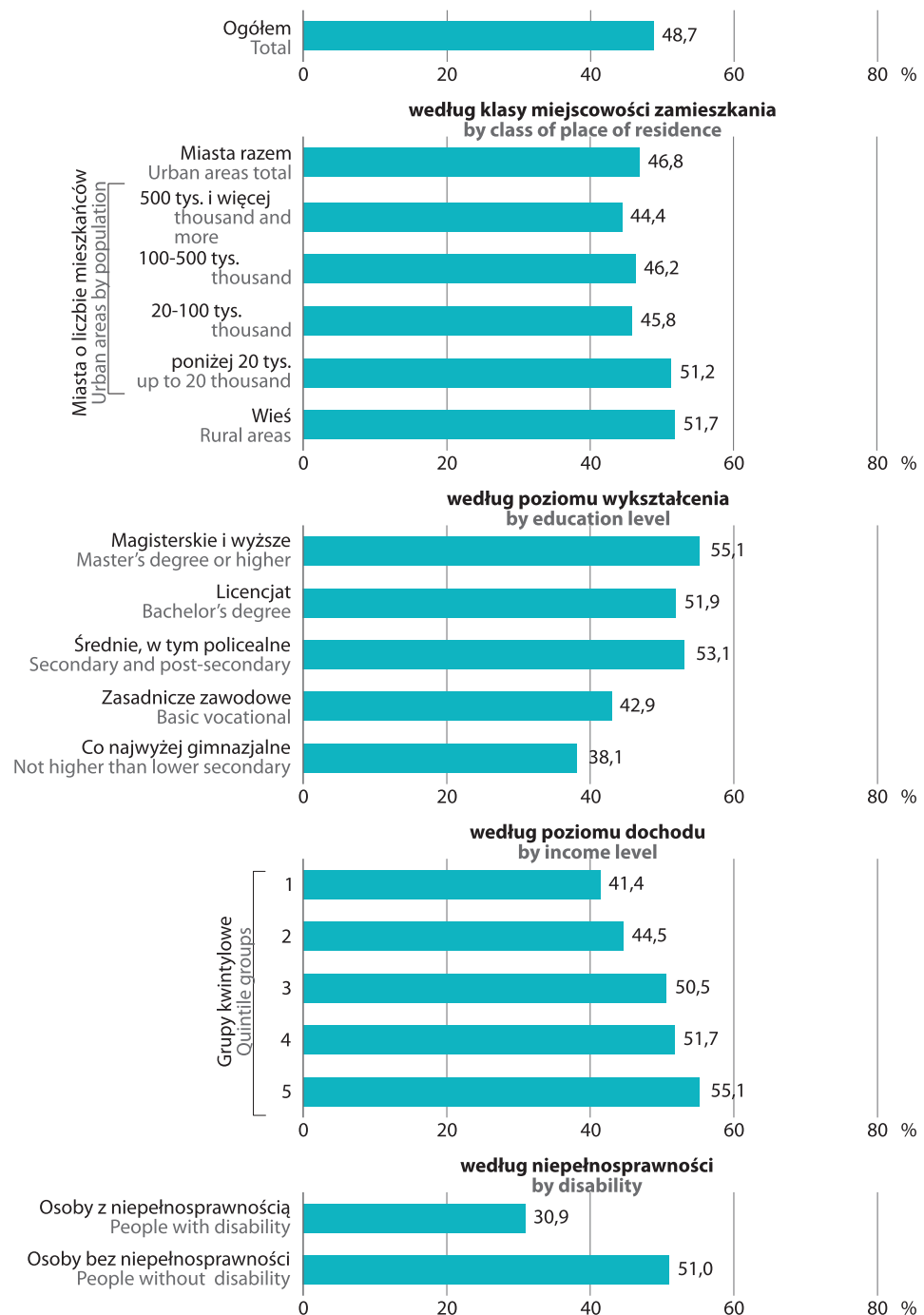
Wykres 8.5. Złożony wskaźnik dobrego samopoczucia^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Chart 8.5. Aggregated indicator of good emotional well-being^a in 2018 (% of people aged 16 and over)

^a Odsetek osób, które w ciągu miesiąca poprzedzającego badanie nigdy nie doświadczały symptomów złego samopoczucia oraz u których zaobserwowano przynajmniej 5 z 9 symptomów dobrego samopoczucia.

^a Percentage of people who did not experience any symptom of bad emotional well-being and experienced at least 5 of 9 symptoms of good emotional well-being within one month preceding the survey.

Wykres 8.5. Złożony wskaźnik dobrego samopoczucia^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) (dok.)
Chart 8.5. Aggregated indicator of good emotional well-being^a in 2018 (% of people aged 16 and over) (cont.)

^a Odsetek osób, które w ciągu miesiąca poprzedzającego badanie nigdy nie doświadczały symptomów złego samopoczucia oraz u których zaobserwowano przynajmniej 5 z 9 symptomów dobrego samopoczucia.
^a Percentage of people who did not experience any symptom of bad emotional well-being and experienced at least 5 of 9 symptoms of good emotional well-being within one month preceding the survey.

8.4. Złożony wskaźnik dobrej subiektywnej jakości życia

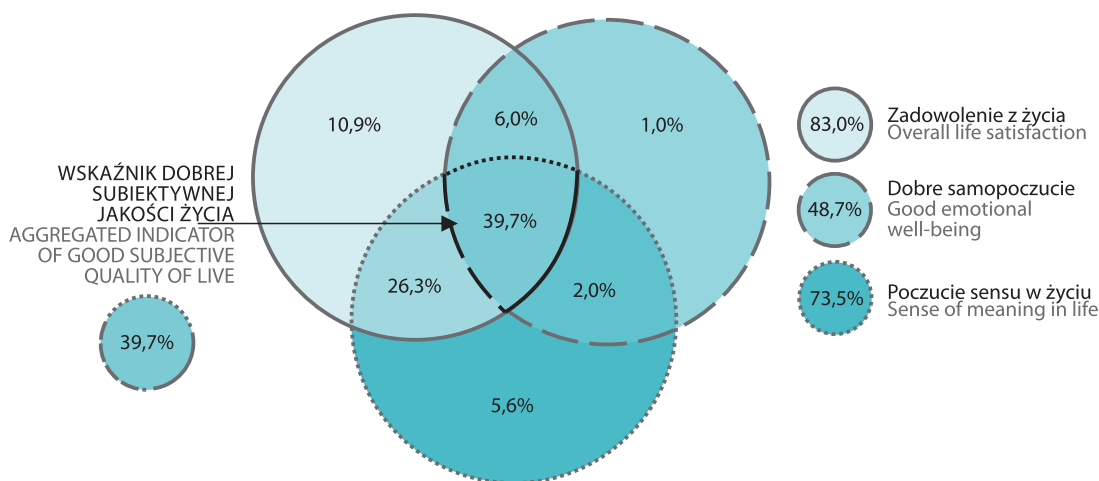
8.4. Aggregate indicator of good subjective quality of life

Przedstawione w niniejszym punkcie dane uzupełniają obraz osiągniętego przez mieszkańców Polski poziomu odczuwanej, subiektywnej jakości życia. Pokazują one bowiem skalę współwystępowania omawianych wcześniej składowych dobrobytu subiektywnego, tj.: zadowolenia (satysfakcji) z życia ogólnie rzecz biorąc, dobrego samopoczucia (stanu emocjonalnego) oraz poczucia sensu w życiu.

Najwięcej uwagi poświęcono w tej części opracowania złożonemu wskaźnikowi dobrej subiektywnej jakości życia (który zamiennie będzie nazywany także wskaźnikiem wysokiej jakości dobrobytu subiektywnego). Wskaźnik dobrej subiektywnej jakości życia definiowany jest jako odsetek osób w wieku 16 lat i więcej, które jednocześnie: były zadowolone ze swojego życia (zadeklarowały, że są zadowolone lub bardzo zadowolone ze swojego życia ogólnie rzecz biorąc), miały poczucie sensu w życiu (zadeklarowały, iż zgadzają lub zdecydowanie zgadzają się ze stwierdzeniem „przeważnie myślę, że to czym się zajmuję w życiu ma sens”) oraz charakteryzowały się dobrym samopoczuciem (zgodnie z definicją złożonego wskaźnika dobrego samopoczucia).

Wyniki Badania spójności społecznej wskazują, iż przy zastosowanych kryteriach pomiaru, w 2018 r. częściej niż 9 na 10 osób w wieku co najmniej 16 lat (ponad 91%) doświadczało przynajmniej jednego z trzech uwzględnionych w analizie pozytywnych aspektów dobrobytu subiektywnego. W przypadku 17,5% osób pozytywne odczucia dotyczyły tylko jednego symptomu. Najczęściej było to zadowolenie z życia (ok. 11% osób), a najrzadziej (1%) – dobre samopoczucie uwzględniające kumulację pozytywnych uczuć i stanów emocjonalnych (w okresie miesiąca poprzedzającego badanie).

Wykres 8.6. Nakładanie się symptomów dobrobytu subiektywnego w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Chart 8.6. The overlapping of symptoms of subjective well-being in 2018 (% of people aged 16 and over)

Występowanie dwóch pozytywnych aspektów dobrobytu jednocześnie zaobserwowano u ponad jednej trzeciej społeczeństwa (ponad 34% osób). Relatywnie najczęściej dotyczyło to osób, którym zadowoleniu z życia towarzyszyło poczucie sensu w życiu (ponad 26%). W przypadku 6% osób zadowolenie z życia łączyło się z dobrym samopoczuciem, natomiast co pięćdziesiąta osoba (2%) miała poczucie, że to co robi zazwyczaj w życiu ma sens i jednocześnie charakteryzowała się dobrym stanem emocjonalnym. Warto w tym miejscu przypomnieć, że oceny zadowolenia z życia oraz poczucie sensu w życiu mają pewien

aspekt retrospektywny, podczas gdy ocena samopoczucia, czyli stanu emocjonalnego odnosi się głównie do sytuacji bieżącej (teraźniejszości).

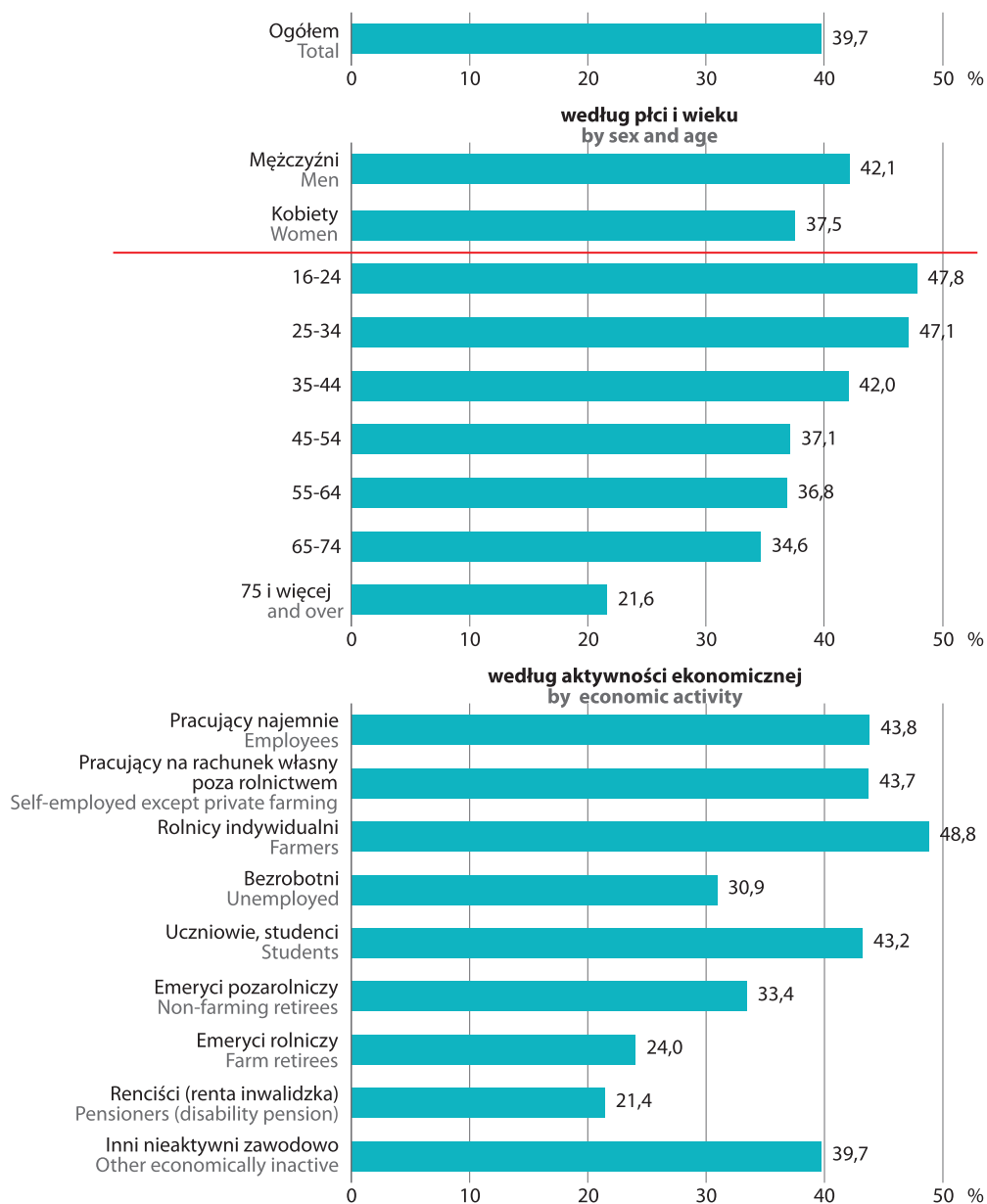
W 2018 r. kumulacja wszystkich trzech branych pod uwagę aspektów subiektywnego dobrobytu zaobserwowana została wśród ok. 40% mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej. Dla porównania – w 2015 r. wartość złożonego wskaźnika dobrej subiektywnej jakości życia była o ok. 4 p. proc. niższa i wynosiła nieco ponad 36%.

Zróżnicowanie poziomu złożonego wskaźnika dobrej subiektywnej jakości życia w zależności od uwzględnionych w analizie charakterystyk społeczno-demograficznych odzwierciedla w znacznym stopniu zróżnicowania składowych tego wskaźnika.

W 2018 r. wśród wszystkich analizowanych grup wieku, najwyższą wartość złożonego wskaźnika dobrej subiektywnej jakości życia (ok. 47–48%) odnotowano w dwóch najmłodszych grupach wieku (16–24 i 25–34 lata). Wraz z wiekiem obserwowano wyraźny spadek wartości tego wskaźnika. W najstarszej grupie wieku (75 lat i więcej) odsetek osób o wysokim poziomie subiektywnego dobrobytu był ponad dwukrotnie niższy niż w przypadku osób najmłodszych i wynosił ok. 22%. Biorąc pod uwagę aktywność ekonomiczną – stosunkowo najczęściej kumulacja trzech analizowanych symptomów dobrej subiektywnej jakości życia obserwowana była wśród osób pracujących (od ok. 44% wśród pracujących na rachunek własny poza rolnictwem oraz pracowników najemnych do ok. 49% wśród rolników indywidualnych) oraz wśród uczniów i studentów (ok. 43%). Zdecydowanie niższy niż w pozostałych grupach pod względem aktywności ekonomicznej odsetek osób charakteryzujących się dobrą subiektywną jakością życia odnotowano natomiast wśród rencistów, emerytów, oraz osób bezrobotnych (ok. 21–33%).

Różnice w wartości wskaźnika dobrej subiektywnej jakości życia ze względu na poziom wykształcenia sięgnęły ok. 19 p. proc. Najniższy odsetek osób charakteryzujących się dobrą subiektywną jakością życia odnotowano wśród osób posiadających wykształcenie co najwyżej gimnazjalne (niepełna 29%), najwyższy zaś – wśród osób z wykształceniem na poziomie magisterskim lub wyższym (47%). Czynnikiem wyraźnie różnicującym występowanie wysokiego poziomu dobrobytu subiektywnego była sytuacja dochodowa, chociaż również wśród osób o relatywnie niskim poziomie dochodów – z pierwszej grupy kwintylowej – znacząca grupa (ponad 31% osób) była jednocześnie zadowolona ze swojego życia, miała dobre samopoczucie oraz uważała swoje życie za mające sens. W przypadku osób z piątej grupy kwintylowej wartość wskaźnika dobrej subiektywnej jakości była jednak wyższa o 16 p. proc. (47%). Tak jak w przypadku poszczególnych symptomów składających się na dobrobyt subiektywny, tak również w przypadku złożonego wskaźnika dobrej subiektywnej jakości życia odnotowano wyraźne różnice między sytuacją osób dotkniętych niepełnosprawnością a pozostałą częścią społeczeństwa. Wartości analizowanych wskaźników wyniosły tutaj odpowiednio 24 i ok. 42%. Nie zaobserwowano dużego zróżnicowania wskaźnika dobrej subiektywnej jakości życia ze względu na klasę miejscowości zamieszkania, chociaż – generalnie odsetek osób doświadczających dobrej subiektywnej jakości życia był wyższy na wsi (42%) niż w miastach (38%). Przy czym najwyższą wartość złożonego wskaźnika dobrej subiektywnej jakości życia wśród miast odnotowano w najmniejszych ośrodkach, o liczbie mieszkańców nieprzekraczającej 20 tys. (ok. 41%). W pozostałych grupach miast wartość tego wskaźnika kształtowała się na poziomie ok. 37–38%.

Wykres 8.7. Złożony wskaźnik dobrej subiektywnej jakości życia^a (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Chart 8.7. Aggregated indicator of good subjective quality of life^a (% of people aged 16 and over)

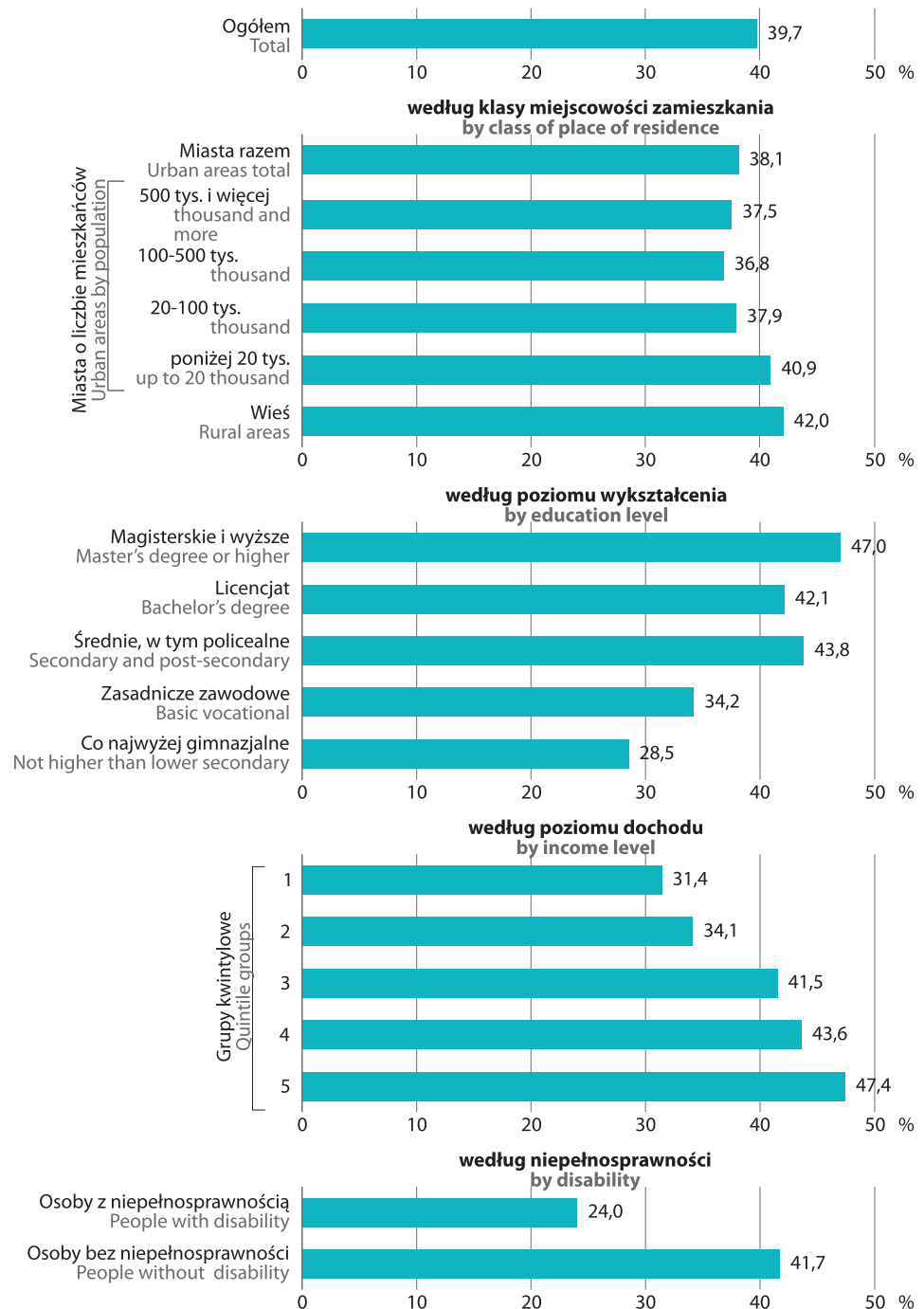

^a Osoby, które jednocześnie: były zadowolone ze swojego życia ogólnie rzecz biorąc, charakteryzowały się dobrym samopoczuciem oraz miały poczucie sensu w życiu.

^a People who, at the same time, were satisfied with their lives, had good emotional well-being and felt the sense of meaning in their lives.

Wykres 8.7. Złożony wskaźnik dobrej subiektywnej jakości życia^a (% osób w wieku 16 lat i więcej) (dok.)
Chart 8.7. Aggregated indicator of good subjective quality of life^a (% of people aged 16 and over) (cont.)

^a Osoby, które jednocześnie: były zadowolone ze swojego życia ogólnie rzecz biorąc, charakteryzowały się dobrym samopoczuciem oraz miały poczucie sensu w życiu.

^a People who, at the same time, were satisfied with their lives, had good emotional well-being and felt the sense of meaning in their lives.

Tablica 8.3. Wskaźniki dobrobytu subiektywnego
Table 8.3. Indicators of subjective well-being

Wyszczególnienie Specification	2015	2018
Zadowolenie z życia ogólnie rzecz biorąc ^a Overall life satisfaction ^a	78,3	83,0
Zadowolenie z różnych aspektów życia ^b : Satisfaction with different aspects of life ^b :		
relacje z ludźmi relationships with people (including acquaintances and friends)	84,3	85,9
sytuacja rodzinna family situation	77,1	81,1
miejsowość zamieszkania place of residence	75,6	80,3
materialne warunki życia (poza dochodami) material living conditions (excluding income)	57,4	63,0
sytuacja zawodowa ^c work situation ^c	59,8	62,5
sposób spędzania wolnego czasu use of leisure time (leisure activities)	60,6	61,4
wykształcenie (poziom, kierunek) education (level and field)	57,1	59,6
ilość czasu wolnego amount of leisure time	61,9	59,5
zdrowie health	59,7	59,4
sytuacja finansowa (w tym dochody) financial situation (including income)	37,4	41,6
Złożony wskaźnik dobrego samopoczucia ^d Aggregated indicator of good emotional well-being ^d	50,2	48,7
Wskaźnik poczucia sensu w życiu ^e Indicator of sense of meaning in life ^e	66,9	73,5
Złożony wskaźnik dobrej subiektywnej jakości życia ^f Aggregated indicator of good subjective of quality of life ^f	36,2	39,7

a Odsetek osób, które zadeklarowały, że są zadowolone lub bardzo zadowolone ze swojego życia ogólnie rzecz biorąc. b Odsetek osób, które zadeklarowały, że są zadowolone lub bardzo zadowolone z różnych aspektów życia. c Dotyczy osób pracujących. d Odsetek osób, które w ciągu miesiąca poprzedzającego badanie nigdy nie doświadczały symptomów złego samopoczucia oraz u których zaobserwowano przynajmniej 5 z 9 symptomów dobrego samopoczucia. e Odsetek osób, które zadeklarowały, że zgadzają się lub zdecydowanie się zgadzają ze stwierdzeniem: *Przeważnie myślę, że to czym się zajmuję ma sens*. f Osoby, które jednocześnie: były zadowolone ze swojego życia ogólnie rzecz biorąc, charakteryzowały się dobrym samopoczuciem oraz miały poczucie sensu w życiu.

a Percentage of people who declared that they were satisfied or very satisfied with their lives in general. b Percentage of people who declared that they were satisfied or very satisfied with different aspects of life. c Concerns working people. d Percentage of people who did not experience any symptom of bad emotional well-being and experienced at least 5 of 9 symptoms of good emotional well-being within one month preceding the survey. e Percentage of people who declared that they agree or strongly agree with the statement: *I generally feel that what I do in my life is meaningful*. f People who, at the same time, were satisfied with their lives, had good emotional well-being and felt the sense of meaning in their lives.

8.5. Determinanty dobrobytu subiektywnego

8.5. Determinants of subjective well-being

Przedstawione wcześniej dane pozwalają zorientować się jaki był poziom i społeczne zróżnicowanie uwzględnionych w analizie miar dobrobytu subiektywnego. Sama prezentacja wartości wskaźników, a nawet ich zróżnicowania według różnych cech, nie jest jednak analizą ukierunkowaną na potwierdzenie lub zaprzeczenie istnienia zależności przyczynowo-skutkowych między tymi cechami a doświadczaniem

dobrobytu subiektywnego. Zaprezentowane w niniejszym punkcie analizy służą temu celowi. Stanowią przyczynek do odpowiedzi na pytanie o determinanty dobrobytu subiektywnego, tj. o to, co i w jakim stopniu mogło wpływać na odczuwany poziom satysfakcji życiowej, przeżywane stany emocjonalne, czy oceny dotyczące tego, czy to co robimy w życiu ma sens.

W celu oceny determinant subiektywnego dobrobytu zastosowano modele regresji logistycznej. Zbudowano odrębne modele dla każdej z trzech, zdefiniowanych zgodnie z przyjętym podejściem, składowych zjawiska (tj. dla zadowolenia z życia ogólnie rzecz biorąc, dobrego samopoczucia i poczucia sensu w życiu) oraz dla złożonego wskaźnika dobrobytu subiektywnego, czyli dla wskaźnika dobrej subiektywnej jakości życia.

Wszystkie cztery, wymienione wyżej, objaśniane aspekty opisane są za pomocą zmiennych zero-jedynkowych. Jako zmienne objaśniające we wszystkich czterech modelach zastosowano ten sam zestaw czynników opisujących cechy społeczno-ekonomiczne i demograficzne osoby oraz gospodarstwa domowego, w którym żyje, a także uwarunkowania indywidualne związane m.in. z historią życia, stanem zdrowia, sposobem życia, poziomem kapitału społecznego. Użycie tego samego zestawu potencjalnych zmiennych objaśniających pozwala dokonać przejrzystego porównania ocen wpływu każdego z czynników na poszczególne elementy badanego zjawiska.

W sposób celowy jako zmienne objaśniające wykorzystano wyłącznie czynniki egzogeniczne w stosunku do samego zjawiska dobrobytu subiektywnego (tj. nie stosowano objaśnienia jednej składowej za pomocą innych składowych), aby silne powiązania wewnętrzne między elementami zjawiska nie zaburzały uzyskanych ocen. Przeprowadzona w ten sposób analiza daje odpowiedź na pytanie, co wpływa na odczuwanie dobrobytu subiektywnego, nie jest natomiast jej celem zbadanie wewnętrznej struktury zjawiska, tj. powiązań między jego elementami. Temu aspektowi poświęcono odrębną analizę.

Modele 1.–3. dotyczące każdego z aspektów subiektywnej jakości życia objaśnianego w sposób odrębny, pozwalają ocenić determinanty badanego zjawiska w ujęciu wielowymiarowym, z uwzględnieniem różnicowanego wpływu rozważanych czynników na poszczególne jego aspekty.

Model 4. – objaśniający złożony wskaźnik, ma pewien walor syntetyczny, wskazując czynniki sprzyjające lub nie – kumulacji pozytywnych symptomów dobrobytu subiektywnego. Z jednej strony model ten można traktować jako w pewien sposób nadrzędny w stosunku do pozostałych, objaśniający zjawisko jako całość opisane za pomocą jednej, syntetycznej zmiennej, z drugiej strony – i takie podejście wydaje się bardziej uzasadnione, uwzględniające pełną złożoność zjawiska – jako uzupełnienie wielowymiarowego obrazu wynikającego z pozostałych modeli o dodatkowy aspekt związany ze współwystępowaniem – lub nie – symptomów objaśnianych odrębnie. Szczególnie interesujące jest w tym kontekście porównanie wyników regresji uzyskanych dla składowych dobrobytu subiektywnego modelowanych oddzielnie oraz dla wskaźnika złożonego.

Podstawą do wnioskowania na temat siły i istotności wpływu różnych czynników na odczuwanie dobrobytu subiektywnego oraz wyróżnienia najważniejszych determinant tego zjawiska może być Tablica 8.4., podsumowująca oceny na poziomie czynników. W dalszej analizie jako istotne statystycznie wskazywane są efekty istotne na poziomie 5%. Przy czym, dla dużej części spośród nich potwierdzenie statystyczne jest bardzo silne i można je uznać za istotne nawet na poziomie 0,1%, co zostało odpowiednio zaznaczone w tablicy i w opisie.

Tablica 8.4. Ocena istotności wpływu potencjalnych czynników objaśniających na występowanie zjawisk opisujących dobrobyt subiektywny
 Table 8.4. Assessment of the significance of the impact of potential explanatory factors on the occurrence of phenomena describing subjective well-being

Czynnik objaśniający Explanatory factor	Liczba stopni swobody Number of degrees of freedom	Objaśniane zjawisko Explained phenomenon									
		zadowolenie z życia ogólnie rzecz biorąc overall life satisfaction (Model 1.)			składowe dobrobytu subiektywnego components of subjective well-being			poczucie sensu w życiu sense of meaning in life (Model 3.)			złożony wskaźnik dobrej subiektywnej jakości życia aggregate indicator of good subjective quality of life (Model 4.)
		2015	2018	2015	2018	2015	2018	2015	2018	2015	
statystyka Walda Wald statistics											
Płeć Sex	1	0,0 n.s.	0,2 n.s.	10,1 **	15,2 ***	3,6 n.s.	0,2 n.s.	0,3 n.s.	7,3 **		
Wiek Age	6	31,1 ***	36,9 ***	13,2 *	18,3 **	6,5 n.s.	29,5 ***	14,0 *	18,5 **		
Poziom wykształcenia Education level	4	9,2 n.s.	6,0 n.s.	4,5 n.s.	13,4 **	18,7 ***	12,1 *	8,5 n.s.	15,4 **		
Aktywność ekonomiczna Economic activity	8	30,3 ***	13,9 n.s.	31,5 ***	12,6 n.s.	26,3 **	33,1 ***	14,9 n.s.	12,2 n.s.		
Zawód Occupation	10	6,2 n.s.	2,5 n.s.	7,9 n.s.	14,7 n.s.	35,3 ***	25,8 **	11,2 n.s.	10,5 n.s.		
Pozostawanie w małżeństwie lub związku nieformalnym Being in a relationship (marriage or informal relationship)	1	141,7 ***	61,7 ***	0,6 n.s.	3,0 n.s.	14,7 ***	13,3 ***	20,8 ***	9,4 **		
Typ drogi życiowej Type of the way of life	4	376,9 ***	284,6 ***	231,8 ***	177,5 ***	208,1 ***	274,1 ***	248,6 ***	245,0 ***		
Ogólna ocena stanu zdrowia General health assessment	4	311,5 ***	290,8 ***	685,9 ***	685,5 ***	111,3 ***	168,6 ***	521,2 ***	524,9 ***		
Wykorzystanie czasu wolnego Use of leisure time	4	20,1 ***	38,7 ***	188,4 ***	194,9 ***	45,2 ***	25,4 ***	105,9 ***	126,9 ***		
Sytuacja dochodowa Income	2	2,9 n.s.	0,7 n.s.	6,9 *	3,2 n.s.	1,6 n.s.	5,4 n.s.	4,1 n.s.	2,7 n.s.		
Warunki życia Living conditions	2	104,8 ***	94,4 ***	44,7 ***	47,0 ***	25,2 ***	33,9 ***	54,7 ***	47,6 ***		
Równowaga budżetowa Budget balance	2	43,1 ***	69,3 ***	40,5 ***	22,0 ***	9,9 **	15,1 ***	45,3 ***	28,3 ***		

Tablica 8.4. Ocena istotności wpływu potencjalnych czynników objaśniających na występowanie zjawisk opisujących dobrobyt subiektywny (dok.)

Table 8.4. Assessment of the significance of the impact of potential explanatory factors on the occurrence of phenomena describing subjective well-being (cont.)

Czynnik objaśniający Explanatory factor	Liczba stopni swobody Number of degrees of freedom	Objaśniane zjawisko Explained phenomenon									
		składowe dobrobytu subiektywnego components of subjective well-being					złożony wskaźnik dobrej subiektywnej jakości życia aggregate indicator of good subjective quality of life (Model 4.)				
		zadowolenie z życia ogólnie rzecz biorąc overall life satisfaction (Model 1.)		dobre samopoczucie good emotional well-being (Model 2.)		poczucie sensu w życiu sense of meaning in life (Model 3.)					
statystyka Walda Wald statistics											
		2015	2018	2015	2018	2015	2018	2015	2018	2015	2018
Niepełnosprawność Disability	1	0,6 n.s.	0,1 n.s.	9,6 **	1,0 n.s.	6,0 *	4,6 *	2,7 n.s.			0,0 n.s.
Kapitał stowarzyszeniowy Social organisations-based capital	3	2,7 n.s.	5,5 n.s.	8,9*	5,0 n.s.	17,0 ***	5,2 n.s.	13,2 **			4,1 n.s.
Kapitał towarzysko-sąsiedzki Friends- and neighbours-based social capital	3	44,9 ***	30,6 ***	19,0 ***	19,7 ***	71,8 ***	17,3 ***	36,1 ***			12,9 **
Kapitał rodzinny Family-based social capital	3	48,5 ***	98,2 ***	14,9 **	23,3 ***	31,9 ***	23,8 ***	19,1 ***			32,0 ***
Wskaźnik zaangażowania religijnego Religious commitment indicator	4	72,1 ***	46,1 ***	6,3 n.s.	4,5 n.s.	67,8 ***	76,7 ***	35,8 ***			31,6 ***
Klasa miejscowości zamieszkania Class of place of residence	4	7,0 n.s.	8,8 n.s.	17,0 **	10,9 *	9,7 *	8,7 n.s.	13,0 *			6,6 n.s.
Województwo Voivodship	15	40,7 ***	55,9 ***	73,3 ***	110,9 ***	90,0 ***	52,8 ***	74,9 ***			96,5 ***

Oznaczenia istotności statystycznej parametrów modelu i czynników:

Indications of statistical significance of model parameters and factors:

*** istotny na poziomie 0,1% / significant at the level of 0,1%

** istotny na poziomie 1% / significant at the level of 1%

* istotny na poziomie 5% / significant at the level of 5%

n.s. nieistotny na poziomie 5% / non-significant at the level of 5%

Układ prezentacji wyników w Tablicy 8.4. pozwala na analizę porównawczą w dwóch wymiarach. Możemy ocenić podobieństwa i różnice między zestawami determinant dotyczącymi poszczególnych składowych dobrobytu subiektywnego, ale także różnice w czasie pomiędzy rokiem 2015 a 2018.

Jeśli idzie o porównanie w czasie, zależności wykazują dość dużą stabilność. Listy najważniejszych determinant tej samej miary dobrobytu subiektywnego uszeregowane według udziału w objaśnieniu (siły związku) wykazują zwykle dość duże podobieństwo dla obydwu lat. Jakkolwiek występują zarówno pewne różnice w kolejności, jak i przypadki (dość nieliczne), gdy wpływ danego czynnika w jednym roku okazuje się istotny statystycznie, zaś w drugim nieistotny.

Biorąc pod uwagę porównanie zestawów determinant dotyczących różnych składowych dobrobytu subiektywnego, to można wskazać zarówno takie czynniki, które są istotnymi determinantami wszystkich składowych, jak i takie, które można określić jako specyficzne dla konkretnej składowej lub dwóch spośród trzech analizowanych składowych (przy braku istotnej zależności w przypadku trzeciej).

Najważniejszymi determinantami w przypadku wszystkich trzech składowych dobrobytu subiektywnego oraz wskaźnika złożonego w obydwu edycjach badania okazały się typ drogi życiowej oraz ogólna ocena stanu zdrowia. W przypadku objaśnienia samopoczucia (stanu emocjonalnego) do grupy tej dołącza wykorzystanie czasu wolnego, które w objaśnieniu tej składowej ma podobny udział jak typ drogi życiowej (w 2018 r. wartość statystyki Walda związana z wykorzystaniem czasu wolnego okazała się nawet nieznacznie wyższa niż w przypadku typu drogi życiowej i jest to jedyny przypadek, gdy typ drogi życiowej nie stanowi jednej z dwóch najważniejszych determinant – jest trzecią w kolejności). Wykorzystanie czasu wolnego stanowi także trzecią pod względem ważności (oceny siły oddziaływania) determinantę w przypadku objaśnienia wskaźnika złożonego, natomiast w przypadku objaśnienia zadowolenia z życia i poczucia sensu w życiu zależność jest słabsza (czynnik nie należy do grupy kilku najważniejszych determinant), ale istotna statystycznie na poziomie 0,01%.

W obydwu latach najważniejszą determinantą dobrego samopoczucia oraz wielowymiarowego dobrobytu subiektywnego (wskaźnik złożony) okazała się ocena stanu zdrowia, zaś najważniejszą determinantą poczucia sensu w życiu – typ drogi życiowej. Jeśli idzie o objaśnienie zadowolenia z życia, rola obu tych czynników jako najważniejszych determinant jest zbliżona (dotyczy to obydwu edycji badania), przy czym w 2015 r. ważniejszy okazał się typ drogi życiowej, zaś w 2018 ocena stanu zdrowia.

Inne czynniki (poza trzema opisywanymi wyżej), które zostały zidentyfikowane jako statystycznie istotne determinanty wszystkich objaśnianych miar dobrobytu subiektywnego (tj. trzech składowych i wskaźnika złożonego) w obydwu latach to: warunki życia, równowaga budżetowa, kapitał rodzinny, kapitał towarzysko-sąsiedzki oraz czynnik terytorialny opisywany przez województwo zamieszkania. Jeśli wziąć pod uwagę tylko 2018 r. do grupy tej można dodatkowo dołączyć wiek (w 2015 r. nie zaobserwowano istotnego wpływu wieku na poczucie sensu w życiu).

Spośród elementów sytuacji materialnej, w grupie determinant ocenionych jako istotne we wszystkich modelach (tj. dla wszystkich objaśnianych miar i w obydwu latach) znalazły się warunki życia oraz równowaga budżetowa, przy czym za każdym razem wpływ warunków życia okazywał się silniejszy niż równowagi budżetowej. Natomiast sytuacji dochodowej generalnie nie należy uważać za istotną determinantę dobrobytu subiektywnego – jedyny istotny statystycznie efekt (tylko na poziomie 5%) zaobserwowano w 2015 r. w odniesieniu do samopoczucia.

Wśród elementów kapitału społecznego, do grupy determinant ważnych z punktu widzenia wszystkich objaśnianych wskaźników należą kapitał towarzysko-sąsiedzki i rodzinny. W 2018 r. nie zaobserwowano żadnych istotnych efektów dotyczących kapitału stowarzyszeniowego, w przeciwieństwie do wyników dotyczących roku 2015.

W 2018 r. w przypadku dwóch spośród analizowanych czynników objaśniających nie zaobserwowano żadnych istotnych efektów, tzn. czynniki te nie zostały uznane za determinantę żadnego z elementów dobrobytu subiektywnego. Są to – wspomniane już – kapitał stowarzyszeniowy oraz sytuacja dochodowa. W 2015 r. sytuacja taka nie miała miejsca, tzn. każdy z czynników zidentyfikowano jako istotnie wpływający na przynajmniej jedną z objaśnianych miar.

Z punktu widzenia analizy zmian w czasie warto wspomnieć sytuacje, gdy efekt istotny w jednym roku okazał się nieistotny w drugim lub gdy wystąpiła znacząca zmiana w sile oddziaływania czynnika. Jeśli weźmiemy pod uwagę duże zmiany dotyczące siły oddziaływania czynników istotnych w obydwu latach, warto zauważyć spadek znaczenia (mierzonego wartością statystyki Walda i pozycją w hierarchii determinant) pozostawania w związku osobistym (małżeństwie lub związku nieformalnym) oraz zaangażowania religijnego, dla objaśnienia zadowolenia z życia w roku 2018 w stosunku do roku 2015. Spośród zależności istotnych w 2015 r. jako nieistotne statystycznie oceniono w 2018 r.: wpływ statusu na rynku pracy na zadowolenie z życia, wpływ statusu na rynku pracy, niepełnosprawności oraz kapitału stowarzyszeniowego na samopoczucie, a także wpływ kapitału stowarzyszeniowego i miejscowości zamieszkania na poczucie sensu w życiu oraz na wskaźnik złożony. Natomiast jako efekty istotne w 2018 r., mimo braku statystycznego potwierdzenia zależności w 2015 r., zidentyfikowano: wpływ wieku na poczucie sensu w życiu oraz wpływ płci i wykształcenia na wskaźnik złożony.

W Tablicy 8.5. pokazano szczegółowe efekty oszacowane na podstawie zastosowanych modeli, tj. efekty (parametry) dotyczące poszczególnych poziomów czynnika (wariantów cech jakościowych), a nie tylko zbiorcze oceny na poziomie czynnika. Pozwalają one również ocenić kierunek i kształt zależności oprócz jej siły. Informacje przedstawione w Tablicy 8.5. dotyczą wyłącznie roku 2018. Pomińto tutaj oceny dotyczące sytuacji dochodowej oraz kapitału stowarzyszeniowego, tj. czynników, które w 2018 r. nie zostały zidentyfikowane jako istotne determinanty żadnego z analizowanych zjawisk. Omawiając w dalszej części analizy efekty prezentowane w Tablicy 8.5. skupiono się przede wszystkim na opisanych wcześniej najważniejszych czynnikach, wpływających na wszystkie aspekty dobrobytu subiektywnego, rozpoczynając od najważniejszych determinant.

Tablica 8.5. Wartości parametrów modeli objaśniających elementy dobrobytu subiektywnego wraz z oceną istotności statystycznej w 2018 r.
 Table 8.5. Values of the parameters of the models explaining elements of subjective welfare together with an assessment of statistical significance in 2018

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Objasniane zjawisko Explained phenomenon							
	składowe dobrobytu subiektywnego components of subjective well-being				złożony wskaźnik dobrej subiektywnej jakości życia aggregate indicator of good subjective quality of life (Model 4.)			
	zadowolenie z życia ogólnie rzech biorąc (Model 1.)		dobre samopoczucie good emotional well-being (Model 2.)		poczucie sensu w życiu sense of meaning in life (Model 3.)			
	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics
	Płeć Sex							
Mężczyźni Men	Ref.		Ref.		Ref.		Ref.	
Kobiety Women	-0,026	0,2 n.s.	-0,180	15,2 ***	0,023	0,2 n.s.	-0,128	7,3 **
	Wiek Age							
16–24	0,290	2,3 n.s.	0,190	1,9 n.s.	-0,024	0,0 n.s.	0,081	0,3 n.s.
25–34	0,103	0,8 n.s.	0,074	0,9 n.s.	-0,104	1,4 n.s.	0,015	0,0 n.s.
35–44	Ref.		Ref.		Ref.		Ref.	
45–54	0,073	0,6 n.s.	0,082	1,3 n.s.	0,137	2,8 n.s.	0,019	0,1 n.s.
55–64	0,273	7,7 **	0,238	10,0 **	0,276	10,9 **	0,191	6,2 *
65–74	0,583	21,4 ***	0,240	5,9 *	0,182	2,9 n.s.	0,209	4,2 *
75 i więcej and over	0,782	31,6 ***	0,045	0,2 n.s.	-0,008	0,0 n.s.	-0,051	0,2 n.s.
	Poziom wykształcenia Education level							
Co najwyżej gimnazjalne Not higher than lower secondary	0,041	0,2 n.s.	-0,195	7,0 **	-0,221	9,0 **	-0,298	14,4 ***

Tablica 8.5. Wartości parametrów modeli objaśniających elementy dobrobytu subiektywnego wraz z oceną istotności statystycznej w 2018 r. (cd.)

Table 8.5. Values of the parameters of the models explaining elements of subjective welfare together with an assessment of statistical significance in 2018 (cont.)

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Objaśniane zjawisko Explained phenomenon							
	składowe dobrobytu subiektywnego components of subjective well-being				złożony wskaźnik dobrej subiektywnej jakości życia aggregate indicator of good subjective quality of life (Model 4.)			
	zadowolenie z życia ogólnie ręcz biorąc overall life satisfaction (Model 1.)		dobre samopoczucie good emotional well-being (Model 2.)		poczucie sensu w życiu sense of meaning in life (Model 3.)			
	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics
Poziom wykształcenia (dok.) Education level (cont.)								
Zawodowe zasadnicze Basic vocational	-0,002	0,0 n.s.	-0,163	8,0 **	-0,020	0,1 n.s.	-0,136	5,3 *
Średnie, w tym policealne Secondary and post-secondary	Ref.		Ref.		Ref.		Ref.	
Licencjat Bachelor's degree	-0,204	2,5 n.s.	0,088	0,9 n.s.	-0,104	0,9 n.s.	-0,057	0,4 n.s.
Magisterskie lub wyższe Master's degree or higher	0,121	1,4 n.s.	0,088	1,5 n.s.	-0,090	1,2 n.s.	0,016	0,0 n.s.
Aktywność ekonomiczna Economic activity								
Pracujący najemnie Employees	Ref.		Ref.		Ref.		Ref.	
Pracujący na rachunek własny poza rolnictwem Self-employed except private farming	0,378	6,1 *	-0,020	0,0 n.s.	0,412	11,7 ***	0,102	1,1 n.s.
Rolnicy indywidualni Farmers	-0,117	0,4 n.s.	0,304	3,8 n.s.	0,235	2,1 n.s.	0,336	4,1 *
Bezrobotni Unemployed	-0,254	3,5 n.s.	0,091	0,6 n.s.	-0,030	0,1 n.s.	-0,175	1,8 n.s.
Uczniowie i studenci Students	-0,234	0,8 n.s.	-0,248	1,5 n.s.	0,069	0,1 n.s.	-0,051	0,1 n.s.
Emeryci pozarolniczy Non-farming retirees	0,024	0,1 n.s.	0,064	0,6 n.s.	0,244	7,4 **	0,096	1,3 n.s.

Tablica 8.5. Wartości parametrów modeli objaśniających elementy dobrobytu subiektywnego wraz z oceną istotności statystycznej w 2018 r. (cd.)

Table 8.5. Values of the parameters of the models explaining elements of subjective welfare together with an assessment of statistical significance in 2018 (cont.)

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Objaśniane zjawisko Explained phenomenon							
	składowe dobrobytu subiektywnego components of subjective well-being				złożony wskaźnik dobrej subiektywnej jakości życia aggregate indicator of good subjective quality of life (Model 4.)			
	zadowolenie z życia ogólnie rzecz biorąc overall life satisfaction (Model 1.)		dobre samopoczucie good emotional well-being (Model 2.)		poczucie sensu w życiu sense of meaning in life (Model 3.)			
	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics
Aktywność ekonomiczna (dok.) Economic activity (cont.)								
Emeryci rolniczy Farm retirees	-0,045	0,1 n.s.	-0,051	0,1 n.s.	0,074	0,2 n.s.	0,049	0,1 n.s.
Renciści (renta inwalidzka) Pensioners (disability pension)	-0,199	2,0 n.s.	-0,056	0,2 n.s.	-0,206	2,7 n.s.	-0,005	0,0 n.s.
Inni nieaktywni zawodowo Other economically inactive	-0,110	0,9 n.s.	-0,013	0,0 n.s.	0,210	4,4 *	0,081	0,7 n.s.
Zawód Occupation								
Przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy Managers	-0,080	0,3 n.s.	0,151	1,9 n.s.	0,094	0,6 n.s.	0,123	1,2 n.s.
Specjaliści Professionals	0,053	0,2 n.s.	0,018	0,0 n.s.	0,394	13,9 ***	0,171	3,1 n.s.
Technicy i inny średni personel Technicians and associate professionals	0,036	0,1 n.s.	0,003	0,0 n.s.	0,038	0,2 n.s.	0,053	0,3 n.s.
Pracownicy biurowi Clerical support workers	0,121	1,0 n.s.	0,154	2,5 n.s.	-0,004	0,0 n.s.	0,189	3,5 n.s.
Pracownicy usług i sprzedawcy Service and sales workers	0,029	0,1 n.s.	0,215	7,1 **	0,088	1,1 n.s.	0,198	5,6 *
Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy Skilled agricultural, forestry and fishery workers	0,011	0,0 n.s.	0,000	0,0 n.s.	0,086	0,4 n.s.	-0,006	0,0 n.s.

Tablica 8.5. Wartości parametrów modeli objaśniających elementy dobrobytu subiektywnego wraz z oceną istotności statystycznej w 2018 r. (cd.)

Table 8.5. Values of the parameters of the models explaining elements of subjective welfare together with an assessment of statistical significance in 2018 (cont.)

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Objaśniane zjawisko Explained phenomenon											
	składowe dobrobytu subiektywnego components of subjective well-being					złożony wskaźnik dobrej subiektywnej jakości życia aggregate indicator of good subjective quality of life (Model 4.)						
	zadowolenie z życia ogólnie ręcz biorąc (Model 1.)		dobre samopoczucie good emotional well-being (Model 2.)		poczucie sensu w życiu sense of meaning in life (Model 3.)		statystyka Walda Wald statistics		wartość parametru parameter value		statystyka Walda Wald statistics	
	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics
Zawód (dok.) Occupation (cont.)												
Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy Craft and related trades workers	Ref.		Ref.		Ref.		Ref.		Ref.		Ref.	
Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń Plant and machine operators and assemblers	-0,036	0,1 n.s.	0,159	3,5 n.s.	0,198	4,9 *	0,155	3,1 n.s.				
Pracownicy wykonujący prace proste Elementary occupations	-0,017	0,0 n.s.	0,152	2,9 n.s.	-0,020	0,0 n.s.	0,049	0,3 n.s.				
Nigdy nie pracował, nie ma zawodu Never worked, no occupation	0,009	0,0 n.s.	0,114	0,6 n.s.	0,128	0,8 n.s.	0,162	1,2 n.s.				
Pozostawanie w związku formalnym lub nieformalnym Being in a relationship (marriage or informal relationship)	-0,313	61,7 ***	-0,063	3,0 n.s.	-0,129	13,3 ***	-0,122	9,4 **				
Typ drogi życiowej Type of the way of life												
Typ 1 (wznosząca; bez załamań i spadków) Type 1 (rising; without twists and falls)	0,277	10,5 **	0,038	0,4 n.s.	0,385	33,4 ***	0,174	8,6 **				
Typ 2 (stabilna) Type 2 (stable)	Ref.		Ref.		Ref.		Ref.		Ref.		Ref.	

Tablica 8.5. Wartości parametrów modeli objaśniających elementy dobrobytu subiektywnego wraz z oceną istotności statystycznej w 2018 r. (cd.)

Table 8.5. Values of the parameters of the models explaining elements of subjective welfare together with an assessment of statistical significance in 2018 (cont.)

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Objaśniane zjawisko Explained phenomenon									
	składowe dobrobytu subiektywnego components of subjective well-being					złożony wskaźnik dobrej subiektywnej jakości życia aggregate indicator of good subjective quality of life (Model 4.)				
	zadowolenie z życia ogólnie ręcz biorąc overall life satisfaction (Model 1.)		dobre samopoczucie good emotional well-being (Model 2.)		poczucie sensu w życiu sense of meaning in life (Model 3.)					
	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics
Typ 3 (wznosząca; z przejściowymi załamaniami i spadkami) Type 3 (rising; with occasional twists and falls)	-0,142	3,1 n.s.	-0,133	5,0 *	0,174	7,1 **	-0,131	4,7 *		
Typ 4 (opadająca; niejednostajnie) Type 4 (falling; unevenly)	-0,742	81,5 ***	-0,681	93,2 ***	-0,478	48,1 ***	-0,795	107,5 ***		
Typ 5 (opadająca; jednostajnie) Type 5 (falling; evenly)	-1,208	93,9 ***	-1,039	48,8 ***	-0,904	62,1 ***	-1,437	51,3 ***		
Samoocena stanu zdrowia Self-reported health status										
Bardzo dobra Very good	1,245	89,7 ***	1,404	292,4 ***	0,693	53,1 ***	1,216	232,8 ***		
Dobra Good	0,819	161,3 ***	0,839	314,6 ***	0,451	71,7 ***	0,781	253,3 ***		
Taka sobie ani dobra, ani zła Neither good nor poor	Ref.		Ref.		Ref.		Ref.			
Zła Poor	-0,471	40,4 ***	-0,997	132,8 ***	-0,426	38,7 ***	-1,014	99,3 ***		
Bardzo zła Very poor	-0,663	18,9 ***	-1,781	39,3 ***	-0,620	17,8 ***	-2,202	27,2 ***		

Tablica 8.5. Wartości parametrów modeli objaśniających elementy dobrobytu subiektywnego wraz z oceną istotności statystycznej w 2018 r. (cd.)

Table 8.5. Values of the parameters of the models explaining elements of subjective welfare together with an assessment of statistical significance in 2018 (cont.)

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Objaśniane zjawisko Explained phenomenon							
	składowe dobrobytu subiektywnego components of subjective well-being				złożony wskaźnik dobrej subiektywnej jakości życia aggregate indicator of good subjective quality of life (Model 4.)			
	zadowolenie z życia ogólnie rzech biorąc (Model 1.)		dobre samopoczucie good emotional well-being (Model 2.)		poczucie sensu w życiu sense of meaning in life (Model 3.)			
	wartość parametru value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru value	statystyka Walda Wald statistics
Wykorzystanie czasu wolnego Use of leisure time								
Czasu nie wystarcza nawet na wykonanie koniecznych zajęć There is not even enough time to do the necessary work	-0,648	28,8 ***	-1,096	106,8 ***	-0,165	2,3 n.s.	-0,928	68,8 ***
Czasu wystarcza tylko na to co trzeba zrobić, ale nie ma czasu wolnego dla siebie There's only enough time for what needs to be done, but there's no free time for yourself	-0,227	7,4 **	-0,590	88,1 ***	0,012	0,0 n.s.	-0,484	55,9 ***
Czasu wystarcza na to co trzeba zrobić i zostaje czas wolny dla siebie There's enough time for what needs to be done and there's free time for yourself	Ref.		Ref.		Ref.		Ref.	
Czasu starcza na wszystko There's enough time for everything	-0,101	2,3 n.s.	0,090	2,9 n.s.	-0,077	1,9 n.s.	0,048	0,8 n.s.
Czasu wolnego jest aż za dużo There is too much free time	-0,307	10,3 ***	-0,246	7,0 **	-0,400	22,4 ***	-0,314	9,3 **
Warunki życia Living conditions								
Ubóstwo Poverty	-0,851	66,7 ***	-0,577	20,0 ***	-0,560	31,7 ***	-0,768	22,1 ***
Poza grupami skrajnymi Outside extreme groups	Ref.		Ref.		Ref.		Ref.	
Bardzo dobra Very good	0,334	24,4 ***	0,233	25,6 ***	0,068	1,7 n.s.	0,226	24,1 ***

Tablica 8.5. Wartości parametrów modeli objaśniających elementy dobrobytu subiektywnego wraz z oceną istotności statystycznej w 2018 r. (cd.)

Table 8.5. Values of the parameters of the models explaining elements of subjective welfare together with an assessment of statistical significance in 2018 (cont.)

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Objaśniane zjawisko Explained phenomenon									
	składowe dobrobytu subiektywnego components of subjective well-being					złożony wskaźnik dobrej subiektywnej jakości życia aggregate indicator of good subjective quality of life (Model 4.)				
	zadowolenie z życia ogólnie rzech biorąc overall life satisfaction (Model 1.)		dobre samopoczucie good emotional well-being (Model 2.)		poczucie sensu w życiu sense of meaning in life (Model 3.)		wartość parametru parameter value		statystyka Walda Wald statistics	
	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics
Równowaga budżetowa Budget balance										
Ubóstwo Poverty	-0,343	16,2 ***	-0,214	5,3 *	0,029	0,1 n.s.	-0,297	7,7 **		
Poza grupami skrajnymi Outside extreme groups	Ref.		Ref.		Ref.		Ref.			
Bardzo dobra Very good	0,517	50,1 ***	0,189	15,7 ***	0,216	15,1 ***	0,209	19,3 ***		
Niepełnosprawność Disability										
Niepełnosprawność Disability	-0,023	0,1 n.s.	-0,072	1,0 n.s.	0,145	4,6 *	0,002	0,0 n.s.		
Poziom kapitału towarzysko-sąsiedzkiego Level of friends- and neighbours-based social capital										
Bardzo niski lub brak Very low or lack of	Ref.		Ref.		Ref.		Ref.			
Niski Low	0,176	6,2 *	0,059	0,8 n.s.	0,168	7,1 **	0,050	0,5 n.s.		
Średni Moderate	0,358	20,9 ***	0,193	8,3 **	0,219	10,4 **	0,188	7,1 **		
Wysoki lub bardzo wysoki High or very high	0,383	23,1 ***	0,237	12,5 ***	0,278	16,3 ***	0,178	6,4 *		

Tablica 8.5. Wartości parametrów modeli objaśniających elementy dobrobytu subiektywnego wraz z oceną istotności statystycznej w 2018 r. (cd.)

Table 8.5. Values of the parameters of the models explaining elements of subjective welfare together with an assessment of statistical significance in 2018 (cont.)

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Objaśniane zjawisko Explained phenomenon							
	składowe dobrobytu subiektywnego components of subjective well-being				złożony wskaźnik dobrej subiektywnej jakości życia aggregate indicator of good subjective quality of life (Model 4.)			
	zadowolenie z życia ogólnie ręcz biorąc (Model 1.)		dobre samopoczucie good emotional well-being (Model 2.)		poczucie sensu w życiu sense of meaning in life (Model 3.)			
	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics
Poziom kapitału rodzinnego Level of family-based social capital								
Bardzo niski lub brak Very low or lack of	Ref.		Ref.		Ref.		Ref.	
Niski Low	0,311	9,7 **	0,278	7,0 **	0,159	2,9 n.s.	0,249	4,4 *
Średni Moderate	0,656	44,7 ***	0,431	17,8 ***	0,319	12,2 ***	0,475	17,1 ***
Wysoki lub bardzo wysoki High or very high	0,934	69,6 ***	0,440	16,5 ***	0,407	16,4 ***	0,513	18,1 ***
Wskaźnik zaangażowania religijnego Religious commitment indicator								
Pozakościelni Outside of any religion	Ref.		Ref.		Ref.		Ref.	
Niezaangażowani Uncommitted	0,231	3,4 n.s.	-0,048	0,2 n.s.	0,413	15,5 ***	0,116	1,2 n.s.
Słabo zaangażowani Weakly committed	0,446	11,9 ***	0,033	0,1 n.s.	0,643	35,5 ***	0,286	6,8 **
Średnio zaangażowani Moderately committed	0,664	24,5 ***	0,066	0,4 n.s.	0,819	53,5 ***	0,409	13,2 ***
Bardzo zaangażowani Strongly committed	0,619	12,9 ***	0,067	0,3 n.s.	0,840	34,3 ***	0,418	9,3 **

Tablica 8.5. Wartości parametrów modeli objaśniających elementy dobrobytu subiektywnego wraz z oceną istotności statystycznej w 2018 r. (cd.)

Table 8.5. Values of the parameters of the models explaining elements of subjective welfare together with an assessment of statistical significance in 2018 (cont.)

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Objaśniane zjawisko Explained phenomenon											
	składowe dobrobytu subiektywnego components of subjective well-being					złożony wskaźnik dobrej subiektywnej jakości życia aggregate indicator of good subjective quality of life (Model 4.)						
	zadowolenie z życia ogólnie rzech biorąc (Model 1.)		dobre samopoczucie good emotional well-being (Model 2.)		poczucie sensu w życiu sense of meaning in life (Model 3.)		statystyka Walda Wald statistics		wartość parametru parameter value		statystyka Walda Wald statistics	
	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics
Klasa miejscowości zamieszkania Class of place of residence												
Miasta o liczbie mieszkańców: Urban areas by population:												
500 tys. i więcej thousand and more	Ref.		Ref.		Ref.		Ref.		Ref.		Ref.	
100–500 tys. thousand	-0,280	5,3 *	0,121	1,6 n.s.	0,023	0,026	0,1 n.s.	0,026	0,1 n.s.	0,026	0,1 n.s.	0,1 n.s.
20–100 tys. thousand	-0,089	0,5 n.s.	0,188	4,0 *	0,130	0,161	1,6 n.s.	0,161	1,6 n.s.	0,161	2,8 n.s.	2,8 n.s.
poniżej 20 tys. up to 20 thousand	-0,093	0,5 n.s.	0,146	2,2 n.s.	0,040	0,105	0,1 n.s.	0,105	0,1 n.s.	0,105	1,1 n.s.	1,1 n.s.
Wieś Rural areas	-0,111	0,9 n.s.	0,257	8,1 **	-0,061	0,147	0,4 n.s.	0,147	0,4 n.s.	0,147	2,5 n.s.	2,5 n.s.
Województwo Voivodship												
Dolnośląskie	-0,110	0,7 n.s.	-0,212	4,6 *	-0,006	-1,544	0,0 n.s.	-1,544	0,0 n.s.	-1,544	51,4 n.s.	51,4 n.s.
Kujawsko-pomorskie	0,054	0,2 n.s.	0,077	0,6 n.s.	-0,100	-0,208	0,9 n.s.	-0,208	0,9 n.s.	-0,208	4,2 *	4,2 *
Lubelskie	-0,301	5,8 *	-0,424	17,6 ***	-0,301	0,062	8,1 **	0,062	8,1 **	0,062	0,4 n.s.	0,4 n.s.
Lubuskie	0,148	1,0 n.s.	-0,203	3,1 n.s.	-0,048	-0,392	0,2 n.s.	-0,392	0,2 n.s.	-0,392	14,0 ***	14,0 ***
Łódzkie	-0,296	5,9 *	-0,502	24,5 ***	-0,067	-0,246	0,4 n.s.	-0,246	0,4 n.s.	-0,246	4,2 *	4,2 *
Małopolskie	-0,027	0,0 n.s.	-0,013	0,0 n.s.	0,095	-0,460	0,8 n.s.	-0,460	0,8 n.s.	-0,460	18,8 ***	18,8 ***

Tablica 8.5. Wartości parametrów modeli objaśniających elementy dobrobytu subiektywnego wraz z oceną istotności statystycznej w 2018 r. (dok.)

Table 8.5. Values of the parameters of the models explaining elements of subjective welfare together with an assessment of statistical significance in 2018 (cont.)

Zmienna objaśniająca Explanatory variable	Objaśniane zjawisko Explained phenomenon									
	składowe dobrobytu subiektywnego components of subjective well-being					złożony wskaźnik dobrej subiektywnej jakości życia aggregate indicator of good subjective quality of life (Model 4.)				
	zadowolenie z życia ogólnie rzech biorąc (Model 1.)		dobre samopoczucie good emotional well-being (Model 2.)		poczucie sensu w życiu sense of meaning in life (Model 3.)		wartość parametru parameter value		wartość parametru parameter value	
	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics	wartość parametru parameter value	statystyka Walda Wald statistics
Województwo (dok.) Voivodship (cont.)										
Mazowieckie	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Opolskie	-0,102	0,4 n.s.	0,150	1,6 n.s.	0,428	9,4**	0,170	2,0 n.s.		
Podkarpackie	-0,279	4,6*	0,129	1,6 n.s.	-0,079	0,5 n.s.	-0,087	0,7 n.s.		
Podlaskie	-0,301	4,6*	0,075	0,5 n.s.	-0,221	3,4 n.s.	0,024	0,0 n.s.		
Pomorskie	0,151	1,3 n.s.	-0,051	0,3 n.s.	0,065	0,3 n.s.	-0,129	1,5 n.s.		
Śląskie	0,293	5,6*	-0,238	6,4*	-0,138	1,9 n.s.	-0,196	4,1*		
Świętokrzyskie	-0,304	5,4*	-0,440	17,4***	-0,358	10,7**	-0,527	22,7***		
Warmińsko-mazurskie	-0,083	0,4 n.s.	0,057	0,3 n.s.	0,026	0,1 n.s.	0,165	2,5 n.s.		
Wielkopolskie	0,186	1,9 n.s.	0,117	1,4 n.s.	0,052	0,2 n.s.	0,143	2,0 n.s.		
Zachodniopomorskie	-0,118	0,7 n.s.	-0,335	8,1**	0,110	0,7 n.s.	-0,181	2,2 n.s.		

Oznaczenia istotności statystycznej parametrów modelu i czynników:

Indications of statistical significance of model parameters and factors:

*** istotny na poziomie 0,1% / significant at the level of 0,1%

** istotny na poziomie 1% / significant at the level of 1%

* istotny na poziomie 5% / significant at the level of 5%

n.s. nieistotny na poziomie 5% / non-significant at the level of 5%

W odniesieniu do samooceny stanu zdrowia zaobserwowano, że im ta ocena jest lepsza, tym bardziej pozytywne jest jej oddziaływanie na każdy z rozważanych aspektów dobrej jakości życia. W przypadku oceny graficznego typu drogi życiowej, odczuwaniu dobrobytu subiektywnego najsilniej sprzyja trajektoria jednostajnie wznosząca (bez załamania i spadków), w nieco mniejszym stopniu trajektoria stabilna (będąca poziomem referencyjnym). W przypadku objaśnienia samopoczucia nie obserwuje się istotnej różnicy między trajektorią jednostajnie wznoszącą, co oznacza, że można je traktować jako równoważne. Trajektoria wznosząca z przejściowymi załamaniami i spadkami jest przesłanką dla gorszych ocen subiektywnej jakości życia z punktu widzenia wszystkich badanych aspektów niż stabilna i jednoznacznie wznosząca. Jeszcze bardziej negatywnie wpływa na oceny trajektoria niejednoznacznie opadająca, zaś jednostajnie opadająca stanowi przesłankę sprzyjającą najgorszym ocenom.

Warunki życia i ocena równowagi budżetowej są pozytywnie powiązane z dobrobytem subiektywnym, tzn. lepsza sytuacja gospodarstwa z punktu widzenia tych kryteriów sprzyja wyższym ocenom analizowanych aspektów jakości życia. Najsłabsza zależność w przypadku tych czynników dotyczy objaśnienia poczucia sensu w życiu, gdzie nie wszystkie efekty cząstkowe okazały się istotne.

Obserwuje się pozytywny wpływ prywatnego sieciowego kapitału społecznego (tj. kapitału rodzinnego i towarzysko-sąsiedzkiego) na subiektywną jakość życia. Taki kierunek zależności wskazuje wszystkie efekty, które zidentyfikowano jako statystycznie istotne. Istotna jest większość efektów cząstkowych i dotyczą one objaśnienia wszystkich miar opisujących dobrobyt subiektywny.

Interesujące są wnioski wynikające z analizy efektów dotyczących wykorzystania czasu wolnego, przy czym definicja tego czynnika powoduje, iż odzwierciedla on przede wszystkim ilość i dostępność czasu wolnego, a pośrednio sposób gospodarowania budżetem czasu i obciążenie obowiązkami. Choć nie wszystkie efekty dotyczące omawianych zależności są istotne (zwłaszcza związane z objaśnieniem poczucia sensu w życiu), generalnie można sformułować wniosek, że najbardziej sprzyja dobrej subiektywnej jakości życia umiarkowane obciążenie obowiązkami i zrównoważony budżet czasu („czasu wystarcza na to co trzeba zrobić i zostaje czas wolny dla siebie”). Zarówno przeciążenie obowiązkami („brak czasu nawet na konieczne zajęcia”), jak i nadmiar wolnego czasu negatywnie wpływają na oceny dobrobytu subiektywnego.

Oceny pozostałych efektów, dotyczących czynników mniej istotnych z punktu widzenia objaśnienia całości zjawiska, mogących jednak dostarczyć informacji przydatnych dla rozstrzygnięcia różnych szczegółowych zagadnień badawczych, możliwe są do odczytania z Tablicy 8.5.

Oprócz opisanych wyżej zależności, analiza przeprowadzona za pomocą modeli regresji logistycznej pozwala również stwierdzić występowanie samoistnych efektów terytorialnych, tj. takich, które nie wynikają z terytorialnego zróżnicowania innych czynników, będących determinantami zjawiska. Aspekt terytorialny został uwzględniony w modelach za pomocą dwóch jakościowych zmiennych objaśniających, określających województwo oraz klasę miejscowości zamieszkania. Ważniejszą z nich – z punktu widzenia objaśnienia jakości życia – okazało się województwo, zidentyfikowane jako istotna determinanta dla wszystkich aspektów zjawiska zarówno w roku 2015, jak i w 2018. Wartość objaśniająca klasy miejscowości w roku 2018 okazała się znacznie mniejsza niż w 2015 – statystycznie istotny efekt na poziomie czynnika stwierdzono jedynie w przypadku objaśnienia samopoczucia (stanu emocjonalnego).

8.6. Droga życiowa a dobrobyt subiektywny

8.6. Trajectory of life vs. subjective well-being

Z przedstawionej powyżej analizy wpływu różnych czynników na kształtowanie się dobrobytu subiektywnego mieszkańców Polski wynika, że jedną z najważniejszych determinant w przypadku wszystkich trzech składowych dobrobytu subiektywnego okazał się typ drogi życiowej. Uwzględnione w niniejszej części opracowania informacje, stanowią istotne uzupełnienie wiedzy na ten temat. Prezentują one różnicowanie poziomu wskaźników dobrobytu subiektywnego ze względu na „dotychczasowy przebieg życia”, jak również wyjaśniają najważniejsze założenia metodologiczne związane z określeniem typów drogi życiowej.

Badanie spójności społecznej zawierało pytania o charakterze biograficznym. Respondentów poproszono m.in. o wybranie jednego spośród 11 przedstawionych schematów – tego, który w ocenie respondenta najlepiej obrazuje jego dotychczasowe życie. W tego typu podejściu badawczym wychodzi się z założenia, że schematy te z jednej strony oddają rzeczywisty przebieg życia danej osoby, sekwencję i kumulację różnego rodzaju zdarzeń i doświadczeń, a z drugiej strony odzwierciedlają subiektywny odbiór tej rzeczywistości⁴.

Uwzględnione schematy „drogi życiowej” (określane także terminem trajektorie życia, linie życia) określały zarówno kierunki zmian (linia opadająca oznacza pogorszenie się sytuacji, linia pozioma – stabilizację, brak wyraźnych zmian; linia wznosząca – poprawę sytuacji), jak również „wzorzec” zmian jakie zaszły w życiu danej osoby (zmiany skokowe, na przemian okresy dobre i złe, jednorazowe wydarzenia zmieniające bieg życia, stały jednokierunkowy przebieg zmian).

Na potrzeby modeli objaśniających inne zjawiska za pomocą „drogi życiowej”, a także dla ułatwienia analizy, zastosowane w badaniu 11 schematów pogrupowano, otrzymując 5 typów drogi życiowej:

- wznosząca; bez załamań i spadków (typ 1),
- stabilna (typ 2),
- wznosząca; z przejściowymi załamaniami i spadkami (typ 3),
- opadająca; niejednostajnie (typ 4),
- opadająca; jednostajnie (typ 5).

Przypisanie schematów do poszczególnych typów, jak również dane dotyczące poziomu poszczególnych aspektów dobrobytu subiektywnego w zależności od samoidentyfikacji poszczególnych osób z konkretnym schematem drogi życiowej można odczytać z Wykresu 8.8.

Z badania wynika, że w 2018 r. dwie trzecie mieszkańców Polski (ok. 66%) w wieku 16 lat i więcej oceniło swoje życie jako zmieniające się generalnie na lepsze (linie „wznoszące się”), przy czym w przypadku ok. 29% osób pozytywnym zmianom towarzyszyły przejściowe trudności. Przebieg życia charakteryzujący się względną stabilizacją (linia pozioma) dotyczył ok. 16% osób natomiast ok. 18% osób uznało, że ich sytuacja ulega generalnie pogorszeniu (linie „opadające”), przy czym na stały, jednokierunkowy przebieg zmian na gorsze wskazywało 2,5% osób.

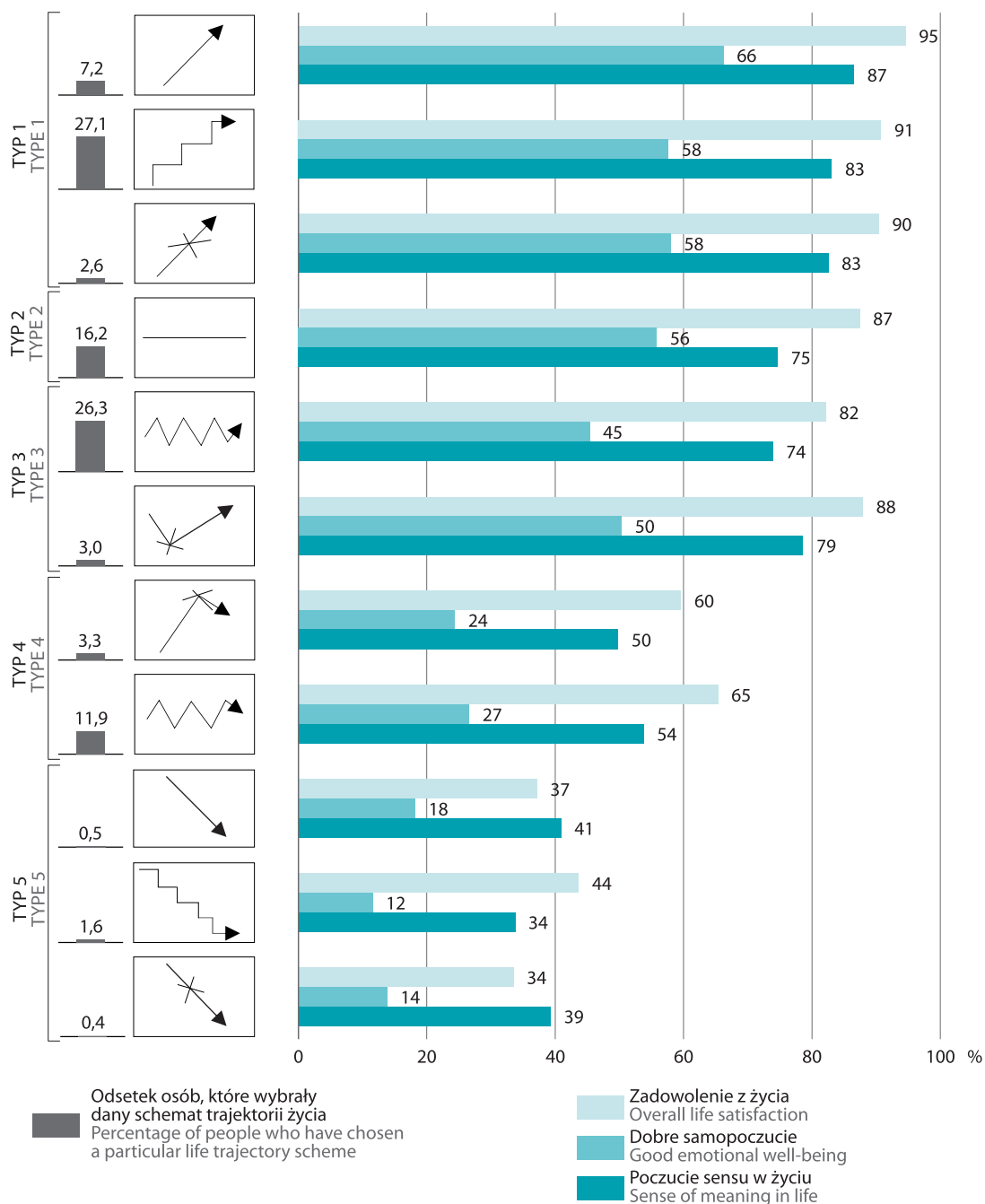
Zarówno kierunek, jak i charakter zmian znalazły odzwierciedlenie w ocenach dotyczących poszczególnych aspektów dobrobytu subiektywnego (tj. zadowolenia z życia, poczucia sensu w życiu oraz doświadczanych uczuć i stanów emocjonalnych mierzonych wskaźnikiem samopoczucia). Najbardziej zadowolone z życia były osoby, które doświadczały poprawy swojego życia – w największym stopniu te, które doświadczały ciągłej poprawy (95% zadowolonych), ale także osoby, w przypadku których ta poprawa

⁴ Podejście to nawiązuje do rozwiązań zastosowanych we francuskim „Badaniu historii życia”. Zob. *Economie et statistique* No. 393–394, 2006.

zakłócona była jakimś incydentem lub odbywała się skokowo, tj. była przeplatana okresami stabilizacji (po 90–91% zadowolonych z życia). Najmniej usatysfakcjonowane z życia, co jest w pełni zrozumiałe, były osoby, które w sposób systematyczny (skokowo bądź ciągle) doświadczały pogarszania się swojej sytuacji (34–44% zadowolonych osób). Taką samą prawidłowość zaobserwowano w przypadku ocen dotyczących poczucia sensu w życiu oraz wartości wskaźnika dobrego samopoczucia. Odsetek osób uważających, iż to czym zajmują się w życiu ma sens w zależności od deklarowanego typu drogi życiowej wynosił od 34–41% w przypadku osób wskazujących na stałe pogarszanie się sytuacji życiowej (typ 5) do 83–87% wśród osób wskazujących na stałą, systematyczną poprawę swojej sytuacji życiowej (typ 1).

Rozpiętość wartości wskaźnika dobrego samopoczucia w zależności od identyfikacji z konkretnym schematem trajektorii życia wynosiła ponad 50 p. proc. Najniższe wartości wskaźnika dobrego samopoczucia odnotowano w grupie osób wskazujących na stałe pogarszanie się sytuacji życiowej (12–18%), natomiast najwyższe (58–66%) – wśród osób wskazujących na systematyczne, korzystne zmiany w ich życiu. Relatywnie wysoki (56%) był również poziom wskaźnika dobrego samopoczucia wśród osób, które swoją sytuację oceniły jako stabilną (typ 2). Osoby o stabilnej sytuacji życiowej charakteryzowały się także wysokimi ocenami poziomu satysfakcji życiowej (87%) oraz poczucia sensu w życiu (75%).

Wykres 8.8. Typ trajektorii życia^a a dobrobyt subiektywny (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Chart 8.8. The type of life trajectory^a vs. subjective well-being (% of people aged 16 and over)

a Trajektorie życia (nazywane również: drogami lub liniami życia) – respondenci wybierali schemat, który ich zdaniem najdokładniej odzwierciedlał ich życie (wcześniejsze doświadczenia i kierunek zmian).
 a Life trajectories (also called as: the ways of life or lines of life) – respondents chose the scheme which, in their opinions reflected their lives (past experiences and direction of changes) most accurately.

8.7. Subiektywny dobrobyt a sytuacja materialna

8.7. Subjective well-being vs. material situation

Zastosowane i opisane wcześniej w tym rozdziale modele regresji logistycznej pozwoliły dokonać oceny „samodzielnego” wpływu każdego z uwzględnionych w modelu czynników na dobrobyt subiektywny. Modele te zawierały także zmienne objaśniające, które charakteryzowały sytuację materialną poszczególnych osób. Przyjęto, że odpowiadała ona sytuacji gospodarstwa domowego, do którego należy dana osoba. Informacja o sytuacji materialnej została wprowadzona do modeli w postaci trzech czynników, opisujących niezależnie od siebie: sytuację dochodową, warunki życia oraz sytuację budżetową. Każdy z tych czynników uwzględnia trzy kategorie: osoby dotknięte ubóstwem danego typu, osoby w najlepszej sytuacji według danego kryterium oraz osoby nie zaliczone do żadnej z opisanych grup skrajnych, czyli sytuujące się w sferze środkowej (zob. Rozdział 1. niniejszej publikacji).

Przypomnijmy, iż modele regresji logistycznej nie potwierdziły istotnego „samodzielnego” wpływu sytuacji dochodowej na odczuwaną, subiektywną jakość życia. W grupie determinant ocenionych jako istotne (choć nie najważniejsze) dla objaśnianych miar dobrobytu subiektywnego znalazły się natomiast warunki życia oraz równowaga budżetowa, przy czym za każdym razem wpływ warunków życia okazał się silniejszy niż równowagi budżetowej.

To, że zmienna (czynnik) nie jest istotną determinantą zjawiska nie wyklucza jednak zróżnicowania według tej zmiennej. Zróżnicowanie zjawiska według interesującego nas czynnika może być wynikiem oddziaływania innych determinant oraz ich współzależności z tym czynnikiem. Wobec tego ocena zróżnicowania dobrobytu subiektywnego według sytuacji materialnej jest odrębnym zagadnieniem w stosunku do próby oceny istnienia zależności przyczynowo–skutkowych między tymi zjawiskami przy użyciu modelu regresji.

Tablica 8.6. Wskaźniki dobrobytu subiektywnego według sytuacji materialnej w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Table 8.6. Subjective well-being indicators by material situation in 2018 (% of people aged 16 and over)

Elementy sytuacji materialnej Components of the material situation		Zadowolenie z życia ogólnie rzecz biorąc Overall life satisfaction	Dobre samopoczucie Good emotional well-being	Poczucie sensu w życiu Sense of meaning in life	Złożony wskaźnik dobrej subiektywnej jakości życia Aggregate indicator of good subjective quality of life
Sytuacja dochodowa Income situation	bardzo dobra very good	91,0	54,6	79,4	46,8
	poza grupami skrajnymi outside extreme groups	83,5	49,1	74,2	39,9
	ubóstwo poverty	70,5	39,7	63,1	30,9
Warunki życia Living conditions	bardzo dobra very good	90,7	56,8	80,1	48,7
	poza grupami skrajnymi outside extreme groups	82,1	47,0	72,4	37,5
	ubóstwo poverty	40,9	21,6	45,5	13,8

Tablica 8.6. Wskaźniki dobrobytu subiektywnego według sytuacji materialnej w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej) (dok.)

Table 8.6. Subjective well-being indicators by material situation in 2018 (% of people aged 16 and over) (cont.)

Elementy sytuacji materialnej Components of the material situation	Zadowolenie z życia ogólnie rzecz biorąc Overall life satisfaction	Dobre samopoczucie Good emotional well-being	Poczucie sensu w życiu Sense of meaning in life	Złożony wskaźnik dobrej subiektywnej jakości życia Aggregate indicator of good subjective quality of life	
Równowaga budżetowa Household budget balance	bardzo dobra very good	92,1	56,9	80,8	49,1
	poza grupami skrajnymi outside extreme groups	80,9	46,4	71,4	36,6
	ubóstwo poverty	54,4	28,6	56,3	20,7
Osoby nie doświadczające żadnego rodzaju ubóstwa ^a People who do not experience any of the three types of poverty ^a		86,0	50,1	75,9	41,9
Osoby doświadczające jednego lub dwóch rodzajów ubóstwa People experiencing one or two types of poverty		70,6	38,7	63,7	29,6
Osoby doświadczające wszystkich trzech rodzajów ubóstwa People experiencing all three types of poverty		34,3	22,5*	42,7	17,0*

a Rozpatrujemy trzy rodzaje ubóstwa: dochodowe, warunków życia oraz ubóstwo oceniane z punktu widzenia braku równowagi budżetowej.

a There are three types of poverty considered: three types of poverty: income poverty, living conditions poverty and the poverty in terms of the lack of budget balance.

Przedstawione w Tablicy 8.6. dane wyraźnie wskazują, że najwyższe wartości wskaźnika zadowolenia z życia, dobrego samopoczucia emocjonalnego oraz poczucia sensu w życiu odnotowano wśród osób o najlepszej sytuacji materialnej (niezależnie od tego, czy była ona rozpatrywana ze względu na dochody, warunki życia, czy równowagę budżetu gospodarstwa domowego). Różnice w poziomie dobrobytu subiektywnego między osobami będącymi w najgorszej, średniej i najlepszej sytuacji materialnej są zdecydowanie wyższe niż mogłoby to wynikać z przedstawionej w tym rozdziale analizy determinant poszczególnych aspektów subiektywnego dobrobytu, a szczególnie – wpływu dochodów.

Relatywnie najniższe wartości analizowanych wskaźników dobrobytu subiektywnego odnotowano wśród osób dotkniętych ubóstwem wielowymiarowym (tzn. doświadczających trzech uwzględnianych w analizie form ubóstwa). W tej grupie – zadowolonych z życia ogólnie rzecz biorąc było około 34% osób, swoje życie jako mające sens oceniło ok. 43% osób, a dobrym stanem emocjonalnym odznaczało się ponad 22% osób. Dla porównania – wśród osób nie doświadczających żadnej z form ubóstwa analogiczne wskaźniki wynosiły odpowiednio: ok. 86%, ok. 76% i ok. 50%. Wyraźnie widać, że sytuacja materialna zdecydowanie mocniej różnicuje poziom satysfakcji i stan emocjonalny.

Podsumowanie

Summary

W zaprezentowanej analizie uwzględniono trzy różne, uzupełniające się aspekty (wymiary) dobrobytu subiektywnego: zadowolenie (satysfakcję), jaką czerpią ludzie ze swojego życia, doznawane przez ludzi

uczucia i stany emocjonalne oraz poczucie sensu w życiu związane z tzw. eudajmonistycznym pojmowaniem dobrobytu subiektywnego.

Z Badania spójności społecznej wynika, że w 2018 r. zdecydowana większość mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej (83%) była zadowolona (w tym bardzo) ze swojego życia ogólnie rzecz biorąc. Nieco niższą wartość od wskaźnika satysfakcji z życia odnotowano w przypadku wskaźnika poczucia sensu w życiu. Wskaźnik ten zdefiniowany został jako odsetek osób, które zgadzały się lub zdecydowanie zgadzały się ze stwierdzeniem, że to czym się przeważnie zajmują w życiu ma sens. Osiągnął on wartość prawie 74%. Ogólnie dobrym stanem emocjonalnym (złożony wskaźnik dobrego samopoczucia) odznaczała się natomiast prawie połowa (niecałe 49%) mieszkańców Polski.

W porównaniu z 2015 r. odnotowano niewielki (o ok. 1,5 p. proc.) spadek odsetka osób o dobrym samopoczuciu oraz wzrost o kilka punktów procentowych (ok. 5–6 p. proc.) odsetka osób odczuwających satysfakcję ze swojego życia, a także odsetka osób, które uważały, że to czym się zajmują w życiu ma sens. Z nieco ponad 36% w 2015 r. do prawie 40% w 2018 r. wzrósł też odsetek osób, które jednocześnie: były zadowolone ze swojego życia ogólnie rzecz biorąc, charakteryzowały się dobrym samopoczuciem oraz miały poczucie sensu w życiu (tzw. złożony wskaźnik dobrej subiektywnej jakości życia).

Wartości analizowanych wskaźników dobrobytu subiektywnego były w mniejszym lub większym stopniu zróżnicowane ze względu na różne charakterystyki, takie jak: wiek, aktywność ekonomiczna, poziom wykształcenia czy sytuacja materialna. Ogólnie można powiedzieć, że relatywnie najwyższym poziomem dobrobytu subiektywnego odznaczały się osoby młodsze, z wyższym wykształceniem, aktywne na rynku pracy (w tym rolnicy indywidualni), o dobrej sytuacji materialnej, w tym o wysokich dochodach.

Należy jednak pamiętać, że zróżnicowanie wartości analizowanych wskaźników dobrobytu subiektywnego jest efektem jednoczesnego oddziaływania wielu czynników i w związku z tym rozkłady wartości wskaźników ze względu na różne charakterystyki nie dają odpowiedzi na pytanie o determinanty analizowanego zjawiska, czyli o to, który z czynników i w jakim stopniu rzeczywiście kształtuje odczuwany poziom satysfakcji życiowej, wpływa na przeżywane stany emocjonalne, czy też na oceny dotyczące tego, czy to co robimy w życiu ma sens. Możliwość taką stwarza analiza z wykorzystaniem modeli regresji logistycznej.

Najważniejszymi determinantami (spośród czynników uwzględnionych w zastosowanych modelach regresji) w przypadku wszystkich trzech składowych dobrobytu subiektywnego oraz złożonego wskaźnika dobrej subiektywnej jakości życia (zarówno w 2018 jak i 2015 r.) okazały się: dotychczasowy przebieg życia („typ drogi życiowej”) oraz ogólna ocena stanu zdrowia. W przypadku objaśnienia samopoczucia (stanu emocjonalnego) do grupy tej zalicza się także wykorzystanie czasu wolnego. Wykorzystanie czasu wolnego stanowi także trzecią pod względem ważności (oceny siły oddziaływania) determinantę w przypadku objaśnienia złożonego wskaźnika dobrej subiektywnej jakości życia. Inne czynniki (poza trzema opisywanymi wyżej), które zostały zidentyfikowane jako statystycznie istotne determinanty wszystkich objaśnianych miar dobrobytu subiektywnego (tj. trzech składowych i wskaźnika złożonego) w obydwu latach to: sytuacja materialna oceniana z punktu widzenia warunków życia oraz możliwość zachowania równowagi budżetowej w gospodarstwie domowym, kapitał rodzinny, kapitał towarzysko-sąsiedzki oraz czynnik terytorialny opisywany przez województwo zamieszkania.

Wyrażamy przekonanie, poparte wynikami przeprowadzonych analiz, że przyjęta koncepcja „trójwymiarowego” pomiaru subiektywnego dobrobytu oraz przyjęty sposób analizy, mimo wielu uproszczeń, pozwoliły w możliwie wysokim stopniu uchwycić złożony charakter tego zjawiska, jak również zdiagnozować prawidłowości dotyczące różnych jego aspektów, w tym również zależności między dobrobytem subiektywnym a obiektywnymi elementami jakości życia.

Rozdział 9

Chapter 9

Metodologia i organizacja Badania spójności społecznej

The methodology and organization of the Social Cohesion Survey

9.1. Organizacja badania

9.1. Survey organisation

Cel badania

The purpose of the survey

Cykliczne Badanie spójności społecznej (BSS) stanowi istotny element systemu badań gospodarstw domowych realizowanych przez Główny Urząd Statystyczny. W 2018 r. miała miejsce trzecia edycja tego badania¹. Szeroki zakres tematyczny jest niewątpliwie cechą, która odróżnia BSS od innych badań realizowanych przez GUS. Badanie to uwzględnia bowiem pytania dotyczące najważniejszych aspektów jakości życia – określanej też często mianem dobrobytu społecznego – rozumianej jako kategoria wielowymiarowa, tj. uwzględniająca zarówno czynniki ekonomiczne, jak i pozaekonomiczne oraz społeczne. Jakość życia oceniana jest tutaj poprzez pryzmat wskaźników obiektywnych oraz ocen subiektywnych. Z założenia badanie to pozwala m.in. na analizę nie ujętych w ogóle lub uwzględnionych w niewielkim stopniu w innych badaniach GUS, takich aspektów dobrobytu społecznego jak np.: sieciowy kapitał społeczny, kapitał społeczny postrzegany z perspektywy systemu wartości, norm społecznych oraz zaufania, religijność, dobrobyt subiektywny czy społeczna percepcja ważnych zjawisk społecznych dotyczących m.in. dyskryminacji, nierówności dochodowych czy roli państwa w rozwiązywaniu ważnych kwestii społecznych.

Możliwość integracji danych dotyczących różnorodnych przejawów szeroko rozumianej jakości życia można uznać za najważniejszą zaletę tego badania. Pozwala to bowiem nie tylko na uzyskanie kompleksowej oceny dobrobytu społecznego, ale stwarza także możliwość prowadzenia pogłębionych analiz współzależności pomiędzy jego różnymi aspektami (w tym określenia determinant) oraz oceny stopnia kumulacji zarówno pozytywnych, jak i negatywnych symptomów składających się na jakość życia – co ma szczególne znaczenie dla analiz różnicowań społecznych. Jednym z celów Badania spójności społecznej było zwiększenie liczby mierników pozwalających na dokonywanie pełniejszych ocen przestrzennego różnicowania dobrobytu społecznego w Polsce. Na poziomie województw obliczane są m.in. wskaźniki dotyczące sytuacji materialnej gospodarstw domowych, relacji społecznych, zaufania do ludzi i instytucji czy zadowolenia z różnych sfer życia.

¹ Wyniki pierwszej edycji badania zostały przedstawione w publikacji *Jakość życia, kapitał społeczny, ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce* dostępnej na stronie internetowej GUS pod adresem: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/jakosc-zycia-kapital-spoeczny-ubostwo-i-wykluczenie-spoeczne-w-polsce,1,1.html>. Wyniki drugiej edycji badania zostały zaprezentowane w publikacjach: *Jakość życia w Polsce w 2015 r. Wyniki Badania spójności Społecznej* – dostępnej na stronie GUS pod adresem: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/jakosc-zycia-w-polsce-w-2015-roku-wyniki-badania-spojnosci-spoecznej,4,2.html> oraz *Terytorialne różnicowanie jakości życia w Polsce w 2015 r.* dostępnej na stronie GUS pod adresem <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/terytorialne-zroznicowanie-jakosci-zycia-w-polsce-w-2015-r-,25,1.html>.

Wprowadzając Badanie spójności społecznej do systemu badań statystyki publicznej założono, że badanie to okaże się cennym źródłem informacji na temat jakości życia i kondycji kapitału społecznego w Polsce, a uzyskane wyniki będą przydatne zarówno w kontekście prowadzenia analiz społecznych, jak i podejmowania decyzji odnoszących się do tworzenia konkretnych polityk publicznych (np. w zakresie walki z ubóstwem, poprawy integracji społecznej czy rozwoju kapitału społecznego). Cykliczny charakter tego badania pozwala także na ocenę efektów wprowadzania tych polityk oraz monitorowanie zmian dobrobytu społecznego w Polsce.

Podstawa prawna badania

Legal basis of the survey

Badanie spójności społecznej (BSS 2018) zostało przeprowadzone zgodnie z Rozporządzeniem Rady Ministrów z dn. 19 grudnia 2017 r. w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2018 (Dz. U. 2017 poz. 2471). Formularze do badania są dostępne na stronie GUS pod adresem:

<http://form.stat.gov.pl/BadaniaAnkietowe/2018/harmonogram.htm>

Nadzór merytoryczny nad przebiegiem badania sprawował Departament Badań Społecznych Głównego Urzędu Statystycznego we współpracy z Ośrodkiem Warunków Życia i Badań Ankietowych w Urzędzie Statystycznym w Łodzi.

Termin realizacji badania w terenie

Fieldwork period

Badanie prowadziły urzędy statystyczne w województwach na terenie całego kraju w dniach od 5 lutego do 30 maja 2018 r.

Jednostka badania

Survey unit

Jednostką badania było gospodarstwo domowe oraz jeden wylosowany² do badania członek gospodarstwa, który do dnia 31 grudnia 2017 r. ukończył 16 lat.

Nie podlegały badaniu gospodarstwa domowe zamieszkałe w obiektach zbiorowego zakwaterowania (internat, hotel robotniczy, klasztor itp.), z wyjątkiem gospodarstw domowych pracowników zamieszkałych w tych obiektach z tytułu wykonywanej pracy (np. kierownik hotelu, dozorca).

Kwestionariusze obowiązujące w badaniu i ich zakres tematyczny

The questionnaire forms used in the survey and their thematic scope

Wywiady realizowane były z wykorzystaniem następujących kwestionariuszy:

- BSS-1G – kwestionariusz gospodarstwa domowego zawierający pytania dotyczące sytuacji całego gospodarstwa domowego,
- BSS-II – kwestionariusz indywidualny zawierający pytania dotyczące jednej, wylosowanej do badania osoby w wieku 16 lat i więcej.

² Wylosowany – dla próby nowowylosowanej lub wybrany – w próbie panelowej. W próbie nowowylosowanej dobór osoby zawsze opierał się o losowanie, natomiast w próbie panelowej należało przeprowadzić wywiad z tą samą osobą, z którą przeprowadzono wywiad indywidualny w 2015 r. Tylko wtedy, kiedy nie było to możliwe – ta osoba nie była już członkiem gospodarstwa – należało wylosować nową osobę.

Na poziomie gospodarstwa domowego zbierane były informacje dotyczące charakterystyk społeczno-demograficznych wszystkich osób wchodzących w skład gospodarstwa domowego oraz informacje pozwalające na kompleksową ocenę warunków życia. W kwestionariuszu BSS-1G uwzględniono pytania dotyczące m.in. sytuacji finansowej, warunków mieszkaniowych (w tym standardu mieszkania, jakości środowiska w miejscu zamieszkania), wyposażenia w dobra trwałe, deprywacji potrzeb materialnych i niematerialnych (m.in. dotyczących wyżywienia, opieki zdrowotnej, wypoczynku) oraz subiektywnych ocen różnych aspektów sytuacji materialnej. W 2018 r. w odpowiedzi na zapotrzebowanie odbiorców wprowadzono dodatkowo pytania dotyczące opinii respondentów na temat form wsparcia rodziny istotnych z punktu widzenia zwiększenia dzietności.

Kwestionariusz indywidualny zawierał m.in. pytania na temat: aktywności ekonomicznej respondenta oraz wybranych aspektów stylu życia ze szczególnym uwzględnieniem form spędzania czasu wolnego i korzystania z Internetu. Respondentów pytano także o rodzaj, częstotliwość i jakość kontaktów społecznych (kontakty z rodziną, kontakty sąsiedzkie, przyjacielskie, udział w życiu społecznym, zaufanie do ludzi i instytucji). Pytania dotyczyły również systemu wartości oraz przejawów życia religijnego, jak również różnych aspektów dobrobytu subiektywnego, w tym poczucia satysfakcji z życia ogólnie rzecz biorąc i zadowolenia z poszczególnych jego aspektów. Zbierane były także informacje dotyczące percepcji ważnych zjawisk społecznych, takich jak nierówności dochodowe czy dyskryminacja.

Ponadto w Badaniu spójności społecznej przewidziano dodatkowo kwestionariusz oceny realizacji badania BSS-1G-RB, wypełniany przez ankietera bez udziału respondenta. W kwestionariuszu tym zostały zawarte pytania na temat między innymi przebiegu wizyt w wylosowanym mieszkaniu, przyczyn niezrealizowania wywiadu czy formy przeprowadzenia wywiadu. Tutaj ankieter wpisywał również informacje o gospodarstwach domowych w przypadku braku odpowiedzi i odmów. Ankieter dokonywał także oceny miejsca zamieszkania respondenta poprzez określenie między innymi rodzaju budynku oraz otoczenia budynku. Kwestionariusz ten zawierał także pytania dotyczące jakości przeprowadzonego wywiadu w ocenie ankietera.

Oprócz kwestionariuszy zastosowano również 10 kart dla respondenta, które miały za zadanie ułatwić wybór właściwej odpowiedzi w przypadku bardziej rozbudowanych kafeterii. Za pomocą specjalnej karty zbierano także informacje na temat gospodarstw nie podejmujących udziału w badaniu z powodu odmowy.

Metoda badania

Survey method

Badanie spójności społecznej jest reprezentacyjnym badaniem ankietowym prywatnych gospodarstw domowych. Badaniem były objęte wszystkie gospodarstwa domowe mieszkające w wylosowanych mieszkaniach. Jeśli wylosowane mieszkanie znajdowało się poza zakresem badania (np. było niezamieszkałe) lub gospodarstwo odmówiło udziału w badaniu, ankieter nie mógł przeprowadzić badania w innym mieszkaniu (w badaniu nie ma tzw. prób rezerwowych i nie dopuszcza się wywiadów zastępczych).

Badanie spójności społecznej było badaniem dobrowolnym i realizowane było techniką bezpośredniego wywiadu z respondentem. Zarówno w przypadku wywiadu z gospodarstwem domowym, jak i wywiadu indywidualnego wprowadzono możliwość samodzielnego wypełniania kwestionariuszy przez respondentów (samospisanie). W tym celu przygotowano instrukcję dla respondenta, ułatwiającą samodzielne wypełnienie kwestionariusza. Ankieter miał wówczas obowiązek zaproponować respondentowi wspólne przejrzanie ankiety przy odbiorze, aby sprawdzić, czy ankieta została prawidłowo wypełniona. Z możliwości samospisania skorzystało – w przypadku kwestionariusza BSS-1G – 428 gospodarstw, co stanowiło 3,0% gospodarstw domowych, które zrealizowały tę ankietę. Natomiast w przypadku kwestionariusza indywidualnego z samospisania skorzystało 1 299 osób,

co stanowiło 9,9% wszystkich osób, które zrealizowały ankietę indywidualną. Nie było natomiast możliwe przeprowadzenie indywidualnego wywiadu zastępczego, tzn. ankietyzacji innej osoby niż wylosowana do badania. W sytuacji, gdy ankieter w trakcie wizyty w mieszkaniu nie zastał respondenta wylosowanego do wywiadu indywidualnego, miał obowiązek umówić się na przeprowadzenie badania z tą konkretną osobą.

System szkoleń dla ankieterów

Interviewer training system

Podobnie jak w poprzedniej edycji badania Departament Badań Społecznych w porozumieniu z urzędami statystycznymi, zdecydował o przyjęciu niestandardowej formuły szkoleń dotyczących Badania spójności społecznej. Zamiast szkolenia centralnego przeznaczonego dla wojewódzkich koordynatorów badania, jak ma to miejsce w przypadku większości prowadzonych przez GUS badań ankietowych, przeprowadzono cykl szkoleń regionalnych. Odbłyły się one bezpośrednio przed realizacją badania na terenie pięciu urzędów statystycznych: w Zielonej Górze, Wrocławiu, Krakowie, Bydgoszczy/oddział w Toruniu i Poznaniu. Ponadto jako ostatnie odbyło się szkolenie w Głównym Urzędzie Statystycznym, które było również transmitowane do zainteresowanych urzędów. Zgodnie z przyjętą koncepcją, w szkoleniach tych wzięły udział osoby koordynujące badanie ze wszystkich województw oraz ankieterzy realizujący badanie z województw, w których odbywało się szkolenie.

Celem prowadzonych szkoleń było przekazanie najważniejszych informacji odnoszących się do kwestii metodologiczno-organizacyjnych związanych z Badaniem spójności społecznej, jak również ukazanie uczestnikom szerszego kontekstu badań nad jakością życia prowadzonych przez statystykę publiczną oraz zaprezentowanie wniosków i wyników z II edycji Badania spójności społecznej, która miała miejsce w 2015 r.

Szkolenia były prowadzone przez pracowników Wydziału Analiz Przekrojowych Departamentu Badań Społecznych GUS, sprawujących nadzór merytoryczny nad badaniem. Każde spotkanie miało formę wykładu połączonego z dyskusją, dzięki czemu możliwe było nawiązanie bezpośrednich interakcji autorów badania z ankieterami i koordynatorami. Podczas szkoleń prowadzący na bieżąco wyjaśniali uczestnikom wszelkie wątpliwości odnośnie kwestii merytorycznych i organizacyjnych, związanych z Badaniem spójności społecznej. Łącznie w szkoleniach regionalnych uczestniczyło ponad 300 osób z 16 urzędów statystycznych. Pozostałe osoby uczestniczące w realizacji badania odbyły szkolenia tradycyjne, prowadzone przez koordynatorów, w urzędach statystycznych, w których są zatrudnione. Zarówno uczestnicy szkoleń regionalnych, jak i wszystkie pozostałe zainteresowane osoby zaangażowane w realizację badania mogły skorzystać z prezentacji zawierającej najważniejsze informacje, które zostały omówione podczas szkoleń.

Ponadto w styczniu 2018 r. odbyło się jednodniowe szkolenie w CIS Radom skierowane do koordynatorów badania i dotyczące programu do rejestracji – ankieterzy rejestrowali wyniki ankiet na tabletach. Szkolenie zostało zorganizowane przez pracowników CIS Radom, odpowiedzialnych za przygotowanie programu do rejestracji.

Realizacja badania w terenie – organizacja i monitoring

Fieldwork – organisation and monitoring

Badanie przeprowadzili przeszkoleni ankieterzy, będący pracownikami urzędów statystycznych w poszczególnych województwach. Łącznie w realizacji badania wzięło udział 1 131 ankieterów. Przeciętnie 1 ankieter otrzymał do realizacji 24 ankiety.

Pierwsza wizyta ankietera była poprzedzona listem Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego, informującym o celu i terminie badania oraz o fakcie wylosowania mieszkania do badania. List zawierał również nazwisko ankietera oraz kontakt telefoniczny i mailowy do urzędu statystycznego, umożliwiając respondentowi potwierdzenie wiarygodności ankietera i instytucji przeprowadzającej badanie. Dla respondentów przygotowano ponadto ulotkę z informacjami na temat wyników poprzedniej edycji Badania spójności społecznej. Respondenci otrzymywali również w formie upominku – torbę z logo badania i logo GUS.

Ankieter miał obowiązek zarejestrowania czasu trwania wywiadu. Ze względu na szeroki zakres tematyczny badania kwestionariusze były dość obszerne, co powodowało, że średnio wywiad z gospodarstwem domowym trwał 52 minuty, a wywiad indywidualny 56 minut.

Podobnie jak w poprzednich edycjach badania założono bieżące monitorowanie przebiegu realizacji badania w terenie. Urzędy statystyczne miały obowiązek złożenia sześciu meldunków okresowych (pierwsze trzy w odstępach dwutygodniowych) i jednego meldunku końcowego po zakończeniu ankietyzacji. Dzięki temu obowiązkom osoby nadzorujące znały stan zaawansowania realizacji badania i mogły na bieżąco reagować w przypadku opóźnień lub innych problemów związanych z badaniem.

Jedną z form kontroli i jednocześnie dobrą praktyką było również przeglądanie przez inspektorów na bieżąco pierwszych ankiet zrealizowanych przez poszczególnych ankieterów, co umożliwiała podjęcie działań w celu uniknięcia powielania błędów przez ankieterów. Wszystkie wątpliwości związane z wypełnianiem kwestionariuszy były na bieżąco wyjaśniane.

Badanie kontrolne

Control survey

W celu zweryfikowania informacji zebranych przez ankieterów, w dniach 11–22.06.2018 r. przeprowadzono badanie kontrolne. Zostało ono zrealizowane we wszystkich województwach przez 118 inspektorów, którzy docierali bezpośrednio do wylosowanych do kontroli mieszkań (nie założono kontroli przez telefon). Do badania kontrolnego wylosowano 15 mieszkań w każdym województwie³ – 5 z próby panelowej i 10 z próby nowowylosowanej. Badanie kontrolne przeprowadzono w 255 mieszkaniach. Przedmiotem kontroli było między innymi potwierdzenie wizyty ankietera, sprawdzenie, czy ankieter dotarł pod właściwy adres oraz zweryfikowanie kilku podstawowych informacji, np. liczby gospodarstw domowych w wylosowanym mieszkaniu. Inspektorzy zbierali także opinie respondentów na temat pracy ankieterów. W wyniku kontroli nie stwierdzono istotnych uchybień w pracy ankieterów.

Badanie kontrolne – podobnie jak monitorowanie badania – oprócz spełniania zasadniczego zadania kontrolnego działało również mobilizująco na ankieterów, przyczyniając się do poprawy efektywności i jakości ich pracy w terenie.

9.2. Wskaźniki realizacji badania

9.2. Response rates

Podobnie jak w przypadku innych badań ankietowych, podczas realizacji Badania spójności społecznej nie było możliwości przeprowadzenia badania na pełnej, wylosowanej do badania próbie. Poniżej przedstawiono podstawowe informacje dotyczące poziomu realizacji Badania spójności społecznej, w tym wskaźników:

- kontaktu,

³ W województwie mazowieckim badaniu kontrolnemu podlegało 15 mieszkań w regionie Warszawskim stołecznym i 15 mieszkań w regionie Mazowieckim regionalnym.

- realizacji wywiadu z gospodarstwem domowym (przy pomocy ankiety BSS-1G),
- realizacji wywiadu indywidualnego (przy pomocy ankiety BSS-1I).

Tablica 9.1. Podstawowe informacje dotyczące poziomu realizacji Badania spójności społecznej 2018^a
Table 9.1. Basic information on results of data collection in Social Cohesion Survey 2018 (response rates)^a

Wyszczególnienie Specification	Cała próba Total sample	Podpróba panelowa Panel subsample	Podpróba nowowylosowana New subsample	Miasto Urban area	Wieś Rural area
Liczba gospodarstw domowych należących do populacji badanej (w zakresie badania) Number of households in the scope of the survey	25 846	13 246	12 600	17 167	8 679
Liczba zrealizowanych wywiadów z gospodarstwem domowym (kwestionariusz BSS-1G) Number of completed household interviews (BSS-1G questionnaire)	14 331	9 270	5 061	8 461	5 870
Liczba zrealizowanych wywiadów indywidualnych (kwestionariusz BSS-1I) Number of completed individual interviews (BSS-1I questionnaire)	13 164	8 703	4 461	7 751	5 413
Wskaźniki w % Rates in %					
Wskaźnik kontaktu z gospodarstwem domowym Household contact rate	86,7	91,5	81,8	84,3	91,6
Wskaźnik realizacji wywiadu z gospodarstwem domowym Household response rate	55,4	70,0	40,2	49,3	67,6
Wskaźnik realizacji wywiadu indywidualnego Individual response rate	50,9	65,7	35,4	45,2	62,4

^a Przy obliczaniu prezentowanych wskaźników wzięto pod uwagę tylko mieszkania znajdujące się w zakresie badania. Pominięto mieszkania zlikwidowane, zamienione w obiekt niemieszkalny, pustostany, lokale w których odbywał się długotrwały remont, a także mieszkania lub domy zamieszkiwane sezonowo (są to mieszkania określane jako będące poza zakresem badania). W 2018 r. mieszkania „poza zakresem” stanowiły ok. 8% wszystkich mieszkań wylosowanych do badania.

^a Only dwellings within the scope of the survey were taken into account in the calculation of the presented rates. Dwellings: destroyed and condemned, converted into a non-residential premises, vacant, under long-term renovation as well as reserved for seasonal use were excluded (these are the dwellings defined as being outside the scope of the survey). In 2018 such dwellings constituted about 8% of all the units sampled for the survey.

Prezentowane wskaźniki zostały obliczone w oparciu o dane nieważone, w przeciwieństwie do wskaźników wykorzystywanych w procesie uogólniania wyników. Z tego względu, wskaźniki stosowane przy uogólnianiu wyników, przywoływane w części dotyczącej schematu losowania próby i konstrukcji wag nie są tożsame z opisywanymi tu wskaźnikami dotyczącymi realizacji badania, nawet w przypadku podobieństw w nazewnictwie.

W 2018 r. zrealizowano 14 331 wywiadów z gospodarstwem domowym (przy wykorzystaniu kwestionariusza BSS-1G) i 13 164 wywiady indywidualne (przy wykorzystaniu kwestionariusza BSS-1I). Wskaźnik realizacji wywiadu (określany także jako wskaźnik odpowiedzi) z gospodarstwem domowym obliczony został jako stosunek liczby wypełnionych ankiet BSS-1G do liczby gospodarstw domowych mieszkających w mieszkaniach znajdujących się w zakresie badania (tj. należących do populacji badanej). Analogicznie wskaźnik realizacji wywiadu indywidualnego zdefiniowany został jako stosunek liczby wypełnionych ankiet BSS-1I do liczby gospodarstw domowych mieszkających w mieszkaniach znajdujących się w za-

kresie badania. W każdym gospodarstwie domowym powinien bowiem być zrealizowany jeden wywiad indywidualny. Poziom realizacji wywiadu z gospodarstwem domowym wyniósł dla całej próby ok. 55%, a wywiadu indywidualnego ok. 51%.

Najczęstszym powodem niepodjęcia badania była odmowa. Wskaźnik odmów określony został jako stosunek liczby gospodarstw domowych, które nie wzięły udziału w badaniu (i nie wypełniły kwestionariusza BSS-1G) do liczby gospodarstw domowych mieszkających w mieszkaniach znajdujących się w zakresie badania. Udziału w badaniu odmówiło 25% gospodarstw domowych, które powinny zostać objęte badaniem. Wartości wskaźników dotyczących poziomu realizacji badania są bardzo zróżnicowane w zależności od uwzględnianej podpróby (panelowa/nowowylosowana), stopnia urbanizacji (miasto/wieś) oraz województwa.

Zdecydowanie wyższym poziomem realizacji zarówno wywiadów z gospodarstwami domowymi (BSS-1G), jak i wywiadów indywidualnych (BSS-1I) charakteryzowała się podpróba panelowa. W podpróbie nowowylosowanej poziom realizacji badania był zdecydowanie niższy. W przypadku podpróby panelowej wskaźniki realizacji wyniosły, odpowiednio: 70% dla wywiadów BSS-1G oraz ok. 66% dla wywiadów BSS-1I. Natomiast w podpróbie nowowylosowanej odpowiedzi na pytania z kwestionariusza gospodarstw domowych udzieliło ok. 40% gospodarstw znajdujących się w zakresie badania, natomiast w przypadku wywiadów indywidualnych było to 35%.

W podpróbie nowowylosowanej odnotowano także znacznie wyższy wskaźnik odmowy wzięcia udziału w badaniu. Uczestnictwa w Badaniu spójności społecznej odmówiła ponad jedna trzecia gospodarstw domowych z podpróby nowowylosowanej (ok. 34%), podczas gdy w podpróbie panelowej udziału w badaniu odmówiło ok. 17% gospodarstw domowych.

Generalnie, częściej na udział w badaniu zgadzali się mieszkańcy wsi niż miast. Na wsi udało się zrealizować ok. 68% wywiadów z gospodarstwami domowymi oraz ok. 62% wywiadów indywidualnych. W miastach wskaźniki realizacji dla poszczególnych kwestionariuszy wyniosły natomiast odpowiednio: ok. 49% oraz 45%. Ponadto, na terenach zurbanizowanych znacznie większa część gospodarstw domowych odmawiała uczestnictwa w Badaniu spójności społecznej. Wskaźnik odmowy wzięcia udziału w badaniu w miastach osiągnął niemal 28%, podczas gdy na wsi jego wartość wyniosła ok. 19%.

Jak już wspomniano w poszczególnych województwach wskaźniki realizacji badania były bardzo zróżnicowane. Różnice w poziomie realizacji wywiadów wyniosły: w przypadku wywiadu z gospodarstwem domowym – 20 p. proc (od 48 do 68%) i podobnie w przypadku wywiadów indywidualnych (od 44 do 64%). Natomiast wskaźnik odmowy udziału w badaniu mieścił się w granicach od 19 do 32%.

Na tle wszystkich województw pozytywnie wyróżniało się woj. świętokrzyskie. W przypadku tego województwa odnotowano najwyższe wskaźniki realizacji wywiadu z gospodarstwem domowym oraz wywiadu indywidualnego (odpowiednio: ok. 68% oraz ok. 64%). Wysokimi, w porównaniu do innych województw, wskaźnikami realizacji wywiadów charakteryzowały się również województwa podkarpackie i kujawsko-pomorskie. Wskaźnik realizacji wywiadu BSS-1G wyniósł w tych województwach odpowiednio 66 i 63%, natomiast wskaźnik realizacji wywiadu indywidualnego – 60% i 61%.

Przyczyny nieprzeprowadzenia wywiadów

Causes of the failure to conduct interviews

Wywiady z gospodarstwem domowym

Household interviews

Najczęstszą przyczyną braku realizacji wywiadu z gospodarstwem domowym były odmowy – dotyczyło to ok. 56% gospodarstw, z którymi nie przeprowadzono wywiadu. Kolejne przyczyny to: niezastanie

nikogo w domu – mimo wielokrotnych wizyt ankieter nie uzyskał informacji o przyczynie nieobecności (ok. 21%) oraz brak możliwości przeprowadzenia wywiadu z powodu choroby lub podeszłego wieku (ok. 7%). W przypadku 4% gospodarstw domowych powodem niewzięcia udziału w badaniu była czasowa nieobecność – w tym przypadku informacje o przyczynie lub długości okresu nieobecności ankieter uzyskał od osób trzecich. Ok. 3 % gospodarstw nie wzięło udziału w badaniu, ponieważ ankieterowi nie otworzono drzwi, pomimo wyraźnej obecności domowników (wizyta nie była umówiona).

Spośród gospodarstw domowych odmawiających udziału w badaniu ok. 33% nie podało powodu odmowy, a ok. 30% zadeklarowało brak czasu. Natomiast 24% gospodarstw domowych odmawiając stwierdziło, że nie widzi sensu prowadzenia rozmowy na proponowane tematy. Pozostałe przyczyny odmów to: zmęczenie dużą liczbą badań (ok. 6% odmawiających gospodarstw domowych), obawa, że podane informacje mogłyby zostać wykorzystane do innych celów niż przedstawiany cel badania (5%) oraz nie-dobre doświadczenia z udziałem w badaniach ankietowych (ok. 3%).

Wywiady indywidualne

Individual interviews

W 1 129 przypadkach nie udało się zrealizować wywiadu indywidualnego w gospodarstwach domowych, w których przeprowadzono wywiad przy pomocy kwestionariusza BSS-1G. Stanowiło to ok. 8% tych gospodarstw.

Najczęstszym powodem nieprzystąpienia do wywiadu indywidualnego była odmowa (ok. 63%). Kolejne przyczyny to: niemożność udziału w badaniu z powodu choroby, bądź podeszłego wieku (ok. 16%), czasowa nieobecność spowodowana np. dłuższym wyjazdem służbowym, pobytem u rodziny lub w szpitalu (ok. 7%), nieobecność respondenta w domu, pomimo wcześniejszego umówienia się z ankieterem na wywiad (ok. 6%), nieotworzenie drzwi, pomimo wyraźnej obecności domowników i wcześniejszego umówienia się na wywiad (ok. 1%) oraz alkoholizm lub inna patologia (ok. 1%). Inne, niezidentyfikowane powody nieprzeprowadzenia wywiadu indywidualnego dotyczyły ok. 6% respondentów.

Odmowa udziału w badaniu najczęściej spowodowana była brakiem czasu (ok. 32% wszystkich przypadków odmów) oraz zmęczeniem dużą ilością badań (ok. 28%). 19% respondentów, którzy odmówili udziału w badaniu nie widziało sensu rozmowy na proponowane tematy. Ok. 16% respondentów nie wskazało powodu odmowy, a ok. 4% respondentów wyraziło obawę, że informacje, których udzieliłoby w wywiadzie indywidualnym, mogłyby zostać wykorzystane do innych celów niż cel badania. 1% respondentów powołało się na negatywne doświadczenia związane z udziałem w badaniach ankietowych w przeszłości.

9.3. Schemat losowania próby w Badaniu spójności społecznej

9.3. Sampling scheme in the Social Cohesion Survey

Uwagi wstępne

Introductory remarks

Badanie spójności społecznej zrealizowane w 2018 roku stanowiło kontynuację edycji badania z 2011 i 2015 r. Próba składała się z trzech części (podprób): dwóch panelowych i nowowylosowanej, co umożliwiło analizę danych w układzie przekrojowym (stan na rok 2018) oraz w układzie panelowym (uwzględnienie aspektu zmian w czasie w stosunku do roku 2011 i 2015). Panelową część próby stanowiły wszystkie gospodarstwa „skutecznie zbadane” w poprzedniej edycji (tzn. te, dla których uzyska-

no pełny wywiad gospodarstwa domowego oraz pełny wywiad indywidualny); część ta liczyła 14 259 gospodarstw, w tym 8 526 gospodarstw wylosowanych do edycji z 2011 roku. Liczebność nowowylosowanej próby wynosiła 14 000 adresów. Nowa próba została wylosowana w analogiczny sposób jak próba z edycji 2015 roku, tzn. przy zastosowaniu schematu losowania dwustopniowego, warstwowego z różnymi prawdopodobieństwami wyboru na pierwszym stopniu. Schemat dwustopniowego losowania stosowany jest prawie we wszystkich badaniach gospodarstw domowych, ponieważ stanowi on kompromis pomiędzy dążeniem do jak najlepszej precyzji a koniecznością określonej koncentracji respondentów w terenie. Szczegółowa alokacja próby pomiędzy warstwy opisana jest poniżej.

Alokacja nowej próby pomiędzy województwa

Allocation of the new sample between voivodships

Ze względu na przyjęty cel badania, tj. konieczność uzyskania danych w przekrojach wojewódzkich, rozdział założonej próby pomiędzy województwa powinien prowadzić do wyznaczenia, w przybliżeniu, jednakowych liczebności prób we wszystkich województwach. Precyzja wyników badania reprezentacyjnego zależy przede wszystkim od bezwzględnej liczebności próby, zaś relacje między liczebnością próby a liczebnością populacji stanowią czynnik drugoplanowy, a nawet nieistotny, gdy próba stanowi nieznaczny odsetek populacji. Przyjęcie równolicznych prób we wszystkich województwach nie jest jednak możliwe ze względów organizacyjnych. Prowadziłoby to bowiem do nadmiernego obciążenia realizacją badań ankietatorów w mniejszych województwach. Z kolei, alokacja proporcjonalna próby uniemożliwiłaby uzyskanie precyzyjnych wyników dla mniejszych województw. Z tych powodów wybrany został wariant kompromisowy i alokacji próby mieszkań pomiędzy województwa dokonano tzw. metodą pierwiastkową. Przy alokacji próby uwzględniono ponadto, wynikającą z doświadczeń innych badań gospodarstw domowych, kompletność badań według klas miejscowości. Kompletność ta jest najniższa w dużych aglomeracjach miejskich, tj. w miastach o liczbie mieszkańców 100 tys. i więcej. W związku z tym, założoną próbę liczebności 14 tys. mieszkań podzielono na dwie części, z których pierwsza licząca $m_1 = 12$ tys. mieszkań została rozdzielona pomiędzy województwa wspomnianą wyżej metodą pierwiastkową, tj. zgodnie ze wzorem:

$$(1) \quad m_{1w} = m_1 * \left(\frac{\sqrt{M_w}}{\sum_{i=1}^{16} \sqrt{M_i}} \right)$$

gdzie:

m_{1w} – liczebność pierwszej części próby w w -tym województwie,

M_w – populacyjna liczba mieszkań w w -tym województwie,

Rozdział drugiej części próby liczącej $m_2 = 2000$ mieszkań został opisany niżej.

Schemat losowania nowej podpróby

Sampling scheme of new subsample

Próba losowana była przy wykorzystaniu operatu losowania utworzonego na bazie systemu TERYT, tj. Urzędowego Rejestru Podziału Terytorialnego Kraju. Jednostkami losowania pierwszego stopnia były obwody spisowe, zaś na drugim stopniu losowano mieszkania. W wylosowanym mieszkaniu badane były wszystkie gospodarstwa domowe i jedna osoba z gospodarstwa domowego, w wieku 16 lat i więcej, dobrana w sposób losowy.

Przed losowaniem obwody spisowe powarstwowane zostały według województw, zaś w województwach według klasy miejscowości (taki sam sposób warstwowania użyty był w poprzedniej edycji badania).

W zależności od wielkości województwa i jego specyfiki warstwami były: duże miasta, grupy miast o podobnej liczbie mieszkańców, dzielnice w Warszawie, Łodzi, Wrocławiu, Krakowie i Poznaniu. Na terenach wiejskich warstwami były gminy wiejskie w poszczególnych podregionach. Liczba utworzonych warstw w województwach wahała się od 13 w woj. opolskim do 56 w mazowieckim. Łącznie utworzono 510 warstw, w tym 206 warstw wiejskich. Przyjęty sposób warstwowania stosowany jest w większości badań gospodarstw domowych realizowanych przez GUS.

Alokacja pierwszej próby mieszkań pomiędzy warstwy w danym województwie była proporcjonalna do szacunkowej liczby mieszkań w warstwie zapisanej w systemie TERYT, tj.:

$$(2) \quad m_{1wh} \approx m_{1w} * \frac{M_{wh}}{M_w}, (h = 1, 2, \dots, L_w; w = 1, 2, \dots, 16)$$

gdzie:

m_{1wh} – liczebność pierwszej próby mieszkań w h -tej warstwie w -tego województwa,

M_{wh} – liczba mieszkań w h -tej warstwie w -tego województwa według operatu losowania,

M_w – liczba mieszkań w w -tym województwie według operatu losowania,

L_w – liczba warstw w w -tym województwie.

Alokacja próby drugiej o liczebności $m_2 = 2000^4$ pomiędzy warstwy w miastach liczących 100 tys. i więcej mieszkańców była proporcjonalna do liczebności próby pierwszej w tych warstwach tj.:

$$(3) \quad m_{2wh} \approx m_2 * \frac{m_{1wh}}{\sum_g m_{1wg}} \quad (\text{sumowanie w mianowniku dotyczy tylko warstw } g \text{ w miastach o populacji } 100 \text{ tys. i więcej osób});$$

zaś ostateczna liczba mieszkań losowanych z h -tej warstwy w -tego województwa wynosi:

$$(4) \quad m_{wh} = m_{1wh} + m_{2wh} ,$$

przy czym $m_{2wh} = 0$ dla warstw wiejskich i w miastach poniżej 100 tys. mieszkańców.

Z kolei, liczba obwodów spisowych n_{wh} losowanych na pierwszym stopniu obliczana była ze wzoru:

$$(5) \quad n_{wh} = \frac{m_{wh}}{S_{wh}} ,$$

gdzie:

S_{wh} – ustalona dla h -tej warstwy w -tego województwa liczba mieszkań losowanych w pojedynczym obwodzie spisowym.

W miastach powyżej 100 tys. mieszkańców losowano po 3 mieszkania w obwodzie, w miastach od 20 do 100 tys. po 4 mieszkania, w miastach do 20 tys. mieszkańców po 5 mieszkań. Na terenach wiejskich losowano po 6 mieszkań w obwodzie. Zróżnicowanie liczby mieszkań losowanych z obwodów spisowych w zależności od klasy miejscowości jest kompromisem pomiędzy dążeniem do uzyskania jak najlepszej precyzji wyników a potrzebą koncentracji respondentów w terenie.

⁴ Ustalenie konkretnej wartości m_2 dokonano metodą ekspercką, analogicznie jak podczas alokacji próby do poprzedniej edycji badania; ogólne uzasadnienie dla przyjętej metody można znaleźć na str. 282 publikacji: *Jakość życia, kapitał społeczny, ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce*, GUS, Warszawa 2013.

Próbę pierwszego stopnia losowano oddzielnie w każdej warstwie. W celu wyboru próby zastosowano metodę Hanurava-Vijayana (zaimplementowany w systemie SAS wariant algorytmu losowania typu PPS, tzn. z prawdopodobieństwem proporcjonalnym do wielkości jednostek, bez zwracania). W wylosowanych obwodach losowano z kolei, w drodze losowania prostego bez zwracania, po 3, 4, 5 względnie 6 mieszkań w zależności od klasy miejscowości.

Wylosowana próba liczyła 3 582 obwody spisowe oraz 14 000 mieszkań. Rozkład próby obwodów spisowych i mieszkań pomiędzy województwa oraz populacyjna liczba mieszkań i liczba utworzonych warstw podana została w poniższej tablicy.

Tablica 9.2. Warstwy, mieszkania i obwody spisowe według województw, dla nowej podpróby
Table 9.2. Strata, dwellings and census areas by voivodships for the new subsample

Województwo Voivodship	Liczba warstw Number of strata	Liczba mieszkań w: Number of dwellings in:		Liczba obwodów w nowej podpróbie Number of areas in the new subsample
		populacji the population	nowej podpróbie the new subsample	
POLSKA POLAND	510	14 231 056	14 000	3 582
Dolnośląskie	35	1 157 685	1 002	263
Kujawsko-pomorskie	25	743 447	812	212
Lubelskie	29	751 789	749	174
Lubuskie	19	370 196	548	137
Łódzkie	32	996 798	927	243
Małopolskie	35	1 166 251	1 001	255
Mazowieckie	60	2 210 283	2 011	547
Opolskie	13	350 135	497	113
Podkarpackie	40	654 019	690	150
Podlaskie	19	434 478	606	152
Pomorskie	29	851 922	879	237
Śląskie	51	1 748 017	1 331	380
Świętokrzyskie	20	437 863	569	130
Warmińsko-mazurskie	27	508 605	627	152
Wielkopolskie	48	1 203 972	1 004	243
Zachodniopomorskie	28	645 596	747	194

9.4. Wagi w Badaniu spójności społecznej

9.4. Weights used in the Social Cohesion Survey

W Badaniu spójności społecznej wykorzystywane są dwa rodzaje wag, oddzielnie dla podprób panelowych (tzw. wagi panelowe) oraz dla połączonych podprób (panelowych i nowowylosowanej, tzw. wagi przekrojowe):

1. wagi dla gospodarstw domowych, będące w przypadku przekrojowym jednocześnie wagami dla osób ze składu gospodarstwa,
2. wagi dla wywiadów indywidualnych zrealizowanych z wylosowaną osobą w wieku 16 lat i więcej.

Wagi panelowe

Panel weights

Wagi panelowe uzyskuje się poprzez odpowiednią korektę wag dla osób ze składu gospodarstwa obliczonych w edycji badania z 2015 roku (tzw. wag bazowych), oddzielnie dla gospodarstw z edycji 2011 i 2015 roku. Korekty polegały na uwzględnieniu zjawisk braku odpowiedzi oraz sytuacji wyłączenia gospodarstw i osób z badanej populacji⁵.

Współczynnik korygujący wyznaczano według klas miejscowości w ramach województw i miał on postać:

$$(1) \quad \frac{R(2015) - M}{R(2018)}$$

gdzie:

$R(T)$ – oszacowanie liczby osób (poprzez sumowanie odpowiednich wag bazowych) należących do badanej populacji w podpróbie zbadanej w roku T (tzn. w edycji z 2015 lub 2018 roku),

M – oszacowanie liczby osób (poprzez sumowanie odpowiednich wag bazowych), które były w badanej populacji w poprzedniej edycji badania, natomiast w kolejnej edycji zostały zaliczone do gospodarstw uznanych za będące poza zakresem badania.

W obliczeniach wielkości z licznika i mianownika używano wag bazowych wynikających z edycji 2015 roku. Podane wyrażenie jest odwrotnością empirycznego oszacowania prawdopodobieństwa, że dana osoba będzie zbadana ponownie w kolejnej edycji badania.

W następnym etapie obliczania skorygowanych wag bazowych dla ostatniej edycji badania (tzn. dla 2018 roku) przypisano wagi matek dzieciom (urodzonym po przeprowadzeniu badania w 2015 roku) oraz wagi zerowe dodatkowym osobom, które znalazły się w składzie badanego gospodarstwa. Tak skorygowana waga bazowa, oznaczona jako *waga_p_os*, stanowi wagę panelową dla osób ze zbadanych gospodarstw próby panelowej. Poprzez uśrednienie tej wagi na poziom gospodarstw domowych uzyskujemy wagę (oznaczoną jako *waga_p*) dla gospodarstw panelowych.

Wagi panelowe dla wywiadów indywidualnych zrealizowanych z wylosowaną osobą w wieku 16 lat i więcej (oznaczone jako *waga_p_ind*) uzyskano poprzez korektę wagi *waga_p_os* (pomnożonej przez liczbę osób w wieku 16 lat i więcej w danym gospodarstwie panelowym) przy zastosowaniu stratyfikacji ex post ze względu na płeć oraz grupy wieku w podziale na miasto i wieś.

Wagi przekrojowe

Cross-sectional weights

W celu obliczenia wag przekrojowych konieczne było odpowiednie połączenie wag dla podpróby panelowej oraz skorygowanych wag dla nowo wylosowanej podpróby. Poniżej opisano algorytm wyznaczenia wag dla nowej podpróby, który jest analogiczny do metody obliczania wag z poprzedniej edycji badania.

⁵ Wyłączenie dotyczy: gospodarstw spoza zakresu badania – całe gospodarstwo wyprowadziło się lub wszyscy członkowie tego gospodarstwa zmarli lub w gospodarstwie domowym nie ma żadnej osoby z próby panelowej (ze składu gospodarstwa z 2011 lub 2015 r.) oraz braku kontaktu z danym adresem z powodu braku możliwości dotarcia do gospodarstwa lub braku jakichkolwiek informacji o gospodarstwie.

Podstawą do obliczania wag jest prawdopodobieństwo wyboru i -tego mieszkania – π_i .

Waga wynikająca z wylosowania i -tego mieszkania do próby wyliczana jest ze wzoru:

$$(2) \quad \text{waga } 1g_i = \frac{1}{\pi_i}.$$

Waga ta jest następnie korygowana ze względu na niemożność skontaktowania się ankietera z wylosowanym mieszkaniem (gospodarstwem domowym) oraz ze względu na odmowy udziału w badaniu ze strony wylosowanych gospodarstw.

Na podstawie informacji pochodzących z kwestionariusza BSS-1G-RB dotyczącego oceny realizacji badania, oszacowane zostały, w każdym województwie, wskaźniki skontaktowania mieszkań (adresów) dla poszczególnych klas miejscowości. Podobnie jak w badaniach LFS i EU-SILC wyróżniono następujące klasy miejscowości:

1. miasto st. Warszawa,
2. miasta liczące co najmniej 500 tys. mieszkańców, tj. Łódź, Kraków, Poznań, Wrocław oraz trójmiasto Gdańsk, Gdynia i Sopot traktowane jako jedno miasto,
3. miasta liczące co najmniej 100 tys. do 500 tys. mieszkańców,
4. miasta liczące co najmniej 20 tys. do 100 tys. mieszkańców,
5. miasta liczące poniżej 20 tys. mieszkańców,
6. wieś.

Wskaźniki skontaktowania Ra_p ($p = 1, 2, \dots, 6$) dla p -tej klasy miejscowości obliczamy ze wzoru:

$$(3) \quad Ra_p = \frac{SK_p}{SK_p + SN_p},$$

gdzie:

SK_p – oszacowanie liczby mieszkań skontaktowanych w p -tej klasie miejscowości,

SN_p – oszacowanie liczby mieszkań nieskontaktowanych w p -tej klasie miejscowości.

Wartości SK_p i SN_p to sumy wag $waga1g_i$ dla mieszkań, dla których wartość zmiennej M04⁶ przyjmuje odpowiednio wartości: 1 dla skontaktowanych lub 3, 4 dla nieskontaktowanych⁷. Przy obliczeniach Ra_p nie uwzględniono mieszkań spoza zakresu badania takich jak: pustostany, drugie mieszkania, fikcyjne adresy, mieszkania zamienione w obiekty niemieszkalne itp., czyli M04 = 2, 5, 7, 8, 9. Wartości Ra_p dla Polski oraz minimalne i maksymalne dla województw przedstawia poniższa tablica.

⁶ Zmienna informująca o tym, czy udało się nawiązać kontakt z gospodarstwem domowym w wylosowanym mieszkaniu oraz o powodach braku kontaktu.

⁷ W przypadku, gdy pod jednym adresem mamy dwa gospodarstwa, przy czym dla jednego z nich M04=1, zaś dla drugiego M04=3, uznano, że mamy w takim przypadku do czynienia z dwoma mieszkaniami pod jednym adresem. Odnotowano 28 takich przypadków.

Tablica 9.3. Wskaźniki skontaktowania
Table 9.3. Contact indicators

Klasa miejscowości zamieszkania Class of place of residence	Wartości Ra_p Ra_p values		
	Polska Poland	min. dla województwa voivodship minimum	max. dla województwa voivodship maximum
Ogółem Total	0,817	0,753	0,886
1. Miasto st. Warszawa 1. The Capital City of Warsaw	0,728	-	-
2. Miasta liczące co najmniej 500 tys. mieszkańców (bez Warszawy) ^a 2. Cities with at least 500 thousand inhabitants (excluding Warsaw) ^a	0,735	0,703	0,793
3. Miasta liczące co najmniej 100–500 tys. mieszkańców 3. Cities from 100–500 thousand inhabitants	0,795	0,703	0,881
4. Miasta liczące od co najmniej 20–100 tys. mieszkańców 4. Towns from 20–100 thousand inhabitants	0,816	0,739	0,913
5. Miasta liczące poniżej 20 tys. mieszkańców 5. Towns with less than 20 thousand inhabitants	0,836	0,735	0,924
6. Wieś 6. Rural area	0,871	0,801	0,925

a Łódź, Kraków, Poznań, Wrocław oraz trójmiasto Gdańsk, Gdynia i Sopot traktowane jako jedno miasto.
a Łódź, Kraków, Poznań, Wrocław and the tri-city of Gdańsk, Gdynia and Sopot altogether.

Kolejnym etapem przy obliczaniu wag było oszacowanie wskaźników odpowiedzi Rg_p dla klas miejscowości w poszczególnych województwach. Wskaźniki te szacowane są przy wykorzystaniu wag $waga1g_i$ zgodnie ze wzorem:

$$(4) \quad Rg_p = \frac{Z_p}{Z_p + N_p},$$

gdzie:

Z_p – oszacowanie liczby gospodarstw domowych, w których wywiad został przeprowadzony (zmienna M05⁸=1),

N_p – oszacowanie liczby gospodarstw domowych, w których wywiad nie został przeprowadzony (zmienna M05=2,3).

Wartości Z_p i N_p obliczone zostały jako sumy wag $waga1g_i$ dla odpowiednich gospodarstw.

W tabelicy podane zostały wartości tych wskaźników.

⁸ Zmienna informuje o realizacji ankiety gospodarstwa domowego (wywiad przeprowadzony, rozpoczęty i przerwany, nieprzeprowadzony).

Tablica 9.4. Wskaźniki odpowiedzi
Table 9.4. Response indicators

Klasa miejscowości zamieszkania Class of place of residence	Wartości Rg_p Rg_p values		
	Polska Poland	min. dla województwa voivodship minimum	max. dla województwa voivodship maximum
Ogółem Total	0,403	0,331	0,574
1. Miasto st. Warszawa 1. The Capital City of Warsaw	0,159	-	-
2. Miasta liczące co najmniej 500 tys. mieszkańców (bez Warszawy) ^a 2. Cities with at least 500 thousand inhabitants (excluding Warsaw) ^a	0,290	0,222	0,384
3. Miasta liczące co najmniej 100–500 tys. mieszkańców 3. Cities from 100–500 thousand inhabitants	0,375	0,295	0,476
4. Miasta liczące od co najmniej 20–100 tys. mieszkańców 4. Towns from 20–100 thousand inhabitants	0,376	0,260	0,551
5. Miasta liczące poniżej 20 tys. mieszkańców 5. Towns with less than 20 thousand inhabitants	0,422	0,323	0,563
6. Wieś 6. Rural area	0,522	0,396	0,678

a Łódź, Kraków, Poznań, Wrocław oraz trójmiasto Gdańsk, Gdynia i Sopot traktowane jako jedno miasto.
a Łódź, Kraków, Poznań, Wrocław and the tri-city of Gdańsk, Gdynia and Sopot altogether.

Następnym etapem było obliczenie wskaźnika kompletności według klas miejscowości województw jako iloczynu powyższych wskaźników:

$$(5) \quad R_p = Ra_p * Rg_p$$

Wartości tych wskaźników podane zostały w poniższej tablicy.

Tablica 9.5. Wskaźniki kompletności
Table 9.5. Completeness indicators

Klasa miejscowości zamieszkania Class of place of residence	Wartości R_p R_p values		
	Polska Poland	min. dla województwa voivodship minimum	max. dla województwa voivodship maximum
Ogółem Total	0,329	0,256	0,499
1. Miasto st. Warszawa 1. The Capital City of Warsaw	0,115	-	-
2. Miasta liczące co najmniej 500 tys. mieszkańców (bez Warszawy) ^a 2. Cities with at least 500 thousand inhabitants (excluding Warsaw) ^a	0,213	0,156	0,304

a Łódź, Kraków, Poznań, Wrocław oraz trójmiasto Gdańsk, Gdynia i Sopot traktowane jako jedno miasto.
a Łódź, Kraków, Poznań, Wrocław and the tri-city of Gdańsk, Gdynia and Sopot altogether.

Tablica 9.5. Wskaźniki kompletności (dok.)
Table 9.5. Completeness indicators (cont.)

Klasa miejscowości zamieszkania Class of place of residence	Wartości R_p R_p values		
	Polska Poland	min. dla województwa voivodship minimum	max. dla województwa voivodship maximum
3. Miasta liczące co najmniej 100–500 tys. mieszkańców 3. Cities from 100–500 thousand inhabitants	0,298	0,216	0,407
4. Miasta liczące od co najmniej 20–100 tys. mieszkańców 4. Towns from 20–100 thousand inhabitants	0,307	0,204	0,414
5. Miasta liczące poniżej 20 tys. mieszkańców 5. Towns with less than 20 thousand inhabitants	0,353	0,253	0,505
6. Wieś 6. Rural area	0,455	0,321	0,627

a Patrz str. 293.

a See page 293.

Po obliczeniu wskaźników R_p obliczone zostały, dla każdego gospodarstwa domowego, wagi $waga2g_i$ według wzoru:

$$(6) \quad waga2g_i = \frac{waga1g_i}{R_p}.$$

Wagi wyliczone zgodnie ze wzorem (6) są wagami dla gospodarstw oraz osób ze składu gospodarstwa domowego i uwzględniają poziom kompletności badania według województw i klas miejscowości. Ze względu na braki odpowiedzi, a także z innych powodów, struktury gospodarstw domowych według liczby osób w gospodarstwie oraz struktury ludności według płci i grup wieku oszacowane na podstawie próby mogą różnić się od odpowiednich struktur dla populacji. W związku z tym, przy wykorzystaniu metody kalibracji zintegrowanej w wersji sinusa hiperbolicznego, obliczone zostały takie wagi dla gospodarstw i osób ze składu gospodarstwa, przy których zapewniona została zgodność tych struktur. Wykorzystano przy tym informacje pochodzące z szacunków demograficznych i NSP 2011 odnośnie do liczby gospodarstw według liczby osób w gospodarstwie (gospodarstwa 1-osobowe, 2-osobowe, 3-osobowe, 4-osobowe i gospodarstwa o liczbie osób 5 i więcej) oraz liczby ludności według płci i grup wieku (poniżej 15 lat, 16–24 lata, osiem pięcioletnich grup wieku i grupa 65 lat i więcej) w poszczególnych województwach w podziale na miasta i wieś. W rezultacie otrzymano wagi zintegrowane dla gospodarstw nowej próby $waga_g$ i osób ze składu gospodarstwa $waga_os$, przy czym dla i-tego gospodarstwa mamy:

$$(7) \quad waga_g_i = waga_os_i$$

Algorytm kalibracji stosowano oddzielnie dla każdego województwa. Wagi po kalibracji poddawano dodatkowo (też oddzielnie w każdym województwie) procedurze obcinania wag ekstremalnych (tzw. *trimming*). Użyto metody zalecanej przez Eurostat, w której sprawdza się czy iloraz wagi uzyskanej po kalibracji oraz wagi wejściowej znajduje się w odpowiednich granicach tzn.

$$(8) \quad \frac{1}{3} \leq \frac{w_i/\bar{w}}{w_i^{(0)}/\bar{w}^{(0)}} \leq 3,$$

gdzie w liczniku rozważamy skalibrowaną wagę w_i dla danego i-tego gospodarstwa podzieloną przez

średnią tych wag $\bar{w}$ dla wszystkich rozważanych gospodarstw, natomiast w mianowniku uwzględniamy wagę przed kalibracją $w_i^{(0)}$ podzieloną przez odpowiednią średnią $\bar{w}^{(0)}$.

W przypadku gospodarstwa, dla którego podane wyrażenie nie jest prawdziwe, należy tak zmienić wagę wynikową, aby spełnić zakłóconą nierówność. Procedura dopasowania zmienia średnią wag w liczniku, co powoduje w praktyce konieczność iteracyjnego powtórzenia tej procedury, aż do osiągnięcia wymaganego warunku.

Po wyznaczeniu niezależnie dla każdej podpróby wag na poziomie zbadanych gospodarstw ostateczne wagi przekrojowe (tzn. wagi dla połączonych trzech podprób) uzyskuje się przez podzielenie wag dla podprób (tzn. dla podprób gospodarstw panelowych wagi – *waga_p* oraz dla nowej podpróby zbadanych gospodarstw – wagi *waga_g*) przez współczynniki wynikające z ilorazu liczby wszystkich zbadanych gospodarstw do liczby zbadanych gospodarstw w danej podpróbie i zastosowanie opisanego powyżej (dla pojedynczej nowej podpróby) algorytmu kalibracji zintegrowanej, który zapewnia zgodność uogólnień z dostępnymi z zewnątrz danymi demograficznymi. Wagi te podlegają również, dokładnie opisaną wcześniej, procedurze obcinania wag ekstremalnych (tzw. *trimming*).

W rezultacie uzyskujemy zmienną wagę, czyli wagę przekrojową dla gospodarstw oraz jednocześnie dla osób ze składu.

Następnie obliczone zostały wagi *waga_ind* dla osób w wieku 16 lat i więcej, które wzięły udział w wywiadzie indywidualnym. Dla osoby z *i*-tego gospodarstwa waga ta obliczana jest następująco:

$$(9) \quad waga\_ind_i = waga\_os_i * l_i$$

gdzie:

l_i – liczba osób w wieku 16 lat i więcej w *i*-tym gospodarstwie.

Dodatkowo *waga_ind* była korygowana przy zastosowaniu stratyfikacji ex post ze względu na płeć oraz grupy wieku w podziale na miasto i wieś.

9.5. Metoda oceny precyzji

9.5. Precision assessment method

Estymację błędów losowych dla szacowanych w Badaniu spójności społecznej wskaźników oparto na metodzie wielokrotnego losowania podpróbek. Użyto wariantu metody bootstrap⁹, w którym niezależnie w każdej warstwie, dokonuje się wielokrotnego (kilkaset razy) losowania ze zwracaniem podpróbek o liczebności $n_h - 1$ spośród n_h wylosowanych do badania jednostek pierwszego stopnia w *h*-tej warstwie. Przy szacowaniu precyzji wyników zastosowano $B=500$ powtórzeń. Po wylosowaniu jednostek pierwszego stopnia do podpróby bootstrapowej przenosi się odpowiednie jednostki drugiego stopnia wylosowane z nich do badania (tj. mieszkania wraz z zamieszkującymi je osobami) oraz wyznacza zmodyfikowane wagi:

$$(1) \quad w_j(b) = w_j \frac{n_h}{n_h - 1} m_j(b)$$

gdzie:

$w_j(b)$ – waga dla osoby z *j*-tego gospodarstwa w *b*-tej podpróbie bootstrapowej,

⁹ Särndal C.E., Swensson B., Wretman J. *Model Assisted Survey Sampling*, Springer Verlag, 1991. ss. 442–444.

w_j – waga oryginalna dla osoby z j -tego gospodarstwa,

$m_j(b)$ – krotność wyboru jednostki pierwszego stopnia z j -tym gospodarstwem do b -tej podpróby ($b=1,2,\dots,B$).

Dla danej podpróby bootstrapowej szacuje się z użyciem zmodyfikowanych wag interesujący nas parametr, uzyskując wielkość $\hat{t}_b^*$. Po wykonaniu B iteracji oszacowanie wariancji estymatora badanego parametru $\hat{t}$ ma postać:

$$(2) \quad \hat{V}(\hat{t}) = \frac{1}{B-1} \sum_{b=1}^B (\hat{t}_b^* - \hat{t})^2.$$

Oszacowanie błędu standardowego (błędu bezwzględnego) dla estymowanej wielkości jest równe pierwiastkowi kwadratowemu z uzyskanego oszacowania wariancji, tzn.

$$(3) \quad SE(\hat{t}) = \sqrt{\hat{V}(\hat{t})}.$$

Ponadto, oszacowane zostały błędy względne (współczynniki zmienności) dla estymowanych wskaźników za pomocą wzoru:

$$(4) \quad CV(\hat{t}) = \frac{SE(\hat{t})}{\hat{t}}.$$

Wskaźniki precyzji można wykorzystywać do wyznaczania przedziałów ufności, w których z określonym prawdopodobieństwem (tzw. poziomem ufności, np. 95%) znajduje się prawdziwa wartość estymowanego parametru. Na przykład dla poziomu ufności 95% granice takiego przedziału mają postać: $\hat{t} \pm 1,96 * SE(\hat{t})$.

Oceny precyzji dla wybranych wyników BSS 2018 zawarte są w tablicach 9.6. i 9.7.

9.6. Imputacja dochodów

9.6. Income imputation

Ze względu na cel i zakres tematyczny Badania spójności społecznej dla opracowania wyników konieczne jest uzyskanie informacji o dochodzie badanych gospodarstw.

Pytanie o dochód jest pytaniem drażliwym, często skutkującym dużą liczbą odmów. By nie dyskwalifikować wywiadów, w których respondenci udzielają większości informacji objętych badaniem, ale nie są skłonni przekazać informacji o dochodzie, w konstrukcji badania założono możliwość nieudzielenia przez gospodarstwo domowe odpowiedzi na pytanie o dochód (odmowa odpowiedzi dotycząca pojedynczego pytania). Natomiast powstałe na skutek tego pozycyjne braki danych dotyczące poziomu dochodu danego gospodarstwa domowego są imputowane.

By umożliwić maksymalnie skuteczną i precyzyjną imputację, w możliwie największym stopniu bazującą na informacji uzyskanej od respondenta, stosuje się szereg pytań dodatkowych. Formularz skonstruowany jest tak, by uzyskać informacje powiązane z dochodem i opisujące sytuację materialną gospodarstwa domowego, również z punktu widzenia bieżących dochodów, nawet jeżeli kwota dochodu nie zostanie precyzyjnie podana.

Podstawą do opracowania wyników jest średni miesięczny dochód netto gospodarstwa w okresie ostatnich dwunastu miesięcy poprzedzających badanie, tj. kwota dochodu rocznego podzielona przez 12. Ponieważ często niechęć do udzielenia informacji o dochodzie wynika nie tyle z braku woli ze strony respondenta, co z trudności w oszacowaniu kwoty, przewidziano możliwość przekazania informacji o dochodzie w różnym układzie – jako średni dochód miesięczny lub jako łączną kwotę dochodu z całego

roku. Ponadto występuje pytanie o dochód osiągnięty w miesiącu poprzedzającym badanie. Informacja ta nie może być przeliczona bezpośrednio na interesujące nas dane, ale – w przypadku jej udzielenia – stanowi podstawę do bardzo wiarygodnej imputacji poprzez wykorzystanie statystycznych zależności między dochodem z ostatniego miesiąca a dochodem za cały ostatni rok, obserwowanych w badanej populacji.

W przypadku każdego z pytań służących uzyskaniu informacji o dochodzie możliwe jest udzielenie odpowiedzi na dwa sposoby. Pierwszy, preferowany, który dostarcza interesujących nas informacji bez dodatkowych zabiegów o charakterze imputacyjnym, to podanie przez respondenta dokładnej kwoty dochodu. Jeżeli jednak respondent nie chce lub nie potrafi podać tej kwoty, może zaznaczyć odpowiedni przedział dochodowy. W takim przypadku również uzyskujemy dość precyzyjną informację o wartości dochodu (zwłaszcza, jeśli nie jest to przedział skrajny – najwyższy lub najniższy), choć wymagającą jeszcze uściślenia, które ma miejsce poprzez imputację zawężoną do granic przedziału. Dopiero w sytuacji, gdy respondent nie jest skłonny do przekazania nawet informacji o przedziale dla żadnego z zadawanych pytań dotyczących dochodu, mamy do czynienia z informacją tworzoną w pełni za pomocą imputacji statystycznej.

Do imputacji dochodu zastosowana została stochastyczna imputacja regresyjna. Metoda ta polega na wykorzystaniu wartości teoretycznej (prognozy) z modelu regresyjnego uzupełnionej o imputowaną resztę (odzwierciedlenie składnika losowego). Imputowana reszta jest generowana z rozkładu teoretycznego o odpowiednich parametrach.

Metoda imputacji ma charakter stochastyczny, co oznacza, że zawiera element losowy (nie można z góry przewidzieć wartości imputacyjnych, każde powtórzenie przebiegu dla tych samych danych może dać różne wyniki). Imputacja taka w najmniejszym stopniu zaburza rozkład imputowanej zmiennej, uzyskane rozkłady są „podobne” do naturalnych, nie są tworzone sztucznie zbiory identycznych wartości imputacyjnych.

Ponadto zastosowana metoda pozwala objąć jednolitym podejściem metodologicznym sytuację, gdy respondent podał granice przedziału dochodowego oraz gdy ich nie podał. W sytuacji, gdy nie określono przedziału, imputowane reszty generowane są z rozkładu bezwarunkowego. Jeśli natomiast znamy granice przedziału dochodowego, imputowana reszta jest generowana z rozkładu uciętego (generowana wartość może przyjąć wyłącznie wartości z założonego zakresu) tak, by zagwarantować, że uzyskana wartość imputacyjna będzie się mieściła w granicach zadeklarowanego przedziału dochodowego.

Taki sposób imputacji pozwala narzucić dla wartości imputacyjnych pewne granice *a priori*, niekoniecznie wynikające tylko z zadeklarowanych przedziałów. Korzystając z doświadczeń związanych z analizą dochodów i dobrobytu subiektywnego przeprowadzoną w poprzednich edycjach badania, wprowadzono dodatkowe warunki ograniczające zakres zmienności wartości imputacyjnych na podstawie odpowiedzi na pytania opisujące sytuację ekonomiczną gospodarstwa w sposób jakościowy. Dotyczy to pytań o łatwość lub trudność „wiązania końca z końcem” przez gospodarstwo oraz o ogólną sytuację materialną gospodarstwa. Zakładając racjonalność odpowiedzi respondenta przyjęto, że:

- dochody gospodarstw z łatwością „wiążących koniec z końcem” nie powinny być znacząco niższe, zaś z trudnością „wiążących koniec z końcem” – znacząco wyższe od dochodu zadeklarowanego przez gospodarstwo jako „konieczny do związania końca z końcem”;
- podobnie powinna być powiązana deklaracja o łatwości lub trudności „wiązania końca z końcem” z zależnością między dochodami a wydatkami gospodarstwa;
- gospodarstwa oceniające swą sytuację materialną jako dobrą lub bardzo dobrą nie powinny wykazywać dochodu znacząco odbiegającego *in minus*, zaś gospodarstwa oceniające sytuację jako złą lub bardzo złą – *in plus*, od przeciętnych dochodów w populacji, typowych dla gospodarstw o podobnej charakterystyce.

Powyższe reguły były stosowane w przypadku, gdy nie stały w sprzeczności z deklaracjami respondenta co do wysokości dochodu lub granic przedziału. W sytuacji, gdy respondent nie złożył żadnej deklaracji, która podważałaby spójność jego wypowiedzi, założenie racjonalności odpowiedzi respondenta oraz spójności ocen opisowych/subiektywnych z wartościami zmiennych ilościowych wydaje się właściwym i korzystnie wpływającym na jakość efektów imputacji. Przypadki braku spójności między podanymi przez respondenta (niewymagającymi imputacji) kwotami lub przedziałami, a ocenami subiektywnymi były analizowane odrębnie – poza procedurą imputacji – na etapie kontroli i redagowania danych i – zależnie od wyniku weryfikacji – akceptowane lub korygowane.

Modele stosowane do imputacji mają postać potęgowo-wykładniczą (transformowalną do liniowej). Reszty generowane są z rozkładu normalnego (uciętego rozkładu normalnego) dla modelu liniowego uzyskiwanego po zastosowaniu transformacji logarytmicznej.

Zmienną imputowaną (i objaśnianą przez modele) jest średni miesięczny dochód netto gospodarstwa domowego w okresie ostatnich 12 miesięcy. Dla każdego gospodarstwa wymagającego imputacji stosowany jest jeden z dwóch alternatywnych modeli, zależnie od dostępności zmiennych objaśniających.

W przypadku braku danych, dotyczącego zmiennej imputowanej:

- a) jeżeli dla gospodarstwa domowego posiadamy informację na temat dochodu miesięcznego z miesiąca poprzedzającego badanie (dochodu bieżącego), używamy modelu, w którym zmiennymi objaśniającymi są: dochód bieżący oraz opisowa informacja o zmianie dochodu w stosunku do poprzedniego roku (wzrost/spadek/w przybliżeniu bez zmian),
- b) jeżeli nie mamy informacji na temat dochodu bieżącego (brak danych), stosujemy model objaśniający dochód za pomocą obiektywnych czynników determinujących wysokość dochodu i możliwości gospodarstwa domowego w zakresie jego osiągnięcia, takich jak: źródło utrzymania, rodzaj pracy, zawód i wykształcenie głowy gospodarstwa.

Model a) daje dużo lepsze objaśnienie. Wykorzystuje przy tym informację o dochodzie przekazaną przez respondenta. Dlatego jest stosowany zawsze, gdy tylko jest taka możliwość, biorąc pod uwagę posiadane informacje.

W przypadku modelu b), oprócz czynników obiektywnych (jak wykształcenie, zawód), uwzględniona została również informacja o tym, jak gospodarstwo „wiąże koniec z końcem”. Zastosowanie tej zmiennej znacząco poprawia objaśnienie. Specyfikację taką można interpretować w ten sposób, że czynniki obiektywne określają możliwości i aspiracje dochodowe osób oraz gospodarstw domowych. Nie dostarczają jednak informacji, w jakim stopniu osiągnane faktycznie dochody odpowiadają tym możliwościom i aspiracjom. Można założyć, że odpowiedź na pytanie o łatwość lub trudność gospodarowania środkami finansowymi może – przynajmniej w pewnym stopniu – nieść w sobie jakąś informację na ten temat.

Określając zestaw zmiennych objaśniających, testowano różne warianty modelu. Wariant ostatecznie zastosowany uznany został za najlepszy z punktu widzenia jakości objaśnienia oraz możliwości interpretacji przyjętej specyfikacji.

W próbie zrealizowanej, liczącej 14 331 rekordów (gospodarstwa domowe), zaimputowano 5 210 rekordów (nieco ponad jedną trzecią próby). Na podstawie modelu a) zaimputowanych zostało 690 rekordów, na podstawie modelu b) 4 520 rekordów. Stanowiło to – odpowiednio – 13,2% i 86,8% wszystkich zaimputowanych rekordów. Liczby te obejmują zarówno przypadki pełnej imputacji statystycznej, gdzie respondent nie udzielił żadnej informacji o imputowanej zmiennej, jak i przypadki, gdy znany jest przedział dochodowy.

Dla oceny zakresu imputacji dochodów w przetwarzanym zbiorze danych i skali potencjalnych błędów z nią związanych, istotna jest statystyka rozróżniająca przypadki pełnej imputacji od imputacji przy zna-

nym przedziale dochodowym. I tak, spośród 5 210 zaimputowanych rekordów (gospodarstw domowych):

- 3 162 rekordy (60,7%) imputowano w sytuacji, gdy znany był dokładny przedział dochodowy, tzn. górna i dolna granica przedziału (przedział inny niż skrajny),
- 15 rekordów (0,3%) imputowano w sytuacji, gdy wiadomo było, że należą do przedziałów skrajnych (grupy o najniższych lub najwyższych dochodach),
- dla 2 033 rekordów (39,0%) zastosowano pełną imputację, tj. nie był znany przedział dochodowy.

Tylko dla wymienionych w ostatnim punkcie 2 033 gospodarstw możemy przyjąć, że przypisana im wartość dochodu w całości pochodzi z imputacji statystycznej. Z tej liczby dla 1 816 gospodarstw imputacja została wykonana za pomocą modelu b), a więc bez znajomości faktycznej wartości bieżącego dochodu gospodarstwa. Stanowi to 12,7% całej próby.

9.7. Definicje i klasyfikacje stosowane w badaniu

9.7. Definitions and classifications used in the survey

Gospodarstwo domowe – zespół osób spokrewnionych ze sobą lub niespokrewnionych, mieszkających razem i wspólnie utrzymujących się (gospodarstwo domowe wieloosobowe) lub osoba utrzymująca się samodzielnie (gospodarstwo domowe jednoosobowe), bez względu na to, czy mieszka sama czy też z innymi osobami. Jeśli członkowie rodziny mieszkają wspólnie, ale utrzymują się oddzielnie, to tworzą odrębne gospodarstwa domowe.

Głowa gospodarstwa domowego (określana również jako osoba odniesienia) – osoba, która ukończyła 16 lat i osiąga najwyższy dochód spośród wszystkich członków gospodarstwa domowego. Przy ustalaniu osoby odniesienia wzięto pod uwagę dochody o charakterze stałym i powtarzalnym: z pracy najemnej, użytkowania gospodarstwa rolnego, pracy na własny rachunek poza gospodarstwem rolnym w użytkowaniu indywidualnym, własności, wynajmu nieruchomości, stałych świadczeń z ubezpieczeń społecznych, stałe dary od innych gospodarstw domowych (w tym alimenty), emerytury i renty zagraniczne. W przypadku, gdy dwie lub więcej osób dostarcza w jednakowym stopniu środków na utrzymanie, za głowę gospodarstwa uważa się osobę, która głównie tymi środkami rozporządza.

Zawód – zawody wykonywane przez respondentów w głównym miejscu pracy zostały podane w oparciu o Klasyfikację Zawodów i Specjalności na Potrzeby Rynku Pracy wprowadzoną Rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7.08.2014 r., obowiązującą od dnia 1. 01. 2015 r. Klasyfikacja została opracowana na podstawie Międzynarodowego Standardu Klasyfikacji Zawodów ISCO-08, przyjętego w grudniu 2007 roku na trójstronnym Spotkaniu Ekspertów ds. Statystyki Pracy dotyczącym aktualizacji Międzynarodowego Standardu Klasyfikacji Zawodów (ISCO). Za podstawę grupowania osób według wykonywanego zawodu przyjęto w niniejszej publikacji grupy główne przywoływanej klasyfikacji. Lista tych grup jest następująca:

- 1 Przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy
- 2 Specjaliści
- 3 Technicy i inny średni personel
- 4 Pracownicy biurowi
- 5 Pracownicy usług i sprzedawcy
- 6 Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy
- 7 Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy
- 8 Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń
- 9 Pracownicy wykonujący prace proste
- 0 Siły zbrojne (01 Oficerowie sił zbrojnych, 02 Podoficerowie sił zbrojnych, 03 Żołnierze szeregowi)

W przypadku grupy „0 – Siły zbrojne” zastosowano umowne przyporządkowanie zawodów wojskowych do grup „cywilnych”, zaliczając oficerów do kategorii „1”, podoficerów do kategorii „2”, zaś żołnierzy szeregowych do kategorii „3”.

Dla potrzeb opracowania wyników Badania spójności społecznej kategorii związane z: **aktywnością ekonomiczną, głównym źródłem utrzymania, bezrobociem, niepełnosprawnością** oparto na samooценie respondenta – w razie potrzeby ankieterzy udzielali wyjaśnień respondentom zgodnie z objaśnieniami zawartymi w instrukcji dla ankietera.

Aktywność ekonomiczna – klasyfikacja została sporządzona na podstawie odpowiedzi na pytanie o to, za kogo głównie (ze względu na aktualny status na rynku pracy) osoba się uważa oraz jakie jest jej źródło utrzymania. Grupowanie obejmuje następujące kategorie:

- pracujący najemnie – osoby, które zadeklarowały się jako pracujące i wskazały dochody z pracy najemnej jako źródło utrzymania,
- pracujący na rachunek własny poza rolnictwem – osoby, które zadeklarowały się jako pracujące i wskazały pracę na własny rachunek (inną niż praca we własnym gospodarstwie rolnym) jako źródło utrzymania,
- rolnicy indywidualni – osoby, które zadeklarowały się jako pracujące i wskazały dochody z pracy we własnym gospodarstwie rolnym jako źródło utrzymania,
- bezrobotni – osoby, które zadeklarowały się jako bezrobotne,
- uczniowie, studenci – osoby, które zadeklarowały się jako uczniowie lub studenci,
- emeryci pozarolniczy – osoby, które zadeklarowały się jako emeryci i wskazały emeryturę z pozarolniczego systemu ubezpieczeń jako źródło utrzymania,
- emeryci rolniczy – osoby, które zadeklarowały się jako emeryci i wskazały emeryturę rolniczą jako źródło utrzymania,
- renciści (renta inwalidzka) – osoby, które zadeklarowały się jako niezdolne do pracy i wskazały rentę z tytułu niezdolności do pracy jako źródło utrzymania,
- inni nieaktywni zawodowo – osoby, które zadeklarowały się jako nieaktywne zawodowo, nie należące do żadnej z wymienionych wyżej kategorii.

Główne źródło utrzymania gospodarstwa – w badaniu, za główne źródło utrzymania gospodarstwa domowego uznano to, z którego – według deklaracji respondenta – gospodarstwo uzyskiwało najwyższy dochód, biorąc pod uwagę okres 12 miesięcy poprzedzających badanie.

Wyróżniono następujące źródła utrzymania:

- praca najemna – stała lub dorywcza/sezonowa, legalna lub nierejestrowana, wykonywana w kraju lub za granicą,
- praca na rachunek własny poza gospodarstwem rolnym – praca na własny rachunek poza gospodarstwem rolnym, stała lub dorywcza/sezonowa, legalna lub niezarejestrowana, wykonywana w kraju lub za granicą,
- praca na rachunek własny w gospodarstwie rolnym – praca na własny rachunek wykonywana w gospodarstwie rolnym przez jego użytkownika, tj. właściciela, współwłaściciela, dzierżawcę – stała i dorywcza; obejmuje także subsydia/dotacje z tytułu posiadania lub użytkowania gospodarstwa rolnego,
- emerytura (krajowa i zagraniczna) – obejmuje również emerytury pomostowe i renty strukturalne,
- renta (krajowa i zagraniczna) – renta z tytułu niezdolności do pracy, renta rodzinna, renta szkoleniowa, świadczenie rehabilitacyjne,
- inne świadczenia społeczne – obejmują m.in. świadczenia dla bezrobotnych, świadczenia przysługujące osobom niepełnosprawnym oraz ich opiekunom, świadczenia związane z wychowywaniem dzieci, stypendia, świadczenia z pomocy społecznej, zasiłki pielęgnacyjne,

odszkodowania z tytułu uszczerbku na zdrowiu,

- inne dochody – obejmują m.in. dochody z kapitału, dochody z wynajmu nieruchomości, alimenty i dary od osób prywatnych, wypłaty z funduszy emerytalnych.

Niepełnosprawność – na potrzeby opracowania wzięto pod uwagę jedynie fakt wystąpienia niepełnosprawności, bez stosowania podziału według stopnia i typu niepełnosprawności. Przy określaniu niepełnosprawności uwzględniono zarówno kryteria formalne (grupa inwalidzka, orzeczenie), jak i niepełnosprawność biologiczną.

Jako osoby z niepełnosprawnością sklasyfikowane zostały osoby, które spełniały przynajmniej jeden z dwóch warunków:

- posiadały ważne orzeczenie ustalające niepełnosprawność, niezdolność do pracy lub inwalidztwo (grupa inwalidzka),
- według własnej oceny, z powodu problemów zdrowotnych (kalectwa lub choroby przewlekłej) miały całkowicie lub poważnie ograniczoną zdolność wykonywania codziennych czynności właściwych dla wieku (zabawa, nauka w szkole, praca zawodowa, prowadzenie gospodarstwa domowego, samoobsługa), trwającą 6 miesięcy lub dłużej.

Dochód ekwiwalentny (przypadający na osobę) – jest to teoretyczny dochód na osobę w gospodarstwie domowym, przeliczony jednak według specjalnej skali, uwzględniającej różnice w kosztach utrzymania gospodarstw o różnej wielkości i różnym składzie osobowym (dorośli/dzieci). Formalnie, jest to dochód nie na osobę, a na tzw. jednostkę ekwiwalentną.

Przy przeliczeniach zastosowano tzw. zmodyfikowaną skalę ekwiwalentności OECD, powszechnie używaną w krajach Unii Europejskiej dla celów porównań międzynarodowych. Przyjmuje ona następujące wartości jednostek ekwiwalentnych przypadające na osobę w gospodarstwie: dla pierwszej osoby dorosłej – 1; dla każdego następnego członka gospodarstwa w wieku co najmniej 14 lat – 0,5; dla każdego dziecka w wieku poniżej 14 lat – 0,3. Dochód ekwiwalentny otrzymujemy dzieląc całkowity dochód gospodarstwa domowego przez liczbę jednostek ekwiwalentnych w danym gospodarstwie.

Grupy kwintylowe otrzymano, porządkując populację gospodarstw domowych ze względu na dochód ekwiwalentny, a następnie dzieląc ją na pięć grup tak, by liczba osób w każdej z grup była w przybliżeniu równa. Otrzymujemy w ten sposób pięć grup kwintylowych. Grupy kwintylowe numeruje się kolejno, poczynając od grupy o najniższych dochodach. Tak więc pierwsza grupa kwintylowa skupia gospodarstwa o najniższym dochodzie ekwiwalentnym, zaś piąta, czyli ostatnia grupa – gospodarstwa o najwyższym dochodzie.

Klasa miejscowości zamieszkania – klasa miejscowości dotyczy miejsca zamieszkania respondenta, w którym został on poddany badaniu. Miejscowość zamieszkania respondenta sklasyfikowana jest ze względu na typ (miasto lub wieś), a także, w przypadku miasta, na jego wielkość (mierzoną liczbą ludności).

Przy klasyfikacji jako miasto lub wieś brany był pod uwagę typ administracyjny miejscowości, a nie faktyczny stopień zurbanizowania danego obszaru.

Wyróżniono następujące klasy miejscowości zamieszkania:

- miasta o wielkości co najmniej 500 tys. mieszkańców (tzn. 500 000 i więcej),
- miasta o wielkości od 100 do 500 tys. mieszkańców (100 000 – 499 999),
- miasta o wielkości od 20 do 100 tys. mieszkańców (20 000 – 99 999),
- miasta o wielkości poniżej 20 tys. mieszkańców (19 999 i mniej),
- wieś.

The methodology and organization of the Social Cohesion Survey – summary in English

General information

The purpose of the survey

The cyclical Survey of Social Cohesion (BSS) is an important element of the household survey system implemented by the Statistics Poland. The third edition of the survey was conducted in 2018. The wide range of topics is undoubtedly a feature that distinguishes BSS from other surveys carried out by the Statistics Poland. This is because the survey includes questions about the most important aspects of quality of life (often called as social well-being) understood as a multidimensional category, i.e. taking into account both economic and non-economic, social aspects. The quality of life here is assessed from the perspective of objective indicators and subjective assessments. This survey allows, among others, for the analysis of some aspects of social well-being not included at all or insufficiently included in other surveys, such as: network social capital, social capital perceived from the perspective of the system of values, social norms and trust, religiousness, subjective well-being or social perception of important social phenomena related to discrimination, income inequalities or the role of the state in solving important social issues.

The possibility of integration of data concerning various aspects of the broadly understood quality of life can be considered the most important advantage of this survey. It allows not only to obtain a comprehensive assessment of social well-being, but also creates the possibility to conduct in-depth analyses of the relationships between its various aspects and to assess the degree of accumulation of both positive and negative symptoms of quality of life – which is particularly important for the analysis of social inequalities. One of the objectives of the Social Cohesion Study was to increase the number of measures allowing for more complete assessments of spatial differentiation of social welfare in Poland. At the level of voivodships, indicators concerning, among others, material situation of households, social relations, trust in people and institutions or satisfaction with various spheres of life are calculated.

When introducing the Social Cohesion Survey into the official statistics survey system, it was assumed that this survey would be a valuable source of information on the quality of life and the condition of social capital in Poland, and the results obtained would be useful both in the context of conducting social analyses as well as in making decisions relating to the creation of specific public policies (e.g. combating poverty, improving social integration or developing social capital). The regular conduction of this survey also allows to assess the effects of implementing these policies and to monitor the changes in social wellbeing in Poland.

Legal basis of the survey

The Survey of Social Cohesion (BSS 2018) was conducted in accordance with the Regulation of the Council of Ministers of 19 December 2017 on the Statistical surveys program of official statistics (PBSSP) for 2018 (Journal of Laws 2017 item 2471). Questionnaires for the survey are available on the website of the Central Statistical Office (GUS) at the following address

<http://form.stat.gov.pl/BadaniaAnkietowe/2018/harmonogram.htm>.

Fieldwork period

Social Cohesion Survey was conducted from February 5 to May 30 2018, on the territory of the whole country.

Survey unit

A household and one randomly selected household member¹ who had attained the age of 16 prior to 31 December 2017 were used as survey units.

Households residing in collective accommodation facilities (boarding schools, employee hotels, monasteries, etc.) were not included, except for the households of employees residing in such facilities because of the position held (e.g. hotel managers and administrators).

The questionnaire forms used in the survey

The interviews were conducted using the following questionnaires:

- BSS-1G – a household questionnaire containing questions about the situation of the whole household,
- BSS-1I – individual questionnaire with questions about one person selected for the survey aged 16 and over.

Moreover, the Social Cohesion Survey included an additional questionnaire aimed at evaluating survey implementation (BSS-1G-RB), completed by interviewers without the presence of respondents.

Survey method

The Social Cohesion Survey is a non-obligatory representative questionnaire survey of individual households, carried out by the face-to-face interview technique. Both in the case of household and individual interviews, the respondents were allowed to fill out the questionnaires themselves (self-enumeration).

Effective sample size

In 2018, 14 331 household interviews (using the BSS-1G questionnaire) and 13 164 personal interviews (using the BSS-1I questionnaire) were successfully completed. The response rate for households was about 55% and for individuals about 51%.

Sampling scheme and generalisation of results

Introductory remarks

The Social Cohesion Survey implemented in 2018 was a continuation of the 2011 and 2015 studies. The sample consisted of three parts (subsamples): two panels and a new-drawn one, which made it possible to analyze cross-sectional data (for 2018 year) and panel data (taking into account the aspect of changes in time compared to 2011 and 2015). The panel part of the sample consisted of all households „effectively examined” in the previous edition (i.e. those for which household interview and full individual interview were obtained); this part had 14 259 households, including 8 526 drawn for the 2011 edition. The size of newly drawn subsample was 14 000 addresses. The new subsample was drawn in the same way as the new subsample from the 2015 edition i.e. using the two-stage stratified sampling scheme with diversified sampling probabilities at the first stage. This sampling scheme is consistently used in virtually all household surveys as it constitutes a compromise between an attempt to reach the highest possible precision of survey results and the need to achieve a certain degree of respondent concentration in the field.

¹ In the new subsample the selection was always based on random sampling, where as in the panel subsample an interview had to be conducted with the same person who participated in the individual interview in 2015. When this was impossible, i.e. the person was no longer the household member, a new person had to be sampled.

Sample allocation and stratification

The sample allocation process also took into account the survey completeness by class of place of residence, based on previous experience in household surveys. The level of survey completeness is the lowest in large urban agglomerations, i.e. in cities with 100 thous. inhabitants or more. As a result, the assumed sample of 14 thous. dwellings was divided into two parts, the first of which, comprising 12 thous. dwellings, was allocated between voivodships using the so-called square-root rule. The allocation of the second part of the sample comprising 2 000 dwellings is described below.

The sample was drawn using the sampling frame established on the basis of the TERYT system, i.e. National Official Register of Territorial Division of the Country. Census areas served as first-stage sampling units while second-stage involved drawing the dwellings. The survey covered all households residing in the dwelling sampled, and, additionally, one randomly-selected household member aged 16 years or more.

Prior to the sampling process, the census areas were stratified by voivodship, and in voivodships – by class of place of residence. Depending on the voivodship size and its specificity, the strata were formed by towns and cities, groups of towns and cities with similar numbers of inhabitants, as well as districts of Warsaw, Łódź, Wrocław, Kraków and Poznań. In rural areas, strata were formed by rural gminas in various sub-regions. The number of strata established in voivodships ranged from 13 in opolskie voivodship, to 56 in mazowieckie voivodship. A total of 506 strata were established, including 203 rural ones. Similar stratification method as the one adopted is used in all household surveys conducted by the Statistics Poland.

The allocation of the first part of the dwelling sample between voivodship strata was proportionate to the estimated number of dwellings in the stratum recorded in the TERYT system. The allocation of the second part of the sample (2 000 addresses), between strata in cities with 100 thous. inhabitants or more was proportionate to the size of the first part of the sample in these strata.

In turn, the number of census areas sampled at first stage was calculated as ratio: number of dwellings allocated to a given stratum to number of dwellings sampled in a census area, determined for each stratum in every voivodship.

In each census area, in cities with more than 100 thous. inhabitants – three dwellings were selected, in towns from 20 to 100 thous. inhabitants - four dwellings, and in towns with up to 20 thous. inhabitants – five dwellings. In rural areas, six dwellings were selected in each area. The diversification of the number of dwellings selected from census areas, depending on the class of place of residence, constitutes a compromise between an attempt to attain the highest possible precision of the survey results and the need to achieve a certain respondent concentration in the field.

The first-stage sample was drawn independently in each stratum. The Hanurav-Vijayan method was employed for selecting the sample (implemented in SAS system algorithm for sampling with probability proportional to size, without replacement). In each of the areas selected, 3, 4, 5 or possibly 6 dwellings, depending on the class of place of residence, were selected by simple random sampling.

The sample selected comprised 3 582 census areas and 14 000 dwellings.

Weights used in the Social Cohesion Survey

The Social Cohesion Survey makes use of the following two kinds of weights, separately for panel subsamples (so-called panel weights) and for combined subsamples (panel and new-drawn, i.e. cross-sectional weights):

1. household weights, which at the same time constitute weights for household members,
2. weights for individual interviews conducted with the sampled person aged 16 years or more.

Panel weights

Panel weights were obtained by appropriate adjustment of weights for persons from the household composition calculated in the 2015 survey edition (so-called base weights), separately for households from the 2011 and 2015 editions. Corrections consisted in taking into account the non-response and number of households and persons excluded from the studied population. Correction coefficients were determined according to class of place of residence within voivodships.

In the next stage of calculating the adjusted base weights for the last edition of the study (i.e. for 2018) mother weights were assigned to children (born after the survey in 2015) and zero weights for additional people who were included in the examined households. The adjusted base weight, marked as *waga_p_os*, is the panel weight for people from the interviewed panel sample. By averaging this weight on the level of households, we obtain a weight (marked as *waga_p*) for panel households.

Panel weights for individual interviews carried out with a randomly selected person aged 16 and more (marked as *waga_p_ind*) were obtained by adjusting the weight *waga_p_os* (multiplied by the number of people aged 16 and more in a given panel household) using ex post stratification based on gender and age groups divided into city and urban/rural areas.

Cross sectional weights

In order to calculate the cross-sectional weights, it was necessary to combine the weights for the panel sample and the corrected weights for the newly drawn subsample. The algorithm for determining weights for a new subsample is analogous to the method of calculating weights from the previous edition of the study.

The design weight (i.e. inverse of sampling probability) was adjusted to take into account the interviewer's inability to contact the dwelling (household) sampled, and refusals of the households sampled to participate in the survey.

Based on the information coming from questionnaire BSS-1G-RB, concerning the assessment of survey conduction, the dwelling (address) contact indicators and response indicators were estimated for various classes of place of residence in voivodships. Similar to LFS and EU-SILC, the following classes of place of residence are distinguished:

1. the Capital City of Warsaw,
2. cities with at least 500 thous. inhabitants, i.e. Łódź, Kraków, Poznań, Wrocław, and the tri-city of Gdańsk, Gdynia and Sopot altogether,
3. cities from 100 thous. to 500 thous. inhabitants,
4. towns from 20 thous. to 100 thous. inhabitants,
5. towns with less than 20 thous. inhabitants,
6. villages.

The corrected design weights are household weights and weights for household members, taking into consideration the survey completeness level by voivodship and locality class. Due to non-response, and for other reasons, the household structure by the number of household members, and the household members structure by sex and age group, estimated on the basis of the sample, may differ from the appropriate population structures. As a result, household weights and weights for household members were also calculated by applying an integrated calibration method in the hyperbolic sinus version, which ensured the compliance of the reference structures. To this end, use was made of the information coming from demographic estimations and the National Census 2011, regarding the household number by the number of household members (one-, two-, three-, four-, five- and more-person households), and the population by sex and age group (under 15 years, 16–24, eight subsequent five-year age groups, and the group of aged 65 years and over) in individual voivodships, divided into urban and rural areas. As a result, integrated weights were obtained for households (*waga_g*) and for household members (*waga_os*).

The calibration algorithm was used separately for each voivodship. The weights after calibration were additionally subjected (also separately in each voivodship) to the trimming of extreme weights.

After determining, for each subsample, the weights at the level of the households, final cross-sectional weights (i.e. weights for the combined three subsamples) were obtained by dividing the weights for subsamples (i.e. for the panel subsamples – *waga_p* and for the new subsample – *waga_g*) by coefficients resulting from the quotient of the number of all surveyed households to the number of surveyed households in the subsample, and using described above (for a single new subsample) integrated calibration algorithm that ensures compliance with external demographic data. These weights are also subject to the procedure of trimming of extreme weights.

As a result, we obtain a variable weight, i.e. a cross-sectional weight for household and simultaneously for persons from this household.

Then, *waga_ind* weights were calculated for persons aged 16 years and over, who participated in the individual interview, multiplying *waga_os* by the number of persons aged 16 years and over in a given household. Additionally, the *waga_ind* weight was adjusted through an ex post stratification in terms of sex and age group population data, divided into urban and rural areas.

The estimation of sampling errors for the indicators estimated in the Social Cohesion Survey was based on the bootstrap method² variant was applied (with $B=500$ replications).

Precision measures for selected indicators of Social Cohesion Survey 2018 are contained in Tables 9.6 and 9.7.

Income imputation – summary

The income-related questions which are part of Social Cohesion Survey are sensitive, which often leads to a large number of refusals. In order not to disqualify the interviews in which respondents provide most of the information sought, but are not willing to discuss their income, the missing data must be imputed. The form is constructed in such a way so as to obtain the information related to respondent's income and describing household financial situation, even though the exact income amount is not given. In these cases respondent may indicate the relevant income range. Such information may not be directly converted into the data of interest, but, whenever provided, it constitutes the basis for a very reliable imputation through statistical correlations. We deal with information fully based on statistical imputation only when the respondent is not willing to provide any indication of the income range in any income-related questions.

² Särndal C.E., Swensson B., Wretman J. *Model Assisted Survey Sampling*, Springer Verlag, 1991. pp. 442–444.

Stochastic imputation based on regression was the chosen method. It includes a random component, which means the imputation values cannot be predetermined, and each repetition for the same data may give different results. The method applied allows the usage of a uniform methodological approach in the situations where the income range is or is not indicated by the respondent. In the latter case, the imputation residuals are generated through unconditional distribution. In contrast, when the income range is known, the truncated distribution is applied to generate the imputed residual (i.e. the value generated falls within the assumed range) so as to ensure that the imputation value obtained would be consistent with the income range declared.

The imputation models applied take the power-exponential form (transformable to linear). The imputed variable (explained in the models) corresponds to the household's average monthly net income in the last 12 months. One of two alternative models is applied to each household requiring imputation, depending on the accessibility of explanatory variables.

In the case of missing data concerning the imputed variable:

- a. if information about the monthly income for the month preceding the survey (the current income) is available, the model applied comprises the following explanatory variables: the current income and descriptive information on the change of income in relation to the preceding year (an increase/a decrease/approximately no change),
- b. if no information about the current income is available (missing data), the model applied explains the income value by referring to the objective factors determining the amount of income and the household's ability to earn income, including the source of maintenance, and the kind of work, occupation and educational level of the household head.

Model (a) provides a much better explanation, as it makes use of the income information provided by the respondent. For this reason, it is applied whenever possible, taking into consideration the information available.

In the implemented sample comprising 14 331 records (households), 5 210 records were imputed (slightly over one-third of the sample), including 690 records imputed using model (a), and 4 520 using model (b). These accounted for 13.2% and 86.8% of all imputed records, respectively. These numbers refer to both ways of statistical imputation used: cases in which no information about the imputation variable was provided by the respondent as well as the situations in which the income range was reported.

Tablica 9.6. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według klas miejscowości zamieszkania w 2018 r.
Table 9.6. Precision measures for selected indicators by class of place of residence in 2018

Wyszczególnienie Specification		Ogółem Total	Miasta razem Urban areas total	Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population				Wieś Rural areas
				500 tys. i więcej tho- usand and more	100–500 tys. tho- usand	20–100 tys. tho- usand	poniżej 20 tys. up to 20 tho- usand	
Dochód środkowy (mediana) w zł Median income in PLN	a	2 133,3	2 333,3	3 000,0	2 339,9	2 171,4	2 111,1	1 871,0
	s	17,5	24,4	57,6	33,2	36,0	45,5	34,0
	v	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Wskaźnik zróżnicowania kwintylowego Income quintile share ratio	a	4,0	4,0	4,1	3,8	3,5	3,7	3,6
	s	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1
	v	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW – % GOSPODARSTW DOMOWYCH VALUE OF INDICATORS – % OF HOUSEHOLDS								
Zróżnicowanie sytuacji materialnej gospodarstw domowych Diversification of the material situation of households								
Zasięg relatywnego ubóstwa do- chodowego Relative income poverty rate	a	13,2	9,3	4,5	8,8	11,0	12,8	21,3
	s	0,4	0,4	0,7	0,6	0,8	1,0	0,7
	v	2,7	4,1	16,3	7,1	7,4	8,0	3,4
Zasięg ubóstwa warunków życia Living conditions poverty rate	a	4,8	4,3	2,7	5,0	4,5	4,7	5,7
	s	0,2	0,3	0,5	0,5	0,5	0,7	0,4
	v	4,7	6,5	19,1	9,9	11,7	13,9	6,7
Zasięg ubóstwa braku równowagi budżetowej Poverty rate in terms of the lack of budget balance	a	7,8	8,1	5,8	9,2	8,7	8,0	7,3
	s	0,3	0,4	0,7	0,7	0,7	0,8	0,5
	v	3,8	4,6	12,7	7,2	8,2	10,5	6,1
Wskaźnik relatywnie wysokich dochodów Indicator of relative high income conditions	a	14,9	18,5	34,9	18,0	11,0	11,4	7,6
	s	0,4	0,6	1,8	0,9	0,9	1,0	0,5
	v	2,9	3,2	5,1	5,0	8,1	8,8	6,7
Wskaźnik dobrych warunków życia Indicator of good living conditions	a	26,5	25,5	23,2	25,0	25,3	29,4	28,5
	s	0,5	0,6	1,5	1,0	1,2	1,4	0,9
	v	1,8	2,4	6,6	3,8	4,7	4,7	3,0
Wskaźnik dobrej sytuacji budżetowej Indicator of good budget standing	a	30,7	32,7	41,2	31,0	29,2	30,4	26,6
	s	0,6	0,7	1,9	1,1	1,3	1,5	0,9
	v	1,8	2,2	4,6	3,5	4,3	5,0	3,3
Miejsce zamieszkania Locality								
Poważne narażenie na hałas Exposure to excessive noise	a	9,8	12,2	16,1	13,4	10,8	7,6	5,1
	s	0,4	0,5	1,4	0,8	0,8	0,8	0,4
	v	3,7	3,9	8,8	6,0	7,0	10,3	7,9
Poważne narażenie na zanieczysz- czenie powietrza w miesiącach letnich Exposure to excessive air pollution in summer	a	6,3	7,9	14,3	7,5	6,0	3,4	3,2
	s	0,3	0,4	1,2	0,7	0,6	0,6	0,4
	v	4,7	5,2	8,2	9,1	10,1	16,0	11,1

Tablica 9.6. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według klas miejscowości zamieszkania w 2018 r. (cd.)
Table 9.6. Precision measures for selected indicators by class of place of residence in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification		Ogółem Total	Miasta razem Urban areas total	Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population				Wieś Rural areas
				500 tys. i więcej tho- usand and more	100–500 tys. tho- usand	20–100 tys. tho- usand	poniżej 20 tys. up to 20 tho- usand	
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW – % GOSPODARSTW DOMOWYCH (dok.)								
VALUE OF INDICATORS – % OF HOUSEHOLDS (cont.)								
Miejsce zamieszkania (dok.)								
Locality (cont.)								
Poważne narażenie na zanieczyszczenie powietrza w miesiącach zimowych	a	15,3	19,1	30,2	20,6	14,9	10,0	7,5
Exposure to excessive air pollution in winter	s	0,4	0,6	1,7	1,0	1,0	0,9	0,6
	v	2,8	3,1	5,6	4,8	6,5	9,3	7,4
Poważne narażenie na nieprzyjemne zapachy	a	3,9	4,3	4,8	4,0	4,7	3,5	3,1
Exposure to unpleasant odours	s	0,2	0,3	0,7	0,5	0,7	0,6	0,4
	v	6,1	7,3	15,2	12,9	13,8	18,0	12,9
Zła lub bardzo zła jakość wody pitnej	a	5,1	5,3	4,7	5,6	5,6	5,0	4,7
Poor or very poor drinking water quality	s	0,3	0,3	0,8	0,6	0,6	0,7	0,4
	v	5,0	6,1	17,7	10,5	10,8	13,3	8,8
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW – % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ								
VALUE OF INDICATORS – % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER								
Samoocena stanu zdrowia:								
Self-reported health status:								
dobra lub bardzo dobra good or very good	a	60,7	60,5	66,5	59,1	56,5	62,0	60,9
	s	0,8	0,9	2,0	1,5	1,8	2,0	1,2
	v	1,2	1,5	2,9	2,6	3,1	3,3	1,9
ani dobra, ani zła neither good nor poor	a	30,4	30,3	25,8	31,9	32,4	30,0	30,6
	s	0,7	0,8	1,8	1,4	1,7	1,9	1,1
	v	2,2	2,8	7,0	4,3	5,2	6,2	3,5
zła lub bardzo zła poor or very poor	a	8,9	9,2	7,8	9,1	11,1	8,0	8,5
	s	0,3	0,5	1,2	0,8	0,9	0,8	0,5
	v	3,8	5,1	15,0	8,7	8,3	10,1	5,8
Korzystanie z Internetu								
Using the Internet								
Korzystanie z Internetu codziennie lub prawie codziennie	a	61,3	67,8	80,4	68,9	62,9	60,9	51,2
Using the Internet daily or almost daily	s	0,7	0,8	1,6	1,5	1,6	2,1	1,2
	v	1,2	1,2	2,0	2,2	2,6	3,4	2,4
Korzystanie z portali społecznościowych	a	45,4	48,6	52,0	48,0	47,3	47,9	40,5
Using social networking websites	s	0,8	1,0	2,2	1,6	1,9	2,2	1,3
	v	1,7	2,0	4,2	3,3	4,0	4,6	3,2

Tablica 9.6. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według klas miejscowości zamieszkania w 2018 r. (cd.)
Table 9.6. Precision measures for selected indicators by class of place of residence in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification		Ogółem Total	Miasta razem Urban areas total	Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population				Wieś Rural areas
				500 tys. i więcej tho- usand and more	100–500 tys. tho- usand	20–100 tys. tho- usand	poniżej 20 tys. up to 20 tho- usand	
a - wartość wskaźnika a - indicator value								
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error								
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)								
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW – % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.) VALUE OF INDICATORS – % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)								
Korzystanie z Internetu (dok.) Using the Internet (cont.)								
Korzystanie z bankowości internetowej Internet banking	a	50,4	57,6	73,9	60,2	51,2	47,1	39,3
	s	0,8	0,9	1,9	1,6	1,9	2,2	1,2
	v	1,6	1,6	2,6	2,6	3,7	4,6	3,0
Korzystanie z usług administracji publicznej on-line Using e-government services	a	31,2	36,4	43,9	41,1	32,0	29,0	23,2
	s	0,7	0,9	2,3	1,4	1,7	2,0	1,1
	v	2,4	2,4	5,3	3,5	5,3	6,8	4,8
Wyszukiwanie potrzebnych informacji Finding needed information online	a	73,1	78,0	87,7	78,6	74,9	72,2	65,4
	s	0,6	0,7	1,0	1,0	1,3	1,7	1,0
	v	0,8	0,8	1,2	1,3	1,7	2,4	1,6
Zakup bądź sprzedaż towarów i usług przez Internet Selling or purchasing goods and services online	a	52,2	56,6	70,3	56,7	50,8	50,9	45,3
	s	0,8	0,9	2,1	1,5	1,8	2,2	1,2
	v	1,5	1,7	3,0	2,7	3,6	4,3	2,7
Zakres aktywności internetowej: The scope of online activity:								
szeroki lub bardzo szeroki wide or very wide	a	33,7	38,6	50,0	41,7	32,3	32,3	25,9
	s	0,8	1,0	2,3	1,6	1,8	2,2	1,2
	v	2,3	2,5	4,6	3,7	5,7	6,8	4,5
średni moderate	a	29,3	29,9	29,8	26,8	32,5	30,6	28,2
	s	0,7	0,9	2,1	1,3	1,6	1,9	1,2
	v	2,5	2,9	7,1	4,9	4,9	6,2	4,2
wąski lub bardzo wąski narrow or very narrow	a	12,2	11,1	8,7	11,8	11,8	11,4	13,9
	s	0,5	0,6	1,3	1,1	1,0	1,2	0,8
	v	3,9	5,1	14,9	8,9	8,2	10,4	5,4
brak aktywności lack of activity	a	24,9	20,4	11,4	19,8	23,4	25,7	31,9
	s	0,6	0,6	1,0	1,0	1,2	1,7	1,0
	v	2,3	3,1	8,7	5,1	5,3	6,5	3,2

Tablica 9.6. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według klas miejscowości zamieszkania w 2018 r. (cd.)
Table 9.6. Precision measures for selected indicators by class of place of residence in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification		Ogółem Total	Miasta razem Urban areas total	Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population				Wieś Rural areas
				500 tys. i więcej tho- usand and more	100–500 tys. tho- usand	20–100 tys. tho- usand	poniżej 20 tys. up to 20 tho- usand	
a - wartość wskaźnika a - indicator value								
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error								
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)								
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW – % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.) VALUE OF INDICATORS – % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)								
Miejsce zamieszkania Locality								
Zadowolenie z terenów zielonych (osoby zadowolone lub bardzo zadowolone)	a	78,7	74,5	73,1	73,1	72,1	80,9	85,1
Satisfaction with green areas (pe- ople satisfied or very satisfied)	s	0,6	0,9	2,0	1,5	1,7	1,8	0,8
	v	0,8	1,3	2,7	2,1	2,4	2,2	0,9
Ocena estetyki budynków i ulic (ocena dobra lub bardzo dobra)	a	67,5	64,8	59,6	61,3	66,1	72,5	71,7
Assessment of aesthetics of build- ings and streets (assessment well or very well)	s	0,7	0,9	2,5	1,6	1,6	1,7	1,2
	v	1,0	1,4	4,2	2,6	2,5	2,4	1,7
Poczucie związku z miejscowością zamieszkania: Attachment to the place of residence:								
osoby bardzo silnie związane people very much attached	a	52,7	51,0	51,4	51,1	49,9	52,1	55,2
	s	0,8	1,0	2,5	1,5	1,7	2,3	1,3
	v	1,6	1,9	4,9	2,9	3,4	4,3	2,4
osoby raczej związane people fairly attached	a	40,2	41,0	38,7	41,7	40,8	42,4	39,0
	s	0,8	1,0	2,4	1,5	1,7	2,2	1,3
	v	2,0	2,4	6,2	3,5	4,3	5,2	3,4
osoby bardzo silnie związane lub raczej związane people very much attached or fairly attached	a	92,9	92,0	90,1	92,8	90,7	94,5	94,2
	s	0,4	0,6	1,3	1,0	1,3	1,0	0,5
	v	0,4	0,6	1,4	1,0	1,4	1,0	0,5
Poczucie związku z ludźmi z sąsiedztwa i okolicy: Attachment to the local community:								
osoby bardzo silnie związane people very much attached	a	31,3	25,8	17,2	22,1	27,5	36,2	40,0
	s	0,7	0,8	1,6	1,2	1,5	2,1	1,2
	v	2,3	3,1	9,2	5,5	5,6	5,7	3,0
osoby raczej związane people fairly attached	a	46,3	45,4	41,6	45,4	46,7	47,3	47,7
	s	0,8	1,0	2,2	1,5	1,8	2,3	1,3
	v	1,7	2,1	5,4	3,3	3,9	4,9	2,7
osoby bardzo silnie związane lub raczej związane people very much attached or fairly attached	a	77,6	71,2	58,9	67,5	74,2	83,6	87,7
	s	0,6	0,8	2,1	1,6	1,6	1,5	0,8
	v	0,8	1,2	3,6	2,3	2,2	1,8	0,9

Tablica 9.6. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według klas miejscowości zamieszkania w 2018 r. (cd.)
Table 9.6. Precision measures for selected indicators by class of place of residence in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification		Ogółem Total	Miasta razem Urban areas total	Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population				Wieś Rural areas
				500 tys. i więcej tho- usand and more	100–500 tys. tho- usand	20–100 tys. tho- usand	poniżej 20 tys. up to 20 tho- usand	
a - wartość wskaźnika a - indicator value								
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error								
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)								
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW – % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.) VALUE OF INDICATORS – % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)								
Miejsce zamieszkania (cd.) Locality (cont.)								
Poczucie związku z parafią, zborem: Attachment to the parish, the religious community:								
osoby bardzo silnie związane people very much attached	a	21,8	17,6	8,6	17,1	19,1	24,7	28,4
	s	0,6	0,7	1,1	1,2	1,3	1,8	1,1
	v	2,8	4,1	12,5	6,9	6,9	7,2	3,7
osoby raczej związane people fairly attached	a	44,1	38,9	29,2	36,9	42,7	45,4	52,3
	s	0,8	1,0	2,1	1,5	1,9	2,2	1,3
	v	1,8	2,5	7,0	4,0	4,5	4,8	2,5
osoby bardzo silnie związane lub raczej związane people very much attached or fairly attached	a	65,9	56,5	37,9	54,1	61,8	70,1	80,7
	s	0,7	1,0	2,1	1,5	1,8	2,1	1,0
	v	1,1	1,7	5,6	2,8	2,9	2,9	1,2
Poczucie bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania: Feeling safe in the locality:								
osoby czujące się bardzo bez- piecznie chodząc samotnie po zmroku people feeling very safe when walking alone at night	a	20,4	15,7	15,2	13,2	15,3	20,0	27,8
	s	0,7	0,7	1,6	1,1	1,5	1,8	1,2
	v	3,2	4,7	10,5	7,9	9,6	9,1	4,3
osoby czujące się raczej bez- piecznie chodząc samotnie po zmroku people feeling fairly safe when walking alone at night	a	68,8	70,8	73,5	69,4	70,2	70,7	65,8
	s	0,7	0,9	1,9	1,5	1,8	2,0	1,3
	v	1,1	1,3	2,6	2,1	2,5	2,8	1,9
osoby czujące się bardzo bez- piecznie lub raczej bezpiecznie chodząc samotnie po zmroku people feeling very safe or fairly safe when walking alone at night	a	89,3	86,5	88,7	82,7	85,4	90,7	93,6
	s	0,5	0,7	1,2	1,3	1,3	1,2	0,6
	v	0,5	0,8	1,4	1,5	1,6	1,3	0,7
Obawa przed włamaniem do mieszkania, domu, garażu (osoby bardzo lub trochę obawiające się) Fear of a burglary of an apartment, house or garage (people who are very much or little afraid of)	a	35,3	40,9	43,2	43,7	43,1	32,4	26,7
	s	0,7	1,0	2,4	1,5	1,8	2,0	1,1
	v	2,1	2,3	5,5	3,5	4,2	6,0	4,1

Tablica 9.6. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według klas miejscowości zamieszkania w 2018 r. (cd.)
Table 9.6. Precision measures for selected indicators by class of place of residence in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification	Ogółem Total	Miasta razem Urban areas total	Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population				Wieś Rural areas
			500 tys. i więcej tho- usand and more	100–500 tys. tho- usand	20–100 tys. tho- usand	poniżej 20 tys. up to 20 tho- usand	
a - wartość wskaźnika a - indicator value							
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error							
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)							

WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW – % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.)

VALUE OF INDICATORS – % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)

Kontakty społeczne Social contacts								
Wskaźnik dobrych relacji sąsiedzkich Indicator of good relationships with neighbours	a	60,6	54,3	51,1	49,3	55,7	61,7	70,4
	s	0,8	1,0	2,2	1,6	1,8	2,3	1,2
	v	1,3	1,8	4,4	3,2	3,3	3,7	1,6
Wskaźnik izolacji społecznej Indicator of social isolation	a	6,6	7,1	6,7	8,3	6,3	7,2	5,8
	s	0,4	0,5	1,0	0,9	0,9	1,2	0,7
	v	5,8	6,9	15,4	10,9	13,5	16,2	11,3
Sieciowy kapitał społeczny Network social capital								
Kapitał stowarzyszeniowy – osoby uczestniczące w: Social organisations based capital – people participating in:								
jednym lub więcej rodzaju organi- zacji społecznych one or more types of social orga- nisations	a	20,1	21,2	25,3	22,2	19,2	18,8	18,4
	s	0,6	0,7	1,8	1,3	1,3	1,6	0,9
	v	2,8	3,4	7,1	6,0	6,6	8,7	4,9
dwóch lub więcej rodzajach orga- nizacji społecznych two or more types of social orga- nisations	a	5,3	5,7	6,8	4,9	5,6	5,5	4,8
	s	0,3	0,4	1,0	0,6	0,8	0,8	0,5
	v	5,7	7,0	15,1	12,4	14,4	14,1	9,7
świeckich organizacjach pozarzą- dowych secular NGOs	a	10,2	10,8	15,4	10,0	9,4	9,4	9,2
	s	0,4	0,6	1,7	1,0	1,0	1,1	0,6
	v	4,1	5,4	11,0	9,9	10,6	11,6	6,7
wspólnotach, organizacjach lub grupach religijnych religious NGOs, communities and groups	a	7,1	6,2	5,4	8,0	6,0	5,1	8,4
	s	0,4	0,4	0,9	0,9	0,8	0,8	0,7
	v	5,0	6,8	17,3	11,2	13,4	15,4	7,7
Poziom kapitału towarzysko-sąsiedz- kiego Level of friends- and neighbours-based social capital								
wysoki lub bardzo wysoki high or very high	a	26,7	23,6	23,9	20,5	22,7	28,4	31,6
	s	0,7	0,8	2,1	1,1	1,5	2,1	1,2
	v	2,6	3,5	8,6	5,3	6,5	7,3	3,7
średni moderate	a	27,6	28,7	33,5	29,0	26,7	26,3	26,0
	s	0,7	0,8	2,0	1,5	1,7	1,8	1,1
	v	2,5	2,9	6,1	5,2	6,2	6,9	4,1

Tablica 9.6. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według klas miejscowości zamieszkania w 2018 r. (cd.)
Table 9.6. Precision measures for selected indicators by class of place of residence in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification		Ogółem Total	Miasta razem Urban areas total	Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population				Wieś Rural areas
				500 tys. i więcej tho- usand and more	100–500 tys. tho- usand	20–100 tys. tho- usand	poniżej 20 tys. up to 20 tho- usand	
a - wartość wskaźnika a - indicator value								
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error								
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)								
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW – % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.) VALUE OF INDICATORS – % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)								
Sieciowy kapitał społeczny (dok.) Network social capital (cont.)								
Poziom kapitału towarzysko-sąsiedzkiego (dok.) Level of friends- and neighbours-based social capital (dok.)								
niski low	a	33,6	34,7	34,1	34,6	36,0	33,7	31,8
	s	0,7	1,0	2,3	1,6	1,7	2,2	1,2
	v	2,2	2,8	6,6	4,5	4,8	6,5	3,9
bardzo niski lub brak very low or lack of	a	12,1	13,0	8,5	15,9	14,5	11,6	10,6
	s	0,4	0,5	1,1	1,1	1,1	1,1	0,7
	v	3,5	4,1	12,7	7,2	7,2	9,8	6,8
Poziom kapitału rodzinnego: Level of family-based social capital:								
wysoki lub bardzo wysoki high or very high	a	31,9	30,4	29,4	29,2	29,8	33,7	34,2
	s	0,7	0,9	2,3	1,4	1,7	2,0	1,2
	v	2,3	2,9	7,7	4,7	5,8	6,0	3,5
średni moderate	a	46,0	45,9	44,9	46,2	48,1	43,5	46,2
	s	0,8	1,0	2,5	1,5	1,9	2,1	1,3
	v	1,7	2,2	5,5	3,2	3,8	4,9	2,7
niski low	a	18,4	19,6	20,0	19,8	18,5	20,6	16,5
	s	0,6	0,8	1,7	1,1	1,4	1,9	0,9
	v	3,3	4,1	8,7	5,7	7,4	9,3	5,4
bardzo niski lub brak very low or lack of	a	3,7	4,1	5,7	4,7	3,6	2,3	3,1
	s	0,3	0,3	0,9	0,7	0,5	0,3	0,4
	v	6,7	7,8	15,0	14,4	14,2	14,5	11,4
Zaufanie Trust								
Osoby zdecydowanie lub raczej mające zaufanie: People who definitely trust or rather trust								
do Kościoła Rzymskokatolickiego in the Roman Catholic Church	a	67,4	60,2	51,0	57,8	64,2	66,6	78,5
	s	0,7	1,0	2,3	1,5	1,7	2,2	1,0
	v	1,1	1,6	4,6	2,6	2,6	3,3	1,3

Tablica 9.6. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według klas miejscowości zamieszkania w 2018 r. (cd.)
Table 9.6. Precision measures for selected indicators by class of place of residence in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification	Ogółem Total	Miasta razem Urban areas total	Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population				Wieś Rural areas
			500 tys. i więcej tho- usand and more	100–500 tys. tho- usand	20–100 tys. tho- usand	poniżej 20 tys. up to 20 tho- usand	
a - wartość wskaźnika a - indicator value							
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error							
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)							

WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW – % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.)

VALUE OF INDICATORS – % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)

Zaufanie (dok.)

Trust (cont.)

Osoby zdecydowanie lub raczej mające zaufanie (dok.): People who definitely trust or rather trust (cont.):								
do policji in the police	a	71,8	69,2	67,4	69,3	70,4	69,0	75,9
	s	0,7	0,9	2,1	1,3	1,6	2,2	1,1
	v	1,0	1,2	3,1	1,9	2,3	3,1	1,5
do władz lokalnych miasta/gminy in the local government	a	56,3	51,5	44,8	50,9	52,1	58,0	63,7
	s	0,8	1,0	2,2	1,6	1,8	2,3	1,3
	v	1,4	1,9	5,0	3,2	3,4	3,9	2,0
do ludzi ogólnie rzecz biorąc in others	a	79,4	78,5	78,4	79,9	76,5	79,4	81,0
	s	0,6	0,8	2,3	1,2	1,4	1,7	1,1
	v	0,8	1,1	3,0	1,5	1,9	2,2	1,4
do najbliższej rodziny in immediate family	a	97,9	97,8	97,5	98,4	97,6	97,5	98,1
	s	0,2	0,2	0,6	0,3	0,4	0,5	0,3
	v	0,2	0,2	0,6	0,3	0,4	0,6	0,3
do znajomych, przyjaciół in acquaintances, friends	a	94,2	93,9	94,0	93,6	94,0	94,2	94,5
	s	0,3	0,4	1,0	0,7	0,7	0,9	0,6
	v	0,4	0,4	1,0	0,7	0,7	1,0	0,6
do osób, z którymi pracujemy in people that we work with	a	82,4	80,1	78,6	80,7	77,5	84,7	86,0
	s	0,8	1,1	2,7	1,7	2,3	1,9	1,2
	v	1,0	1,4	3,5	2,1	2,9	2,3	1,3
do sąsiadów in neighbours	a	75,3	70,6	69,0	68,2	70,4	75,2	82,7
	s	0,7	0,9	2,2	1,6	1,5	1,9	0,8
	v	0,9	1,3	3,2	2,3	2,2	2,5	1,0
do nieznanym in strangers	a	34,3	32,5	36,0	32,4	29,0	33,9	37,2
	s	0,7	0,9	2,2	1,4	1,6	2,1	1,2
	v	2,1	2,7	6,2	4,4	5,4	6,3	3,3

Tablica 9.6. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według klas miejscowości zamieszkania w 2018 r. (cd.)
Table 9.6. Precision measures for selected indicators by class of place of residence in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification		Ogółem Total	Miasta razem Urban areas total	Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population				Wieś Rural areas
				500 tys. i więcej tho- usand and more	100–500 tys. tho- usand	20–100 tys. tho- usand	poniżej 20 tys. up to 20 tho- usand	
a - wartość wskaźnika a - indicator value								
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error								
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)								
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW – % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.) VALUE OF INDICATORS – % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)								
Stosunek do wybranych norm społecznych Attitude towards selected social norms								
Brak akceptacji: Lack of acceptance:								
dla wręczania łapówek for offering bribes	a	81,4	83,6	85,6	86,1	81,9	81,0	78,0
	s	0,6	0,8	1,7	1,1	1,4	2,0	1,2
	v	0,8	0,9	2,0	1,2	1,8	2,5	1,5
dla pobierania zasiłków przez osoby do tego nieuprawnione for receiving social benefits by not entitled people	a	80,9	83,3	83,4	85,1	80,9	84,1	77,2
	s	0,7	0,8	1,8	1,2	1,6	1,6	1,2
	v	0,8	1,0	2,2	1,4	2,0	1,9	1,5
dla uchylania się od płacenia podatków for evading paying taxes	a	57,7	57,0	49,6	57,7	59,8	59,5	58,7
	s	0,7	1,0	2,2	1,5	1,6	2,1	1,3
	v	1,3	1,7	4,5	2,6	2,7	3,5	2,3
dla wręczania drobnych prezen- tów w celu załatwienia lub przy- śpieszenia sprawy (np. lekarzom, pielęgniarkom, urzędnikom) for giving little presents to settle things or speed them up (e.g. doctors, nurses, officials)	a	55,5	56,5	56,7	56,4	57,2	55,6	53,9
	s	0,8	1,0	2,4	1,5	1,7	2,2	1,4
	v	1,4	1,7	4,2	2,6	2,9	4,0	2,5
dla zatrudniania pracowników „na czarno” for hiring of illegal workers	a	47,2	48,7	49,3	50,4	48,3	46,4	45,0
	s	0,8	1,0	2,3	1,6	1,7	2,3	1,3
	v	1,7	2,0	4,7	3,1	3,5	4,9	2,9
dla podejmowania pracy „na czarno” for taking up an illegal job	a	30,5	30,0	27,5	29,9	31,3	30,7	31,4
	s	0,7	0,9	2,0	1,4	1,6	1,9	1,2
	v	2,3	2,9	7,1	4,7	5,1	6,1	3,8
dla uchylania się od opłat za trans- port publiczny (jazdy „na gapę”) for evading payments for public transport (fare dodging)	a	55,4	54,7	48,5	54,0	56,3	59,6	56,4
	s	0,8	1,0	2,3	1,5	2,0	2,3	1,3
	v	1,4	1,9	4,8	2,8	3,5	3,8	2,2
dla przekraczania dozwolonej prędkości w ruchu drogowym for exceeding the speed limit on the road	a	43,7	43,7	34,0	42,8	48,4	47,7	43,7
	s	0,7	0,9	2,3	1,5	1,7	2,2	1,3
	v	1,7	2,1	6,8	3,4	3,6	4,6	3,1
dla ściągania na egzaminach, sprawdzianach, testach itp. for cheating during exams and tests	a	38,9	39,9	40,1	40,5	41,1	37,3	37,4
	s	0,7	0,9	2,4	1,6	1,8	2,0	1,3
	v	1,9	2,4	5,9	4,1	4,3	5,4	3,5

Tablica 9.6. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według klas miejscowości zamieszkania w 2018 r. (cd.)
Table 9.6. Precision measures for selected indicators by class of place of residence in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification		Ogółem Total	Miasta razem Urban areas total	Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population				Wieś Rural areas
				500 tys. i więcej tho- usand and more	100–500 tys. tho- usand	20–100 tys. tho- usand	poniżej 20 tys. up to 20 tho- usand	
a - wartość wskaźnika a - indicator value								
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error								
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)								
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW – % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.) VALUE OF INDICATORS – % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)								
Stosunek do wybranych norm społecznych (dok.) Attitude towards selected social norms (cont.)								
Brak akceptacji (dok.): Lack of acceptance (cont.):								
dla pozostawienia śmieci w miejscu publicznym, jeśli w pobliżu nie ma kosza for leaving garbage in a public place if there is no garbage can nearby	a	69,9	69,0	64,9	67,1	72,1	71,2	71,3
	s	0,8	0,9	2,2	1,4	1,6	2,2	1,2
	v	1,1	1,3	3,3	2,1	2,2	3,1	1,7
dla niedotrzymywania danego słowa, ustaleń, umów ustnych w relacjach z innymi ludźmi for not keeping the word, arrange- ments made, oral agreements in relations with other people	a	59,8	59,4	57,1	59,7	61,0	59,2	60,3
	s	0,8	1,0	2,5	1,5	1,7	2,3	1,3
	v	1,3	1,6	4,3	2,5	2,8	3,9	2,1
Życie religijne Religious life								
Przynależność do wyznania religijnego (kościół lub związku wyznaniowego) Religious affiliation	a	93,5	91,2	81,0	91,2	94,6	96,2	97,3
	s	0,4	0,5	2,0	0,8	0,8	0,6	0,4
	v	0,4	0,6	2,5	0,9	0,8	0,7	0,4
Wierzący i głęboko wierzący Believers and strong believers	a	80,7	74,9	62,4	73,1	78,6	84,1	89,8
	s	0,6	0,8	2,3	1,4	1,5	1,5	0,8
	v	0,8	1,1	3,7	1,9	1,9	1,8	0,9
Uczestniczący w mszach św. i innych spotkaniach religijnych raz w tygodniu lub częściej Attendance at Holy Masses and other religious meetings once a week or more often	a	50,0	43,7	32,6	44,4	47,3	48,5	59,8
	s	0,8	0,9	2,2	1,6	1,8	2,1	1,2
	v	1,5	2,1	6,7	3,5	3,7	4,4	2,1
Modlący się prawie codziennie lub częściej Praying every day or more often	a	41,5	39,5	30,1	41,4	42,6	42,0	44,6
	s	0,7	0,9	2,2	1,5	1,7	2,2	1,2
	v	1,8	2,3	7,2	3,6	4,1	5,1	2,8
Wskaźnik zaangażowania religijnego: Religious commitment indicator:								
bardzo i średnio zaangażowani religijnie strongly and moderately religio- usly committed	a	28,4	24,7	15,5	26,6	26,0	29,1	34,1
	s	0,7	0,8	1,5	1,4	1,5	1,7	1,2
	v	2,4	3,2	9,9	5,1	5,6	6,0	3,4

Tablica 9.6. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według klas miejscowości zamieszkania w 2018 r. (cd.)
Table 9.6. Precision measures for selected indicators by class of place of residence in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification	Ogółem Total	Miasta razem Urban areas total	Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population				Wieś Rural areas
			500 tys. i więcej tho- usand and more	100–500 tys. tho- usand	20–100 tys. tho- usand	poniżej 20 tys. up to 20 tho- usand	
a - wartość wskaźnika a - indicator value							
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error							
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)							

WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW – % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.)

VALUE OF INDICATORS – % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)

Życie religijne

Religious life

Wskaźnik zaangażowania religijnego
(dok.):
Religious commitment indicator (cont.):

słabo zaangażowani religijnie weakly religiously committed	a	32,9	27,9	22,4	26,3	31,0	31,0	40,6
	s	0,8	0,9	1,8	1,4	1,6	2,0	1,4
	v	2,4	3,1	8,2	5,2	5,0	6,4	3,4
niezaangażowani religijnie i pozakościelni religiously uncommitted and outside of any religion	a	38,8	47,4	62,1	47,1	43,0	39,9	25,3
	s	0,7	0,9	2,3	1,5	1,7	2,2	1,1
	v	1,9	2,0	3,6	3,3	3,9	5,6	4,1

Społeczna percepcja dyskryminacji

Social perception of discrimination

Powody dyskryminacji w opinii społecznej^a:
Grounds of discrimination in social opinion^a:

niepełnosprawność disability	a	35,4	37,5	43,2	41,0	33,9	32,6	32,2
	s	0,7	0,9	2,2	1,6	1,8	2,0	1,3
	v	2,0	2,5	5,2	3,8	5,3	6,2	3,9
wiek powyżej 65 lat age over 65	a	21,5	23,8	29,1	24,3	21,8	20,8	17,9
	s	0,6	0,8	2,1	1,2	1,6	1,6	0,9
	v	2,9	3,4	7,3	5,0	7,5	7,5	5,1
wiek poniżej 25 lat age under 25	a	4,4	5,1	7,8	4,7	3,4	5,4	3,4
	s	0,3	0,5	1,5	0,7	0,7	1,2	0,4
	v	7,7	9,6	18,8	15,7	21,4	22,2	11,9
bycie kobietą being a woman	a	10,4	13,0	19,2	12,6	12,0	9,1	6,3
	s	0,5	0,7	1,8	1,0	1,3	1,2	0,6
	v	4,5	5,1	9,2	8,1	11,0	13,5	9,0
bycie mężczyzną being a man	a	2,4	2,6	4,0	2,4	2,1	2,1	2,1
	s	0,2	0,3	1,1	0,4	0,4	0,6	0,3
	v	9,7	12,7	27,7	16,0	21,1	27,2	15,7

^a Osoby twierdzące, że przynależność do danej grupy jest powodem gorszego traktowania, czyli dyskryminacji (odpowiedzi zdecydowanie tak lub raczej tak).

^a People considering that belonging to a given group is a ground of discrimination (answers strongly agree or slightly agree).

Tablica 9.6. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według klas miejscowości zamieszkania w 2018 r. (cd.)
Table 9.6. Precision measures for selected indicators by class of place of residence in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification		Ogółem Total	Miasta razem Urban areas total	Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population				Wieś Rural areas
				500 tys. i więcej tho- usand and more	100–500 tys. tho- usand	20–100 tys. tho- usand	poniżej 20 tys. up to 20 tho- usand	
a - wartość wskaźnika a - indicator value								
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error								
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)								
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW – % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.) VALUE OF INDICATORS – % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)								
Społeczna percepcja dyskryminacji (cd.) Social perception of discrimination (cont.)								
Powody dyskryminacji w opinii społecznej ^a (dok.): Grounds of discrimination in social opinion ^a (cont.):								
homoseksualizm, biseksualizm, transseksualizm homosexualism, bisexualism, transsexualism (LGBT)	a	48,0	50,7	61,1	51,9	46,1	45,4	43,7
	s	0,8	0,9	2,2	1,5	1,7	2,2	1,3
	v	1,6	1,8	3,6	2,9	3,6	4,8	2,9
bycie katolikiem being a Catholic	a	4,2	4,5	6,2	4,1	4,2	3,9	3,8
	s	0,3	0,4	0,9	0,5	0,8	0,8	0,4
	v	6,7	8,2	14,8	11,7	19,7	20,4	10,4
bycie osobą innego wyznania niż katolickie having a religious affiliation other than Catholic	a	21,3	23,2	31,7	24,8	19,2	18,5	18,2
	s	0,6	0,8	2,0	1,4	1,3	1,7	0,9
	v	2,8	3,4	6,5	5,8	6,9	9,3	5,2
bycie osobą niewierzącą, ateistą being a non-believer, an atheist	a	13,9	14,3	19,1	14,0	12,1	13,1	13,2
	s	0,5	0,7	1,7	1,0	1,1	1,4	0,8
	v	3,5	4,5	9,0	7,3	9,0	10,9	6,0
mieszkanie na wsi i w małych miastach living in rural areas and small towns	a	13,8	13,6	16,4	13,6	12,0	13,0	14,1
	s	0,5	0,7	1,8	1,0	1,2	1,5	0,8
	v	3,8	4,9	11,2	7,7	9,6	11,3	5,8
mieszkanie w tzw. złych dzielnicach living in the so-called bad neighbourhoods	a	28,4	30,9	27,6	34,7	29,9	30,4	24,6
	s	0,7	0,9	2,0	1,5	1,6	2,1	1,0
	v	2,5	2,9	7,2	4,2	5,2	7,1	4,2
zła sytuacja materialna poor material situation	a	33,4	35,2	38,6	38,1	32,7	31,7	30,5
	s	0,8	0,9	2,4	1,5	1,7	2,0	1,2
	v	2,3	2,6	6,2	4,0	5,1	6,2	3,8
niski status społeczno-zawodowy low socioeconomic status	a	30,0	32,2	37,5	37,5	27,8	26,4	26,5
	s	0,7	0,9	2,3	1,5	1,6	1,9	1,1
	v	2,4	2,9	6,0	3,9	5,9	7,2	4,2
bezdomność homelessness	a	58,1	64,0	72,8	69,4	57,3	57,6	48,9
	s	0,8	0,9	2,2	1,3	1,7	2,2	1,4
	v	1,3	1,4	3,0	1,9	2,9	3,8	2,9

^a Osoby, które bezpośrednio zetknęły się, były świadkami dyskryminacji wobec danej grupy.
^b People who came into direct contact, were witnesses discrimination against a given group.

Tablica 9.6. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według klas miejscowości zamieszkania w 2018 r. (cd.)
Table 9.6. Precision measures for selected indicators by class of place of residence in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification		Ogółem Total	Miasta razem Urban areas total	Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population				Wieś Rural areas
				500 tys. i więcej tho- usand and more	100–500 tys. tho- usand	20–100 tys. tho- usand	poniżej 20 tys. up to 20 tho- usand	
a - wartość wskaźnika a - indicator value								
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error								
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)								
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW – % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.) VALUE OF INDICATORS – % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)								
Społeczna percepcja dyskryminacji (cd.) Social perception of discrimination (cont.)								
Powody dyskryminacji w opinii społecznej ^a (dok.): Grounds of discrimination in social opinion ^a (cont.):								
inny kolor skóry different skin colour	a	38,0	41,9	51,6	45,2	37,9	33,6	32,0
	s	0,7	1,0	2,2	1,5	1,7	1,9	1,2
	v	1,9	2,3	4,3	3,4	4,6	5,7	3,9
przynależność do grupy narodo- wościowej lub etnicznej innej niż polska belonginess to a national or ethnic group different than Polish	a	30,0	34,3	47,8	35,7	29,5	26,2	23,2
	s	0,7	0,9	2,3	1,5	1,6	1,8	1,0
	v	2,2	2,6	4,8	4,2	5,4	6,9	4,5
Zetknięcie się z przejawami dyskryminacji wobec ^b : Coming into contact with acts of discrimination against ^b :								
osób z niepełnosprawnościami people with disabilities	a	9,6	11,8	14,8	13,1	10,0	9,9	6,2
	s	0,4	0,7	1,6	1,2	1,1	1,2	0,6
	v	4,6	5,5	10,9	8,9	10,9	11,9	9,2
osób w wieku powyżej 65 lat people aged over 65 years	a	7,8	9,9	11,9	11,2	8,8	7,6	4,7
	s	0,4	0,6	1,4	1,1	1,2	1,3	0,5
	v	5,5	6,4	11,7	10,2	13,6	17,0	11,0
osób w wieku poniżej 25 lat people aged under 25 years	a	3,2	3,9	4,9	4,5	3,2	3,0	2,2
	s	0,3	0,5	1,3	0,9	0,8	0,9	0,4
	v	9,5	12,6	26,3	19,9	25,6	28,3	17,0
kobiet women	a	6,1	7,9	15,1	8,2	5,4	3,9	3,4
	s	0,4	0,5	1,7	1,0	0,9	0,8	0,4
	v	6,2	6,7	11,0	12,1	15,6	19,4	12,1
mężczyzn men	a	1,6	1,9	2,6	2,9	1,1	1,0	1,2
	s	0,2	0,3	0,8	0,9	0,3	0,4	0,3
	v	13,5	16,0	28,9	28,8	25,9	43,7	21,7
osób homoseksualnych, biseksual- nych, transseksualnych homosexuals, bisexuals, transse- xuals (LGBT)	a	10,2	13,6	23,0	16,7	9,2	6,7	5,0
	s	0,5	0,7	2,1	1,4	1,1	1,2	0,5
	v	4,9	5,1	8,9	8,3	11,6	18,3	10,1

Tablica 9.6. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według klas miejscowości zamieszkania w 2018 r. (cd.)
Table 9.6. Precision measures for selected indicators by class of place of residence in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification		Ogółem Total	Miasta razem Urban areas total	Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population				Wieś Rural areas
				500 tys. i więcej tho- usand and more	100–500 tys. tho- usand	20–100 tys. tho- usand	poniżej 20 tys. up to 20 tho- usand	
a - wartość wskaźnika a - indicator value								
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error								
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)								
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW – % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.) VALUE OF INDICATORS – % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)								
Społeczna percepcja dyskryminacji (dok.) Social perception of discrimination (cont.)								
Zetknięcie się z przejawami dyskryminacji wobec ^b (cd.): Coming into contact with acts of discrimination against ^b (cont.):								
katolików Catholics	a	2,4	3,1	4,6	4,0	1,9	2,0	1,5
	s	0,2	0,4	0,8	0,8	0,5	0,7	0,3
	v	9,7	11,3	17,1	20,0	27,1	33,6	19,0
osób innego wyznania niż katolickie people of a religious affiliation other than Catholic	a	6,3	8,4	13,5	9,8	6,6	4,2	3,0
	s	0,4	0,6	1,6	1,2	1,0	1,0	0,4
	v	6,4	6,7	11,6	12,6	14,9	23,4	11,9
osób niewierzących, ateistów non-believers, atheists	a	3,0	4,0	6,3	5,5	1,7	2,7	1,5
	s	0,3	0,4	1,1	1,0	0,4	0,8	0,2
	v	9,7	10,7	17,9	17,1	24,6	27,7	14,1
mieszkańców wsi i małych miast inhabitants of rural areas and small towns	a	5,0	5,8	7,5	5,7	5,2	5,3	3,8
	s	0,4	0,6	1,3	0,9	1,0	1,2	0,5
	v	7,5	9,4	17,6	16,6	19,1	23,3	11,8
mieszkańców tzw. złych dzielnic inhabitants of the so-called bad neighbourhoods	a	5,2	6,6	7,7	8,9	5,4	4,4	3,0
	s	0,4	0,5	1,5	0,9	0,8	0,9	0,4
	v	6,6	7,6	18,9	10,5	14,4	20,0	12,8
osób o złej sytuacji materialnej people in poor material situation	a	9,2	11,0	13,2	13,2	8,3	9,6	6,6
	s	0,5	0,7	1,7	1,2	1,0	1,3	0,6
	v	5,2	6,0	13,1	8,9	12,3	13,5	8,7
osób o niskim statusie społeczno-zawodowym people in low socioeconomic status	a	7,0	8,2	10,6	9,8	6,1	6,8	5,2
	s	0,4	0,6	1,4	0,9	0,9	1,0	0,5
	v	5,4	6,7	13,6	8,8	15,3	15,0	9,3
bezdomnych homeless people	a	17,0	22,2	34,1	24,6	18,3	12,9	9,1
	s	0,6	0,9	2,5	1,4	1,5	1,5	0,8
	v	3,7	3,8	7,2	5,7	8,1	11,7	9,3
osób o innym kolorze skóry people with a different skin colour	a	9,7	12,7	24,2	14,7	7,9	5,5	5,1
	s	0,5	0,7	2,2	1,3	1,0	1,0	0,7
	v	4,9	5,4	9,0	8,8	12,2	17,4	14,2

c Osoby uznające się za należące do grupy ludzi, która z jakiegokolwiek powodu jest obecnie w Polsce dyskryminowana.

c People who consider themselves to belong to a group of people which, for whatever reason, are currently discriminated against in Poland.

Tablica 9.6. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według klas miejscowości zamieszkania w 2018 r. (cd.)
Table 9.6. Precision measures for selected indicators by class of place of residence in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification		Ogółem Total	Miasta razem Urban areas total	Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population				Wieś Rural areas
				500 tys. i więcej tho- usand and more	100–500 tys. tho- usand	20–100 tys. tho- usand	poniżej 20 tys. up to 20 tho- usand	
a - wartość wskaźnika a - indicator value								
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error								
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)								
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW – % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.) VALUE OF INDICATORS – % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)								
Spółeczna percepcja dyskryminacji (dok.) Social perception of discrimination (cont.)								
Zetknięcie się z przejawami dyskryminacji wobec ^b (dok.): Coming into contact with acts of discrimination against ^b (cont.):								
osób przynależących do grupy narodowościowej lub etnicznej innej niż polska people belonging to a national or ethnic group different than Polish	a	7,2	9,5	19,3	10,0	5,4	4,9	3,7
	s	0,4	0,6	2,0	1,0	0,8	0,9	0,4
	v	5,5	6,3	10,2	10,1	14,0	18,9	11,7
Poczucie dyskryminacji ^c Sense of discrimination ^c	a	6,5	7,7	12,4	8,1	5,3	5,8	4,7
	s	0,4	0,5	1,6	1,0	0,6	0,9	0,5
	v	5,6	6,7	12,9	12,2	11,0	16,1	11,1
Dobrobyt subiektywny Subjective well-being								
Zadowolenie z różnych aspektów życia (osoby zadowolone lub bardzo zadowolone) Satisfaction with different aspect of life (people satisfied or very satisfied)								
Życie ogólnie rzecz biorąc Overall life satisfaction	a	83,0	82,1	83,2	80,7	81,0	84,4	84,3
	s	0,6	0,8	1,7	1,4	1,5	1,4	0,8
	v	0,7	0,9	2,0	1,7	1,9	1,7	0,9
Zdrowie Health	a	59,5	58,0	59,7	57,2	53,7	63,0	61,9
	s	0,8	0,9	2,2	1,6	1,8	2,0	1,2
	v	1,3	1,6	3,6	2,8	3,3	3,3	1,9
Sytuacja rodzinna Family situation	a	81,3	80,6	79,7	81,7	78,5	82,8	82,4
	s	0,6	0,8	1,7	1,3	1,6	1,5	0,8
	v	0,7	0,9	2,2	1,6	2,0	1,8	1,0
Relacje ludźmi Relationships with people	a	86,0	85,4	86,0	86,3	83,9	85,6	86,9
	s	0,5	0,7	1,5	1,1	1,4	1,4	0,7
	v	0,6	0,8	1,8	1,2	1,7	1,7	0,8
Sytuacja zawodowa Work situation	a	62,5	62,6	66,6	58,2	62,4	63,7	62,2
	s	1,0	1,3	2,8	2,1	2,5	3,1	1,6
	v	1,7	2,1	4,2	3,6	4,1	4,9	2,6

Tablica 9.6. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według klas miejscowości zamieszkania w 2018 r. (dok.)

Table 9.6. Precision measures for selected indicators by class of place of residence in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification	Ogółem Total	Miasta razem Urban areas total	Miasta o liczbie mieszkańców Urban areas by population				Wieś Rural areas
			500 tys. i więcej tho- usand and more	100–500 tys. tho- usand	20–100 tys. tho- usand	poniżej 20 tys. up to 20 tho- usand	
a - wartość wskaźnika a - indicator value							
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error							
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)							

WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW – % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (dok.)

VALUE OF INDICATORS – % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)

Dobrobyt subiektywny (dok.)

Subjective well-being (cont.)

Zadowolenie z różnych aspektów życia (osoby zadowolone lub bardzo zado- wolone) (dok.) Satisfaction with different aspect of life (people satisfied or very satisfied) (cont.)								
Wykształcenie (poziom, kierunek) Education (level and field)	a	59,7	63,3	68,8	64,3	60,4	60,7	54,2
	s	0,7	0,9	2,2	1,5	1,7	2,1	1,3
	v	1,2	1,4	3,2	2,4	2,8	3,5	2,4
Sytuacja finansowa (w tym dochody) Financial situation (including income)	a	41,8	43,1	49,9	44,0	38,7	41,3	39,6
	s	0,8	1,0	2,4	1,6	1,7	2,2	1,3
	v	1,9	2,4	4,8	3,7	4,4	5,4	3,2
Materialne warunki życia (poza dochodami) Material living conditions (excluding income)	a	63,1	63,8	68,1	61,3	61,9	65,4	62,0
	s	0,8	1,0	2,1	1,7	1,8	2,1	1,1
	v	1,2	1,5	3,1	2,7	2,8	3,2	1,8
Miejscowość zamieszkania Place of residence	a	80,4	79,6	83,0	79,0	77,7	79,4	81,8
	s	0,6	0,8	1,7	1,3	1,7	1,7	0,9
	v	0,8	1,0	2,1	1,7	2,1	2,1	1,1
Ilość czasu wolnego The amount of leisure time	a	59,7	59,8	52,7	59,2	60,5	66,6	59,3
	s	0,8	1,0	2,4	1,7	1,8	2,0	1,2
	v	1,3	1,7	4,6	2,9	3,0	3,0	2,0
Sposób spędzania wolnego czasu The use of leisure time	a	61,5	62,1	59,1	61,9	62,6	64,5	60,7
	s	0,8	1,0	2,3	1,7	1,7	2,0	1,1
	v	1,2	1,5	3,9	2,8	2,6	3,2	1,8
Wskaźnik poczucia optymizmu Optimism indicator	a	72,0	71,7	71,5	70,1	71,4	74,1	72,5
	s	0,7	0,8	2,2	1,4	1,5	1,5	1,1
	v	1,0	1,2	2,8	2,0	2,2	2,7	1,4
Wskaźnik poczucia sensu w życiu Meaning of life indicator	a	73,5	73,1	73,3	72,7	73,6	72,9	74,1
	s	0,7	0,9	2,1	1,5	1,6	2,0	1,0
	v	1,0	1,2	2,8	2,0	2,2	2,7	1,4
Wskaźnik dobrego samopoczucia Emotional well-being indicator	a	48,7	46,8	44,4	46,2	45,8	51,2	51,7
	s	0,8	1,0	2,3	1,6	1,8	2,1	1,2
	v	1,6	2,1	5,2	3,4	4,0	4,2	2,4

Tablica 9.7. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według województw w 2018 r.
Table 9.7. Precision measures for selected indicators by voivodships in 2018

Wyszczególnienie Specification		Ogółem Total	Woje Voivod				
			dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie
a - wartość wskaźnika a - indicator value							
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error							
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)							
Dochód środkowy (mediana) w zł Median income in PLN	a	2 133,3	2 368,7	2 058,3	1 766,7	2 190,5	2 000,0
	s	17,5	77,3	60,3	57,4	71,8	38,9
	v	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Wskaźnik zróżnicowania kwintylowego Income quintile share ratio	a	4,0	3,9	3,7	4,2	3,4	3,4
	s	0,1	0,2	0,2	0,3	0,3	0,2
	v	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW VALUE OF INDICATORS							
Zróżnicowanie sytuacji materialnej Diversification of the material							
Zasięg relatywnego ubóstwa dochodowego Relative income poverty rate	a	13,2	9,5	15,0	25,9	10,0	15,1
	s	0,4	1,1	1,6	1,8	1,5	1,4
	v	2,7	11,7	10,9	6,9	15,2	9,5
Zasięg ubóstwa warunków życia Living conditions poverty rate	a	4,8	3,3	4,6	6,0	6,7	6,7
	s	0,2	0,6	0,9	1,0	1,3	1,1
	v	4,7	18,5	19,8	16,2	19,5	15,7
Zasięg ubóstwa braku równowagi budżetowej Poverty rate in terms of the lack of budget balance	a	7,8	7,0	7,6	8,5	10,9	10,9
	s	0,3	0,9	1,1	1,1	1,7	1,3
	v	3,8	12,3	14,8	12,9	15,1	11,9
Wskaźnik relatywnie wysokich dochodów Indicator of relative high income conditions	a	14,9	19,6	10,8	7,1	15,6	10,2
	s	0,4	1,8	1,4	1,1	2,0	1,4
	v	2,9	9,1	13,0	15,9	12,8	13,5
Wskaźnik dobrych warunków życia Indicator of good living conditions	a	26,5	24,9	29,5	21,9	24,9	19,9
	s	0,5	1,9	2,3	1,6	2,5	1,6
	v	1,8	7,7	7,8	7,3	9,8	7,9
Wskaźnik dobrej sytuacji budżetowej Indicator of good budget standing	a	30,7	33,6	27,8	24,6	29,8	23,8
	s	0,6	2,3	2,0	1,8	2,7	1,7
	v	1,8	6,8	7,1	7,4	9,0	6,9
Miejsce Loca							
Poważne narażenie na hałas Exposure to excessive noise	a	9,8	12,2	16,1	13,4	10,8	7,6
	s	0,4	0,5	1,4	0,8	0,8	0,8
	v	3,7	3,9	8,8	6,0	7,0	10,3

wództwa ships										
małopolskie	mazowieckie	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	wielkopolskie	zachodniopomorskie
2 000,0	2 500,0	2 115,4	1 800,0	2 120,1	2 373,3	2 322,3	2 000,0	2 000,0	2 077,6	2 109,1
65,1	72,4	75,9	55,9	95,6	78,3	48,4	33,7	45,4	74,5	75,2
0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
4,2	4,6	3,6	3,5	3,7	3,8	3,8	3,1	3,7	3,8	3,6
0,3	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,2
0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
– % GOSPODARSTW DOMOWYCH – % OF HOUSEHOLDS										
gospodarstw domowych situation of households										
14,6	9,2	13,3	19,3	17,6	10,8	10,2	14,7	17,8	11,0	14,6
1,4	0,8	2,1	1,7	2,0	1,2	1,0	1,5	1,9	1,3	1,9
9,2	9,0	15,9	8,9	11,3	11,3	9,4	10,3	10,9	11,5	13,1
4,7	3,9	4,6	4,3	3,7	4,0	5,9	6,1	6,1	2,4	6,3
0,8	0,6	1,2	0,8	0,9	0,8	0,8	1,0	1,2	0,6	1,4
16,8	14,3	27,1	19,4	25,1	19,6	13,5	15,6	20,2	22,9	22,3
6,0	7,1	4,8	4,7	7,4	8,5	9,1	5,2	10,7	7,4	8,4
0,9	0,8	1,1	0,8	1,5	1,1	0,9	0,8	1,4	1,2	1,4
15,4	10,9	22,8	17,9	20,1	12,5	10,2	16,0	12,6	16,6	16,8
14,3	26,9	12,5	7,8	9,1	18,1	15,8	6,2	8,2	12,6	11,4
1,7	1,6	2,0	1,2	1,8	1,5	1,2	1,1	1,2	1,6	1,6
11,9	5,8	15,9	15,4	20,1	8,5	7,6	16,8	14,2	12,7	13,8
25,9	27,4	25,7	26,0	32,7	32,6	21,2	30,9	26,2	35,4	24,3
2,0	1,5	2,8	1,9	2,5	2,1	1,5	2,3	2,0	2,3	2,2
7,5	5,4	10,8	7,5	7,5	6,3	6,8	7,4	7,5	6,4	9,2
30,1	37,4	35,0	32,5	34,2	30,6	31,2	31,7	28,7	30,4	19,9
1,9	1,7	2,9	2,3	2,8	1,9	1,6	2,2	2,2	2,3	2,2
6,4	4,5	8,4	6,9	8,2	6,3	5,0	7,0	7,6	7,6	10,9
zamieszkania lity										
7,6	10,9	12,1	5,2	7,7	10,4	14,9	5,7	7,1	9,1	7,1
1,0	1,1	2,0	0,9	1,5	1,3	1,3	1,0	1,2	1,7	1,2
13,1	10,2	16,2	17,2	20,1	12,0	8,5	17,9	17,3	18,6	17,2

Tablica 9.7. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według województw w 2018 r. (cd.)
Table 9.7. Precision measures for selected indicators by voivodships in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification		Ogółem Total	Woje Voivod				
			dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie
a - wartość wskaźnika a - indicator value							
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error							
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)							
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW VALUE OF INDICATORS							
							Miejsce Loca
Poważne narażenie na zanieczyszczenie powietrza w miesiącach letnich Exposure to excessive air pollution in summer	a	6,3	9,3	2,8	2,8	6,9	7,4
	s	0,3	1,3	0,6	0,8	1,5	1,2
	v	4,7	14,4	20,7	26,6	21,1	16,7
Poważne narażenie na zanieczyszczenie powietrza w miesiącach zimowych Exposure to excessive air pollution in winter	a	15,3	18,5	11,1	6,2	5,5	12,5
	s	0,4	1,8	1,2	1,1	1,2	1,7
	v	2,8	9,8	11,1	18,2	21,1	13,2
Poważne narażenie na nieprzyjemne zapachy Exposure to unpleasant odours	a	3,9	4,0	2,1	3,6	3,7	6,3
	s	0,2	0,9	1,0	0,9	1,3	1,2
	v	6,1	22,9	44,8	25,9	36,2	18,5
Zła lub bardzo zła jakość wody pitnej Poor or very poor drinking water quality	a	5,1	4,3	3,6	7,3	8,5	3,1
	s	0,3	0,8	1,0	1,2	2,0	0,7
	v	5,0	18,7	27,0	16,4	23,9	20,8
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW VALUE OF INDICATORS							
Samoocena stanu zdrowia: Self-reported health status:							
dobra lub bardzo dobra good or very good	a	60,7	62,7	58,8	54,2	47,8	55,7
	s	0,8	2,6	2,9	2,7	4,0	3,1
	v	1,2	4,2	4,9	5,0	8,4	5,5
ani dobra, ani zła neither good nor poor	a	30,4	30,4	33,5	33,7	38,4	33,2
	s	0,7	2,4	2,9	2,5	4,1	3,0
	v	2,2	7,9	8,8	7,4	10,6	9,1
zła lub bardzo zła poor or very poor	a	8,9	7,0	7,7	12,0	13,8	11,1
	s	0,3	0,9	1,3	1,6	2,6	1,3
	v	3,8	12,5	16,3	12,9	18,7	11,9
Korzystanie Using the							
Korzystanie z Internetu codziennie lub prawie codziennie Using the Internet daily or almost daily	a	61,3	63,9	62,1	47,4	65,1	60,2
	s	0,7	2,5	2,8	2,8	3,4	2,6
	v	1,2	4,0	4,4	5,8	5,2	4,4

wództwa ships											
małopolskie	mazowieckie	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	wielkopolskie	zachodniopomorskie	
– % GOSPODARSTW DOMOWYCH – % OF HOUSEHOLDS											
zamieszkania (dok.) lity (cont.)											
7,6	8,8	8,8	4,5	4,1	4,6	8,9	2,4	2,8	4,3	3,3	
1,2	1,0	1,4	0,8	1,1	0,9	1,0	0,7	0,8	1,0	0,9	
15,9	11,0	16,3	18,4	26,9	18,8	11,0	28,5	28,3	23,7	27,6	
28,8	14,5	20,4	7,3	7,1	7,0	35,0	4,5	4,8	10,5	6,3	
2,0	1,3	2,7	1,1	1,6	1,0	1,7	1,0	1,1	1,4	1,2	
7,1	8,7	13,3	15,3	22,3	14,9	4,8	21,1	22,8	13,4	19,6	
3,4	4,1	5,9	2,6	2,0	1,6	6,5	2,0	3,9	2,2	4,5	
0,7	0,8	1,2	0,6	0,8	0,6	0,9	0,8	1,1	0,6	1,3	
21,5	18,3	21,1	21,9	40,8	33,9	13,9	38,2	27,2	28,3	28,6	
4,2	4,7	9,7	3,7	2,3	7,2	7,2	3,6	4,1	5,2	3,7	
1,0	0,8	2,1	0,8	0,6	1,2	0,8	0,7	1,2	1,0	1,2	
23,6	16,9	21,5	22,7	26,5	17,2	11,5	20,5	29,9	19,3	31,3	
– % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ – % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER											
64,3	64,9	62,8	63,7	56,9	61,6	59,8	57,3	60,2	59,8	65,1	
2,3	1,9	3,8	2,7	3,8	2,7	2,2	3,3	3,1	2,5	3,9	
3,6	2,9	6,0	4,3	6,6	4,4	3,7	5,7	5,1	4,2	6,0	
27,2	28,6	26,8	27,7	32,8	30,6	30,4	32,8	29,8	31,4	26,3	
2,1	1,7	3,3	2,4	3,3	2,6	2,0	3,1	2,8	2,4	3,5	
7,6	6,1	12,3	8,7	9,9	8,5	6,6	9,4	9,4	7,6	13,4	
8,5	6,6	10,4	8,6	10,4	7,8	9,8	9,9	10,0	8,8	8,6	
1,0	0,9	1,8	1,3	2,4	1,2	1,2	1,7	1,4	1,4	1,5	
12,1	13,7	17,2	14,6	23,2	15,1	12,4	16,6	13,6	15,8	17,4	
z Internetu Internet											
61,6	66,3	64,9	58,9	53,2	66,3	68,1	47,5	52,5	59,9	58,4	
2,6	1,8	3,7	2,8	3,8	2,9	2,0	3,4	3,5	2,6	3,7	
4,2	2,7	5,7	4,7	7,1	4,4	3,0	7,2	6,6	4,4	6,3	

Tablica 9.7. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według województw w 2018 r. (cd.)
Table 9.7. Precision measures for selected indicators by voivodships in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification		Ogółem Total	Woje Voivod				
			dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie
a - wartość wskaźnika a - indicator value							
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error							
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)							
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW VALUE OF INDICATORS							
Korzystanie Using the							
Korzystanie z portali społecznościowych Using social networking websites	a	45,4	47,3	47,6	37,8	45,6	47,0
	s	0,8	2,7	2,8	2,9	3,9	2,9
	v	1,7	5,8	5,8	7,6	8,5	6,1
Korzystanie z bankowości internetowej Internet banking	a	50,4	59,5	47,2	34,1	54,2	49,0
	s	0,8	2,7	2,9	2,5	4,3	3,0
	v	1,6	4,6	6,2	7,2	7,8	6,1
Korzystanie z usług administracji publicznej on-line Using e-government services	a	31,2	30,6	31,1	22,6	28,0	26,2
	s	0,7	2,4	2,9	2,0	3,1	2,5
	v	2,4	7,9	9,2	8,9	11,1	9,6
Wyszukiwanie potrzebnych informacji Finding needed information online	a	73,1	74,9	74,4	62,0	73,3	73,9
	s	0,6	2,0	2,3	2,7	2,9	2,0
	v	0,8	2,7	3,0	4,3	4,0	2,7
Zakup bądź sprzedaż towarów i usług przez Internet Selling or purchasing goods and services online	a	52,2	52,6	52,8	38,7	51,6	54,2
	s	0,8	2,9	2,9	2,8	4,0	2,8
	v	1,5	5,6	5,5	7,3	7,8	5,2
Zakres aktywności internetowej: The scope of online activity:							
szeroki lub bardzo szeroki wide or very wide	a	33,7	34,3	33,2	27,7	34,7	34,8
	s	0,8	2,7	2,9	2,7	3,6	3,2
	v	2,3	7,9	8,8	9,6	10,5	9,1
średni moderate	a	29,3	33,8	28,8	20,0	29,5	29,5
	s	0,7	2,4	2,6	2,2	3,6	3,0
	v	2,5	7,1	9,0	10,8	12,2	10,3
wąski lub bardzo wąski narrow or very narrow	a	12,2	9,1	14,6	17,4	10,8	10,3
	s	0,5	1,3	2,1	2,8	3,5	1,4
	v	3,9	14,5	14,7	15,8	32,4	13,3
brak aktywności lack of activity	a	24,9	22,8	23,4	34,9	25,0	25,5
	s	0,6	2,0	2,2	2,3	2,8	2,0
	v	2,3	8,6	9,4	6,6	11,3	7,8

wództwa ships											
małopolskie	mazowieckie	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	wielkopolskie	zachodniopomorskie	
– % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.)											
– % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)											
z Internetu (dok.)											
Internet (cont.)											
42,7	45,6	42,3	49,4	40,3	48,6	49,8	36,8	34,9	45,3	52,9	
2,8	2,2	4,3	3,2	3,5	3,1	2,5	3,5	2,9	2,7	3,6	
6,6	4,8	10,2	6,4	8,8	6,4	5,0	9,6	8,2	6,0	6,8	
50,8	53,9	49,2	41,7	42,2	57,7	57,7	37,4	45,5	49,8	49,5	
3,0	2,0	4,2	2,9	3,8	3,0	2,3	3,5	3,2	3,0	3,9	
5,9	3,8	8,6	7,1	8,9	5,2	3,9	9,2	7,0	6,1	8,0	
31,1	36,9	29,4	24,1	28,2	38,4	34,3	24,4	26,9	33,4	32,5	
2,7	2,1	3,7	2,5	3,3	3,2	2,4	3,2	2,5	2,9	3,8	
8,8	5,6	12,6	10,4	11,7	8,2	7,1	13,0	9,2	8,6	11,5	
72,4	76,1	71,2	74,1	67,5	75,3	77,9	62,4	64,0	76,1	69,3	
2,0	1,6	3,5	2,3	3,4	2,5	1,5	3,1	3,0	1,9	3,2	
2,8	2,2	4,9	3,2	5,0	3,3	2,0	5,0	4,7	2,5	4,6	
51,4	56,8	57,4	45,5	47,8	58,5	56,3	40,9	44,4	54,1	50,5	
2,9	2,1	3,9	3,5	3,9	2,8	2,1	3,6	3,4	2,6	3,8	
5,7	3,8	6,9	7,6	8,1	4,8	3,8	8,8	7,6	4,7	7,5	
29,0	42,2	33,8	29,0	28,0	39,7	35,4	27,7	26,4	31,0	32,5	
2,6	2,3	4,2	3,5	3,2	2,9	2,3	3,4	2,8	2,6	3,5	
9,1	5,4	12,5	11,9	11,5	7,4	6,6	12,2	10,8	8,4	10,6	
34,2	24,2	30,2	27,2	28,7	27,0	33,9	23,8	28,8	33,2	28,5	
2,9	1,8	4,1	2,5	3,3	2,6	2,5	2,8	2,8	2,3	3,4	
8,5	7,2	13,7	9,3	11,6	9,4	7,5	12,0	9,9	7,0	11,9	
12,3	11,1	10,0	18,8	11,7	10,7	10,0	13,0	13,4	13,2	12,9	
1,9	1,1	2,2	2,1	2,3	1,5	1,1	2,0	1,9	1,8	2,5	
15,1	9,8	22,1	11,2	19,9	14,1	10,8	15,3	14,5	13,2	19,4	
24,5	22,5	26,0	25,0	31,6	22,6	20,7	35,5	31,4	22,6	26,1	
1,9	1,6	3,2	2,3	3,4	2,4	1,5	3,0	2,9	1,9	3,0	
7,7	7,2	12,4	9,0	10,7	10,5	7,2	8,6	9,2	8,4	11,6	

Tablica 9.7. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według województw w 2018 r. (cd.)
Table 9.7. Precision measures for selected indicators by voivodships in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification		Ogółem Total	Woje Voivod				
			dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie
a - wartość wskaźnika a - indicator value			WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW VALUE OF INDICATORS				
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error			Miejsce Loca				
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)							
Zadowolenie z terenów zielonych (osoby zadowolone lub bardzo zadowolone)	a	78,7	75,9	78,4	77,9	85,4	74,2
	s	0,6	2,5	2,4	2,8	2,4	2,8
Satisfaction with green areas (people satisfied or very satisfied)	v	0,8	3,3	3,0	3,5	2,8	3,8
Ocena estetyki budynków i ulic (ocena dobra lub bardzo dobra)	a	67,5	59,9	66,8	69,1	63,9	61,8
Assessment of aesthetics of buildings and streets (assessment well or very well)	s	0,7	2,7	3,0	2,5	4,3	3,1
	v	1,0	4,5	4,4	3,6	6,8	4,9
Poczucie związku z miejscowością zamieszkania: Attachment to the place of residence:							
osoby bardzo silnie związane people very much attached	a	52,7	49,1	53,7	57,5	48,7	51,6
	s	0,8	2,9	3,1	3,0	4,0	3,1
	v	1,6	6,0	5,7	5,3	8,2	6,0
osoby raczej związane people fairly attached	a	40,2	43,7	38,9	37,2	43,0	37,9
	s	0,8	2,9	3,0	2,9	3,8	3,1
	v	2,0	6,7	7,7	7,9	8,8	8,1
osoby bardzo silnie związane lub raczej związane people very much attached or fairly attached	a	92,9	92,7	92,6	94,6	91,7	89,5
	s	0,4	1,2	1,5	1,2	1,7	2,7
	v	0,4	1,3	1,6	1,3	1,8	3,0
Poczucie związku z ludźmi z sąsiedztwa i okolicy: Attachment to the local community:							
osoby bardzo silnie związane people very much attached	a	31,3	27,7	31,8	35,8	32,2	26,3
	s	0,7	2,5	2,8	3,1	3,4	2,6
	v	2,3	8,9	8,9	8,5	10,4	9,7
osoby raczej związane people fairly attached	a	46,3	48,6	43,4	46,6	44,2	47,3
	s	0,8	2,8	2,9	3,1	3,9	3,1
	v	1,7	5,7	6,6	6,7	8,8	6,5
osoby bardzo silnie związane lub raczej związane people very much attached or fairly attached	a	77,6	76,3	75,2	82,3	76,4	73,6
	s	0,6	2,2	2,8	2,1	3,3	2,9
	v	0,8	2,9	3,7	2,6	4,3	3,9

wództwa ships											
małopolskie	mazowieckie	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	wielkopolskie	zachodniopomorskie	
– % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.)											
– % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)											
zamieszkania lity											
81,0	77,6	70,9	86,6	83,3	80,2	71,2	75,5	85,1	83,4	83,6	
2,0	1,8	4,1	1,7	2,9	2,4	2,2	3,2	1,8	2,2	2,9	
2,5	2,3	5,8	2,0	3,5	3,0	3,0	4,3	2,2	2,6	3,4	
73,5	67,6	67,9	81,5	66,4	60,5	63,0	73,8	64,8	75,2	63,8	
2,7	2,1	4,0	2,3	3,9	2,9	2,5	3,0	3,3	2,5	4,4	
3,7	3,1	5,9	2,8	5,8	4,7	3,9	4,1	5,0	3,3	6,8	
52,0	54,9	55,8	53,2	60,7	55,5	47,2	46,1	56,3	53,7	52,5	
2,8	2,2	4,3	3,3	3,4	2,7	2,3	3,4	3,5	2,8	4,2	
5,4	4,0	7,7	6,3	5,6	4,9	4,9	7,3	6,3	5,2	8,0	
40,8	36,4	38,6	43,3	36,7	37,2	44,8	51,4	35,0	40,9	37,9	
2,7	2,2	3,9	3,3	3,3	2,7	2,3	3,4	3,2	2,7	4,4	
6,7	6,0	10,1	7,6	9,1	7,3	5,2	6,7	9,0	6,7	11,6	
92,8	91,2	94,4	96,4	97,3	92,7	92,1	97,5	91,3	94,5	90,4	
1,4	1,2	1,3	1,1	0,9	1,3	1,4	0,8	2,1	0,9	2,3	
1,5	1,4	1,4	1,1	1,0	1,4	1,5	0,9	2,3	1,0	2,6	
33,1	28,0	34,1	41,9	32,8	23,9	29,6	35,6	36,5	34,3	31,3	
2,6	1,9	4,1	2,9	3,3	2,2	2,1	3,1	3,9	2,5	3,8	
7,7	6,8	12,0	7,0	10,1	9,0	7,2	8,6	10,7	7,3	12,0	
48,8	44,6	46,1	43,2	47,3	48,3	47,3	48,3	40,9	46,8	45,6	
2,9	2,1	4,3	3,0	3,4	2,5	2,4	3,5	3,4	2,9	4,4	
5,8	4,7	9,4	6,9	7,2	5,1	5,2	7,2	8,2	6,2	9,6	
81,9	72,6	80,2	85,1	80,0	72,2	76,9	83,9	77,4	81,1	76,9	
2,1	1,8	3,4	2,4	2,5	2,4	1,9	2,7	2,7	2,1	3,3	
2,5	2,4	4,3	2,8	3,1	3,3	2,5	3,3	3,5	2,6	4,3	

Tablica 9.7. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według województw w 2018 r. (cd.)
Table 9.7. Precision measures for selected indicators by voivodships in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification		Ogółem Total	Woje Voivod				
			dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie
a - wartość wskaźnika a - indicator value							
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error							
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)							
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW VALUE OF INDICATORS							
							Miejsce Loca
Poczucie związku z parafią, zborem: Attachment to the parish, the religious community:							
osoby bardzo silnie związane people very much attached	a	21,8	17,6	16,9	26,9	24,0	14,7
	s	0,6	1,8	2,1	2,3	3,7	2,0
	v	2,8	10,0	12,2	8,7	15,3	13,7
osoby raczej związane people fairly attached	a	44,1	39,6	47,0	46,1	40,3	39,4
	s	0,8	2,7	3,0	2,5	3,6	2,8
	v	1,8	6,8	6,4	5,5	9,0	7,2
osoby bardzo silnie związane lub raczej związane people very much attached or fairly attached	a	65,9	57,2	63,8	73,0	64,3	54,1
	s	0,7	2,8	2,8	2,5	3,5	2,9
	v	1,1	4,8	4,4	3,4	5,5	5,3
Poczucie bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania: Feeling safe in the locality:							
osoby czujące się bardzo bezpiecznie chodząc samotnie po zmroku people feeling very safe when walking alone at night	a	20,4	15,2	20,8	21,2	17,8	19,0
	s	0,7	2,1	2,7	2,4	3,2	2,4
	v	3,2	13,6	12,8	11,1	17,8	12,6
osoby czujące się raczej bezpiecznie chodząc samotnie po zmroku people feeling fairly safe when walking alone at night	a	68,8	71,0	70,0	67,0	71,9	66,1
	s	0,7	2,7	2,9	3,0	3,4	3,0
	v	1,1	3,7	4,1	4,5	4,7	4,5
osoby czujące się bardzo bezpiecznie lub raczej bezpiecznie chodząc samotnie po zmroku people feeling very safe or fairly safe when walking alone at night	a	89,3	86,2	90,7	88,2	89,8	85,1
	s	0,5	2,0	1,4	2,6	2,1	2,5
	v	0,5	2,3	1,5	2,9	2,4	2,9
Obawa przed włamaniem do mieszka- nia, domu, garażu (osoby bardzo lub trochę obawiające się) Fear of a burglary of an apartment, house or garage (people who are very much or little afraid of)	a	35,3	46,2	35,2	35,8	36,1	40,4
	s	0,7	3,0	2,6	2,8	4,2	2,8
	v	2,1	6,4	7,4	7,8	11,5	6,9

wództwa ships										
małopolskie	mazowieckie	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	wielkopolskie	zachodniopomorskie
– % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.)										
– % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)										
zamieszkania (dok.)										
lity (cont.)										
27,6	18,3	30,0	31,7	31,0	17,2	19,8	29,8	22,5	24,4	14,8
2,4	1,6	4,3	2,8	3,3	2,0	1,6	2,9	3,5	2,3	2,4
8,6	8,5	14,3	9,0	10,6	11,6	8,0	9,6	15,5	9,3	16,5
50,7	43,6	36,9	50,0	41,3	45,8	42,2	44,3	42,6	45,1	44,8
3,0	2,1	3,7	3,0	3,4	3,0	2,6	3,3	3,2	3,0	4,2
6,0	4,8	10,1	6,1	8,2	6,5	6,1	7,5	7,5	6,6	9,3
78,3	61,8	66,9	81,7	72,3	63,0	62,0	74,1	65,2	69,5	59,6
2,1	1,9	4,4	2,5	3,3	2,7	2,3	3,4	3,1	2,7	3,9
2,7	3,1	6,5	3,1	4,5	4,3	3,7	4,6	4,7	3,9	6,6
17,7	25,3	22,2	20,5	25,4	24,6	14,1	20,2	23,6	25,8	13,1
2,3	1,9	4,3	2,9	3,7	2,7	2,1	2,7	2,9	2,6	2,0
12,9	7,3	19,1	14,3	14,4	11,0	15,0	13,3	12,4	10,2	15,6
74,2	66,3	66,2	70,7	68,7	67,1	69,8	64,4	66,4	66,1	77,1
2,4	2,0	4,7	3,2	3,8	2,9	2,4	3,5	3,2	2,8	2,9
3,2	3,0	7,1	4,5	5,6	4,3	3,5	5,4	4,8	4,2	3,7
92,0	91,6	88,4	91,3	94,1	91,7	83,9	84,6	90,0	91,9	90,1
1,3	1,1	3,2	2,2	1,2	1,3	1,8	2,7	1,8	1,3	1,9
1,4	1,2	3,6	2,5	1,3	1,4	2,1	3,2	2,0	1,4	2,2
27,6	37,7	38,1	24,0	31,9	35,1	39,4	26,0	31,8	36,9	25,4
2,4	2,0	4,6	2,7	3,2	2,6	2,3	2,8	3,0	2,9	3,2
8,7	5,4	12,1	11,3	10,1	7,3	5,9	10,9	9,5	7,8	12,8

Tablica 9.7. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według województw w 2018 r. (cd.)
Table 9.7. Precision measures for selected indicators by voivodships in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification		Ogółem Total	Woje Voivod				
			dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie
a - wartość wskaźnika a - indicator value							
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error							
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)							
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW VALUE OF INDICATORS							
							Kontakty Social
Wskaźnik dobrych relacji sąsiedzkich	a	60,6	59,5	58,3	65,1	58,3	61,2
Indicator of good relationships with neighbours	s	0,8	2,8	2,9	2,9	3,5	2,9
	v	1,3	4,7	5,0	4,5	6,0	4,7
Wskaźnik izolacji społecznej	a	6,6	7,7	3,8	6,4	6,4	11,2
Indicator of social isolation	s	0,4	1,6	0,8	1,9	2,0	1,8
	v	5,8	20,6	19,5	30,0	30,7	16,4
							Sieciowy kapi Network so
Kapitał stowarzyszeniowy – osoby uczestniczące w: Social organisations-based capital – people participating in:							
jednym lub więcej rodzaju organizacji społecznych one or more types of social organisa- tions	a	20,1	20,0	18,1	25,5	36,1	20,2
	s	0,6	2,0	2,2	2,4	4,2	2,1
	v	2,8	10,2	12,1	9,4	11,5	10,4
dwóch lub więcej rodzajach organiza- cji społecznych two or more types of social organisa- tions	a	5,3	7,6	3,1	7,6	10,6	3,4
	s	0,3	1,6	0,7	1,2	2,4	0,6
	v	5,7	20,5	21,4	16,1	23,0	18,6
świeckich organizacjach pozarząd- owych secular NGOs	a	10,2	9,3	8,7	11,9	17,9	12,5
	s	0,4	1,5	1,5	2,0	4,0	1,8
	v	4,1	15,9	16,8	16,8	22,0	14,4
wspólnotach, organizacjach lub grupach religijnych religious NGOs, communities and groups	a	7,1	7,0	5,3	12,8	19,6	4,6
	s	0,4	1,5	1,6	1,7	3,1	1,1
	v	5,0	20,7	30,1	12,9	15,9	23,1
Poziom kapitału towarzysko-sąsiedzkiego Level of friends- and neighbours-based social capital							
wysoki lub bardzo wysoki high or very high	a	26,7	28,6	22,9	28,4	23,9	24,1
	s	0,7	2,4	2,4	2,6	3,0	2,4
	v	2,6	8,4	10,6	9,1	12,5	9,8
średni moderate	a	27,6	25,7	29,8	26,7	28,9	34,1
	s	0,7	2,4	2,5	2,6	4,1	3,0
	v	2,5	9,4	8,5	9,8	14,3	8,6

wództwa ships										
małopolskie	mazowieckie	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	wielkopolskie	zachodniopomorskie
– % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.)										
– % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)										
społeczne contacts										
63,7	56,6	66,0	69,6	54,5	57,3	56,4	64,2	56,0	66,8	59,4
2,7	2,1	4,0	2,9	4,1	3,0	2,5	3,4	3,3	2,8	3,8
4,3	3,7	6,0	4,1	7,5	5,2	4,4	5,3	5,9	4,1	6,4
3,8	7,2	4,4	3,1	4,2	6,5	7,4	8,1	8,3	6,3	8,8
0,8	1,1	1,2	0,7	1,5	1,6	1,1	2,4	2,0	1,7	2,1
20,0	14,9	26,4	22,8	35,3	25,1	14,4	29,4	24,2	26,6	24,2
tał społeczny cial capital										
20,6	20,8	18,1	18,5	26,6	21,1	17,5	13,7	17,9	18,9	18,2
2,1	1,6	3,2	2,0	3,0	2,4	1,8	2,1	2,4	2,0	2,7
10,0	7,7	17,6	10,6	11,4	11,5	10,1	15,6	13,1	10,5	14,7
7,6	5,2	6,3	4,9	3,5	4,1	5,0	4,1	4,4	3,2	7,7
1,5	0,8	2,2	1,0	1,2	0,7	1,1	1,1	1,1	0,7	2,0
19,8	14,6	34,3	20,4	33,7	17,3	21,2	28,0	25,4	22,8	25,8
10,8	10,2	13,0	7,5	6,5	10,3	9,7	7,2	9,5	9,8	11,9
1,4	1,2	3,0	1,2	1,6	1,6	1,5	1,5	1,6	1,6	2,5
13,0	11,2	23,5	16,2	23,9	15,5	14,8	21,5	17,1	15,9	20,9
10,1	5,2	8,0	9,2	15,3	4,6	6,6	3,6	4,4	4,1	6,3
1,6	0,7	2,2	1,3	2,6	1,0	1,2	1,0	1,5	1,0	1,9
15,8	13,4	27,9	14,7	16,7	22,7	17,4	27,8	33,4	23,0	30,2
29,0	26,2	32,1	29,8	29,2	28,1	24,0	32,6	30,9	22,8	26,0
2,7	1,9	4,5	3,0	3,2	2,7	1,9	3,3	3,4	2,2	3,7
9,3	7,1	14,1	10,1	11,1	9,6	8,1	10,0	11,0	9,6	14,4
24,3	30,3	27,6	21,9	23,9	20,9	27,3	25,2	23,2	33,8	29,0
2,2	1,9	4,3	2,3	3,1	2,0	2,2	3,0	2,6	2,5	3,6
9,2	6,4	15,5	10,4	12,9	9,7	7,9	11,8	11,0	7,5	12,5

Tablica 9.7. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według województw w 2018 r. (cd.)
Table 9.7. Precision measures for selected indicators by voivodships in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification	Ogółem Total	Woje Voivod					
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	
a - wartość wskaźnika a - indicator value							
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error							
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)							
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW VALUE OF INDICATORS							
Sieciowy kapi Network so							
Poziom kapitału towarzysko-sąsiedzkiego (dok.): Level of friends- and neighbours-based social capital (cont.):							
niski low	a	33,6	33,7	37,7	32,2	35,3	30,1
	s	0,7	2,8	2,8	2,3	4,0	2,9
	v	2,2	8,2	7,5	7,2	11,3	9,5
bardzo niski lub brak very low or lack of	a	12,1	12,0	9,7	12,8	11,9	11,6
	s	0,4	1,4	1,2	2,3	1,8	1,5
	v	3,5	11,3	12,4	18,0	15,3	12,6
Poziom kapitału rodzinnego: Level of family-based social capital:							
wysoki lub bardzo wysoki high or very high	a	31,9	36,2	32,6	34,9	29,6	30,0
	s	0,7	2,8	2,9	2,6	3,9	2,6
	v	2,3	7,6	9,0	7,5	13,3	8,7
średni moderate	a	46,0	39,7	47,7	40,2	49,8	46,4
	s	0,8	2,9	3,0	2,9	4,0	3,1
	v	1,7	7,2	6,2	7,2	8,1	6,6
niski low	a	18,4	20,2	17,1	21,1	17,5	20,1
	s	0,6	2,1	2,0	2,6	2,4	2,1
	v	3,3	10,6	11,8	12,4	13,6	10,2
bardzo niski lub brak very low or lack of	a	3,7	3,9	2,6	3,8	3,1	3,6
	s	0,3	1,0	0,5	0,9	0,8	0,8
	v	6,7	24,6	18,1	22,3	25,6	21,7
Zaufa Tru							
Osoby zdecydowanie lub raczej mające zaufanie: People who definitely trust or rather trust:							
do Kościoła Rzymskokatolickiego in the Roman Catholic Church	a	67,4	64,1	66,3	76,4	60,7	58,2
	s	0,7	2,7	2,6	2,5	3,6	2,7
	v	1,1	4,2	3,9	3,3	6,0	4,7

wództwa ships										
małopolskie	mazowieckie	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	wielkopolskie	zachodniopomorskie
– % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.)										
– % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)										
tał społeczny (dok.)										
cial capital (cont.)										
35,2	32,9	25,6	36,4	34,4	35,5	34,9	27,5	28,6	35,7	31,4
2,9	2,1	3,3	2,9	4,2	2,8	2,8	3,1	2,7	2,6	3,7
8,1	6,4	12,8	8,1	12,1	7,9	8,0	11,2	9,3	7,3	11,8
11,5	10,6	14,8	12,0	12,5	15,5	13,8	14,7	17,4	7,7	13,6
1,6	1,2	2,6	2,1	2,4	1,9	1,4	2,2	2,3	1,3	2,1
13,8	11,3	17,4	17,5	19,3	12,6	9,9	14,6	13,1	16,8	15,5
35,6	34,0	33,8	39,3	23,8	32,1	28,5	30,4	24,0	30,3	24,1
2,7	2,0	4,4	3,2	2,8	2,7	2,1	2,8	2,3	2,6	3,1
7,6	6,0	13,0	8,2	11,6	8,5	7,4	9,1	9,5	8,5	12,9
45,0	46,0	48,4	43,6	54,9	48,1	45,9	51,1	43,9	48,3	48,1
2,7	2,2	4,7	3,3	3,3	3,0	2,4	3,2	3,0	2,6	3,5
6,0	4,7	9,6	7,5	6,0	6,1	5,3	6,3	6,9	5,5	7,4
15,5	16,1	15,0	15,2	19,4	14,7	21,8	15,9	27,1	17,8	22,4
1,7	1,5	2,4	2,0	3,0	1,7	2,1	2,3	2,9	2,1	3,6
11,2	9,0	16,0	12,9	15,3	11,7	9,8	14,5	10,7	12,1	15,9
3,8	3,9	2,8	1,9	1,9	5,2	3,9	2,6	5,0	3,5	5,5
0,6	0,6	0,6	0,5	0,6	1,6	0,6	0,7	1,7	1,1	1,7
15,8	15,2	22,6	24,2	32,0	30,9	16,1	28,7	34,2	31,5	31,1
nie st										
78,6	67,0	70,1	81,8	67,2	64,7	59,5	78,0	60,3	68,8	58,6
1,9	2,0	4,3	2,1	3,8	2,6	2,5	2,4	3,5	2,5	4,4
2,4	3,0	6,1	2,6	5,6	4,0	4,2	3,1	5,7	3,7	7,4

Tablica 9.7. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według województw w 2018 r. (cd.)
Table 9.7. Precision measures for selected indicators by voivodships in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification	Ogółem Total	Woje Voivod					
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	
a - wartość wskaźnika a - indicator value							
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error							
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)							
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW VALUE OF INDICATORS							
Zaufa Tru							
Osoby zdecydowanie lub raczej mające zaufanie: People who definitely trust or rather trust							
do policji in the police	a	71,8	65,6	75,7	76,2	70,8	67,2
	s	0,7	2,5	2,4	2,6	3,1	3,0
	v	1,0	3,8	3,2	3,4	4,4	4,4
do władz lokalnych miasta/gminy in the local government	a	56,3	52,4	52,5	64,5	58,1	48,7
	s	0,8	3,0	3,0	2,4	3,8	3,0
	v	1,4	5,7	5,7	3,8	6,5	6,1
do ludzi ogólnie rzecz biorąc in others	a	79,4	76,3	79,2	77,7	81,6	78,4
	s	0,6	3,0	2,2	2,2	3,0	2,4
	v	0,8	4,0	2,8	2,8	3,6	3,0
do najbliższej rodziny in immediate family	a	97,9	96,8	98,1	97,4	98,7	97,6
	s	0,2	0,8	0,7	0,8	0,6	0,6
	v	0,2	0,9	0,7	0,8	0,6	0,6
do znajomych, przyjaciół in acquaintances, friends	a	94,2	93,1	95,9	91,5	92,8	90,7
	s	0,3	1,3	1,0	2,1	1,9	1,4
	v	0,4	1,4	1,1	2,3	2,0	1,6
do osób, z którymi pracujemy in people that we work with	a	82,4	78,0	81,2	81,7	86,3	75,3
	s	0,8	3,3	3,1	3,0	3,1	3,8
	v	1,0	4,2	3,9	3,7	3,5	5,1
do sąsiadów in neighbours	a	75,3	70,7	70,0	72,5	74,3	69,0
	s	0,7	2,4	2,9	2,5	3,6	2,9
	v	0,9	3,4	4,1	3,5	4,8	4,1
do nieznanym in strangers	a	34,3	29,1	35,2	32,9	31,4	29,9
	s	0,7	2,5	3,0	2,5	3,5	2,4
	v	2,1	8,5	8,5	7,7	11,2	7,9

wództwa ships										
małopolskie	mazowieckie	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	wielkopolskie	zachodniopomorskie
– % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.)										
– % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)										
nie (dok.) st (cont.)										

72,1	70,7	69,1	79,9	67,6	73,1	67,4	77,9	71,5	77,3	71,0
2,6	2,0	4,2	2,1	4,6	2,5	2,3	2,8	3,3	2,4	4,5
3,6	2,8	6,1	2,7	6,8	3,4	3,5	3,5	4,6	3,1	6,3
59,7	53,9	60,6	64,5	52,2	57,6	53,6	55,2	54,2	63,3	52,5
2,8	2,3	3,9	3,0	4,1	2,9	2,4	3,2	3,4	2,8	4,2
4,6	4,2	6,5	4,6	7,8	5,0	4,4	5,8	6,3	4,4	8,0
82,1	80,0	83,1	84,2	86,1	78,5	75,7	83,2	74,9	78,8	82,4
2,3	1,8	3,2	2,2	3,7	2,6	2,0	2,6	2,8	2,5	3,5
2,8	2,2	3,8	2,6	4,3	3,3	2,7	3,1	3,7	3,1	4,3
97,9	98,1	97,8	98,0	96,6	98,5	98,7	98,7	96,5	97,9	98,2
0,5	0,5	1,3	0,6	1,6	0,5	0,3	0,4	1,3	0,8	0,7
0,5	0,5	1,3	0,6	1,7	0,5	0,3	0,4	1,4	0,8	0,7
95,8	94,2	93,5	94,6	95,2	94,9	94,8	94,3	93,3	95,2	94,3
1,2	0,9	1,4	1,5	1,7	1,2	0,7	1,4	1,3	1,4	1,8
1,3	1,0	1,5	1,6	1,8	1,3	0,7	1,5	1,4	1,4	1,9
83,2	84,1	88,5	84,1	88,0	80,6	82,7	80,3	80,5	85,9	82,4
3,2	2,4	2,5	3,5	3,4	2,9	2,2	4,4	4,0	2,8	4,2
3,8	2,8	2,8	4,2	3,8	3,5	2,7	5,5	5,0	3,2	5,1
81,7	75,2	77,9	79,8	76,8	71,9	74,8	76,4	74,3	81,2	76,8
2,1	1,8	3,3	2,7	3,2	2,7	2,1	2,9	2,6	2,2	3,3
2,6	2,4	4,3	3,4	4,2	3,7	2,8	3,8	3,4	2,8	4,3
36,2	36,8	40,3	34,9	40,3	33,4	27,2	47,5	33,0	36,0	40,8
2,6	2,2	4,6	2,9	3,5	2,5	1,9	3,6	3,3	2,7	4,8
7,3	5,8	11,4	8,2	8,7	7,5	6,9	7,6	10,1	7,6	11,7

Tablica 9.7. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według województw w 2018 r. (cd.)
Table 9.7. Precision measures for selected indicators by voivodships in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification		Ogółem Total	Woje Voivod				
			dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie
a - wartość wskaźnika a - indicator value							
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error							
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)							
			WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW VALUE OF INDICATORS				
			Stosunek do wybra Attitude towards				
Brak akceptacji: Lack of acceptance:							
dla wręczania łapówek for offering bribes	a	81,4	83,9	87,6	81,0	85,3	78,6
	s	0,6	2,1	1,7	2,2	2,7	2,6
	v	0,8	2,5	1,9	2,7	3,1	3,3
dla pobierania zasiłków przez osoby do tego nieuprawnione for receiving social benefits by not entitled people	a	80,9	82,5	85,6	86,9	80,6	73,5
	s	0,7	2,3	1,9	1,7	3,2	2,8
	v	0,8	2,8	2,2	2,0	4,0	3,8
dla uchylania się od płacenia podat- ków for evading paying taxes	a	57,7	62,7	61,2	55,4	59,0	48,6
	s	0,7	2,6	2,9	2,8	3,9	2,8
	v	1,3	4,1	4,7	5,0	6,7	5,8
dla wręczania drobnych prezentów w celu załatwienia lub przyśpieszenia sprawy (np. lekarzom, pielęgniarkom, urzędnikom) for giving little presents to settle things or speed them up (e.g. doctors, nurses, officials)	a	55,5	60,8	63,5	54,4	54,3	48,1
	s	0,8	3,1	3,0	2,8	3,2	2,8
	v	1,4	5,1	4,7	5,1	6,0	5,8
dla zatrudniania pracowników „na czarno” for hiring of illegal workers	a	47,2	52,1	55,4	41,1	53,5	43,1
	s	0,8	2,5	3,3	3,0	3,9	3,1
	v	1,7	4,9	6,0	7,2	7,2	7,2
dla podejmowania pracy „na czarno” for taking up an illegal job	a	30,5	31,0	36,3	27,5	30,5	24,6
	s	0,7	2,5	3,1	2,6	3,0	3,0
	v	2,3	8,1	8,4	9,3	9,9	12,3
dla uchylania się od opłat za transport publiczny (jazdy „na gapę”) for evading payments for public transport (fare dodging)	a	55,4	53,2	56,2	65,5	64,3	47,2
	s	0,8	2,7	3,1	2,9	3,5	3,1
	v	1,4	5,0	5,6	4,5	5,4	6,6
dla przekraczania dozwolonej prędkości w ruchu drogowym for exceeding the speed limit on the road	a	43,7	50,2	50,5	48,5	47,0	37,3
	s	0,7	2,8	3,0	2,8	4,3	2,9
	v	1,7	5,6	6,0	5,8	9,1	7,8
dla ściągania na egzaminach, sprawdzianach, testach itp. for cheating during exams and tests	a	38,9	44,2	42,5	41,3	36,2	32,9
	s	0,7	2,6	3,1	2,8	3,4	2,7
	v	1,9	5,8	7,2	6,8	9,5	8,3

wództwa ships										
małopolskie	mazowieckie	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	wielkopolskie	zachodniopomorskie
– % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.)										
– % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)										
nych norm społecznych selected social norm										
79,6	81,8	91,3	84,7	74,4	82,9	81,0	67,6	83,6	80,0	81,0
2,5	1,5	3,2	1,9	3,4	2,5	2,3	3,2	2,4	2,7	4,7
3,1	1,9	3,5	2,2	4,6	3,0	2,8	4,8	2,9	3,4	5,8
81,7	80,8	91,9	84,7	77,6	86,1	79,9	63,9	80,2	78,5	82,1
2,1	1,6	2,3	2,0	3,3	2,1	2,2	3,3	2,6	2,7	4,6
2,6	2,0	2,5	2,4	4,2	2,4	2,7	5,1	3,3	3,4	5,6
62,9	54,9	67,4	61,1	51,8	57,4	55,9	54,2	59,8	58,9	56,0
2,9	2,1	4,9	3,0	3,7	3,1	2,5	3,2	3,1	2,9	4,2
4,6	3,9	7,3	4,9	7,2	5,4	4,5	5,9	5,1	5,0	7,5
56,3	54,3	66,7	63,2	39,1	59,6	53,5	47,0	62,2	54,8	49,3
2,9	2,1	4,6	3,1	3,4	3,0	2,3	3,8	3,2	2,9	4,6
5,1	3,9	6,9	4,9	8,7	5,0	4,4	8,1	5,1	5,3	9,2
44,8	49,2	60,7	44,5	29,6	51,3	47,7	35,6	56,0	45,6	43,3
3,0	2,1	4,5	3,4	3,7	3,4	2,4	3,1	3,5	2,7	4,3
6,8	4,4	7,4	7,7	12,3	6,6	5,0	8,6	6,2	6,0	10,0
29,6	32,3	40,7	26,5	20,8	34,5	31,4	23,2	35,2	33,7	23,4
2,6	2,0	4,2	2,8	3,0	3,2	2,2	2,6	3,0	2,4	3,5
8,9	6,1	10,3	10,5	14,5	9,3	6,9	11,0	8,5	7,2	15,0
60,5	51,8	66,8	62,5	46,4	56,8	55,1	48,0	57,0	55,8	47,6
2,9	2,3	4,3	2,9	3,9	3,1	2,4	3,3	2,9	3,0	4,5
4,8	4,4	6,5	4,6	8,4	5,4	4,3	6,8	5,2	5,4	9,4
49,2	32,6	54,7	47,4	40,5	40,7	43,2	33,8	46,2	46,5	47,4
2,9	2,0	4,5	3,2	3,9	3,1	2,3	2,9	3,0	2,8	4,4
5,9	6,0	8,3	6,6	9,5	7,5	5,2	8,6	6,5	5,9	9,2
39,7	36,8	47,0	39,2	25,4	40,9	40,9	32,2	39,6	39,7	37,1
2,6	2,2	4,3	3,1	3,2	3,0	2,5	2,9	3,1	2,7	4,3
6,7	5,9	9,2	8,0	12,6	7,3	6,1	9,1	7,8	6,9	11,6

Tablica 9.7. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według województw w 2018 r. (cd.)
Table 9.7. Precision measures for selected indicators by voivodships in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification		Ogółem Total	Woje Voivod				
			dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie
a - wartość wskaźnika a - indicator value							
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error							
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)							
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW VALUE OF INDICATORS							
Stosunek do wybra Attitude towards							
Brak akceptacji (dok.): Lack of acceptance (cont.):							
dla pozostawienia śmieci w miejscu publicznym, jeśli w pobliżu nie ma kosza for leaving garbage in a public place if there is no garbage can nearby	a	69,9	67,2	74,0	69,4	70,0	66,8
	s	0,8	2,8	2,6	2,6	3,6	2,9
	v	1,1	4,1	3,5	3,7	5,1	4,3
dla niedotrzymywania danego słowa, ustaleń, umów ustnych w relacjach z innymi ludźmi for not keeping the word, arrangements made, oral agreements in relations with other people	a	59,8	58,4	59,3	54,9	68,7	53,0
	s	0,76	2,74	3,15	2,64	3,77	3,18
	v	1,28	4,69	5,31	4,81	5,49	6,00
Życie Religi							
Przynależność do wyznania religijnego (kościół lub związku wyznaniowego) Religious affiliation	a	93,5	88,1	94,3	98,3	93,3	93,7
	s	0,4	1,8	1,3	0,6	1,7	1,2
	v	0,4	2,0	1,4	0,6	1,9	1,2
Wierzący i głęboko wierzący Believers and strong believers	a	80,7	75,8	81,3	90,9	82,0	76,7
	s	0,6	2,3	2,1	1,6	2,5	2,6
	v	0,8	3,0	2,5	1,8	3,1	3,4
Uczestniczący w mszach św. i innych spotkaniach religijnych raz w tygodniu lub częściej Attendance at Holy Masses and other religious meetings once a week or more often	a	50,0	39,1	43,8	59,1	44,2	35,4
	s	0,8	2,6	3,0	2,9	3,9	3,0
	v	1,5	6,6	6,9	4,9	8,9	8,6
Modlący się prawie codziennie lub częściej Praying every day or more often	a	41,5	35,6	30,7	56,1	36,1	33,7
	s	0,7	2,6	2,5	2,7	3,6	2,9
	v	1,8	7,2	8,2	4,8	10,0	8,5
Wskaźnik zaangażowania religijnego: Religious commitment indicator:							
bardzo i średnio zaangażowani religijnie strongly and moderately religiously committed	a	28,4	22,5	19,1	41,7	34,0	17,1
	s	0,7	2,3	2,0	2,4	4,1	2,1
	v	2,4	10,3	10,3	5,8	12,1	12,2

wództwa ships										
małopolskie	mazowieckie	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	wielkopolskie	zachodniopomorskie
– % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.)										
– % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)										
nych norm społecznych (dok.)										
selected social norm (cont.)										
68,0	70,7	87,2	79,6	59,4	69,5	70,3	66,6	72,8	70,4	59,5
2,9	2,1	2,1	2,3	3,5	2,8	2,3	3,6	3,2	2,7	4,3
4,3	2,9	2,4	2,9	5,9	4,1	3,2	5,4	4,4	3,8	7,3
62,5	61,0	75,1	64,4	49,2	58,6	59,5	53,6	56,9	65,6	54,6
2,71	2,02	3,75	3,19	4,07	3,07	2,33	3,44	3,37	2,95	4,34
4,33	3,3	4,99	4,96	8,28	5,24	3,92	6,42	5,92	4,5	7,95
religijne ous life										
96,0	91,0	96,6	98,2	96,8	91,3	93,7	97,5	92,8	92,8	92,0
0,9	1,2	1,2	0,6	1,2	1,3	1,0	1,0	2,1	1,7	2,1
0,9	1,3	1,3	0,6	1,2	1,4	1,1	1,0	2,2	1,8	2,3
90,5	76,7	89,0	92,5	84,6	72,2	77,2	86,3	77,3	80,7	71,8
1,4	1,8	2,1	2,0	2,8	2,6	1,9	2,0	2,8	2,2	4,5
1,6	2,3	2,4	2,2	3,3	3,6	2,5	2,3	3,6	2,7	6,3
75,4	43,1	62,3	79,5	51,9	50,5	49,6	54,4	37,9	47,1	29,8
2,0	2,1	4,4	2,3	3,4	3,1	2,3	3,3	3,4	2,6	3,3
2,6	4,8	7,0	2,9	6,6	6,1	4,5	6,1	8,9	5,6	11,1
50,9	39,6	42,4	62,8	53,6	40,8	43,2	42,2	33,3	38,3	23,6
2,9	2,1	4,3	3,1	3,7	2,7	2,3	3,2	2,8	2,7	3,2
5,7	5,3	10,2	5,0	6,8	6,6	5,2	7,6	8,3	6,9	13,4
42,1	27,1	36,1	45,0	43,2	24,0	26,6	27,4	22,3	21,9	18,7
3,0	1,8	4,2	2,9	3,5	2,4	1,9	2,9	3,2	2,0	3,0
7,0	6,5	11,7	6,5	8,0	10,0	7,1	10,6	14,2	9,0	15,8

Tablica 9.7. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według województw w 2018 r. (cd.)
Table 9.7. Precision measures for selected indicators by voivodships in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification	Ogółem Total	Woje Voivod					
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	
a - wartość wskaźnika a - indicator value							
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error							
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)							
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW VALUE OF INDICATORS							
Życie Religi							
Wskaźnik zaangażowania religijnego (dok.): Religious commitment indicator (cont.):							
ślabo zaangażowani religijnie weakly religiously committed	a	32,9	29,5	37,0	34,5	26,1	32,3
	s	0,8	2,5	3,1	2,5	3,2	2,8
	v	2,4	8,5	8,3	7,2	12,4	8,6
niezaangażowani religijnie i pozakościelni religiously uncommitted and outside of any religion	a	38,8	48,0	43,9	23,8	39,9	50,6
	s	0,7	2,6	3,0	2,4	3,5	2,9
	v	1,9	5,5	6,9	10,1	8,7	5,8
Społeczna percepcja Social perception							
Powody dyskryminacji w opinii społecznej ^a : Grounds of discrimination in social opinion ^a :							
niepełnosprawność disability	a	35,4	36,9	31,4	38,2	39,5	40,8
	s	0,7	2,6	3,1	3,0	4,4	3,1
	v	2,0	7,2	9,8	7,9	11,2	7,6
wiek powyżej 65 lat age over 65	a	21,5	24,7	18,1	20,9	22,3	24,3
	s	0,6	2,5	2,4	2,5	3,5	2,9
	v	2,9	10,2	13,1	12,0	15,5	11,8
wiek poniżej 25 lat age under 25	a	4,4	4,0	3,3	2,3	5,4	6,2
	s	0,3	1,3	1,2	0,8	1,7	1,3
	v	7,7	33,2	36,6	35,6	30,9	20,4
bycie kobietą being a woman	a	10,4	11,3	9,6	6,1	8,6	13,2
	s	0,5	1,8	1,6	1,2	1,8	2,4
	v	4,5	16,0	16,4	19,6	20,6	18,2
bycie mężczyzną being a man	a	2,4	3,1	2,6	2,5	2,1	3,4
	s	0,2	1,3	1,2	1,0	0,7	1,0
	v	9,7	44,0	46,7	40,6	32,7	29,6
homoseksualizm, biseksualizm, trans- seksualizm homosexualism, bisexualism, transse- xualism (LGBT)	a	48,0	54,0	47,6	43,3	45,3	49,8
	s	0,8	2,9	2,9	2,8	3,9	3,0
	v	1,6	5,4	6,2	6,4	8,6	6,0

a Osoby twierdzące, że przynależność do danej grupy jest powodem gorszego traktowania, czyli dyskryminacji (odpowiedzi zdecydowanie a People considering that belonging to a given group is a ground of discrimination (answers strongly agree or slightly agree).

wództwa ships										
małopolskie	mazowieckie	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	wielkopolskie	zachodniopomorskie
– % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.)										
– % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)										
religijne (dok.) ous life (cont.)										
37,3	28,6	32,4	38,4	30,5	32,2	31,5	38,3	28,8	38,6	26,9
3,2	1,9	3,9	3,2	3,5	2,9	2,3	3,4	2,9	2,6	3,5
8,5	6,6	11,9	8,4	11,4	8,9	7,2	8,8	10,1	6,8	13,1
20,6	44,3	31,6	16,6	26,3	43,8	41,9	34,3	48,9	39,5	54,3
1,9	2,1	4,1	2,5	3,3	2,9	2,3	3,3	3,3	2,9	4,3
9,2	4,7	12,9	14,8	12,4	6,6	5,5	9,6	6,7	7,3	7,9
dyskryminacji of discrimination										
36,1	35,0	39,0	28,1	35,1	37,5	38,2	24,8	44,0	30,3	33,6
2,9	2,0	4,4	2,8	3,5	2,8	2,4	2,9	3,3	2,8	3,9
8,0	5,6	11,2	10,0	10,1	7,5	6,3	11,9	7,6	9,1	11,7
22,5	20,4	30,6	17,2	21,2	20,9	22,9	17,7	29,3	16,4	22,5
2,3	1,6	4,2	2,7	3,1	1,9	1,9	2,8	2,9	2,3	3,4
10,1	7,8	13,9	15,8	14,5	9,3	8,2	15,9	9,8	14,0	15,3
4,6	5,0	7,7	2,5	1,8	5,0	6,1	2,2	4,2	4,8	1,9
0,9	1,1	3,4	1,2	0,7	1,1	1,4	0,6	1,3	1,5	0,8
20,3	22,0	43,6	46,7	40,3	21,3	22,6	27,7	30,9	30,8	41,9
10,8	13,0	12,5	4,2	7,6	12,4	10,7	4,9	14,4	8,5	12,7
1,6	1,5	2,5	1,6	1,9	1,8	1,4	1,0	2,0	1,7	2,9
14,4	11,3	19,7	39,0	25,0	14,2	13,3	20,4	13,6	20,5	22,5
2,7	2,0	2,4	1,1	1,9	2,5	2,5	2,1	5,8	1,3	1,3
1,1	0,5	0,9	0,5	0,8	0,6	0,6	0,7	2,2	0,5	0,5
39,9	25,4	36,9	43,2	41,5	25,3	25,7	33,0	38,7	39,4	38,0
50,4	46,7	55,4	40,7	44,1	52,3	51,9	34,6	50,6	45,4	46,2
3,0	2,0	4,4	2,9	3,4	3,0	2,4	3,0	3,2	2,7	4,3
5,9	4,3	7,9	7,2	7,7	5,7	4,5	8,7	6,3	5,9	9,3

wanie tak lub raczej tak).

Tablica 9.7. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według województw w 2018 r. (cd.)
Table 9.7. Precision measures for selected indicators by voivodships in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification	Ogółem Total	Woje Voivod					
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	
a - wartość wskaźnika a - indicator value							
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error							
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)							
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW VALUE OF INDICATORS							
Społeczna percepcja Social perception							
Powody dyskryminacji w opinii społecznej ^a (cd.): Grounds of discrimination in social opinion ^a (cont.):							
bycie katolikiem being a Catholic	a	4,2	4,8	3,8	5,2	4,4	6,4
	s	0,3	1,0	1,0	1,1	1,9	2,1
	v	6,7	21,9	24,8	21,4	43,5	31,9
bycie osobą innego wyznania niż katolickie having a religious affiliation other than Catholic	a	21,3	23,7	16,5	19,6	21,5	22,4
	s	0,6	2,2	2,1	2,5	3,1	2,3
	v	2,8	9,4	12,8	12,9	14,2	10,1
bycie osobą niewierzącą, ateistą being a non-believer, an atheist	a	13,9	12,3	8,9	17,1	10,4	14,5
	s	0,5	1,6	1,3	2,6	2,2	1,7
	v	3,5	12,6	14,4	15,1	21,0	11,9
mieszkanie na wsi i w małych miastach living in rural areas and small towns	a	13,8	9,9	14,3	19,5	7,8	13,2
	s	0,5	1,5	2,0	2,8	1,6	1,9
	v	3,8	14,8	14,2	14,4	20,4	14,6
mieszkanie w tzw. złych dzielnicach living in the so-called bad neighbour- hoods	a	28,4	28,3	31,2	30,8	19,8	24,0
	s	0,7	2,3	3,1	3,1	2,6	2,4
	v	2,5	8,3	9,8	9,9	13,0	10,0
zła sytuacja materialna poor material situation	a	33,4	37,1	34,0	37,3	27,1	29,6
	s	0,8	2,9	2,6	3,1	3,3	2,6
	v	2,3	7,9	7,6	8,2	12,1	8,9
niski status społeczno-zawodowy low socioeconomic status	a	30,0	33,2	30,2	33,2	25,6	26,8
	s	0,7	2,4	2,6	3,1	2,9	2,6
	v	2,4	7,1	8,6	9,2	11,2	9,8
bezdомność homelessness	a	58,1	59,8	62,6	58,6	54,2	57,4
	s	0,8	2,7	2,9	2,8	4,6	3,0
	v	1,3	4,5	4,6	4,8	8,4	5,2
inny kolor skóry different skin colour	a	38,0	43,9	34,0	38,7	44,4	40,4
	s	0,7	2,6	2,7	3,1	4,0	3,0
	v	1,9	6,0	8,0	8,0	9,1	7,3

wództwa ships										
małopolskie	mazowieckie	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	wielkopolskie	zachodniopomorskie
– % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.)										
– % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)										
dyskryminacji (cd.)										
of discrimination (cont.)										
6,5	3,8	3,3	3,1	4,0	4,7	3,5	2,9	4,2	2,7	3,8
1,2	0,7	1,2	0,9	1,2	0,9	0,6	0,8	1,3	0,7	1,5
19,0	17,2	34,7	27,9	30,6	19,5	16,5	25,7	31,7	27,0	37,9
20,5	21,1	29,3	21,3	12,8	26,7	21,2	16,1	23,5	23,6	16,8
2,5	1,6	4,7	2,9	1,9	2,3	1,9	2,3	2,5	2,5	3,2
12,3	7,4	15,9	13,6	15,2	8,8	9,0	14,3	10,8	10,5	19,0
16,7	13,1	19,9	16,1	11,8	15,5	12,5	10,5	15,6	16,1	9,8
1,9	1,2	3,6	2,1	2,4	2,0	1,4	1,8	1,9	2,1	2,7
11,5	9,4	18,2	13,3	20,7	12,6	11,5	16,8	12,3	13,3	27,8
13,5	11,3	16,3	15,1	12,3	18,8	12,2	13,2	21,4	13,3	16,6
1,8	1,3	2,8	3,2	2,7	2,3	1,4	2,1	2,5	2,2	3,1
13,0	11,4	17,3	21,4	22,3	12,3	11,6	15,8	11,5	16,5	18,4
28,0	24,1	36,0	25,3	28,8	31,9	36,1	24,4	31,3	23,9	35,5
2,3	1,7	4,5	3,2	3,5	2,8	2,2	2,6	3,0	2,5	3,8
8,0	7,2	12,4	12,6	12,2	8,6	6,2	10,7	9,7	10,4	10,8
38,3	31,4	47,7	26,8	18,8	37,8	33,7	33,6	39,3	29,3	33,3
2,9	1,9	4,5	3,1	2,6	2,5	2,3	3,4	3,2	2,6	3,7
7,6	6,0	9,5	11,4	13,7	6,7	6,9	10,0	8,1	8,9	11,2
34,0	28,4	40,9	26,6	20,0	32,5	30,3	24,9	32,3	28,2	30,8
2,7	1,9	4,8	3,1	3,0	2,7	2,3	2,9	3,0	2,6	3,7
7,9	6,6	11,7	11,5	14,8	8,2	7,6	11,8	9,3	9,2	12,1
61,2	61,5	58,1	48,4	55,0	60,1	61,3	50,8	59,8	50,4	58,2
2,9	2,0	4,0	3,2	3,6	3,0	2,4	3,4	3,0	2,8	4,6
4,8	3,2	6,9	6,6	6,6	4,9	3,9	6,7	5,0	5,5	7,9
36,8	37,3	40,2	27,9	37,5	42,5	41,9	32,5	45,6	33,0	33,4
2,8	2,1	4,6	2,7	4,0	2,8	2,6	3,2	3,4	2,7	4,0
7,7	5,6	11,5	9,7	10,8	6,5	6,1	9,8	7,4	8,1	11,9

Tablica 9.7. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według województw w 2018 r. (cd.)
Table 9.7. Precision measures for selected indicators by voivodships in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification	Ogółem Total	Woje Voivod					
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	
a - wartość wskaźnika a - indicator value							
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error							
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)							
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW VALUE OF INDICATORS							
Społeczna percepcja Social perception							
Powody dyskryminacji w opinii społecznej ^a (dok.): Grounds of discrimination in social opinion ^a (cont.):							
przynależność do grupy narodowo- ściowej lub etnicznej innej niż polska belonginess to a national or ethnic group different than Polish	a	30,0	35,9	25,9	32,0	28,9	33,5
	s	0,7	2,8	2,6	3,0	3,9	2,9
	v	2,2	7,9	10,1	9,3	13,3	8,6
Zetknięcie się z przejawami dyskryminacji wobec ^b : Coming into contact with acts of discrimination against ^b :							
osób z niepełnosprawnościami people with disabilities	a	9,6	12,5	11,7	7,4	7,7	7,7
	s	0,4	1,9	2,2	1,5	1,8	1,3
	v	4,6	15,4	18,3	20,7	23,7	16,7
osób w wieku powyżej 65 lat people aged over 65 years	a	7,8	10,4	10,6	7,6	6,2	7,5
	s	0,4	1,7	2,1	1,5	1,5	1,5
	v	5,5	16,5	19,8	19,4	24,7	19,6
osób w wieku poniżej 25 lat people aged under 25 years	a	3,2	1,9	4,6	4,9	1,6	5,1
	s	0,3	0,9	1,8	1,5	0,6	1,7
	v	9,5	50,5	39,1	29,6	38,9	32,7
kobiet women	a	6,1	7,3	6,9	5,7	2,5	6,3
	s	0,4	1,5	1,8	1,4	0,6	1,4
	v	6,2	20,0	26,3	24,3	25,5	22,4
mężczyzn men	a	1,6	1,7	4,1	1,4	1,2	2,1
	s	0,2	0,9	1,7	0,8	0,5	0,8
	v	13,5	54,1	42,9	53,6	44,7	39,5
osób homoseksualnych, biseksual- nych, transseksualnych homosexuals, bisexuals, transsexuals (LGBT)	a	10,2	15,9	9,8	4,0	6,9	12,3
	s	0,5	2,1	2,2	0,8	1,7	2,4
	v	4,9	13,3	22,0	20,6	24,2	19,3
katolików Catholics	a	2,4	2,2	4,5	1,7	1,0	2,6
	s	0,2	0,7	1,7	0,6	0,5	0,8
	v	9,7	33,2	38,2	38,3	48,4	29,6

b Osoby, które bezpośrednio zetknęły się, były świadkami dyskryminacji wobec danej grupy.

b People who came into direct contact, were witnesses discrimination against a given group.

wództwa ships										
małopolskie	mazowieckie	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	wielkopolskie	zachodniopomorskie
– % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.)										
– % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)										
dyskryminacji (cd.)										
of discrimination (cont.)										

29,4	31,0	25,1	24,0	31,4	33,1	29,6	24,5	31,9	28,5	27,1
2,5	1,9	3,4	2,7	3,4	3,0	2,2	2,7	2,8	2,6	3,8
8,6	6,0	13,5	11,3	10,8	9,0	7,3	11,1	8,6	9,2	14,1

8,9	10,4	9,2	6,2	4,6	14,5	10,8	8,3	11,7	7,9	8,5
1,2	1,3	2,0	1,5	1,2	2,2	1,5	2,2	1,9	1,7	1,9
13,9	12,0	21,4	23,6	25,8	14,9	13,9	26,2	15,9	21,3	22,1
6,1	7,6	9,0	3,0	6,0	8,8	9,4	6,0	8,3	6,6	10,3
0,9	1,2	3,1	0,7	2,2	1,3	1,6	2,1	1,5	2,0	2,6
14,7	15,3	35,1	23,5	36,0	15,0	16,7	35,2	18,5	30,5	25,5
1,6	2,6	6,0	0,7	0,4	5,4	4,6	0,9	4,2	2,8	4,0
0,6	0,8	3,1	0,3	0,2	1,1	1,4	0,5	1,4	1,2	1,3
36,1	31,9	52,6	46,5	55,2	20,8	30,0	51,1	32,4	43,4	33,5
5,9	8,7	8,4	1,7	2,7	9,4	4,5	2,4	7,4	6,5	4,2
1,0	1,3	2,2	0,5	1,1	1,6	0,9	0,7	1,5	1,8	1,3
17,3	15,2	26,4	28,7	39,0	16,5	19,1	29,6	20,4	26,7	31,0
0,5	1,7	1,3	0,3	0,9	2,1	2,3	0,5	1,2	1,3	2,3
0,2	0,6	0,5	0,1	0,5	0,7	0,9	0,3	0,5	0,6	1,3
48,2	34,6	43,1	54,7	52,8	31,4	39,1	54,8	43,3	45,5	54,6
9,1	12,1	8,8	4,3	4,3	15,9	12,6	4,8	7,4	10,4	8,0
1,5	1,4	3,3	1,1	1,2	2,0	1,7	1,3	1,6	2,0	1,8
16,0	11,2	37,8	24,7	27,0	12,6	13,6	28,1	21,7	19,2	22,6
2,4	3,5	1,6	0,5	1,6	4,6	2,8	1,1	1,7	1,5	1,9
0,9	0,8	0,8	0,2	0,8	1,1	0,9	0,4	0,9	0,6	0,9
37,5	22,0	49,9	42,4	47,7	23,6	32,0	38,4	56,1	41,8	47,7

Tablica 9.7. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według województw w 2018 r. (cd.)
Table 9.7. Precision measures for selected indicators by voivodships in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification	Ogółem Total	Woje Voivod					
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	
a - wartość wskaźnika a - indicator value							
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error							
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)							
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW VALUE OF INDICATORS							
Społeczna percepcja Social perception							
Zetknięcie się z przejawami dyskryminacji wobec ^b (dok.): Coming into contact with acts of discrimination against ^b (cont.):							
osób innego wyznania niż katolickie people of a religious affiliation other than Catholic	a	6,3	8,6	4,3	4,3	4,3	5,4
	s	0,4	1,4	1,3	1,0	1,2	1,0
	v	6,4	16,2	31,3	22,7	28,2	18,2
osób niewierzących, ateistów non-believers, atheists	a	3,0	3,7	3,4	1,3	2,9	3,0
	s	0,3	1,2	1,3	0,4	1,2	0,8
	v	9,7	31,5	38,4	31,9	43,5	26,6
mieszkańców wsi i małych miast inhabitants of rural areas and small towns	a	5,0	2,1	6,7	6,6	2,3	5,9
	s	0,4	0,6	1,7	1,5	0,7	1,8
	v	7,5	26,4	25,9	23,5	30,7	30,4
mieszkańców tzw. złych dzielnic inhabitants of the so-called bad neigh- bourhoods	a	5,2	8,0	5,8	3,6	1,5	5,7
	s	0,4	1,5	1,4	0,9	0,5	1,4
	v	6,6	18,7	24,6	23,7	33,3	24,7
osób o złej sytuacji materialnej people in poor material situation	a	9,2	12,9	8,5	10,4	6,9	7,8
	s	0,5	2,1	1,6	1,7	1,4	1,4
	v	5,2	16,0	18,6	16,6	20,6	17,6
osób o niskim statusie społeczno-zawodowym people with low socioeconomic status	a	7,0	10,8	7,1	7,7	5,6	6,8
	s	0,4	1,8	1,4	1,5	1,4	1,3
	v	5,4	17,0	19,2	19,9	24,2	19,4
bezdomnych homeless people	a	17,0	20,8	16,3	11,9	13,4	16,2
	s	0,6	2,6	2,1	1,7	2,3	2,1
	v	3,7	12,4	13,0	14,2	16,9	13,2
osób o innym kolorze skóry people with a different skin colour	a	9,7	14,0	9,9	6,8	6,4	10,4
	s	0,5	1,9	2,1	1,5	1,3	2,2
	v	4,9	13,4	21,3	22,2	20,6	20,8
osób przynależących do grupy naro- dowościowej lub etnicznej innej niż polska people belonging to a national or ethnic group different than Polish	a	7,2	13,1	4,0	5,7	7,1	5,9
	s	0,4	2,0	1,1	1,5	1,6	1,7
	v	5,5	15,1	26,1	26,3	22,5	28,8

wództwa ships										
małopolskie	mazowieckie	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	wielkopolskie	zachodniopomorskie
– % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.)										
– % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)										
dyskryminacji (cd.)										
of discrimination (cont.)										

5,0	7,9	9,2	3,9	2,7	9,0	6,5	3,3	4,6	7,8	7,7
1,1	1,1	3,4	1,9	0,7	1,4	1,3	0,8	1,0	2,0	2,5
22,0	13,4	37,1	49,3	26,3	15,2	19,8	24,1	21,7	25,8	32,2
4,2	3,5	3,1	1,1	2,5	3,9	3,4	1,9	1,8	2,1	2,8
1,0	0,8	1,4	0,4	1,1	0,7	1,1	0,6	0,6	1,0	1,1
24,3	21,6	44,9	36,6	42,5	18,6	32,6	32,3	33,0	47,2	38,1
5,2	6,3	5,8	2,0	3,0	8,1	3,8	3,6	6,6	5,1	5,3
1,2	1,2	3,1	0,7	1,0	2,0	1,0	1,2	1,4	1,8	1,6
23,1	18,3	54,4	33,0	33,5	24,6	27,1	33,5	21,1	34,4	29,7
4,8	4,9	4,9	1,3	1,8	5,9	7,7	4,1	5,5	5,3	5,0
0,9	0,9	1,9	0,6	0,7	1,0	1,0	1,2	1,4	1,8	1,5
19,6	19,1	38,1	47,3	39,1	16,7	13,3	30,2	25,3	33,5	29,2
8,9	10,2	8,7	4,2	5,3	10,2	10,7	9,3	9,9	7,4	11,7
1,4	1,3	2,4	0,8	1,3	1,7	1,4	2,4	1,8	2,0	2,3
15,4	13,0	27,4	19,5	23,8	16,4	12,8	26,2	18,5	26,2	19,9
7,3	7,9	7,4	3,3	2,3	7,3	7,9	5,3	5,7	4,9	9,3
1,2	1,2	2,2	0,8	0,8	1,3	1,3	1,1	1,4	1,3	2,1
16,8	15,0	30,1	23,9	33,9	17,2	15,9	21,1	24,0	25,7	23,0
17,3	21,3	11,7	8,4	10,4	19,9	21,0	14,7	19,9	13,9	16,7
1,9	1,8	2,3	1,6	2,1	2,4	2,4	2,1	2,7	2,4	2,9
11,3	8,5	19,9	18,8	19,9	12,1	11,6	14,1	13,4	17,3	17,1
7,8	12,2	11,4	5,2	4,2	12,0	11,3	6,9	7,4	8,7	9,6
1,4	1,3	3,4	2,0	1,0	1,5	2,0	1,6	1,7	1,8	2,4
18,3	10,5	29,9	39,4	23,4	12,7	18,0	23,3	22,6	20,2	25,4
5,6	10,0	5,0	2,6	5,7	8,5	6,8	3,8	4,1	9,1	7,5
1,1	1,2	1,2	0,8	1,3	1,3	1,3	0,9	0,9	1,9	2,0
19,4	11,6	24,6	31,7	22,9	15,3	18,6	24,2	23,2	20,8	26,2

Tablica 9.7. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według województw w 2018 r. (cd.)
Table 9.7. Precision measures for selected indicators by voivodships in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification		Ogółem Total	Woje Voivod				
			dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie
a - wartość wskaźnika a - indicator value							
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error							
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)							
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW VALUE OF INDICATORS							
Społeczna percepcja Social perception							
Poczucie dyskryminacji ^c : Sense of discrimination ^c :	a	6,5	7,3	7,1	6,4	5,4	6,6
	s	0,4	1,5	1,3	1,3	1,9	1,3
	v	5,6	20,6	18,6	20,7	35,6	19,3
Dobrobyt Subjective							
Zadowolenie z różnych aspektów życia (osoby zadowolone lub bardzo zadowolone) Satisfaction with different aspect of life (people satisfied or very satisfied)							
Życie ogólnie rzecz biorąc Overall life satisfaction	a	83,0	83,3	83,4	76,1	81,9	77,1
	s	0,6	2,1	2,1	2,8	3,2	2,6
	v	0,7	2,5	2,5	3,7	3,8	3,4
Zdrowie Health	a	59,5	59,7	59,4	54,4	49,3	53,6
	s	0,8	2,8	2,9	3,0	4,1	3,1
	v	1,3	4,6	4,9	5,6	8,3	5,8
Sytuacja rodzinna Family situation	a	81,3	83,9	84,8	74,0	88,3	71,5
	s	0,6	1,6	1,7	2,6	1,6	2,4
	v	0,7	2,0	2,0	3,5	1,8	3,4
Relacje z ludźmi Relationships with people	a	86,0	85,9	86,5	82,4	87,0	79,2
	s	0,5	1,7	1,8	2,3	2,6	2,4
	v	0,6	2,0	2,1	2,8	3,0	3,1
Sytuacja zawodowa Work situation	a	62,5	62,8	58,0	51,9	60,8	57,9
	s	1,0	3,7	3,9	4,2	4,3	4,5
	v	1,7	5,8	6,7	8,1	7,1	7,7
Wykształcenie (poziom, kierunek) Education (level and field)	a	59,7	60,7	63,8	47,8	58,5	60,1
	s	0,7	2,6	2,7	2,9	4,0	2,7
	v	1,2	4,3	4,2	6,0	6,8	4,5
Sytuacja finansowa (w tym dochody) Financial situation (including income)	a	41,8	48,4	44,1	36,9	37,6	32,8
	s	0,8	3,0	3,1	2,8	3,8	2,6
	v	1,9	6,2	7,0	7,7	10,0	7,9

c Osoby uznające się za należące do grupy ludzi, która z jakiegokolwiek powodu jest obecnie w Polsce dyskryminowana.

c People who consider themselves to belong to a group of people which, for whatever reason, are currently discriminated

wództwa ships										
małopolskie	mazowieckie	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	wielkopolskie	zachodniopomorskie
– % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (cd.)										
– % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)										
dyskryminacji (dok.)										
of discrimination (cont.)										
7,0	6,5	6,8	6,0	7,6	7,0	6,6	4,6	6,3	5,6	6,3
1,5	0,9	1,8	2,0	2,4	1,3	1,1	1,0	1,3	1,3	1,9
21,4	14,0	26,3	32,9	31,5	18,9	17,1	20,9	20,7	22,9	31,0
subiektywny well-being										
84,7	83,6	81,5	81,3	78,6	87,3	84,3	80,7	79,3	87,6	85,4
1,7	1,7	2,9	2,4	2,8	1,5	1,7	2,7	2,5	1,6	2,0
2,0	2,0	3,6	3,0	3,5	1,7	2,0	3,3	3,1	1,8	2,4
64,5	59,7	62,4	64,4	58,0	59,9	59,8	57,2	57,9	60,7	62,2
2,5	2,1	3,9	2,8	3,8	2,6	2,2	3,2	3,2	2,5	4,1
3,8	3,5	6,3	4,3	6,6	4,4	3,6	5,6	5,5	4,1	6,6
83,3	78,6	85,6	78,8	80,2	85,2	85,5	75,0	79,8	83,4	84,3
1,7	1,7	2,1	2,4	2,9	1,5	1,5	3,0	2,5	1,9	2,3
2,0	2,1	2,4	3,0	3,6	1,8	1,8	3,9	3,1	2,3	2,7
87,8	86,6	90,7	87,7	85,3	87,2	86,5	81,2	83,9	88,2	87,8
1,4	1,6	1,7	1,7	2,4	1,7	1,5	2,7	2,1	1,8	1,9
1,6	1,9	1,8	1,9	2,8	1,9	1,8	3,3	2,5	2,1	2,2
69,4	65,1	53,4	51,8	53,2	65,5	66,7	59,5	66,9	66,9	62,0
3,3	2,6	6,2	4,4	5,2	3,7	3,1	4,7	4,3	3,2	5,3
4,8	4,0	11,5	8,5	9,7	5,6	4,6	7,9	6,4	4,8	8,5
59,2	59,2	67,4	57,1	51,6	65,1	62,5	55,9	52,5	65,1	57,3
2,8	2,1	3,9	3,0	3,7	2,7	2,6	3,3	3,1	2,4	3,8
4,7	3,5	5,8	5,3	7,2	4,1	4,2	5,9	6,0	3,7	6,5
40,2	41,3	39,8	36,3	35,6	47,2	46,0	40,3	44,5	44,6	39,5
2,9	2,1	4,1	2,7	3,6	2,8	2,5	3,5	2,9	2,6	3,7
7,2	5,2	10,4	7,3	10,0	5,9	5,4	8,7	6,4	5,8	9,3

against in Poland.

Tablica 9.7. Ocena precyzji dla wybranych wskaźników według województw w 2018 r. (dok.)
Table 9.7. Precision measures for selected indicators by voivodships in 2018 (cont.)

Wyszczególnienie Specification	Ogółem Total	Woje Voivod					
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	
a - wartość wskaźnika a - indicator value							
s - błąd standardowy (bezwzględny) s - standard error							
v - błąd względny (w %) v - relative standard error (in %)							
WARTOŚĆ WSKAŹNIKÓW VALUE OF INDICATORS							
Dobrobyt Subjective							
Zadowolenie z różnych aspektów życia (osoby zadowolone lub bardzo zadowolone) (dok.) Satisfaction with different aspect of life (people satisfied or very satisfied) (cont.)							
Materialne warunki życia (poza dochodami) Material living conditions (excluding income)	a	63,1	69,7	63,9	59,0	61,9	52,1
	s	0,8	2,5	2,7	3,0	4,0	2,9
	v	1,2	3,6	4,2	5,1	6,4	5,6
Miejscowość zamieszkania Place of residence	a	80,4	81,0	83,0	75,8	74,9	71,1
	s	0,6	2,2	1,8	2,9	3,5	2,8
	v	0,8	2,7	2,2	3,8	4,7	3,9
Ilość czasu wolnego The amount of leisure time	a	59,7	59,9	58,5	56,8	56,7	50,1
	s	0,8	3,0	3,1	2,8	3,9	2,8
	v	1,3	5,1	5,3	5,0	6,9	5,6
Sposób spędzania wolnego czasu The use of leisure time	a	61,5	67,7	56,5	55,6	58,8	47,4
	s	0,8	2,4	3,1	3,1	4,2	2,9
	v	1,2	3,6	5,5	5,6	7,2	6,2
Wskaźnik poczucia optymizmu Optimism indicator	a	72,0	77,7	68,0	70,5	63,6	63,7
	s	0,7	2,0	2,8	2,2	4,4	2,8
	v	1,0	2,9	3,6	4,0	5,2	3,5
Wskaźnik poczucia sensu w życiu Meaning of life indicator	a	73,5	76,3	71,4	66,4	72,6	70,1
	s	0,7	2,2	2,6	2,6	3,8	2,5
	v	1,0	2,9	3,6	4,0	5,2	3,5
Wskaźnik dobrego samopoczucia Emotional well-being indicator	a	48,7	47,5	49,5	41,4	42,9	35,8
	s	0,8	2,8	3,1	2,5	4,2	2,9
	v	1,6	5,8	6,2	6,1	9,7	8,2

wódtwa ships										
małopolskie	mazowieckie	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	wielkopolskie	zachodniopomorskie
– % OSÓB W WIEKU 16 LAT I WIĘCEJ (dok.)										
– % OF PEOPLE AGED 16 AND OVER (cont.)										
subiektywny (dok.)										
well-being (cont.)										

61,1	63,4	67,0	61,2	67,8	68,3	66,3	60,8	61,7	62,9	61,5
2,7	2,1	4,2	2,9	3,6	2,4	2,2	3,3	3,0	2,5	3,3
4,3	3,3	6,3	4,7	5,3	3,5	3,3	5,4	4,9	4,0	5,4
85,9	79,8	78,7	83,7	85,4	83,3	76,1	76,2	82,8	85,5	81,5
1,8	1,9	3,5	2,1	2,4	1,9	2,1	3,1	2,2	2,0	2,8
2,1	2,4	4,4	2,5	2,8	2,3	2,7	4,0	2,6	2,4	3,4
66,2	55,1	66,9	66,8	58,5	57,9	60,2	60,1	62,0	59,2	71,0
2,7	2,3	4,2	3,1	3,6	2,9	2,6	3,4	3,1	2,6	3,3
4,1	4,2	6,2	4,7	6,1	5,0	4,4	5,7	4,9	4,3	4,6
67,0	58,1	69,6	67,6	56,9	66,0	68,0	58,5	60,2	59,4	65,1
2,4	2,3	3,7	2,9	3,7	2,5	2,1	3,4	3,0	2,5	3,7
3,6	4,0	5,3	4,3	6,4	3,8	3,2	5,9	5,1	4,2	5,6
74,9	74,3	83,7	73,7	64,6	71,3	72,2	66,4	73,9	71,0	74,4
2,1	2,0	2,4	2,6	3,5	2,4	1,9	3,3	2,6	2,7	2,9
2,7	2,7	5,2	3,4	4,7	2,7	3,2	5,3	3,3	3,3	3,9
77,3	75,3	78,2	74,6	71,9	77,1	69,4	65,1	75,0	75,2	77,1
2,1	2,0	4,1	2,5	3,4	2,1	2,2	3,4	2,5	2,5	3,0
2,7	2,7	5,2	3,4	4,7	2,7	3,2	5,3	3,3	3,3	3,9
50,5	51,1	58,6	57,5	56,3	46,4	48,1	40,6	49,5	53,5	49,4
2,7	2,3	4,1	3,2	4,1	2,8	2,4	3,3	3,0	2,7	4,4
5,3	4,5	6,9	5,5	7,2	6,1	4,9	8,2	6,0	5,1	8,9

Aneks wojewódzki

– wybrane wskaźniki jakości życia i kapitału społecznego

Voivodship annex

– selected indicators of quality of life and social capital

Jednym z celów Badania spójności społecznej było zwiększenie liczby mierników pozwalających na dokonywanie pełniejszych ocen przestrzennego zróżnicowania sytuacji społecznej w Polsce. Aneks zawiera, przedstawione w formie kartogramów oraz wykresów, informacje dotyczące wielu ważnych wymiarów jakości życia oraz kapitału społecznego na poziomie województw, takich jak np.: sytuacja materialna gospodarstw domowych, w tym ubóstwo, jakość środowiska naturalnego oraz poczucia bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania, relacje społeczne, zaufanie do ludzi i instytucji czy zadowolenie z różnych aspektów życia. Dzięki temu możliwe jest m.in. porównanie, na ile oceny terytorialnego zróżnicowania postrzeganej przez ludzi jakości swojego życia są zbieżne ze zróżnicowaniami wynikającymi z analizy tzw. twardych danych dotyczących sytuacji społeczno-ekonomicznej.

Wyniki Badania spójności społecznej, podobnie jak wyniki wszystkich innych badań statystycznych prowadzonych metodą reprezentacyjną, obciążone są błędem losowym wiążącym się z szacowaniem danych dla całej populacji na podstawie jedynie jej niewielkiej części, czyli wylosowanej próby gospodarstw domowych. Błąd losowy zależy m.in. od wielkości próby. Z tego powodu dane dla województw obciążone są większym błędem losowym niż dane dla całej Polski. Dlatego też uwzględnione w publikacji dane dotyczące tego poziomu agregacji uzupełniono ocenami precyzji. Wartości prezentowanych w aneksie wskaźników, wraz z ocenami precyzji zawarte są w Tablicach 9.6. i 9.7.

One of the goals of the Social cohesion survey was to increase the number of measures allowing for more complete assessments of spatial differentiation of social situation in Poland. The Annex contains information, presented in the form of cartograms and graphs, concerning many important dimensions of the quality of life and social capital at the level of voivodships, such as: financial situation of households, including poverty, quality of the natural environment and sense of safety in the locality, social relations, trust in people and institutions or satisfaction with various aspects of life. Thanks to this it is possible to compare, among other things, to what extent evaluations of territorial diversity of the quality of life perceived by people are consistent with the diversity resulting from the analysis of objective data concerning socio-economic situation.

The results of the Social Cohesion Survey, as well as the results of all other sample surveys, are affected by a sampling error due to the estimation of data for the whole population on the basis of only a small part of it, i.e. a random sample of households. A sampling error depends, among other things, on the size of the sample. For this reason the uncertainty of the estimates for voivodships is higher than in case of the data for the whole Poland. Therefore, the data included in the publication concerning this level of aggregation have been supplemented with assessments of its uncertainty (precision assessments). Values of the indicators presented in the annex, together with precision assessments, are included in Tables 9.6. and 9.7.

Podział administracyjny Polski na województwa

Administrative division of Poland by voivodships

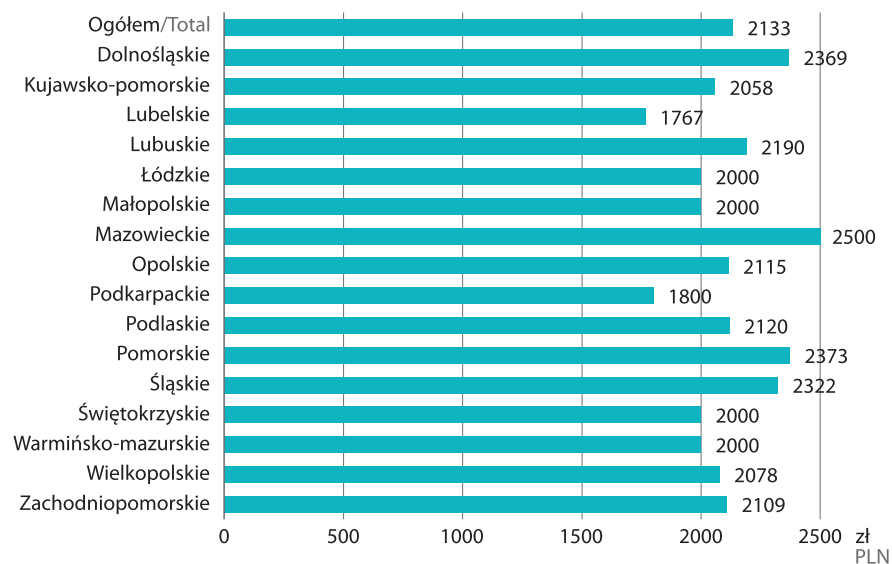

Zróżnicowanie sytuacji materialnej gospodarstw domowych

Diversification of the material situation of households

Wykres 1. Dochód środkowy (mediana)^a w 2018 r.

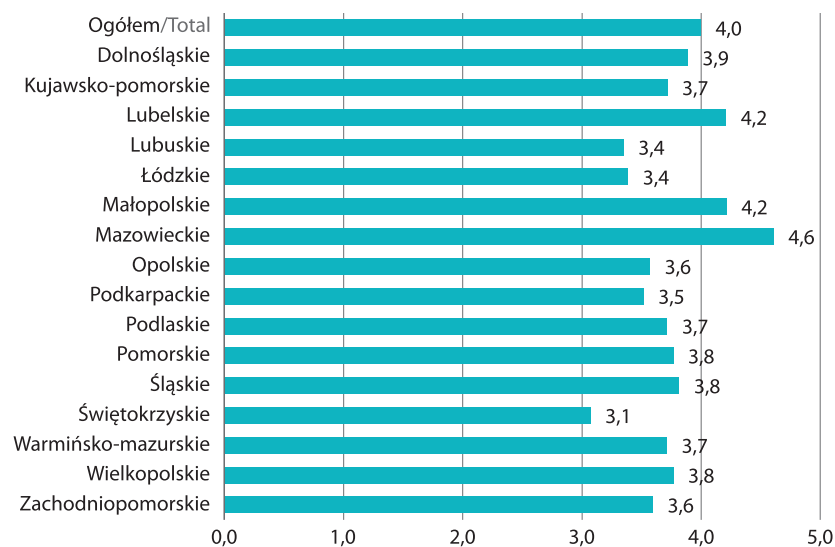
Chart 1. Median income^a in 2018

a Mediana miesięcznego pieniężnego dochodu ekwiwalentnego
a Median monetary equivalised income (monthly)

Wykres 2. Wskaźnik zróżnicowania kwintylowego dochodów w 2018 r.

Chart 2. Income quintile share ratio in 2018

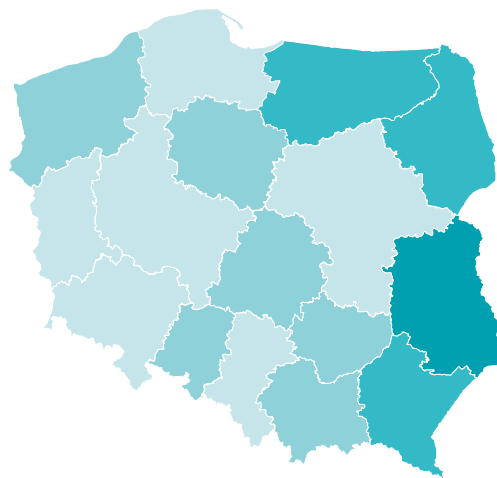
Mapa 1. Zasięg relatywnego ubóstwa dochodowego w 2018 r.

Map 1. Relative income poverty rate in 2018

Polska – 13
Poland

% gospodarstw domowych:
% of households:

- 23 i więcej
and more
- 18 – 22
- 13 – 17
- 12 i mniej
and less

Mapa 2. Zasięg ubóstwa warunków życia w 2018 r.

Map 2. Living conditions poverty rate in 2018

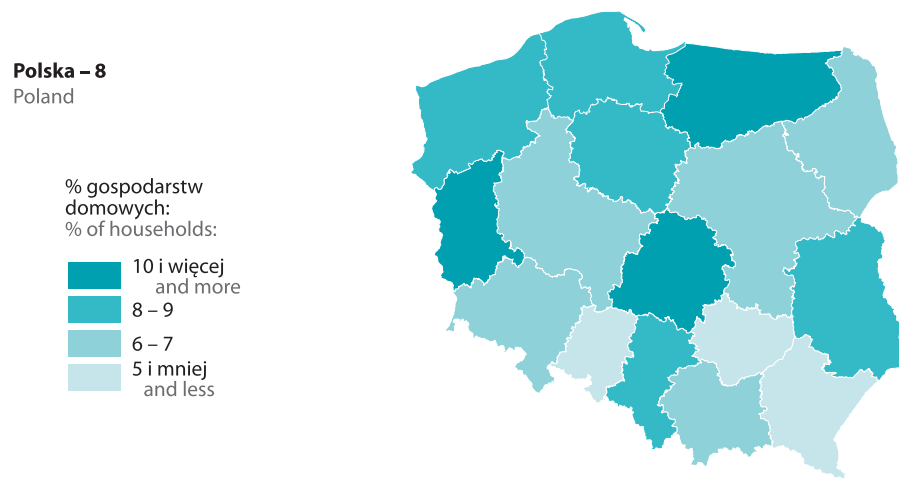
Polska – 5
Poland

% gospodarstw domowych:
% of households:

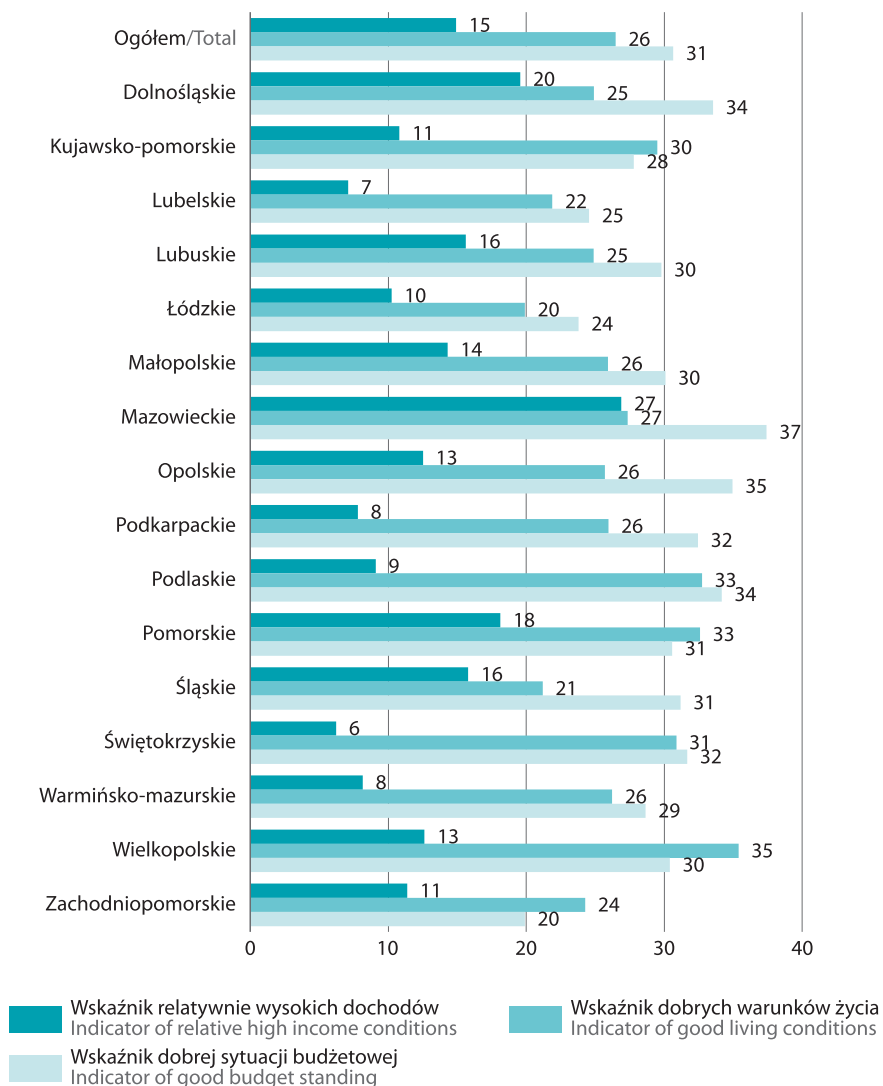
- 7 i więcej
and more
- 5 – 6
- 3 – 4
- 2 i mniej
and less

Mapa 3. Zasięg ubóstwa braku równowagi budżetowej w 2018 r.
 Map 3. Poverty rate in terms of the lack of budget balance in 2018

Wykres 3. Wskaźniki dobrej sytuacji materialnej w 2018 r.
 Chart 3. Indicators of good material situation in 2018

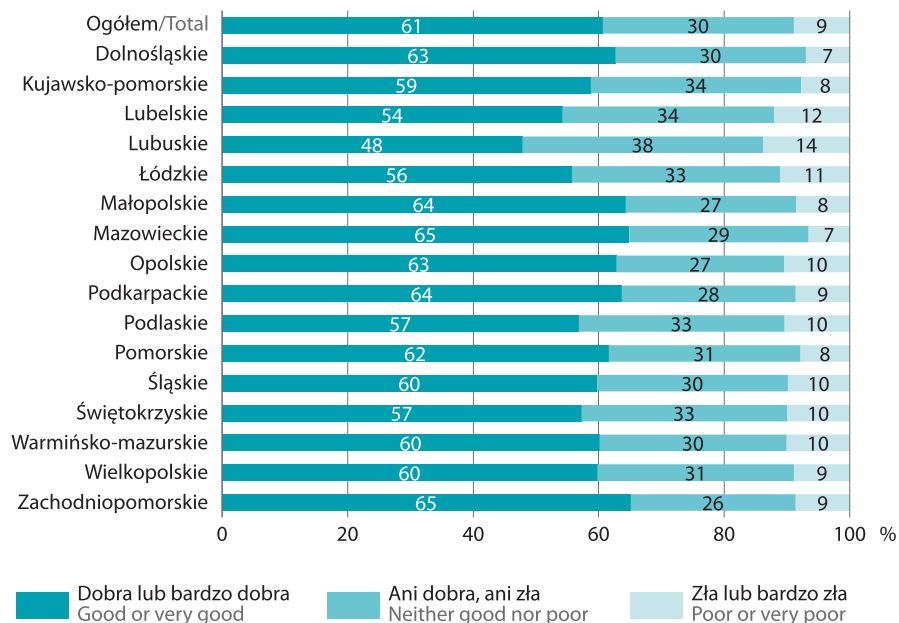

Samoocena stanu zdrowia

Self-reported health status

Wykres 4. Samoocena stanu zdrowia w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)

Chart 4. Self-reported health status in 2018 (% of people aged 16 and over)

Korzystanie z Internetu^a

Using the Internet^a

Mapa 4. Korzystanie z Internetu codziennie lub prawie codziennie w 2018 r.

Map 4. Using the Internet daily or almost daily in 2018

Polska – 61
Poland

% osób w wieku 16 lat i więcej:
% of people aged 16 and over:

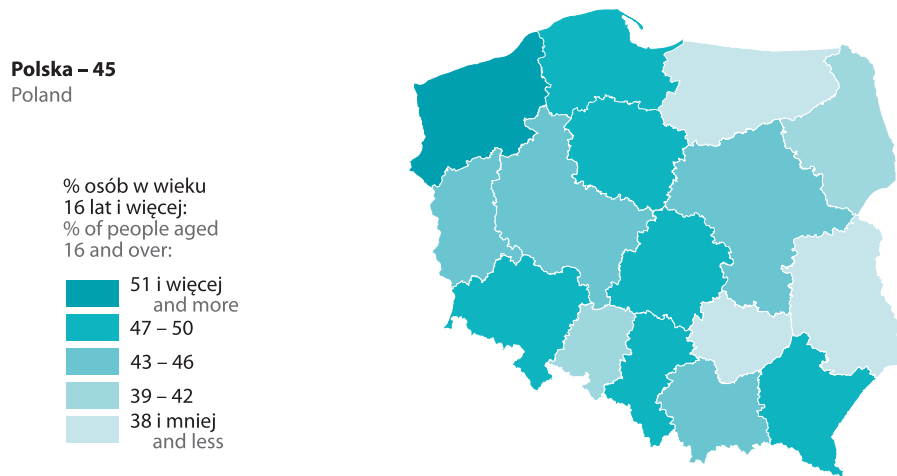
- 65 i więcej and more
- 60 – 64
- 55 – 59
- 50 – 54
- 49 i mniej and less

^a Wszystkie wskaźniki dotyczące korzystania z Internetu odnoszą się do okresu 3 miesięcy poprzedzających badanie.
a All the indicators of online activity concern the period within 3 months preceding the survey.

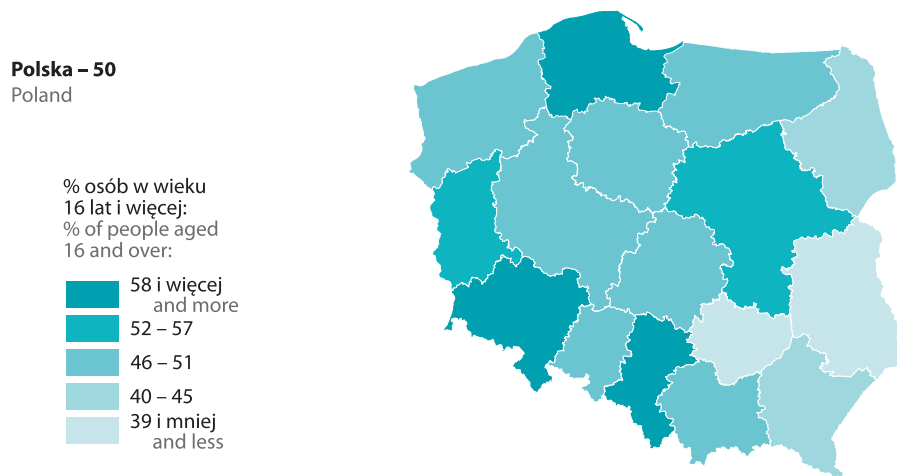
Mapa 5. Korzystanie z portali społecznościowych w 2018 r.

Map 5. Using social networking websites in 2018

Mapa 6. Korzystanie z bankowości internetowej w 2018 r.

Map 6. Internet banking in 2018

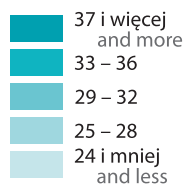

Mapa 7. Korzystanie z usług administracji publicznej on-line w 2018 r.

Map 7. Using e-government services in 2018

Polska – 31
Poland

% osób w wieku
16 lat i więcej:
% of people aged
16 and over:

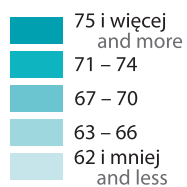

Mapa 8. Wyszukiwanie potrzebnych informacji w 2018 r.

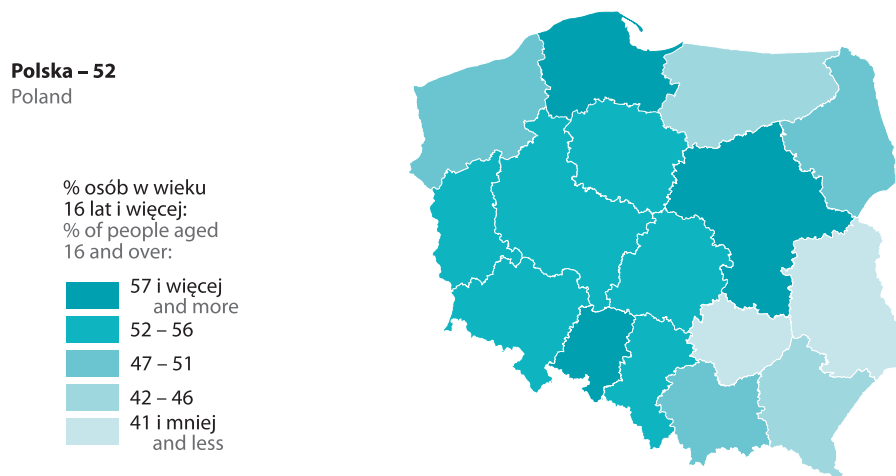
Map 8. Finding needed information online in 2018

Polska – 73
Poland

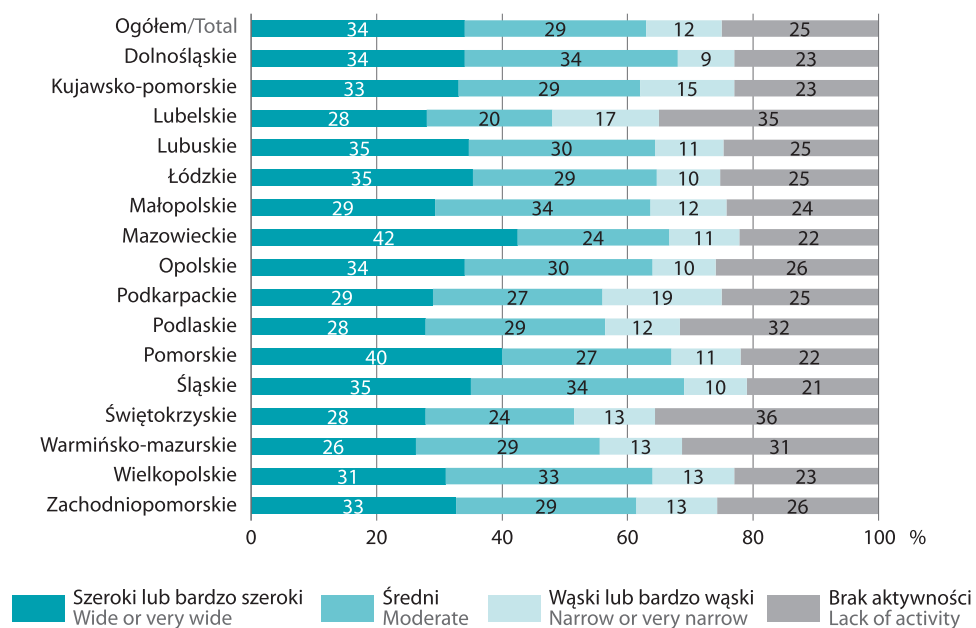
% osób w wieku
16 lat i więcej:
% of people aged
16 and over:

Mapa 9. Zakup bądź sprzedaż towarów i usług przez Internet w 2018 r.
 Map 9. Purchase or sale of goods and services online in 2018

Wykres 5. Zakres aktywności internetowej w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
 Chart 5. The scope of online activity in 2018 (% of people aged 16 and over)

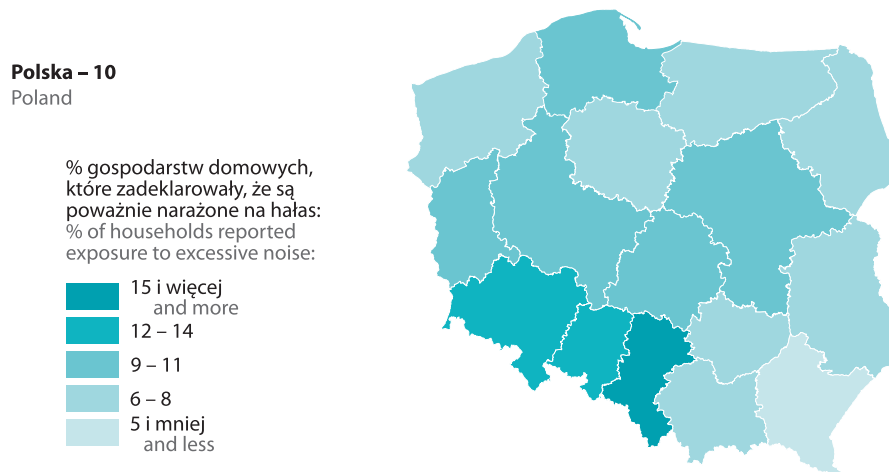

Miejsce zamieszkania

The locality

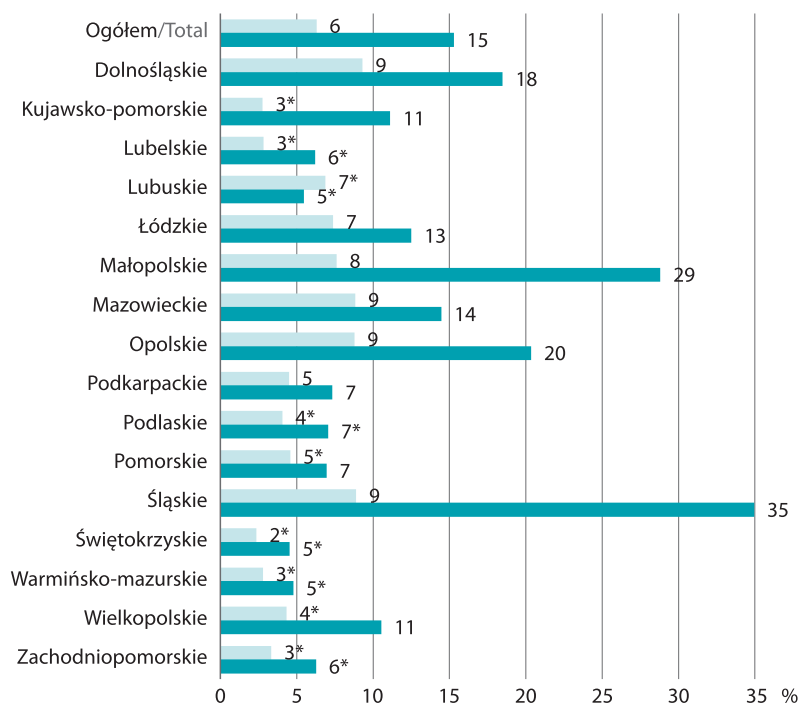
Mapa 10. Poważne narażenie na hałas (w miejscu zamieszkania) w 2018 r.

Map 10. Exposure to excessive noise (in the locality) in 2018

Wykres 6. Poważne narażenie na zanieczyszczenie powietrza w miesiącach letnich i zimowych (w miejscu zamieszkania) w 2018 r.

Chart 6. Exposure to excessive air pollution in summer and in winter (in the locality) in 2018

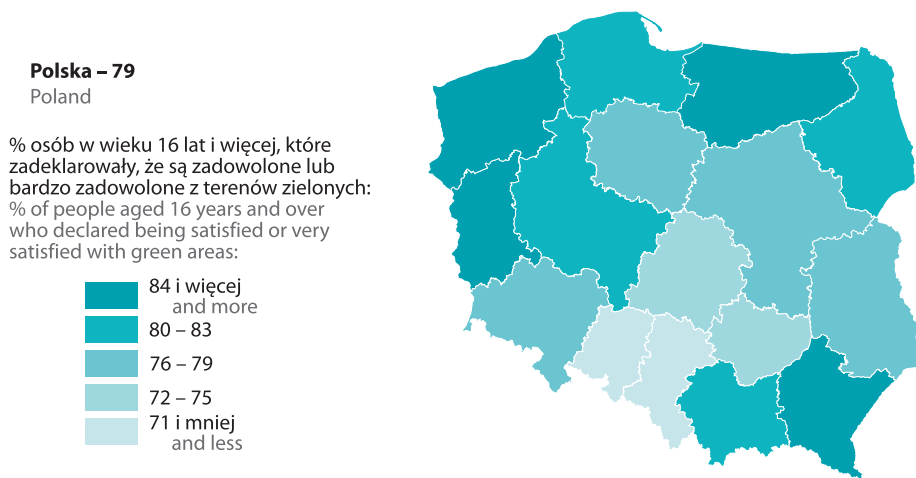

% gospodarstw domowych, które zadeklarowały, że są poważnie narażone na zanieczyszczenie powietrza:
% of households reported exposure to air pollution:

■ w miesiącach letnich in summer ■ w miesiącach zimowych in winter

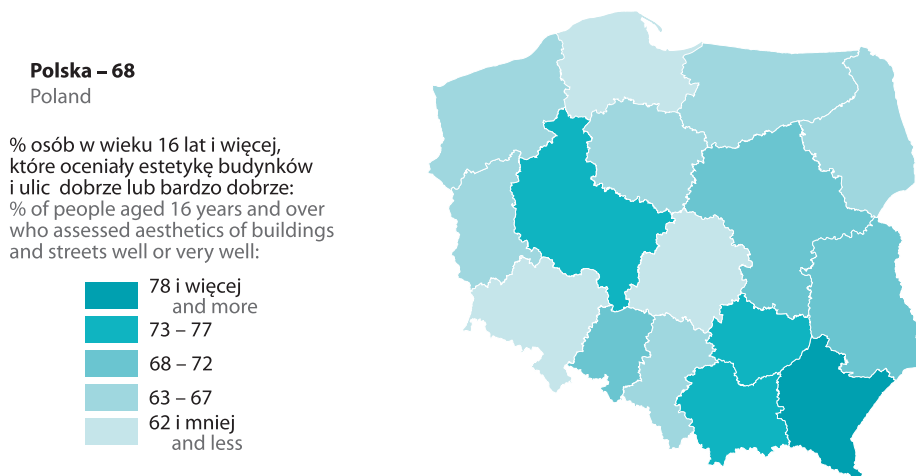
Mapa 11. Zadowolenie z terenów zielonych (w miejscu zamieszkania) w 2018 r.

Map 11. Satisfaction with green areas (in the locality) in 2018

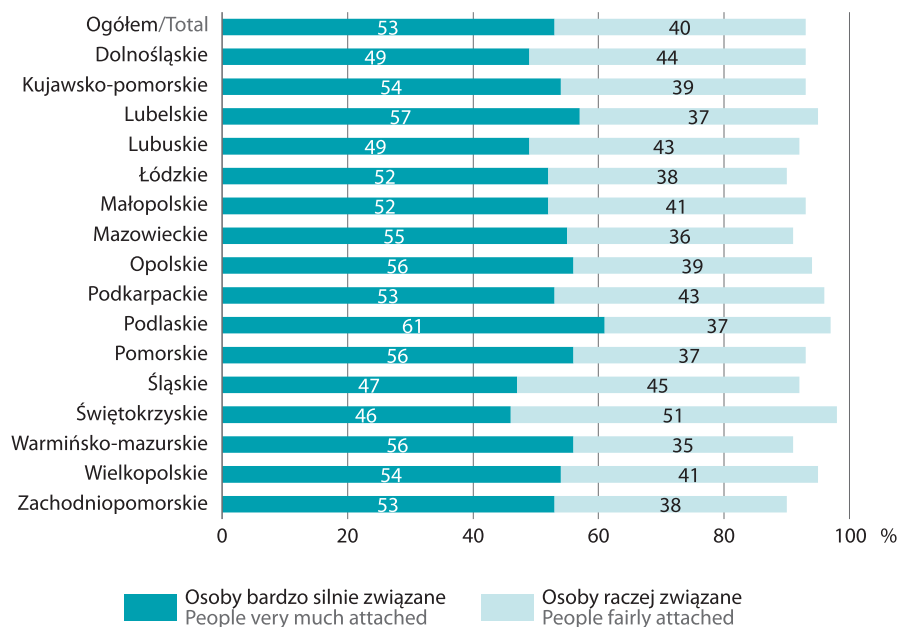

Mapa 12. Ocena estetyki budynków i ulic (w miejscu zamieszkania) w 2018 r.

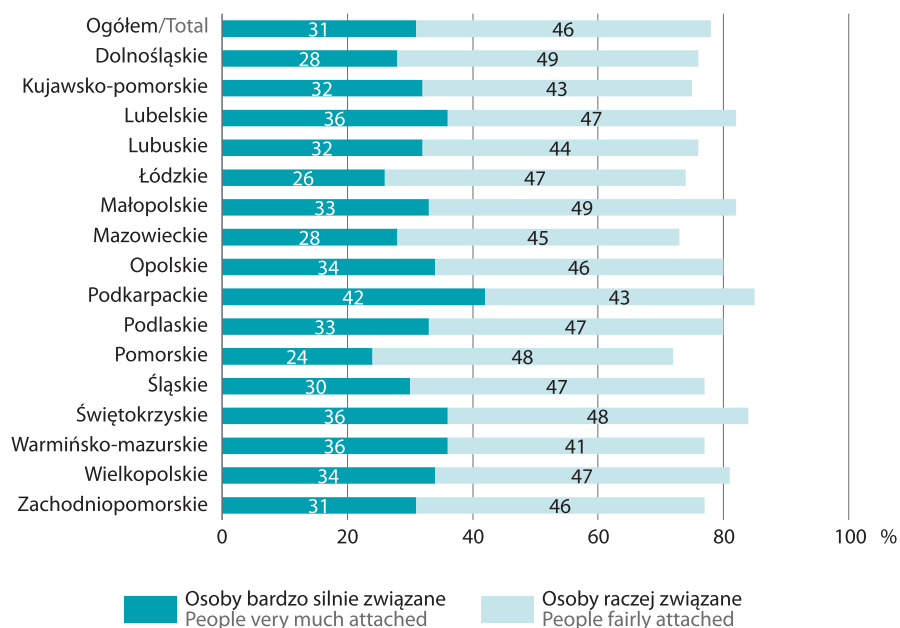
Map 12. Assessment of aesthetics of buildings and streets (in the locality) in 2018

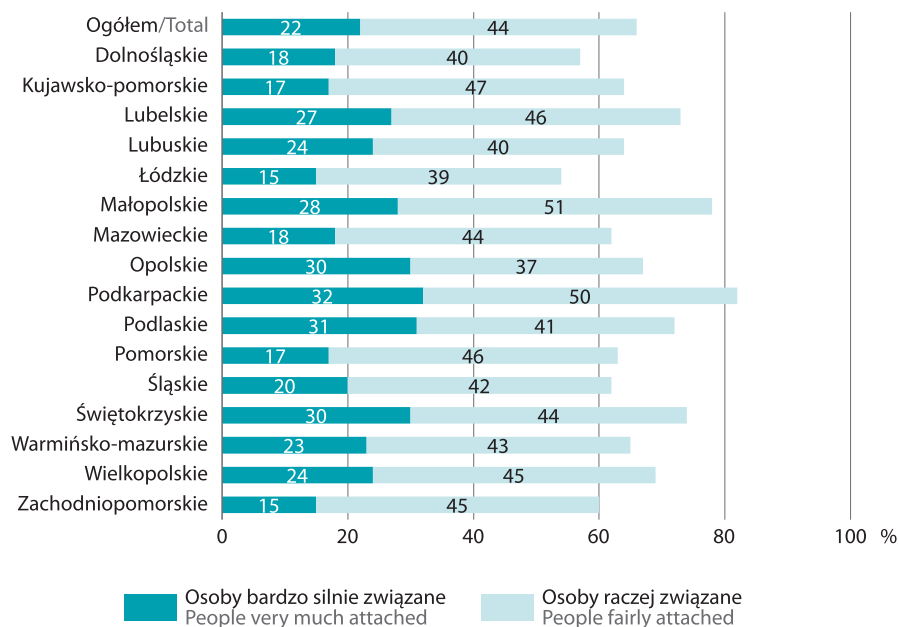
Wykres 7. Poczucie związku z miejscowością zamieszkania w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
 Chart 7. Attachment to the place of residence in 2018 (% of people aged 16 and over)

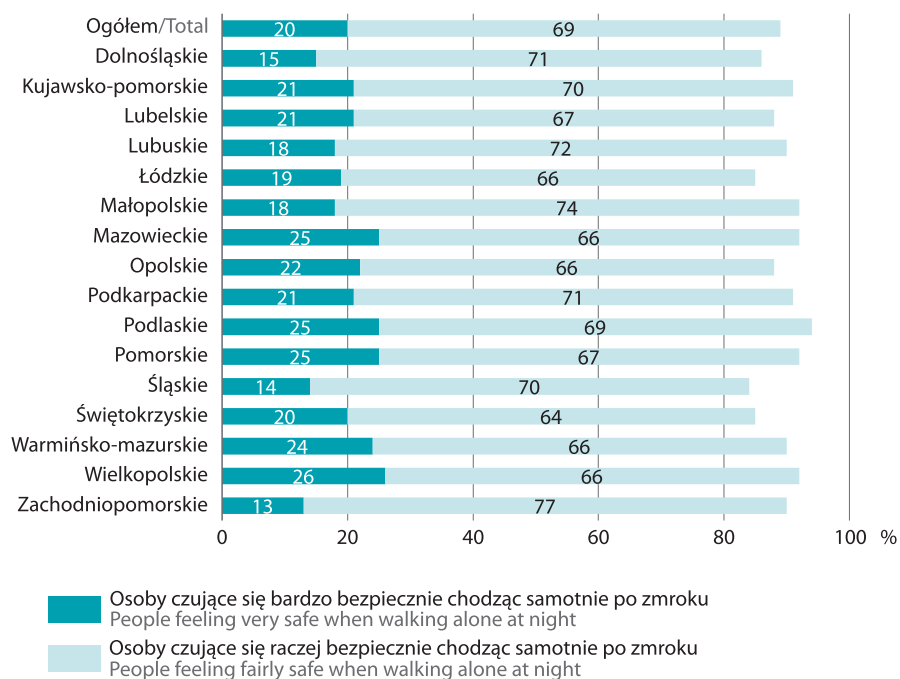
Wykres 8. Poczucie związku z ludźmi z sąsiedztwa i okolicy w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
 Chart 8. Attachment to the local community in 2018 (% of people aged 16 and over)

Wykres 9. Poczucie związku z parafią, własną wspólnotą religijną w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
 Chart 9. Attachment to the parish, own religious community in 2018 (% of people aged 16 and over)

Wykres 10. Poczucie bezpieczeństwa fizycznego w miejscu zamieszkania w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
 Chart 10. Physical safety in the locality in 2018 (% of people aged 16 and over)

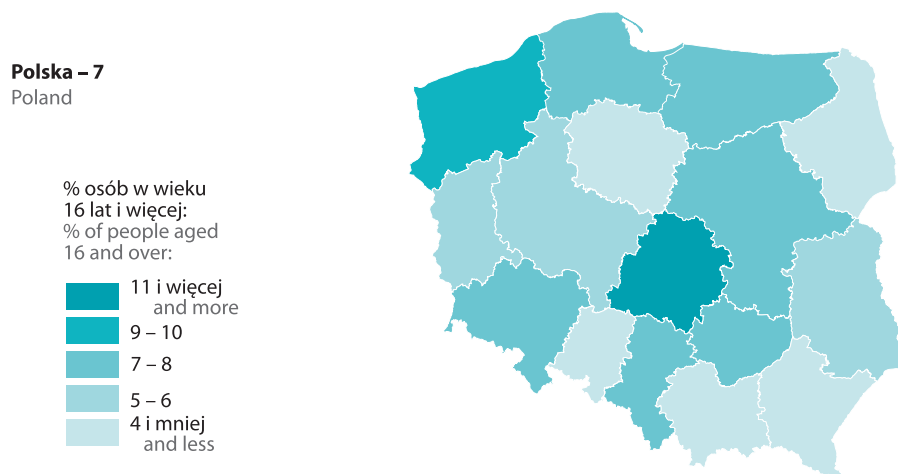
Kontakty społeczne

Social contacts

Mapa 13. Wskaźnik dobrych relacji sąsiedzkich w 2018 r.
 Map 13. Indicator of good relationships with neighbours in 2018

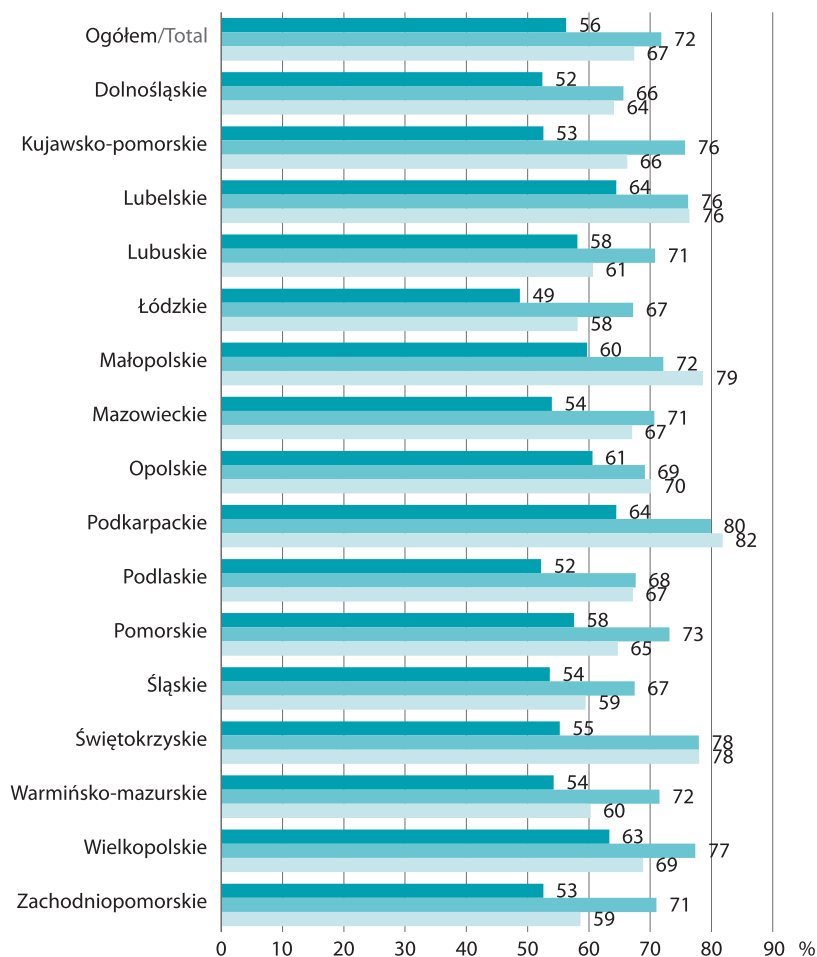
Mapa 14. Wskaźnik izolacji społecznej w 2018 r.
 Map 14. Indicator of social isolation in 2018

Zaufanie

Trust

Wykres 11. Zaufanie do wybranych instytucji w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
 Chart 11. Trust in the selected institutions in 2018 (% of people aged 16 and over)

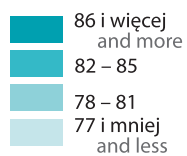
Osoby zdecydowanie mające zaufanie lub raczej mające zaufanie do:
 People who definitely trust or rather trust:

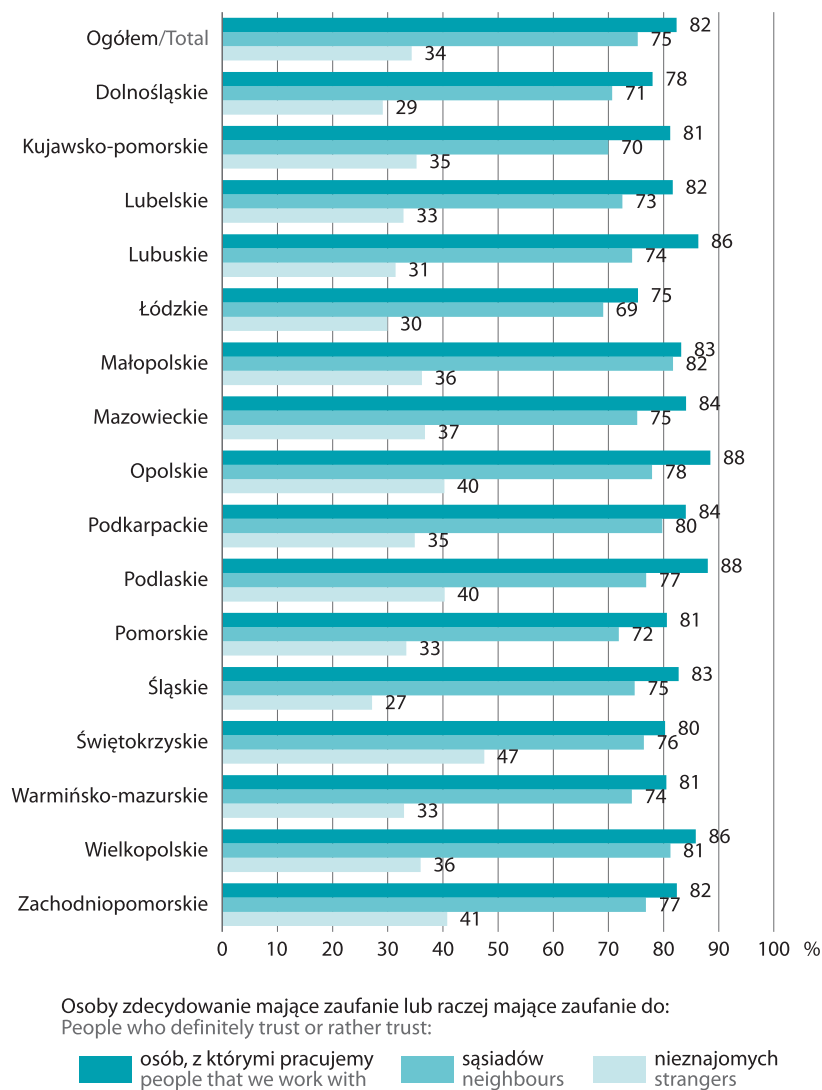
Mapa 15. Zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
 Map 15. Trust in others in 2018 (% of people aged 16 and over)

Polska – 79
 Poland

Osoby zdecydowanie
 mające zaufanie lub
 raczej mające zaufanie:
 People who definitely
 trust or rather trust:

Wykres 12. Zaufanie do wybranych grup osób^a w 2018 r. (% osób w wieku 16 lat i więcej)
Chart 12. Trust in the selected group of people^a in 2018 (% of people aged 16 and over)

^a Dotyczy osób pracujących.
^a Concerns working people.

Stosunek do wybranych norm społecznych^a

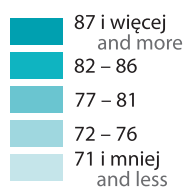
Attitude towards selected social norms^a

Mapa 16. Brak akceptacji dla wręczania łapówek w 2018 r.

Map 16. Lack of acceptance for offering bribes in 2018

Polska – 81
Poland

% osób w wieku
16 lat i więcej:
% of people aged
16 and over:

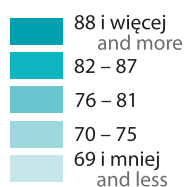

Mapa 17. Brak akceptacji dla pobierania zasiłków przez osoby do tego nieuprawnione w 2018 r.

Map 17. Lack of acceptance for receiving social benefits by not entitled people in 2018

Polska – 81
Poland

% osób w wieku
16 lat i więcej:
% of people aged
16 and over:

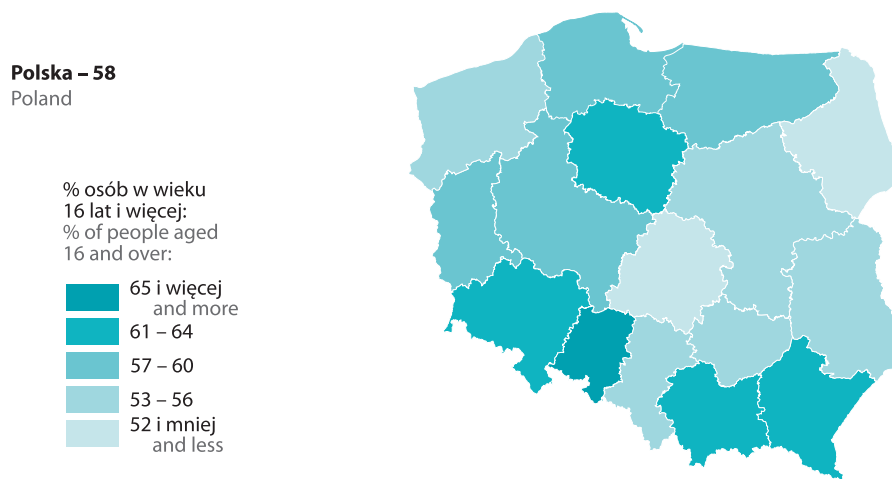

^a Wskaźniki wyrażające procent osób odpowiadających *Nie, nigdy* na pytanie: *Czy mogą zostać usprawiedliwione następujące zachowania?*

^a Indicators expressing the percentage of people answering *No, never* to the following question: *Can the following behaviours be justified?*

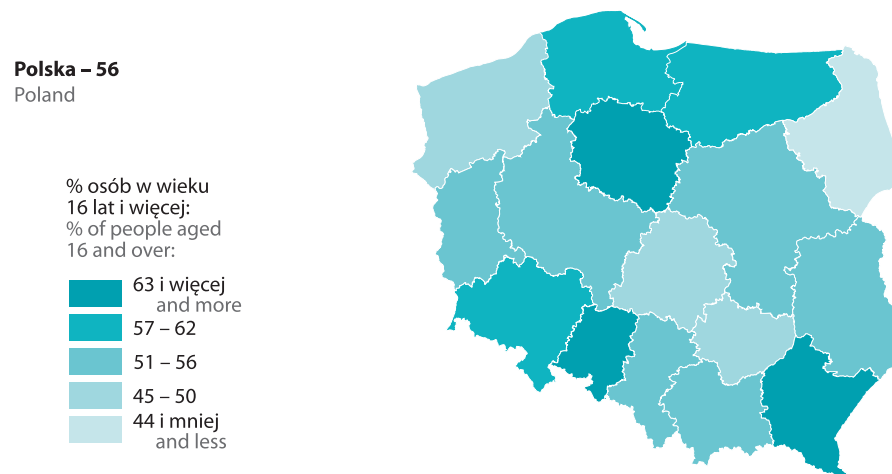
Mapa 18. Brak akceptacji dla uchylania się od płacenia podatków w 2018 r.

Map 18. Lack of acceptance for evading paying taxes in 2018

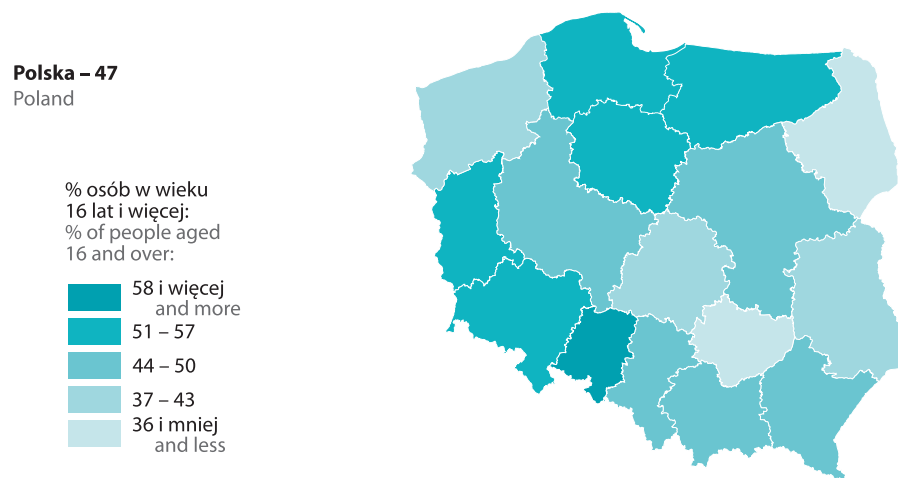

Mapa 19. Brak akceptacji dla wręczania drobnych prezentów w celu załatwienia lub przyspieszenia sprawy (np. lekarzom, pielęgniarkom, urzędnikom) w 2018 r.

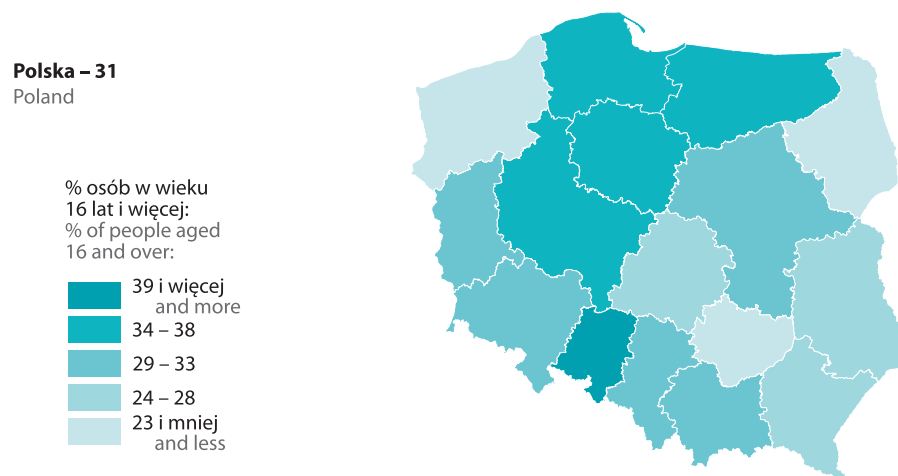
Map 19. Lack of acceptance for giving little presents to settle things or speed them up (e.g. doctors, nurses, officials) in 2018

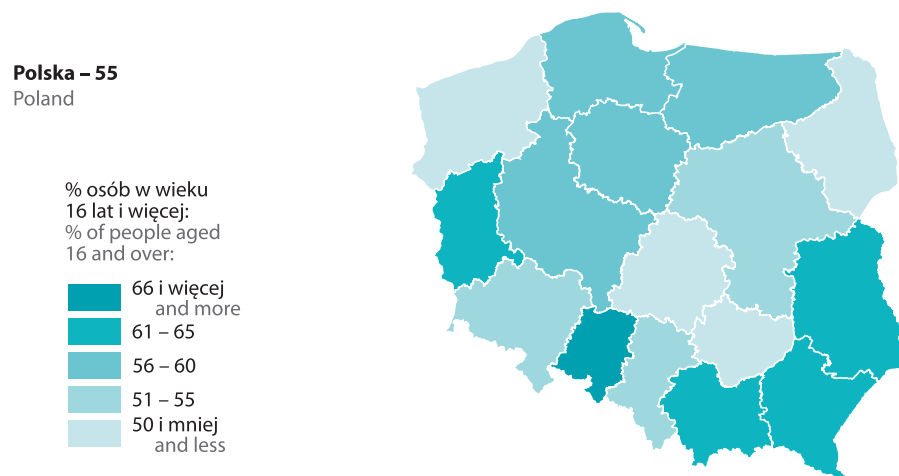
Mapa 20. Brak akceptacji dla zatrudniania pracowników „na czarno” w 2018 r.
 Map 20. Lack of acceptance for hiring of illegal workers in 2018

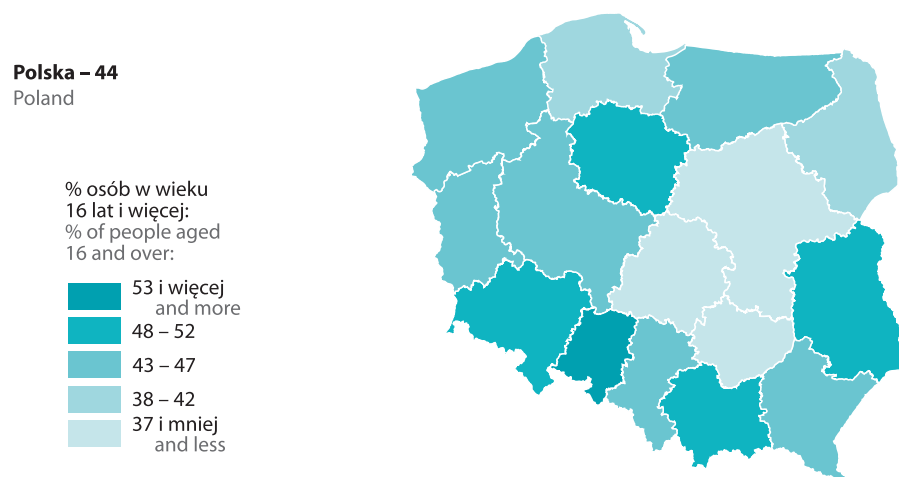
Mapa 21. Brak akceptacji dla podejmowania pracy „na czarno” w 2018 r.
 Map 21. Lack of acceptance for taking up an illegal job in 2018

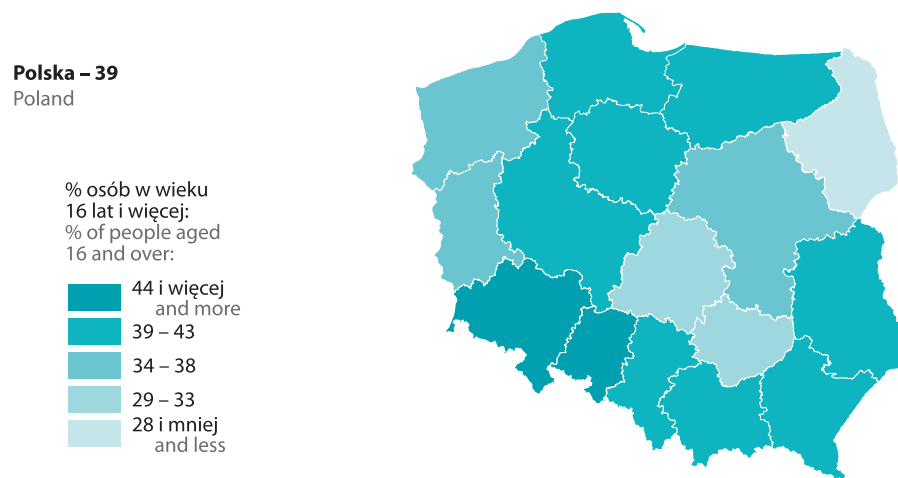
Mapa 22. Brak akceptacji dla uchylania się od opłat za transport publiczny (jazdy „na gapę”) w 2018 r.
 Map 22. Lack of acceptance for evading payments for public transport (fare dodging) in 2018

Mapa 23. Brak akceptacji dla przekraczania dozwolonej prędkości w ruchu drogowym w 2018 r.
 Map 23. Lack of acceptance for exceeding the speed limit on the road in 2018

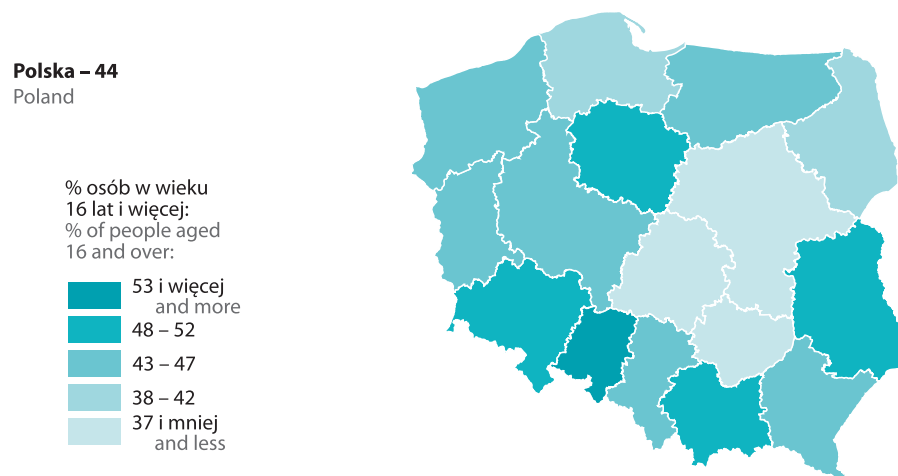

Mapa 24. Brak akceptacji dla ściągania na egzaminach, sprawdzianach, testach itp. w 2018 r.
 Map 24. Lack of acceptance for cheating during exams and tests in 2018

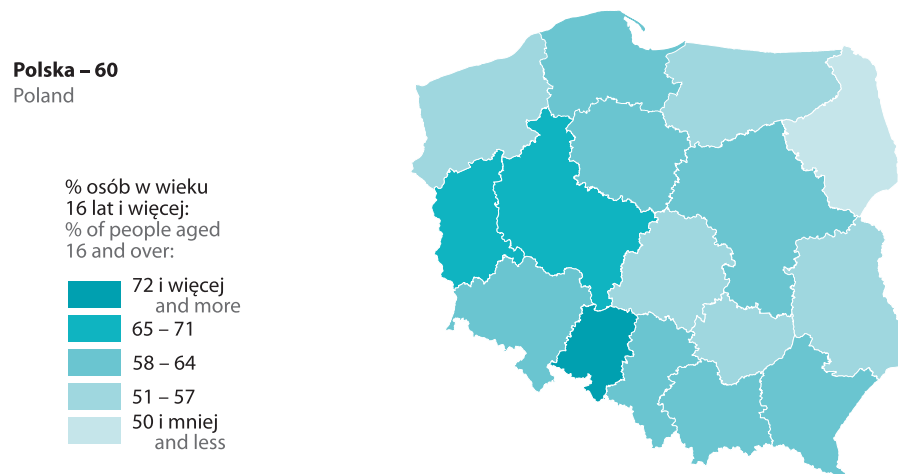
Mapa 25. Brak akceptacji dla pozostawienia śmieci w miejscu publicznym, jeśli w pobliżu nie ma kosza w 2018 r.

Map 25. Lack of acceptance for leaving garbage in a public place if there is no garbage can nearby in 2018

Mapa 26. Brak akceptacji dla niedotrzymywania danego słowa, ustaleń, umów ustnych w relacjach z innymi ludźmi w 2018 r.

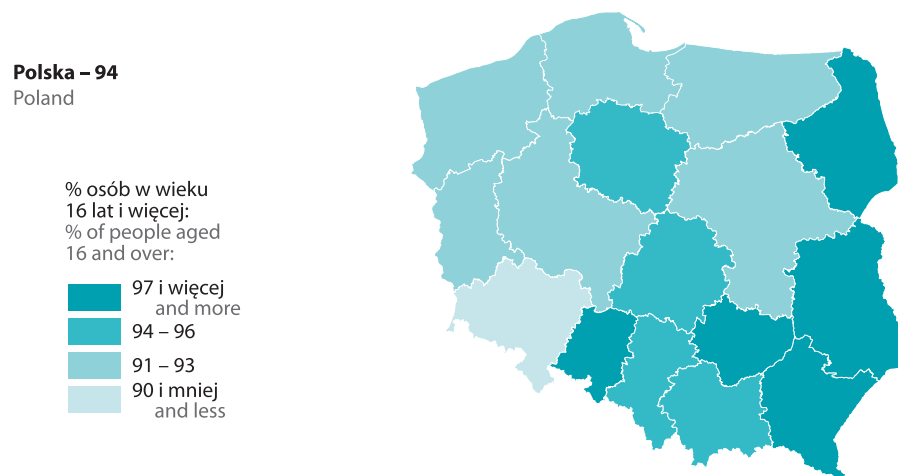
Map 26. Lack of acceptance for not keeping the word, arrangements made, oral agreements in relations with other people in 2018

Życie religijne
Religious life

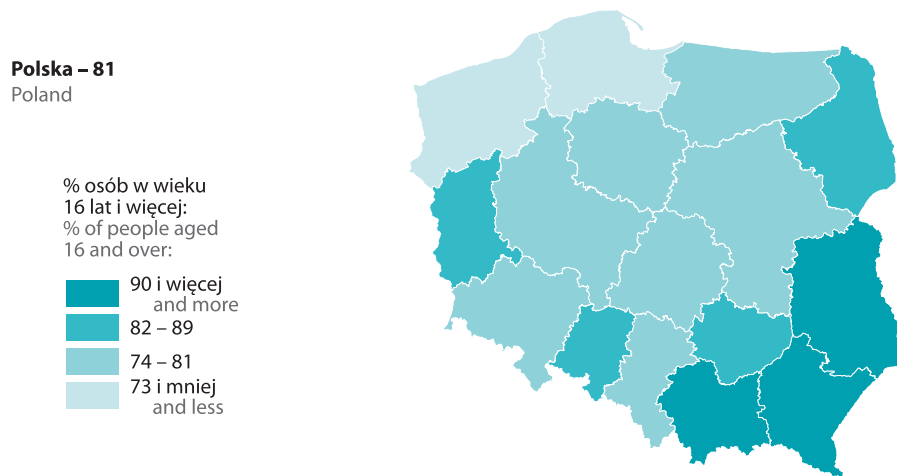
Mapa 27. Przynależność do wyznania religijnego (kościół lub związku wyznaniowego)^a w 2018 r.

Map 27. Religious affiliation^a in 2018

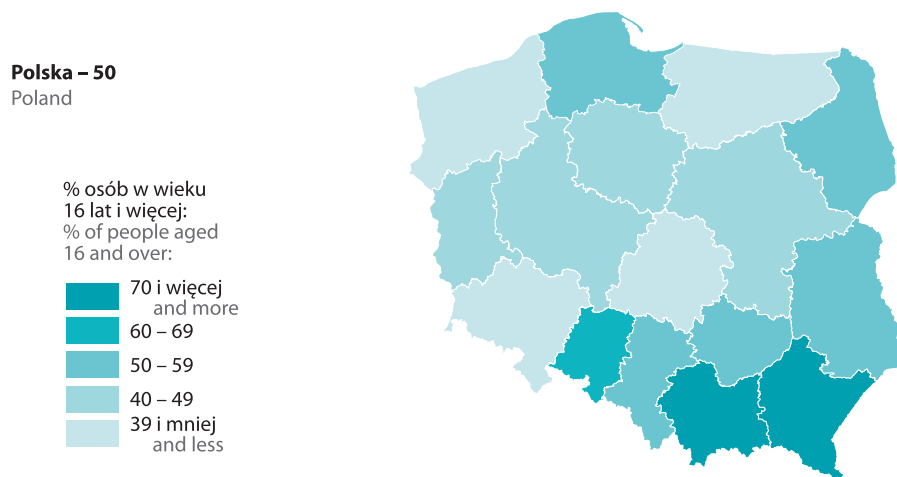
^a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Do jakiego wyznania religijnego (kościół lub związku wyznaniowego) Pan/Pani należy?*
a Based on the responses to the following question: *What religious denomination (a church or a religious association) do you belong to?*

Mapa 28. Wierzący i głęboko wierzący^a w 2018 r.
 Map 28. Believers and strong believers^a in 2018

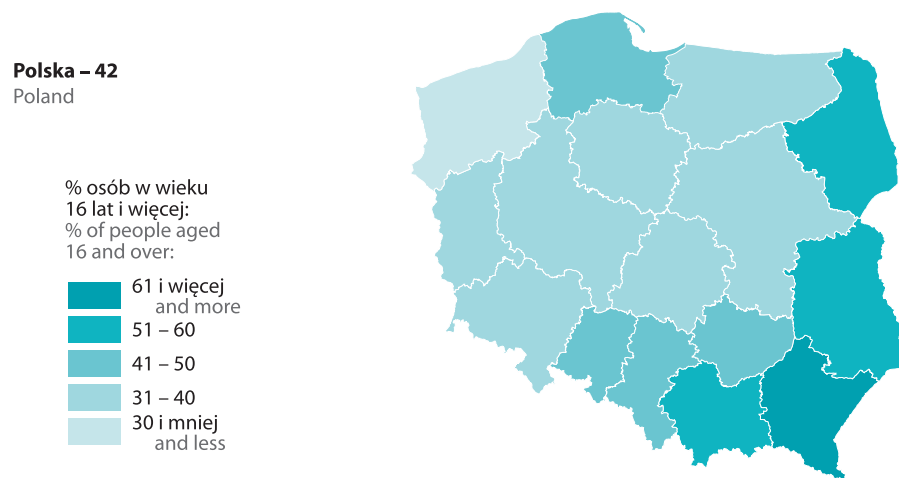
^a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Która z wymienionych odpowiedzi najlepiej oddaje Pana/Pani stosunek do wiary?*
^a Based on the responses to the following question: *Which of these answers best reflects your attitude to faith?*

Mapa 29. Uczestniczący w mszach św. i innych spotkaniach religijnych raz w tygodniu lub częściej^a w 2018 r.
 Map 29. Attendance at Holy Masses and other religious meetings once a week or more often^a in 2018

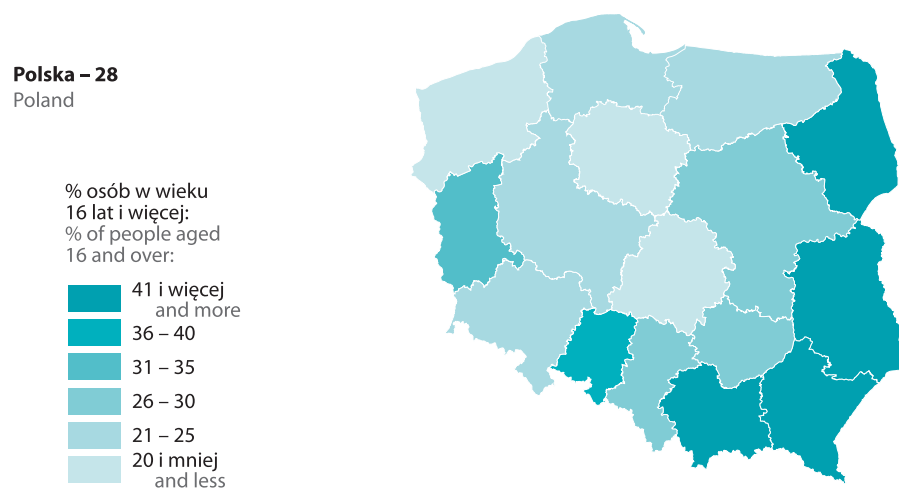
^a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Poza sytuacjami szczególnymi (śluby, pogrzeby itp.), jak często mniej więcej bierze Pan/Pani udział w mszach, nabożeństwach lub spotkaniach religijnych?*
^a Based on the responses to the following question: *Except for some special situations (like weddings or funerals), how often do you usually participate in Holy Masses, religious services or meetings?*

Mapa 30. Modlący się prawie codziennie lub częściej^a w 2018 r.
 Map 30. Praying every day or more often^a in 2018

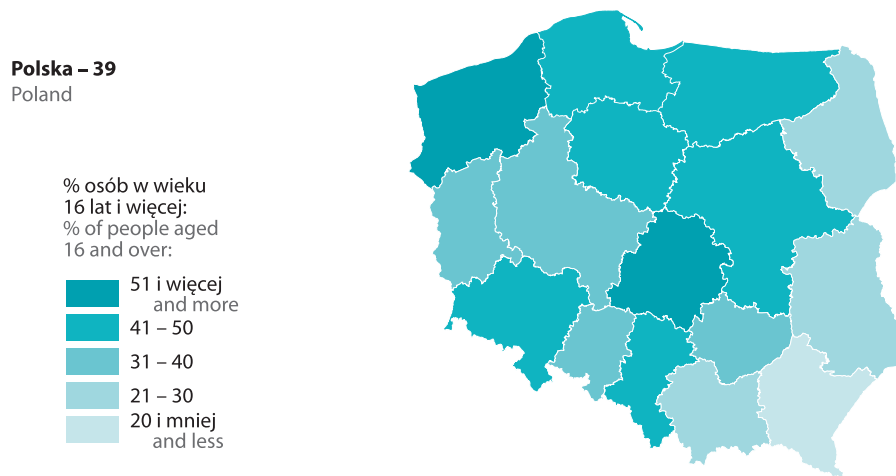
^a Na podstawie odpowiedzi na pytanie: *Jak często się Pan/Pani modli?*
^a Based on the responses to the following question: *How often do you pray?*

Mapa 31. Bardzo i średnio zaangażowani religijnie w 2018 r.
 Map 31. Strongly and moderately religiously committed in 2018

Mapa 32. Niezaangażowani religijnie i pozakościelni^a w 2018 r.
 Map 32. Religiously uncommitted and outside of any religion^a in 2018

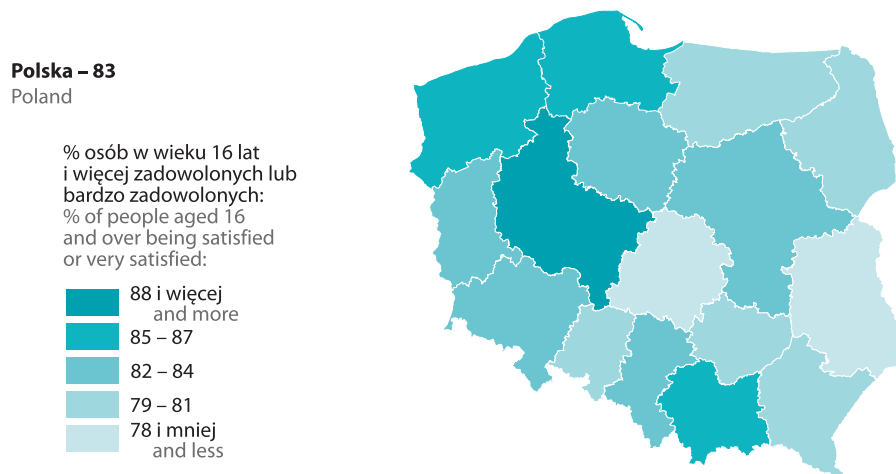

^a Niezaangażowani religijnie są to osoby deklarujące przynależność wyznaniową, ale niewykazujące aktywności na polu religijnym lub wykazujące ją jedynie w niewielkim stopniu. Pozakościelni są to osoby deklarujące brak przynależności wyznaniowej, nieodczuwające więzi z organizacjami religijnymi i niebiorące udziału w mszach, nabożeństwach lub spotkaniach religijnych.

^a Religiously uncommitted refer to people declaring affiliation to the church or religious association, but religiously inactive or active only to a minor extent. Being outside of any religion concern people declaring not belonging to any religious denomination, not being attached to any religious organizations and not participating in Holy Masses or any religious services and meetings.

Zadowolenie z różnych aspektów życia Satisfaction with different aspects of life

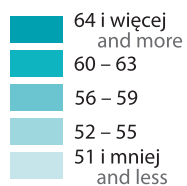
Mapa 33. Zadowolenie z życia ogólnie rzecz biorąc w 2018 r.
 Map 33. Overall-life satisfaction in 2018

Mapa 34. Zadowanie ze zdrowia w 2018 r.
 Map 34. Satisfaction with health in 2018

Polska – 59
 Poland

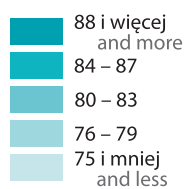
% osób w wieku 16 lat i więcej zadowolonych lub bardzo zadowolonych:
 % of people aged 16 and over being satisfied or very satisfied:

Mapa 35. Zadowanie z sytuacji rodzinnej w 2018 r.
 Map 35. Satisfaction with family situation in 2018

Polska – 81
 Poland

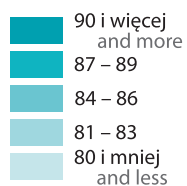
% osób w wieku 16 lat i więcej zadowolonych lub bardzo zadowolonych:
 % of people aged 16 and over being satisfied or very satisfied:

Mapa 36. Zadowolenie z relacji z innymi ludźmi^a w 2018 r.
 Map 36. Satisfaction with relationships with other people^a in 2018

Polska – 86
 Poland

% osób w wieku 16 lat i więcej zadowolonych lub bardzo zadowolonych:
 % of people aged 16 and over being satisfied or very satisfied:

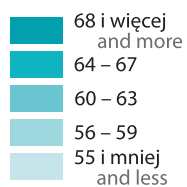

^a W tym ze znajomymi, przyjaciółmi.
^a Including friends and close friends.

Mapa 37. Zadowolenie z sytuacji zawodowej^a w 2018 r.
 Map 37. Satisfaction with job situation^a in 2018

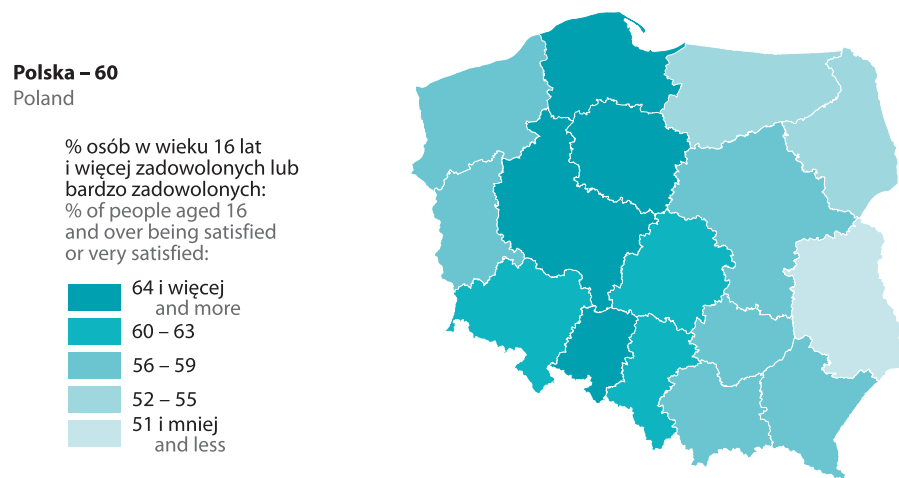
Polska – 62
 Poland

% osób w wieku 16 lat i więcej zadowolonych lub bardzo zadowolonych:
 % of people aged 16 and over being satisfied or very satisfied:

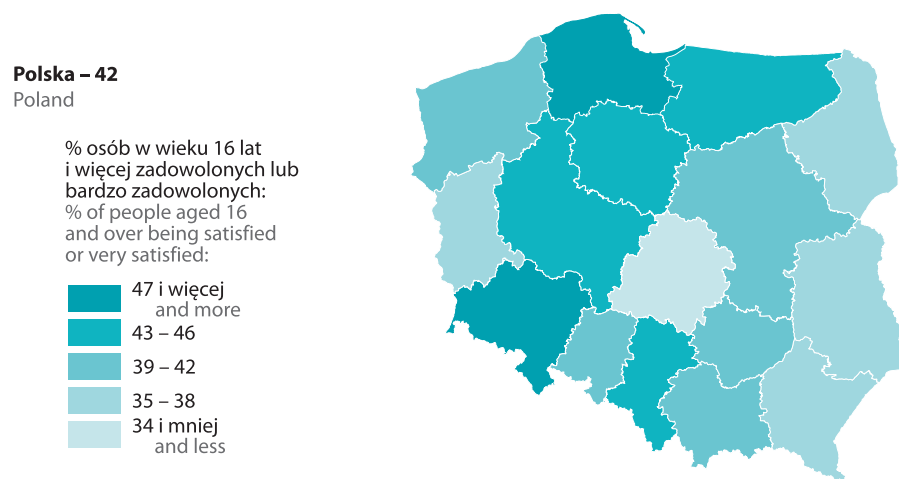

^a Dotyczy osób pracujących.
^a Concerns working people.

Mapa 38. Zadowolenie z wykształcenia (poziom, kierunek) w 2018 r.
 Map 38. Satisfaction with education (level and field) in 2018

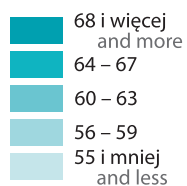
Mapa 39. Zadowolenie z sytuacji finansowej (w tym dochodów) w 2018 r.
 Map 39. Satisfaction with financial situation (including income) in 2018

Mapa 40. Zadowanie z materialnych warunków życia (poza dochodami) w 2018 r.
 Map 40. Satisfaction with material living conditions (excluding income) in 2018

Polska – 63
 Poland

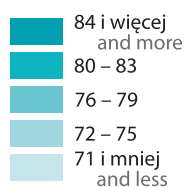
% osób w wieku 16 lat i więcej zadowolonych lub bardzo zadowolonych:
 % of people aged 16 and over being satisfied or very satisfied:

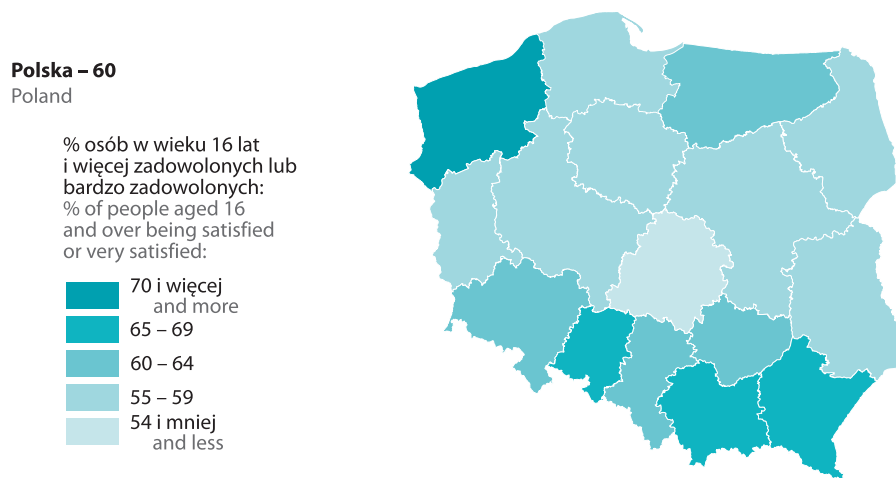
Mapa 41. Zadowanie z miejscowości zamieszkania w 2018 r.
 Map 41. Satisfaction with place of residence in 2018

Polska – 80
 Poland

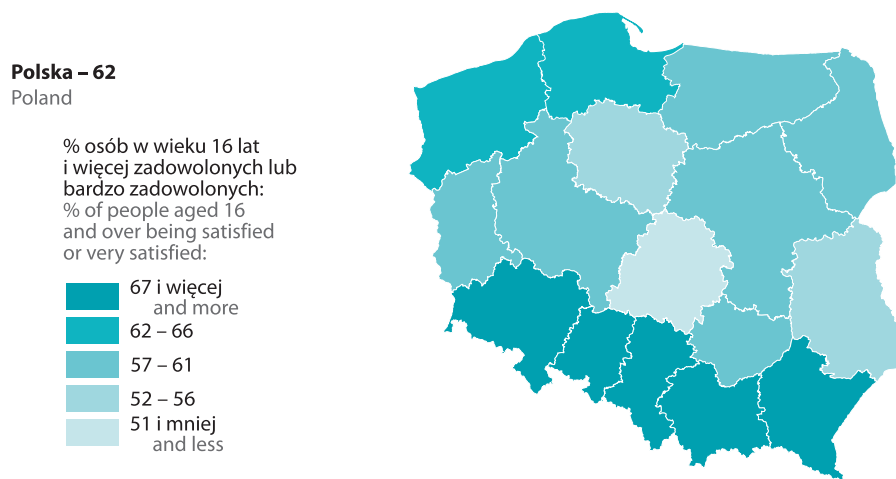
% osób w wieku 16 lat i więcej zadowolonych lub bardzo zadowolonych:
 % of people aged 16 and over being satisfied or very satisfied:

Mapa 42. Zadowolenie z ilości czasu wolnego w 2018 r.
 Map 42. Satisfaction with the amount of leisure time in 2018

Mapa 43. Zadowolenie ze sposobu spędzania wolnego czasu w 2018 r.
 Map 43. Satisfaction with the use of leisure time in 2018

Obszar tematyczny/wskaźnik Thematic area/indicator	Definicja Definition
Zróżnicowanie sytuacji materialnej gospodarstw domowych Diversification of the material situation of households	
Dochód środkowy (mediana) Median income	<p>Mediana dochodu (dochód środkowy) jest to wartość, która oznacza, że połowa osób w badanej populacji ma dochód nie wyższy niż ta kwota, a połowa nie niższy. Dochodem przypisywanym poszczególnym osobom jest miesięczny pieniężny dochód ekwiwalentny, czyli porównywalny między gospodarstwami domowymi o różnym składzie osobowym (liczba osób dorosłych/liczba dzieci).</p> <p>Przy przeliczeniach zastosowano tak zwaną zmodyfikowaną skalę ekwiwalentności OECD, która przyjmuje następujące wartości jednostek ekwiwalentnych na osobę w gospodarstwie: dla pierwszej osoby dorosłej — 1; dla każdego następnego członka gospodarstwa w wieku co najmniej 14 lat — 0,5; dla każdego dziecka w wieku poniżej 14 lat — 0,3.</p> <p>Median income is the amount that means that one half of the population surveyed has income not higher than this amount, and the other half has income not lower than this amount. The income attributed to individuals is an equivalised monthly monetary income, comparable between households with different sizes and demographic structures (adults/children).</p> <p>For the calculation the so-called modified OECD equivalence was applied, which attributes the following values of equivalent units to household members: 1 – to the first person aged 14 and over; 0,5 – to any other person at that age; 0,3 – to each child under 14.</p>
Wskaźnik zróżnicowania kwintylowego dochodów Income quintile share ratio	<p>Stosunek sumy dochodów ekwiwalentnych uzyskanych przez 20% osób o najwyższym poziomie dochodów do sumy dochodów uzyskanych przez 20% osób o najniższym poziomie dochodów w populacji.</p> <p>The ratio of the sum of equivalised income received by 20% of persons with the highest level of income, to the sum of income received by 20% of persons with the lowest level of income within the population.</p>
Zasięg relatywnego ubóstwa dochodowego Relative income poverty rate in 2018	<p>Procent gospodarstw domowych, w których miesięczny dochód ekwiwalentny, jakim dysponowało gospodarstwo (w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie) był niższy od wartości uznanej za próg ubóstwa. Proóg ubóstwa przyjęto na poziomie 60% mediany dochodu ekwiwalentnego.</p> <p>The percentage of households in which the monthly equivalised income at household's disposal (within 12 months preceding the survey) was lower than the value adopted as the poverty threshold. The poverty threshold was assumed at 60% of the median equivalised income.</p>
Zasięg ubóstwa warunków życia Living conditions poverty rate in 2018	<p>Procent gospodarstw domowych, w których zaobserwowano co najmniej 10 przejawów złych warunków życia, z listy 30 symptomów dotyczących: jakości mieszkania, poziomu wyposażenia w dobra trwałego użytku, deprivacji różnego typu potrzeb konsumpcyjnych (materialnych i niematerialnych).</p> <p>The percentage of households in which at least 10 indications of poor living conditions were observed, based on the list of 30 symptoms concerning the dwelling quality, the level of equipment in durable goods, and the deprivation of various types of consumer needs (material and non-material).</p>
Zasięg ubóstwa braku równowagi budżetowej Poverty rate in terms of the lack of budget balance in 2018	<p>Procent gospodarstw domowych, które zostały uznane za ubogie z punktu widzenia „nieradzenia sobie z budżetem”, tzn. w których wystąpiły przynajmniej 4 z 7 uwzględnionych symptomów, obejmujących zarówno subiektywne opinie gospodarstw domowych dotyczące ich statusu materialnego, jak i fakty mówiące o trudnościach budżetowych gospodarstwa (w tym o zaległościach w opłatach).</p> <p>The percentage of households which were considered poor in terms of “inability to deal with their budget”, i.e. in which at least 4 out of 7 symptoms were identified, including both the subjective opinions of households on their material status, and the facts testifying to budget difficulties faced by the household (including payment arrears).</p>
Wskaźnik relatywnie wysokich dochodów Indicator of relative high income conditions	<p>Procent gospodarstw domowych o relatywnie wysokich dochodach (tj. tych, których miesięczny dochód ekwiwalentny był wyższy niż 5/3 (ok. 167%) mediany dochodu ekwiwalentnego, tj. ok. 2,8 razy wyższy od przyjętej relatywnej granicy ubóstwa).</p> <p>The percentage of households with the relatively high income (i.e. those in which the monthly equivalised income exceeded 5/3 (approx. 167%) of the median equivalised income, i.e. approx. 2.8 times higher than the adopted relative poverty threshold).</p>

Obszar tematyczny/wskaźnik Thematic area/indicator	Definicja Definition
Zróżnicowanie sytuacji materialnej gospodarstw domowych (dok.) Diversification of the material situation of households (cont.)	
Wskaźnik dobrych warunków życia Indicator of good living conditions	Procent gospodarstw domowych, w których nie stwierdzono występowania żadnego przejawu złych warunków życia z listy 30 symptomów. The percentage of households in which none of the 30 symptoms of poor living conditions was identified.
Wskaźnik dobrej sytuacji budżetowej Indicator of good budget standing	Procent gospodarstw domowych o dużej swobodzie budżetowej – tzn. takich, które pozytywnie oceniały możliwości gospodarowania swoimi dochodami i w których nie wystąpił żaden z 7 symptomów „nieradzenia sobie z budżetem”. The percentage of households with the high budget freedom, i.e. those which positively assessed their ability to use their income, and in which none of the 7 symptoms of “inability to deal with their budget” was identified.
Samoocena stanu zdrowia Self-reported health status	
Samoocena stanu zdrowia Self-reported health status	Deklaracje osób w wieku 16 lat i więcej dotyczące oceny własnego stanu zdrowia. Declarations made by people aged 16 and over related to self-reported health status.
Korzystanie z internetu ¹ Using the internet ¹	
Korzystanie z Internetu codziennie lub prawie codziennie Using the Internet daily or almost daily	Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które zadeklarowały, że korzystają z Internetu codziennie lub prawie codziennie za pomocą różnych urządzeń. The percentage of people aged 16 and over who declared that they used the Internet daily or almost daily using any device.
Korzystanie z portali społecznościowych Using social networking websites	Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które zadeklarowały, że korzystają z portali społecznościowych, takich jak np: Facebook, Google+, Nasza-klasa, Goldenline. The percentage of people aged 16 and over who declared that they use social networking sites such as e.g.: Facebook, Google+, Nasza-Klasa, Goldenline.
Korzystanie z bankowości internetowej Internet banking	Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które zadeklarowały, że korzystały z bankowości internetowej. The percentage of people aged 16 and over who declared that they used internet banking.
Korzystanie z usług administracji publicznej on-line Using e-government services	Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które zadeklarowały, że korzystały z usług administracji publicznej on-line. The percentage of people aged 16 and over who declared that they used public e-government services (services of national as well as regional and local governments).
Wyszukiwanie potrzebnych informacji Finding needed information online	Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które czytały w Internecie wiadomości, gazety lub czasopisma informacyjne lub/i wyszukiwały informacje związane ze zdrowiem (np. o urazach, chorobach, odżywianiu, poprawie zdrowia) lub/i wyszukiwały informacje niezbędne do nauki lub pracy lub/i wyszukiwały informacje o produktach, usługach i ich cenach. The percentage of people aged 16 and over who used the Internet to read news, newspapers or news magazines or/and to search for health-related information (e.g. about injuries, diseases, nutrition, health improving) and/or to search for information necessary to learn or to work or/and to search for information about products, services and their prices.
Zakup bądź sprzedaż towarów i usług przez Internet Purchase or sale of goods and services online	Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które korzystały z Internetu w celu zakupu lub sprzedaży towarów i usług (np. zakup biletów komunikacyjnych, biletów na wydarzenia, imprezy kulturalne i sportowe, zakup i sprzedaż towarów i usług poprzez Allegro, e-Bay, w sklepach internetowych). The percentage of people aged 16 and over who used the Internet to buy or sell goods and services (e.g. purchase of transport tickets, tickets for cultural and sports events, purchase and sale of goods and services by Allegro, e-Bay, online stores).

¹ Wszystkie wskaźniki dotyczące korzystania z Internetu odnoszą się do okresu 3 miesięcy poprzedzających badanie.

¹ All the indicators of online activity concern the period within 3 months preceding the survey.

Obszar tematyczny/wskaźnik Thematic area/indicator	Definicja Definition
Korzystanie z internetu (dok.) Using the internet (cont.)	
Zakres aktywności internetowej The scope of online activity	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej reprezentujących określone stopnie wykorzystania Internetu.</p> <p>Złożony wskaźnik dotyczący zakresu tematycznego użytkowania Internetu w celach prywatnych. Wskaźnik uwzględnia liczbę obszarów tematycznych (spośród 8 zdefiniowanych) użytkowania Internetu, przyjmując 6 skategoryzowanych wartości: brak użytkowania Internetu w celach prywatnych – 0 użytkowanych obszarów, bardzo wąski – 1 obszar, wąski – 2 obszary, średni – 3–4 obszary, szeroki – 5–6 obszarów, bardzo szeroki – 7–8 obszarów. Każdemu obszarowi tematycznemu przypisano określone aktywności internetowe.</p> <p>The indicator shows the percentage of people aged 16 and over representing particular degrees of the Internet usage.</p> <p>An aggregated indicator regarding thematic scope of the Internet usage for private purposes. The indicator takes into account number of thematic areas (out of 8 defined) of the Internet usage assuming 6 categorised values: lack of online activity for private purposes - 0 used areas, very narrow – 1 area, narrow – 2 areas, moderate – 3–4 areas, wide – 5–6 areas, very wide – 7–8 areas. For each thematic area specific Internet activities were assigned.</p>
Miejsce zamieszkania The locality	
Poważne narażenie na hałas (w miejscu zamieszkania) Exposure to excessive noise (in the locality)	<p>Procent gospodarstw domowych, które zadeklarowały, że w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie były poważnie narażone na hałas (pochodzący od ruchu ulicznego, pociągów, samolotów, zakładów przemysłowych, z sąsiednich mieszkań lub domostw, z okolicznych restauracji, barów, dyskotek, sklepów, szkół).</p> <p>The percentage of households reported exposure to excessive noise within 12 months preceding the survey (from traffic, trains, aircrafts, industrial plants, neighbouring apartments or houses, nearby restaurants, bars, discos, shops, schools etc.).</p>
Poważne narażenie na zanieczyszczenie powietrza w miesiącach letnich i zimowych (w miejscu zamieszkania) Exposure to excessive air pollution in summer and in winter (in the locality)	<p>Procent gospodarstw domowych, które zadeklarowały, że w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie były poważnie narażone na zanieczyszczenie powietrza (miał, pyły, kurz, zadymienie, opary, spaliny, ozon) w miesiącach letnich/w miesiącach zimowych.</p> <p>The percentage of households reported exposure to excessive air pollution (particulates, dust, smoke, fumes, ozone) in summer/in winter within 12 months preceding the survey.</p>
Zadowanie z terenów zielonych (w miejscu zamieszkania) Satisfaction with green areas (in the locality)	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które zadeklarowały, że są zadowolone lub bardzo zadowolone z terenów zielonych.</p> <p>The percentage of people aged 16 and over who declared being satisfied with green areas.</p>
Ocena estetyki budynków i ulic (w miejscu zamieszkania) Assessment of aesthetics of buildings and streets (in the locality)	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które oceniały estetykę budynków i ulic dobrze lub bardzo dobrze.</p> <p>The percentage of people aged 16 and over who assessed aesthetics of buildings and streets well or very well.</p>
Poczucie związku z miejscowością zamieszkania Attachment to the place of residence	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które zadeklarowały odczuwanie związku z miejscowością, w której mieszkają (osoby bardzo silnie związane lub raczej związane).</p> <p>The percentage of people aged 16 and over who declared attachment to their place of residence (people very much attached or fairly attached).</p>
Poczucie związku z ludźmi z sąsiedztwa i okolicy Attachment to the local community	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które zadeklarowały odczuwanie związku z ludźmi z sąsiedztwa i okolicy, w której mieszkają (osoby bardzo silnie związane lub raczej związane).</p> <p>The percentage of people aged 16 and over who declared attachment to the local community (people very much attached or fairly attached).</p>
Poczucie związku z parafią, własną wspólnotą religijną Attachment to the parish, own religious community	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które zadeklarowały odczuwanie związku z parafią, zbozem (osoby bardzo silnie związane lub raczej związane).</p> <p>The percentage of people aged 16 and over who declared attachment to the parish, the religious community (people very much attached or fairly attached).</p>

Obszar tematyczny/wskaźnik Thematic area/indicator	Definicja Definition
Miejsce zamieszkania (dok.) The locality (cont.)	
Poczucie bezpieczeństwa fizycznego w miejscu zamieszkania Physical safety in the locality	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które zadeklarowały, że czują się bezpiecznie chodząc samotnie w swojej okolicy (czyli w obrębie 15 minutowego spaceru od miejsca zamieszkania) po zmroku (uwzględniono osoby czujące się bardzo bezpiecznie i raczej bezpiecznie).</p> <p>The percentage of people aged 16 and over who declared that they feel safe when walking alone in their locality (that is within 15 minutes walk from home) at night (people feeling very safe or fairly safe were taken into account).</p>
Kontakty społeczne Social contacts	
Wskaźnik dobrych relacji sąsiedzkich Indicator of good relationships with neighbours	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które zadeklarowały odwiedzanie swoich sąsiadów, wspólne spędzanie czasu lub też świadczenie sobie różnych przysług.</p> <p>The percentage of people aged 16 and over who declared visiting their neighbours, spending time together or doing various favours for each other.</p>
Wskaźnik izolacji społecznej Indicator of social isolation	<p>Procent osób wieku 16 lat i więcej, u których zaobserwowano niewielką intensywność (lub brak) kontaktów społecznych z osobami spoza gospodarstwa domowego, co potraktowano jako objaw izolacji. Za dotknięte izolacją uznano osoby, w przypadku których stwierdzono nie więcej niż 3 typy kontaktów/relacji. Przy tworzeniu wskaźnika wzięto pod uwagę kontakty z rodziną poza gospodarstwem domowym, kontakty ze znajomymi i sąsiadami, udział w praktykach religijnych wymagających kontaktu z innymi ludźmi, posiadanie przyjaciół, jak również zaangażowanie w działalność różnego rodzaju organizacji.</p> <p>The percentage of people aged 16 and over for whom low intensity of (or lack of) social contacts with people outside their household was observed, which was treated as a symptom of isolation. People for whom no more than 3 types of contacts/relations were found to be isolated. While constructing the indicator, there were taken into consideration contacts with family members outside the household, contacts with friends and neighbours, participation in religious practices requiring a contact with other people, having close friends as well as involvement in various types of organisations.</p>
Zaufanie Trust	
Zaufanie: Trust:	
do Kościoła Rzymskokatolickiego in the Roman Catholic Church	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które zadeklarowały, że zdecydowanie mają lub raczej mają zaufanie do Kościoła Rzymskokatolickiego.</p> <p>The percentage of people aged 16 and over who declare that they definitely trust or rather trust a bit the Roman Catholic Church.</p>
do policji in the police	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które zadeklarowały, że zdecydowanie mają lub raczej mają zaufanie do policji.</p> <p>The percentage of people aged 16 and over who declare that they definitely trust or rather trust a bit the police.</p>
do władz lokalnych miasta/gminy in the local government	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które zadeklarowały, że zdecydowanie mają lub raczej mają zaufanie do władz lokalnych miasta/gminy.</p> <p>The percentage of people aged 16 and over who declare that they definitely trust or rather trust a bit the local government.</p>
do ludzi ogólnie rzecz biorąc in others	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które zadeklarowały, że zdecydowanie mają lub raczej mają zaufanie do ludzi ogólnie rzecz biorąc.</p> <p>The percentage of people aged 16 and over who declare that they definitely trust or rather trust a bit people in general.</p>
do osób, z którymi pracujemy in people that we work with	<p>Procent osób pracujących w wieku 16 lat i więcej, które zadeklarowały, że zdecydowanie mają lub raczej mają zaufanie do osób, z którymi pracują.</p> <p>The percentage of working people aged 16 and over who declare that they definitely trust or rather trust a bit people that we work.</p>

Obszar tematyczny/wskaźnik Thematic area/indicator	Definicja Definition
Zaufanie (dok.) Trust (cont.)	
Zaufanie: Trust:	
do sąsiadów in neighbours	Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które zadeklarowały, że zdecydowanie mają lub raczej mają zaufanie do sąsiadów. The percentage of people aged 16 and over who declare that they definitely trust or rather trust a bit neighbours.
do nieznanym in strangers	Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które zadeklarowały, że zdecydowanie mają lub raczej mają zaufanie do nieznanym osób (których widzą po raz pierwszy). The percentage of people aged 16 and over who declare that they definitely trust or rather trust a bit strangers (who they meet for the first time).
Stosunek do wybranych norm społecznych Attitude towards selected social norms	
Brak akceptacji: Lack of acceptance:	
dla wręczania łapówek for offering bribes	Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które uważają, że nigdy nie może zostać zaakceptowane wręczanie łapówek. The percentage of people aged 16 and over who think that offering bribes can never be accepted.
dla pobierania zasiłków przez osoby do tego nieuprawnione for receiving social benefits by not entitled people	Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które uważają, że nigdy nie może zostać zaakceptowane pobieranie zasiłków przez osoby do tego nieuprawnione. The percentage of people aged 16 and over who think that receiving social benefits by not entitled people can never be accepted.
dla uchylania się od płacenia podatków for evading paying taxes	Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które uważają, że nigdy nie może zostać zaakceptowane uchylanie się od płacenia podatków. The percentage of people aged 16 and over who think that tax evasion can never be accepted.
dla wręczania drobnych prezentów w celu załatwienia lub przyspieszenia sprawy (np. lekarzom, pielęgniarkom, urzędnikom) for giving little presents to settle things or speed them up (e.g. doctors, nurses, officials)	Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które uważają, że nigdy nie może zostać zaakceptowane wręczanie drobnych prezentów w celu załatwienia lub przyspieszenia sprawy (np. lekarzom, pielęgniarkom, urzędnikom). The percentage of people aged 16 and over who think that giving small gifts to settle things or speed them up (e.g. doctors, nurses, officials) can never be accepted.
dla zatrudniania pracowników „na czarno” for hiring of illegal workers	Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które uważają, że nigdy nie może zostać zaakceptowane zatrudnianie pracowników „na czarno”. The percentage of people aged 16 and over who think that hiring of illegal workers can never be accepted.
dla podejmowania pracy „na czarno” for taking up an illegal job	Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które uważają, że nigdy nie może zostać zaakceptowane podejmowanie pracy „na czarno”. The percentage of people aged 16 and over who think that taking up an illegal job can never be accepted.
dla uchylania się od opłat za transport publiczny (jazdy „na gapę”) for evading payments for public transport (fare dodging)	Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które uważają, że nigdy nie może zostać zaakceptowane uchylanie się od opłat za transport publiczny (jazda „na gapę”). The percentage of people aged 16 and over who think that evading payments for public transport (fare dodging) can never be accepted.

Obszar tematyczny/wskaźnik Thematic area/indicator	Definicja Definition
Stosunek do wybranych norm społecznych (dok.) Attitude towards selected social norms (cont.)	
Brak akceptacji:(dok.) Lack of acceptance (cont.):	
dla przekraczania dozwolonej prędkości w ruchu drogowym for exceeding the speed limit on the road	Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które uważają, że nigdy nie może zostać zaakceptowane przekraczanie dozwolonej prędkości w ruchu drogowym. The percentage of people aged 16 and over who think that exceeding the speed limit on the road can never be accepted.
dla ściągania na egzaminach, sprawdzianach, testach itp. for cheating during exams and tests	Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które uważają, że nigdy nie może zostać zaakceptowane ściąganie na egzaminach, sprawdzianach, testach itp. The percentage of people aged 16 and over who think that cheating during exams, tests, etc. can never be accepted.
dla pozostawiania śmieci w miejscu publicznym, jeśli w pobliżu nie ma kosza for leaving garbage in a public place if there is no garbage can nearby	Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które uważają, że nigdy nie może zostać zaakceptowane pozostawianie śmieci w miejscu publicznym, jeśli w pobliżu nie ma kosza. The percentage of people aged 16 and over who think that leaving garbage in a public place if there is no garbage can nearby can never be accepted.
dla niedotrzymywania danego słowa, ustaleń, umów ustnych w relacjach z innymi ludźmi for not keeping the word, arrangements made, oral agreements in relations with other people	Procent osób w wieku 16 lat i więcej, które uważają, że nigdy nie może zostać zaakceptowane niedotrzymywanie danego słowa, ustaleń, umów ustnych w relacjach z innymi ludźmi. The percentage of people aged 16 and over who think that not keeping the word, arrangements made, oral agreements in relations with other people can never be accepted.
Życie religijne Religious life	
Przynależność do wyznania religijnego (kościół lub związku wyznaniowego) Religious affiliation	Procent osób w wieku 16 lat i więcej deklarujących przynależność do kościoła lub związku wyznaniowego. The percentage of people aged 16 and over declaring their affiliation to the church or religious association.
Wierzący i głęboko wierzący Believers and strong believers	Procent osób w wieku 16 lat i więcej określających swój stosunek do wiary jako wierzący lub głęboko wierzący. The percentage of people aged 16 and over defining their attitude to faith as a believer or a strong believer.
Uczestniczący w mszach św. i innych spotkaniach religijnych raz w tygodniu lub częściej Attendance at Holy Masses and other religious meetings once a week or more often	Procent osób w wieku 16 lat i więcej deklarujących uczestnictwo w mszach św., nabożeństwach lub spotkaniach religijnych raz w tygodniu lub częściej. The percentage of people aged 16 and over declaring their attendance at Holy Masses, religious services or meetings once a week or more often.
Modlący się prawie codziennie lub częściej Praying every day or more often	Procent osób w wieku 16 lat i więcej deklarujących, że modli się prawie codziennie lub częściej. The percentage of people aged 16 and over declaring that they pray almost daily or more often.

Obszar tematyczny/wskaźnik Thematic area/indicator	Definicja Definition
Życie religijne (dok.) Religious life (cont.)	
Wskaźnik zaangażowania religijnego Religious commitment indicator	<p>Złożony wskaźnik zaangażowania religijnego zbudowany w oparciu o 9 pytań dotyczących różnych aspektów aktywności i przekonań religijnych. Ujęto w sposób syntetyczny informacje o różnych formach praktyk i aktywności religijnej osób w wieku 16 lat i więcej, ich stosunku do wiary, poczuciu związku lub przynależności do instytucji religijnych. Wskaźnik posiada 5 kategorii obrazujących poziom natężenia aktywności religijnej lub jej brak: tzw. pozakościelni, niezaangażowani, słabo, średnio i bardzo zaangażowani religijnie.</p> <p>An aggregated religious commitment indicator based on 9 questions about various aspects of religious activity and beliefs. Information about various forms of practices and religious activity of people aged 16 and over, their attitude to faith, a sense of relationship or belonging to religious institutions was synthetically included. The indicator has 5 categories illustrating the level of intensity of religious activity or its lack: being outside of any religion, religiously uncommitted, fairly, moderately and strongly religiously committed.</p>
Bardzo i średnio zaangażowani religijnie Strongly and moderately religiously committed	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej bardzo i średnio zaangażowanych religijnie (wskaźnik oparty o wskaźnik zaangażowania religijnego).</p> <p>The percentage of people aged 16 and over strongly and moderately religiously committed (the indicator based on the religious commitment indicator).</p>
Niezaangażowani religijnie i pozakościelni Religiously uncommitted and outside of any religion	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej niezaangażowanych religijnie i pozakościelnych, (wskaźnik oparty o wskaźnik zaangażowania religijnego).</p> <p>Niezaangażowani religijnie są to osoby deklarujące przynależność wyznaniową, ale niewykazujące aktywności na polu religijnym lub wykazujące ją jedynie w niewielkim stopniu. Pozakościelni są to osoby deklarujące brak przynależności wyznaniowej, nieodczuwające więzi z organizacjami religijnymi i niebiorące udziału w mszach, nabożeństwach lub spotkaniach religijnych.</p> <p>The percentage of people aged 16 and over not religiously committed or being outside of any religion (the indicator based on the religious commitment indicator).</p> <p>Religiously uncommitted refer to people declaring affiliation to the church or religious association but religiously inactive or active only to a minor extent. Being outside of any religion concern people declaring not belonging to any religious denomination, not being attached to any religious organisations and not participating in Holy Masses or any religious services and meetings.</p>
Zadolenie z różnych aspektów życia Satisfaction with different aspects of life	
Zadolenie: Satisfaction:	
z życia ogólnie rzecz biorąc overall-life satisfaction	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej deklarujących zadowolenie ze swojego życia ogólnie rzecz biorąc (osoby zadowolone lub bardzo zadowolone).</p> <p>The percentage of people aged 16 and over who declare satisfaction with their lives as a whole (people satisfied or very satisfied).</p>
ze zdrowia with health	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej deklarujących zadowolenie ze swojego zdrowia (osoby zadowolone lub bardzo zadowolone).</p> <p>The percentage of people aged 16 and over who declare satisfaction with their health (people satisfied or very satisfied).</p>
z sytuacji rodzinnej with family situation	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej deklarujących zadowolenie ze swojej obecnej sytuacji rodzinnej (osoby zadowolone lub bardzo zadowolone).</p> <p>The percentage of people aged 16 and over who declare satisfaction with their family situation (people satisfied or very satisfied).</p>
z relacji z innymi ludźmi with relationships with other people	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej deklarujących zadowolenie z relacji z innymi ludźmi, w tym ze znajomymi i przyjaciółmi (osoby zadowolone lub bardzo zadowolone).</p> <p>The percentage of people aged 16 and over who declare satisfaction with other people including friends and close friends (people satisfied or very satisfied).</p>

Obszar tematyczny/wskaźnik Thematic area/indicator	Definicja Definition
Zadowolenie z różnych aspektów życia (dok.) Satisfaction with different aspects of life (cont.)	
Zadowolenie:(dok.) Satisfaction (cont.):	
z sytuacji zawodowej with job situation	<p>Procent osób pracujących w wieku 16 lat i więcej deklarujących zadowolenie ze swojej obecnej sytuacji zawodowej biorąc pod uwagę charakter pracy, czas pracy, wynagrodzenie/dochód (osoby zadowolone lub bardzo zadowolone).</p> <p>The percentage of working people aged 16 and over who declare satisfaction with their current job situation taking into consideration type of the job, working hours as well as wage or salary (people satisfied or very satisfied).</p>
z wykształcenia (poziom, kierunek) with education (level and field)	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej deklarujących zadowolenie ze swojego wykształcenia biorąc pod uwagę poziom wykształcenia i kierunek (osoby zadowolone lub bardzo zadowolone).</p> <p>The percentage of people aged 16 and over who declare satisfaction with their education taking into consideration its level and field (people satisfied or very satisfied).</p>
z sytuacji finansowej (w tym dochodów) with financial situation (including income)	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej deklarujących zadowolenie ze swojej obecnej sytuacji finansowej – w tym dochodów (osoby zadowolone lub bardzo zadowolone).</p> <p>The percentage of people aged 16 and over who declare satisfaction with their financial situation including income (people satisfied or very satisfied).</p>
z materialnych warunków życia (poza dochodami) with material living conditions (excluding income)	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej deklarujących zadowolenie ze swoich materialnych warunków życia – poza dochodami (osoby zadowolone lub bardzo zadowolone).</p> <p>The percentage of people aged 16 and over who declare satisfaction with their material living conditions but not taking into consideration their income (people satisfied or very satisfied).</p>
z miejscowości zamieszkania with place of residence	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej deklarujących zadowolenie z miejscowości swojego zamieszkania (osoby bardzo zadowolone lub zadowolone).</p> <p>The percentage of people aged 16 and over who declare satisfaction with their place of residence (people satisfied or very satisfied).</p>
z ilości czasu wolnego with the amount of leisure time	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej deklarujących zadowolenie z ilości czasu wolnego, jakim obecnie dysponują (osoby zadowolone lub bardzo zadowolone).</p> <p>The percentage of people aged 16 and over who declare satisfaction with the amount of leisure time they have (people satisfied or very satisfied).</p>
ze sposobu spędzania wolnego czasu with the use of leisure time	<p>Procent osób w wieku 16 lat i więcej deklarujących zadowolenie ze sposobu spędzania wolnego czasu (osoby zadowolone lub bardzo zadowolone).</p> <p>The percentage of people aged 16 and over who declare satisfaction with the use of leisure time (people satisfied or very satisfied).</p>